

MIMI MALENŠEK

BRATSTVO

ROMAN
1957

ZALOŽBA OBZORJA

MARIBOR 1957

140574

Opremil Uroš Vagaja

140574

© 1955/1958

PREDGOVOR

Že dolgo ni več v navadi pisati knjigam predgovore in nekateri ljudje menijo, da pomeni predgovor nekakšno avtorjevo slabost, kajti dobra knjiga naj govori ljudem sama, brez avtorjevih pojasnil. Včasih pa se le zgodi, da je predgovor potreben in tako je tudi s tole knjigo. Zato naj mi bralci prijazno oprostite kratko pojasnilo.

Zgodi se včasih, da ti obleži rokopis v predalu in da malone pozabiš nanj, potem pa nekega dne potegneš na dan šop orumenelih listov in jih začneš prebitati, pri tem pa te navdaja občutek, kot da bereš zgodbo nekega drugega avtorja. Ko jo prebereš do kraja, si misliš: ta, ki je to pisal, je bil mlad in poln idealov — zamisliš se v čas, ko je zgodba nastajala, spet vidiš svoj obraz iz tistih let in srce ti ne pusti, da bi zgodba romala nazaj v predal. Saj je res, da je v mladostnih zgodbah marsikaj romantičnega in nezrelega, zato pa so pisane z zanosom in idealizmom — in to je tudi nekaj.

Dolgo je že tega, kar je nastal roman »Bratstvo«. Spominjam se, kakor bi bilo včeraj, kako sem na begu pred Nemci sedela doma na Gorenjskem v svoji stari podstrešni sobici in kako sem v tistih časih, ki so bili tako polni nemira in bojazni, iz kupa pozabljenih knjig izbrskala »Kraljedvorski rokopis« in ga začela brati. Ob branju se mi je porodila misel: Napiši zgodbo! Nič drugega ne moreš storiti v tem nesrečnem letu dvainštiridesetem! Napiši zgodbo o svojih prednikih Slovanih, ki so od vsega začetka branili svojo svobodno

zemljo pred germanskimi in drugimi osvajalci! — Tako sem začela pisati »Bratstvo«. Nobenih virov nisem imela na razpolago, ničesar razen »Kraljedvorskega rokopisa« in nekaj drobcev zgodovinskega znanja, ki se začudo od gimnazijskih let še ni porazgubilo, in ko sem k temu dodala še vso lestvico takrat navadnih človeških čustev, od želje po svobodi, ki je bila tako globoka, da je bolela kot rana, do trdne vere v našo zmago, sem mislila, da imam dovolj in lahko delam. Prva poglavja so nastala v podstrešni kamri stare gorenjske hiše in pisala sem jih, sedeč na poslikanem čebelnem panju, na babičini skrinji, iz katere je vonjalo po nečem lepem in dobrem in po starožitnosti. Roman sem napisala v razdobju nekaj mesecev in ga končala proti koncu leta dvainštirideset v svojem šentviškem stanovanju, medtem ko so pod okni hodili Nemci in je vsake toliko časa na oglu streljal protiletalski top. Ko sem ga končala, sem ga spravila v dvojno dno zaboja za premog in tam je srečno ušel dvema hišnima preiskavama.

Šele nekaj let po osvoboditvi sem ga vzela iz skri-
vališča. Tedaj sem ga tudi nekoliko popravila in pre-
delala. Vendar je v glavnem ostal tak, kakršen se je
rodil v težkem in borbenem vojnem času. Namenjen je
bil predvsem mladim ljudem in tak je tudi zdaj. Mislim
namreč, da imajo Libuša in Przemisl, Vitogoj in vsi
dobri ljudje v »Bratstvu« prav njim največ povedati.
Strogemu kritiku se bo morda marsikaj v romanu zdelo
preveč idealizirano, toda bralcem naj povem v svoj
zagovor, da me vse doslej še ni zapustil mladostni
idealizem v tolikšni meri, da bi dvomila o končni zmagi
pravice in resnice. Zato sem se tudi odločila poslati
to knjigo med ljudi in ker sem pri Založbi Obzorja
naletela na razumevanje, vidim, da v svojem mnenju
nisem osamljena.

Mimi Malenšek

Zima je razgnala rodove in župe vsaksebi bolj, kot bi jih mogla sovražna vojska ali najmočnejša roparska krdela. Reke in potoke je vkovala v led, pota zasula s snežnimi zameti in obdala z mrzlim nasipom sleherno selišče. Trgovcem je zaprla pot po deželi, z njimi vred pa je usahnil tudi vir vesti, ki so vse poletje in vso jesen obletavale župe in nedoločno oznanjale bližajočo se vojno. Pozimi so ljudje nanje skoro pozabili. Morali so se spoprijeti z zimo, staro sovražnico. Z mrazom je prignala zveri iz host, da so se nevarno približale gradiščem. Sestradani volkovi so ponoči tako zlovešče zavijali okrog živinskih staj, da so ovce na smrt preplašene blejale, govedo mukalo, konjem pa je od strahu drhtela koža po vsem telesu. Zadružani so noč za nočjo morali kuriti ognje za ogradami, da so odganjali lačne zveri. Snežilo je kar naprej in vedno znova so morali odstranjevati sneg s koničastih kolov v ogradih. Kljub temu se je zgodilo, da so v samem Višegradu zjutraj našli volka, ki je drzno hotel preskočiti ogrado, pa mu je kol razparal trebuh.

Kadar je posijalo sonce, so možje in mladeniči radi odhajali na lov. Marsikateri si je v tej zimi nabral volčjih kožuhov. Loviti je bilo treba tudi zaradi mesa, saj celo v Višegradu niso imeli od prvega snega drugega mesa na mizi kot posušene ribe. In to je bil vendar knežji dvorec, bogat in razsežen, v katerem je varno in mirno sedel stari knez Krok in vladal vsemu plemenu Čehov.

V Višegradu jim je bilo pozimi dobro, samo vsak dan bolj pusto in dolgočasno. Prebivalci niso lenarili, temveč so delali in se že pripravljali na pomlad. Na ognjišču so noč in dan goreli smolnati čoki in v svitu ognja so možje tesali orala, pletli iz vrbovega šibja ščite in jih oblačili v volovske kože, izdelovali trpežne, grobe škornje za zimski lov, ženske pa so predle lan in ovčjo volno. Vmes so ječale statve in snovalnica je tekla pod spretnimi rokami.

Knez Krok se je zadnje čase zelo postaral. Doživel je okoli sedemdeset pomladi, mučilo ga je trganje in tlačila naduha. Polegal je na surovo tesani klopi pri ognjišču in govoril samo, kadar je moral ukazovati. Bil je spoštovanja vreden starec s častitljivo sivo brado, podoben staremu medvedu, ki mu moči pohajajo. Čeprav je oslabel, bi utegnil biti tak medved lovcem zelo nevaren. Toda njegova oslabelost je skrbelo velmože in kneževa najmlajša hči Libuša je pogosto izza preslice zaskrbljeno pogledovala vanj.

Sredi zimskega dolgočasje je prijezdil na dvorec Hru-doš, sin župana iz Klenovičev, ki je dovršen del svojega časa preživljal na Krokovem dvorcu. Poleti so ga pošiljali na potovanja z važnimi sporočili, pozimi se je zadrževal v očetni župi. Veselo so ga sprejeli; bil je kakor žarek pomladnega sonca, vsa lica je razjasnil. S seboj je prinesel novice. Pravil je, kako so neznani roparji napadli gradišče v soseščini Klenovičev. Sredi noči so vpadli kot volkovi. Zadržani so bili tako prestrašeni in zmedeni, da niti pomislili niso na odpor. Preden so utegnili prijeti za orožje, so razbojniki že pobili nekaj močnih mož. Žene so se jim poskrile, tistim, ki so jim padle v pest, so pa storili silo. Z bogatega gradišča so odnesli s srebrom okovane rogove in celo bronaste ščite, ki jih je bil prinesel župan iz vojne. To so bili sami ščiti, ki so jih bili pobrali premaganim Frankom v bitki pri Vogastisburgu, kjer je veliki vojvoda Samo potolkel frankovskega kralja Dagoberta.

Oplenili so gradišče in odnesli vse, kar je bilo kaj vredno in je bilo mogoče nositi. Živino so pustili v stajah. Kam naj bi z njo skozi snežne zamete?

Vest o predrznem napadu je presenetila poslušalce, saj že dolgo ni bilo več slišati o tako močnih roparskih tolpah. Knez si je zamišljeno mršil brado in vprašal Hrudoša:

»Zakaj pa se niste zbrali in jih zasledovali?«

»Zbrali smo se in zasledovali smo jih, toda novo-zapadli sneg nam je zmešal sled,« je rekel Hrudoš. »Tolpa je šla proti frankovski strani.«

Stari knez je kimal in tresel z glavo. »Ni miru,« je vzdihnil, »ni miru.«

Možje so se spogledovali in eden je rekel:

»Če so prišli od frankovske strani, potem niso bili navadni roparji.«

Tako so mislili tudi ostali in pri priči je oživel spomin na govornice, ki so se širile poleti po naseljih. Očitno je bilo, da kažejo Franki sovražno lice. Vojne med sosedi so se vedno začenjale z majhnimi praskami in se končavale z velikimi bitkami.

O roparjih so dolgo govorili. Bil je trd, surov čas in vsakdo je moral misliti nase. Posebno so to čutili v obmejnih krajih. Če si moral na pot, tedaj z okovano gorjačo v roki, in če te je prehitela noč, si je bilo bolje poiskati zavetje v hosti med zvermi kot ostati na poti. Knez Krok je sicer po županih vladal s čvrsto roko, kaznoval je uboj in rop, toda razbojniki so se umaknili pod frankovsko oblast in se tako izmaknili kazni. Ljudje so vedeli, da so med roparji celo imoviti Franki, ki so si bogastvo pridobili z ropom in prelivanjem krvi. Ti ljudje so bili kot jastrebi, neprestano so stikali za plenom. Iskali so ga v vojni in kadar vojne ni bilo, so napadali selišča. Ljudje v obmejnih krajih so to vedeli in tudi, da je vsakemu lastna pest najboljša bramba.

Hrudoš, ki je prinesel črno vest, je ostal nekaj dni na dvoru in razveseljeval vse prebivalce. Tako mlad je

bil, tako drzen in prikupen, da se mu nobeno srce ni moglo upirati. Dekleta so ga ljubila in mladeničem se je prikupil. Celo knez je mnogo govoril z njim in ga spraševal po zdravju starega Klenoviča in o gospodarstvu v zadrugi. Hrudoš je modro odgovarjal knezu, z možmi pametno besedoval, pogledoval dekleta in vabil fante na lov na risa. Nikomur ni kazal, da mu je več kot drugi, in vendar so ga vsi radi imeli. Celo kneževa hči Libuša je postala vznemirjena od njegovih vročih pogledov, ki so ji govorili o nečem, kar se je šele jelo prebujati v njej.

Potem pa, ko je s svojim prihodom vznemiril ves dvor, je Hrudoš spet odjezdil. Libuša je zamišljeno gledala z ograde za njim in mislila, da se mu morda mudi k nevesti, saj so že lani razglasili, da bo poslal prosce k starešini Kresimiru, ki je njegovem očetu obljubil, da bo Hrudošu dal najstarejšo hčer.

Polagoma pa se je zima umikala pomladi. Topli pomladni vetrovi so talili belo snežno odejo. Vltava, ki je tekla pod dvorom in ga z ene strani branila pred napadi, je zelo narastla. Vode so poplavile travnike in jih spremenile v plitva jezera. Ko pa je voda jela odtekat in se je bližal čas polne lune, se je Krovov dvor jel pripravljati na pomladno slavje.

Po razmočenih poteh so prihajali gostje na dvor. Na dvorišču so poskakali z utrujenih in od blata obrizganih konj. Knezovi ljudje so spravljali konje pod prostorne lope in praznili velike zaloge sena. Knez sam je hodil po dvorišču, oblečen v svoj najboljši medvedji kožuh in pozdravljal goste. Hčeri Libuša in Kazi sta jim ponujali v pozdrav kruha in soli. Gostje so segali po kruhu, ga lomili in pomakali v robato sol, ki so jo prinašali tuji trgovci iz neznanih, daljnih dežel ob morju. Odlagali so plašče in sedali za knezove mize.

V Višegradu je zavrvelo življenje.

Okopi so se napolnili z živahnimi mladci. Med njimi so hodili knezovi vojniki, sinovi starešin in županov

so pobrekavali s kratkimi meči ob boku. Na dvorišče je prišel godec Slavoj. Odložil je nože in dleta, s katerimi je v dolgih zimskih dnevih stružil in oblikoval sohe bogov in boginj, domačih duhov-čuvarjev in zlih besov. Zdaj je stiskal pod pazduho gosli in se obetavno nasmihal mladcem. Z glasnim krikom se je pripodila tropa Kurentov. Vsa polja so objahali in pri vsaki koči so se ustavili. Posedli so za dolgo mizo pod lopo in se mašili s kosi ovčjega mesa, ki so ga zalivali z medico. Okrog njih so vreščali otroci, jih drzno vlekli za kožuhe in radovedno, pa tudi malce plašno zrli v čudne obraze, obdane s kožuhovino, in v strašne volovske roge na glavi. Kurenti so se šalili z otroki, jemali jih v naročje in napajali z medico. Odpirali so torbe in kopicili pred strmečimi otroškimi očmi kose presušenega mesa in sira, rahlega ovsenega kruha in mastne pšenične pogače, pomazane z medom. Krokovi zadružani niso trpeli pomanjkanja, vendar pšenične pogače niso videli vsak dan. Ob navadnih dneh je knez sam z družino jedel ovseno kašo. To vse so Kurenti dobili po seliščih, ki so jih obiskali in radodarno so gostili mladino z nabranimi darovi.

Ko se je sonce jelo poslavlјati, je vrvež potihnil. Može so vstajali od miz, ogrinjali si plašče, popravljali meče za pasom in se razvrščali ob okopih. Sredi dvorišča je stala stara lipa, še vsa gola od zimskega mraza; pod njo so posedli knez Krok in veljaki. Oči vseh so se uprle v vrata, ki so vodila v notranjost dvora. Med vrati se je pokazala bela postava, obstala in potem tiho, neslišno stopala čez dvorišče. Spremljale so jo oči starešin in mladcev, žena z otroki v naročju in živahne mladine. Približala se je okopu, prekrizala roke na prsih in se zazrla v valove.

Počasi se je poslavlјalo sonce. Tonilo je za pokrajino, ki se je pravkar prebujala v pomladno rast, še vso plaho, boječo se mrazov. Lesketale so se vode po poljih in pašnikih, na rebrih je izginil sneg in trava je jela

zeleneti. Sonce je lezlo v zaton in v njegovem umirajočem siju je bila reka vsa zlata. Ko pa je zarja zagorela nad pokrajino, kakor bi sonce hotelo še poslednjič pokazati svojo moč, je reka postajala rdeča, krvavo rdeča. Bilo je, kot bi po strugi tekla sama kri.

Svečenici je lice pobledelo. Trznile so ji črne obrvi nad modrimi očmi in ustnice so ji zadržtele. Molče se je obrnila in s povešeno glavo stopala nazaj proti dvoru.

Ko se je bližala starešinam, je videla, kako so drug za drugim vstajali s klopi. Celo oče, knez Krok sam, jo je pazno gledal. Obstala je pri njih in rekla:

»Vesna nam ne bo prinesla sreče, Vltava je preveč rdeča.«

»Ali pomeni to vojno?« je vprašal knez.

»To ve samo Daždbog. Njegovi sklepi so nespremenljivi. Zdi se, da pomeni kri, mnogo krvi. Od kod toliko krvi, če ne bo vojne?«

»Od kod naj bi prišla vojna?« je z raskavim glasom vprašal župan Kresimir. »Od tam, kjer sonce vstaja ali od zahoda?«

Teta je pogledala po traku vodne struge in pomislila: »Morda od vzhoda in zahoda,« je rekla počasi. Vodna struga je bila vsa rdeča.

Množica se je vznemirila in tih šepet je poletel po dvorišču. Teta je z obema rokama stisnila k sebi belo haljo in tiho, kot je prišla, spet odšla v двореc.

Knez si je zamišljeno pogladil belo brado in pogledal starešine. Starešine so gledali njega. Čutil je, da čakajo njegove besede, pa mu je bilo težko spregovoriti. O, vedel je, kako modra je njegova najstarejša hči! Umela je skrivnosti bogov, ki jih drugi niso umeli. Znala je zarotiti bese, prisiliti jih, da so napovedali prihodnost. Poslušala je poslance in trgovce, ki so prihajali na Krovov dvor in govorila z njimi. Knez si je še enkrat pogladil brado in počasi rekel:

»Bogovi so dali moji hčeri več modrosti kot nam. Če ona napoveduje vojno od vzhoda in zapada, bi mogla

biti vojna z Obri in Franki!« Ko je izgovoril te besede, se je oddahnil. »No, mnogo jih vidim med vami, ki ste bili z menoj vred pri Vogastisburgu. Potolkli smo takrat Dagoberta, ej! Franki so pustili svoj tabor in zbežali v hosto! Koliko je bilo plena! Nikoli več se nas niso zares lotili, tako so si zapomnili Vogastisburg in našega velikega vojvoda!«

»Da. Takrat nam je poveljeval Samo,« je rezko rekel Kresimir.

Starešine so sklonili glave in zamrmrali:

»Slava njegovemu spominu!«

»O, bili smo edini in ko nas je klical naš veliki vojvoda, smo šli v boj, kot en mož,« je glasno govoril Kresimir. »Zdaj pa oholost knezom ne dopušča, da bi se pokorili enemu. Knez Ljutica se brati s Franki. Svojega sina je poslal na frankovski dvor. Tam je prevzel tuje običaje in zavrgel vero v naše bogove. Zdaj gostujejo pri Ljutici tuji svečeniki. Postavil je, Črtov sin, krščansko svetišče in svoje ljudi sili, naj se oprimejo tuje vere. Ali knez Siva, ki je dal svojo hčer nekemu hlapcu frankovskega kneza in mu ni mar take sramote... Kaj pa je storil vojvoda Branibor? Poslal je poslance k razbojniku, pasjemu sinu Amara-kanu, da so mu nesli rog bratstva in kan ga je sprejel. Nazadnje je dal Obrom celo svojih vojniki, da skupaj s pesjani ropajo po naši zemlji. Bratje, kaj pravite na to?«

Za knezovim hrbtom je stal Hrudoš in pazno poslušal starešino. Oglasil se je, ne da bi se zmenil za karajoči pogled brata Vladislava, ki je stal ob strani. Pogledal je Kresimira in odločno vprašal:

»Zakaj meniš, župan, da bi se ne mogli vsi rodovi spet združiti? Višegrad bi bil prestolnica in naš knez vladar vseh Slovenov.«

Kresimir ga je ošinil s hudim pogledom. Ni pozabil žalitve, ki mu jo je Hrudoš prizadel preteklo zimo. Z županom Klenovičem, starim bojnim drugom, sta se dogovarjala že nekaj let, da bo Kresimir dal prvo hčer

Klenovičevemu prvemu sinu Hrudošu zamož. To zimo bi naj prišli prosit v svate. Toda Hrudoš je odrekel. Klenovič je poskusil poravnati spor in je poslal snubače prosit, naj da Kresimir hčer njegovemu drugemu sinu, Vladislavu. Toda Kresimir ni maral požreti ponižanja in je odrekel. In zdaj se mu je ponudila prilika, da udari po Hrudošu! Knez ga vse preveč cenil!

»Ne pristoji tvojim letom, Hrudoš, da se vmešavaš v pogovor nas, starih,« je trdo dejal in se obrnil h knezu. »Govoril sem o naši needinosti. Če pride vojna nad nas, bo sovražnik slavil davorije na grobu naše svobode.«

»Župan, ne pozabi Vogastisburga!«

Kresimir se je molče umaknil v ozadje. Krok vedno misli na dni nekdanje slave. Če bi pa prišlo do vojne, koliko zvestih bi še imel ob sebi?

Iz vrste starešin se je dvignil še dokaj mlad mož, knezov gost. Svetli prameni las so se mu poigravali ob ostro klesanem obrazu. Včasih so mu zakrili dolgo brazgotino, ki se je vlekla po vsem licu. Starešine so ga pogledali, nekateri z nasmehom, drugi jezno in mrko. To je bil Przemisl, vojvoda plemena Lemuzov. Mladi vojvoda si je pridobil vojvodsko palico na bojnem polju, v bitki z Obri. Obri, ki so zadnja desetletja oslabeli, so postali spet močnejši. Opomogli so se po strašnem udarcu, ki jim ga je prizadel ponesrečeni napad na Bizanc. V slovenskih pokrajinah pa ni bilo več močne Samove roke, da bi jih krotila. Plemena so se jim posamič upirala in pleme Lemuzov se jim je pogosto postavilo po robu. V neki taki borbi je padel vojvoda, Przemislov oče. Tedaj so vojniki zahtevali, da jim mora poveljevati mladi Przemisl. Starešine je grizla zavist, saj se je v mislih že marsikateri videl na mestu padlega vojvode. Ko pa so ponoči jeli Obri obkoljevati taborišče, so se starešine Lemuzov uklonili. Ponoči, ob tabornem ognju, na bojnem polju so mu izročili vojvodsko palico in oblast. Przemisl je vzel palico in z njo oblast in je znal oboje obdržati tudi po vojni. Potolkel je obrške

divjake in jih gnal daleč nazaj. Na pogonu za njimi je bil težko ranjen. Takrat so mu starešine poskusili iztrgati oblast, ki so mu jo v sili izročili. Toda Przemisl, čeprav ležeč ranjen med dvema konjema, ki sta ga nosila, se je uprl in njegovi zvesti so mu pomagali. Obdržal je oblast in še ne tridesetletni neoženjeni mož je poveljeval plemenu v miru in vojni.

Zdaj se je samo nasmehnil in rekel:

»Kakor peska v reki in kakor zvezd na nebu nas je, koga bi se bali?«

»Nikogar! Raje se veselimo, ker se Morana poslavlja in ker prihaja Vesna! Lepi dnevi nas čakajo!« so mu pritegnili nekateri, siti resnih besedi.

Še tisti hip so se oglasili razvneti klici:

»Morana se poslavlja!«

Kakor bi trenil, je množica pozabila na grozečo vojno napoved. Nihče več se ni ozrl na Vltavo, ki je že bila izgubila svoj rdeči lesk in je hladna in temna šumela pod gradiščem.

Višegrad je praznoval praznik pomladi.

Iz velikih shramb so nanosili sodčke medice in vinske mehove. Postavili so mize in razpostavili po njih kruha in sira. Jej, kdor hoče! Knez Krok je rad in obilno gostil svoje prijatelje. Na prostornem dvorišču so zagoreli ognji, krepke roke so obračale janjce, da se je mast topila in kapljala v ogenj, ki je prasketal in gorel z višnjev-kastim plamenom. Z medico so polnili pisane lončene majolike, vino so zajemali z okovanimi rogovi. Mladci so napijali dekletom in se šalili. Še v krogu starešin se je zaskrbljenost umaknila dobri volji.

Ko so zagorele prve zvezde in so prižgali plamenice, ki so sajasto gorele in polnile vse dvorišče z vonjem po dimu, je spet prišla mednje Teta. V levici je nosila rog, napolnjen z medico, v desnici pa na pladnju najlepše pšenice, katero so morale izbrati roke mladega dekleta, ki še nikomur ni bilo obljubljeno. Za njo so nosili mladci plamenice. Vsi gostje so se razvrstili v sprevod. Počasi

so se pomikali skozi široki vhod, ki je bil okrašen s smrečjem in z vejicami mladih brez. Teta je obstala na planoti, kjer je bilo grobišče. Molče so se vsi poklonili grobovom prednikov. Teta je potresla pšenice in zlila medice na vse grobove. Žene zadružanke so na vsak grob postavile posode z jedmi in pijačo. Sredi grobišča je Teta obstala. S krepko roko je zasadila v zemljo s srebrom okovani rog. Z globokim, slovesnim glasom je rotila Morano, naj se poslovi in prepusti oblast Vesni. Dovolj dolgo je bila zemlja uklenjena v spono ledu in mraza. Zdaj je čas, da svobodno zadiha, da bodo polja oživelala in rodila zlato žito.

Sprevod se je slovesno vračal na knežji dvor. Tam so sneli z žrtvenika podobo Morane in jo odnesli na veliko grmado sredi dvorišča. Plamen je obliznil suho dračje, da je zaprasketalo in se je ogenj hitro razrastle. Vse je gledalo v sobo mračne Morane, ki so jo obliznili vroči jeziki plamenov.

Ko se je grmada sesula, se je množica zgnetla k žrtveniku. Nanj so postavili soho boginje Vesne. Prijazno se je smehljalo njeno svetlo lice, vsem v pozdrav je prožila roki. Okitili so jo z brezovimi vejicami in s prvim pomladnim cvetjem. Na žrtveniku je gorel ogenj. Dišalo je po brezovem lesu, suhi vinski trti in smoli.

Tiho je stopila Teta k žrtveniku in boginji pomladi darovala pšenice in medice. Zdaj je dvignila roki in jasno je v tišino donel njen glas:

»Vzemi nas pod zaščito, o Vesna! Ti si vir življenja, vse dobro izhaja iz tebe. Daj rast našim poljem! Varuj naše trtje! Prikliči iz zemlje cvetice, da bodo čebele na njih brale med! Gosta in sočna naj bo trava naših pašnikov, zdrava hrana našim čredam!«

Ljudstvo je gledalo na žrtvenik in zdelo se mu je, da se dobri obraz boginje smehlja. Prav tedaj se je grmada sesula, zadnji plameni so šinili proti nebu. Teta se je obrnila k ljudstvu in slovesno zaklicala:

»Radujte se! Vesna je premagala Morano!«

Takoj je iz mnogih grl zadonelo:

»Vesna je prišla! Sonca in cvetja nam prinašal!«

Mladenke so zapele pesem boginji Vesni. Žene so pobirale z grmade premagane boginje smrti ogorke in si jih vtikale v nadržja, da bi bili njihovi domovi skozi leto in dan obvarovani pogubne moči smrti. Komaj je pesem odzvenela, že se je dvorišče napolnilo z veselimi vzkliki.

Svečenica je tiho odhajala nazaj v dvorec.

Na vzhodu se je zasvetil mladi mesec, zvezde so prjazno mežikale in topli pomladni vetrič je božajoče hladil vroča čela.

Višegrad je slavil praznik pomladil

Na dolgi klopi so sedeli godci. Mladina se je pripravljala na rajanje. Vojniki so se prvi postavili v kolo in vabili mladenke. Pridružili sta se jim Kazi in Libuša. Hrudoš je oprezoval za Libušo, a dekle tega ni čutilo, ker je njen pogled iskal drugega. Iz vrste starešin je vstal Przemisl, odložil je vojvodski plašč in se v beli platneni srjaci in vezennem brezrokavniku pomešal med mladino.

»Ali greš rajat?« je vprašal Libušo. Odgovora pa ni pričakal, ampak je dekle ujel za roko in jo potegnil v kolo.

Uvrstila sta se med rajajoče pare, vojvoda Lemuzov in knezova hči.

Hrudoš je ujel z desnico Libušo, z levico Kazi. Dvorljivo se je klanjal, kakor je preteklo leto videl v nemških deželah, ko je šel tja s knezovimi poslanci.

Vesel trušč je napolnil dvorišče. Mladina se je vrtela, žene z zavijačami na glavah so gledale vrvež od strani. Možje so pili in celo med starešine je prišla dobra volja. Razvedriti pa se ni mogel Kresimir in je z jeznimi pogledi spremljal Hrudoša, ki je prožno poskakoval med knezovima hčerama. Skoraj je uganil, zakaj Hrudoš ni poslal snubcev, kakor je obljubljal njegov oče.

Godci so se utrudili in segli po vrčih, napolnjenih z medico. Hrudoš je izpustil iz rok Kazi, še vedno pa je držal Libušo in čutil, da jo je rajanje ogrelo. Toplo in

vlačno je čutil njeno dlan v svoji in jo prosil, naj v prihodnjem kolu pleše z njim. Dekle je vprašujoče gledalo v Przemisla, a njegov obraz je bil resen. Brazgotina mu je rdela in kazila lepo lice.

Hrudoš se je igral z vezenino na njenih rokavih in se ji laskal:

»Tako lepa si nocoj, Libuša.«

Zasmejala se je. Saj se je res oblekla v najboljšo platneno obleko. Najtanjše platno je vzela iz skrinje in vso zimo jo je vezla, včasih pozno v noč. Stari knez se ji je smehljajal, ko jo je gledal pri delu in je menil:

»Izletela bi rada, golobica? Toda zdaj še ne bomo sprejemali svatov. Najmlajša si, hčerka. Še boš vrtela preslico in še tkala platno za balo!«

Hrudoš je izpustil rokav in z močnimi prsti oklenil njeno roko. Libuša se je začudila, kako mehko roko ima. Saj je mečja od njene, ki jo je razgreblo delo. Tak je pač Hrudoš! Njegova roka je znala držati le lovski nož ali lahek lok. Županov sin ni delal kakor drugi zadružani in kakor njegov brat in oče. Hodil je na lov na medvede in s pšicami streljal kragulje, skobce in druge roparje. Pravili so, da ima dva sokola, ki ju je ukrotil tako, da mu sedata na roko. Z njima hodi na ptičji lov. Izpusti sokola med jato ptic. Sokola se dvigneta nad ptičji roj, nato pa zviška planeta na ptice in jih kljujeta tako dolgo, dokler katera ne pade na tla. To šego je spoznal med Franki in se je oprijel. Libuša ni marala lova s sokoli. Da, Hrudoš si nikoli ni mazal rok z zemljo, ki daje kruha. Vendar pa je s svojimi nežnimi rokami nekoč zadavil sivega volka. Drugič spet je ujel živega risa, ki je gospodaril med zadružno čredo in jo plašil. Mladci so pravili, da ima jeklene pesti. Včasih se je z njimi ruval. Svojega konja je zastavil tistemu, ki ga premaga, toda nihče ga ni dobil podse.

Tako je razmišljala Libuša in se zdrznila, ko je začutila, da ji je Hrudoš položil roko okrog pasu. Neza-

vedno je poiskala z očmi Przemisla, toda ta je sedel med starešinami in je ni videl.

»Libuša!«

»Kaj, Hrudoš? Oh, izpusti me!«

»Zakaj,« je vprašal Hrudoš. »Mar ti nisem več — kot brat?«

Libuša je pokimala. Hrudoš je bil res domač na dvoru. Klenoviči so bili knezu zvesti in knez je v teh težkih, nevarnih časih znal ceniti zvestobo. Župani so radi trmo glavili po svoje, v miru so knezu odrekli pokorščino in samo vojna nevarnost jih je družila. Klenoviči se niso nikdar upirali. Hrudoš je v treh vojnih pohodih spremljal starega kneza, stal mu je ob strani in ga ščitil v napadih. Toda znal je še druge stvari, zaradi katerih so ga spoštovali. Naučil se je tajnosti pismenk, naučil se frankovskega jezika in dasi je bil še mlad, ga je vendar knez preteklo leto prvič poslal s poslanci na dvor regensburškega kneza. Knez ga je imel rad in tega ni skrival. Na dvoru so ga sprejemali, da bi knežjega sinu ne mogli bolje. Celo, ko se je zvedelo, kako je užalil starešino Kresimira, ker ni hotel poslati svatov s prošnjo za hčer in so vsi obsojali Hrudoša, ker ni izpolnil veljaku dane besede, knez ni rekel ničesar. Nikdar mu tega ni očital.

Hrudoš je počasi odvedel dekle k ogradi. Skupaj sta slonela ob ogradi in gledala v reko, ki je šumela pod njima. Na valovih je trepetal odsvit ognjev. Libuša je čutila, kako se topli pomladni vetrič igra s prameni njenih pšeničnih las in ji je bilo dobro in hudo hkrati. V prsih je čutila neznano tesnobo. Ko se je Hrudoš dotaknil njene roke, se je tesnobo sprevrgla v nenavadno bolečino, tako čudno, doslej nepoznano, da jo je sladko stisnilo v grlu. Kaj neki bi to moglo biti?

»Lepa noč je,« je spregovoril Hrudoš. Stisnil se je k njej in pripovedoval: »Nekoč je živelo mogočno ljudstvo, ki si je pokorilo skoraj ves svet. Častilo je mnogo bogov in boginj in tudi boginjo ljubezni. Onale zvezda na nebu

je bila boginja.« Pokazal je svetlo Večernico, ki je žarela izmed roja zvezd.

Libuša je pogledala na nebo in se nasmehnila. »Zvezda, da je bila boginja?« ni mogla razumeti.

»Zvezda,« je potrdil Hrudoš. »Kadar je sijala tistim, ki so se ljubili, nad glavami, kakor sije nocoj nama, so vedeli, da jim prinaša srečo.«

»O, to je lep!«

Hrudošu so zasijale oči tako svetlo, da se je Libuša umaknila. Nehote je pogledala v veseli vrvež na dvorišču. Toda Hrudoš jo je ujel za roke in jo trdno držal.

»Kmalu te bodo možili,« je rekel.

»Ne mudi se še,« je odgovorila počasi.

»Če te bodo omožili, mi bo hudo,« je rekel Hrudoš in ji od blizu pogledal v oči. »Hudo!« je ponovil strastno in razvneto. »Ne imel bi več obstanka v domačih krajih, če bi vedel, da so te dali drugemu! Šel bi daleč, na tuje...«

»Zakaj?« je zbegano vprašala Libuša.

»Zakaj?« je ponovil Hrudoš. »Davno sem ti že hotel povedati. Kaj boš rekla, če naprosim očeta, naj gre z velmožmi, se pokloni knezu in prosi zate?«

»To bi ti storil?« se je začudila Libuša in znova začutila sladko grozo, ki ji je stiskala grlo.

»Bi, če vam ni moj rod prenizek.«

Stresla je z glavo in mu odtegnila roki.

Hrudoš se je naslonil na ogrado in pripovedoval: »Ko so naši pradedi, katerih spomin častimo, osvajali tole zemljo in jih je vodil častiti vojvoda Čeh, se je z njim boril tudi moj praded Klenovič.«

Pazno ga je poslušala, stare pripovedi so ji vedno segle do srca.

»Klenoviči hranimo meč, ki ga je nosil ta praded, težak, bronast meč. Moj oče se je z njim boril pri Vogastisburgu, skupaj s tvojim očetom, Libuša. Morda si že čula o tem?«

»Čula sem.«

»Vidiš, včasih ni veljal rod. Toda prav je, da velja. Mi štejemo hrabre prednike prav od Čeha.«

Izpod lipe so zadonele Slavojeve gosli. Libuša je potegnila Hrudoša za seboj. »Pojdiva rajat!« je vzkláknila.

Hrudoš ji je nerad sledil. Ni še povedal vsega. Zavedal se je, da ne more poslati snubačev h knezu. Njegov rod je bil star, toda s Krokovim se ni mogel meriti. Nocoj pa je Hrudoš začutil še novo nevarnost. Ni mu ušlo, da je Przemisl rajal z Libušo in da je bilo dekle vse razvneto. Vendar se ni resno zbal tekmeča, čeprav je bil Przemisl vojvoda. Nihče se ne more kosati z njim, Hrudošem!

Ko je bil raj končan, se je Libuša odtrgala od Hrudoša in šla s sestro Kazi vred pozdravljat pozne goste, ki niso mogli priti za dne. Ponujala jim je kruha in soli za dobrodošlico. Ko je spet zagodel Slavoj, jo je vprašal Przemisl, če gre z njim v kolo. Potrdila je in zavrteli so se. Vojvoda je molče in umerjeno ubiral stopinje v kolu in Libušo je bolelo. Zakaj se ne smeje in ne govori kot Hrudoš?

Raj je bil končan. Libuša je obstala. Przemisl je izpustil njeno roko in jo nagovoril.

»Libušal Ti boš pač postala Hrudoševa žena?«

»Zakaj?« se je začudila.

»Morda bi bil tvoj oče, častiti knez, tega vesel.«

»Ne vem. Oče mi ni nikdar nič omenil.«

»Take reči se otrokom ne govorijo,« je dejal in se nasmehnil.

»Nisem otrok,« je rekla resno. »In če bi me oče hotel dati njemu v zamož, bi mi pač to moral povedati.«

»Odločna si,« se je smehljaj visoki vojvoda. V očeh se mu je igral svit ognja in njo je spet sladko zbolelo v prsih.

Dekle pa je hotelo vedeti:

»Vojvoda, zakaj naj postanem Hrudoševa žena?«

»Ne boš?« je vprašal in jo pozorno pogledal.

»Ne.«

»Potem pa ne posedaj z njim po mračnih kotih, kot bi mu bila že obljubljena.«

Odprija je usta, pa ni spravila besede iz sebe.

»To ni prav za tako mlado dekle,« ji je še dobrohotno rekel. Zastrmela je vanj, on pa ji je pokimal in jo pustil samo.

Začutila je, da ni ravnala prav in vendar se je jezila na vojvodo, ker ji je to povedal. Užalil jo je in potem je šel od nje! Čutila je, da jo oči skele in bi rada jokala. Zbežala je v dvor, saj ji ni bilo več do pomladnega slavlja in ne do raja pod lipo.

Hrudoš jo je iskal po dvorišču, pa je ni našel. Tudi Przemisl je opazil, da je izginila. Vojvoda se je nasmehnil, prijel vrč z medico in ga izpraznil do dna.

Bila je čudovita noč pomladnega slavlja. Po vseh širnih deželah, kjer so živeli Slovenci, so v tej noči odmevale pesmi, ognji so čuvali dvore in polja pred besi. Po vsej širni lastniji Slovenov so praznili mehove medicine in se vrteli v kolu. Ognjiščani so se radovali z domačini in še tujcem, ki so morali služiti, ni nihče odrekal pravice do slavlja. Bila je noč bratstva in mladostnega veselja. V tej noči nihče ni smel imeti v srcu sovraštva do soseda. Še trdi zakoni krvne osvete so to noč izgubili veljavo in sovražnika sta se smela mirno srečati ob ognju. Jutri bo življenje spet teklo dalje po svoji poti. To pa je bila noč veselja in ljubezni. Bila je noč zmage luči nad temo, mraza nad toploto, življenja nad smrtjo. Vojniki so odložili loke in tule s pšicami, žene so popustile preslice in predivo, statve so mirovale. Jutri bo plug zarezal prve brazde v črno, mokro zemljo. Ulnjakom bodo sneli zimsko odejo. Življenje bo postalo vedro in veselo. Pregnana je moč zlih besov in Morane in zato ljudstvo poje in raja. Nihče več ni mislil na zlovesččo napoved krvave vojne. Nihče, niti knez Krok niti Przemisl. Ta dva sta pila medico in knez je pripovedoval vesele zgodbe iz zmagoslavskih bojov s Franki. Przemisl se je smehljaj in si včasih potegnil z roko po

desnem licu, preko katerega se mu je vlekla brazgotina. Niti župan Kresimir ni hotel kaliti veselja, zato je molče in mrko pil medico. V nobenem srcu ni bilo prostora za žalostno misel in ves Višegrad je tonil v veselju.

Ko pa se je noč umaknila jutru, je na odprto dvorišče zajahala skupina jezdecev. Bili so blatni in konje so imeli mršave in utrujene. Poznalo se jim je, da imajo dolgo pot za seboj. Počasi so razjahali. Okrog njih se je zbiralo ljudstvo in jih gledalo. Domačini so jih pozdravili in mladi vojniki, ki je vodil pojezd, jim je odgovoril z nekoliko tujim, trdim naglasom:

»Pozdravljeni, bratje! Mislim, da smo na dvoru kneza Kroka.«

Odvedli so ga k stari lipi, pod katero je med starešinami sedel knez. Mladec se je poklonil do zemlje in dvignil pogled šele, ko je čul knezov nagovor:

»Dobrodošel v mojem domu, kdor tudi si!«

Zahvalil se je za prijazni pozdrav in povedal:

»Vitogoj sem, sin Valjhuna, kneza.«

Krok se je zamajal od začudenja in plosknil z rokama.

Vitogoj pa je potegnil iz oprsja svoje halje konico odlomljenega noža. Zdelo se je, da je zarjavela, toda Krok jo je takoj spoznal in je hlastno segel po njej.

»Da, to je nož, ki ga je Valjhun nosil, ko smo se bili z obrskimi pesjani! S tem nožem mi je bojni drug Valjhun priskočil na pomoč, ko mi je obrski divjak že zadrnil zanko okrog vratu. Vsekal je Obra, pri tem pa se mu je zlomil nož. En del sem si vzel za spomin jaz in drugi del je tu.« Krok se je ozrl po ljudstvu, ki se je zgrnilo okrog njega in došlecev. Sam je segel po kruhu in soli in ponudil vsem gostom po vrsti. Ko so vsi pokusili in se zahvalili, je Krok odložil pladenj in vprašal Vitogoja:

»Teško pot imate za seboj. Gotovo nisi šel na pot samo zato, da mi prineseš očetove pozdrave?«

Spet se je Vitogoj priklonil in potem je povedal:

»Moj oče te pozdravlja, tebe in vse tvoje ljudstvo. Poslal pa me je na pot do tebe, da bi te vprašal, če mu hočeš in moreš biti zaveznik v vojni.«

Staremu knezu se je tresel glas, ko je vprašal:

»Kdo vam dela silo?«

»Bavarci silijo v našo zemljo in Obri se pripravljajo na napad.«

»Vojna od vzhoda in zapada!« je svečano rekel Kresimir.

»Vojna!« je zašumelo med starešinami.

»Vojna!« so završali mladci, izpustili dekleta in tekli iz veselega kola.

»Vojna!« je pokimal godec Slavoj in odložil gosli.

2

Lep dan je sledil noči pomladnega slavja. Zadržani so potegnili izpod lop pluge in zapregli vole. Potegnili so prve brazde, vendar zemlja še ni bila pravšna za oranje. Toda južni veter je topil snežne zamete po gozdnih kotanjah in preden je sonce prepotovalo polovico neba, se je z njiv dvignila soparica in zemlja črnica se je rada vdajala plugu. Voliči so vlekli, da so postajali slinasti. Poznala se jim je dolga in huda zima, mršavi so bili. Po poljih so poletavale vrane in sledile oračem za brazdo. V grmovjih so se oglašali roji ptic, praznovali so svatbe. Trava je odganjala in veselo so jo ogledovali pastirji in čakali dne, ko bodo odgnali črede na pašo. Vesna je obetala ljudem novo porast in življenje. Orači so se priporočali Ladi in Radegostu za dobro letino.

Knez je že zjutraj razposlal mladce po vsej širni lastniji. Konji so peketal po razmočenih potih. Jezdci so se ustavljali v gradiščih. Spotoma so klicali oračem:

»Izprezite vole, obrnite plug! Knez Krok kliče vse župane v zbor!«

Vest je napolnila srca z nemirom. Ali se bliža vojna, da jih knez kliče od pravkar začetega pomladnega dela? Vendar so poslušno izpregali vole in jih zagnali v stajo. Obrnili so pluge in se pripravljali na pot v Višegrad. Župani so oblekli bele srajce in vezene brezrokavnike, ognili kožuhe in zajahali konje. Gnali so proti Višegradu.

Tri dni in tri noči so se zbirali. Dvorišče dvora se je znova napolnilo z možmi. Gostje so bili sami stari, izkušeni možje. Za mladce ni bilo prostora med njimi. Spet je knez velel odpreti shrambe in postreči gostom. Lesene koze so obložili z mehovi, polnimi sladke medice, vendar dobre volje med gosti ni bilo. Strah in skrb sta jim stiskala srca.

Ko so se župani zbrali, se je začel posvet. Knez je ogrnil kneževski plašč. Sedel je pod lipo, obdali so ga vojvode in starešine. Po velikih, surovo stesanih klopeh so posedli župani in posvet se je pričel.

Krok je pozval Vitogoja in mu velel, naj govori.

Mladec je zardel, ko je stopil med starce. Še nikdar doslej ni govoril v zboru starih mož in veljakov, čeprav je bil knežji sin. Ozrl se je po trdih obrazih, opaljenih od vetrov. Župani so sedeli molče; roke, žuljave od dela, so držali sklenjene na kolenih. Pazno so ogledovali mladca, ki je bil videti tujec. Prisluhnilo so njegovi besedi, ki je zvenela nekoliko drugače, kot so oni govorili, pa vendar domače in razumljivo.

»Starešine, velmožje in ti, knez!« je vzkliknil Vitogoj in se vsem zaporedoma priklonil, najgloblje knezu. »Prihajali smo iz Karantanije. Poslal nas je moj oče, knez Valjhun, ki je po volji ljudstva, kosezov, starešin in županov vladajoči knez.« Pomislil je in z očmi iskal svoje spremstvo. Stalo je ob strani. Med njimi je videl lice starega koseza Svobodina, ob njem mladi obraz prijatelja in vojnega druga Boruta, ki je prišel izpod obrske oblasti, z gradišča ob Savinji, na ozemlje svobodne Karantanije. Videl je, da gledajo vanj z zaupanjem in da so ponosni

nanj, ki govori pred knezom in veljaki. Prav tako so ga gledali velmožje doma, ko so mu ukazali, naj gre preko deželne meje in prosi kneza Kroka za pomoč proti sovražniku, ki se je spet jel pripravljati, da bi zavojeval Karantanijo. Težko mu je bilo govoriti in raje bi se videl na bojišču kakor pred zborom. Toda treba je bilo govoriti in govoril je. »Naši deželi preti nevarnost,« je rekel odločno, skoraj hlastno. »Vsi veste, kako težko branimo svojo zemljo pred sovražniki. Toda branimo jo! Razpadlo je Samovo kraljestvo, drobe se kneževine, mi pa smo ostali svobodni in hočemo biti tudi še naprej svobodni! Toda z ene strani nas napadajo Obri, požigajo naša selišča, naše ljudi odvajajo v sužnost. Z druge strani pa nas preti uničiti bavarski vojvoda Odon. Naše zemlje je lačen! Ali mi mu je ne damo! Dedje pomnijo, kako smo premagali Bavarce na Lužniškem polju. Tudi zdaj jih moramo premagati! Vi pa, bratje, vi nam pomagajte!« Iztegnil je obe roki, kakor bi jih prosil, rotil, naj pomagajo.

V zboru se je začulo mrmranje. S svojega sedeža se je dvignil knez in resno spregovoril:

»Mi vemo, kaj je vojna. To ni raj pod lipo! Težko se je odločiti zanjo. Težko bo tudi nam, velmožje! Premišljal sem o tem, mnogo premišljal v teh dneh, odkar je Vitogoj moj gost. Kaj sem domislil? Glejte, jaz, vaš knez, vam pravim: Vojna je zlo, toda suženjstvo je še večje zlo. Pomagajmo bratom!«

»Pomagajmo!« se je glasno odzval vojvoda Zoran in široko zakoračil pred zborovalce. »Moramo pomagati!« je vzkliknil. »*Sloveni zemlje ne jemljemo, a je tudi ne dajemo, razen za grob!*«

»Za grob!« je živo rekel Kresimir. »Dovolj je imamo za grobove vseh naših sovražnikov!«

»Govorite, le govorite, možje!« je velel knez in sedel nazaj.

Župani, ki so posedli v širokem polkrogu, so se spogledovali in molčali. Počasi je vstal iz njih vrste veljak

Črtomir in rekel, da zdaj pač ne bo mogoče ljudi odtrgati od dela in jih poslati na vojno.

»Razprtija se že začenja,« je pomembno rekel Kresimir. »Ko nas je pozval Samo, smo šli kot en mož,« je bridko dodal.

»A zakaj naj bi pomagali ravno mi? Naj pomagajo drugi!« je jezno dejal Črtomir. »Mladec, ti ne poznaš vojne!« se je razgreval. »Ne vem, kaj kani knez, tvoj oče. To bi bil dolg in nevaren pohod!«

»Ne, mi ne moremo pomagati!« so se oglašali župani. Vstal je dolgi in suhljati župan Žižka in zaklical:

»Kaj nam mar Karantanija? Velika dežela, mogočen knez, pa prosjači pri nas za pomoč!«

»Sramota!« je zarohnel belolasi vojvoda Zoran. Starčevsko lice mu je zardelo od jeze. »Na nobenem zboru še niso bile izrečene tako sramotne besede!«

»Vojvode mislite samo na čast,« je malone porogljivo ugovarjal Žižka. »Mi, župani, pa moramo skrbeti za red in mir med ljudmi. Kaj pa bomo imeli, če bodo naši sinovi prelili kri in poginili za deželo, ki je ne poznamo?«

»Ali bi nam oni pomagali, ko bi nas napadli Franki?« je vprašal Črtomir.

Knez se je spet ozrl na Vitogoja. Ta je znova mladeniško zardel, vendar je pogumno odgovoril:

»Če ne lažejo pripovedi naših očetov, so se mnogokrat borili skupaj z vami proti Frankom! Mi bi nikdar ne odrekli pomoči bratom po krvi, ko bi bili v sili. Bratje! V miru hočete orati svoja polja? Naj vam Radegost da dobro letino! Toda kako dolgo boste svobodni, če ne bo več Karantanije? Vsem je bila in je ščit pred Obril. Če sovražnik osvoji Karantanijo, kar se ne sme zgoditi,« je trdo poudaril in stisnil pesti, »bo kmalu stegnil pohlepne roke tudi po vaši deželi. Vojna je zlo. Toda, bratje, mir moramo kupovati z vojno!«

»A kaj nam boste dali, če vam pomagamo?« je silil Črtomir.

Knez se je namršil in trdo pogledal župana. »Ne govorimo o plačilu!« je rekel nejevoljno. »Večali bomo o tem, ali bi pomagali, ali ne. Jaz, knez, bi rad, da bi pomagali bratom. Toda ničesar vam nočem prikrivati in zato vam pravim, da me nekaj močno skrbi.«

»Kaj? Govori, povej nam, knez? so se začuli vzkliki.

»Skrbe me Franki,« je počasi povedal knez. »Zdaj se nas ne upajo lotiti. Če bi pa vedeli, da smo poslali vojsko daleč iz dežele, bi morda planili na nas. Kaj pravite, velmožje?«

Knezove besede so sprožile živ pomenek. Tisti, ki so bili za pomoč Valjhanu, so menili, da Franki vojne pač ne bodo začeli. Saj si prav zdaj prizadevajo, da bi spravili podse Bavarce! Župani pa so pograbili besedo in dokazovali, da so Franki prav zdaj nemirni in nemara nekaj snujejo. Komaj so se ceste razmočile, že se potika po deželi mnogo frankovskih trgovcev.

»Čemu knez pušča v deželo frankovske trgovce?« je ciknil Kresimir. »Veliki Samo jih ni puščal noter! Pri nas kupujejo med, kožuhovino, žito in platno in vse odvažajo v svojo deželo. Kaj pa dajejo v zameno? Ženskam lepотиčje, možem pa sukno in slabo orožje. Kakor bi ne bila platnena obleka dobra za vsakogar!« Ošinil je s pogledom Hrudoša, ki je na knezovo zapoved sedel med zborom, oblečen v temno obleko iz frankovskega sukna.

»Kupčije ne moremo zaustaviti,« je rekel knez. »Zdaj ni vojne in v mirnih časih je tudi Samo dovolil kupcem potovati po deželi.«

»Poizvedimo, kaj kanijo Franki in Bavarci,« je svetoval Zoran. »Pošljimo poslanca k njim.«

»Ne,« je odbil knez. »K Frankom ne moremo poslati poslanca, saj bi takoj vse izvohali in mi bi ne izvedeli resnice.«

»Ni treba vojne! Večajmo!« je zavpil Žižka.

Knez se je ozrl po možeh in iskal svojih zvestih, da bi ga podprli.

Izmed vojvod se je dvignil Przemisl in se ozrl po zbranih.

»Možje, ali hočete poslušati mojo besedo?« je vprašal.

»Govori, vojvoda!« so se oglasili nekateri. Župani pa so molčali, ker so že mnogo slišali o bojevitem vojvodi, ki jim ni bil po volji.

»Dežela brez vojnika je ograda brez čuvarjev, vanjo vpade, kdor hoče,« je rekel Przemisl. »Pomagajmo bratom, čuvajmo pa tudi domača ognjišča. K Frankom ne pošiljajmo poslancev. Pošljimo pa sla k Bavarcem. Morda se nam celo posreči, zdrabo poravnati zlepa. K njim naj gre mož, ki je zvit in hraber, pa tudi nam zvest. Najbližji sosed nam je knez regensburški, k njemu naj gredo poslanci. Kaj pravite na to?«

Temu so pritrdili tudi župani. Za zdaj še ne bo treba mladcev poklicati pod orožje in potem se lahko še vse spremeni.

Mnogo oči je obstalo na Hrudošu Klenoviču. Tudi knez ga je pogledal.

»Hrudoš, ti si bil že med Franki in tudi med Bavarci. Njihov jezik znaš.«

»O, dober prijatelj jim je,« je usekal Kresimir.

Knez je karajoče trenil z očesom.

»Hrudoš ni šel med tujce po lastni volji,« je rekel. »Poslali smo ga in Hrudoš se je dobro ponesel med njimi.« Obrnil se je k njemu in ga vprašal: »Ali bi šel, sokol?«

»Sel bom, če s tem služim deželi in tebi, knez,« je odgovoril Hrudoš.

»Prav,« je pokimal knez. »Sel boš k njim in poizvedel, kaj mislijo o vojni. Koliko časa boš potreboval?«

»Od ščipa do ščipa, knez.«

Vitogoj je vzdihnil. Bil je mlad in neučakaven. Doma morda že gore gradišča! Kako bi mogel tako dolgo čakati na odgovor? Vendar si knezu in zboru ni upal ugovarjati.

»Pojdeš,« je odločil knez.

»Naj mi bogovi pomagajo, da bom izpolnil vse po besedi,« je rekel Hrudoš.

»Besi so s teboj, ne bogovi,« je zamrmral Kresimir. Zdelo se mu je, da stari knez vse preveč kaže očitno naklonjenost Hrudošu.

»Preden odideš, pridi po napotke,« je še ukazal knez. Zbor se je razhajal.

»Vrnite se domov, orjite zemljo in Radegost naj vam da lepih dni,« je rekel knez. »Ko se Hrudoš vrne, vas bom pozval v zbor in takrat boste odločili po svobodni volji in prostem preudarku. Pozdravljeni, bratje!«

»Zdravstvuj, knez!« so mu klicali. Med živimi pomenki, nekateri pa tudi močno zaskrbljeni, so se jeli zborovalci razhajati. Sedali so na konje. Med konjsko hrzanje se je mešal brenket kratkih mečev, ki so zadevali ob lovske nože, zataknjene za širokimi pasovi. Veljaki so odjahali v skupinah. Črtomiru in Žički so se pridružili tisti, ki so bili proti vojni pomoči Karantancem. Žitovit je zbral okoli sebe može, ki so pritegnili knezu in jim ni bilo žal dati mladcev in blaga za vojno.

Med glasnimi klici se je vrsta jezdecev oddaljevala od dvora in se v polju razpršila kot jata ptic.

Vitogoj je s spremstvom ostal na Krokovem dvorcu, da bi tam počakali Hrudošove vrnitve in odločitve zbora. Knez ga je večkrat poklical k sebi. Spraševal ga je po domu, po očetu, se med pogovorom starčevsko smehljaj in obujal spomine iz mladosti. Vitogoj mu je rad odgovarjal in se veselil, ker je knez govoril z njim kot z odraslim možem, ki ima pravico sedeti v zboru. Vitogoj pa je imel komaj dvajset pomladí. Pred petimi leti šele je zamenjal prožni pastirski korobač z bojnim lokom, ki se je spočetka upiral njegovim šibkim deškimi rokam. Toda odkar je zapustil pašnike, kjer je s temnopoltimi Vlahi pasel očetove črede, se je izuril v bojavnika, ki je že sam vodil lokostrelce v bojih z Obri.

Odrasel je v težki dobi neprestanih bojev, ki so se začeli s Samovo smrtjo in niso hoteli nehati. Karantanija

jih ni preveč čutila, gore so jo varovale. Pred notranjimi razprtijami so jo branili odločni knezi. Toda neprestano se je morala braniti pred obrskimi vpadi in neprestano je bila v spopadih in vojnah z Bavarci. To, kar se je zdaj pripravljalo, pa ne bo navaden spopad, temveč vojna, velika vojna.

Krok je poslušal Vitogoja in vesel ga je bil. Moder mladeč, leta mu bodo dala še izkušenj in morda bo nekoč knez svojemu plemenu. Čimbolj je poslušal Vitogoja, bolj si je želel, da bi mogel pomagati Karantancem.

Ko sta se razgovarjala, je Libuša posedala pri preslici in ju pazno poslušala. Kadar je knez to opazil, se ji je dobrohotno smehljajal in jo opominjal:

»Nit se ti bo pretrgala, Libuša! Pazi raje na preslico! Kako bi ti, ki si deklica, mogla razumeti, o čem govoriva?«

Toda najmlajša, najljubša hči mu je ugovarjala:

»Zakaj bi ne razumela, oče? Na vojno se pripravljaš! In Hrudoša čakaš, da se vrne iz Regensburga in ti pri- nese vesti! Zakaj ga čakaš? Bolje storiš, če skličeš voj- nike pod orožje in jih pošlješ v Karantanijo!«

»O, kako mlada in nepremišljena si!« se ji je smeh- ljajal oče.

»Sramota bo, večna sramota, če ne boste pomagali bratom!« je vzkliknila, vstala in hitro smuknila na plano. Preveč je bila rekla očetu in morda se zdaj srdi nanjo!

Toda knez se ni srdil. Rad jo je imel, njo, ki se mu je rodila na stara leta, za obema sestrama, potem ko mu je ostal zakon s prvo ženo brez otrok, in si je vzel drugo.

»Taka je,« je ponosno rekel Vitogoj. »Prisluškuje po- govoru starih! In deželne postave pozna bolje kot jaz.«

Vitogoj je knezu potrdil, da bi se mu ne zameril. Videl je, da se kosez Svobodin in Borut, ki sta posedala ob ognjišču in z njim vred čakala odločitve, nasmihata predse in je skoraj uganil njun skrivnostni smeh. A se ni zasmeljal z njima. Pametna je Libuša, da, zaman je knez ne hvali. Njemu se pa srce ni ogrelo zanjo.

Dnevi so potekali počasi in čeprav je na Krokovem dvoru ves dan vrelo življenje, je bil Vitogoj nestrpen. Borut si je poiskal razvedrila, hodil je s knezovimi oboroženci na lov. Tudi Vitogoj je šel nekajkrat z njimi. Podrli so nekoliko divjih svinj, ki so se priteple iz gozdov in razrivale mlado setev. Toda vse to knežjemu sinu ni moglo okrajšati dolgega čakanja. Včasih je ponoči buden ležal z roko pod glavo in tegobno razmišljal, kako se bodo odločili knez in župani. Zdelo se mu je, da se župani vse premalo pokoravajo knezovi volji. Bližina Frankov jih je okužila in loteval se jih je pohlep po lastnini. Plena si v tej vojni ni bilo mogoče obetati, zato so se obotavljali. Borut je mislil prav tako kot on, toda Borut je bil bolj nagel, včasih celo zaletel, zdelo se mu je skoro nespametno čakati na negotovo pomoč.

»Naši trije dobri meči bi zdajle doma več pomagali, kot negotova pomoč in pogajanje z bavarskim knezom,« je nekajkrat rekel Vitogoj.

Vitogoj je na tihem priznaval, da ima Borut prav. Toda treba se je bilo vdati in čakati. Praznih rok se ne more vrniti domov.

Ob večerih, ko je ves dvorec oživel, se je tudi mladi Karantanec razživel. Prijetno je bilo posedati ob ognjišču, na katerem je prasketal ogenj. S sten so svetile treske smolnice in debela lesena bruna so se lesketala od saj. Nad ležišči so bila prekrita s ščiti, oblečenimi v volvske kože. Tudi knezov bronasti ščit, frankovsko delo, je visel vmes. Vrstila so se bojna kopja, sekire, loki in tulci s pšicami. Mnogo tega orožja je bilo uplenjenega, knez sam ga je nanosil domov z vojnih pohodov. Ob steni sredi prostorne veže je stal knežji častni sedež, nad njim pa sta visela meč in ščit premaganega frankovskega vojvode. Zraven je bil obešen na steno še močan bat s sledovi posušene krvi.

O tem batu je nekoč gostom pripovedoval knez, da mu dolguje knežji naslov. Še skoro deček je bil, ko je šel na vojno z velikim vojvodo Samom. Takrat bi bilo veli-

kega vojvodo skoro posnelo sovražno kopje, toda mladi Krok je priskočil na pomoč. Sunil je z mečem Franka v prsi, toda Frank je nosil verižni oklep in slabo kaljeni meč se je odlomil. Izurjeni Frank se je komaj menil za dečka, ki ga je napadel, hotel je ubiti velikega vojvodo. Tedaj pa je Krok potegnil mrtvememu vojniku na tleh bat iz rok in z njim zamahnil. Potlačil je koničasto Frankovo čelado in napadalca omamil, da je omahnil, potem pa sta ga skupaj z vojvodo ubila. To dejanje si je veliki vojvoda zapomnil in ko je Krok odrastel v moža, mu je zaupal knežjo oblast.

To zgodbo bi Vitogoj poslušal in poslušal brez konca in kraja. Mikala ga je, kakor vse, kar je bilo zvezano z velikim vojvodo. Tudi Borut je plosknil in rekel, da je bilo pod velikim vojvodo vredno živeti in se bojevati. Dandanes ni več takih ljudi, pa tudi takih vojn ne.

V času, ko je bival na dvoru, je dobro spoznal vse tri knezove hčere. Libuša je bila včasih resna, včasih razigrana. Mladost je kipela iz nje. Morebiti je bila tudi nekoliko preveč trmoglava; bila je pač knezova najljubša in najmlajša hči. Kazi je neprestano kuhala in precejala zdravila. Poznala je vse bolezni in za vsako vedela pravi lek. Vitogoj jo je včasih opazoval, kako je med skrivnostnim molkom kuhala zdravilne zeli. Vonj, blag in omamen, je silil v nosnice in Vitogoja spominjal na svečenika Gorazda, ki je tudi umel ukrotiti skrivnostne moči, ki jih ima v sebi zemlja in zelišča, in celo iz strupa, ki bi drugega umoril, zvariti zdravilo. Le redko pa je videl Teto in še to skoro zmeraj samo pred žrtvenikom v belem duhovniškem oblačilu. Tete se je skoro nekoliko bal; opazil je, da se vsi na dvoru klanjajo njeni veliki moči in službi, ki se ji je posvetila. Libušo bi mogel imeti za sestro, tako prijetno in domače je znala kramljati in rad jo je gledal, kadar je zvečer sedela tesno ob ognjišču, zraven nje pa ognjiščar Milivoj, ki ji je držal preslico. Kazi bi mogel ljubiti, toda bil je gost in prosilec, zato ni smel žaliti njenega očeta.

Včasih je zvečer Slavoj prinesel javorove gosli in potem so peli. Vitogoj je poslušal pesmi, ki so bile drugačne kot njegove domače, morebiti tudi bolj razigrane. Samo nekaj starih obrednih pesmi je bilo prav takih, kakršne so peli doma. Budile so mu domotožje in skrb.

»Zakaj pa ti ne poješ, Vitogoj?« ga je vprašala Libuša.

Moral se ji je nasmehniti in potem je skušal peti z njimi. Beseda mu ni tekla gladko; ti tu so peli preveč živahno, zvok je bil premehak njegovim ušesom, melodija preveč razvlečena. Potem so ga jeli spraševati, kako je pri njih doma. O tem je Vitogoj rad govoril. Pravil je o očetu, o bratih, ki so vsi poginili v večnih bojih, o edini sestri Milici, ki je dozorela v dekle in se zanjo že oglašajo prosci. Bojni drug Borut je postal pri teh besedah nemiren. Vitogoj se je moral nasmehniti, vedel je, da Borut ljubi Milico in včasih mu je bilo zaradi tega tesno pri srcu. Ko bi bil Borut vsaj kosez, kajti Milica je le knezova hči! Toda Borut je bil samo županov sin, begun z juga. Ni maral več živeti na ozemlju, ki so mu gospodarili Obri in je pobegnil v svobodno Karantanijo. Stopil je v knezovo službo in postal njegov oboroženec. Nerad je Vitogoj razmišljal o ljubezni, ki se je pletla med sestro in begunom, ki ga je ljubil kot brata. Treba je čakati, čas bo prinesel svoje in oče bo tudi storil, kar se mu bo zdelo najbolje. Zato je začel pripovedovati o drugih stvareh, ki jih ljudje v Višegradu niso poznali. Pravil je o zemlji, ki je tako posejana s starodavnimi grobišči, da ljudje izoravajo na njivah orožje, priloženo mrtvim, in glinaste posode, včasih polne denarjev neznane veljave. Toda svečeniki branijo vzeti karkoli iz grobišč! Besi in Morana čuvajo grobišča in gorje mu, kdor bi se jih dotaknil! Ko pa so poslušalci komaj še upali dihati od tajinstvene groze, je začel pripovedovati o veselejših stvareh, o vilah, ki bivajo po gorah in gozdovih in rade pomagajo hrabremu in zvestemu. Nekoč je nekdo dobil tri vilinske lase in nobeno orožje mu ni več moglo do živega.

»To je bajka,« se je smejal Borut.

Vitogoj je skomignil z rameni. Morda je bajka, saj je vseeno. Lepo je.

Peli in pomenkovali so se, dokler ni knez vstal s svojega sedeža. To je bilo znamenje, da morajo tudi drugi k počitku. Polegli so po kožnatih ležiščih ob stenah. Samo ognjiščar Milivoj je ostal pri ognju in pazil, da bi ne ugasnil, ali da ne bi zanetil požara.

V veliki veži je bilo vse tiho, čuti je bilo samo dihanje spečih in včasih se je kdo v snu nemirno obrnil na ležišču. Zunaj so lajali psi in tulili v luno, včasih se je začul klic ali korak samotnega stražarja. Vitogoj je mislil, da je luna prehodila komaj pol poti in da bo treba še dolgo čakati, preden se vrne Hrudoš. In še potem ne bo mogel takoj oditi. Knez bo spet sklical župane, da jim bo povedal Hrudoševo sporočilo in spet se bodo pregovarjali, spet bodo večali. Človek bi skoprnel... K Črtu vsi poslanci in vse pregovarjanje, dokler ti roka lahko drži meč in je dovolj prožna, da napne tetivo! Ko bi se ne obetala tako velika vojna, bi pustil vse v nemar in odšel s svojimi! Pot domov je še dolga in kaj vse se lahko zgodi, preden se vrne! Hudo, zares hudo je posedati in biti gost in si pustiti streči s kolači in medico! Dvakrat hudo je, ker v mladostni zanesenosti še malo ni mislil, da se bodo stvari tako zavlekle in zamotale. Ko je odhajal z doma, je verjel, da bodo velmožje potegnili meče in pri priči hiteli na pomoč. Zares, skoprnel bi...

Dnevi niso bili tako pusti kot noči. Mogel je pohajati po dvoru, ogledoval si je knezove konje in skrbel je za svojega konja, ki ga ni zaupal skrbi drugih. Knez, ki je to videl, ga je pohvalil:

»Na tri stvari mora mož paziti: na orožje, na konja in na ženo. Dober konj, močno orožje in zvesta žena kažejo pravega moža.«

Enkrat je spremljal tudi Kazi, ko je šla nabirat pomladni žafran. Nosil ji je košaro, v katero je oberoč

metala vijoličasto, strupeno cvetje, iz katerega je znala pričarati zdravje. Spotoma je obiskala staro ženo pod dvorom in ji namazala množico gnojnih tvorov, ki so se starki razpustili po vsem telesu. Bilo je čudno videti, kako je knežja hči pokleknila zraven starke in ji obvezovala rane, ki so zbujele Vitogoju gnus, čeprav je bil vujen ran. Toda tiste so bile drugačne, zadane v vojni, zdravo rdeča kri je tekla iz njih, od te starke pa je šel smrad po gnilobi.

Ko sta se vračala, ji je rekel:

»Z menoj bi morala, v Karantanijo. Če bo vojna, bo treba zavezati mnogo ran.«

Dekličine žive, črne oči so se zasmejale.

»Tudi pri nas pravijo, da bo vojna,« je rekla.

Vitogoj je pomislil, da še nikoli ni srečal deklice, ki bi jo tako rad imel za zmeraj, za vse življenje. Ne samo kneginja, tudi mati bi bila svojemu rodu. Vprašal bi jo, toda ne sme zlorabiti gostoljubja. Krok bi ga mogel pognati z dvora kot podleža, ki je skušal umazati njegovo čast. Zato je samo previdno, zdaleč tipal vanjo.

»Koliko pomladi pa imaš?«

»Letos jih bo dvajset.«

»Kakor jaz,« se je razveselil Vitogoj. »Kako, da te še niso omožili?«

Stresla je z glavo in se zasmejala. Drobni beli zobje so ji silili izza ustnic.

»Ne maram, da bi me dali komurkoli.«

»Če bi pa poslal proscje knežji sin in bi te hotel odpeljati na očetni dvor, ali bi ga odgnala?«

Spet se je zasmejala in prhnila po stezi. Vitogoj jo je hitro dotekel.

»Bežiš kot srnal! Toda meni ne boš utekla!« je rekel.

Ni mu odgovorila in tudi Vitogoj ni upal več siliti vanjo. Molče sta prišla na dvor. Ob ogradi sta našla Libušo, ki je slonela in strmela čez reko.

»Hrudoša čakaš? Prezgodaj!« ji je razigrano zaklicala Kazi.

Libuša se je obrnila in se našobila. Ne, ni čakala Hrudoša. Toda odkar so gostje odšli, je večkrat zrla čez polje in mislila na drugega, na resnega vojvodo z brazgotino na desnem licu. Hrudoš... Hrudoš je brat, prijatelj, Hrudoš je sončni žarek, brez njega si Višegrada ni mogoče misliti. Prijalo ji je vse tisto, kar ji je povedal, ko so praznovali praznik pomladi. V srce ji ni seglo. Preveč ga je poznala, tega lepega, prijetnega Hrudoša, prevečkrat jo je posadil na konja, ko je bila še dekletce, prevečkrat je z njo za ogrado za šalo streljal z lokom in se pustil prekositi, da bi ji ustregel. Brez Hrudoša bi ji bilo pusto, toda njegova bi le ne mogla postati. Hrudoševega čela ne ovija venec slave, kakor Przemisl.

To pomlad je bila bolna od hrepenenja. Od pomladnega slavja sem je morala neprestano misliti na vojvodo Lemuzov in zardevala je, kadar so izgovorili njegovo ime. Dnevi so ji bili dolgi in še daljši kot Vitogoj. Morala je tehati k ogradi in gledati v ravnino in čakati, kdaj se bo vrnil Hrudoš s svojim spremstvom, kajti potem bo oče spet sklical veljake v zbor in prišel bo tudi on, ki ne more misliti nanj brez nemira, Przemisl...

Smuknila je čez dvorišče, da bi se umaknila sestrinim zbadljivkam. Naj Kazi reče, kar hoče, toda na vsem svetu je en sam... en sam Przemisl!

3

Hrudoš, ki je jezdil proti Regensburgu, je mnogo razmišljal o težki nalogi in zamotanih napatkih, ki mu jih je dal knez pred odhodom. Potoval naj bi kot posrednik zaradi trgovine, v resnici pa naj bi izvedel mnenje regensburškega kneza in če bi tako naneslo, naj bi ga prosil za posredovanje. Hrudoš, ki mu doslej še nikoli niso zaupali tako važne naloge, se je nenadoma začel čutiti mogočnega in pomembnega. V njegovi roki je usoda Karantanije, v njegovi roki odločitev za pomoč ali

proti njej. Zazdelo se mu je, da je vsa teža odločitve na njegovih ramah in spotoma je mučno napeto razmišljal, ali bi bilo bolje pomagati Valjhunu ali pa naj bi se dežela izognila dolgi in tvegani vojni.

Gottfried, h kateremu je bil namenjen, je bil eden najmogočnejših nemških knezov. Na njegovem dvoru so se zbirali drugi knezi in stregli na njegove besede, kakor bi bil kak frankovski kralj! Gottfried Slovenov ni maral, prav gotovo ne, čeprav jim je včasih kazal prijazno lice, trd je bil, pohlepen in zvijačen. Nikoli ni oviral veljakov, kadar so vdirali v zemljo slovanskih sosedov. Nekoč, ko je še živel Samo, je bilo to drugače. Zdaj pa knezi vladajo svojim plemenom, med seboj se bijejo za oblast, v vednih prepirih so z župani, ki so tudi veljavni in se nočejo pokoriti, tujci pa jemljejo rodovom zemljo! Ko bi se našel mož, ki bi ukrotil neobzdrane kneze in župane, bi moglo biti spet tako, kot je bilo pod velikim vojvodo!

»Slabotni smo,« je razmišljal Hrudoš. »Branimo se, če nas napadejo, sami ne upamo ničesar.« Potem si je spet dejal, da napadati ni vredno. Rodovi imajo zemlje več kot dovolj, dobre, rodovitne zemlje! In vendar bi se morali postaviti vse drugače! Začel je misliti, kako mogočni bi lahko bili. Od Frankov bi prevzeli postave, ki so se mu zdele modre. Imeli bi lahko mnogo bojevnikov. Ker plemena le v sili primejo za orožje, jih izurjene frankovske vojske lahko premagajo.

Dolgo in napeto je razmišljal o vseh teh rečeh, na katere je bežno mislil že prejšnje čase, a ga niso skrbele. Zdaj je jel ugibati, kje med Sloveni bi se našel mož, kakršen je bil veliki vojvoda, da bi jih združil in obnovil Samovo zvezo. Kdor bi vladal v Višegradu, bi mogel to storiti. Knez Krok je star in kdo ga bo nasledil? Ali se bodo po njegovi smrti spet vneli boji za oblast? Nel Hrudoš je zadnje čase ujel med veljaki pogovore, ki so namigovali na to, da bi mogla ena treh knezovih hčera naslediti očeta. To bi se moralo zgoditi že zaradi

spoštovanja, ki ga ima pleme do starega kneza. Toda katera? Teta ne, odrekla se je vsemu zavoljo bogov. Kazi... ne, nje ne bodo postavili! Ostane Libuša in skoro gotovo bo prav ona postala kneginja. Velmožje modro računajo. Izbrali ji bodo moža po svoji volji, slabiča, ki jih ne bo upal krotiti, da bodo lahko delali po svoji glavi. Če bi bil pa Libušin mož dovolj odločen, bi si upognil najprej župane, potem bi z mečem, če ne bi šlo drugače, ukrotil uporne kneze, in bi spet lahko vladal vsej plemenski zvezil. Mogel bi urediti pravo državo, kakršno imajo Franki, in Višegrad bi bil prestolnica!

Tem mislim je pridružil svoj davni naklep, da se oženi z Libušo, kakor hitro bo stara dovolj, da jo bodo dali zamož. Zaradi nje je zavrnil hčer starešine Kresimira in si nakopal sovraštvo besnega starca. Če bi pa dobil Libušo, potem... potem... Hrudoš se je skoro zgrozil spričo misli, ki ga je postavljala na kneževski stol in na čelo plemenske zveze, ki bi segala prav do meje obrske zemlje. Toda misel, mamljiva, kar opojna, ga je spremljala in ni se je več mogel ne hotel otresti. Končno, zakaj ne? Hrudošev rod se res ne more meriti s kneževskimi, toda kaj so pravzaprav ti knezi? Trmasti in neposlušni, to pač, tudi bojeviti, kadar je sila ali kadar branijo svojo oblast, nobenega pa ni med njimi, ki bi mogel vladati zvezi vseh plemen. Da, pač, eden je — Przemisl. Hrudoš je nagonsko v vojvodi zaslutil tekmeča. Ali se ni vojvoda na pomladnem slavju bližal Libuši? Toda, ne, za Libušo se Hrudoš ni ball. Dobil jo bo, treba je le potrpljenja. Modro, preudarno je treba ravnati. Njeno mlado, neprebujeno ljubezen skoro že ima in ko umre stari knez in bo postala kneginja, jo bo zasnubil. Przemisl ne bo mogel nič in morebiti tudi ne bo nič poskušal, moral bo priti in priseči na Hrudošev meč...

V takih drznih mislih in sanjah je potoval proti meji. Ustavljajal se je na večjih dvorcih, kjer so ga prijazno sprejemali. Spotoma se je nabral tudi novic. Na dvoru

župana Žitovita je izvedel, da se v Regensburgu zbirajo nemški knezi. Baje se posvetujejo, da bi šli proti Obrom. Hrudoš je bistro pogledal župana in ga vprašal, če verjame tem vestem. Žitovit je zmignil z rameni.

»Zakaj ne? Potujoči kupci pravijo, da se horde nevarno premikajo.«

Hrudoš, ki ni bil tako prostodušen kot Žitovit in je tudi nekaj videl po dvorih in med veljaki, si je dejal, da bo v Regensburgu izvedel čudnih reči. Morebiti res Amara-kan zbira horde, toda čudno je le vse skupaj. Zakaj naj bi napadel zdaj, ko so shrambe prazne in žito še komaj klije iz zemlje? Mogoče Bavarci lažejo, da bi zadržali Slovence, ki hočejo pomagati Karantaniji, ali pa... da, ali pa hoče tudi Amara-kan napasti Karantancel. Če se to zgodi, potem bo nastala vojna, kakršne očetje že skoro ne pomnijo več!

Poslovil se je s svojim spremstvom od gostoljubnega župana, ki mu je dal na pot brašna in nekaj svojih oborožencev, da so ga spremili do bavarskega ozemlja. Hrudoš, ki je slutil, da še nikoli ni opravljal tako važnega poslanstva, je postal kar neučakaven. S plosko roko je priganjal svojega konja, da ga je spremstvo komaj dohajalo, posebno še, ker so bili mladci obloženi z brašnom. Spotoma so večkrat razjahali, napojili konje in jih nakrmili. Iskre živali so spešile. O mraku so se približali bavarski meji in prenočili še na svojem ozemlju. Naslednje jutro pa so spočiti konji zdirjali po trdi cesti v staro mesto ob Donavi.

Hrudošu se je zdelo, da bi ne bilo pametno, ko bi se kar takoj napotil h knezu. Mesto je bilo polno ljudi. Hrudoševim spremljevalcem se je kar v glavi vrtelo od vsega, kar so videli. Knežji grad je bil tako velik in razsežen, da takega še niso videli. Kar grozljivo je gledalo nazobčano zidovje na kalno Donavo, narastlo od snega, ki ga je pomladno sonce talilo v gorah. Vsepovsod sami oboki in kamen, težek, mrzel, siv kamen. Le strehe so bile krite z deskami. In kako je bilo vse stisnjeno!

Po ozkih potih pa so neprestano hodili ljudje. Dekleta z belimi pokrivali na glavah in žene, tesno omotane v temna oblačila. Noša je bila tuja, najbolj tuja in trda pa se je zdelo Čehom govornica. Po cesti so se pomikale vrste tovornih konj. Gonjači so bili oboroženi z gorjanci in so glasno kričali. Včasih je pridirjal jezdec, ki si je s kriki brezobzirno utiral pot med vrstami konj, psoval in tiste, ki se niso dovolj hitro umaknili, tolkel z bičem. Na obrežju so se klatili nakladači, med njimi potepuhi in sodrga, katero je bilo strah pogledati. Slovenci takih niso bili vajeni. Toda med preprostim ljudstvom so tudi smukali pisano oblečeni dvorjani. To so bili sami mladi, rdečelični ljudje, ki se jim je poznalo, da živijo veselo in brez pravega dela. Dražili so dekleta in se razkropili samo, kadar se je na cesti prikazal kak dolgo-brad starešina s spremstvom.

Hrudoš je krenil v neko krčmo, pravzaprav gostinjec, v katerem so se ustavljali popotniki in trgovci, prihajali pa so sem tudi vojaki in tujci. Tam je odprl potno torbo, nato pa se je umil in si namazal lase z dišečim oljem. Oblekel je najboljše oblačilo, ki ga je vso pot skrbno čuval v mehu. Tako pripravljen je krenil na cesto.

Hodil je po cesti gor in dol in se razgledoval. Ko je opazil, da mu prihajata naproti dva dvorjana, se je ustavil pred njima. Stegnil je roko in prijel enega za rokav.

»Kateremu gospodu pa služita, bratca?« je vprašal.

Dvorjana sta se spogledala in se nato glasno zasmejala. Eden od njiju je močno vonjal po vinu. Ta se je zamajal in odgovoril:

»Služiva vinu in lepim dekletom.«

»Tudi kockam še nisva odrekla službe! Če imaš denarjev preveč, pojdi z nama!« je rekel drugi.

»Nisem rekel, da nimam!« se je zasmejal Hrudoš.

»A vendar, bratca, kdo je vajin gospod?«

»Najin gospod je grof Valdemar, pa bi bilo bolje, ko bi ne bil! Dvakrat me je vtaknil v temnico, ker sem se napil, naj ga peklo požre!«

»Mene, bratec, je pa dal preteptsti, ker sem se pri kockanju zadolžil,« je rekel drugi.

»Kaj, takega gospoda imata?«

»O, so drugi še hujši! Toda, kaj nisi dejal, da imaš denarjev? Ko bi vendar šli v krčmo, bratec!« Tisti, ki je to govoril, je pomežiknil. »V krčmi je neka prav čedna deklina.«

Hrudoša je bilo malce sram, toda zmagala je radovednost. »No, pojdemo, bratca,« je rekel.

Napotili so se proti krčmi. Spotoma je dvorjan ogledoval Hrudoša in menil:

»Ti si pa kar preveč čednega obraza in postave, bratec. Deklina se ga bo pri priči oprijela, kaj meniš?« se je obrnil k tovarišu.

»Za vse je bo dovolj,« je zamrmral drugi, debelejši in nekam zaspan.

Prišli so v krčmo in sedli k dolgi, pa strašno umazani in s pijačo politi mizi. Hrudoš je pri priči začutil, da so v razvpitem kraju. Po krčmi se je motalo nekaj tako divjih postav, da se je kar zbal. Dvorjana pa sta bila krčme očitno vajena. Poklicali so vina in začeli piti. Nekakšna deklina je sedela ob nekem vojniku, priletnem, bradatemu možu in se mu naslanjala na prsi s tako nesramnostjo, da je Hrudoš kar rdel. Obrnil se je proč in jel govoriti z dvorjanoma. Spretno jima je izvabljal odgovore in nazadnje zvedel imena mnogih veljakov, ki so se mudili v Regensburgu. Sproti si je vtiskal v spomin tuja imena. Gundulf in Guntram, Lotar in Berenger. Prisluhnil pa je ob imenu vojvode Tutila in kneza Norberta iz Tirol. Da, in vojvodinja Alda je tu. Košati se v prelepah oblekah, polnih nakita, in streže po veljakih. Posebno vitez Odemar ji je v mislih. In nazadnje je tu celo neki škof. Da, in grof Ditmar nosi na pokrivalu za prgišče zlata in okraskov! Naštevala sta mu tudi, koliko spremstva ima vsakteri teh veljakov s seboj in s posebno naslado pripovedovala, koliko denarjev je že ta ali oni dvorjan zakockal.

Hrudoš si je vse dobro zapomnil. Pomežiknil je že pol pijanima dvorjanoma in menil:

»Bratca, pa se vendar vsi ti veljaki niso zbrali zato, da bi nam dali priliko, gledati regensburške lepoticе?«

»Ali te je kladivo udarilo po glavi, da ne veš?« sta se čudila dvorjana. »Seveda bo vojna, vojna s Sloveni.«

»Eh, pri bo . . . pri Toru, sem hotel reči.«

»Bratec, ti si še na pol pogan,« sta se smejala. »Vzvišenost Valdemar sploh ne pusti izgovarjati imen pogan-skih bogov.«

»Krščen sem kakor vidva,« je zatrdil Hrudoš. »A da bi pri vinu ne smel Tora poklicati, če gre govor o vojni? Vojna s Sloveni, kajpak.«

»Jaz sicer nisem navdušen bojevnik,« je rekel prvi, »nad Slovence bi pa že šel. Te pastirje bomo potolkli kar mimogrede.«

Hrudoševa roka je zgrabila ročaj bodala in to je dvorjan opazil.

»Hej, bratec, ti si pa prav bojaželjen.«

»Kakor vidva,« se je po sili smejal Hrudoš.

Ko je Hrudoš zvedel od njiju vse, kar sta vedela, se je poslovil. Napol pijana ju je pustil v krčmi, kjer sta stregla po lahkoživi deklini, ki se je pa raje oprijela dveh tovarnikov, ker je najbrž iz izkušnje vedela, da dvorjani slabo plačujejo njeno ljubezen.

Hrudoš se je vračal k svojemu spremstvu, ki ga je čakalo v gostinju. Zavedel se je, da mnogo premalo ve. Treba bo na dvoru samem kaj izvedeti.

Sklical je spremstvo in se napotil proti knežjemu gradu.

Gottfried, knez regensburški, se gostov ni prav nič razveselil. Prišli so mu o nepravem času, ko je imel okoli sebe veljake, s katerimi se je razgovarjal o stvareh, ki jih ni smel vedeti nihče, najmanj še Sloveni. In prav zdaj so morali priti Čehi! Vendar se je potajil, ko je med prišlecí opazil Hrudoša, ki ga je pred letom videl med Krokovimi poslanci.

»Posebnega ne bo, ko mi Krok pošilja tega golobradega mladiča,« si je dejal in sprejel Hrudoša v veliki, prazni dvorani.

»Mnogi prijatelji so prišli v goste, kakor sam vidiš,« je nekam nejevoljno rekel, »toda zate in tvoje spremstvo bomo našli prostor. Povej, kaj mi prinašaš?«

Hrudoš se je poklonil, nato pa dejal:

»Krok, knez plemena Čehov, pozdravlja tebe, prvega med knezi te dežele, in te po meni vpraša, če bi hotel obnoviti zamenjalno trgovino za letos.« Govoril je, kakor mu je knez Krok pred odhodom svetoval. »Posejali smo žito in ostalo nam je mnogo tovorov zrnja. Mnogo stotin tovorov,« je poudaril. »Mi bi ga zamenjali za orožje.«

»Zaradi trgovine prihajaš?« je zamrmral knez in pokazal Hrudošu sedež. »Da,« je kimal, »žita nam močno manjka in ga bomo radi kupili. Kako si rekel? Kako ti je naročil knez? Za orožje?«

»Da, za orožje,« je potrdil Hrudoš.

»Kaj pa vam je treba orožja?« se je nenadoma ujezil Gottfried in nemirno stopil po kamnitih tleh.

»Doslej ste nam vedno dajali za naše blago v zameno tudi orožje,« je mirno rekel Hrudoš. »Ne vem, zakaj naj bi bilo poslej drugače. Končno bomo orožje tudi rabili. V Višegradu se govori, in tudi spotoma sem čul, da bo vojna z Obri.«

»To so govorili v Višegradu! Kdo je govoril?«

»Knez in veljaki.«

V dvorani je nastala tišina, v kateri se je skrivalo nekaj zloveščega. Čutiti je bilo, da knez in Hrudoš tehtata drug drugega. Knez je slutil, da mu poslanec prikriva resnico, Hrudoš je to o knezu trdno vedel. Gottfried se je čutil mnogo močnejšega, toda dražila ga je preprosta zvijačnost, ki jo je zaznaval v mladem Slovenu in ji ni mogel do dna. Toda bil je prevejan lisjak in še misliti ni bilo, da bi Hrudoš v svoji preprostosti vzdržal. Zakašljal je in hripavo vprašal:

»Knez se hoče oborožiti proti Obrom?«

»Proti Obrom. Proti komu sicer?« V napetem Hrudoševem vprašanju je knez ujel prizvok, ki ga je prepričal, da Hrudoš ve o stvari več, kot je voljan povedati. Zdaj je bil trdno prepričan, da je beseda o zamenjavi samo pretveza in da je Hrudoš prišel na poizvedbe. Kar pravi čas si je izbral, v resnici! Molče je zrl mimo poslanca, toda misli so mu bliskovito tehtale moža in iskale izhod. Iskal je sem in tja, uvidel, da resnice ne bo mogoče zatajiti in se nazadnje oprijel preizkušenega sredstva, ki je malokdaj odreklo. Poslanca bo treba pridobiti zase, za svoje cilje, kupiti ga, če ne bo šlo drugače. Ko je to domislil, je pokazal prijaznejši obraz. Ogledoval si je Hrudoša, kakor bi ga šele zdaj prvič videl, in rekel:

»Zdi se mi, da sem te lani videl med knezovimi poslanci.«

Hrudošu je laskalo, da ga je mogočnik prepoznal. Priklonil se je in potrdil. »Bil sem tu zaradi trgovine, knez.«

»Bister mož si, spominjam se, bister mož,« je zamrmral knez. Nato je tlesknil z dlanmi v znamenje, da je razgovor končan. »Zaradi zamenjave bom premislil. Dokler ti ne dam odgovora, lahko ostaneš tu.« Potem je pokimal Hrudošu v znak naklonjenosti in ga izročil služabniku.

Služabnik je odvedel Hrudoša v pust, kamnit hram in ga pustil samega. Hrudoš je sedel pod kamnito lino skozi katero je lila svetloba, in se zamislil. Mogočnik je govoril z njim zviška in vendar toliko prijazno, da več ni mogel pričakovati. Kljub prijaznosti pa je tudi Hrudoš spregledal kneza. Dobro je vedel, da je prišel v Regensburg ob času, ko je bilo Gottfriedu najmanj ljubo videti Slovena na svojem dvoru. Kar nič več ni dvomil, da v resnici pletejo veliko vojno in da Višegrad ni več varna prestolnica. Kdo bo vrgel prvo kopje? Dežela je bila kot preganjana ptica. Bavarski kragulj ji je kluval glavo in zasajal kremplje v mehko meso. Kragulja sa-

mega pa je napadal frankovski jastreb in nad vsemi je krožil obrski stepni orel mrhovinar. Hrudoš je bil dovolj bistroviden, da je to sprevidel. Razumel je tudi, da hočejo najprej spraviti podse Karantanijo, ki je trdovratno kljubovala. V njej so našli zatočišče tisti, ki so bežali pred Obri in Langobardi, in še oni, ki so se tja zatekli pred nasiljem Bavarcev. Če uničijo Karantanijo, bodo imeli s Čehi in sosednjimi plemeni lahko delo. Volk dobro ve, da ne more zadaviti dveh ovc hkrati, če ju brani pastir. Pregristi mora najprej grlo pastirju, potem bo vse drugo lahko.

Premišljal je do večera, ko ga je knez povabil med goste. Velikaši so hudo pogledovali na Hrudoša, ki so ga imeli za sovražnika ali celo za vohuna.

Regensburžan pa je imel svoje namene in se je zavedal bolj kot zbrani velikaši, da zdaj ne sme kneza Kroka žaliti v njegovem poslancu. Pa tudi med svojimi ljudmi je moral biti oprezen. Zavedal se je, da jih snubi za velike načrte. Z očmi je iskal mesta, ki bi ga odkazal Hrudošu. Našel ga je. Ob brižinskem škofu je sedela vojvodinja Alda in stregla s pogledi po trdovratnem Odemarju, ki ji je kakor nalašč obračal hrbet.

Knezov presušeni obraz se je spačil v narejenem nasmehu, ko je dejal:

»Plemenita gospa se dolgočasi. Zato naj mi dovoli, da ji pridružim poslanca našega mogočnega soseda kneza Kroka.«

Sam je spremil Hrudoša do Alde. Vojvodinja je vstala in se malce umaknila. Hrudoš se je priklonil in se spustil na klop, prekrito z medvedjo kožo.

Ko so sluge že prinašale večerjo in je rensko vino razvezalo jezike, se je škof obrnil k Hrudošu.

»Sin moj, pri vas še vedno ne poznate krščanske vere?«

»Ne.«

»In molite malike?« se je zgrozila Alda. Skrivaj je stisnila zlat križec na prsih.

Hrudoš je molčal. Začela sta ga obdelovati z neprijetne strani.

»Nekateri morda res molijo malike,« se je izgovarjal. »Mi častimo luč sonca, ki je vir življenja, častimo sile, brez katerih bi nam ne bilo obstanka.«

»Kakšna škoda,« je vzdihnil škof. »Kamor pridejo naši blagovestniki, povsod vzcvetje novo življenje. Tudi knezi nam pomagajo z vsemi močmi. Oni nam dajejo zidarjev, da postavljamo cerkve in naučimo ljudi zidati hiše. Naši blagovestniki učijo ljudi umnega obdelovanja polja in obrti, ki so v vaših deželah nepoznane.«

»Težko je, ker ljudje ne razumejo vašega jezika,« je menil Hrudoš.

»O, ljudje se naših blagovestnikov kar hitro privadijo, pa tudi oni sami se hitro naučijo jezika dežele, v kateri hočejo širiti Kristusov nauk. Vsega so krivi vaši svečeniki, ki hujskajo kneze, da ne puste naših blagovestnikov v deželo. Pravijo, da jih pošiljajo tja zato, da bi v imenu evangelija osvajali vašo zemljo za nas.« Škof je dvignil težki vrč in ga globoko nagnil. Ko ga je odložil, se je obrisal okrog ust in nadaljeval: »Vaši knezi pač ne vedo, da je naš nauk nauk bratovske ljubezni.«

Hrudoš ni veroval v bogove. Ljudstvo jih časti, ker se čuti nemočno pred mrazom in vročino, pred točo in povodnijo. Vedel je, da žreci dajejo ljudem zdravilnih zelišč, potem pa s stegnjenimi rokami nad njimi zaklinjajo bese in se verijo, da več pomaga njihova zakletev kot zelišča sama. Hrudoš sam pa si je večkrat položil na rane zdravilnih zeli in pomagalo mu je, čeprav jih ni nihče zagovoril. Vendar so ga besede obilnega in smejočega se škofa jezile. O bratski ljubezni govori! Zakaj je torej prišel na zbor kovat pogubo miroljubnim plemenom? Ali je to nauk tistega Kristusa, ki ga želi njim dati?

Škof in Alda sta umolknila, ker Hrudoš ni odgovarjal. Z drugega konca se je oglasil Tutilo in vprašal Hrudoša, koliko konjenice ima knez Krok.

»Naša konjenica ni prida. Skoraj bi rekel, da je nimamo.«

»Avare ste vendar že nekajkrat premagali,« se je oglasil Ditmar.

»To so divjaki,« je menil Hrudoš. »Vaši konjenici bi se pa le težko ustavljali. Smo pač poljedelci, ribiči, pastirji, a ne vojniki.«

Knez Gottfried je pozorno prisluhnil njegovim besedam. »Nepreviden mladec,« je pomislil.

Ko je vojvodinja opazila, da se gospoda zanima za tujca, se ji je polegla užaljenost, ker so ga posadili prav poleg nje, njega, pogana.

»Vaši knezi sploh ne znajo pametno gospodariti, kakor sem že slišala,« je rekla in pogledala Hrudoša. Saj ta Sloven ni videti nič slabši kot drugi, je pomislila. Le preveč molčeč je in krščanske vere ne pozna.

Hrudoš se je potajil. Med tujci ne smeš govoriti resnice, posebno če si prišel s tako važno nalogo!

»Ne gre meni, mlademu, da bi o tem razmišljal,« je odgovoril ponižno. »Slišal pa sem že o tebi, plemenita gospa, da znaš voditi svoje gospodarstvo.«

Alda je zardela, tako jo je pogrela Hrudoševa hvala. Naj le govore njeni sorodniki, da gre po moževi smrti vse rakovo pot! Celo tujec je slišal pohvalo o njej! Vendar ni pokazala veselja, ker jo je prevzvišeni škof ostro motril.

»Samo nesrečna vdova sem in težko nosim svoje breme, pa nimam človeka, ki bi mi pri tem stal zvesto ob strani,« je rekla.

»Če bi ti jaz mogel pomagati, bi ti služil z vsemi silami!« je vzkliknil Hrudoš. »Sicer je pa gotovo mnogo plemenitih mož, vrednejših od mene, ki bi ti radi ponudili svojo službo.«

Vojvodinji so zagorela suhljata lica in izzivalno je pogledala proti Odemarju. Takoj je povesila pogled. Vzvišeni škof jo gleda tako strogo! Gotovo ji vidi v srce in obsoja njene misli.

»Vened, ne šali se!« je rekla dosti ostro. »Nikogar nočem, da bi mi pomagal nositi breme. Z božjo pomočjo bom zmogla tudi sama.«

»Bogovi ne stopajo z neba, da bi pomagali smrtnikom. Lahko pa ti tvoj bog pošlje človeka, ki ti bo rad in zvesto služil.«

»Mlad si še, pa tako govoriš!« je vzkliknila ogorčeno.

»Odpusti, plemenita gospa,« se je umaknil Hrudoš.

Za mizo je zavladal molk, ki je skrival sovražno razpoloženje. Škof je predirljivo gledal Hrudoša in vojvodinjo. Vendar Alda ni mogla dolgo molčati. Previdno se je sklonila k Hrudošu:

»Škoda, da nisi kristjan. Mogel bi res biti v oporo samotni ženski.«

»Vojvodinja, jaz sem prisegel zvestobo svojemu knezu!« je odvrnil Hrudoš.

»Tako? Kaj tudi vi poznate prisego?«

»Tudi.«

»Ah... Ko bi mi kaj povedal o svoji deželi in plemen!« je želela.

»O, le vprašaj me, plemenita gospa! Rad ti bom povedal, kar vem!«

Prisluhnil je tudi škof in drugi veljaki. Hrudošu je bilo spočetka nerodno, potem pa je jel govoriti gladko in premišljeno. Pri tem je želel, da bi še srečal vdovo vojvodinjo na samem, ker je upal od nje več izvedeti, kot od veljakov, ki so ga gledali z neprikritim sovraštvom. Ko bi ne bilo tu regensburškega kneza, bi mu najbrž odločno pokazali svojo sovražnost. Tako pa so se morali brzdati.

Sicer je bila pa gostija pusta. Hrudoš se je spominjal veselih poedin na Krokovem dvoru. Koliko je bilo tam ob velikih praznikih pesmi in plesa, koliko veselih šal so razdrli! Tu pa so gostje sedeli drveno in malo govorili.

Pred polnočjo je bilo gostije konec. Gostje so odhajali po kamnitih hodnikih v hrame. Pred njimi so šli služabniki z gorečimi plamenicami. Ko so šli mimo ozke

line, se je Hrudoš ozrl na dvorišče, kjer je videl, kako se premikajo plamenice, in presenečeno obstal. V svitu luči je opazil nekaj jezdecev in komaj zatajil vzklik začudenja.

»Kdo so ti ljudje?« je hitro in hlastno vprašal vojvodinjo, ki je stopala ob njem.

»Ti ljudje?« Vojvodinja se je ozrla, če je kdo ne sliši, in prav tako tiho rekla: »To so poslanci Amare-kana.«

»Kanovi poslanci? Tu? V Regensburgu?«

»Knez je mogočen, od vseh strani prihajajo poslanci k njemu,« ga je zviška poučila Alda. »A kaj je tebi do njih, Sloven?«

»Nič. Samo čudni so videti. Nisem vedel, da se znajo ti divjaki tudi tako oblačiti. In čudno je, da jih knez sprejema v tem času. Saj se vendar pripravljajo na vojno z njimi!«

»Na vojno z Obri?« se je zavzela vojvodinja. »Tu so govorili...« Ustrašila se je in ni dokončala.

»O vojni s Slovenci so govorili, gospa,« je grenko rekel Hrudoš.

»Če že vse veš, potem presodi, ali se mi ne godi krivica!« je vzdihuje tožila vdova. »Pravijo, naj bi dala v pomoč vojnike! Vojvoda Odon bo šel nad Karantanijo. Kako naj jih dam? Malo ljudi imam! Posestva, ki jih je moj mož dobil, so mi po njegovi smrti vzeli. Zdaj nočejo priznati pravice do njih meni in mojemu sinu. Ljudi, kolikor jih imam, potrebujem za delo! Oni pa pravijo, naj jih pošljem na vojno!«

»Ne pošiljaj jih!« je hlastno šepnil Hrudoš. »Vsi, ki bodo šli nad Slovence, bodo poginili!«

»Meniš?« je zmedeno vprašala vojvodinja.

Od zgoraj so se začuli klici. Hrudoš je pohitel v svoj hram.

Naslednje jutro ga je knez Gottfried ukazal poklicati predse.

Stopal je po kamnitih tleh, ves zavit v dolg kožuhovinast plašč. Z obraza se mu je brala zaskrbljenost. Mnogo si je prizadeval, da bi vse spravil v smer, ki se mu je zdela prava. Bavarski vojvoda Odon je nameraval iti nad Valjhuna, nad Karantanijo. Sam je imel premalo vojnikov, potreboval je velike pomoči. Pogodil se je s knezom Gottfriedom, da mu bo tudi ta poslal nekaj izurjenih vojnikov, predvsem konjenikov. Gottfriedu se je zdela vojna tvegana in dolgo se je pogajal z vojvodo. Ko pa mu je Odon ponudil za vsakega pešca po zlatniku in za konjenika po tri zlatnike, je pristal. Toda pogodba je bila še bolj daljnosežna. Vmešali so se Franki in zahtevali pravico do trgovanja v Karantaniji, ki naj jo zanjo osvoje Bavarci.

Zdaj pa je nenadoma prišel Hrudoš in regensburškega kneza opomnil na Kroka, na katerega v pripravljanju vojne ni bil mislil.

Ponoči je knez preračunaval moč Slovencev in zazdelo se mu je, da je vojna vendar tvegano podjetje. Vedel je, da so Slovenci slabi bojevniki na odprtem polju. Zato pa so postavljali zasede in od tam presenetljivo napadali sovražnika. Na tak način so pogosto uničili velike oddelke. Razen tega jih je bilo mnogo, vse preveč! Če se združijo vsa plemena, kaj potem? Napad na Karantanijo ima lahko velike posledice! Morda se bodo ob skupni nevarnosti spet plemena združila in bodo postala nevarna. Lahko se povrnejo časi, kakršni so bili za Samove vlade! Tega si pa Gottfried ni želel!

Ko je Hrudoš pozdravil kneza, mu je ta molče ponudil sedež. Hrudoš je sedel in potrpežljivo čakal knezove besede. Ta pa je še dolgo nemirno korakal po sobi, kakor bi se ne mogel odločiti. Naposled se je siloma umiril in sedel Hrudošu nasproti.

»Odločil sem se, govoriti s teboj odkrito, dasi ne vem, kaj bi drugi rekli k temu,« je dejal nenadoma.

»To je velika čast zame,« je odvrnil Hrudoš in pazno prisluhnil.

»Ne vem, kaj bi rekli drugi,« je ponovil knez. »Ker pa smo dobri sosedje, ti ne maram prikrivati ničesar.«

»Glede trgovine, knez?« je Hrudoš premeteno vprašal.

»Ne,« se je nasmehnil knez. »Glede vojne.«

»O kakšni vojni govoriš, knez?«

»O vojni, ki bo najbrž nastala med karantanskim knezom in bavarskim vojvodo Odomom.«

»Nič nisem slišal o taki vojni,« se je umaknil Hrudoš.

»Vendar bom hvaležen za vse, kar mi bo tvoja modrost razodela.«

»Vedi torej, da se vojvoda Odon pripravlja na vojno s karantanskim knezom Valjhunom,« je počasi povedal knez in se naslonil na kamin. »Valjhun ne ščiti popotnih trgovcev po dolžnosti, ki jo je sam prevzel. Mnogi bavarski trgovci so bili oropani v njegovi deželi. Nenadoma je pregnal vse blagovestnike, ki so že nekaj let oznanjali v njegovi deželi krščansko vero. Sloveni silijo s svojimi čredami v Odonovo posest, knez Valjhun pa jim tega ne brani, ako jim celo sam ne veleva. V obmejnih krajih vzdržuje krdela oboroženih vojakov, kakor bi hotel vdreti v Odonovo deželo. Vojvoda seveda ne more mirno gledati preteče nevarnosti pred svojim pragom. Zato je sklenil, da bo obračunal z Valjhunom, in nas je prosil, naj mu bomo zavezniki.«

Zdaj je tudi Hrudoš vstal. Saj je že vse vedel in vendar ga je jezilo, kako je knez to pripovedoval! Zato si ni mogel kaj, da ne bi porogljivo vprašal:

»Ali ima bavarski vojvoda premalo vojske za Valjhuna?«

»O tem razmišljati ni moja stvar. Izvedeli smo, da si Valjhun išče zaveznikov,« je dejal hladno in ni izpustil Hrudoša iz oči.

»O tem ne vem nič,« je prav tako hladno rekel Hrudoš.

»Torej moram verjeti, da Valjhun ne kliče Čehov in sosednjih plemen na pomoč?«

»V Višegradu se o tem ni govorilo.«

»Marsikaj vem in lahko bi ti rekel v obraz, poslanec, da lažeš,« je rezko rekel knez. »A tega ne bom storil, saj ne govoriš po svojih mislih, ampak tako, kakor ti je bilo ukazano. Poznam dolžnosti, ki vežejo poslanca! Končno smo vendar tudi sosedge, sosedge in — prijatelji,« je dodal po premisleku. »Rad bi, da bi tvoj knez bolj trdo držal pleme Moravcev, da bi nam ne povzročali zdrah ob meji. Toda o tem danes ne bova govorila. Povem ti le, kaj sporôči od mene knezu Krokul!«

»Ponavljal bom, dokler si ne vtisnem v spomin,« je rekel Hrudoš.

»Dobro. Takole mu povej: — Bavarski knez Gottfried bo pomagal v vojni vojvodu Odonu, — mu reci. In še to mu reci, naj nikar ne poskuša pomagati Valjhunu!« Knez je stopil prav pred Hrudoša in mu od blizu gledal v oči. Njegove oči so bile tako sive in trde, da je Hrudoš komaj vzdržal pogled. »Ne sme mu pomagati!« je ponovil in dvignil pest, kakor bi nekemu grozil. »Poznaš vojno, njene pisane in nepisane postave? Če boste pomagali Valjhunu, ste naši sovražniki in mi bomo storili z vami takole!« Stisnil je pest, kakor bi drobil nekaj krhkega.

Hrudoš je pobledel do ustnic in počasi vstal.

»Z vojno groziš, knez?« je vprašal hripavo.

Suho knezovo lice se je pri priči ublažilo. Orlovski nos se mu je povetil nad ustnice, ki so se krivile v smehljaju. »Ne, ne grozim!« je rekel. »Le povedal sem, kaj bom storil, če bo knez Krok pomagal Valjhunu.«

V velikem, mrzlem prostoru je postalo tiho. Čuti je bilo le knezove korake. Njegovi škornji so enakomerno udarjali po kamnitih tleh.

Hrudoš je nekaj časa molče gledal v velike zelene plošče, ki so sestavljale pod. »Sporočil bom svojemu knezu,« je rekel.

»Postoj še,« je velel knez, ki je videl, da se Hrudoš odpravlja. »Vojna je huda stvar! Najbolje bi bilo, ko bi se vse poravnalo zlepa.«

»Najbolje bi bilo,« je ponovil Hrudoš in upanje mu je vstalo v srcu.

»Vi to lahko storite, Tvoj knez.«

»Moj knez?« Hrudoš je prisluhnil.

»On. Pridobi naj Valjhuna za mirno spravo.«

»Menim, da to ne bo težko. Valjhun si najbrž ne želi vojne.«

»Ne želi vojne? Ni videti, da bi bil miroljuben. O, poznamo Karantanijo! Karantanci in Obri, oboji so nam sovražni v isti meri! In povrh še Franki...« Utihnil je, kakor bi bil povedal preveč. Hrudoš je pomislil, da je tisto s Franki najbrž res in da so Bavarcem Franki bolj nevarni kot Karantanci. V tem je Gottfrieda spregledal. Franki in Bavarci pa so si želeli zemlje, ki ji je vladal knez Krok. Franki in Bavarci so prežali nanjo kot krokerji na mrhovino. Toda Češka in sosednje dežele niso mrhovina in zaman se bodo okoli njih spreletavali lačni krokerji!

»Da, želim si mirne sprave,« je rekel Gottfried. »Vojvoda se srdi, toda pridobil ga bom za mir! Valjhun naj pristane na pogoje, ki mu jih bomo postavili!«

»Kakšne pogoje?« je vprašal Hrudoš.

»Boš že zvedel. Če ne bo pristal na to, bo moral dati pač vse. Ti pa pregovori kneza, da bo posredoval.«

»Da, to lahko storim.«

Gottfried še ni bil zadovoljen. Vse predolgo se mu upira tale mladič! In premalo je, če knezu samo pove. Knez in ošabni starešine bodo zavpili, da so pogoji sramotni in se bodo še raje odločili za pomoč Valjhunu. Iz tega bi pa mogla nastati velika vojna, kakršne si Gottfried ni želel. Morda bi velika vojna zbudila v slovenskih plemenih misel na zopetno združenje! Koliko so si zadnja desetletja prizadevali posebno Franki, da bi zdrobili Samovo državo! Po njegovi smrti so netili razdor med knezi, in ko je plamen sovraštva zagorel, so se jim ponujali za posrednike. Knez se je bojeval zoper kneza. Pri tem je razpadla velika Samova zveza na kneževine. Samo Karantanija je ostal velika in močna;

niso je zlomili Ostri in bavarski vpadi in več kot enkrat so Karantanci premagali Bavarce. Moč Bavarcev mora zrasti! Zrastla bi, ko bi ne bilo Slovenov in Obrov... Ej, kako dolgo so se Germani pokoravali rimski državi! Zaganjali so se v rimsko državo in se pogosto vračali v svoje hoste razbiti, da bi si tu celili rane. Nazadnje so zmagali! Rimskega orla ni več. Plemstvo, ki je vodilo krvave boje, raste in se krepi! Sprejeli so krščansko vero, poznajo pergament in najbolj učeni znajo govoriti latinški! Zdaj je na njih, da vladajo! In tu so jim na poti slovenska plemena, pastirji, poljedelci, ki se še vedno selijo iz kraja v kraj!

Pri tem pa je knez čutil, da se teh poldivjih plemen boji.

Dolgo je gledal Hrudoša in ga tehtal. Opazil je, da se ta Sloven nosi po frankovskem običaju. Temni plašč je iz frankovskega sukna in črno obarvani čevlji so okrašeni s srebrno zaponko, frankovskim delom. Ni dvoma, da ljubi mladec razkošje! Torej ga je treba obdržati na dvoru in ga pridobiti!

Te misli se je razveselil in prijazno odslovil Hrudoša.

To jutro so postali zborovalci že nestrpni, ker kneza ni bilo v veliko dvorano, kjer so se prejšnje dni posvetovali o vojni. Nazadnje je prišel in jim razodel svoj namen.

»Ali to pomeni, da vojne z Valjhunom ne bo,« je skoraj obžaloval Tutilo.

»Mirna sprava s pastirji,« je zabavljaj Norbert Tirolski, ki je Slovene, ker so mu bili mejaši, sovražil.

»Da, vojna je zlo, izognimo se je,« se je oglasila Alda, kateri je bilo žal vojniki, ki so jih zahtevali od nje.

»Zakaj smo potem prišli tako daleč?« je zagodrnjal Lotar.

»Nikar, nikar!« je miril škof Adalbert. »Knez je moder! In če se moremo izogniti prelivanju krvi, je vendar za vse najbolje! Jezus Krist sam nas je učil ljubezni do vseh ljudi, tudi do poganov!«

»Ali mar Valjhun ni izgnal vaših blagovestnikov?« je rezko vprašal Norbert.

»Hudi duh ima veliko oblast nad ajdi,« je menil škof.

Regensburški knez je dvignil glas in na mah je prerekanje potihnilo. »Ne takol Prav je, da se o vsem pomenimol!« jih je opominjal. »Kar ste obljubili, vas še vedno vežel Nazadnje je mogoče, da se bo Valjhun uprl.«

»Ne vem, zakaj naj bi se pogajali s pastirji,« se je širokoustil Tutilo. »Vojske mi dajte, vojske, gospoda veljaki, pa bom do zime razgnal vse njihove ušive stajel!«

»Govoriti je lahko, gospod, toda kako storiti?« se je oglasil knez Ditmar, ki ni mogel trpeti bahaškega Tutila.

Prerekali so se, dokler ni posegel vmes Gottfried in jim razložil svojih naklepov. Povedal je vse, kar je govorilo mirni spravi v prid. Le stežka je prepričal veljake, ki so si želeli vojne in z njo združenega plena. Posebno nejevoljen je bil Norbert Tirolski, ki je vedno skušal svojo posest razširiti v slovenske zemlje in si je od nove vojne mnogo obetal. Tudi gospod Tutilo je bil slabe volje, streljal je z očmi na Gottfrieda in mrmral pod brki:

»Kakšni dogovori, kakšni pogoji! S sovražnikom ni dogovorov in pogojev! Eh, naši očetje so preživljali srečne čase, ko si je vsak po svoje lahko krojil pravico, vsak po svoje lahko jemal zemljo in plen. Zdaj pa so, prekleti, namesto meča vzeli v roke gosje pero in koženico, pošiljajo si poslance z darili, klanjajo se drug drugemu: 'Gospod, gospod, vzvišenost!' Ali je tu še kaj dela za moža, ki mu je svet pretesen in bi se rad razmahnil?«

Gottfried je z največjo zgovornostjo komaj ukrotil bojevito plemstvo. Ko bi ne bilo Frankov, ej, ne bi se upirali! Še sam bi zbral vojsko, razširil bi svojo posest, vladal bi! Velikaši, ki zdaj rožljajo z orožjem, bi se mu klanjali, se potegovali za njegovo milost, moledovali pri njegovih kolenih, naj jim prepusti v užitek za nekaj let zemljo, ki bi si jo osvojil s pomočjo njihovih mečev.

On pa bi delil zemljo samo zvestim. Že v kali bi zadušil želje tistih, ki hočejo zemljo v dosmrtni užitek in last. Čuval bi oblast in nedotakljivost kraljeve osebe in naučil bi velikaše nekaj, česar v svoji neobrzdaniosti ne znajo: naučil bi jih zvesto služiti. Tako pa se je moral zadovoljiti s tem, da jih je z obljubami zadrževal od svojevoljnih vojnih pohodov, ki bi mogli povzročiti samo škodo.

Ko so bila posvetovanja končana, je knez hotel nekoliko razveseliti svoje goste. Moral jih je privedati nase in, kadar ni šlo s strogostjo, je vedno poskušal s prijaznostjo. Pa tudi sam si je želel malce razvedrila. Prirejal je velike love, ki so se jih udeleževali vsi na dvoru. Lovili so zverjad in s sokoli hodili na ptičji lov. Ptičji lov ni uspel; ta je bil najboljši jeseni, ko so preko dežele letale jate divjih gosi na jug. Ves čas pa je knez pazil, da ni izpustil izpred oči Hrudoša. Vedel je, da so njegovi najnovejši načrti, kako dobiti Karantanijo brez krvavih bojov, odvisni od Hrudoša in zato je bilo treba poslanca pridobiti.

Hrudoš je šel knezu v nastavljeno past, ne da bi se tega zavedal. Vsak dan bolj je občudoval moč regensburškega kneza. Ta knez je bil v resnici gospod. Nakopičil si je bogastvo, spričo katerega se je zdelo Hrudošu, da sanja. Hrami so bili polni dragega orožja, umetno kovanih mrežastih oklepov, kaljenih mečev, prožnih sulic, kopij z dragocenimi, izrezljanimi ročaji. Po stenah so viseli s srebrom okovani rogovi, na mizah so stali lepo oblikovani vrči, ob večerih so plapolale sveče na bronastih svečnikih. In koliko je bilo tu ljudi, ki so stregli knezu in gostom, koliko dvorjanov in dvorjank, ki so lepo oblečeni tratali čas!

V Višegradu je bilo v primeri z Regensburgom revno. Nikakršnega sledu ni bilo o razkošju, ki mu je tu slepilo pogled. Pred letom, ko je bil prvič tu, vsega tega skoro ni opazil. Toda takrat je nočeval v gostinjcju in je prišel na dvor samo enkrat, takrat, ko je knez sprejel poslanca.

Zdaj si je natanko ogledoval razstavljeno orožje in drage posode, z zavistjo je gledal, kako lepo so oblečeni celo služabniki, pisarji in sokolarji.

»Premalo znamo pokazati svoje bogastvo in moč,« je mislil o svojem plemenu. »Gottfried z dragocenim, tkanim suknom in kožuhovino pometa kamnita tla svojih dvoran, knez Krok je vse dni v prtenini in se ógrne s kneževskim plaščem samo ob slovesnostih in kadar sprejema tujce. Naši velmožje še nikoli videli niso tega, kar imajo Bavarci! Če bi bil jaz knez, bi dal Višegrad podreti do tal. Postavil bi si nov, kamnit dvor.«

Misel, da bi bil knez, mu je vse bolj laskala. Omamljalo ga je, da ga knez ni gledal zviška, ampak mu je izkazoval naklonjenost, kakršna gre poslancu mogočnega soseda. Čeprav samo poslanec in županov sin, je smel sedeti za isto mizo z nemškimi plemenitniki!

Kadar je bil sam, je razmišljal o vsem, kar mu je povedal Gottfried. Knez Krok naj bi posređoval, da bi se zdraha med Bavarci in Karantanci zlepa poravnala. Dobro. Posredništvo vedno pomenja moč in zaupanje in če si je Bavarec izbral Kroka za posrednika, je s tem izkazal Kroku čast. Toda, čemu so bili potem pri knezu poslanci Amare-kana? In vse tisto, kar mu je nehote izdala vojvodinja Alda in kar je že prej slišal od lahkomiselnih dvorjanov? Ali hočejo z obrsko nevarnostjo sosede ostrašiti, ali je posredništvo samo nastavljena past? Ne, ni past. Gottfried je umen mož, najbrž bo skušal izsiliti mir pod trdimi pogoji. Hrudoš še ni vedel, niti slutil ni pogojev, bal pa se je, da jih svobodna kneževina ne bo mogla sprejeti. No, treba je počakati, da se bo Gottfried razgovoril. Če bodo pogoji sramotni, Hrudoš ne bo prigovarjal knezu, naj jih sprejme!

Znova in znova ga je omamljala zavest moči, ki jo drži v rokah. Mir ali vojna v Karantaniji, končno je oboje odvisno od njega, Hrudoša. Mir ali vojna, kaj bi bilo bolje? Ni se mogel odločiti.

Pohajal je po dvoru in si ogledoval še stvari, ki jih spočetka ni videl. Konjaki so bili polni plemenitih živali. Hrudoš, ki je konje ljubil nad vse, je hodil med spočitimi, mladimi živalmi in jih božal, tapljal po vratovih in pustil, da so se drgnile obenj s svileno mehкими smrkci. Med konji je opazil žrebca, ki je bil ves črn kot oglje, samo na sprednjih nogah in na čelu je imel bele lise. Lisa na čelu je po obliki spominjala na orla. V tem konju se je moč prelivala kot tokovi, pod pritiskom roke mu je koža drhtela od razigranosti in mlade moči. Vprašal je konjarja, koliko bi konj veljal in le-ta mu je povedal, da celo premoženje. Za dva najboljša verižna oklepa bi ga knez ne dal in verižni oklep je stal nešteto tovorov blaga, to je Hrudoš dobro vedel. Konjar, ki se je dolgočasil, je gostu razkazal še druge konje, med njimi visokonogega žrebca, ki ga je jezdil knez. Kadar ga je zajezdil, so žrebcu nataknili srebrno brzdo in z iskrečim se kamenjem okrašeno sedlo. Hrudošu je zaprlo dih od spoštovanja do tolikšnega bogastva.

Ko je že dokaj dni pohajal po Regensburgu, so na dvoru priredili turnir. Tudi to je bilo za Hrudoša nekaj posebnega. Doslej je samo slišal praviti o igrah, na katerih se merijo najhrabrejši in najspretnejši možje iz vse dežele. Na turnir so prišli vsi mladeniči, ki so bili v knezovi službi, mnogi pa so prihajali tudi prav od daleč in se nastanili po gostinjcih, ker dvor ni mogel vseh sprejeti. Na odprtem stopnišču so posedli knez, kneginja, stari dostojanstveniki in množica lepo oblečenih dvorjanov, ki jih je Hrudoš poželjivo ogledoval. Mikale so ga njihove dragocene obleke, mikale bele roke, obdane s zapestnicami in prstani. Videti je, da te dvorjanke le nerade primejo v roke preslico in da le redko posedajo pri statvah!

Dva služabnika sta zatrobila in turnir se je pričel. Hrudoš, ki je sedel med gledalci, je uprl pogled na prostorno, z drobnim peskom posuto dvorišče. Najprej sta pridirjala dva jezdeca in pozdravila goste. Poigravala sta

se z vojkami, končno pa odjahala vsak v svojo smer, obrnila in se zagnala drug drugemu nasproti. Prvi je napadel z dolgim kopjem, toda drugi je odbil udarec s ščitom. Nato sta kopji udarili drugo ob drugo, da se je glušeče razleglo v tišino. Hrudoš je zadrževal dih, kri mu je hitreje plala po žilah, srce je nemirno utripalo v nestrpnem pričakovanju izida. Konja sta s kopiti razrivala skrbno nasuti pesek, kopja so treskala, bojavnika sta spretno obračala ščite, se izmikala in spet napadala. Ej, to je nekaj drugega kot ruvanje ali tekma, kdo bo skočil čez konjal Hrudoš se je dvigal s sedeža, oni na belem konju se je nerodno obrnil, zdaj, zdaj bo zadet! Da, nasprotnikovo kopje ga je sunilo v prsi in ga strmo-glavilo s konjal

Gledalci so zavpili in se zasmeli, ko se je premaganec pobral in osramočen odpeljal konja z dvorišča. Zmagovalec pa je prišel pred kneza, ki ga je pohvalil in kneginja mu je podarila umetno izdelano zaponko.

Mnogo parov se je borilo in vsak zmagovalec je dobil darilo.

Hrudoš je strmel med lepimi konji in bogato opravo mladih plemenitnikov. Sam sebi se je zazdel ves reven. Nehote je pogledal kneza, ki je sedel s svojim trdim, kakor kamnitim licem na prvem mestu in zaskrbelo ga je. Vojna s temi mogočniki! Pri vseh bogovih, Karantanija bo poražena! Tesno mu je bilo v duši.

Za nekaj časa so pretrgali turnir, da so se gledalci oddahnili. Služabniki so ponujali vina in slaščic. Potem se je turnir nadaljeval.

Psarji so privedli mnogo psov, divjih in kosmatih, podobnih volkovom. Bil je prekrasen pogled na vrsto živali, ki jim je dlaka na hrbtih kar sršela in so jih v rdeče oblečeni psarji zadrževali na usnjenih jermenih. Sredi dvorišča so postavili zapreko in psi so na povelje tekli in skakali preko zapreke v veliko veselje mladih dvorjank. Košati repi so jim kar plavali po zraku. Ne, to je bilo smešno, Hrudoš se je moral glasno smejati.

Za psi so nastopili lokostrelci, ki so streljali v cilj. Zadevali so dobro, toda Hrudoševo izkušeno oko je opazilo, da bi mogli streljati še boljše. Če bi se on meril z njimi, bi jih posekall

Potem so prišli sokolarji, ki so nesli sokole, pokrite z usnjenimi čepicami. Čez dvorišče je prhnil oblak ptic, ki so jih ujeli nalašč za to priliko in jih izpustili. Sokolarji so zadrževali sokole in šele na knezovo znamenje so jim sneli pokrivala z glav in jih izpustili na pogon. Gledalci so vstajali, da bi zasledovali boj, ki ga je bilo sicer mogoče videti samo na lovu, toda še to ne v takem razkošju kot zdaj. Dvajset sokolov je z rezkimi piski planilo med oddaljujoče se ptice. Nagnali so jih skupaj, prestrašene ptice so se stisnile v jato in se niso mogle več dvigniti in razbegniti. Vedno nižje so jih tiščali sokoli, ki so plavali nad njimi veličastno in se vsak čas spuščali v jato. Ptica za ptico je oključvana, krvava padla na zemljo. Ko se je jata razredčila, so stekli sokolarji, da bi priklicali nazaj svoje varovance.

Zabavali so se prav do večera in potem jih je čakala v dvorani pripravljena gostija. Mize iz debelih hrastovih plohov so bile obložene z divjadjo, z jerebicami v omaki, divjimi racami in fazani, ki so se prav zdaj v jatah vračali nazaj preko pokrajine. Služabniki so prinesli v dvorano celega pečenega vepra, velikansko žival, ki jo je nosilo šest mož na drogovih. Plemenitniki so posedli po vrsti in knez, ki tudi zdaj ni pozabil Hrudoša, mu je odkazal prostor zraven sebe, kar je bilo znamenje posebne naklonjenosti in tudi tega, da je knez že sklenil svoje pogoje in mu jih nameraval kmalu razodeti. Gostija je bila razkošna in Hrudoš je z veseljem opazil, da ga starejši velmožje še zmeraj pogledujejo sovražno in da se mladi plemenitniki ob steni odkrito srdijo nanj. Dobro je, da ga sovražijo! To pomeni, da čutijo tudi strah pred njim in pred plemenom, ki stoji za njim! Če bi živel med njimi, bi jih naučil, da bi ga spoštovali!

Visoke misli, ki so ga tako pogosto obletavale in mu slikale knežji prestol v Višegradu, so se mu na tem dvoru čudno sprevrčale in bil bi zadovoljen, ko bi smel tekmovati s temi mladeniči in jim pokazati svojo moč. Z odporom se je spomnil doma in Otave, domačega gradišča in očeta, ki je bil strog, nepopustljiv in se je zdelo, da mu zameri, ker noče hoditi po njivah in sejati lanu kot brat Vladislav! Nihal je med ponosom in osramočenostjo, med opojnimi sanjami o moči in zavestjo, da je reven celo v primeri z dvorjani, in bil na tem, da je prav tako drzno sanjal o vojvodstvu nad vsemi plemeni, o plemenski zvezi v svojih rokah, mogel pa bi postati tudi služabnik regensburškega kneza, ne da bi se mu to zdelo sramotno.

Gottfried, ki je ves čas Hrudoša natanko opazoval, si je bil že na jasnem, kaj je z mladim Slovenom. Zaslutil je v njem nemirno, častihlepno dušo, vedel je, da ga ne bo težko premamiti, in če treba, kupiti. Med gostijo ga je nekajkrat pozorno pogledal. Hrudoš je zamišljeno gledal predse, bil je tih in v njegovih črnih očeh so odsevali zublji sveč. Sklonil se je k njemu in ga vprašal tiho, da bi drugi ne razumeli:

»Ali si razmislil, kar sem ti povedal, poslanec?«

Hrudoš ga je začudeno pogledal, prav zdaj so bile njegove misli daleč od vojne. Knez pa je nadaljeval:

»Mi ne hlepimo po vaši zemlji, nič vam nočemo. Radi bi živeli z vami zmeraj v dobrem sosedstvu, kakor že nekaj let sem živimo. Zakaj hoče torej Krok pomagati Valjhanu in zanetiti veliko in krvavo vojno? Mi imamo toliko mečev, da jih je dovolj za vse sovražne vratovel. Če torej ponujam mirno spravo, ali ne ravnam lepo, celo krščansko, kakor me moja vera uči?«

Hrudoš je vzdihnil. »Povej pogoje, sporočil jih bom,« je rekel.

»Pozneje,« je rekel knez. »Ti pa stori svoje in pregovori kneza, da bo posredoval pod pogoji, ki jih bomo postavili in bodo, lahko si misliš, zmerni.«

»Jaz lahko samo predam sporočilo, kajti poslanec sem, nič drugega,« se je izmotaval Hrudoš, ki je čutil nastavljeno past, v katero se je bal ujeti.

»Mnogo več lahko storiš,« je resno rekel knez. »Mi vemo, da tvoja beseda pri starem knezu mnogo velja.« Ko ga je Hrudoš začudeno pogledal, se je Gottfried nasmehnul in nadaljeval: »Nič se ne čudi, vemo to in še marsikaj drugega! Če ljubiš svoj rod in svojo zemljo, misli na to, da ji bolje služiš, če jih pregovoriš k miru, kakor če jim pustiš, da začno krvavo vojno.«

Te besede so bile nove, Hrudoš je komaj verjel, da jih sliši iz ust regensburškega kneza. Toda zadele so na pravo struno. Hrudoša je nenadoma pograbila opojna misel, da bi služil svojemu rodu, domači zemlji, svojemu knezu. Zaneseno je prikimal:

»Če pogoji ne bodo pretrdi, bom storil, kar bom mogel.«

»Pameten si, to sem takoj videl,« je rekel knez in mu nazdravil. Hrudoš je prijel svoj vrč in dolgo pil. Izpustil ga je rahlo omočen. Knez se je začel še bolj zaupno, skoro prijateljsko pomenkovati z njim. Razgovoril se je o tem, kar je Hrudoša davno skrbelo, kako bo v Višegradu po Krokovi smrti. Gottfriedu ni bilo vseeno, kdo bo novi knez in mejaš. Hrudoš mu je v pijani zanesenosti povedal, da bodo najbrž postavili za kneginjo Libušo in ji izbrali moža po volji starešinstva.

»Tako?« se je začudil knez. »Potem bi mogel prav tako dobro sedeti na knežjem stolu ti, kot kdo drug.«

Hrudoš je razburjeno odkimal, toda še nikoli se mu niso zdele drzne sanje tako lahko uresničljive kakor ob teh knezovih besedah. Toda bil je še toliko priseben, da svojih najskrivnejših načrtov ni maral priznati. Rekel je, da to ni lahka stvar, kajti velmožje so nepokorni in bodo ravnali tako, kakor se jim bo zdelo najbolj prav.

»Ne!« je skoro vzkliknil Gottfried in trdo udaril z vrčem po mizi. »Ne! Ne bodo oni postavljali kneza,

kakor bi se jim zljubilo! Nam ni vseeno, kakšnega soseda imamo! In če bi bil ti pravi za nas, bi ti pomagali.«

Hrudoš kljub pijanosti ni upal odgovoriti. V težki, omočeni glavi je mozgal knezove besede. Pomagali bi. Kako? Z vojno proti tistim, ki bi ne marali kneza, kakršen bi bil Nemcem po volji? Ali mar sanja? Vse skupaj je še najbolj podobno sanjam. Toda regensburški knez ne razmetava besed tjavdan! Torej mora Hrudoš napeti vse sile, da obvaruje deželo pred vojno. Njegovi ne smejo pomagati Valjhunu! Kaj jim končno mar Karantanija? Saj so tudi župani v zboru tako povedali! In če bo s posredovanjem pomagano Valjhunu, bo prav na vse strani. Ko je to dognal, je odločno rekel Gottfriedu:

»Storil bom vse. Ne sme biti vojne!«

»Dobro, poslanec. Vedi, da ne maram prelivati krvi, ne svoje ne vaše. Če se ti posreči pregovoriti kneza in starešine, ti bom dokazal, da mi ne štedimo zlata.«

»Zakaj?« Pijani Hrudoš se je treznil.

»Prijatelje dobro plačujemo, kdor se nam upre, mora pa pasti,« je trdo rekel knez in spet prijel vrč. »Pij!«

Hrudoš je pil. Pil je toliko, da je naposled naslonil glavo na rob mize in so vsi glasovi prihajali k njemu kakor iz velike daljave. Mislil je, da bo nekoč sedel v Višegradu in še na to, kar mu je rekel knez, da prijatelje dobro plačujejo. Zlato... Hrudoš je dvignil glavo in se zasmejal. Smejal se je jezno, užaljeno. Zlato? Ali bi ga mar radi kupili? Ne, kupiti se ne bo pustil! Če bo kaj storil, bo storil zato, ker ve, da je tako prav. Vojna je poguba in z močjo nemških knezov se Sloveni ne morejo meriti. Kljub jezi je pozabil, da so se že marsikdaj merili in tudi zmagali. Potem mu je glava omahnila nazaj na mizo in iz pijače in zmede misli ni mogel več izluščiti prave.

Drugi dan, ko mu je bila glava še težka od pijače, so se knezovi gostje jeli razhajati. Večina ni bila zadovoljna z Gottfriedovim prizadevanjem za mir. Celo vojvoda Odon, ki si je vendar mogel obetati, da bo dobil zastonj

velik del dežele in še mnogo drugih ugodnosti, za katere je obljubil Gottfriedu bogato plačilo, ni bil povsem zadovoljen. Bal se je, da se bo vse skupaj samo zavleklo, on pa je želel hitro udariti in poteptati deželo. Valjhun bo dobil časa in se pripravil. Obri, ki so obljubili, da bodo stisnili Karantance, bi mogli postati prav tako nevarni Odonu samemu. Toda brez Gottfrieda in njegovih vojniki se je čutil prešibkega in ni mogel udariti. Prav tako nejevoljno sta zapuščala dvor Norbert Tirolski in Tutilo; edino razvajeni knez Ditmar jima je rekel, da se ni bati, vojno bodo imeli, in še kako kmalu! Pogoji, kakršne je postavil Gottfried, so tako trdi, da jih noben knez ne more sprejeti.

Hrudoš se ni poslovil od veljakov; končno je bil samo poslanec. Srečno pot je želel samo vdovi Aldi, ki je bila zaradi tega tako ganjena, da mu je podarila prstan s črnim kamnom. Mimogrede se je poslovil tudi od škofa Adalberta, ki ga je ob slovesu potrepiljal po rami in mu rekel »sin«. Potem se je staro mesto ob Donavi izpraznilo. Odšli so veljaki, z njimi vred pa pisani spremljevalci, služabniki in oboroženci. Zdaj je prišel čas, ko je Gottfried poklical Hrudoša predse in mu sporočil svoje pogoje.

Pogoji so bili tako trdi, da se je poslanec zdrznil. Znova je vstalo v njem prirojeno nezaupanje do Nemcev. Če Valjhun sprejme pogoje, s tem izroči svojo zemljo sovražniku skoro na milost in nemilost. Hrudoš je že vedel, kaj pomenijo v jeziku knezov besede kakor svoboda in varstvo trgovcem, privolitev, da smejo blagovestniki širiti krščanstvo in še mnogo podobnih. Toda Regensburžan, ki je vedel, da se bodo zbudili v poslancu pomisleki, in je videl, kako brezumno se je Hrudoš opil na gostiji in kako se je krohotal njegovi obljudi, da ga bo plačal z zlatom, je znova podkuril njegovemu častihlepju. Zdaj je že docela jasno namigaval, da bi mogel Hrudoš po Krokovi smrti in ženitvi z Libušo dobiti višegrajski knežji stol. Ko ga je Hrudoš poslušal, se mu je

zdelo, da je pravzaprav on tisti, ki je ukanil kneza. Gottfriedu se niti ne sanja, da misli Hrudoš na veliko plemensko zvezo, kakršna je bila za Samovih časov! Vse je bilo odvisno od tega, ali bo uklonil kneza Kroka in trmaste veljake, ki zahtevajo pomoč Karantancem. Mora jih ukloniti. Potrebuje Gottfriedovo naklonjenost, potrebuje jo za svoje velike načrte! Zato je znova obljubil, da bo storil, kolikor bo mogel in zdaj je že govoril kot človek, ki je zmožen storiti, kar obljubi.

Gottfried ga je obdaril z dragocenimi darili, kakršnih zlepa ni dobil poslanec. Podaril mu je žrebca, tistega z belim orlom na čelu, psa volčjaka in srebrno zapestnico, ki jo lahko pokloni nevesti. Končno je dejal, da bo skoro poslal v Višegrad poslanca zaradi kupčije, ki jo ponuja Krok. Hrudoš je zaslutil, da bo ta poslanec prišel zgolj kot ogleduh, toda zdaj se mu to že ni več prehudo upiralo.

Še tisti dan je zapustil Regensburg. Njegovi spremljevalci, naveličani potikanja po tujem mestu med tuje govorečimi ljudmi, so veselo spodbodli konje. Knez je izkazal poslancu posebno čast: dal mu je šest oborožencev, ki so ga imeli spremljati do meje.

Hrudoš je odhajal iz Regensburga ves drugačen kot takrat, ko je prijahal sem. Tedaj še medli naklepi so dobili določno podobo, uresničenje v Gottfriedovih obetih. Če bo le pametno in previdno ravnal, se mu ne more ponesrečiti. Zdelo se mu je, da že drži svojo srečo v rokah.

Kdaj pa kdaj se mu je porodil pomislek, ki ga je pa takoj skušal zatreti. Saj ne gre samo zanj, zato, da bo postal velik, saj gre tudi za rod, za zemljo! Kako je rekel regensburški knez? Bolje služiš svojim z mirom kakor z vojno! To je res, pri vseh bogovih, tako res, kakor gotovo ima Hrudoš dobre in poštene namene. Za Valjhuna bodo pogoji trdi, najbrž jih ne bo hotel sprejeti. Toda zdaj že ne gre več zato, kaj bo z Valjhunom. Naj se brani! In če se ne more, potem je prav, da izgubi deželo

in oblast! Gre samo še zato, da se češka plemenska zveza ne bo vmešala v to vojno. To hoče doseči! Vojvoda Zoran in župan Kresimir bosta psovala, ko bo Hrudoš povedal pogoje. Toda Hrudoš ima v rokah orožje. Kako je rekel Gottfried že prvi dan? Da ne bo pustil pomagati... Ej, igra je nevarna, tvegana, toda ker gre za mnogo, jo velja igrati!

Tako se je Hrudoš vračal v svojo deželo, poln častihlepija in v svesti si svoje moči in moči svojega visokega zaščitnika. To, kar hoče storiti, bodo morda mnogi imenovali izdajstvo, toda Hrudoš sam ve, da hoče dobro svojim. Hoče jim služiti z mirom, ne z vojno. Tako globoko se je zamislil v svojo nalogo, da so mu naposled celo udarci konjskih kopit po trdi cesti peli:

»Z mirom, ne z voj-no, ne z voj-no, ne z voj-no...«

4

Ko je prestopil mejo domače dežele, je bila pomlad v polnem razcvetu. Konji so zahrzali, kakor bi spoznali znani, blagi vonj domače zemlje. Celo Hrudoš sam je hlastno srknil vase vonj sveže zorane zemlje in mladega smrečja. Ozrl se je nazaj, kjer je v daljavi ginil pas zemlje, ki je bila še pod gospostvom regensburškega kneza. Čeprav ni oprezal, je vendar videl, da se tam okoli potika mnogo oborožencev, več, kot je navada v mirnih časih. Na češki strani sploh ni bilo oboroženih vojakov. Hrudoš in njegovi so najprej jezdili skozi pas neobdelane zemlje, ki ni bila pravzaprav nikogaršnja, ker zaradi neprestanih vpadov z nemške strani nihče ni upal živeti tod. Šele potem so prihajali v prva selišča, med zorana polja in pašnike, kjer so se pasle črede goveda in drobnice.

Kmalu so zajahali na vozno pot, ki je držala med naselji. Pot ni bila dobra, toda zdaj spomladi je bila že udelana in v suhi zemlji se konjem ni udiralno. Naselja so jih prijazno pozdravila s planot in gričkov.

Okrog naselij so cvetele jerebike, črni trn se je ponašal z bogastvom drobnih, belih cvetov, lesnike so bile kot snežni zameti in so se kosale s samorodnimi hruškami drobnicami. Okoli vseh vasi so že košate lipe razvijale nežne, bledezelene lističe. Ko bodo cvetele, bo vsa dežela polna opojnega vonja in roji čebel bodo šumeli v vrhovih. Od gradišč se je razlegal pasji lajež in celo v njem je bilo nekaj veselega, pomladno razigranega. Živina je pridno mulila mlado podrast. Meseci zimskega stradeža so minili, veselili so se ljudje in živad.

Prijezdili so do planote, na kateri so ljudje požigali suho travo in grmičevje, da bi potem s pepelom zagnojeno zemljo preorali. Veter je prinašal vonj po ožganem lesu in valil pod jasno nebo goste oblake dima. Delavci so pravkar sedli na križišču in počivali, namesto njih je delal ogenj. Med njimi je bil tudi združni starešina, priletan mož, tršat in močan. V svoji sredi so imeli popotnega godca. Godec je bil slabo oblečen starec, noge so mu tičale v lubnatih opankah. Gonil je lok po dveh strunah, goslim se je poznalo, da so domačega dela. Zraven je pel:

»Ko doživljaš mladosti prvi cvet, spoštuj starost, ti bodi zakon svetl Če se v tem pregrešiš, bo kaj kmalu prišel dan, ko sam od mladosti boš zasramovan!«

Pevčev glas je bil razklan in medel, toda poslušalci so bili zadovoljni in so zamaknjeno strmeli vanj.

Hrudoš je prepoznal pesem; bila je ena običajnih pesmi postave, ki so jih ljudski pevci radi prepevali. Hotel je s svojim spremstvom mimo zbranih, toda starešina ga je pozdravil in ga v Radegostovem imenu povabil, naj prisede in lomi kruh z njimi.

Prisedel je, da bi starešine ne užalil. Lomil je z domačimi ovseni kruh in prigriznil ovčjega sira. Spremljevalcem so ponudili kozjega mleka. Starešina je radovedno poizvedoval:

»Prihajate od daleč?«

»Iz Regensburga,« je povedal Hrudoš.

Starec je opazoval konja in dragoceno obleko svojega gosta, nagnil glavo postrani in zvedavo rekel:

»Med ljudmi gre govorica, da je knez poslal Hrudoša iz Klenovičev na tuje.«

Hrudoš se je nasmehnil zvedavemu starešini. »Jaz sem tisti.«

»A?« se je začudil starec in zažmuril z očmi. »Bogovi naj te osrečijo! Kaj nam prinašaš? Ali bo vojna?«

»Ne bo vojne.«

»Ali so oni tako rekli?«

»Rekli so.«

Starec se je očitvidno razveselil. »Ne bo vojne, ne bo je,« je zamomljal v gosto brado. Potem pa je kar oživel. Tlesknil je z rokami in zavpil nad svojimi ljudmi: »Zdaj pa spet na delo! Prekopljite jarek, da ne bo mogel ogenj do gozda! Gorje nam, če bi se vnela hostal!«

Zadružani so se počasi odpravljali. Kar niso mogli odtrgati oči od Hrudoša in njegove lepe oprave.

Tudi Hrudoš se je poslovil. Jahali so dalje. Za njimi je šla pesem popotnega pevca, ki je ubiral drugo pesem postave:

»Spoštuj sosedovo ime in last, tako ti vелеvata postava in čast! Če stegaš roke po tujem imetju ali prisegaš nerresnico, ti bodo boljši od tebe za kazen odsekali desnico.«

Pesem je utonila za njimi. Gnali so dalje. Pod noč so se približali Žitovitovemu dvorcu. Lajež psov se je zagnal iz ograde. Živali so stegovale glave izmed koničastih, z vrbovjem prepletenih in z ilovico zamazanih kolov in neugnano bevskale. Nekdo je vprašal:

»Kdo je?«

»Hrudoš iz Klenovičev s spremstvom. Prenočišča prosimo.«

»Pozdravljen!« je kriknil oni in jel krotiti pse.

Vrata v ogradi so se odprla in zajezdili so na dvorišče. Naproti jim je prišel Žitovit sam. Otepal se je psov, ki so se mu dobrikali, in pozdravljal goste. Odvedel jih je

v veliko vežo, jim ponudil jedi in pijače in spraševal Hrudoša, kako je opravil.

»Dobro,« je odgovarjal Hrudoš. Vedel je, da ima v Žitovitu nasprotnika, pa mu ni bilo do razgovora.

Žitovit je pomislil in nato opomnil:

»Lepega žrebca si si kupil. Gotovo si ga drago plačal?«

»Ne. Podaril mi ga je regensburški knez,« se je ponesel Hrudoš.

Žitovitu se je na obrazu pokazala senca nejevolje. »Kadar Nемеc deli darove, ima slabe nakane,« je rekel.

Hrudoš ni odgovoril. Neprijetno mu je bilo, da sedi kot gost ob županovem ognjišču. Toda v bližini ni bilo gradišča, kjer bi mogli prenočiti. Vedel je, da bo Žitovit eden tistih, ki bodo v zboru zoper njega. Toda Žitovit je bil sam, županov, ki niso marali vojne, pa je bilo mnogo, in potemtakem se ni vredno jeziti na starca. Pustil ga je, ko je stari z močnimi, zdravimi zobmi obiral ovčjo kost in začel govoriti z drugimi, kolikor mu je dostojanstvo dovoljevalo. Zavedal se je, da je knezov poslanec, in vračal se je bolj samozavesten, kot je bil odšel.

Žitovit se je najedel, obrisal si brke in spet navezal pomenek z gostom. Stavil mu je kratka vprašanja, Hrudoš pa je odgovarjal na dolgo in živahno. Hotel je dodobra pretipati starega. Rekel je, da vojne ne bo, ker Bavarcem ni do prelivanja krvi. Namignil je, da nosi važno sporočilo, ki je pa namenjeno samo knezovim ušesom. S tem je poudaril sebe kot poslanca, toda Žitovit ni spremenil svojega načina govorjenja.

»Če se bojijo Obrov, potem morebiti res ne bo vojne,« je rekel.

»Zdi se mi, da se jih ne bojijo,« je odvrnil Hrudoš.

»Zakaj pa so se potem zbrali?« se je prostodušno začudil župan.

»Na velikih dvorih se včasih godijo stvari, ki jih ne moremo razumeti,« je natolknil Hrudoš. »Človeku zapre sapo, če jih sliši. Toda kljub vsemu res želijo mirne sprave in mi naj pregovorimo Valjhuna k temu.«

»Kdo pa hoče vojno?« se je razjezil Žitovit. Krotke, modre oči so mu bleščale izpod gostih belih obrvi. »Nemci sami jo hočejo!«

»Ne,« je rekel Hrudoš. »Oni hočejo mir.«

Žitovit je dolgo strmel v ogenj in skubel brado. Gubal je čelo in naporno premišljal. Naposled je dvignil glavo.

»Zvijača bo to, Hrudoš, verjemi, samo zvijača,« je rekel.

Hrudoš je oklenil koleno z rokami, malomarno se je pozibaval in zviška vprašal:

»Župan, torej si želiš vojne?«

»Svetovit, ali jaz?« je srdito vzkliknil starec. »Kdaj si že slišal, da si župani želijo vojno? Pomnim čase, ko nas je Samo klical za seboj; takrat sem bil komaj odrasel pastirskemu korobaču in sem moral iti. Videl sem, kako je knez z bičem tolkel župane, ki so se branili dati svoje ljudi!« Zmajal je z glavo in tonil v spominih. »To so bila slavna leta, nikoli več ne bo takih,« je rekel naposled s starčevsko žalostjo.

»O vsem bo odločal knez in zbor bo tudi povedal svoje,« je rekel naposled Hrudoš. Ni ga bilo več volja govoriti s starcem.

Veža se je praznila in ogenj je pojemał. Prišel je ognjiščar, zavalil na ognjišče debel panjač in sedel zraven, da bi čuval. Tudi Žitovit je zaželel gostom zdrav spanec in legel.

Hrudoš se je zleknil na ležišče ob steni, kakršna so bila v vseh gradiščih. Truden je bil od dolge ježe in vendar ni mogel zaspati. Pri vseh besih, zdi se, da le ne bo šlo tako gladko, kakor si je mislil v Regensburgu in na poti sem. Ljudje so trdoglavi, morebiti sploh ne bodo hoteli razumeti. Sklicevali se bodo na bratstvo, na čast, staro sovraštvo do Nemcev bo vzplamtelo in morebiti bo celo knez brez moči, da bi ogenj pogasil. Če se oglasi vojvoda Zoran ali Kresimir ali Przemisl, kaj bo potem še veljala Hrudoševa beseda? Kakor čivkanje negodnega vrabca pred prodirnim piskom ujedel! Eh, stari knez ima

premalo moči v rokah! V Nemcih je to drugače! Tam velja knezova beseda in ni ga, ki bi si upal ugovarjati! Kje bi se drznili župani kričati, kakor kričijo v Višegradu, in se upirati?

»Če bom jaz knez, bo to vse drugače,« si je rekel Hrudoš, ki se ni kar nič več bal drznih misli, ki so ga nosile v vrtoglave višine.

Nejevoljno se je premetaval po trdem ležišču. Pod seboj je čutil trhlo slamo, pokrito s kožuhovino. Vonj po ovčjem kožuhu, vsem prepotenem, se mu je gabil. Po sili se je spomnil na hladni, kamniti hram na Gottfriedovem dvoru. Kako je tu vse preprosto in zoprno! Po slami se preganjajo miši in skozi polmrak je skočila mačka za svojim plenom. Z vseh ležišč je čuti smrčanje, nekomu sapa kar piska v grlu. Psi, ki spijo za vrati, bevskajo v spanju. Na ognjišču pokljaje tli panjač in ognjiščar spi; včasih kimne z glavo prav do roba ognjišča. Najraje bi sedel na konja in pri priči odjahal. Toda zdaj bo moral pač prav do Višegrada gostovati po takih in še slabših dvorcih.

Zjutraj se je zbudil bolj svež in misli so mu bile spet prožnejše, veselejše. Ni gotovo, da bi njegova beseda nič ne hasnila, mnogo jih bo, ki bodo radi poslušali o miru! Precej hladno se je poslovil od Žitovita.

Poslej je bila pot lepa in spešna. Že so jezdili po znanih krajih. Ljudje so vreli skupaj in jih pozdravljali. Gostili so jih in vabili na domove, da se je pot kar preveč zavlekla. Spremljevalcem je bilo prav. Sukali so se okrog deklet in z mladci sklepali pobratimstvo. Hrudoš je premeteno govoril o miru, ki naj se sklene s knezovim posredovanjem med Valjhunom in Bavarci. To je bilo mnogim prav. Župani so se bali dati ljudi od najnujnejšega dela. Žito je že visoko, bliža se čas žetve. Tudi bi jih bilo treba opremiti z orožjem in nekateri bi se več ne vrnil. Pri možeh, ki so mislili samo na gospodarstvo, so padale Hrudoševe besede na plodna tla. Županov pa je bilo mnogo in njihovi glasovi so nekaj zalegli.

»Če Valjhun noče mirne poravnave, naj se sam bojuje,« jih je podpihoval.

»To je pametna beseda,« so rekli župani. »Mi ne bomo zanj nosili kože naprodaj.«

»Tudi nočemo izpostavlјati svoje zemlje Frankom, ki bi nas kaj lahko pokorili, ko bi najboljši vojniki odšli.«

»Vsak najprej pazi na svojo kočo,« so mu pritrjevali. »Mar boš gasil sosedovo hišo, če ti v lastno streho sili rdeči petelin?«

»Tudi jaz tako mislim,« jih je utrjeval Hrudoš. »Povejte v zboru tako, kot pravite meni! Tam bo gotovo nekaj takih, ki si želijo vojne.«

»Vojvode so vedno lačni krvi in slave,« so menili ljudje.

»A v tej vojni ne bo plena,« se je smejal Hrudoš.

»Seveda, ker je volk močnejši od zajca.«

»Dobro gre,« je pri sebi mislil Hrudoš, ko je na vso moč gnal proti Višegradu. »Če bom le mogel kneza pridobiti, potem Kresimir in Przemisl ne bosta nič opravila.«

Spremljevalci so se mu počasi bližali.

»Ne bo vojne?« so previdno spraševali.

»Poravnali se bodo zlepa.«

»Hm...«

Zadnji dan so jezdili med vedno gostejšimi naselji. Čutili so bližino Višegrada. Ljudstvo se je naselilo blizu knežjega dvorca, ker je od tam pričakovalo varstva pred napadi. Ko je odmeval po suhi zemlji topot kopit, so ljudje prihajali iz koč in iz zemljank. Radovedno so gledali jezdece. Hrudoš je sovražil revno ljudstvo, ki je prebivalo v ilovnatih kočah in zemljankah. Sovražil ga je, ne da bi se sam zavedal zoprnega in grdega čustva.

»Njihovi dedje in očetje so živeli v jamah, kakor medvedi, a oni še za življenja trohnijo v vlažnih zemljankah. Malovredno, leno ljudstvo! Če bi mu jaz vladal, bi ga naučil delati!« je mislil.

Ko se je zvečer luna ogledovala v valovih Vltave, je poln temnih naklepov in zlih misli prijezdil do Višegrada.

Hrudoš je sedel za veliko mizo, knezu nasproti. Pravkar je posijalo sonce skozi lino v steni. Osvetlilo je bronaste ščite na steni, stari meči so se motno zalesketali. Ujetega orla v kletki je vzdramal sončni svit, da se je zagnal v trdne stene in poskusil s kremplji odtrgati močne letvice. Mučila ga je vroča želja po prostosti. Ko se je namučil, je omahnil in z bolnim krikom pretresel vežo.

Stari knez je gledal orla. Hrudoš pa je ogledoval leseno soho Vesne, obdano s cvetjem. Morano so odrinili za zaslon, le njena črna roka je izdajala skrivališče. Ob strani je stal Svetovit, vse štiri strani sveta je videl njegov pogled. Na robotem truplu Triglava je bilo troje nerodno izrezanih glav. Vladar morja, zemlje in zraka je bil ves mrk. Radegostu je vtisnil Slavojev rezbarski nož nekaj, kar je bilo podobno skremženemu smehljaju. Črni besi z rogovi in kozjimi bradami so gledali izza bogov in boginj. Kurent je raztezal debele ustne v širok nasmeh. Z levico je držal vrč, z desnico je vabil na ples.

»Edini bog, ki je nekaj vreden,« je pomislil Hrudoš.

Knez ni čutil toplih sončnih žarkov, ki so ogrevali njegovo belolaso glavo. Niso ga mogli ogreti. Glava mu je klonila na prsi in s tresočo se starčevsko roko je brodil po sivi bradi.

Hrudoš je molčal. Slutil je, kaj se dogaja v starčevem srcu, pa ni maral drezati vanj. Boj s starcem je bil težak. Vse v njem se je upiralo, da bi postal posredovalec v zadevi, ki se mu je zdela tako sramotna. Prigovarjati pobratimu in bojnemu tovarišu, naj brez boja preda svobodo! Če se Valjhun poda, bo Karantanija izgubljenal Težka bavarska roka bi nikdar več ne izpustila, kar bi tako poceni zagrabila.

Počasi je knez dvignil motni pogled.

»V tej stvari jaz ne bom posredoval,« je rekel odločno.

»Knez!« je proseče vzkliknil Hrudoš. »Za Valjhuna gre in za njegovo last! Ne samo zanj, tudi za njegovo ljudstvo gre!«

»Ne! Sram me je, mešati se v tako umazano zadevo.«

»Knez, reši, kar se še rešiti da!« je prigovarjal Hrudoš. »Bavarski vojvoda bo šel nad Valjhuna z mnogo tisoč vojniki.«

»Daždbog!« je obupano vzkliknil knez in zastrmel v Hrudoša.

»In Amara-kan, ki bo tudi šel nad Karantanijol!«

»Saj ni mogoče!«

»Prisegam ti pri vseh bogovih, knez!«

Krok je nemirno predeval roke po mizi. Blodil je z očmi po veži, kot bi iskal pomoči. Misлил je in misлил. Slednjič se je spet obrnil k Hrudošu.

»To pomeni, da moramo Valjhunu poslati pomoč.«

»Naši vojniki niso dosti izurjeni.«

»Bolje se bodo borili kot plačani hlapci bavarskega vojvode.«

Hrudoš se ni vdal. Dokazoval je knezu, kako pogubna bi bila vojna. Knez ga je poslušal. Pamet mu je velevala, naj se ne meša v zadevo, ki bi lahko tudi Čehe veljala zemljo in svobodo. A mora se pridružiti Valjhunu!

Hrudoš ni odnehal. Stopil je h knezu in mu gledal v poštene oči.

»Knez, bolj te ljubim kot rodnega očeta!« je dejal. »Dolgo nam že dobro in pravično vladaš, da ne bo ljudstvo nikdar pozabilo tvojega imena. Odvrni od svojega ljudstva zlo vojne! Če boš pomagal Valjhunu, bo pridrvel nad nas regensburški knez in potem gorje deželi in ljudstvu! Bodi nam še naprej dober vladar, kot si bil doslej! Ljudstvu prizanesil Pusti, da bo v miru oralo zemljo! Pusti, da se bodo mirno pasle naše črede!« Sedel je nazaj in še vedno ni umaknil pogleda s knezovega obraza. »Kaj morem jaz izgubiti, če bo vojna? Malo, ali nič. Življenje morda, pa saj to ni dosti vredno. Vsi pa bomo izgubili vse. Ne za leto ali za deset let. Za stoletja morda! Ne morem drugače, kot da te prosim: posreduj za mir!«

Kneza je globoko ganila Hruduševa vdanost. Po svojih najboljših mislih ga prosi posredovanja. A kaj bodo rekli k temu vojvode in starešine? Kaj bo rekel — Kresimir? Kaj Przemisl, ki ponuja pomoč! In Vitogoj, ki že tako dolgo nestrpno čaka! Ali naj ga pošlje od tod z nasvetom, naj sklenejo sramoten mir? Sicer se je knez že nekoliko vdal Hruduševemu prigovarjanju, vendar je bil preveč zdvojen, da bi sam rekel odločno besedo.

»Zbor naj odloči,« je rekel končno.

Hrudoš je prikimal. Zbor se ne bo mogel zediniti. Župani se bodo upirali vojni. Valjhun pa, ukanjen v dobri veri v pomoč, se bo moral vdati. Zgodilo se bo po želji regensburškega kneza, ki ne bo pozabil, da mu je k temu pripomogel Hrudoš.

Veža se je polnila z ljudmi. Zadružani so se zbirali k zajtrku. Knez je vstal in sedel na običajno častno mesto, na stol z izrezljanim naslonom. Hrudoša je povabil na svojo desnico, na levi je sedel Vitogoj. Tem trem je sama Kazi postavila na mizo ovseno juho. Na lesenem pladnju jim je ponudila ovčjega mesa. Na mizi so dehteli hlebci šele zvečer umešenega in zarana pečnega kruha. Knez je odlomil kos kruha in zajel juho. Jedel je počasi in zamišljeno. Vitogoj je ob strani neprestano ogledoval knezov mračni obraz. Edini Hrudoš je hlinil ravnodušnost.

»Libuše ni?« je vprašal knez.

»S sončnim vzhodom je šla k uljnaku,« je povedala Kazi.

»Povej ji, naj ne krši hišnega reda,« je odločil oče. »Navada je, da smo vsi skupaj pri jedi in ona ne sme ravnati drugače. Pa tudi Hrudoš se je vrnil, a ga še ni pozdravila.«

Kazi je molče pokimala.

Po zajtrku so se ljudje razhajali po dnevnem delu. Odhajaje so pozdravljali kneza. Knez pa se je obrnil k veliki mizi v kotu, pri kateri je sedelo dvanajst oboroženih vojnikov.

»Mladci!« jih je pozval.

Vojniki so skočili na noge in obstali pred knezom.

»Mladci! Na konje! Predirjajte deželo in skličite veljake v zbor! Danes čez tri dni ob sončnem vzhodu naj bodo vsi zbrani na Višegradu! V dir, mladci in naj vam Perun spotoma prizanaša!«

Vojniki so jemali meče s stene. Hitro so se odpravljali. Kmalu je bilo čuti z dvorišča rezgetanje konj in zategle klice. Topot kopit je takoj za tem naznanil, da hite izvrševat knezovo voljo.

Knez pa je vstal in se molče odpravil iz veže.

Tudi Vitogoj je naglo vstal izza mize in stopil za knezom, kot bi hotel govoriti z njim. Vendar se ni upal in je obstal med podboji vrat.

Mimo njega je stopil čez prag Hrudoš in Vitogoj ga je ustavil.

»Hrudoš! Povej, ali nam boste zavezniki? Tako dolgo že čakam, knez pa ne reče nobene.«

»Zbor bo odločil,« je kratko odvrnil Hrudoš.

»In kaj si ti izvedel?«

»Tudi to boš slišal na zboru.« Hrudoš je sovražno gledal mladca. Ko je odhajal v Regensburg, mu ga ni bilo mar. Zdaj mu je stal nasproti malone kot sovražniku. »Mogoče bo še vse dobro in vojne ne bo,« je slednjič povedal.

»Ne bo vojne?« je dahnil Vitogoj in lovil Hrudoševo roko.

»O tem bo odločil zbor in — tvoj oče.«

»Kako? Ali mar Bavarci...«

»Vse boš izvedel čez tri dni,« ga je zavrnil Hrudoš in si oprostil desnico. S širokimi, sproščenimi koraki je krenil čez dvorišče.

*

Na jasi pod gozdičkom je bila velika lesena lopa. Okrog in okrog nje so stali v vrstah izdolbeni panji z odprtimi žreli, iz katerih so poletavale čebele. V sredi

je stal steber, na katerega je bil Slavoj pritrdil podobo boga Radegosta.

Libuša je stala ob strani. V rokah je držala leseno skledico. Počasi je pomakala vanjo kazalec in lizala med. Zdrznila se je, ko je začula za hrbtom prešeren moški smeh.

»Srečen dan ti želim, Libuša!« jo je pozdravil Hrudoš. »Žlice pa nimaš v ulnjaku, kakor vidim!«

»Oh, ti si!« je vzkliknila in si obrisala prst ob krilu, da ji je ostal na belem platnu smolnat madež. »Tudi žlico imam. Čakaj, prinesem ti medu in kruha.«

Hrudoš je sedel na klop pod jablano, ki je otresala zadnje rumene, že vse bolehnje lističe. Prisluhnil je brenčanju čebel in tako dočakal, da se je Libuša vrnila.

»Jej,« mu je ponudila in sedla poleg njega.

Hrudoš je odlomil kruha, ga pomočil v med in ugriznil. Molčala sta in opazovala drug drugega.

Libuša je ogledovala Hrudoša, ki je zasajal volčje bele zobe v kruh. Sedel je poleg nje, lepo oblečen in lep, lepši kot vsi, kar jih je poznala. Nosil je čevlje iz svetlega usnja s srebrnimi zaponkami, kakršne so prodajali frankovski trgovci. Na sebi je imel plašč, ki se ga je oprijemal, nad vitkimi boki ga je pasal širok usnjen pas, okovan s srebrom. Ob strani je imel zataknen lovski nož z ročajem iz jelenovega roga. Široka srebrna zaponka mu je spenjala plašč na prsih. Gladko obriti obraz so mu obkrožali temno kostanjevi kodri. Prešerno so mu gledale črne oči v svet.

Libuša si je morala priznati, da je Hrudoš mnogo lepši od Przemisla. In vendar je bil oni čisto drug. V vsaki njegovi kretnji se je risala odločnost in močnatost. Svetli lasje, modre oči, orlovski nos. Sloven, pravi Sloven. Hrudoš pa je bil videti kot kak tujec, čeprav je bil rojen v tej deželi in sin veljavnega župana.

A oče ga spoštuje, rad ga ima. Pravi, da je zvest svojim, in ga ne pusti žaliti. Če oče tako pravi, je gotovo

res. Pa vendar je Przemisl drugačen. On je vojniki, ta dvorjan.

Tudi Hrudoš je gledal Libušo. Ni se mu zdela več tako lepa kot včasih. Saj je toliko lepih deklic videl v Regensburgu! Libuša nosi preprosto platneno obleko in edini okras ji je vezeni životnik. Na bosih nogah ima nizke čevlje grobega domačega dela. Široko čelo priča o odločni volji, nos ji je malce prevelik, usta preširoka. Vendar pa je na obrazu razlita cvetoča mladost. — Ne, ljubil je Hrudoš ni, o tem si je bil na jasnem. Toda bila je knezova hči in to je nekaj veljalo.

»Kako je bilo na potovanju, bratec?«

»Dobro. Vendar sem vesel, da sem spet doma.«

»Tudi mi smo te nestrpno čakali.«

»Ti tudi?«

»Jaz?« se je zmedla. Med njima je stal večer pomladnega slavja in spomin ji je pognal rdečico v lica. »Vitogoj je bil najbolj nestrpen,« je ujela misel, ki jo je rešila zadrege. »Tudi jaz sem bila radovedna, kakšnih sporočil nam boš prinesel.«

»In jaz bi bil konju rad dal peroti, da bi me hitreje prinesel v Višegrad! Zelo sem si želel priti k tebi.«

»Zakaj k meni?«

Prijel jo je za roko in lovil njen pogled.

»Ali si že pozabila, kaj sem ti povedal na pomladnem slavju?«

»Nisem,« je rekla počasi.

»Da te imam rad, še veš? Vso pot sem mislil nate. Na regensburškem dvoru sem te imel vedno pred očmi. V nočeh sem ležal brez sna in mislil nate. Povej mi, ali nisi težko čakala moje vrnitve zaradi mene samega, ne zaradi novic, ki sem jih prinesel?«

Libuša ni vedela, kako ji je. Saj so vsak dan prihajali na dvor vojvode in sinovi starešin in županov. Marsikdo jo je gledal željno, hrepeneče. Ta ali oni ji je rekel dobro besedo, a nihče ji še ni govoril tako kot Hrudoš.

»Ponoči ni spal, ker je moral misliti name,« ji je pelo v mladem srcu. Potem jo je obšla žalostna misel: »Przemisl ne misli name. Še pogleda me ne.«

»Tako sem želel, da bi prvo pozdravil tebe,« je govoril Hrudoš in jo trgal mislim na Przemisla. »Teško mi je bilo, ko te ob vrnitvi nisem videl.«

»Oh, spala sem že.«

»Še zjutraj te ni bilo k mizi, da bi ti želel srečo za današnji dan.«

Ni mu mogla povedati, da se je umaknila zaradi čudne tesnobe v srcu. Med njima je bilo nekaj, kar ji ga je odtujilo. Nič več ni mogla z njim govoriti kot z bratom, kakor je govorila vsa leta doslej. In, ali ne bere Hrudoš v njenih očeh tihe želje po Przemislu? Nekaj se je spremenilo. Na večer pomladnega slavja je dozorela v mladenko. Takrat se je zavedala, da je odraslo dekle in ima pravico nekoga ljubiti. Ali naj bo tisti Hrudoš? Ali naj bo ...

Hrudoš ji ni pustil razmišljati. Začel ji je pripovedovati o turnirju in ji razlagati, česar sama ni umela. Ko je naposled pravil o sebi, je tlesknila z rokami in lice ji je zardelo od ponosa, da bi Sloven lahko prekosil tujce.

»In tam si dobil žrebca in psa?« se je čudila. Hotela je kar takoj na dvor, da si obe živali ogleda.

»Tudi tebi sem nekaj prinesel,« je povedal in potegnil iz oprsja dragoceno zapestnico.

»To si mi prinesel!« se je čudila in jo vrtela v roki. Pomerjala jo je in jo obračala na zagoreli roki.

»Podaril mi jo je regensburški knez,« je rekel Hrudoš.

Iz dekletovega srca je pri tisti priči izginilo toplo čustvo za Hrudoša, ki ga je bil pravkar prebudil v njej. Počasi je odložila zapestnico, kakor bi ji je bilo žal, a bi je vendar ne marala.

»Nočem jel!« je rekla strastno. »Regensburška kneginja naj nosi take zapestnice! Če jih maraš ti, tudi prav. Jaz pa takega darila ne bom nikoli sprejela.«

»Libuša!« Hrudoš je vstal in se čudil. »Saj ti je ni on poslal! Vzemi jo iz mojih rok. Ali veš, da te imam rad, Libuša?«

Dekle pa je že teklo čez jaso proti dvoru.

»Kako težko je z njo,« je vzdihnil Hrudoš, ko je gledal za njo. »Kaj sem moral ziniti tako neumnost! Saj vendar vem, kako že od nekdanj sovraži tujce in vse, kar je njihovega. Toda pridobil si bom to divjo žrebico!« Samozavestno se je nasmehnil. »Pridobil bi si samo regensburško kneginjo, če bi bilo treba.« Vtaknil je zapestnico nazaj v oprsje in krenil proti dvoru.

V Višegradu se je sešel zbor. Vsi pašniki okrog dvorca so bili polni konj in med njimi so pohajali mladi vojniki, ki so spremljali starešine in župane na posvet. Dvorišče je bilo polno veljakov. Že zarana so posedli po dvorišču. Knez Krok je prišel mednje, utrujen in zaskrbljen. Pozdravil je zborovalce in takoj poklical Hrudoša.

Hrudoš je stopil pred zbor, se priklonil veljakom in začel počasi, kakor bi okleval, govoriti:

»V Regensburg me je poslal moj knez in vi, veljakil! Šel sem po vaši volji in ko sem prišel tja, se je knez pravkar posvetoval z gospodo iz vse dežele o vojni. Kajti vojvoda Odon se je razsrdil. Preveč, pravi, je bilo krivic, ki mu jih je prizadejal knez Valjhun...«

Hrudoš je med govorom z očmi stregel po zbranih. Ob strani je stalo Vitogojevo spremstvo. Kosez Svobodin, prileten mož, je mrdal z brki, tisti mladi dolgi Borut je segal kar po meču. Pa tudi med domačimi velmožmi je opazil nejevoljo. Vitogoj sam ga posluša ves vznemirjen, z očmi, povešenimi v tla.

»Tako pravi knez Gottfried, da bi bilo vendar najbolje, ko bi se zdraha zlepa poravnala. On bo posredoval pri bavarskem vojvodi in naš knez naj bi posredoval pri knezu Valjhunu.«

»Dobro in prav je tako! Zlepa naj se spor poravnal« so zaklicali župani.

»Torej Bavarci nočejo vojne?« se je oglasil starešina Črtomir in nekaj temnih pogledov je ošiniilo Vitogoja.

»Povej vse, Hrudoš!« je ukazal knez.

»Kaj očitajo Karantancem?« so vprašali nekateri.

»Vojvoda Odon jih obtožuje, da pasejo črede po pašnikih, ki spadajo pod oblast Bavarcev, knez in njegovi vojniki pa jim tega ne branijo...«

»To je laž!« je ogorčeno vzkliknil Vitogoj.

»Lažejo, psil!« je iz vrst spremstva kriknil kosez Svobodin.

»Poslušajte, bratje!« je ukazal knez.

Zbor je potihnil. Hrudoš se je odkašljajal in enakomerno, kakor bi se vsa stvar njega ne tikala, pripovedoval dalje:

»Zaradi večnih sporov med pastirji meja ni varna. Knez Valjhun je izgnal iz dežele bavarske in frankovske trgovce...«

»Ogleduhe,« je zamrmral Vitogoj.

»Njegovi ljudje so trgovce oropali, nekaj trgovcev je celo umrlo od dobljenih ran. Knez je izgnal tudi blagovestnike...«

»Prav je storil!« je rekel vojvoda Zoran.

»Prav,« mu je potrdil Kresimir.

Hrudoš je našteval dalje. Potem pa je naštel vse pogoje, na katere naj bi pristal Valjhun, da bi se spor poravnal.

»Dovolj, dovolj!« je vzkliknil Przemisl in obronek rane mu je pordel. »Dovolj sramote od ošabnega tujca!«

»Povej, kaj še veš!« je Hrudošu ukazal stari knez.

»Če bi pa naš knez obljubil in dal pomoč Valjhunu,« je enolično govoril Hrudoš in nenadoma zvišal glas, »potem se zaklinja knez regensburški na svoj meč in svojega boga, da bo šel nad Višegrad z veliko vojsko, kakršne od Dagoberta dalje nihče več ni postavil zoper nas...« Glas se mu je skrhal, kakor bi od notranje boli

ne mogel več govoriti. »To je, kar sem izvedel,« je rekel naposled.

Zdelo se je, da je teža zadnjih Hrudoševih besed za nekaj časa vse zborovalce močno potrla. Nihče ni rekel besede. Dolgo je vladal molk med njimi. Nazadnje se je knez ozrl z zbeganim, negotovim pogledom po zborovalcih in rekel:

»Vojvode, starešine, župani! Kaj pravite?«

Kresimir je z desnico mežgal po bradi in gledal izpod čela. Potem se je pognal na noge, iz grla se mu je trgalo hropenje, nič pravega ni mogel povedati.

»Možje ... možje, saj to je ... Kaj naj rečemo? Udarimo nanjel!«

»Kaj? Na koga? Udari ti sam! Bogovi so ti vzeli razum!« se je razjezil Črtomir.

Vojvoda Zoran, globoko upognjen, ves bolan od neprestanih pohodov in vojnega trpljenja, je govoril preudarno:

»Knez, če ti je za čast svojega imena in za čast svoje dežele, ne boš posredoval! Dobiti deželo brez boja, to je namen zvitih sovražnikov, in mi naj jim pri tem pomagamo! Ne moremo, ne smemo! Toda, svetujem vam jaz, stavec, ki sem se do sita naužil vojne in bi rad v miru umrl: zberimo mladce in vse bojvornike, ki morejo nositi orožje in pomagajmo Valjhunul!«

»Tako naj bo, možje! Pomagajmo Valjhunul!« se je iz vrst županov oglasil Žitovit.

Še stari Klenovič, Hrudošev oče, ki je zaradi starosti in boleznih komaj prijahal v tako daljo, je pokimal Žitovitu.

»Regensburški knez naj grožnje hrani, mi se jih ne bojimo!« je rekel.

»Ne bo prišel sem! In če pride, mu bomo pokazali pot nazaj,« se je ogreval Zoran.

Med možmi je sedel tudi Przemisl in globoko zamišljen poslušal nasprotujoča si mnenja. Jasno mu je bilo, da so sovražniki spretno nastavili past, ki se ji je

treba izogniti. Prav nič ni vedel, kaj bi bilo najboljše storiti. V slovenskih deželah je ležala raztresena velika moč, ki jo je treba zbrati. Premalo je opreme, knez zadnja leta ni nič več mislil, da bi mogla nastati velika vojna. Oskrbeti bi bilo treba prenos opreme in živeža za vojsko. Proti Frankom je treba pripraviti utrdbe, da ne bodo mogli kar tako vdreti v deželo. Vse te priprave pa je treba pred čuječimi očmi Frankov in Bavarcev skrbno prikriti, saj bi sicer morda kar takoj vdrl v deželo, brž ko bi zaslutili, da se pripravlja na vojno.

»Na sramoten mir Valjhun ne more pristati,« je rekel, ko je začutil, da mnogo pogledov počiva na njem.

»Torej — vojna?« je vprašal knez.

»Vojna!« sta zavpila Kresimir in Zoran.

Župani so vstajali in vihteli stisnjene pesti.

»Vojna, ki nas bo ugonobila!« so klicali ježno in razvneto.

»Bavarci bodo vdrl v našo zemljo in nas poteptali!« se je slišalo.

»Fej, taka nesloga!« je pljunil Kresimir.

»Kaj pa pljuvaš, župan?« ga je nahrulil Žizka. »Ali si mar višji od nas? Mar boš ti, starec, nesel svoje kosti na bojno polje? Nel Mi bomo šli in naši sinovi! Lahko je prodajati tujo kožo!«

Hrudoš je gledal obraze, s katerih je odsevala jeza in strast. Toda oči velmož za njim so sipale bliske in spričo njih si ni upal odpreti ust. Čakal je, dokler mu ni knez sam ukazal govoriti.

Potem je Hrudoš povedal še drugo, kar je videl in slišal v Regensburgu. Vse je prevzela silna jeza, ko je omenil, da bodo morda celo Obri posegli v vojno.

»Prekleti pesjani so jim dobri za zaveznike, kadar hočejo nam iztrgati zemljo!« je zavpil Zoran in besno bil s težko pestjo po mizi.

Vsem je tičalo globoko v krvi sovraštvo do Obrov. To divjaško pleme je neprestano vdiral v slovenska selišča. Komaj so Sloveni spravili letino, že so Obri

stregli, da bi jim jo uropali. Lovili so ljudi in jih gonili v suženjstvo, in to je bilo za Slovence najhujše. Oni niso poznali sužnjeva, služiti je moral le hudodelec, ki se je pregrešil zoper prve postave. V mnogih vojnah so slovanska plemena pomagala Germanom v boju proti Obrom, ki so ogrožali obe veliki plemenski skupini. Zdaj pa Bavarci pozabljajo na vse in se menijo z Obri, kako bi skupno pregnali Slovence z njihove zemlje.

V tem je tudi Hrudoš zboru pritrjeval, sicer pa si je prizadeval, da bi ljudi odvrnil od vojne. Zborovalci so ga poslušali in posebno župani so mu pritrjevali.

Kresimiru je pošlo potrpljenje in je glasno zaklical:

»Govoriš, kakor bi te sovražniki najeli! Naj te črna noč požrel Gottfried že ve, zakaj ti je podaril žrebca in ušivo ščenel! Bavarci ne dajo ničesar zastonj! Kupili so te, da boš govoril zanjel!«

»Župan, precedi besedel!« je zavpil stari Klenovič.

»Premamili so ga tujci!« je trdovratno ponavljal Kresimir.

»Župan, ne dolži Hrudoša izdajstva!« ga je opomnil knez.

»Naš človek ne govori tako!« se je otepal Kresimir.

»Knezu in ljudstvu služim po najboljših močeh,« je ponižno rekel Hrudoš.

Knez se je dvignil in odločno rekel:

»Pozval sem Hrudoša, naj pove svoje mnenje. Poslali smo ga na poizvedbe in on je izvedel stvari, ki jih nismo slutili. Zakaj mu torej prerekaš besede, župan? Neprestano nas k slogi opominjaš, sam pa seješ neslogo! Kdo more Hrudošu očitati izdajstvo? Častno se je obnašal med tujci in zato je dobil darila. Za njegovo poštenost zastavim svojo kneževsko besedo!«

Kresimir je obmolknil. Pred vsemi vendar ni smel začeti prepira s knezom, čeprav sta bila prijatelja zmlada in je bil Kresimir med najveljavnejšimi župani. Zdaj se je skoraj srdil na kneza, še bolj pa na Hrudoša, ki je znal kneza tako premamiti. Nekoč mu bo še žal, kakor

je bilo njemu, ker ga je sprejel na dvoru kot dragega gosta in ženina svoje hčere. Srdito je pogledoval Hrudoša, ki je sedel med velmožmi v svoji sijoči opremi in v hlinjeni ponižnosti sklanjal temnolaso glavo.

V resnici pa je v Hrudošu vrelo.

»Nekoč vas bom vse uklonil in tebe, Kresimir, prvega in najbolj,« se je rotil sam pri sebi.

Burno posvetovanje se je nadaljevalo. Sonce se je že visoko dvignilo, a nihče ni mislil na jed. Kresimir, Žitovit in Zoran so na vso moč prepričevali zborovalce, da je treba takoj poslati pomoč Valjhuu. Przemisl je molčal. Župani pa so bili odločno proti vsaki pomoči, ki bi mogla prinesiti nepravilike. Najhujši je bil Žižka, ki je bil najbližji sosed Bavarcev in je vedel, da bi bila v primeru vojne njegova posest najprej uničena. Ljudje pa so že tudi davno šepetali, da je dober prijatelj z Bavarci, ki jih pogosto gosti v svojem gradišču, pa tudi sam zahaja k njim v goste.

Nekateri, zmernejši, so svarili pred vojno, ker so bili mnenja, da bi ne bili kos bavarski konjenici in komaj njihovim dobro oboroženim pešcem. Glasovanje je pokazalo, da je bila večina proti vojni pomoči. Ko so prinesli knezu rovaš, je videl, da je bilo le malo glasov za pomoč, vsi ostali so bili proti. Z obžalovanjem in kakor v sramu, je knez pokazal rovaš Vitogoju.

»Vidiš!«

»Vidim,« je odvrnil mladec. V oko mu je silila solza, toda zatrl jo je. Noče pokazati svojega ponižanja pred temi možmi, ki mislijo samo na svojo korist. Vstal je in se priklonil knezu: »Zdaj vem vse in dovoli mi, knez, da se poslovim od tvojega gostoljubnega dvoral«

»Odpotuj, sin!« je žalostno rekel stari knez. Sklonil je glavo in težko vstal. »Da, pojdi in povej vse, kar si videl in slišal.«

»Da, knez in hvala ti — za vse . . .«

Takrat se je mladcu približal Przemisl in mu položil roko na ramo.

»Počakaj do jutra! Saj se ne mudi takol«

V vojvodovih besedah je bil naglas, ki je Vitogoja prisilil, da je sklonil glavo in pritrdil, da ostane.

Slišal pa jih je tudi Hrudoš in se zelo začudil.

Zvečer je ostalo na dvoru le še malo starešin in županov, ker so imeli dolgo pot ali premajhno spremstvo. Knez jih je ukazal pogostiti, potem pa so se on, Przemisl, Kresimir, vojvoda Zoran in Vitogoj umaknili v orožarno za dvorcem. Hrudoš je opazil, da so odšli, in se je začudil, da ga niso povabili s seboj, potem pa je doumel, da kujejo nekakšen tajen naklep, in zaskrbelo ga je. Doslej je čutil zmagoslavje, prepričal je župane, da so glasovali proti pomoči. Zaslutil je, da si je Przemisl izmislil nekaj svojega, kaj, vedo samo bogovi! Gotovo nekaj drugega kot to, kar so govorili na zboru. Postal je ves nestrpen in nemiren. Moral bi vedeti, o čem bodo govorili!

Na dvorišču so se mladi zbrali pod lipo. Slavoj je godel in pari so poskakovali v kolu. Zdelo se je, da se veselijo, ker je vojna nevarnost odvrnjena. Hrudoš je nekaj časa postaval med njimi, rajati se mu ni ljubilo, ker ga je neprestano grizla misel, o čem se pogovarjajo oni v orožarni. Ni dolgo strpel med brezskrbnimi mladimi ljudmi, kar potegnilo ga je, da je skrivaj obšel šupe in se splazil za orožarno. Skozi ozko lino je svetila luč trepetajoče plamenice. Primaknil se je tik k steni in se potuhnil v bezgov grm.

»Kar pravi vojvoda Przemisl, ni brez nič,« je ujel globoki, mrmrajoči Kresimirov glas. »Meni se sicer upira takole na skrivnem razpravljati, toda ker je sovražnik poln vseh zvijač, ne moremo drugače.«

»Postavili so na noge celo vojsko, mi pa nismo nič vedeli,« je goltniško zamolklo rekel vojvoda Zoran.

»Kakor slepi smo bili,« je vzdihnil s starčevskim glasom knez.

»Čujte,« je pritišano spregovoril Przemisl, »ne smemo pokazati, kaj kanim storiti. Če bi Nemci zvedeli, bi planili na nas. Toda takoj moramo zbrati ljudi in orožje, potem bomo pa šli pomagat.«

Hrudoš je zatajil dih, srce mu je kovalo, zdelo se mu je, da ga morajo čuti oni v orožarni. Na skrivnem hočejo zbrati vojsko in ko jo bodo imeli, potem bodo šli pomagat. »Verolomniki, hinavci!« je pomislil srdito. Nič več mu ni šlo zato, da bi svoje obvaroval vojne, temveč je hotel pomagati Nemcem, čeprav se tega skoro ni zavedal.

»Zbora ne bomo vprašali,« je rekel Przemisl. »Tebi, knez, ni treba dati ljudi, toda če te napadejo, jih boš mogel terjati tudi od županov, ki se zdaj upirajo. Jaz bom vzel svoje oborožence in zbral vojnike, kolikor bom le mogel. Koliko jih moreš utrpeti ti, Kresimir?«

»Nekoč sem jih sam nekaj stotin postavil proti Obrom.«

»In ti, Zoran?«

»Pet sto izurjenih lokostrelcev.«

»Zbrali bomo vojsko, zbrali,« je veselo rekel Przemisl. »Samo nekaj: Nihče naj se ne izda ne z besedo ne s kretnjo in s pogledom! Bavarci bodo zdaj pazili na nas kot jastreb na plen!«

»Ukanili jih bomo,« je rekel Kresimir.

»Bogovi so vam vdihnili dobro misel!« se je zahvalil Vitogoj.

»Tudi sila vdihne človeku pametno misel,« je odvrnil Przemisl. »Vitogoj! Ali boste vzdržali, dokler vam ne prihitimo na pomoč?«

»Vzdržali bomo.«

»Valjhun je izkušen poveljnik, zanj se ni bati,« je menil knez.

Na mizi so zaropotali vrči. Smolnica je ugašala, krvava luč je sijala skozi lino. Nekdo je nataknil novo.

»Pomenimo se do kraja,« je resnobno rekel Przemisl.

Začeli so se dogovarjati, kje in kdaj bodo začeli zbirati vojsko. Kupci naj še te dni odidejo k severnim plemenom, ki jim ne preti nevarnost vojne, in naj nakupijo ali zamenjajo orožje. Nemcem ne bodo prodali žita in iz Višegrada naj kar takoj začnejo odnašati tovore za vojni pohod. Višegrad je bogat, dolgo že ni bilo vojne in v shrambah plesni zrnje še od predlanske žetve! Tudi pri drugih se bo dalo dobiti, treba je le hitro delati.

Dolgo je trajal vojni posvet, še dve smolnici so premenjali v orožarni. Ko se je Hrudošu zazdelo, da ve dovolj, se je iztihatopil izza orožarne. Vedel je, toda kaj naj s tem? Izdati Regensburžanu bi pomenilo priklicati vojsko v deželo. Kako čudno zamotano postaja vse tisto, kar je bilo še dopoldne jasno!

Ob izrezljanem hodniku je našel Libušo, ki je zamišljeno gledala raj pod lipo. Ozrla se je in se začudila:

»Kod pa hodiš?«

Hrudoš se je naglo izgovoril. »Žrebca sem šel gledat. Ne more se privaditi tuje staje.«

»Zelo rad imaš tega žrebca, se mi zdi,« je rekla pikro.

»Pravi mož ljubi konje in dekleta,« je skušal obrniti na šalo.

Libuša se je obrnila in mu uporno gledala naravnost v oči. »Zakaj nočete pomagati Valjhunu?« je vprašala ostro.

»Zbor je tako odločil, kaj morem jaz?«

»Ti si bil prvi, ki si govoril Nemcem v prid!«

»Jaz? Kaj ti umeš? V naš prid sem govoril! Ali bi rada vojno? Bi rada, da bi dežela trpela v robstvu in bi tvoj oče postal podložen nemški knez?«

»Postava pravi: Če te v sili brat kliče na pomoč, opaši meč in mu pomagat hiti!« je dejala skoro izzivalno.

»Modri čast, bogastvo pridobi, bedak zemljo in glavo pogubi,« ji je Hrudoš vrnil z drugo postavo. Potem se je nasmehnil in ji položil roko na ramo. »Libuša, pusti

take skrbi! Naj starim, izkušenim belijo glave. Pojdiva rajat!«

Nejevoljno se je otresla njegove roke in se spet naslonila na opaž. Joj, vse to, kar se godi na Višegradu, je prehudo, preveč zamotano za mlado srce! Ali ima Hrudoš prav ali ne? Tudi oče noče vojne in Przemisl, saj, tudi ta je v zboru kar molčal in ni dvignil glasu, ko bi bil čas za to! Libuša ve, skrivaj je oprezovala in poslušala, kaj so govorili. Vsaj Przemisl bi moral biti drugačen! Zakaj so spletli venec pripovedi okoli njega, ko pa je v resnici bojazljiv, saj se boji vojne! Vroča kri bojevitih prednikov je vrela v njej in ko se je že razsrdila na Przemisla, se je nenadoma odtrgala od opaža in rezko rekla Hrudošu.

»Saj me je sram iti pod lipo s takim...« Premerila ga je od nog do glave.

Hrudoš se je zasmel. »Golobička!« je vzkliknil in jo potegnil za seboj v veseli ples pod lipo.

Zjutraj se je Vitogoj poslavljaj. Dvor se je izpraznil, ker so starešine odjahali že zarana. Knez Krok je dal še svojih vojniki k Vitogojevemu spremstvu, da bi izkazal gostu čast, saj se sicer ni bilo bati potovanja po knezovih zemljah. Ko je odhajal, je knez stal na dvorišču, zraven njega Hrudoš in ves dvor.

Libuša je v veži srečala Przemisla, ki si je opasoval kratki meč.

»Zdravstvuj, dekle!« ji je zaklical.

»Ti tudi odhajaš?« se je začudila.

»Da. Pospremil bom Vitogoja kos poti in potem — domov.«

Stal je pred njo, lep in možat. Obleka se mu je oprijemala vitkih bokov, široko se je razkoračil v tesnih, prevezanih čevljih in se nalahno pozibaval na koncih prstov. Že mu je nekaj gub rezalo visoko čelo in lice ni bilo tako gladko kot Hrudoševo. In vendar je bil lep,

tako lep in njenemu srcu tako blizu. Opazil je, da mu hoče nekaj reči, in se je sklonil k njej.

»Ali mi nimaš nič reči v slovo?«

»O, pač!« V njej je rastle uporna misel in tlačila mlado ljubezen, zaradi katere je trpela. »Pač,« je ponovila. »Ni bilo lepo, da si včeraj Vitogoja tako prezrl.«

»Jaz?« se je začudil.

»Da. Molčal si v zboru.«

»Seveda.« Nasmehnil se ji je. »Pametna si, zato moraš razumeti, da človek ne more vedno storiti, kar mu srce veleva.«

»Še dobre besede nisi rekel v njegov prid...«

»Bridko me obtožuješ! Vendar nisem mogel drugače. Verjemi mi!«

»Morda... Saj ti verjamem, a hudo mi je...«

Obrnila se je, da bi zbežala, ker so ji solze silile v oči. Močni vojvoda pa jo je ujel v svoje roke in tesno stopil k nji. Pozabil je, da je zrel mož in vojvoda in da bi ne smel tako govoriti z mladim dekletom. Hotel se ji je opravičiti, razgnati ji misli, ki so jo težile. Zato ji je govoril, kakor še ni bil nikoli govoril ženski:

»Libuša, vredna hči si svojega modrega očeta! Če bi bili vsi kakor ti in vzvišeni knez, tvoj oče, pa bi bil jaz včeraj v zboru drugače govoril. Ne verjemi, da je vse tako, kakor se tebi zdi! Ne verjemi, da se bom kdaj izneveril bratom, katerim zvestobo mi velevata postava in čast!«

To je bila prav njegova beseda, beseda močnega vojvode, ki si je v kljub mladim letom znal pridobiti toliko spoštovanja. Libuši so oči zasijale v občudovanju.

Stisnil ji je roko. »Zdravstvuj, dekle!« jo je pozdravil kakor že prej. Izpustil je njeno roko iz svoje tople, močne desnice in odhitel na dvorišče, kjer je že čakalo njegovo spremstvo.

Libuša se je naslonila na steno dvorca in gledala na dvorišče. Nenadoma je opazila, da Vitogojev obraz ni mračen in potrt, kakor bi po včerajšnjem zboru moral

biti. Morda je to posledica sinočnjega skrivnostnega pogovora. Če je tako, kakor pravi Przemisl, in njegovim besedam je brez pomisleka morala verjeti, potem Hrudoš ne ve resnice ali pa misli drugače kot drugi... No, naj bo, kakor so sklenili, verjeti mora, da oče in Przemisl najboljše vesta, kako jima je ravnati.

Na dvorišču so izročali darove: meč za Valjhuna, s kunovino obšit plašč za kneginjo, nekaj drobnega okrasja za knežnjo Milico. Knežnja Kazi je stala med darovalci, Libuša je opazila, da je izročila majhno posodico in ujela njen topli, globoki glas:

»Bogovi naj vas čuvajo po poti! To je mazilo za prisadne rane.«

Vitogoj je z žarečim pogledom visel na knežnji.

»Če pridem živ iz vojne, se vrnem,« je rekel.

Libuša je razumela in se nasmehnila. Zasnubil bi rad Kazi, mladi Karantanec. Nu, naj! Ko bi se le tudi Przemisl srečno vrnil in poslal proscel!

Poslovlili so se. Borut in Svobodin sta nestrpnostno trepljala svoja konja s plosko roko po vratu in komaj čakala odhoda. Potem so odprli ogrado in sprevod je krenil po poti vzdolž reke. Ko so se odmikali vedno bolj in je samo še orožje migljalo v soncu, so se zbrali vsi na ogradi in gledali za njimi. Vitogoj je zadržal konja in vzdignil meč v pozdrav. Zamahnili so mu v slovo. Libuša je čakala, da bo pozdravil tudi Przemisl, ki je jahal sredi sprevoda na visokem belcu. Roka se ji je tesno oklepala kola v ogradi, pripravljena, da zamahne v slovo.

Toda ponosni vojvoda se ni ozrl.

5

Na Višegrad je legla puščoba. Res so vsak dan tovorili žito na konje in nakladali vozove, ki so jih vleкли po štirje pari močnih volov, toda dvor sam je sameval. Hrudoš je odjezdil domov v Klenoviče in knez je pogosto

dolge ure sedel mrk in zamišljen, da ga nihče ni upal motiti. Celo zvečer, ko so posedali ob ognju, se jim beseda ni razvezala.

Včasih je Libuša prigovarjala Slavoju, naj jim kaj pove. Toda stari godec in rezbar je le nerad govoril. Prinašal je stebelca mladih lip in jih stružil in obdeloval s sekuro in nožem. V svojem kotu je nagrmadil množico besov s parklji in rožički na črnih glavah. Celo svečenica Teta mu je očitajoče rekla:

»Mar bi izrezal novo Živo! Stara je že vsa mešičasta in bliža se njen praznik.«

Toda Slavoj ni maral za njene besede, čeprav ji je sicer vedno ustregel in se je je tudi nekoliko bal. Razpostavil je svoje bese ob ulnjaku, da so otroci zgubili igrišče, ker se niso upali približati spakam. Če mu zvečer le niso dali miru, je vzel javorove gosli in začel prepevati. Pel je z zateglim, otožnim glasom same žalostne pesmi. Pel je o junakih, ki so šli na bojno polje in se jih je tam dotaknila Morana, jastrebi pa so razkljuvali njihove kosti. Kazi mu je nato skoro osorno velela, naj vendar molči!

»Ali mi nisi sama velela, naj pojem?« se je obregnil.

»Zapoj veselo pesem!«

On pa je odložil gosli in spet vzel nož. Začel je delati soho Morane.

Teta, ki je bila še vedno molčeča, se je zaprla še bolj vase. Ostajala je pri hišnem žrtveniku in rotila bogove, naj ji pokažejo prihodnost. Toda cvetje v Vesnini roki je čez noč ovenelo. Žrtvovala je Svetovitu najlepše pšenice, ogenj na žrtveniku pa je ugasnil in pšenica je ležala zoglenela pred Svetovitovimi nogami.

»Svetovit, ali je omadeževana moja roka, da ne marš dari iz nje?« se je mučila.

Svetovit je stal negiben, njegovi štirje obrazi so ostali modri in trdi. Teta je bila nesrečna in zdvojena.

Ponoči je čula, kako veter zavija okrog oglov. Zakaj neki, ko je vendar poletje blizu? Čuk je skovikal in zona

jo je objela od vrha do tal. Ogrnila je svojo belo haljo in stekla k očetovemu ležišču.

»Oče!« ga je dramila.

»Kaj je?« Knez se je na pol dvignil z ležišča.

»Oče, duše umrlih letajo po drevju in ječe!«

Knez je prisluhnil in jo miril.

»Samo veter je, pomiri se, hči!«

»Nesrečo pomeni, kadar se duše prednikov vračajo!«

Zdaj je bilo tudi kneza groza. Vendar se je branil strahu.

»Če bo nesreča, ne moremo nič proti njej,« je menil in spet legel.

Teta pa je šla in v pozni noči opravljala daritve pred žrtvenikom. Drugo jutro so si na dvoru šepetali o tem in vse je obhajala groza.

Ko se je mesec pomladil, pa je prijezdil Hrudoš in sprejeli so ga z odprtimi rokami. Nihče mu ni zavidal črnega žrebca in ne psa volčjaka, ki ga je spremljal.

»O, kako pusto je, kadar te ni!« mu je iskreno rekla Libuša, ki mu je prva pritekla naproti.

Kazi mu je stregla na vso moč in še knezu se je razjasnil obraz. Saj so tudi Hrudoša mučile lastne misli, a kazal jim je veselo, nasmejjano lice. Moral je, ker so bili takega vajeni. Uril je svojega vranca v ježi, da ga je nesel še bolje kot njegov zvesti rjavec. Volčjak je skakal čez ograjo in skozi obroč, kakor mu je Hrudoš velel. Mladina se je veselila novih iger. Mladci so skušali posnemati Hrudoša. Radi bi v diru pobrali kamen s tal, kakor je on znal tako spretno. Mnogo je bilo smeha, ko so nerodni jezdecji padali po tleh in vzdihovali z bunkami in obdrgnjeno kožo.

»Hrudoš je kakor pomladansko sonce,« je pomislila Libuša. Toda vselej se je spomnila resnih besed, ki ji jih je govoril Przemisl. Velika razlika je bila v njenih čustvih do Hrudoša in Przemisla. Hrudoša je imela rada, ker ga je bila vajena od otroških let. Njeno čustvo do Przemisla pa je bilo tako, da bi se mogla zvezati z njim

za vse življenje. Nikdar bi ne mogla pozabiti Przemisla in nikdar ne bo mogla drugega ljubiti tako kakor njega!

Ob večerih je Hrudoš pripovedoval šale, da je še knez ostajal dlje pokonci in se je Teta pridružila vselemu krogu. Ko je ogenj pojemal in so dekleta odložila preslice, je ob spremljanju Slavojevih gosli pel pesmi. Takrat so mladci s krepkimi rokami objeli mladenke in jim izpulili po troje las, da bi se zavarovali pred uroki. Godec Slavoj je z mladostno vnemo gonil lok po goslih in pel.

Pel je znano pesem, ki je govorila o mladem vojniku, ki si je opasal meč ostro brušen in vzela kopje močno, oj, kopje drenovo. Pripravljala se je junak na vojno, pri srcu pa mu je bilo hudo, tako hudo, ker je moral doma pustiti nevesto mlado.

Ko je Slavoj prispel do sem, je povzel pesem Hrudoš. Gledal je Libušo in ponavljal besede iz pesmi, ki jih je govoril mladi vojniki nevesti in jo rotil, naj nikar ne pozabi nanj, ker mora na vojno krvavo, prav tja, onkraj visoke gore.

Nato se je oglasila Kazi in s svojim visokim glasom ponovila nevestine besede, v katerih obljublja vojniku večno zvestobo, ker dokler ji bo srce v prsih bilo, nikogar drugega ne bo ljubilo.

Potem sta pa zapela Hrudoš in Slavoj skupaj, Hrudoš z visokim, Slavoj z nizkim, pa uglajenim glasom, kako je vojniki odšel na vojno in pustil doma žalostno dekle, ki je sama ostala in si brisala noč in dan solze.

Žalostna pesem je v Hrudoševih ustih zvenela kakor šala in vsem je šlo na smeh.

Na dvoru je življenje steklo po vajeni poti. Na nobenem obrazu ni bilo zapisano, da se boji vojne in negotove prihodnosti.

Potem je nekega dne prijezdilo šest Bavarcev.

Trije so bili poslanci regensburškega kneza, Bavarci. Četrti je bil Borut, Sloven iz krajev, ki so jih imeli Ba-

varci v oblasti. Poslal jih je knez Gottfried zaradi kupčije z žitom, kakor je bil že Hrudošu obljubil.

»Ogleduhi so,« je v srcu menil Krok in z nezaupanjem sprejemal njihove globoke poklone. Ukazal pa jih je pogostiti z najboljšim, kar je dvor premogel, ker mu je bila gostoljubnost sveta.

Bavarci so hvalili jed in pijačo, hvalili kneza, njegovo moč in slavo in njegov dvor. Ko so se nasitili, jih je knez sprejel. Ogrnil si je kneževski plašč. Ob njem je stal Hrudoš.

V imenu poslancev je govoril Borut, ki je znal deželni jezik. Knez regensburški sporoča, da bi rad kupil žito, katero mu je Krok ponudil po svojem poslancu. Kroku ni bilo več do prodaje. Vendar, ker je že rekel, ni maral poteptati besede. Pristal je na prodajo in vprašal, s čim bi Bavarci plačali. Odgovorili so mu, da s konji in suknom. Knez pa je zahteval za pol blaga konj, za drugo pa orožja.

»Prehude zahteve staviš, knez,« se je umaknil Borut.

»Potem pač ne bomo sklepali kupčije,« je hladno odvrnil knez.

»Knez, komu pa hočeš prodati žito? Sloveni ga imajo sami dovolj in med Franki ne boš našel nikogar, ki bi ga plačal z orožjem.«

»Kar sem rekel, sem rekel,« je odvrnil knez.

Borut se je ozrl po tovariših in potem je rekel:

»Mi ne smemo sklepati kupčije drugače, kot nam je bilo naročeno. Če pa misliš prodati žito — našim sovražnikom...«

»Z Obri ne kupčujemo.«

»Potem hraniš žito za vojno.«

Knezu je šinila rdečica v vela lica. Ostro je rekel:

»Poslanec, poslan si bil zaradi žitne kupčije. To je tvoja stvar, o drugem ti ni treba govoriti. Kar imamo mi z regensburškim knezom glede vojne, bomo opravili brez tebe.«

Borut je uvidel, da se je pre naglil, in se je molče poklonil.

Knez se je umiril. Z vajeno besedo je povabil poslance, naj ostanejo njegovi gostje, dokler jih je volja. Ko se vrnejo, naj sporoče njegove pozdrave knezu, in če bi se ta premislil zaradi zamenjave, se še vedno lahko izvrši.

Hrudoš je ves čas molčal. Le predobro je vedel, zakaj knez potrebuje žito. Przemisl zahteva stotine tovorov žita za vojsko.

Popoldne se je Borut pridružil Hrudošu. Rekel je, da bi rad videl okolico dvorca, in Hrudoš ga je spremljal po knezovem posestvu. Ko sta prišla za samotno vozarno, se je Borut previdno ozrl in potem je odpel pas. Izvlekel je usnjeno mošnjo in jo ponudil Hrudošu.

»To ti pošilja regensburški knez,« je tiho povedal.

»Meni? Zakaj?« je vprašal Hrudoš in zardel.

»Izvedel je, da si mnogo pripomogel, da Krok ne bo poslal Valjhunu pomoči.«

»S posredovanjem nisem uspel.«

»Knez tudi to ve. A ve, da si župane pridobil ti. Mnogo si storil za nas.«

»Za vas? Tega res ne vem.«

»Pač. No, vzemj denar, da ne bo kdo videl.«

Hrudoš je prijel mošnjo, ki mu jo je tiščal Borut. Čutil je velike kovance, a nekako neprijetno mu je bilo, ko je držal mošnjo. Sram ga je bilo in srdil se je na poslanca, ki ravna z njim kot s plačanim ogleduhom. Jezil pa se je tudi na Gottfrieda, ki mu je denar poslal. Po strani je gledal Boruta in ga na pol zaničljivo vprašal:

»Ali si ti Sloven?«

»Sloven?« se je zasmeljal oni. »Iz rodu Slovenov izviram, to je res. Očetovo ime nosim in njih jezik govorim, kadar je treba. A da bi bil Sloven, tega ne morem reči. Tako malo, kot ti.«

»Kaj praviš?« je osupnil Hrudoš. »Jaz, da nisem? Če si ti svoj rod zatajil, jaz ga nisem in ga ne bom.«

Borut pa se je smejal, da so se mu delale jamice na zalitih licih, in je v smehu kazal svoje piškave zobe. Hrudoša je njegov smeh dražil in srdito je gledal maledga moža.

»Ti, nikar me precej ne ubij!« je rekel Borut in si oddahnil od smeha. »Tako malo sem Sloven kot ti,« je ponovil. »Morda sem se nekoliko zmotil, nič ne rečem. Zdelo se mi je, da ne spadaš na ta dvor. Da, da,« je resno kimal. »Hrudoš, ti ne spadaš med te ljudi. Obnašanje in obleka te izdajata, da nisi njihov.«

Hrudoš je zardel, vendar se je še branil.

»Obleka?... Kot poslanec sem potoval k vam. Ali naj bi šel v platnu in kožuhu?«

»Zdaj si vendar doma. Lahko bi oblekel domačo nošo.«

»No, seveda... Eh, navadil sem se obleke po vaši šegi.«

»Vidiš!« je zmagoslavno vzkliknil Borut. »Tudi dvorjanskega obnašanja si se navadil. Ta dvor!« Zaničljivo je zamahnil s polno, belo roko. »Trda ležišča na okornih klopeh. Kamor prideš, se te prime laneni pezdur. Na, poglej!« Z rokava je odpihnil košček prediva. »In dekleta! To so knezove hčere, kajne? Hodijo pa v platnu in brez nakita.«

»Taka je navada.«

»Seveda. Saj zanje je to dobro in prav. Ti pa si že videl drugačne dvore in drugačne ljudi na njih. Tu vsa družina poseda okrog ognjišča in ne razloči se, kdo je gospod in kdo hlapec.«

O tem je Hrudoš že sam razmišljal. Seveda je veljala beseda in ukaz starešine, toda na zunaj se ni dosti ločil od ostalih združenov. Vendar se ni hotel vdati.

»Je pač tako,« se je otepal.

»Je, tako je,« se je smejal Borut. »A jaz bi ne maral sedeti s hlapci pri isti mizi in poslušati njihovo neumno govorjenje. Eh, ti župani, ki sami orjejo njive! Saj še

knez skrbi za delo na polju in sam hodi med orače kakor kateri izmed ljudstva v platnu in kožuhu.«

»Ali smešiš kneza?« je jezno vprašal Hrudoš in segel po bodalu za pasom.

»Kdo smešiš? Ali sem mar lagal? Reci mi jo, ki ni pravična?«

»Ne maram, da bi tako govoril o knezu, kateremu sem kot mlad vojniki prisegel zvestobo!«

»Saj sem ti rekel, da me ne ubij precej, posebno ne, če ti resnico povem. Ne zaničujem jih in ponavljam, da je zanje dobro tako. Zate pa ni dobro.«

»Zakaj ne?«

»Kaj bi se pričkala o tem? Od prepira samo glava boli. Raje spravi mošnjo. Utegnil bi kdo priti in videti.«

»Ni mi treba denarjal« je ugovarjal Hrudoš, ki so ga Borutove besede razjezile. »Če knez meni, da mi ima biti za kaj hvaležen, mu povej, da sem delal v dobri veri in ne za plačilo.«

»Seveda ne! Vse preveč si ponosen, da bi delal za denar! Saj knez ni poslal denarja za plačilo, ampak kot darilo.«

»Vseeno. Denar je denar.«

»Razlika je v temle. Knez ti ni dejal: stori to, pa boš zato prejel sto talarjev. On je slišal o tvojem prizadevanju in zdaj ti denar pošilja kot častno darilo.«

»Ne sprejemam rad daril.«

»Ali se hočeš knezu zameriti?«

Hrudoš je premišljal. Rad bi zavrnil denar in rad bi ga imel. Zadnje besede so ga spodbodle, da je spravil mošnjo za pas.

»Povej knezu, da se mu zahvaljujem,« je zamrmral.

Krenila sta proti veliki sirarni. Sedla sta pod jerebiko in gledala može in žene, ki so v lesenih kadeh gnetli za sir pripravljeno mastno ovčje mleko. Zada je bila skalna votlina, tja so nosili hlebce sira, da bi tamkaj dozorel in se prevlekel z zeleno plesnijo. Prišla je domačinka in jima na velikem pladnju ponudila sira in kruha.

»To delo pa res razumete,« je rekel Borut, ko je s slabimi zobmi počasi žvečil sir. »Tudi vašemu medu in vosku ni kaj prigovarjati. Vaše platno pa je zelo dobro. Bogati ljudje ste, samo ne zavedate se tega.«

»To jel« je goreče pritrdil Hrudoš. »Če bi hoteli, bi živeli v večjem obilju kot frankovsko plemstvo. Morda smo res preveč preprosti.«

»Ali nisem tega že jaz rekel?« je vzkliknil Borut.

»Ne govoriva več o tem.«

Borut ni več silil vanj. Zato pa mu je pripovedoval, kod vse je že hodil kot poslanec regensburškega kneza. Našteval je imena mogočnih knezov in vojvod. Borut je bil že dvajset let v knežji službi. Pozabil je na dom in zavrgel svoj rod, tudi bogovom se je izneveril in se dal krstiti.

»Še vero v bogove si zavrgel?« se je posmehnil Hrudoš.

»Kot pogan vendar ne morem na dvore krščanskih knezov in celo k škofom! Nisem pozabil svojih bogov in se jih včasih celo rad spominjam. Posebno Kurenta, ta je vreden več kot vsa čreda bogov. Ali, kaj bi? Spoznal sem, da je le med Nemci doma razkošje, pa tudi modrost in bogastvo. Zakaj bi jedel z leseno žlico, ko pa sem lahko prišel do srebrne? Zakaj bi hodil v ovčji volni, ko sem se lahko odel v svilo? Zakaj bi pil vodo, če so mi ponudili vina?«

To so bile prave strune in na te je Hrudoš odgovarjal. Premeteni Borut je takoj spoznal, da bo kalina lahko ujel, če le pojde po tej poti dalje. Ni se dal več odvrniti od tega razgovora. Še tri dni so ostali poslanci na knežjem dvoru in ves čas je Borut mamil Hrudoša. Tretji dan je bil Hrudošev odpor do kraja zlomljen. Zaupal je Borutu, kaj je slišal tisti večer, ko je prisluškoval.

Borutov gladko obriti, od maščobe zaliti obraz se je zresnil.

»To so velike stvari! Knez ti bo hvaležen za sporočilo,« je rekel.

Poslanci so odšli, Hrudoša pa je peklo v duši:

»Izdal sem! Svojega kneza sem izdal! Kaj vse lahko pride zaradi tega? Krvava vojna morda!«

»Pa saj jo vendar hočejo, vojno!« si je oholo odgovarjal. »Przemisl zbira vojnike, knez hrani žito zanje.« S srcem, polnim sovraštva, je dodal: »Naj Przemisl izvojuje zmago! Pomaga naj mu Zoran, junak izpred Vogastisburga, ki so mu kosti v sklepih otrdele. In stari Kresimir, ki me sovraži, ker nisem zasnubil njegove pegaste hčere! Očital mi je, da sem izdajalec, ko na to še mislil nisem! Naj bo torej po njegovem! Ha, ha!«

Ugovori v srcu pa le niso hoteli utihniti. Hrudoš je ponoči segal po mošnji in otipaval okroggle zlatnike. Skoraj se je zavedel, da je malopriden. Še več kot tol Izdajalec je, izdajalec! Samo blišč žlahtnih kovancev ga je malce pomiril. Zavedal se je, da je izgubil vse. Samo eno mu je ostalo: želja po bogastvu in oblasti. Do tega pa mu morejo pomagati samo Nemci.

6

Na skalnatem gorskem pobočju, blizu bavarske meje, so strmeli trije mladci v ugašajočo zarjo. Navdajalo jih je otožje, kakor vsak večer, ko se je sonce poslavljaljo in se je zdelo, kot da se poslavlja življenje samo.

Na ravnico, stisnjeno z gozdnimi obronki, ki se je razprostirala pod njimi, je legal mrak. Onkraj ravnice, na pobočju, se je stiskalo gradišče, mogočno in utrjeno, kakršno je spričo bližine sovražnih sosedov moralo biti. V polkrogu po gričevju so se vrstile naselbine, ki niso bile zgrajene trdno in trajno. Ta naselja so se po potrebi vsakih nekaj let selila, ko so iskala novih pašnikov in nove orne zemlje. Vsaka tri ali štiri leta, ko je bila zemlja izčrpana in ni več rodila, so se prestavila drugam

in se v večnem krogoteku znova vračala na ista mesta. V gostem lesu sredi ravnine pa se je skrivalo vojaško taborišče, še z gorskega obronka komaj opazno.

V tišini nastajajočega mraka bi nihče ne mogel slutiti mnogih vojniki, ki so stražili in oprezovali proti meji, od koder so pričakovali val bavarskih vojska.

Trije mladci so strmeli v sončni zahod, dokler ni začela zarja umirati.

»Spet je dan pri kraju,« je menil prvi.

»Kmalu nas bo zamenjala druga straža.«

»Stražiš in stražiš, a tam se nič ne gane,« je nejevoljno rekel tretji. »Saj ni gotovo, da bi se Bavarcem hotelo vojne. Tudi oni bi raje ostali doma.«

»Oni že. A njihov pohlepni vojvoda, ki mu ni zemlje in oblasti nikoli dovoljl. Morali bodo na vojno, če jim ukaže vojvoda, ki hlepi po plenu.«

»Zato pa se hoče vojne Obrom.«

»Da. Tam bo še vroče.«

»A Vitogoj se dolgo ne vrne.«

»Dolgo. Nemara je šel kot ženin na ogled. Sicer bi se vendar že moral vrniti.«

»Kaj lajaš, bedak?«

»Eh, knez sedi v Krnskem gradu, mi pa tu prodajamo kožo Bavarcem.«

Tovariša sta ga nezaupno gledala. Nekoč se je mudil v deželi bavarski svečenik in je govoril, naj zavržejo vero v svoje bogove, če hočejo uiti strašnim večnim mukam v peklenškem breznu. Zadržani so se mu smejali in rekli, da ne bodo menjali svojih bogov za boga, ki meče svoje podanike v ogenj, Milivoj pa je poslušal in verjel, vse preveč verjel...

Potem je prišla zamena in mladci so se vrnili v taborišče v gozdiču, utrujeni od posedanja in brezdelja.

Vendar je vsa dežela trepetala v nemiru in skrbi. Planinski pašniki so samevali. Ljudstvo je držalo črede blizu domov, da bi jih lahko odgnalo in se tudi samo umaknilo pred Bavarci, če bi ti res pridri v deželo. Zdelo

se je tudi sumljivo, ker bavarskih trgovcev, ki so bili sicer tako vsiljivi, ni bilo več v deželo. Knez Valjhun se ni dal varati od dozdevnega miru in je še pomnožil čete, ki so čuvale obmejno ozemlje.

Čimdalje več vojnikov se je bližalo stanovališču v gozdu. Sredi taborišča je stalo veliko leseno poslopje, okrog so bile izkopane zemljanke.

Poveljnik, stari Dobroslav, je stal sredi dvorišča ob pečenih janjcih in je vabil vojnike:

»Le sem, le sem, mladci! Ne pomaga Svetovit tistemu, ki si pretesno paše trebuh!«

Zadovoljno se je smejal, ko je videl, s kakšnim tekom so se lotili pečenke. Ko so obrali tolste janjce, so zmetali kosti psom, ki so se podili po taborišču. Ko pa so zalili večerjo z medico, so se jim šele razvezali jeziki.

Dobroslav je skrbno izpraševal, kaj so opazili na straži. Kakor vsak dan, so mu tudi danes odgovarjali, da je bilo vse mirno. »Vse mirno?« je pomišljal stari poveljnik. »Morda se bo nevihta prevlekla,« je ugibal. »Morda so Bavarci izvedeli, da je knez sklenil naprositi bratska plemena za pomoč, in se bodo premislili.«

Ob večernem ognju so tudi vojniki razmišljali tisto, kar jih je najbolj skrbelo. Nemalo jih je bilo, ki bi se bili najraje vrnil domov. Vendar, če Bavarci grabijo po zemlji in svobodi, se bo treba bojevati brez pomisleka.

Pri drugem ognju so ugibali, kdaj se bo vrnil Vitogoj. Vsa dežela je vedela, da ga je knez poslal daleč, da bi tam pridobil zaveznikov. O Vitogoju so govorili z ljubeznijo. Ne zato, ker je bil knezov sin, ampak ker je bil hraber vojniki. Pripovedovali so, kako je pred leti, ko je bil še skoraj mladič, premagal Obre. Vmes jih je bilo nekaj, ki so bili tedaj poleg. Vitogoj je spravil svoje mladce v močvirje, mimo katerega so morali priti Obri. Prisilil jih je, da so plegli v močvirje. Vsak je moral vtakniti votel trs v usta, da bi se ne zadušil. V taki stiski, da jim je že pohajala sapa, so pričakali Obre, ki so se bližali, ne da bi slutili zasedo. Potem pa so pla-

nili iz vode in jih naklestili, da jih je le malo ušlo nazaj v stepe. Ob tej priliki je menda Vitogoj ubil sina Amarekana. Tisti, ki so bili zraven, bi prisegli, da je bilo res tako. Drugi so nekoliko dvomili, vendar zato Vitogojovo junaštvo v njihovih očeh ni izgubilo prav nič cene.

Ko je ogenj ugašal, so se mladci sprožili v otožno pesem.

Pesem je bila, kakor vse pesmi, ki so jih vojniki prepevali, polna spominov na žalostno slovo od doma pred odhodom na vojno, strašno in negotovo. In pela je tudi o dekletu, ki je doma ostala, sama ostala in jokala za mladim vojnikom, ki si je opasal meč, ko je dočakal komaj sedemnajsto pomlad in postal vojak.

»Spat, mladci!« je veleval Dobroslav.

Nihče se ni upiral. Dobroslav je zahteval red in nihče ga ni mogel pregovoriti. Dobričina je neposlušne vojnike tolkel z bičem in jih tako prisilil k pokorščini.

»Lahko noč, očka,« so mu klicali, ko so se spravljali na ležišča.

Po stanovališčih in zemljankah je šumelo suho listje. Zadnji razgovori so potihnili. Dobroslav je še enkrat obšel taborišče, potem pa je tudi sam šel k počitku.

Sredi noči so ga vzdramili. Mladci so pripeljali tujca, trgovca, ki so ga zalotili, ko je z dvema vozovoma in štirimi hlapci vozil blago po ozemlju med Karantanijo in bavarsko oblastjo. Ker niso vedeli, kdo je, njegovim besedam pa niso zaupali, so ga privedli do najbližjega taborišča. Dobroslav jih je poslušal, še ves dremav in jezen, ker so ga brez potrebe zdramili, kakor se mu je zdelo. Potem je vtaknil glavo v mrzlo vodo in ko mu je ta dodobra pregnala spanec, se je oblekel in odšel ven.

Sredi dvorišča sta stala dva težko natovorjena voza. Na kolesih se je poznalo, da imata dolgo in težko pot za seboj. Tudi konji so bili mršavi. Voza sta bila taka, kakršne so uporabljali trgovci, ki so prihajali iz ravne Italije in zato niso bili pripravljeni za vožnjo po goratem

ozemlju, kjer je bilo le malo dobrih cest. Ogenj je osvetljeval preplašene hlapce in majhnega možička, ki je stal ob vozovih in držal roko na blagu, kot bi se bal zanj. Možiček je bil ogrnjen v dolgo, črno haljo, na glavi je nosil okroglo čepico, izpod katere so mu štrleli ob ušesih že močno osiveli lasje.

Ko je mali mož ugledal Dobroslava, je veselo plosknil z rokama. Do pasu se je priklonil orjaškemu Slovenu.

»Padini!« ga je spoznal Dobroslav.

»Padini, kajpak!« je pokimal mož tako živahno, da so mu lasje zavihrali okrog glave. »Dobre vojnike imaš, Dobroslav. Mislil sem, da bom neovirano prišel iz bavarskega na vaše ozemlje, toda oni so me ujeli, me zgrabili in me zavlekli prav sem. Kaj bi rekel, ravnali so z menoj kot z ogleduhom!«

Dobroslavu je bilo močno po srcu, ko je Padini pohvalil njegove vojnike.

»Nocoj ne moreš potovati dalje,« je odločil. »Nočem se zameriti Radegostu.« Obrnil se je k vojnikom. »Spravite konje v stajo in dajte jim dovolj krme. Pa tudi tehle hlapcev ne pozabite.« Potem je položil težko roko trgovcu na ramo. »Ti pa bodi moj gost.«

Trgovec je stopil nazaj k vozu in izvlekel dva mehova. Enega je ponudil vojnikom. »Dobro vino, mladci.«

»Zakaj jim daješ vina?«

»Medica je za nevesto, za vojnike je pa vino,« je hitel Padini. »Le pijte, mladci! Hvaležen sem vam, da ste me spremili do sem, ko sem komaj ušel prekletim Bavarcem iz krempljev.«

»Oho, Bavarcem si ušel?« se je začudil poveljnik.

»Ušel,« je naglo pokimal Padini in spet pel vinu hvalo. »Vino je dobro. Treba ga je le piti po pameti pravi, da se ti ne zblodi v glavi. Če zemlja pije deževnico, zakaj bi ljudje vina ne smeli? Čim bolj se trta spomladi solzi, boljše vince nam rodi, ki srce poživlja in kri. Vince rdeče, rdeče kot kri, se v soncu blešči in vojnikom poživlja kri. Vince rumeno, rumeno kot zlat,

kdor hoče biti moder, naj uživa ga rad. Če dekle pije vinčece rdeče, bo imela ličece cveteče, a če mladec ga zvrne kupico, pogumno stopi pred ljubico. Pijte, mladci, na Padinijevo zdravje, saj sem ga potreben!»

»Knez ne mara, da bi vojniki pili vino,« je čemerno povedal Dobroslav.

»Vino? Naj ga besi odnesejo v črno noč! Škofa Adalberta mislim,« je hitro popravil, ko je opazil sršenasti Dobroslavov pogled. »Ravno pri vinu me je ogoljufal, pri vsakem mehu za pol tolarja. Kako bi dejal, bratci? Raje dam vam vino zastonj kakor škofu za denar.«

»Ali škof nima svojih vinogradov?«

Padini se je ugriznil v jezik, toda takoj se je izmotal.

»Ima, seveda. A njegovi svetosti je to vince prekislilo in se mu je zahotelo italijanskega vina, v katerem je južno sonce.«

Nekako nerad je Dobroslav dovolil mladcem, da smejo izpiti podarjeno vino. Ko pa jim je dovolil, so takoj položili meh na kozo, priklicali še nekaj tovarišev in ga začeli prazniti na Padinijevo dobro zdravje. Drugi meh pa je zanesel Padini v vežo, kjer je spal Dobroslav med kupi orožja. Tudi Dobroslav se ni branil vina, ki se mu je kakor ogenj razlilo po žilah. Gostil je trgovca s presušanim ovčjim mesom in ovsenim kruhom.

»Zakaj si zbežal pred Bavarci?« je v lahni pijanosti izpraševal poveljnik.

»Zameril sem se jim, bratec, zameril,« je hitel Padini. »Vprašali so me, zakaj toliko potujem po slovenskih deželah. — Po kupčiji, gospoda,« sem jim odgovoril. »Lažeš! Vohun si, ogleduh!« je zavpil nad menoj vojvoda Odon. »Ti hodiš k nam, da nastavljaš ušesa in kar slišiš, poveš knezu Valjhunui!« Tako mi je rekel, bratec!«

Dobroslav je škrtnil z zobmi.

»Naj ga besi! Sam pošilja ogleduhe k nam, potem pa nas dolži!«

»To sem si tudi jaz mislil, bratec!« je z zanosom vzkliknil Padini. »Ali si moreš misliti, zakaj se je tako razjezil nad menoj?«

»Ne.«

»Veš, zrcalo imam, pravo benečansko zrcalo v kovnem okviru. Tega ne poznaš! Če se pogledaš vanj, pa se boš videl, kakršen si, z brado vred! Vse kosti tvojega rojstva ti pokaže. Kakor bi se pogledal v globok tolmun, samo bolj jasno in razločno. Tega je videl lakomnež bavarski in mi ga hotel izpuliti zastonj. Ponužal mi je zanj nekaj nemških tolarjev, a jaz sem štel zanj zlate!«

»Slaba kupčija,« je zamrmral Dobroslav.

»Kupčija? Sleparija, rop, tatvina! Koliko pa danes veljajo nemški tolarji, te vprašam, bratec?«

Tega Dobroslav ni vedel.

»Nisi trgovec, zato ne veš,« ga je poučil Padini. »Benečani ne dajo ničesar za nemške tolarje. Govorilo se je, da se Bavarci pripravljajo na vojno z vami in zato je veljava njihovega denarja padla.«

»Oha,« je zinił Dobroslav. Tega nikakor ni mogel razumeti. Denar je denar. Sloveni niso imeli lastnega denarja, ker so blago zamenjavali. Med njimi je krožil nemški denar, pa tudi benečanski zlati in bizantinci. Dobroslav je imel tudi nekaj kovancev, ki jih je pridobil kot vojni plen. Izdal jih pa ni, ker ni dobro poznal njihove vrednosti in se je bal, da bi ga opeharili.

Padini se je smehljajlahkovernemu Slovenu in si mislil svoje. Vedel je, česar bi Dobroslav ne mogel razumeti, ko bi tudi slišal. Prodal je na Bavarskem štirinajst voz blaga, prodal je nazadnje še vozove in konje. Prodal je vso tovarno opremo, samo toliko si je pridržal, da je mogel potovati domov. V svojem vozu je imel skrinjico, do vrha napolnjeno z nemškimi tolarji. To je bil dober denar in če Bavarci pridobijo še slovenske pokrajine, se mu bo veljava na trgih v Italiji še dvignila.

Padini ve, da je treba žeti pšenico, preden se začne zrnje osipati!

Vmes pa je neprestano govoril:

»Tako, vidiš, bratec, me je hotel vojvoda Odon oslepariti! Toda jaz nisem zaman trgovec! Nisem hotel dati zrcala. — Vojvoda, — sem mu rekel, — za manj kot sto tolarjev ga ne morem dati, imel bi izgubo, noben trgovec pa ne more živeti od izgube! — On pa me je opsoval z vohunom! Rekel je, da vohunim za Valjhuna. Doslej nisem nikoli, toda tisti hip sem si prisegel, da se bom oglasil pri knezu in mu povedal vse, prav vse!«

Že precej pijani Dobroslav je dobrovoljno kimal pri mizi in vprašal:

»Kaj pa veš?«

»Mnogo, bratec, mnogo.« Padini se je zagonetno smehljajal.

»Ali bo vojna?«

»Nočem trditi, da bo, ali da je ne bo. Ne maram, da bi nekoč rekel, da sem ti lagal in bi izgubil zaupanje vame. Vendar sem prepričan, da je ne bo! Ne bo je! Slišal sem, da se Bavarci in Franki nekaj med seboj grizejo.«

»To je stara stvar,« je rekel Dobroslav. »Franki bi radi spravili podse Bavarce, oboji, Franki in Bavarci pa sovražijo Slovence.«

»Saj razumeš vse bolje kot jaz!« je vzkliknil trgovec. »Tako je, stari, tako in nič drugače! Zato mislim, da se vam ni bati vojne.«

»Če je to res, je dobro. Ali pa je res?«

»Na to ti pa prisežem, bratec!« je zanosno vzkliknil Padini, potem pa se je nagnil k Dobroslavu in skrivnostno nadaljeval: »Vse to sem slišal na dvoru bavarškega vojvode. Tam je bilo mnogo odličnikov in sam vojvodov točaj mi je zaupal to skrivnost. Poveljniku vojvodove straže sem pa podaril svilen ogrinjalo za njegovo ljubico in ta mi je potrdil resničnost točajevih besed. Veš, ko me je Odon z vohunom zmerjal, sem si

rekel: — Padini, doslej nisi zagrešil ničesar, ampak po-
slej bo drugače. — In kar Padini reče, to tudi stori! Prav
po neumnem držiš tu toliko vojniki, verjemi mi! Mar
bi jih poslal domov delat! Vojne ne bo. Na bavarski
strani nisem videl nobenih straž in sem kar lahko
prešel.«

»Torej zares bežiš?«

»Ne verjameš? Padinijeva beseda ni dim!«

»Kam si se pa namenil?«

»Na Krnski grad h knezu še stopim, potem pa na-
ravnost domov.«

»Kje pa imaš tovarne konje?«

»Eh... kanil sem kupovati, ne prodajati. Tistih
nekaj konj, ki sem jih imel, je odšlo po drugi, krajši
poti. Kaj boš kupil od Bavarcev, te vprašam? Sama
revščina je v teh njihovih gozdovih!«

»Zares,« je rekel Dobroslav. »Samo njihovi knezi se
košatijo in obdajajo z bliščem.« V tem je rad pritrčil
Padiniju. Bil je nekoč v vojni in zasledoval je bežeče Ba-
varce. Morali so se vrniti, ker v izropani deželi vojska ni
dobila ničesar za pod zob. Prvič in poslednjič je takrat
moral biti zadovoljen z mesom poginulega konja in to ga
je jezilo, da nikoli tega! »Knezi, ki niso nikoli sitil« se
je razgreval. »Izmozgavajo svoje ljudstvo, zdaj pa hočejo
priti še k nam, da bi nam vse požrl!«

»Kakor kobilice so,« je pritrčil Padini. Počasi je
vstajal in si popravljal temno haljo. »Zdaj se bom pa
odpravil dalje.«

»Mar bi prespal pri meni,« mu je prigovarjal Dobro-
slav, ki ga je vino omamilo in mu je spanec silil v oči.

»Ne bom, bratec,« je odgovoril Padini. »Zdaj sem
med Sloveni in roparskih napadov se v noči prav nič
ne bojim. Pota so sicer nerodna, to je res, toda nocoj
sveti luna in tako bom spešno potoval. Eh, ko bi imeli
take ceste, kakršne so pri nas, bratec! Tam se potujel
Tu pa ti voz kar odskakuje po nerodnih poteh in zlepa

ne prideš z mesta! Toda mudi se mi h knezu, ker bi mu rad povedal . . .

»Mar se tako mudi?«

»Mudi, bratec! Vendar ti ne morem vsega povedati, kakor tudi te spoštujem! Tajnost je in povedati jo smem samo knezu!«

»A, tako! No, pa pojdi in Daždbog te varuj spotoma! Dal ti bom nekaj vojnikov, da se ti res ne bo treba bati ničesar.«

Dobroslav je vstal in hotel spremiti trgovca do praga, toda noge so se mu sumljivo zapletale. Padini ga je potisnil nazaj na klop.

»Ne trudi se, bratec! Kar lezi in zaspil!«

Zares so bile Dobroslavu veke že zelo težke. Vino, ki ga ni bil vajen, je storilo svoje. Naslonil je glavo na mizo in že na pol v spanju želel gostu še enkrat srečno pot.

Padini je dal zapreči konje in je za slovo vojnikom povedal še nekaj kosmatih šal. Potem je nenavadno gibčno in urno zlezel na nerodni voz. Konji so potegnili, nerodna, okrogla, polna lesena kolesa so se premaknila in voz je težko škripaje odropotal. Padini se je naslonil nazaj, poleg sebe je položil bič in zlagoma se je voz pomikal skozi svetlo nočno pokrajino.

Po dolgi in utrudljivi vožnji je Padini uzrl pred seboj Krnski grad.

Na bogati in plodni ravnini se je v vetriču zibalo za dve pedi visoko žito. Polje je bilo skrbno obdelano in poznalo se je, da tod gospodarji umen mož. Krnski grad je bil prestolnica mogočnih karantanskih knezov. Bil je srce dežele, ki je trdovratno branila svojo samostojnost pred napadi od vseh strani. Napadli so jo Langobardi in ji odvzeli kos zemlje, naseljene s Sloveni. Skušali so jo pregaziti Obri, toda Karantanija jim je kljubovala. Borila se je na strani velikega vojvode Sama proti Obrom. Po njegovi smrti so se vse zdrahe razbile na njenem pragu in ostala je samostojna. Pred mnogimi leti, ko je še

vladal deželi knez Valuk, so prihajali celi rodovi na karantansko ozemlje. Nekoč je knez Valuk sprejel vojvodo Alcioka z vsem plemenom.

Padini pa je poznal tudi še drugače moč Karantanije in njenih knezov. Pred manj kot tremi desetletji se je sin furlanskega vojvode, Arnefrit, umaknil v Karantanijo pred svojim sovražnikom Grimoaldom. Karantanci so mu obljubili pomoč in skoraj bi bil postal z njihovo pomočjo furlanski vojvoda. Toda Furlani so zvedeli za spletko, pri Čedadu so ujeli Arnefrita in ga ubili.

Padini se je razgledoval po lepi okolici. Oči so se mu ustavljale na velikem svetišču boginje Žive, ki je imelo na novo prekrito streho in se je rumenkasti les kar bleščal v sončnih žarkih. Na samem je stal vojvodski kamen. Prostor so obraščale visoke lipe. Padini je pognal v polkrogu po izvoženi poti in se bližal Krnskemu gradu.

Na polju so ljudje dvigali glave in opazovali tujca z vozom, kakršni tu niso bili v navadi. Padini je spoznal med delavci na polju temnolase Vlahe, tako podobne italaskim plemenom. Kakor veliki, beli cveti so se dvigali ljudje iz bujnega zelenja njiv. Selišča, kolikor jih je videl, so bila velika, v njih je živelo mnogo ljudi. Zdelo se je, da jim bližina gradu in knežje varstvo ustvarja varno in brezskrbno življenje.

Padini je prepotoval že mnogo sveta, videl je velika, iz kamna zgrajena italaska mesta, videl moč in razkošje, s katerim se grad karantanskih vojvod ni mogel meriti. Toda videl je tudi nepregledne pušče in strašno revščino v krajih, ki so jih imeli pod oblastjo Obri. V primeri s temi kraji se mu je zdelo Krnsko polje lepo in bogato.

Bližal se je gradu in okoli njega je postalo živahno. Ljudje so hiteli po svojih opravkih. Mladci so poganjali rogate vole. Včasih je po poti priropotal voz. Padini se je umikal vozovom in mislil na trdno zgrajene, s kamernjem tlakovane ceste domače dežele. Okoli knežjega gradu je videl hoditi vojnike; nekateri so bili še čisto mladi, drugi pa že osiveli v vojni službi.

Skoraj razveselil pa se je, ko je videl deklice, ki so v vrčih nosile vodo. Mladi vojniki so se jim bližali in Padini je prisluhnil njihovim šalām.

»Zora,« je nekdo nagovarjal zastavno dekle, »ali mar beliš platno za balo?«

»To pač,« je vračalo dekle, »samo ne zate, preneumen si zame!«

»Tako, tako? Še žal ti bo!«

»Seveda, po takem kozlu mi bo gotovo žal!«

»Robidovja bi ti zamašil v gobec, da bi molčala!«

»Le sebi ga zamaši, imaš ravno pravšne čeljusti zanj!«

Dekle je med smehom zadelo vrč na ramo in odneslo vodo na travnik, kjer se je belilo platno. Mladci so tudi med smehom hiteli dalje in še vedno skrivaj pogledovali na čedno dekle, ki je zdaj z resnim obrazom škropila platno s hladno vodo. Padini je videl domačinke, kako se naslanjajo na podboje nizkih vrat in se pomenkujejo in hvalijo vsaka svoje platno in kokoši. Nekateri moške so hiteli s kopačami in motikami na polje, drugi so leno posedali pod lipami. Otroci so na pol nagi brodili po vodi, kričali, se preganjali ali se obešali staršem na kolena.

»Ti ljudje!« se je Padini posmehnil, ko jih je gledal. »Vedno so enakil Štirideset let že tržim, pa se prav nič ne spremenijo!«

Otroci so opazili oba voza in so se vrešče približali.

»Padini, Padini!« so vpili na ves glas, ko so ga spoznali.

Padini je bil dobre volje. Ustavil je voz, odprl sodček in začel deliti posebno slaščico, ki je ti kraji niso poznali, suhe smokve. Vrgel jih je mednje in otroci so padli po njih. Grabili so jih, pomešane s cestnim prahom in jih mašili v usta. Padini se je smejal in je še in še delil. Ti otroci so ga spominjali otrok v Benetkah, prav tako željnih slaščic, ki so oprezali okrog njegovih čolnov, kadar je natovarjal suhe smokve. Delil je in delil, dokler ni sodček pokazal dna. Padini je zdaj sedel na voz, da bi ne prišel peš do Valjhunovega dvora. Otroci

pa so še vedno stikali za smokvami, ki so padle v obcestno travo, in gnali vrišč. Matere, ki so prišle gledat, kaj je, so si dejale:

»Lejte, dober človek je Padini, čeprav je tujec!«

Padini je zapeljal proti knežjemu gradu. Dva vojnika, ki sta leno stražila vhod v knežji grad, sta takoj spoznala po vsej deželi znanega trgovca, zato sta brez prigovora spustila vprego na dvorišče. Na dvorišču se je Padini otresel prahu, ki ga je požiral vso dolgo pot, potem pa je ogrnil najboljši plašč, ki ga je vozil s seboj, in se napotil h knezu.

Knez Valjhun je bil orjak, za poldrugi komolec višji od malega trgovca. Vkljub poletni vročini je nosil na glavi kosmato medvedjo kučmo, izpod katere so mu padali že precej osiveli lasje. Široka pleča mu je pokrival plašč brez šiva, ki je bil ob straneh gladko odrezan, nad boki pa ga je stiskal širok usnjen pas. Za pasom mu je tičal srebrn rog, s katerim je klical svoje vojnike, in okovan nož, noge pa so mu tičale v grobih škornjih. Vkljub vsej preprostosti je bil mogočen in na prvi pogled je bilo videti, da je knez plemena, ki še ni poznalo dednih knezov, ampak so si kneze volili po junaštvu in spretnosti v bojih. Knez Valjhun je bil brez dvoma junak. Znal je krotiti žrebce, bika je zgrabil za roge in ga držal tako dolgo, da je žival postala čisto krotka. Ljudstvo ga je ljubilo, njega in njegov rod. V družini ni imel sreče. Žena mu je rodila šest sinov, a pet mu jih je padlo v neprestanih vojnah z Langobardi, Obri in Bavarci. Ostal mu je poslednji, Vitogoj, in vanj je gledalo ljudstvo, pa tudi kosezi, saj se je zdelo, da je vreden sin hrabrega očeta. Tudi od dveh hčera mu je ostala le ena, Milica. Starejšo je dal vojvodi Dobrilu za ženo. Vojvoda Dobrila je bil iz dobrega rodu, pripadal pa je plemenu Hrvatov, ki so se pred mnogimi leti naselili v Karantaniji, se pokoravali deželnemu knezu in privzeli deželni jezik in običaje.

Valjhun je prijazno pozdravil trgovca in ga vabil:

»Pij medico, Padini! S čim kupčuješ? Sicer sem ukazal vsem tujim trgovcem oditi iz dežele, toda mi smo stari znanci in tebe ne bom izgnal.«

»Če si pregnal bavarske in frankovske trgovce, si prav ravnal, knez,« je rekel Padini v tem, ko je pokušal medico. »Tudi tistim iz Furlanije nikar ne zaupaj! Vohunijo za furlansko plemstvo. Saj veš, da Furlani poskušajo razširiti svojo posest z milo in s silo.

»O, poznam jih, a se jih ne bojim,« je rekel Valjhun. »Kakor nadležne ose so, toda jaz sem jim že večkrat razdril osišča in zdaj me puščajo v miru. Bolj me skrbe Bavarci. Vojna bo z njimi,« je rekel zamišljeno.

»Bo, ali pa je tudi ne bo,« je rekel Padini in hitro povedal knezu vse tisto, kar je že prejšnji večer pripovedoval Dobroslavu. »Pokličiči ljudi domov, da bodo obdelali polja,« je svetoval.

Knez je zmajeval z glavo. Rad je slišal o miru, toda ni mogel verjeti. »Dobro bi že bilo, ko bi mogel ljudi poklicati domov, vendar si ne upam,« je menil. »Na vse moramo biti pripravljeni! Strah me je misliti, kaj bi se zgodilo, ko bi Bavarci nenadoma pridrli, pa bi našli mejo nezastraženo!« Pomislil je in zaupljivo nadaljeval: »Viš, sina sem poslal na tuje, h knezu Čehov, Kroku. Vsak dan ga čakam, da se vrne in mi pove, ali nam bo knez mogel pomagati.«

Padini je zmajeval z glavo in se mršil. »Mnogo sveta sem že obhodil in tudi do Višegrada sem že prišel,« je rekel. »Toda, kaj naj bi oni tam? Daleč so od tod in Frankov se boje. Morda tudi Bavarcev, kdo bi vedel? Knez Krok je združil po Samovi smrti sila zemlje v svoji roki. Ali mu bo pa ostala, kdo bi to vedel?«

»Teško je tudi njim,« je pritrdil knez in lice se mu je zmračilo.

»Tudi Bavarcem ni lahko,« je menil Padini. »Boje se Frankov, boje se Obrov in nazadnje se boje celo tebe, knez.«

»V zmoti si, Padini, v zmoti,« je zamrmral knez.

»Nisem! Dobro vem, da se Bavarci pripravljajo na vojno z Obri.«

»Morda,« je premišljal knez. »Obri nemara slutijo, odkod jim preti nevarnost, saj se že dolgo nič več ne prikažejo na naših mejah. Še tiste male roparske pohode, brez katerih Obri ne morejo živeti, so opustili. Razumljivo, res.«

»Vidiš, knez, to je dokaz!«

Knez je stopil po veži in zmajeval z glavo. »Bavarci so nam vendar razločno grozili z vojno!« je rekel.

»Premislili so se. Verjemil Vse sem slišal na njihovem dvoru!«

»Pozimi in spomladi so nam bili zelo sovražni.«

»Takrat so mislili na vojno. Zdaj ne mislijo več, da bi tebe napadli, ker jim Obri rastejo čez glavo.«

Knez se je zamislil. Spomladi so bili na meji neprestani spopadi. Prihajali so bavarski vojniki in vmes tudi Sloveni iz krajev, ki so jih Bavarci v vojnah iztrgali Slovenom. Napadali so črede, pobijali pastirje in črede odvajali v notranjost. V nočeh so vdirali mimo straž in požigali samotna naselja v bližini meje. Ljudje iz obmejnih krajev so trumoma bežali v notranjost dežele in iskali prostora in strehe zase in pašnikov za svoje črede. Selišča so ostala prazna in Bavarci so jih požigali. Zadnje čase je vse to res nekoliko ponehalo in begunci so se jeli vračati v svoje domove. Letina je bila izgubljena, ker je njive prerastel plevel, vendar so upali nekako prebiti, čeprav bi pozimi lakota trkala na vrata, samo da bi se jim ne bilo več treba bati vpadov sovražnih tolp.

Vse to je premišljal in skušal spraviti v sklad s Padinjevimi besedami. Ni mogel verjeti, zato je trgovcu položil svojo težko roko na ramo in ga stresel, da je mali mož opletal sem in tja in je medica na mizi pljusknila iz vrča. »Padini, ali govoriš pošteno?«

»Na mojo čast!« mu je zatrjeval trgovec. »Ali sem ti kdaj lagal? Te goljufal? Kakšno korist pa bi imel od laži?«

Knez je pomislil in se zasmejal:

»Saj res, čemu bi mi lagal? Če bi Bavarci pogoltnili našo deželo, bi bilo tudi tvoje trgovine v teh krajih konec. Oni bi našo pšenico in platno odvlekli v svojo deželo! V lastno škodo pa vem, da ne boš lagal, preveč je trgovca v tebi.«

»No, vidiš,« se je smehljaj Padini.

Padini je bil svojega uspeha tako vesel, da je podaril knezovi hčeri tisto lepo zrcalo, ki ga je vozil nazaj iz Bavarske, ker ga tam ni mogel dobro prodati.

Dvor se je zbral ob steklu, ki je kazalo vse v tako čudovito naravnih barvah, da kaj takega še niso videli. Še knez je pristopil in se čudil. Zrcalo mu je bilo všeč in ponudil je Padiniju plačilo, vendar je trgovec odklonil.

»Knežnji sem ga poklonil,« je dejal. »Dekle je čedno, da še v Benetkah... eh, kaj bi pravil! Prevezela bi se!«

Nato je knez odločil, da Padini dobi v zameno tri bale platna.

»Saj se ne ženim, da bi mi knežnja bale platna dajala,« se je pol v šali, pol zares branil trgovec. »Imam že doma ženo, hudo kot sam tresk!«

»O, zato si toliko na potil!« se mu je nasmihala knežnja.

»Pravo si zadela, knežnja! Vidim, da si tudi modra, čeprav se modrost in lepota ne družita radi! Ha, ha, ha!« Padini se je režal z brezzobimi čeljustmi in si z mehko, belo roko gladil gladko obrito lice.

Zadružanov niso nič motile njegove prazne čeljusti. Vkljub temu so ga spoštovali in občudovali. Celo knez sam se ni mogel ubraniti občudovanju, dasi trgovec ni kaj spoštoval. Ženske pa so bile očarane od finega sukna, v katero je odeval svoje mršave ude. Mamile so jih njegove bele roke in gladko obrito lice. Domači možje so imeli raskave roke in nosili so dolge, zmršene brade, v katerih je bil mrčes. Od tega trgovca pa je vel vonj, po čem že? ah, po vijolicah...

Trgovec se je posmehoval zajetnim ženskam v robatih, domačih oblačilih, ki niso bile v ničemer podobne temnolasim, v svilo odetim Benečankam. Vse lepe Benečanke bi mogel kupiti s svojim zlatom, ko bi mu jih bilo mar!

Knez je še dalje vztrajal, da mora Padini vzeti platno.

»Nikar, knez,« je ugovarjal Padini. »Tolikokrat sem bil že tvoj gost, pa nikdar nisi zahteval plačila.«

»To je drugo,« ga je zavrnil knez. »Gostoljubnost se ne plačuje.«

Tako je knezova obveljala in Padini je vzel najtanjše in najlepše platno. Ni bila slaba kupčija.

Že drugi dan zarana je knez poslal sle k vsem poveljnikom z naročilom, naj takoj polovico vojnikov pošljejo domov. Zares bi bilo škoda zadrževati mladce, ki so potrebni pri domačem delu! V vojaških taboriščih se mladci navadijo pohajkovanja in včasih celo razuzdanega življenja. Življenje v vojaškem taborišču je strup za mladega moža, kadar ni vojne, to je knez dobro vedel.

Padini se je zadovoljen poslovil od kneza in gostoljubnih združenov. Nameril se je po cesti, ki je vodila v smeri proti domači deželi. Tja, kjer je sonce toplejše in vino slajše!

»Dobro sem rešil nalogo,« je razmišljal, ko se je zibal na nerodnem vozu in pri tem z očmi ves čas visel na leseni, okovani skrinji, ki jo je bil skrnil na dno voza. »Vojna bo in na trgovino nekaj časa ne bo mogoče misliti. V teh krajih ne bo zaslužka. To je bila poslednja dobra kupčija. Med vojnike ne bom hodil. Vzamejo in ne plačajo, pa še stakneš kaj lahko katero! Strela, res, dobra kupčija je bila! Truditi in potiti se moram leto dni za tolikšen zaslužek!«

Razmišljal je še, kako bo pomnožil zlati zaklad, ko bodo Bavarci zmagali in se bo v Benetkah dvignila veljava nemških tolarjev.

Zares je bil lahko zadovoljen. Bavarski vojvoda mu je za njegovo izdajniško početje odštel sto tolarjev.

Kneginja Zora je bila od dne do dne bolj zaskrbljena, ker se Vitogoj tako dolgo ni vrnil. Bridko je očitala možu, ker ga je poslal v tujino.

»Tujina ni nikomur dobra mati! Zakaj si ga poslal v tako daljo?« se je hudovala. »Zdaj sam praviš, da vojne morda le ne bo. Potem je ubogi sokol zastonj šel v tako daljo in nevarnost. Ej, kje je Višegrad? Še ti nikoli nisi prišel tako daleč! In če so ga spotoma zajeli Obri, pesjani zlobni? Morda so mu iztaknili oči in ga nabodli na kolec? Oj, joj meni, ki sem ga rodila, sokola mladega!« In kneginja se je topila v solzah.

»Ne jokaj, žena!« jo je miril knez, ki mu je ob njenih tožbah težka skrb bolj in bolj legala na prsi. »Če bi ga Obri ujeli, bi ga gotovo ne ubili, saj bi jim to nič ne koristilo. Odgnali bi ga v Pečoj, od mene pa bi zahtevali odkupnino.«

Kneginje moževe besede niso potolažile. Vedela je, koliko se klati obrskih divjakov brez poveljstva in preži na potnike, na bogate kupce, na veljake, ki pa navadno potujejo z velikim spremstvom. Vitogoj pa nima velikega spremstva, ker se mu je zdelo, da se bo z majhnim številom ljudi lažje oskrboval in hitreje potoval. Iz srčne tegobe, ki ji je rasla v duši, se je proti večeru napotila v svetišče.

Svetišče je stalo nedaleč od dvorca. Obdajal ga je gost gaj in Zori je bilo nekoliko tesno pri srcu, ko je hitela pod visokimi lipami in stopila v mračno poslopje. Objel jo je blagi vonj suhih zdravilnih zeli, ki so visele, zvezane v šope, od brun v stropu. To ji je pregnalo strah in glasno je poklicala:

»Hej, Gorazd! Oglasi se, če si domal!«

Zapeli so trdi koraki in oglasil se je svečenik. »Tukaj sem! Kdo me kliče?« Ko je prišel bliže, je spoznal kneginjo. Pozdravil jo je in odrinil zapah na levi strani, kjer je prebival. Sklonil se je pod nizkim vhodom in

kneginja je stopila za njim. Svečenik je razpihal tlečo žerjavico na ognjišču in prižgal baklo smolnico, ki je veselo zaprasketala in s kadečim plamenom osvetlila ozki prostor. Zora se je razgledala. Tla so bila razkopana, strop in stene polne pajčevin. Ob ognjišču so stali glinasti lonci; vanje je Gorazd spravljaj kuhane zdravilne zeli in maže. Ob vsej dolžini stene so stali taki lonci, vmes pa lesena torilca in kovinasti možnarji, v katerih je trl v prah posušena zelišča. Na dolgi polici, ki jo je namestil na dvoje prečnih brun, ki sta tvorili strop, so stale glinaste vaze in bronaste žare, meči in polomljena kopja, sulice in noži. Vse te stvari je našel Gorazd v starih grobiščih, nanosili pa so mu jih tudi zadružani, ki najdenih stvari niso upali obdržati, ker so se bali besov in zlih moči, ki so bile gotovo v zvezi s temi stvarmi.

Zora je odložila košaro in začela na veliko, že preperelo mizo, zlagati darove.

»Težka skrb me tare, Gorazd,« je potožila, ko je zložila darove na mizo. »Glej, mesec se je že drugič pomladil, odkar je odšel Vitogoj v Višegrad. Sina pa ni nazaj in nič ne čujemo o njem.«

»Dolgo potuje, res,« je prikimal svečenik, »vendar je Vitogoj tako trdih pesti, pa tudi hraber in moder, da se ti ni treba bati zanj.«

»Poslednji je, ki mi je še ostal,« je tožeče dejala. »Daruj Triglavu in zaroti Morano in bese, da mu ne bodo mogli škodovati.«

»Storil ti bom po želji,« je pritrdil svečenik. »Ti pa nesi pšenice in medice na grobove prednikov.«

Kneginja je vdano pokimala in se poslovila. Še tisti večer je storila po svečnikovem naročilu, dasi ji je srce burno utripalo od strahu, ko se je v nočni temi plazila na grobove prednikov in jim nesla daril.

Že naslednje jutro pa je začelo dvoje močnih pesti razbijati po težkih vratih, ki so bila zapahnjena in so branila nepoklicanim dohod v grad. Psi so se zagnali

proti plotu, ki je bil narejen iz koničastih prepletenih kolov in je bil mnogo močnejši, kot so bile ograde na županskih dvorcih. Psi čuvaji so po vonju spoznali domačine in veselo bevskali za ogrado.

Pritekli so stražarji in odprli težka vrata.

Vsem so se zasmejale oči, ko so uzrli pred seboj s skrbjo pričakovanega Vitogoja.

»Vsi živi in zdravi!« so glasno klicali. »Dažbog vas sprejmi!«

Vitogoj in spremljevalci so razjahali. Dvorišče je bilo polno klicev, navadnih ob veselem svidenju.

»Kje je oče? Očeta hočem videti!« je vzkliknil Vitogoj in se nameril proti gradu.

Na dvorišču ga je prestregla kneginja mati, ki mu je vsa solzna tekla naproti.

»Vrnil si se, sin moj, slava bogovom!« ga je glasno pozdravljala.

Na pragu je obstal Valjhun in se smehljaj.

»Pravil sem ti, žena, da se mu ne bo nič zgodilo! Premalo zaupaš svojemu sokoliču!« je klical in čakal, da bi sin in spremljevalci prišli do njega in ga pozdravili po šegi.

Knežnja Milica se je oprijela bratove desnice in ga hitela spraševati: »A kako je v Višegradu? Knez ima hčere, sem čula. Ali so brhke?«

»Pusti ga v miru! Steci raje v shrambo in poskrbi, da bo prišlo kaj tečnega na mizo,« je dobrohotno rekla mati.

Milica je pri priči stekla v grad, za njo pa tudi mati. Vitogoj in spremljevalci so posedli okoli mize. Beseda se jim kar ni mogla razvezati. Mislili so spotoma, kaj vse bodo povedali doma, zdaj pa jim je veselje svidenja seglo do srca in jim jemalo besedo. Le počasi so jeli govoriti.

Veža se je polnila z dimom in vonjem po precvrtili masti, ki je kapljala od ovčjega mesa v ogenj. Živi plameni so prasketaje sikali in oblizovali koštrunje stegno.

Z veselim smehljajem, nekako svečano, je prinašala Milica na mizo trdi ovseni kruh pomladne peke, sir, vrče z medico. Svobodin je prvi nagnil vrč, medica mu je grgraje stekla po grlu.

»In dvor, kakšen je dvor?« je spraševal nekdo.

»Dvor — je večji in lepši kot naš,« je odgovarjal Vitogoj. Udobno se je naslonil na mizo in govoril bolj možato kot pred odhodom v tujino. Obenem se je razgledoval po veži, ki se mu je zdaj zdela manjša in tesnejša kot prejšnje čase. »Tudi konje ima knez lepe, takih ni pri nas. O, knez Krok je dober gospodar, pa tudi mogočen knez. Spoštujejo gal Plemena se mu rada pokoravajo. Toda, glejte, tudi njega župani ne slušajo radi. Ugovarjajo mu, trmasto se grizejo z njim in ne odnehajo. Zdi se mi, da je tam vse bolj zamotano kot pri nas! Nam pa je bil knez kakor oče. Rad se je razgovarjal z nami.«

Knez Valjhun sloni ob mizi in išče v mislih Kroka. Ne more domisliti, kakšen neki je zdaj! Ko ga je poslednjič videl, je bil močan, petdesetleten mož. Valjhun je za mnogo pomladi mlajši. Toda odtlej je spet preteklo dvajset pomladi. Zdi se, da je že star mož. Valjhun začuti tisti hip, da se je tudi sam že postaral.

»Mene je imel rad kot sina. Morda mu bom še sin,« je rekel Vitogoj, ki se je spomnil Kazi in prijaznega slovesa. Izročil je svojcem darove, ki jih je prinesel iz Višegrada. Kneginja se je razveselila plašča, gladila je mehko kunje krzno, bilo je belo in dobro strojeno. Valjhun si je pripasal podarjeni meč in Milica se je igrala s prinesenim okrasjem. Ljudje so se zgnetli v gručo in ogledovali dragocene darove, hvalili so delo in ga ocenjevali. Nazadnje je Vitogoj pokazal lonček mazila; ko ga je odprl, je zadišalo po vsej veži.

»To mi je podarila knezova srednja hči,« je rekel.

»Glej, umna je, zdravila zna narejati kakor Gorazd,« je prikimala mati.

»Ali je pa tudi lepa?« je otroško zvedavo vprašala Milica.

»Tudi.«

»Če ne bo vojne, bomo poslali prosce s takimi darili, da se ti ne bo treba sramovati,« je menila mati.

Valjhun se je nasmehnil, ponos mu je širil prsi. Krokov rod je mogočen, in karantanski knezi bi bili lahko ponosni, če bi dobil Vitogoj ženo z njegovega dvora. Udaril se je po boku in narejeno resno rekel:

»Prezgodaj, sinko! Najprej se izkaži! Jaz še ne mislim na pot k dušam prednikov, in če te bodo marali za kneza po moji smrti, to vedo samo bogovi.«

»Kdo drug naj bi bil?« je zamrmral Svobodin.

»Izkaže naj se najprej, izkaže,« je dejal knez.

Potem niso več govorili o snubitvi, čas je bil preresen. Valjhun je poklical sina in odšel z njim v stranski hram, da bi končno zvedel, kaj mu prinaša iz Višegrada. Res ga ni več hudo skrbelo, kajti verjel je, da vojne ne bo, slišati je pa le hotel poročilo.

Ljudje so se porazgubili in v prazni veži, kjer se je samo ob statvah sklanjalo nekaj žensk, sta ostala Borut in Milica. Zastavni oboroženec je s pogledom objemal knežnjo, ona pa mu je pokazala zrcalo, ki ga je dobila od Padinija. Borut je pogledal v svetlo ploščo in se začudil izrednemu delu. Doslej je le redko videl zrcalo in še ta so bila samo majhne obrušene ploščice, to zrcalo pa je bilo veliko pol sežnja in obdano je bilo z bogatim okvirom. Najprej se je ogledovala Milica v njem, nato se je ogledal tudi Borut sam in se smejal svoji podobi, ki mu je gledala nasproti. Sedla sta v kot in se po dolgi ločitvi pomenkovala. Beseda jima je tekla zadržano, vse tisto, kar bi si bila najraje povedala, sta morala zamolčati. Dekle je skublo goste pšenične kite in na posled vprašalo, kakšna je češka knežnja, ki je sedla Vitogoju v srce.

»Velika in črnolasa,« se je nasmehnil Borut. »Jaz bi je ne maral, ko bi bila tudi ne vem čigava hči.« Pomolčal

je in potem rekel tisto, kar ga je na skrivnem zmeraj peklo. »Visok rod, knežja kril Mar imajo knezi drugačno kri?«

»Hrabrost jih je dvignila na knežje stole,« je odvrnilo dekle.

»Nedavno je bilo drugače,« je mrko rekel Borut. Široko, od vetrov opaljeno lice se mu je zresnilo in modre oči so presenetljivo zaupljivo, skoro otroško gledale iz bojevniskega obraza, tu in tam zaznamovanega z brazgotino, obronkom strelice, ki ga je bežno ošvistnila. »Kneze je zmeraj postavljalo ljudstvo. Zdaj pa razen tvojega očeta menda noben knez več ne misli, da bi pustil ljudstvu to starodavno pravico. Oblast hočejo tudi za svoje otroke in potomce in kosezi, ki so nekdanj odločali in si volili kneza iz svojih vrst, se knezom samo še laskajo in jim pokorno služijo.« Sklonil se je bliže k dekletu in strastno, razvneto dejal: »Glej, če bi ne bilo tega, bi vprašal zate Toda, kako naj si drznem jaz, begun, ki sem našel tu zavetje in postal knezov oboroženec? Doma sem bil županov sin, tu nisem nič. A rad bi postal kaj sam iz sebe. Toda premlad sem še in starešine nas tlačijo k tlom.«

Knežnja je zamišljeno gledala mimo njega v okajeno steno, prekrito z medvedjo kožo. Odkar je Borut prišel na dvor, in pretekli sta že dve pomladi, je mislila nanj. Ljubila ga je zdaj z otroško ljubeznijo, kakor tovariša pri igri, zdaj z ognjem vroče krvi, ki je viharila po njej in ji ponoči jemala spanec. Pri tem se je bala, da bodo nekega dne prišli na očetni dvor prosoci katerega okoliških veljakov in prinesli snubitvene darove. Če bi oče Valjhun ukazal, naj gre zamož, bi se morala pokoriti. Borut nima doma ne strehe nad glavo, kamor bi jo popeljal, ne ognjišča, h kateremu bi jo posadil. Samo svojo mladost ima, svoj meč, okretnost in uporni ponos, ki mu ni dovoljeval, da bi ostal pod Obri. Bojeval se je z njimi od deških let, ko pa ni mogel več zbrati tovarišev, da bi iz zased napadal divjake, ga ni več

strpelo doma in se je prebil v svobodno Karantanijo. Včasih je z žalostjo pripovedoval o domačih krajih in ljudeh, ki so se uklonili pod obrski jarem in voljno trpeli, da so Obri prihajali vsako jesen in jim jemali žito, živino, med in vosek, trpeli so, da so obrski vojniki jemali krepke mladce in jih gnali v hordo. Ko je prišel na Krnski grad, je bil poln upanja. Prej ali slej se bodo morali tudi Karantanci spoprijeti z zakletim, dednim sovražnikom. Hlepel je po vojni z Obri. Toda karantanski knez je trdil, da ne more tvegati velike vojne, ker mu lahko vpadejo v hrbet Nemci, teh se je bal malone bolj kot Obrov. Borut je pogosto tegobno razmišljal, da bodo morda končno sovražniki pregazili tudi Karantanijo, v njem so se budile mračne slutnje in mu jemale radost. Kot oboroženec je služil zvesto, spremljal je svojega kneza, pobratil se je z Vitogojem, vzljubil je knezovo hčer. Toda za vsem tem je zijalo brezdomstvo, glodalo ga je brezdelje, nemoč, da bi karkoli storil tudi za svojo osebno srečo. Ljubezen med mladima je bila brezupna, toda ljubila sta se in upala in čakala.

»Morebiti bi bilo le prav, ko bi prišlo do vojne,« je naposled rekel Borut.

»Ne, ne, vojna je zmeraj zlo,« ga je naglo zavrnilo dekle. Govorila je iz mračnega rodbinskega izročila, iz žalosti, ki jo je pomnila, ko so drug za drugim poginili njeni starejši bratje. Enemu so Furlani preklali črepinjo, enega so z meči posekali Bavarci, eden je padel skozi in skozi preboden s kopjem, eden umrl za prisadnimi ranami, Valuka so Obri nataknili na kolec in kurili pod njim ogenj . . .

»V vojni se lahko izkažem,« je trmoglavo rekel Borut. »Ugladim nama pot. Če se mi to ne posreči, je vse zaman. Kupil bi te s svojo krvjo in te bom, če ne bo šlo drugače! Izkažem se ali padem!«

Milica je trpko stisnila ustnice. Žal ji je bilo zanj! Toda bila je tudi ponosna nanj! Drugačen je bil od sinov starih kosezov, ki so drzno rožljali s svojimi krat-

kimi meči, izzivali celo med seboj prepire in poboje, ki so pa le neradi šli, kadar jih je klical bojni rog.

»Razmišljal sem spotoma in v Višegradu in se odločil. Izkažem se ali padem,« je ponovil. Potem je sedel tesneje k dekletu in tiho šepnil, da bi ga ne slišale ženske pri statvah: »Bal sem se, da je Dobrila že snubil za svojega brata.«

»Ne,« je rekla Milica in se zdrznila od skrivnega strahu, ki jo je spreletel vselej, kadar je kdo omenil Dobrilinega brata. »Saj že ima prvo ženo in otroke z njo, jaz pa nočem biti drugal.«

»Pri meni bi bila prva in edina,« je rekel Borut.

Hvaležno ga je pogledala in se mu krotko nasmehnila. Potem je skočila pokonci in prhnila od njega; v vežo je začela prihajati družina. Stekla je k ognjišču, da bi pred brata in njegovo spremstvo postavila tečen zajtrk; kneginja Zora, žena s trdim obrazom in dobrimi, krotkimi očmi, pa je po stari navadi postavila jed in rog z medico pred svojega moža.

Jedli so in vsa družina je opazila, da knezu ne tekne. Počasi je nosil v usta grižljaje, zdelo se je, da se mu upirajo. Ni mogel prikriti, kakšen vtis je naredilo nanj sinovo poročilo. Misel na vojno z Bavarci in povrh še na zahrbtni obrski napad ga je za nekaj časa kar ohromila. Padini ga je zazibal v pokoj, poročilo iz Višegrada ga je spet udarilo kakor z batom po glavi. Rdečica srda in sramote mu je planila v lica, kadar je pomislil na sramotne pogoje, ki mu jih je sporočil Vitogoj. Začel je kar med jedjo govoriti o tem. Kosez Svobodin in Borut sta govorila o bavarskih pogojih sovražno in z jedkim posmehom. Valjhun naj bi prepustil velik del ozemlja, ki je mejilo na Bavarsko, odprl naj bi svoje ceste bavarskim trgovcem in pustil v deželo tuje svečenike, ki naj bi jih povrh še ščitil! Težka pest, rjava, kakor iz usnja, mu je nestrpno grebla po mizi in večkrat, kot je bila njegova navada, si je dal napolniti okovani rog z medico. Vitogoj in kosez Svobodin sta mu bridko oči-

tala, zakaj je odpustil polovico vojakov. Razkropili se bodo po oddaljenih župah in težko jih bo spet zbratil. Tudi Valjhun si je očital lahkomišelnost, toda že je vse trezno preudaril in rekel:

»Vpada se nam danes ali jutri še ni bati. Čakali bodo najprej, kaj bom storil.«

»Ali jim hočeš poslati poslanca, knez?« je vprašal Svobodin.

Valjhun se je zamislil. Morebiti bi s pogajanja vojno zavlekel. Poslal bi poslanca, oni bi spet poslali drugega, zlo bi se zavleklo. Toda njegovi preprosti duši se je tako slepomišenje upiralo. Kaj poslanci, darovi in lažnivo laskanje! S takim sovražnikom se ni mogel in ni maral pogajati!

»Ne,« je rekel odločno, »ne bomo se pogajali. Pogoji so sramotni. Če hočejo našo zemljo, naj pridejo z orožjem ponjo.«

»Moška beseda,« je zamrmral Svobodin.

»Če Nemci sami odnehajo, je prav. Prosili ne bomo,« je pribil Valjhun. Nato je povedal, kaj mu je natvezel Padini, in vprašal, ali ne mislijo, da ga je premeteni kupec nalagal, nalašč nalagal.

»Ne vem,« je rekel Vitogoj. »Kdor pozna zvitost naših sovražnikov, se mu to ne bo zdelo čudno. Nalašč so trgovcu natvezli laži, ker so se nadejali, da jih bo trosil dalje in da bodo tako prišle tudi tebi na ušesa.«

»Vojnike pokličemo takoj nazaj,« je odločil knez. »In kar se tiče Krokove pomoči...«

O tej je Valjhun napeto razmišljal. Ni dvomil o tem, da mu bo Krok, prijatelj in vojni drug iz mladosti, pomagal v sili. Zdaj pa vidi, da Krok ne more ničesar storiti po svoji volji, ker mu župani in vojvode stavijo zapreke, preko katerih stari knez ne more in ne upa. Pozna jih pač kako oblastni so in kako neradi se pokoravajo. Morda bosta Krok in Przemisl le pomagala, vendar trdno ne more verjeti. Zoprno je tako slepomišenje, čeprav je res, da je položaj za Kroka tak, da očitno ne

more in ne sme pomagati. Valjhun se ni bal sovražnika v odprtem boju, spletk pa ni maral, upirale so se njegovi robati, toda pošteni naravi. Ko je premišljal to stvar, je odločil:

»Dokler ne pride pomoč, se bomo branili čisto sami.«

»Da, oče.«

»Če pa pomoči ne bo, se bomo branili, dokler bo še kaj življenja v nas.«

»Da. Pomoč bo prišla. Knez in vojvode so dali besedo. Ne bodo nas prevarali.«

»Torej bo vojna?« je Borut pogledal kneza in Vitojoja. »Bili se bomo?«

»Da, treba se bo biti,« je pokimal knez.

»Dobro je in prav!« se je zasmejal Borut. »Tako nam vsaj ne bodo meči zarjaveli!«

»Eh, vi, mladci,« se je nasmehnil knez. Pogledal je sina in Boruta, ki sta jima obraza sijala, kot bi se pripravljala na svatbo. Ni jima hotel jemati poguma in je samo rekel: »Triglav bo z nami!«

»Triglav nam bo pomagal!« so se oglasili vsi mladci, ki so sedeli pri zajtrku.

»Župane bomo sklicali v posvet,« je odločil oče.

»Čemu?« se je začudil sin.

»Povedati moram vendar, kakšen odgovor si nam prinesel.«

»Mislim, oče . . .«

»Kaj? . . .«

»Da vsega ne smeš povedati, oče!«

Valjhun je trdo poudaril:

»Ljudstvo, ki mi je dalo oblast nad svojim življenjem in krvjo, mora vedeti, zakaj bo njegova kri morala spet teči v vojni, kot je tekla že v neštetih vojnah. Ne morem drugače. Naši ljudje so poštenjaki, nobenega imena se ne drži krivica. Ljudstvo si postavlja župane samo in izbira poštenjake. Odkrito bom govoril z njimi in oni naj povedo moje besede ljudstvu.«

»Bogovi naj te čuvajo, knez!« je navdušeno vzkliknil Borut.

Vitogoju očetova odločitev ni ugajala, vendar je vedel, da bi zaman ugovarjal. Knez pa je še tisto uro razposlal vojnike po deželi, da bi sklicali veljake v zbor.

Ko so se zbrali župani, je prisedel mednje tudi svečenik Gorazd in je povedal svojo misel:

»Če bomo čakali na tujo pomoč, ne bomo dolgo gospodarili na svoji zemlji. Bavarci niso tako neumni, da bi mislili, da nam prav nihče ne bo priskočil v silo na pomoč. Zato bodo najbrž navalili z vso silo in nam skušali iztrgati čim več zemlje, ali pa vso deželo.«

»Povedal si mojo misel, Gorazd!« je rekel knez. »Prav tako mislim tudi jaz! Bojevati se moramo tako, kot bi od nikoder ne pričakovali pomoči. Lastni meč ti je najbližji in najbolje znaš sekati z njim. Kadar pa pride pomoč, bomo pognali sovražnika daleč od naših mej. Zdaj gre za našo svobodo in sramota na glavo vsakomur, ki se boja izogiba!«

»Dobro govoriš, knez,« so potrdili starešine in župani.

»Kaj čakamo! Nad sovragal Vodi nas, knez!« je zaklical župan Hotimir, mož v najlepših letih in vročekrven.

»Nadnje!« so klicali tisti, ki so kar težko čakali vojne in vstajali, kakor bi jim bilo že iti.

»Počakajte!« je miril Valjhun. »Ali bomo mi vdrli v njihovo deželo?«

»Zemlja onstran meje je bila nekoč naša! Starci pripovedujejo o tem in ljudstvo tam govori naš jezik!«

»Ne, ne! Premalo nas je in poginili bi vsi! Za zdaj moramo braniti to, kar še imamo, nekoč bo morda drugače! Takrat si bomo vzeli nazaj, kar je bilo nekdaj naše. Zdaj pa moramo zbrati vojsko in če bomo vsi storili, kar le moremo, bo sovrag odnesel krvave betice!«

Med zborovalci je zašumelo. Ljudi se je trlo na dvorišču. Z dvora je prišla knezova hči Milica in takoj je zbodla župana Hotimira v oči. Obrnil se je k Borutu in ga sunil pod rebra.

»Knezova hči? Naj me Morana, če sem že videl tako dekle! Poglej jo, kako je jedra...«

Ni povedal do konca, ker ga je Borut stresel, da je župan omahoval pod njegovimi močnimi pestmi.

»Še eno mi zini o knezovi hčeri, pa ti bom razbil tvoj umazani gobec!« mu je tiho in ostro siknil v uho.

»Kdo pa si? Mar ti je obljubljena nevesta?« je renčal Hotimir.

»Molči, če ne, boš umolknil za vedno!«

»Mir, mladci!« je zavpil knez, ki je slišal, da se rujeta. Starešine so nejevoljno mrmrali, da mladine res ne kaže puščati na zbor, preveč je zaletela in vročekrvna.

»Domov naj se pobere, sir delat,« je zasopihal Borut.

»Ti ga menda ne poješ dosti, suh si kot kresna roža,« se mu je posmehoval Hotimir.

»Tebi sem še vedno kos!«

»Neroda rogovilastal!«

Knez se je zagnal prednju. Oči so se mu bliskale in grozeče je stiskal pesti. »Kaj imata vidva na zborovanju?« je zarjul.

»Saj sem vendar župan,« se je uprl Hotimir.

»V zboru naj sedi in posluša modre besede starih, namesto da meče oči po dekletih,« je rezko dejal Borut.

»Nisem vedel, bratec, da jo tebi otimam,« se je posmehoval Hotimir.

»Knezove hčere ti ne boš otimal nikomur,« je zarežal Borut.

»Dovolj!« je odločil knez. »Župan, ti pojdi v zbor, ti, Borut, pa miruj! V moji službi si, ne delaj mi sramotel!«

Mladi vojniki so živo zardeli in se umaknili. Bolelo ga je, da se je Hotimir umikal z nesramnim smehom na

stari kavem licu. Toda zdaj se bliža vojna in Borut bo dokazal, da je vreden knezove hčere!

Knez je že spet stal pred župani in po vsem dvorišču se je razlegal njegov močni glas. »Možje! Zbrali bomo močno vojsko in se postavili proti sovražniku! Doma pa naj žene naprej obdelujejo polja in skrbijo za črede, dokler ne zmagamo in se ne vrnemo!«

»Jaz mislim, da se še ne mudi, utaboriti se,« se je oglasil stari Vito, ki je prijezdil prav od langobardske meje. »Morda bomo morali tako dolgo čakati na napad, da nam bo vsem pošla potrpežljivost. Potem bi nas sovražnik z lahkoto premagal.«

»Kaj torej svetuješ?«

»Pripravi vojsko, ostani doma in čakaj, knez! Če bo sila, boš hitro na bojišču.«

»Knez, zakaj pa se ne bi borili po načinu, ki so ga že naši predniki preizkusili?« se je oglasil Gorazd, ki je pazno zasledoval razgovore.

»To ni nič!« je odbil knez. »Sili moramo postaviti silo nasproti.«

»In če bomo v odločilni bitki premagani?«

»Bogovi, to se ne bo zgodilo!« je rekel knez, glas pa mu je bil nekoliko negotov in pogledal je po zbranih velmožeh, kot bi pri njih iskal opore.

»Vprašal sem, kaj potem, če bomo premagani?« je Gorazd trdo terjal odgovor.

Knez je molčal, starešine so se spogledovali in molčali. Gorazd je čakal in ko ni dočakal odgovora, je rekel:

»Molčite? Vsi molčite? Molčite, ker veste, da bomo potem izgubljeni! Dežela brez vojske bo sovražnikov plen.« Mrko je gledal po množici.

Stari Vito se je spet oglasil.

»Svečenik, jaz sem se boril pod hrabrim Samom in...«

»Slava njegovemu spominu!« so zamrmrali starešine in sklonili glave.

»Slava!« je ponovil za njimi Vito. »Samo je vedno zbral močno vojsko, in z njo pognal sovražnika v beg. Ni se skrival po tokavah!«

»Slišiš, Gorazd?« je vprašal knez. »Zakaj naj bi mi ravnali drugače?«

»Zato, ker nas je premalo,« se Gorazd ni dal omajati. »Knez, rotim te, poskrij svoje vojnike po globelih in tokavah! Ko bo sovražnik prodiral v našo zemljo, naj ga napadajo od vsepovsod. Gore nas branijo! Imej vojnike v gorah in sovražnik ne bo prišel preko! Ne bo videl naše zemlje! Zagrenimo mu pohlep po naši zemlji! Vzdržimo! Če prej ne, pozimi bo sovražnik moral umakniti svojo vojsko.«

»Pozimi? Pozimi bodo že jastrebi razkljuvali naše kostil!« so mrmrali starešine.

»Ne bodo! Tudi zveri se bomo ubranili! Samo nečesa ne smemo dovoliti: tega, da bi se nas lotila malodušnost. Potem smo izgubljeni in sovražnik bo slavil davorije na grobu naše svobode.«

»Verjemite mi! Gorazd je boljši vojniki kot svečenik!« se je oglašil nekdo med starešinami.

»Kdor služi svoji zemlji in ljudstvu, služi svobodil!« se je smehljaj Gorazd.

»Bogovi so mu vdihnili misel, poslušajmo ga!« je vzkliknil nekdo.

Knez je okleval, potem pa tudi on pritrdil. »Videli bomo, kako se bomo ravnali. Gorazdova misel je dobra. Rad pa bi vam povedal še nekaj. Moj sin pravi, da nas bodo napadli tudi Obri.«

Vito je zmajal z glavo. »Kdaj pa so Obri na dolgo roko vodili vojno? Oni nas napadejo, izropajo in potem spet izginejo v svojih pustah.«

Knez se je obrnil k Vitogojju in mu rekel:

»Govoril!«

Vitogoj je stopil med starce. S pogledom je preletel velmože in povedal:

»Obri se pogajajo z Bavarci. Bavarci so jim obljubili, da jih bodo puščali v miru, kjerkoli se bodo kretali po Panonski nižini, če jim pomagajo uničiti nas.«

Med starešinami se je čulo nejevoljno, celo grozeče mrmranje. Starcem so se bliskale oči pod košatimi obrvmi, jezno so si skubli brade in gledali kneza.

Knez se ni vznemiril. »Vojvoda Dobrila je z vojsko ob Dravi. Zadržal bo Obre, če bodo hoteli vdreti v našo deželo.«

»Oj, škoda vojnikov, ki bi jih potrebovali proti Bavarcem,« je menil Vito. »Zlo je deliti vojsko!«

Posvet se je nadaljeval do pozne noči. Starešine so se pripravljali tudi na presenečenja, ki jih vojna vedno prinaša. Čutili so, da se zgrinja nanje val sovražnikov in da bi jih lahko zagrnil in jim za vedno vzel svobodo. Posebno veljaki iz vrst kosezov so zahtevali, naj nihče ne gleda na žrtve v blagu in naj se tudi za lastno življenje ne boji, kajti bolje je biti mrtev, kot biti suženj na svoji zemlji. Kljub bojevitim besedam jih je vse tlačila težka skrb. Vedeli so, koliko nesloge je med slovenskimi plemeni in zato kar niso mogli verjeti v obetano pomoč. Nekje na severu so bili Franki, mogočni in oblastni. Odkar je razpadla Samova zveza, so jim celo knezi predajali svoje dežele, samo da so mogli vladati kot podložni frankovski knezi.

Pozno ponoči so končali posvet. Starešine so si segli v roke in prisegli, da nihče od njih ne bo štedil premoženja in življenja, če bo treba braniti deželo. Knezu je rasel pogum. Toliko zvestih mož je videl ob sebi! Ni bilo med njimi bojazljivca, še manj izdajalca! Starci so bili častitljivi kakor bogovi in odločeni, da bodo branili svojo in svojega plemena svobodo.

Gorazd je dvignil obe roki in zanosno vzkliknil, ko so povесili meče, ki so jih pri prisegi dvignili:

»Starešine! Svetovit bo z nami! Triglav nas bo čuval!«

»Zmagali bomo!« je zaklical stari Vito.

Možje so trdo stisnili pesti. Maľodušje je izginilo, spet so zaupali v uspeh svojega boja. Zmagali bodo, morajo zmagati!

Rano zjutraj je Gorazd zaklal belega janjca in ga žrtvoval na kamenitem žrtveniku Svetovitu. Knez in vse ljudstvo se je zgrnilo okrog svetišča. Ogenj je používal darovano pšenico in ljudi je bodel v nos vonj po sežganem mesu. Nato je svećenik vлил vina na žrtvenik, zacvrčalo je, a vino je izpuhtelo z omamnim vonjem, ki se je širil daleč okoli. Gorazd je položil na žrtvenik les suhe vinske trte in brezov les. Plamen je bil na eni strani modrikast, na drugi rdečkast in orjaška postava Svetovita je bila zavita v bele oblačke dima. Modro je zrl na vse štiri strani sveta, miren, negiben, štiri roke je prožil nad množico, ki je strmela vanj s strahom, spoštovanjem in upanjem. Ogenj je dogoreval, težki vonj se je počasi razgubljaj. Takrat se je Gorazd obrnil proti množici. Izpod širokega belega plašča je iztegnil obe roki, razprostrl jih in vneseno vzkliknil:

»Radujte se, bratje! Svetovit nam obeta zmago!«

»Zmago,« je ponovil knez Valjhun in zaskrbljeno lice se mu je jasnilo.

»Zmago,« je šel šepet med ženami.

»Zmagol« je na glas vzkliknil Borut in s pogledom iskal knezovo hčer.

»Gorazd pravi, da nam bogovi obetajo zmago,« je šlo od ust do ust.

Težka skrb je ginila. Bogovi obetajo zmago! Materam je padel kamen s srca, v srcih vojniov je kopnel strah, ki jih je skrivaj tlačil, čeprav niso pokazali. Udarjali so s ščiti, da so kratki meči ob bokih rožljali. Knez se jim je nasmehnil, ko jih je videl tako stati na trati, močne, čokate, opaljene od sonca, s pšeničnimi lasmi in krotki-mi, modrimi očmi, ki so se zdaj utrinjale v ognju močnega navdušenja. Da, bogovi jim bodo naklonili zmago! Kako bi je ne, tem hrabrim mladcem, ki bodo branili

domačo zemljo, s krvjo pridobljeno, z znojem posvečenol

Gorazd je odšel v svetišče in mladina se je začela veseliti. Privlekli so nekaj janjcev, klali so jih kar na trati pred svetiščem. Kmalu so zagoreli številni ognji in zaklani janjci so se pražili nad žerjavico. Knez ni maral zato, da se mu krči ovčja staja. Naj se poveselijo, preden pojdejo v boj. Tudi v njegovih mladih letih je bilo tako. Ukazal je, naj iz njegovih shramb prinesejo tudi mehove z medicino. Naj rajajo, mladci!

Mladina se je zbirala okrog ognja. Ob deblu neke lipe je slonel Vitogoj in pripovedoval prijateljem o tem, kar je čul v Višegradu. Okrog njih se je zbrala največja gruča. Iz njegovih besed je dahnila vanje slutnja nekega drugega sveta, bavarskega sveta, bogatega in ošabnega, pa tudi polnega izdajstev, spletk in laži, sveta, ki jim je bil tuj, pa so se ga nagonsko bali, nagonsko so ga sovražili. Borutu, ki je kot knezov vojniki sedel prav ob Vitogojju, so oči žarele. Spoznal je tudi on marsikaj na tej poti v Višegrad. To, kar je videl v Višegradu med župani in veljaki, mu je bilo prav tako tuje in zoprno kot obrsko suženjstvo, iz katerega je pobegnil v Karantanijo. Veljaki se ne pokoravajo knezu niti tedaj, ko gre za ljudstvo vse dežele! Gnusobel V čem hočejo biti boljši od tega ljudstva, ki je pripravljeno s svojo krvjo braniti svobodo?

Od nekod je priletela pesem. Dvignila se je v vrsti veselih mladih vojniki, ki so služili knezu, in tistih, ki so prišli z veljaki na zbor. Pesem je nastala v dobi velikih vojn z Obri. Peli so jo pevci, ki so hodili od gradišča do gradišča in živeli od tega, kar so jim zadružani dajali. Klicala je mlade junake, naj zasedejo iskre konjiče in gredo na boj zoper črne pesjane.

Tudi Boruta je pesem pritegnila. Saj je vendar mlad in čeprav je bilo v njegovem življenju že mnogo težkega, kar ga je zresnilo nad njegova leta, je bil rad vesel med brezskrbnimi tovariši. Pridružil se jim je in še sam za-

pel, kakor so peli na vojno odhajajoči dekletom in jih vabili: »Deklica, pojdi z nami, kaj bi sama ostala? Konjiče nam boš napajala in rane zavezovala!«

Borut se je ves razživel. Tegoba je ginila iz mladega srca in zdelo se mu je, da ga poslušša Milica. Še Vitogoja je potegnilo v veseli vrtinec. Pozabljal je na vojno, ki je visela nad glavami, zato pa se je spomnil Kazi in pri tem mu je bilo sladko in bolno v srcu, vse obenem.

Ko je Gorazd prišel med veselo mladino, ni bil nič več tako slovesen kot prej pred žrtvenikom. Še vedno je nosil belo haljo, toda njegov obraz je bil prijazen in nasmejan. Sedel je pod lipo in začel pripovedovati:

»Mladci, ko sem bil vaših let, sem tudi nekajkrat šel na vojno. Nekoč, tega ne bom nikdar pozabil, je bil strašen boj z Obri. Dan je bil vroč in Daždbog je že pošiljal zadnje pozdrave. Le redki smo še blodili po lesovju, kjer so ležali kupi posekanih in s kopji prebodnih pesjanov. Ta dan je tudi dosti naših odšlo k dušam prednikov. Iskal sem svojih in precej brezskrben sem bil, saj so se pesjani že davno umaknili. Nenadoma pa planejo izza grma name trije pesjani, tako črni, kot živi besil. Kar zarjuli so in se zapodili vame. Zamrazilo me je in prešinila me je misel, da pač nikdar več ne bom videl sonca. Pesjani pa so menda spoznali, da sem svečenik in me niso hoteli ubiti. Morda so se tudi nekoliko bali, da bi ne priklicali nase jeze bogov, če bi me ubili. Tako sta se mi dva začela bližati s svojima dolgima sulicama, tretji pa je lezel na drevo in pripravljaval dolgo vrv, da mi jo vrže okrog vratu. Ali, mladci, jaz sem brž pravo uganil! Obstal sem na mestu in jim z znamenji dopovedal, da grem radevoljno z njimi. Pesjana s sulicama sta se mi približala tako, da sta se njuni sulici dotikali mojega telesa. Brr, kar streslo me je! Tisti, ki je imel vrv, pa je zamahnil z njo. Lepo je pomeril, kaj hitro bi mi bila zanka zadrgnila vrat. Jaz pa sem se bil takrat že odločil. Šk, sem presekal vrv! Potem pa brez obotavljanja na razbojnika s sulicama. Kar

mednju sem skočil in prvemu sem meč zadril med rebra, da je zatulil in se zvrnil, drugega sem pa po glavi treščil. Tisti z zanko je pa hotel zbežati, ko sem se obrnil proti njemu. Ne boš, pesjan prekletil! Mlad sem bil in urnih nog, pa sem ga ujel, preden bi dvakrat kihnil. Stisnil sem ga za vrat in ga zvezal z njegovo lastno vrvjo. Tako sem ga gnal s seboj. Pozneje se me je pesjan navadil in še nekoliko po naše zna jezik sukati. Saj poznate starega Obra, ki za svetišče drva seka in vodo donáša? Ta je, ki sem ga takrat ujel.*

»Gorazd, ti si junak nad junaki!« so menili mladci. »To si pametno storil. Zakaj naši knezi in starešine ne marajo, da bi se še mi nalogili sovražnikov, ki bi nam potem služili? Saj tudi oni naše ljudi polovijo!«

»Mi spoštujemo svobodo!« je resno dejal Gorazd. »Pri nas služijo kot robi samo hudodelci in samo hudodelca ne sme nihče vzeti za ognjiščarja v svoj dom. Tujca pa navadno sprejmemo kot ognjiščarja, posebno če pokaže, da je prijazen našemu ljudstvu in šegam.«

»No, kaj pa na to praviš? Bavarci hočejo vso deželo zaslužjiti! Ali je to po postavi?«

»Oni so hujši od Obrov, da,« je potrdil Gorazd. »Toda njihove nakane se bodo izjalovile! Če vam bo sila, mladci, se vam bom še jaz pridružil! Videli boste, da moja roka še vedno more sprožiti lok in tudi meč bom sukal, kot vsakdo izmed vas.«

»Gorazd pojde z nami!« so se razveselili. »Gorazd, ljubi Gorazd!« so se mu dobrikali. »Zares, očka, prav ti moraš z nami, potem nam ne bo sile! Ali ste čuli? Gorazd pojde z nami na vojno,« so pripovedovali tistim, ki so prišli bliže, da bi čuli, zakaj so tako veseli.

»Z vami, otroci,« je kimal svečenik in si gladil sivo brado, skrivaj pa si je otrl oči, ker je nenadejano začutil v njih vlago.

»Očka, tja pojdi, kjer bova midva z Vitogojem,« se mu je približal Borut.

»Nak, ampak tja, kjer bo sila in potreba največja.«

»Očka, kjer bo boj najhujši, tam bova midva z Borutom,« je dejal Vitogoj.

Janjec je bil pečen. Skorja je bila lepo rumena in vonj pečenega mesa je prijetno dražil mladce. Razdelili so si ga in hlastno jedli mlado meso, da jim je mast tekla po bradah in kapljala med prsti. Pečenko so zamakali z medico, ki jih je udobrovoljila, da so spet začeli peti.

Gorazd je v taktu prikimaval. Mladostno mu je vrela kri v žilah in oči so se mu zalesketale.

»Pri bogovih, mladci, prav res grem z vami!« je zanosno vzkliknil.

Mladi so ga objeli in ga vzeli v svoj veseli krog.

8

Čeprav je bila že pozna noč in so v taboru pospali, Dobroslav, ki je sicer imel trden spanec, ni mogel spati. Stari volk je vohal nevarnost in ni ga moglo prevariti, da straže ves dan niso opazile nič posebnega. Trdili so mu, da so zdaleč opazili samo ljudi, ki so pospravljali ječmen, sicer se tam preko ni nič ganilo. Dobroslav pa je vedel, da so se pastirji s svojimi čredami umaknili v notranjost, in zakaj naj bi se umaknili, če ne iz strahu pred bližajočo se vojsko, ki bi jim uropala črede? Čutil je, da je kot tedaj, kadar se pripravlja huda nevihta. Vse potihne, še ptič ne cvrkutne, bilka se ne gane, dokler se nenadoma ne sprostete vse sile in se ne začne peklenski ples. Neštete vojne so mu izostrile čut, da je bolj čutil kot vedel, kaj se pripravlja.

»Nocoj vendar še ne bo nič,« se je pogovarjal. »Morda sem se samo preveč najedel in mi zato ni do spanca.« Šel je ven in počasi obhodil vse taborišče, ki je bilo polno ljudi, konj, tovorov, živil in orožja. Z bistrim očesom je opazoval okolico. Noč je bila temna, lune ni bilo in zvezde, ki so mežikale tako redke visoko nad njim, so pričale, da se vreme še nekaj časa ne bo spre-

vrglo. V oddaljenih seliščih so že pogasili ognje. Seveda, ljudje so trudni in zgodaj legajo k počitku. Ves dan so želi ječmen in ga zlagali v ostrve. Treba je hiteti, da jim dež ne uniči dragocenega žita, ki je skoraj najvažnejši živež. Kadar ni bilo ječmena, je pozimi trkala lakota na vrata, saj zaloge posušenih rib navadno niso zadostovale, lov na divjačino pa je bil pozimi težaven. Takrat se je praznila staja in zadruga je še leta pomnila, kdaj je bila ječmenova žetev slaba. — Ob robu gozdiča je postal in strmel proti temni gmoti gora, ki so se mu to noč zdele tako pošastne, kakor bi se prav za njimi skrivalo veliko zlo, ki je pretilo priti nad ljudstvo. Gore so molčale in niso dale slutiti, da so ondi razpostavljene številne straže. Ognjev niso smele kuriti, da bi se ne izdale. Dobroslav je prisluškoval, pa ni čul nič nenavadnega. Sova je vpila globoko v gozdu, v travi pa so murni prijazno cvrkutali. Iz taborišča je prihajal navadni hrup. Konji so hrzali, prestopali so se in hlatali po krmi. Zateglo se je oglasil klic vojnika, ki jih je čuval, in iz daljave se mu je odzval drugi. Psi so se držali taborišča. Spali so in včasih je kateri zarenčal. Vse to je bilo tako pomirjujoče, da Dobroslav v tem ni mogel videti prav nobene nevarnosti. Toda čim bolj si je skušal to dopovedati, bolj se mu je vsiljevala slutnja, da se v nočnem miru skriva nekaj pošastnega. Ves dan je uril mlade vojnike, ki mu jih je bil poslal knez in ki niso bili vajeni orožja, toda od vznemirjenosti ni čutil utrujenosti, ki ga je sicer zmagovala vsak večer.

»Nekaj bo,« je zamrmral. »Tako se mi zdi, da se bo vsak čas utrgalo tam gori. Morali bi pozvedeti, kaj je!«

Vrnil se je v leseni zimovnik. Sedel je na klop iz ruševine in nagnil vrč z medico. Odganjal je nevšečne misli in si prigovarjal, da so tako številne straže na preži, da se ne more sovražnik neopažen približati. Vendar ga misel, da bi bilo treba pozvedeti, kaj se onstran dogaja, ni zapustila. Ni več vzdržal in je odločno vstal. Stopil je med vojnike in se spretno izogibal nog spečih. Poiskal

je levi kot, kjer sta imela ležišče Vitogoj in Borut. Mladca sta ležala na pol razgaljena, ker je poletna vročina že močno pritiskala. Ostro je silil v nos vonj po spotenih telesih. Dobroslav ju je stresel za ramena in lase. Spravil ju je na noge brez hrupa in takoj ju je odvedel na samoto. Nočni zrak jima je pregnal zaspanost in začudeno sta gledala poveljnika.

»Otresita si slamo, betice pa poteknita v mrzlo vodo, da se vama zaspanost razkadi. Potem pa pridita k meni,« je kratko ukazal in odšel.

»Kaj namerava?« je vprašal Borut.

»Nekaj posebnega,« je menil Vitogoj. V temi sta opazila, da se obema svetijo oči. Saj sta bila že oba naveličana dolgega čakanja in sta se razveselila, ker jima je noč obetala dogodivščino.

Umita, s poglajenimi lasmi, sveža, z lokoma na hrbtih, tulcem ob plečih in kratkim mečem za pasom, sta stopila v poveljnikovo bivalnico.

Dobroslav si ju je ogledal. Pazno je ocenjeval tršatega Vitogoja in dolgega, vitkega Boruta in zadovoljno pokimal.

»Dobra sta za na pot,« je rekel. Sklonil se je k njima in tiho povedal: »Važno nalogo sem vama odmeril! Samo nikomur ne pravita o tem!«

Kakor kipa dveh mladih bogov sta stala pred njim, zdrava, močna, na vse pripravljena. Dobroslav je stopil tesno k njima in tiho razodel:

»Skušajta prodreti v bavarsko ozemlje, kolikor daleč moreta! Toda pazita, da vaju ne dobijo v pesti, ker potem vama ne bom mogel pomagati! Hodita z odprtimi očmi in ušesi, in kar bosta videla in slišala, mi zjutraj sporočita. Nevarno in težko bo, zato bodita oprezna na vsak korak! Zdrava se vrnila Bogovi naj vaju čuvajo!«

»Svetovit s teboj, očka!« sta odzdravila in udarila s kratkima mečema ob bok. Nato sta brez obotavljanja odšla.

Skrivaj in tiho sta obrzdala konja. Psi so se jima bližali, Vitogoj jih je odganjal. Po taborišču sta previdno gnala konja v smeri proti pašniku, da bi ju imeli za pastirja, če bi se kdo prebudil in ju opazil.

Borut se je na pašniku zavihtel na konja. Trepljal ga je po grivi in pogledal Vitogoja.

»Kam se obrneva?«

Vitogoj je gledal v zvezde in razmišljal. »Naravnost čez polje bi ne bilo varno. Ljudje ponoči pogosto čuvajo požeti ječmen, lahko bi naju opazili. Jezdila bova ob robu gozda, da ostaneva neopažena. Verjemi, Dobroslav naju ne pošilja kar za šalo na pot! Stari nekaj ve ali pa vsaj slutil.«

V lahnem drncu sta pognala proti hrastovemu gozdiču. Konja sta gazila visoko travo. Gozdič se je redčil, samo nekaj grmovja je zaraščalo pašnike, ki so se razprostirali v daljo. Tu ni bilo več kritja in pognala sta v galopu preko ravnine. Nista se preveč približala gorskemu obronku, ker bi ju lahko zalotila lastna straža. Borut je jahal spredaj in se razgledoval.

»Ničesar ne vidim,« je rekel. »Poženival.«

»Počasil« je svaril Vitogoj. »Dobroslav nama je ukazal prinesiti nazaj zdrave glave.«

»Ali se bojiš?« se je posmehnil Borut.

»Ne bolj kot ti,« ga je zavrnil Vitogoj. »Tebe je sam pogum in trde pesti, jaz pa imam v glavi tudi malce soli. Sicer pa, če bi rad Morano povabil v svate, le zapodi se Bavarcem v kremplje!«

Borut je umiril konja in tako sta počasi in previdno jezdila dalje. Čutila sta, da ju obdaja vzdušje, ki je drugačno od tistega z domačih polj ali iz taborišča. Razen tega sta bila sama in sta se mogla zanašati samo nase, nista pa prav nič vedela, kaj skriva v sebi temna pokrajina. Oprezovala sta na vse strani. Trdih poti sta se izogibala, ker sta vedela, da bi ju tam lahko izdal topot kopit. Mehka trava pa je stopinje dušila. Vznemirjal ju je molk po vsej širni pokrajini. Ni se posvetila luč, ni

zalajal pes. Včasih sta za hip postala in zadrževala dih, da bi jima noben glas ne ušel. V enem takih trenutkov sta čula stopinje in celo orožje je zažvenketalo. Hitro sta se umaknila v gosto senco grmovja.

»To je straža,« je rekel Borut. »Naprej jezdiva brez skrbi.«

Pognala sta naprej, toda presenetilo ju je, ko sta čez nekaj časa čula drugo in nato še tretjo stražo.

»Kako stražijo!« se je zavzel Vitogoj. »To je slabo znamenje!«

Zdaj sta bila še bolj previdna. Počasi sta se pomikala dalje, komaj opazno. Ko sta prešla na konjih nekaj sto sežnjev, je Vitogojev rjavec obstal in zastrigel z ušesi. Vitogoj je pazno prisluhnil in zdelo se mu je, da čuje iz daljave nerazločen šum, kakor šum vode. Opazil je, da tudi Borut prisluškuje. Človeški glas ni motil tišine in tudi luči ni bilo. Pa vendar je bil šum nenavaden in ni prihajal od vode. Pognala sta dalje. Zdaj je že razločno slišal cviljenje, ki je spominjalo na škripanje koles. Vmes topot. Kadar je veter potegnil proti njima, jima je prinesel na uho daljne klice.

»Mislim, da je to tisto, zaradi česar naju je poslal Dobroslav,« je šepetaje menil Borutu in ta je pokimal.

Vitogoj je pognal konja in velel Borutu, naj jezdi tik za njim. Kakor pošastni senci sta se gnala čez ravnino, izginjala med grmovjem in se spet prikazovala. Kolikor bolj sta se bližala, tem razločnejše sta čula ropot koles, topot kopit in tudi že daljne človeške glasove. Vitogoju je zastal dih: To je vojska na pohodu! Nedaleč pred njima se je premikala črna gmota kakor ogromen pra-gozd, valovala sem in tja in mrmrala. V vsem taborišču pa ni gorel niti en ogenj.

Jahala sta tiho okrog ogromnega taborišča in nista več mislila na nevarnost, da bi ju našle straže. Sicer pa tako globoko v notranjosti pač ne stražijo več tako na gosto, kakor v obmejnem ozemlju. Vitogoj je spoznal, da zdaleč ne more preceniti sovražnikove moči in je skle-

nil, da se bo približal, kolikor le mogoče. Smuknil je s konja in ga pustil, Borut za njim je storil isto. Plazila sta se med visoko travo in se skušala čimbolj približati taborišču. Priplazila sta se tako blizu, da sta vkljub temi že razločila posamezne vojnike, ki so počasi stopali ob vozovih, izpregali vole in prenašali tovore. Vitogoj je prisluškoval razgovorom, a dasi je jezik razumel, ni mogel spoznati nič posebnega. Videl je pa, kako je bilo taborišče razdeljeno. V sprednjem delu so taborili pešci. V zemljo so zasadili sulice, ki so bile v temi videti kot žitne ostrvi. Okrog taborišča so se pasli konji in včasih zahrzali, ko sta se jim Slovena plazila skoraj med nogami. V ozadju pa so stali vozovi, natovorjeni z živežem in orožjem. Vitogoj, ki je hotel videti, koliko jih je, se je plazil ob njih, vrste pa ni bilo konca ne kraja. Iz daljave je še vedno prihajal ropot voz in topot kopit.

Knezov sin je vzdihnil in pot mu je stopil na čelo. Zdelo se mu je, da se vsi Germani sipljejo na Valjhu-novo deželico. Borut za njim je glasno zasopel, tudi njemu je bilo soražnikov preveč.

Vojniki so sedeli in ležali pod vozovi in pili. Tovorov niti razložili niso, očitvidno so nameravali ob zori kreniti dalje.

»Ti zlodeji mislijo, da se bodo peljali v našo deželo kot trgovci s svojo robo,« se je razjezil Vitogoj. »No, le skušajte priti k nam! Nekateri teh voz bo jutri ležal razbit v jarku, plen bo pa v naših rokahl«

Pod težkimi udarci kopit se je celo zemlja malce tresla. Vitogoj je to čutil. Spočetka je mislil, da mu drhti lastno nemirno srce, potem pa je položil uho na zemljo in dognal, da se približuje hitra skupina jezdecev. V taborišču je završalo. Možje so vstajali izpod voz in gledali v tisto smer, od koder je prihajal topot. Nekaj posebnega so morali prinašati ti jezdec, ki so vznemirili s svojim prihodom ves tabor. Vitogoj in Borut sta izkoristila zmedo, ki jo je povzročil konjski topot in sta se spravila prav do voz. Legla sta pod voz, oprezovala

in prisluškovala. Nikogar ni bilo v bližini, vsi so odšli gledat jezdece. Vitigoj je otipaval tovore in spoznal, da je v mehovih žito. Na drugem vozu je bila natovorjena pijača. Na kozi se je ščeperil velik kozji meh in na tleh je stala lesena posoda, napolnjena s pivom. Vitigoj se je spomnil, da je žejen. Nagnil je leseno posodo, a takoj je grenko pijačo izpljunil in jo iz jeze razlil, da je pivo popila zemlja.

»Mislim, da se bo po tej brozgi še trava posušila,« je dejal sam pri sebi. Dolgo nista mogla več ostati pod vozom, ker so se bližali sovražni vojniki. Umaknila sta se nekaj sežnjev, legla v travo in spet prisluškovala. Prilomastil je silen dedec in pograbil leseno posodo, toda jezno jo je vrgel na tla, ko je videl, da je prazna.

»Herman, ti si izpil moje pivo,« je zarenčal.

»Pri Toru, ne noril!« ga je zavrnil pajdaš. »Saj si videl, da sem bil ves čas s teboj! Razlilo se je, če ga nisi sam izpil, in že pozabil na to.«

»Če bi se razlilo, bi posoda ležala zvrnjena na tleh!«

»Potem ga je pač izpil nekdo drug! Ne budalil Natoči si znova, samo glej, da ne opazijo! Če bi kdo opazil, da si izpil pivo, ki ga voziš, boš dobil petindvajset udarcev!«

»Bei Hammer!« se je pridušil orjaški Bavar in si nalil piva. Pil je, kot bi voda padala v prepad, da se mu je Vitigoj skrivaj čudil. Nato si je obrisal dolgo brado in brke z medvedji šapi podobno roko in ponudil posodo tovarišema. Objestno je dodal: »Čez tri dni bomo v Karantaniji pili medico.«

»Kaj bi! Sit sem vojne,« je odgovarjal drugi.

»To ne bo vojna. Že jutri bomo temu pastirskemu knezu razbili njegovo vojsko, če jo ima. Naš vojvoda in Tutilo sta nocoj prijezdila, gotovo se bo ples že jutri pričel. Izbežali bomo pastirje iz njihovih staj.«

Vitigoj je vedel dosti. Sunil je Boruta z nogo in previdno sta se jela oddaljevati od voz. Več nocoj ne bosta mogla izvedeti, pa tudi potrebno ni. Ko sta bila že toliko

oddaljena od voz, da jih nista več natanko razločevala, sta vstala, da bi čimprej prišla od tod. Hodila sta in iskala konja, a v nočni temi ju nista mogla najti, klicati ju pa nista upala, da bi se ne izdala. Vitogoj je pogledal na nebo in zdelo se mu je, da vzhod začenja bledeti. Treba je hitro najti konja in zbežati! Če ju dobijo sovražniki v pest, ju bodo mučili in umorili kot vohuna. Morda sta konja odšla samo malo vstran, na boljšo pašo? Toda Vitogoj je poznal svojega rjavca in vedel, da se ne gane daleč od mesta, kamor ga postavi. V neštetih bojnih pohodih ga je tega navadil. Živali pač čakata svoja gospodarja, le njega in Boruta je nočna tema zavedla, da sta zgrešila pot. Blodila sta po polju in zašla v njive žita, ki je bilo tako zrelo, da je slama pokala pod njunimi koraki in sta se morala hitro umakniti, da bi ju kdo ne slišal. Rosa je padala na polje in znanila, da se bliža jutro. Bila sta že premočena od hladne rose, konj pa še vedno nista našla. Spoznala sta, da se je morda le taborišče premaknilo in da morata iskati konja bliže. Mrzlični nemir se ju je lotil, ker sta opazila, da se nočna tema že umika sivini. Kmalu bodo začele zvezde ugašati, in potem...

»Skrijeva se v gozdovih in počakava druge noči,« je pomislil Vitogoj, toda že v naslednjem hipu se je sramoval svoje misli. »Naši morajo zvedeti, da jim preti napad, in se pripraviti!« Če bi jih sovražnik napadel nepričakovano, bi to povzročilo zmedo in poraz. To sporočilo je važno, treba ga je prinesiti v taborišče tudi za ceno življenja.

Od zadaj se mu je približal Borut.

»Poskusiva se prebiti peš,« je svetoval.

Vitogoj je odbil. Preden prideta do prvih straž, se bo zdanilo in potem ne bosta mogla več dalje.

»Konja morava najti,« se je trdno odločil. »Če ne najdeva svojih, bova skušala ujeti njihove, samo da čimprej prideva od tod.«

Borut je potegnil sapo skozi nosnice. »Tam so konji. Voham jih, po potu smrdijo,« je rekel in krenil v tisto smer, Vitogoj pa za njim. Res sta kmalu začula hrzanje. Pripravila sta se, da bi ujela vsak enega konja in pobegnili, ko sta nenadoma začula, da je nastal med konji hrup. Živali so rezgetale in bile s kopiti mehko zemljo, da je zamolklo bobnelo. Vitogoj je obstal, zdelo se mu je, da čuje rezget svojega žrebca. »Tam so,« je šepnil ostro in že sta z Borutom stekla v tisto smer. Opazila sta gručo konj. Živali so razdraženo hrzale in rezgetale, velik bel žrebec je preganjal Borutovo kobilo. Iz dalje so se začuli kriki in vedela sta, da tečejo vojniki gledat, kaj se godi s konji. Takrat je pa že planil Vitogoj h svojemu rjavcu in se mu zavihtel na hrbet. Ozrl se je po Borutu, ki je brcal belega žrebca. Pognal je svojega rjavca, ki je z bokom odrinil belega žrebca in že je Borut sedel na kobili. Beli žrebec je razjarjeno riknil in se vzpel. Z zadnjima nogama je udaril rjavca v bok, da se je žival kar sesedla. Toda Vitogoj je udaril žrebca s ploško roko po vratu in rjavec se je pognal iz kroga razjarjenih konj. Beli žrebec je še skušal z gobcem hlastniti po rjavcu, a ta je usekal z zadnjima nogama, da se je Vitogoj komaj obdržal na njem. Potem sta z Borutom pognala in zdrvela v polje.

»Venedi! Venedi!« jima je zadonel krik na ušesa. Stražarji, ki so hiteli h konjem, so ju opazili.

»Gonil!« je kriknil Vitogoj nad Borutom. Ozrl se je in videl, da ju bodo lahko zasledovali, ker se je tema že skoraj umaknila jutranjemu somraku. Že je razločeval vse daleč na okoli in skušal je z begom zmešati sled. Spoznal pa je kmalu, da se mu to ne bo posrečilo. Vpitje za njima je bolj in bolj naraščalo, na vzhodu pa se je kazal rdečkasti pramen zarje, znanilke dneva. Vitogoj je z grozo spoznal, da se je taborišče ponoči premaknilo in da zdaj jezdita vzdolž sovražnih vrst. Če ju tam opazijo in ju začno zasledovati, sta izgubljena! Večni bogovi!

Sklanjal se je konju na vrat, da bi mu olajšal težo in ga neprestano priganjal. Žrebec je dirjal, da se je komaj s kopiti dotikal tal. Vitogoj se je zdelo, da sedi na trdni klopi, tako lepo in hitro ga je nesla pogumna žival. Od časa do časa je pogledal nazaj in zakričal Borutu samo: »Gonil« Videl je, da Borutova kobila dobro teče, vendar se je bal, da bo skoraj obnemogla. Tudi preganjalci so dobro jezdili. Njihovi klici so bili dovolj glasni, da je vedel, da ne sme dovoliti živali niti hipa oddiha, če se hoče rešiti. In vendar se je žrebec že penil! Do doma pa je še daleč! Že je čutil, da žival glasno hrope in da ji lakotnice poljejo. Gobec se je žrebcu spenil in kepice bele pene so odletavale na zeleno travo. Pred njima pa je bilo odprto polje in dan je postajal vse svetlejši. Veter mu je žvižgal v ušesih in komaj se je utegnil ozreti po Borutu. Ta je bil seženj za njim, zdelo se mu je, da je čisto miren. Tudi njegova visokonoga kobila je bila utrujena, vendar za rjavcem ni zaostajala. Ko bi le že predirjala polje! Onkraj je svet zarašččen in ne bodo ju več mogli zasledovati. Ko bi le še mimo gostih straž prišlal!

Bližala sta se zaraslim jarkom, a Bavarci, ki so ju zasledovali, so začeli streljati s pšicami nanju. Vitogoj se je nagnil še bolj konju na vrat in ga udarjal z dlanjo po vratu. Pšic se ni bal, nikoli ni čul, da bi bili Bavarci dobri strelci. Že je zavil med grmovje in žrebec je kakor strela planil čez jarek, po katerem je tekla umazana voda. Borut za njim je zastokal, kobila mu je sedla v jarek. Še preden mu je Vitogoj priskočil na pomoč, jo je že pognal iz jarka in nadaljevala sta divjo ježo. Vejevje ju je bilo v obraz, praskalo ju, trgalo jima lase, pa se nista zmenila za to. Konja sta drhtela po vsem životu in noge so jima trepetale, ko sta za hip obstala na obronku, od koder sta videla potoček, kjer sta v noči prešla stražno črto.

»Zajahaj mi ob bok in pripravi meč,« je Vitogoj pozval Boruta. »Zdaj se bova morala bitti. Če tukaj

preideva, sva na varnem. Dalje naju ne bodo upali zasledovati.«

Borut je storil po besedi. Za seboj sta čula, kako jezdeci lomijo trdo bičje ob jarku in jima sledijo. Nič več nista smela čakati. Tesno drug ob drugem sta pognala proti potočku.

Spet sta za seboj začula vpitje: »Venedil Venedil!«

Ti divji kriki so spravili na noge šest stražarjev, ki so zaspano čemeli v grmovju ob potočku. Planili so na noge in se pripravili, da bi posekali bližajoča se jezdec.

»Zdaj pazi!« je siknil Vitogoj.

Borut je molče trdo stisnil mečev ročaj.

Nista se izognila sovražnikom, ampak sta pognala naravnost mednje, česar niso pričakovali. Prvega je pogazil rjavi žrebec, drugemu je Vitogoj še isti hip preklal črepinjo, da je zamahnil z rokama in padel kot spodkošen. Borutova kobila se je obrnila nekoliko na levo in tako je Borut mogel najbližjemu zasadi meč v prsi. Neki Bavarec je oplazil kobilo, da je riknila in se pobesnelo zagnala naprej. Prehitela je Vitogoja za dva skoka. Nad glavama so spet zažvižgale pšice, toda letele so previsoko in jezdec sta jim kmalu ušla iz dosega, posebno ker se je pot nagnila in se vila med grmičevjem. Borutova kobila, ki jo je sulica pičila v stegno, je divjala kot obsedena, da je jezdec skoraj ni mogel krotiti.

»Take ježe pa še ne, kar sem živ,« je rekel Vitogoj, ko sta bila že na varnem, in se veselo posmehnil tovarišu. Začudil se je Borutovemu mrkemu obrazu.

»Ti ni mar prav, da sva jim srečno ušla?« se je začudil.

»Brez meča sem ostal,« je povedal Borut. »Prav ko sem ga hotel izdreti zlodeju iz prsi, mi je nekdo pičil kobilo, da je poskočila in me kar odnesla. Nazaj ponj pa res ne utegnem iti. Škoda, tolikokrat sem tolkel Obre z njim...«

»Meča je škoda,« je potrdil Vitogoj. »Navadiš se na svoj meč kot na svojega konja. No, izbral si boš pač

drugega. Tvoja kobila pa je močno ranjena. Ali ne bi razjahal in šel peš do taborišča?«

»Saj sva že čisto blizu.«

Takrat je vstalo sonce v vsej svoji lepoti. V svitu jutranjega sonca sta opazila starca, ki ju je čakal na robu gozdiča, za katerim se je skrivalo taborišče.

»Glej, stari Dobroslav naju čaka,« se je razveselil Vitogoj.

»Ni naju zastonj čakal,« je pritegnil Borut.

Konja sta tekla počasneje. Vitogoj je čutil, da žival pod njim že kar kleca, Borutova kobila pa se je dobro držala. Žrebec je bil še mlad in vso zimo je stal v staji, zato ga je napor zdelal.

Dobroslav je mladostno hitro skočil k njima in se jima smehljajal:

»Slava bogovom, da sta se vrnila, soko!a!«

Vitogoj se je vzravnaval pred njim in zaklical:

»Tako vojnike na postojankel! Cela vojska sovražnikov gre nad nas!«

»Ohromel ti jezik, če lažeš!« je razburjeno zavpil Dobroslav.

Potrdil mu je še Borut in starec se je znašel. S hitrimi koraki je krenil proti taborišču. Ustavil se je pri prvi straži in nekaj ukazal. Rdečelas mladec je stekel v stražni stolp. Takoj potem je zadonel rog. Glas roga se je nesel čez taborišče, klical je vojnike iz spanja. To ni bil navaden jutranji klic, glas je znanil boj. Nazadnje je trikrat presunljivo zaječal in utihnil. Takoj so mu odgovorili rogovi na drugih stražnih postojankah. Od čete do čete je šel glas roga in kmalu so vedeli vsi, da se jim je pripraviti na boj.

Taborišče je zavrelo kot mravljišče ob sončnem vzhodu. Vojniki, ki jih je dramil glas roga, se niso nič zaspano obotavljali. Kot bi trenil, se je pokadilo pod kotli. Kuharji so pihali v suhi mah in dračje, počasi so plamenčki obliznili suhljad in kmalu je ogenj veselo

zaplapolal. Čete so stale v vrstah in poveljniki so pregledovali orožje. Stari Dobroslav je ukazal odpreti zalogo živeža. Vojniki so dobili presušenega nekvašenega kruha, ovčjega sira in posušenega mesa drobnice. Preden so posedli k jedi, je Dobroslav odbral dvajset mladcev. Razdelil jih je v skupine in velel prvi skupini:

»Zasedite konje in dirjajte h knezu! Spotoma povejte povsod, da se je vojna pričela. Sporočite knezu, da nam stoji vsa sovražna vojska nasproti. Takoj naj nam privede pomoč! In še to mu povejte: ‚Če boš, knez, ob prihodu na bojišče videl selišča požgana in če boš videl tam tujce, potem vedi, da smo poginili vsi, do zadnjega!‘ Povejte, da mu to sporoča Dobroslav. — Svetovit z vami!«

Odzdravili so in se zavihteli na nizke konjiče.

Drugim pa je naročal:

»Hitite na vse strani in povejte ljudstvu, naj se umakne s čredami in vsem, kar more vzeti s seboj, v notranjost dežele. Takoj, še danes se mora to zgoditi! Naj se nihče ne obotavlja, da ga ne bodo posekali na domačem pragu! V vseh seliščih pa naj ostanejo straže in naj pazijo, da ogenj na ognjiščih ne ugasne. Pripravijo naj smolnate bakle in če se bo bližal sovražnik, naj zažgejo selišča in se umaknejo k nam! Pojdite in izpolnite ukaz! — Svetovit z vami!«

Spet je deset mladcev zasedlo konje in zdirjalo križem po deželi.

Dobroslav je stopil v svoj zimovnik in sedel na rušnato klop k preprosti mizi. Vitogoj in Borut, ki sta medtem poskrbela za upehana konja, sta ga našla, ko je mirno, kot bi se nič ne bilo zgodilo, obiral koštrunje stegno. Sedla sta k njemu in mu začela pripovedovati, kako je bilo na pojezdu, Dobroslav pa ju je gostil z jedjo in pijačo. Razvedril se je in obraz mu je žarel.

»Očka, smeješ se, kot bi se pripravljaj na svatbo,« mu je rahlo očital Vitogoj.

»Stravo praznovati je vedno prezgodaj,« ga je zavnil Dobroslav. »Veseli sem vajine dogodivščine, prav res! To

so se morali jeziti, pa tudi prestrašili so se, verjemit! In ti si jim še meč pustil za spomin, vrli sinko moj!« se je smejal Borutu, da se mu je pri tem zaletelo in so mu solze udarile v oči. »No, tistemu, ki mu je v prsih obtičal, pač ne bo koristil. Ta je že svojo črno dušo odnesel v črno noč, bes ga tam pošteno potipljil Pametno sta ravnala, zares, ha, ha!«

Nenadoma pa se je razjezil. »Jejta vendar!« ju je osorno pozval. »Ne verjamem, da bi vaju bili Nemci s čim pogostili. Le jejta! Lačnih bi vaju ne upal poslati v boj! Kako se s praznim trebuhom bojuješ, sem nekoč že sam izkusil. Še gledati se mi ni ljubilo! To je bilo takrat, ko sem v lačni nemški deželi moral žreti smrdljivo meso poginulega konja.«

Zunaj so odmevali klici vojnikov. Razdeljevali so orožje in lokostrelci so si polnili tule s pšicami. Napenjali in preizkušali so tetive, da so ostro brnele. Lokostrelci so odhajali v malih skupinah na mesta, ki so jim bila že davno določena. Za njimi so nosili tovore pšic.

Razdirali so piramide sulic in dvigali težke, iz vrbovih šibin spletene, z volovskimi kožami prevlečene ščite. Med pešči so se prerivali konjeniki in kričanje je napolnilo ves tabor.

Dobroslav je s hlinjeno dobro voljo zakrival skrb, ki se ga je lotevala ob misli na boj, ki ga bo moral sprejeti na odprtem polju s tako ogromno sovražnikovo premočjo. Prisluškoval je klicem, ki so zveneli glasno in razločno skozi taboriščni vrvež.

»Svetovit z vami!«

»Pomagaj vam in vas čuvaj!«

»Na slavo, bratje!«

»Zdravi se vrnite!«

Iz dalje je veter nosil glasove pesmi:

*»Ljubica, zdrava ostani,
v boj jaz krvavi hitim...«*

»Vidita,« je rekel Dobroslav, ko so zajtrk zalivali z medico. »Dosti je mladcev in hrabri so. Boljši so kot vojska bavarskega vojvode. Toda vidva pravita, da je zlodejev mnogo tisoč, bes jih odnesi v črno noč! Potemtakem nas bodo pohrustali kar mimogrede, a?«

»Na odprtem polju že,« je malodušno priznal Vitogoj. »Več kot tisoč nas ni.«

»Tisoč in dve sto,« ga je poučil Dobroslav. »A ne bojta sel! Kmalu nas bo pet tisoč!«

»Tudi to bo premalo,« je zamišljeno rekel Vitogoj. »Bojevali se bomo pač do zadnjega! O, da sem tak silak, kot so bili ljudje nekoč, to bi jim pokazal!« je vzkliknil.

»Bili so nekoč silaki, bili, toda svojo silno moč so zlorabljali, pa jim jo je Dažd bog vzela,« je modroval Dobroslav. »Srečno so živeli in vojn ni bilo. Ribe in divjačina, vse se jim je kar samo ponujalo. Toda prišel je Temni mesec in jih zvedel v hudobijo. Razjezil se je Dažd bog nad ljudsko zlobo in izpod neba so padle vode in zalile ves svet. Kurent pa, vidita, je reševal ljudi, ki so se oprijeli vinske trte,« je obnavljal staro bajko. »Zdaj bi bilo res dobro, če bi bili silaki! Pa bomo tudi brez tega zavrteli Bavarce, le poguma nam ne sme zmanjkati. Vidita, jaz že petdeset let nosim meč, pa se jih prav nič ne bojim. Zavarovali bomo vse soteske in prehode in jih trdno držali. Naj me bes odnese živega v črno noč, če bodo Bavarci kdaj videli Krnsko polje in naš knežji grad! Truden si, lačen in žejen, Vitogoj, zato te krivijo skrbi, ko se boj še začel ni! Jej, napij se medice, odleglo ti bo!«

»Prav si povedal, očka,« je odvrnil Vitogoj, se nekoliko posili nasmehnil in prijel vrč z medico. Hlastno je pil in ko je odložil prazni vrč, so se mu oči živeje lesketale.

»Tak si mi všeč, kneževič!« je rekel Dobroslav. »Pij medico, zdrava domača pijača je. Nekoč pa me je cunjar Padini opijanil z vinom in mi tvezel, da vojne ne bo.«

»Padini je tudi mojega očeta prevaral,« je rekel Vitogoj.

»Prevaral? Kaj, prevaral? Vedel ni nič! Kako naj kupec kaj razume o vojni? E, pijta še, mladcal«

Zunaj so se začule hitre stopinje. Trije možje so prišli v zimovnik.

»Kaj je, možje?« je vprašal Dobroslav in jim stopil naproti.

»Bavarska konjenica napada,« so povedali.

»Že?« Dobroslav se ni vznemiril.

»Izvedeli smo, da jo vodi vojvoda Tutilo.«

»Bes te...« Dobroslav je hotel zakleti, pa ni zaklel. Popravil si je meč in se ozrl po ljudeh. »Pojdimo,« je rekel slovesno.

Hitro so zapuščali zimovnik. Zunaj jih je pozdravilo slepeče sonce. Zaslonili so si oči z dlanmi in se pozorno obrnili v smeri proti prehodom, za katerimi je tekla bavarsko-karantanska meja. Zdelo se jim je, da od daleč čujejo hrum bitke.

»Začelo se je,« je rekel Dobroslav, ne da bi se vznemiril. »Pomagaj nam, Svetoviti!«

»Pomagaj!« so odgovorili možje.

Nato so sedli na konje in pohiteli proti bojišču.

9

V zatišni planoti so čakali oboroženi jezdec. Razveselili so se, ko je prišel Dobroslav s spremstvom. Dobroslav je vprašal:

»Koliko konjenikov je napadlo?«

»Pravijo, da tri jezdne stotnije.« Poveljnik čete je pomolčal in zaskrbljeno dodal: »Njihove stotnije so močne.«

»Ali napadajo strnjeno ali vsaka stotnija posebej?«

»Zdi se, da hočejo izsiliti preboj...«

»Dobro. Ali so že kje prebili?«

»Doslej še ne, se mi zdi...«

»Saj tudi ne bodol« je odločno rekel Dobroslav. »Ostrostrelci jih morajo zadržati. Če bi pa le katera stotnija ušla skozi točo pšic, se jim bomo mi na konjih pognali naproti.« Obrnil se je k mladcema in ukazal: »Vitogoj, ti na levo, v obronke gozda, in ti, Borut, na desno! Ne smejo prebiti obrambel! Če moreta, jih stisnita!«

Kratko sta pozdravila in prhnila ven.

»Vroče bo,« je rekel Vitogoj.

»Shladilo se bo,« je menil Borut.

Vitogoj je zasopel in tiho dejal:

»Če me zvečer ne bo med živimi, pozdravi moje.«

In počasi, iz globine so privrele Borutu besede:

»In če mene ne bo, sestro pozdravi...«

Nato sta se obrnila in podila konja vsak v svojo smer.

Na ravnini, med gozdnimi obronki in vse do samotnega gradišča pa je že divjala bitka. Vojvoda Tulilo je sklenil, da bo hitro prodril po ozemlju, ki se mu je zdelo pripravno. Obetal je, da se bo še ta dan začelo taborišče pomikati na karantansko ozemlje. Prežuni so mu povedali, da je Valjhun poklical polovico vojnikov domov. Knez sam pa sedi na Krnskem gradu in gleda, kako mu na polju raste lan. Preden bo prišel s svojo vojsko, bo že izgubil večji del dežele in potem še kneževsko oblast. Še malo ni dvomil, da ne bi z lahkoto premagal peščice vojnikov, ki jih je imel le za močnejšo obmejno stražo. Konjenice ni maral raztresti po širokem polju, da bi je ne izpostavljal nepričakovanim napadom, ker je že vedel za prav posebni način bojevanja, ki ga imajo Sloveni. Pot, ki si jo je izbral, se mu je zdela najbolj prava. Mogel je dovolj na široko razviti vrste. Ker so se zadnje dni odmaknile celo obmejne straže, je upal, da bo prodril v deželo brez resnega odpora.

Zapovedal je torej napad. Opustil je celo običajno previdnost in ni poslal naprej manjšega oddelka konjenice, da bi preiskal ozemlje in skušal izslediti sovraž-

nika. Vse tri stotnije je postavil v lep bojni red in jim ukazal, naj prodrejo preko ravnice. Sam je sedel na visokongem žrebcu in si zadovoljno gladil brado. Motril je svoje vojnike, sedeče na močnih konjih, same krepke može, oborožene s sulicami in ščiti. Kar na smeh mu je šlo, ko je mislil na Slovence na njihovih malih, kosmatih, neobrzdanih konjičih. Ne, tokrat zmaga ne bo draga!

Sredi naleta pa so jele konjenico obletavati pšice, kot nadležni sršeni. Iz prvih vrst so se začeli vzkriki in že je nekaj jezdecev omahnilo. Konji so od strahu pobesneli in se začeli obračati, vrteli so se na mestu in rikali, ker so jih pšice zadevale v boke ali se jim zadirale v vampe. Sicer boja vajene živali so pobesnele. Prve vrste so se ustavile. Toda naslednji val jezdecev je butnil v lastne vrste in nastala je zmešnjava, da so kriki odmevali do neba. Levo krilo, ki še ni bilo prizadeto, se je skušalo umakniti. Jezdci so obračali konje, zadevali so pa ob strnjen zid lastne konjenice za seboj. Iz prej nevidnih skrivališč na levi strani so pa tudi jele poletavati nadležne pšice. Konjenica se je vsa ustavila in v strašni zmedi se je vsak poskušal rešiti v ozadje.

Vojvoda Tutilo je gledal bitko in se ni mogel odločiti, da bi konjenico pozval k umiku. Ko pa je videl, kako ginejo konji in jezdci, je nastavil rog na usta in zatrobil. Za njim so vsi trobači s pretresljivim, glasnim trobljenjem pozivali k umiku.

Konjenica se je umikala iz ozke doline, ki je bila bolj podobna široki soteski kot dolini. Slovence, ki jih je umik opogumil, so se pognali za bežečo konjenico. Toda glas rogov jih je priklical nazaj. Dobroslav je dobro vedel, kako nevarni lahko postanejo celo posamezni jezdci neokretnim in z bati obloženim peščem, še bolj pa lokostrelcem.

Bavarska konjenica pa se ni smela umakniti nazaj v taborišče. Vojvoda je obsedel na konju in sam ustavljal

tiste, ki se jim je preveč mudilo v ozadje. Srdito je gledal pobite jezdece in konje, ki so ležali v gručah raztrešeni po vsej stisnjeni dolini. Pa tudi sebi bi bil najraje izruval brado, ker je bil tako nepreviden. Opazil je konjenico, ki jo je pravkar vodil Dobroslav proti gozdíču. Iz daljave se mu je zdelo, da je jezdecov mnogo, toliko, da ga je zaskrbelo. Ni spoznal Dobroslavove zvijače. Dobroslav je namreč konjenike razporedil zelo na redko, da bi prevaral Bavarce.

»Valjhun nam stoji nasproti z vso vojsko!« je neprijetno spreletelo vojvodo. »Bog me je udaril s slepoto, da nisem tega že preje spoznal,« se je ustrašil. S težko, železno bojno rokavico si je na čelu in prsih, odetih v kovani oklep, hitro naredil znamenje križa. Vdal se vendar še ni. Takoj je naredil načrt, kako bo očistil skrivališča in si tako izsilil pot na široko ravnino. Poslal je sla k vojvodi Odonu, ki je bil vrhovni zapovednik, naj mu pošlje več konjenice.

Ko je drugič stala konjenica, pripravljena na napad, je sam objezdil vse vrste in jih pregledal. V prve vrste je postavil najmočnejše in najbolj spretne jezdece. Konjenikom za hrbet so posadili lokostrelce. Vojvoda je visoko dvignil orokavičeno desnico in pognal vrste v napad. Kakor železno morje se je pognala bavarska konjenica proti prehodu.

A tudi Dobroslav je dobro vedel, da prvi neuspeh Bavarcev ne bo ostrašil.

»Bavarci niso Obri,« je rekel. »Obri malokdaj napadajo dolgo in vztrajno. Bavarci so pa hujši. Borijo se vztrajno in premišljeno. Ej, več kot enkrat sem se poskušal z njimi! Vojvoda Odon ni prišel v tako daljo s tako veliko vojsko, da bi se po prvem neuspehu umaknil! Pa tudi Tutila poznam, Morana mu izpij kri! Že sem se meril z njim. To je star lisjak, pa tudi velik trmoglavec.«

Vendar se je smehljaj in malodušnost, ki ga je še zjutraj tiščala, da jo je komaj zakrival pred vojniki, ga je zapustila. Poročila, ki so jih prinesli, so bila ugodna.

Ostrostrelci niso imeli prav nobenih izgub in so se pre-mišljeno pripravljali, da sprejmejo močnejši Tutilov na-pad. Mladci so se zadovoljno krepčali in pripravljali pšice.

Dobroslav je motril grozečo železno steno, ki se je premikala in se pripravljala, da vse pomendra pred seboj. Poslal je sle k ostrostrelcem in ukazal, naj Vitogoj skrbi, da bodo že prve vrste zasuli s strelkami. Tako naj jih obstreljujejo, da nikakor ne bo mogoče skozi! Takoj je ukazal prinesiti lokostrelcem še tovore strelc, med njimi tiste, ki so jih posebno čuvali, ker so imele konice iz kaljenega železa.

Vitogoj je sprejel ukaz in takoj ostrostrelce razporedil tako, da bi laže in bolje zadevali. Ko se je premaknil val konjenice, so že vsi ostrostrelci stali, klečali in čepeli na svojih mestih, s pšicami na tetivah, pripravljeni na strel. Vitogoj je videl, da se je odtrgala od skupine gruča posebno urnih jezdecev in je hitro zaklical svojim:

»Nihče od teh ne sme mimo nas! Pazite! Meri! Zdaj!«

Brrr... so zabrnele tetive. Zzzzz... so švistnile pšice med dirjajoče jezdece. Nekaj jezdecev je takoj omahnilo in se zvalilo pod kopita dirjajočih konj. Konji so jih v trenutku pomendrali. Toda napadalci se niso menili za prve žrtve in so drveli dalje. Lokostrelci za njihovimi hrbti so obstreljevali obronke gozda in merili v skrivališča. Težko jim je bilo meriti in njihove pšice so veči-noma letele v prazno. Konjenica pa se je gnala dalje in zdelo se je, da bo prodrla.

»Merimo prednje! Zdaj!« je vpil Vitogoj in napenjal tetivo.

Oblak pšic je zletel iz skrivališč in se zaril v potep-tano zemljo. Ko pa so spet sprožili, so pšice zadevale konje, ki so se bližali. Prvi val konjenice je bil zlomljen. Konji so rikali, vzpenjali se in bili s kopiti, jezdec pa so umirali pod težo lastnih živali, ki so se valjale po tleh, zadete od pšic. Še so poskušali izsiliti pot v rav-nino, toda tudi naslednji val napadalcev se je zrušil.

Vitogoj je dobro poveljeval. Nekateri so obstreljevali tretjo vrsto jezdecev, ki si je krčila pot med konjskimi trupli in padlimi jezdeci, drugi so merili v zaledje, kolikor daleč so nesle pšice. Tudi Borut je podžigal svoje in sovražna konjenica je bila obstreljevana od vseh strani. Lokostrelci, kolikor jih ni popadalo s pobesnelih konj, so streljali na vse strani in nekaj Slovenov je bilo ranjenih. Ostali pa so se bolje krili in pšice so še kar naprej obletavale konjenico. Zmeda je bila tolikšna, da so bavarski lokostrelci zadevali že lastne vrste.

Vojvoda Tutilo si je ruval brado, v besu dvigal obe roki visoko nad glavo in preklinjal. Moral si je priznati, da se je napad spet izjalovil in da nima smisla siliti dalje. Že zdaj so izgube dovolj velike.

»Umik!« je zarjul ves stekel in pobesnel in trombe so pozivale k umiku. Sicer so se pa prvi jezdecji začeli umikati še pred znamenjem, ker je bila v njihovih vrstah že taka zmeda, da ni bilo mogoče priti naprej. Tutilo se je sam pognal med umikajoče se in s svojo železno roko odrejal, kam in kako naj se umikajo. Komaj komaj je dosegel, da se je konjenica spet postavila v bojni red daleč od slovenskih čet. Na bojišču pa je ležala gomila poginulih konj in jezdecev in že sama ta gomila bi mogla biti ovira ponovnem poskusu prodora.

Mrk in besen je Tutilo zajezdil po ravnini. Izogibal se je gričev in zaraščenih pašnikov, ker je povsod slutil Slovence. S temnim pogledom je preiskal vsak kotiček, vsak obronek in razmišljal, kje bi se najlaže prebil. Na polju je vojska. Onstran pa so selišča in gradišča, v katerih gotovo čaka močna posadka. Edina pot, ki se mu je zjutraj zdela tako zložna, se je izkazala neprehodna. Gledal je ravan z očmi izkušenega vojskovodje. Njegovo ostro oko je opazilo številne jezdece, ki so neprestano drveli med selišči in proti gozdu, v katerem je Tutilo slutil glavnino Valjhunove vojske. Seveda, tam mora biti jedro! Sicer je vedel, da Sloveni nimajo dobre konjenice, vendar je vegal, ali naj se spusti z njimi v

odločilno bitko. Mogel bi jih izzvati na odprtem polju in to bi prav rad storil. Toda oni so se mu umikali in vedel je, da jih ne bo mogel izzvati, ker bodo občepeli po svojih skrivališčih in se neprestano zaletavali vanj, če bo skušal prodreti v notranjost, kakor se lovski psi obešajo volku na kožuh. Po dolgem razmišljanju se je odločil za nov napad. Tokrat bo skušal prodreti na treh straneh hkrati. Ponos mu je branil, da bi se umaknil, ne da bi kaj opravil.

V bavarskem taborišču ni bilo običajnega taboriščnega hrupa. Vse je poparil prvi neuspeh. V taborišču so obvezovali ranjence in jim pulili osti pšic iz globokih ran. Jezdecí so odmetavali poškodovano orožje in iskali drugo. Izmenjavali so konje. Vendar se je Tutilo branil, da bi vzeli samo njegove konje, in je prisilil Odoná, da je dal svoje. Polnili so tule s pšicami, jedli in praznili velike vrče piva, obenem pa želeli, da bi vsaj danes ne bilo več treba v boj. Silna vročina je pritiskala, pa tudi prvi neuspeh jih je potrl, da niso marali iti v napad. Raje so polegali in se pomenkovali, kdo vse je ubit in ranjen.

Sredi popoldneva pa jih je rog znova dvignil na noge. Vojvoda Tutilo sam je razdelil jezdne stotnije v tri skupine in naročil stotnikom, kako naj jih vodijo. Najprej naj gredo po tisti poti, po kateri so poskušali prodreti doslej. Ko bodo tako prevarili Slovence, ki bodo mislili, da je glavni udar naperjen semkaj, naj pa zdirja druga stotnja in skuša izsiliti prehod proti gozdiču, v katerem mora biti glavno vojskino taborišče. Tretja stotnja pa naj obkoli bojujočo se vojsko, izmuzne naj se kot podlasica skozi nezavarovane prehode in pade Slovenom v hrbet.

Trombe so zapele in jezdne stotnije so se spet pognale v napad.

Jezdecem za hrbti so okretno sedeli lokostrelci in kakor jastrebi pazili, kod se skrivajo Slovenci. Napadalci

so se sklanjali konjem na vratove in visoke živali so tekle, da se je zemlja tresla pod njimi.

Vitogoj je takoj spoznal, da bo boj trd, čeprav se je zagnalo proti njim manjše število konjenikov. Nemci so drli kakor strašen hudournik, ki uničuje vse, kar se mu postavi na pot. Sprevidel je, da bi pšice zaman bile ob težke, z volovskimi kožami prevlečene ščite, s katerimi so se zdaj zavarovali konjeniki. Skoraj bi mu spet srce upadlo, ko ga je navdala dobra misel.

»Merite samo v konjel« je naročal ostrostrelcem.

»Samo v konje?« so se dvomljivo spogledovali.

»Dal Saj vendar vidite, da bi jezdece zaman obstreljevali. Nastavili bi ščite in naše pšice bi se lomile ob njih. Zato vam ukazujem, da merite v konje. Z višin ne bo tako težko. Povzročite zmedo in potem bomo s kamenjem navalili na sovražnika!«

»Veljal« so zavpili. Nekateri so se pomaknili više, da bi laže streljali konjem v vampe, kjer so najbolj občutljivi. Vitogoj ni vedel, da napadata še dve skupini. Verjel je, da mu bo uspelo zadržati sovražni naval. Če bi njegovim pojemale moči, bodo priskočili na pomoč vojniki, ki so oboroženi s težkimi bati. Ti so že večkrat odločili bitko in so se posebno izkazali v bojih z Obri.

Sloveni so kmalu čutili, da je napad to pot posebno hud. Komaj so se konjeniki približali na streljaj, že so začeli bavarski lokostrelci obstreljevati Slovence v njihovih strelskih gnezdih. Dasi je drevje nudilo kritje, je bilo vendar nekaj Vitogojevih mladcev ranjenih, še preden se je razvnela bitka.

»Za okopl« je klical Vitogoj in hitro so se umaknili za prsteni okop in od tam začeli odgovarjati na streljanje. Posebno izurjeni ostrostrelci so merili naravnost v sovražne lokostrelce in res je nekateremu padel lok iz odrevenele roke, sam pa je zdrsnil s konja. Konjeniki se niso menili za padle in kdor je padel s konja, so ga konjska kopita pomendrala. Najbolj pa so po Vitogojevem ukazu obstreljevali konje. Včasih so zadeli katerega,

da se mu je pšica zadržala globoko v vamp in se je v krču zvrnil po tleh, ter pokopal pod seboj jezdeca. Vendar vse to ni napadalcev odvrnilo od namena, za vsako ceno prodreti skozi sotesko. Tesneje so se sklanjali nad konjske vratove in se spretno izogibali konjskih in človeških trupel na tleh. V drznih skokih so se bližali odprtemu polju.

Takrat je Vitogoj odvrgel lok in kriknil:

»Kamenjal«

Sam je prvi planil k pripravljenemu kupu, grabil je ostrorobe skale, da si je roke ranil do krvi, pehal jih v dolino z nogami. Tovariši ob njem so dihali kot razsrjeni neresci in mu pomagali s tako vnemo, da je njihova kri rosila kamenje. Skalnat skladi so se valili v dolino s truščem, ki je odmeval daleč okoli. Veliki kamni so se spotoma razletavali in odletavali v lokih na dno. Kameniti plaz se je valil konjem pod noge, podiral jih in ubijal živali in jezdece. Konji so pobesneli od strahu pred strašnim truščem, divje so se vzpenjali in se vrteli v krogu, da jih jezdec niso mogli več krotiti. Od nasprotne strani jih je Borut zasipal s pšicami in že se je val napadalcev lomil.

Vitogoj je pazno zasledoval potek boja. Ko so zvalili vse kamenje v dolino, je spoznal, da se napadalci ne mislijo umakniti. Domnevali so, da je najhujše mamo in da jim bo zdaj pot odprta. Spet so se sklepali v bojne vrste in klin je skušal preiti gomilo kamenja in mrtvecev. Vitogoj je napel vse mišice kot struno in zavpil:

»Za meno! V napad!«

Skozi kamenje, ki jih je praskalo po kolenih in rokah, so se plazili navzdol in se niso menili za redke pšice, ki so jih pošiljali mednje lokostrelci. Kakor mačke spretno so se pobirali na ostrorobih skalah in se kakor vihra pognali proti konjenici, ki je prodirala dalje. Z divjim vriščem so napadli Bavarce. Ti se niso ustrašili napada. Nastavili so sulice in pognali konje naravnost med skupino Slovenov. Sloveni niso čakali, sami so se jim zagnali

naproti. Težki bati so drobili in izbijali napadalcem sulice iz rok, kopja so bodla konje v vampe, kratki meči so sekali roke, zadevali so jezdece v prsi, lomili se na trdih konjskih glavah. Desno krilo konjenice je pritiskalo na vso moč, ker je bilo obstreljevanje z ravnine težje in tako je konjenica na tisti strani imela manj žrtev. Jezdci so se vzpenjali preko mrtvih konj in čez skalni hudournik pritiskali na Slovence, ki so imeli že velike izgube. Marsikateri je bil že posekan ali preboden s sulico.

Borut, ki je videl, da mu je sovražnik ušel iz dosega, se je s svojimi pognal iz varnega kritja. Vitogoj se je oddahnil, ko je spoznal Boruta, ki je s kijem mlatil po sovragih. Vitogoj se je že pošteno upehal. Znoj mu je curkoma lil s čela in prav v oči, da so ga pekle in mu je meglilo pogled, pa se ni utegnil obrisati. Sovražnik je pritiskal z vsemi silami in Vitogojevi so se morali korak za korakom umikati. Strahoma so mislili, da se vedno bolj bližajo odprtemu polju. Če ne zadržijo sovražnikov, se bodo ti kakor val razlili v ravnino, dosegli slovenska selišča ter jih požgali in izropali. Vitogoj ni utegnil paziti, kje in kako se bijejo tovariši. Čutil je, da Bavarci prodirajo, zdaj, ko jih nihče več ne obstreljuje. Zavedal se je, da še zadržujejo sovražnika, obenem pa razločno čutil, da ga dolgo ne bodo več mogli. Konjeniki so prodirali kakor veletok, ki ruši vse. Zadaj jih je bilo še mnogo, Slovenov pa samo peščica in še ti so bili močno izčrpani. Še vedno so se zaganjali v prve vrste in s svojimi prsmi zastavljali sovražniku pot v ravnino. Ko so se tako umikali, so zadeli na nekakšen nasip samih pobitih konj, ki so ležali tam od prvega napada. To jim je nudilo nekoliko kritja. V varstvu tega pošastnega zidu so nekoliko laže branili prehod. Toda konji Bavarcev so se že vzpenjali na zid iz mrhovine in pretila je nevarnost, da bodo pogazili Slovence, ki so se branili onkraj.

Vitogoj je krvavel na več mestih. Po ramenu ga je oprasnila sulica, na roki ga je ranil meč, na prsih je imel podplutbe od silnega udarca. Bolečin ni čutil. Bil je

sovražnika. Neprestano je zrl pred seboj temne, porasle, ošabne obraze, ki so ga čudno dražili. Z levico je bodel s kopjem, z desnico je mlatil s kratkim mečem. Vedel je, da jih je nekaj že zvrnil s konja, toda po nobenem se ni utegnil ozreti. Silil je dalje in komaj je zvrnil enega, je planil proti drugemu. Čutil je, da se tudi Borut ob njem hrabro bije. V hipu, ko se je ozrl po njem, je opazil, da ima ves obraz oškropljen s krvjo in da mu od rok teče kri, na ustnah pa mu je visela pena kot spenjenemu konju. Okrog njiju je zevala praznina. Bavarci so se strnili v skupino in ju obkrožali, da bi ju tako laže pobili. Izogibala sta se praznine, v kateri bi ju sovražnik mogel prebosti s sulico. Zato sta silila v neposredno bližino jezdecev in se zamotavala v klobčič. Besno sta se bila, upehana od napora, zardela, hlastajoča za sapo kot stekla volkova.

»Nazaj! Nazaj!« so jima skozi hrum bitke klicali tovariši in se prebijali k njima na pomoč.

»Nazaj? Nikolil!« je skozi peno grčal Vitogoj in zarinil meč orjaškemu Bavarcu med rebra. Bavarec je klecnil, segel z roko proti rani in se počasi zvrnil s konja. Dva druga sta se zagnala na Vitogoja, a Borut mu je priskočil na pomoč in je prvega udaril s kijem, da mu je zdrobil glavo, drugega pa z močnim udarcem v prsi strmoglavil s konja, da mu je lastni konj s kopiti strl lobanjo.

Sredi vročega boja pa je nenadoma pretresel ozračje svež bojni krik in obenem se je konjenica zamajala, kot bi jo zavrtel strašen vihar. Ščiti so udarili, meči zarožljali, sulice so se lomile.

»Bijl Udril Udril!«

Vitogoj se je topoglavo okrenil in moč, ki ga je že zapuščala, se mu je v trenutku vrnila. Z novo vnemo se je zadrevil v boj.

Dobroslav je s svojo konjenico prišel ravno še o pravem času.

Napadalci niso utegnili preceniti, kolikšno silo so vrgli nadnje Sloveni. Čutili so samo, da so se jim Sloveni

zagrizli tudi v boke. Konjenica ob bokih, pešci spredaj in povrh se je znova začelo obstreljevanje. Preostaja le še pot nazaj. Počasi, z velikimi izgubami so se umikali. Prodrli niso.

»Bijl« je vpil Dobroslav in kresal po umikajočih se sovražnikih. Strahoma so se umikali pred orjaškim starim Slovenom, ki mu je vkljub starosti še gorel tak ogenj v očeh! S svojo težko roko je drobil lobanje. Njegovi mladci so se zaganjali v sovražne vrste. Dobroslav se je ves čas zaskrbljeno oziral okoli in pazil, če bodo v daljavi ognji oznanili, da gore selišča, da je torej sovražnik vdrl. Nič se ni pokazalo in to je bilo znamenje, da tudi drugi dve skupini napadalcev nista prodrli. Ko so se Bavarci že umikali, je Dobroslav še enkrat podžgal mladce, da so se zagnali za bežečimi konjeniki. Daleč pa Dobroslav s svojo utrujeno konjenico ni maral za njimi. Ko je videl, da je sovražnikov poraz popoln in da tudi od ostalih dveh skupin napadalcev ni nobene več v boju, je ukazal zatrobiti, naj se vrnejo nazaj.

Vitogoj in Borut sta mu prišla naproti, vsa zasopla in okrvavljena. Stari je skočil s konja, ju objel in se veselil naglas.

»No, živa sta in zdrava!« je veselo vzklikal. Obrnil se je stran in si potegnil z desnico čez oči. »Tega mi ne stori nikoli več, Vitogoj!« je narejeno jezno zavpil. »Zakaj si šel v boj, ko ti je bilo po povelju ostati na mestu in od tam s pšicami nadlegovati sovražnika? Ali si mar pozabil, da si poslednji sin svojega očeta? Kako bi jaz zagovarjal tvojo smrt?«

»Očka, sovražnik nam je ušel iz dosega in pretila je nevarnost, da se bo prebil in se razlil v polje,« se je smehljaj Vitogoj.

»Bes te potiplji! Ali misliš, da jaz nisem pazil? Da nisem čakal tega hipa, pripravljen, da s svojimi mladci zmeljem sovrage, ko bi prišli iz soteske?«

»Kaj pa se srdiš, očka? So vsaj videli, da se jih ne bojimo, čeprav sedijo na visokih konjih!«

»No, da. Slava Svetovitu, ki nam je naklonil zmago!«
»Slava!« so zagrmeli vojniki v bližini.

Začelo se je stikanje za plenom. Pobitim Bavarcem so odvzeli orožje in ščite. Nekateri konji so imeli dragocene brzde, ki so jih tudi pobrali. Plena je bilo obilo. Zložili so nabrano orožje na kup in se čudili.

»Glejte, sovražnik nas bo preskrbel z orožjem,« so se smejali.

Stikali so dalje. Pobrali so mrtvim jezdecem prstane, narokvice in zaponke. Najemniški vojaki so imeli marsikaj, kar so naropali na vojnih pohodih iz dežele v deželo. Ves plen je Dobroslav ukazal spraviti v taborišče. Tam je najhrabrejšim razdelil od plena, ostalo, posebno pa orožje, je ukazal spraviti. Z veseljem je ogledoval bavarške meče in poklical Vitogoja.

»Poglej,« je rekel in mu kazal meč, »in reci, ali niso naši meči res prekratki? V boju s konjenico le stežka dosežeš sovražnika, oni pa se lahko više nagne s svojim dolgim mečem. In ta kovinal Pri nas ne znamo delati mečev. Naši kovači znajo okovati pšice, mečev pa ne!«

Vitogoj je pokimal. Sicer so Slovenci vedno odgovarjali, da so njihovi meči dovolj dolgi, da dosežejo sovražnika, vendar se ni dalo tajiti, da so slabo orožje.

Zapustila sta zbirko orožja. V taborišče so nosili ranjence, ki so jih našli na bojišču. Tudi mrtvece so zbrali in jih pokopali, da ne bi njihove duše ponoči sedale na drevje in tožile, ker ležijo trupla nepokopana. Dobroslav se je ustavil ob mrtvecih in vprašal:

»Koliko naših je padlo?«

»Mojih trinajst,« je povedal Vitogoj.

»Devet od mojih,« je rekel Borut.

Prihajali so poveljniki in povedali, kolikšne izgube so v njihovih četah. Koliko izgub so imele posadke drugod, še niso zvedeli. Vedeli so samo to, da so imeli oni manjše izgube, ker so se napadalci hitreje umaknili.

»Najmanj sto vojnika,« je zamrmral Dobroslav.

Ranjencev je bilo veliko več. Nekateri so bili tako hudo ranjeni, da ni bilo upati na ozdravljenje. Drugi so bili le nekoliko opraskani. Tem so izmili rane s studenčnico in položili nanje stolčnega trpotca, potem so jih pa trdo obvezali s platnenimi povoji. Kmalu bodo ozdraveli in se že čez nekaj dni spet merili s sovražnikom.

»Za danes smo opravili,« je rekel Dobroslav. Gledal je sonce, ki se je nagibalo k zatonu. Iz vseh prsi se je izvil vzdih olajšanja, le Borut je s trdim pogledom ošinil tovariše. Dobroslav je določil skupine, ki niso toliko trpele v borbi, naj ostanejo ponoči na preži. Ostalim je naročil, naj gredo kmalu k počitku, ker je slutil, da jih čaka naporen dan.

Na dvorišču so goreli ognji in vonj po pečenem mesu in ovseni juhi je dražil lačne vojnike. Posedali so okrog ognjev in čakali večerje. Govoriti se jim ni prav ljubilo, preveč živi so bili še v njih vtisi krvavega boja.

Kmalu se je v velikih glinastih skledah kadila ovsena juha. Razgovor je utihnil, čuti je bilo samo srebanje in cmokanje. Po večerji se je beseda nekoliko razživela. Ležali so okrog ognjev in si pripovedovali.

»Bat se mi je zlomil in tako sem ostal golopest. Toda, da bi se umaknil, tega pa ne! Planil sem proti sovragu in sem mu iztrgal meč iz roke!«

»Ne klati neumnosti, saj ni Kurentov praznik!« so se glasno zarežali poslušalci. »Povej to drugim, mi ti ne verjamemo!«

»Gojmir je videl, on bi lahko povedal!« se je veril oni.

»Ne kliči mrtvih za pričo! A da bi potegnil Bavarcu meč iz roke, tega ti ne bo nihče verjel! Premlad si še, fantel!«

»Danes je bil prvič v boju,« je menil star vojniki. »Takim se še ljubi bahati. Kadar boš imel za seboj devetnajst bitk, kot jih imam jaz, se ti ne bo več ljubilo raztezati čeljusti. To so bile bitke, mladci! Danes še ni bilo sile. Najhujše nas še čaka.«

»Ko bi bil vsaj že knez tu!« so želeli nekateri. »Toda on morda še ne ve, v kakšni sili smo mi tu!«

»Kaj boš: ne vel Očka je poslal sle na najhitrejših konjih k njemu, še preden so nas sovražniki napadli. Samo da bi nas jutri Bavarec ne zapletel v odločilno bitko, pa bo knez prišel z vso vojsko.«

»Očka se bo odločilne bitke izogibal.«

»Moral se bo, sicer bomo poginili do zadnjega!«

»In če poginemo!« je dejal nekdo ponosno. »Zadaj je knez z vojsko! Bavarci vendar ne bodo dobili naše zemlje v last!«

»Kaj boš govoril o smrti ti, ki si mlad! Še meni, staremu, ni lahko umretil Ej, jokali bi po meni otroci moji...«

Pogovor je neprestano preskakoval od bitke na padle in se lovil v spominih na dom. Ob ognju je vse prevzemalo tiho hrepenenje po domačih gradiščih v notranjosti dežele, kamor sovražnik ne more priti. Pred očmi so jim vstajale slike domačih ognjišč in želeli so si njih tople bližine.

»Vojna, vojna mori junake,« je vzdihnil nekdo.

Žejna grla so zamakali z medico. Vsem je bilo nekoliko tesno pri srcih, vse je skrbelo, kaj bo prinesel prihodnji dan.

Ko je zatrobil rog k počitku, je taborišče skoraj na mah potihnilo.

Dobroslav je sedel sam samcat v zimovniku. Praznil je zajeten vrč, in vmes obiral koštrunovo stegno. Če je vse premislil, ni mogel biti nezadovoljen z današnjim dnem. Sovražnik je izgubil mnogo vojščakov, zemlje pa ni pridobil niti za ped. Vedel je, da je Tutilo imel mnogo večje izgube kot Karantanci. Toda sovražnikov je bilo mnogo, njih pa malo. Ali bodo vzdržali, dokler ne pride knez z vojsko?

In potem, ko pride knez?

Ali se mu bo posrečilo s težkimi udarci prisiliti Bavarce k umiku? Motilo ga je, ker ni mogel dobiti vesti,

kaj kanijo Bavarci v naslednjih dneh. Kakor tudi je razpošiljal sle in prežune, vendar mu niso vedeli nič pravega povedati. Ej, vse kaže, da bo dolga in huda vojna!

Jezno si je grizel brke. Sovražnike je razjezil današnji poraz, jutri se bodo še bolj zaletavali v maloštevilno obrambo. Oh, in zvezde obetajo lepo vreme. Vroč dan bo spet!

»Bogovi nam bodo pomagali in vzdržali bomo,« si je prigovarjal. Vrgel je oglodano kost v kot, poslednjič nagnil vrč in ves truden zlezal na slamo. »Če ne bo drugače, bomo poginili,« je slednjič mrko pomislil. »Star si že, Dobroslav, naužil si se dobrega in hudega na svetu, pa pojdeš pogledat še k prednikom v svete gaje. Vdali se pa razbojnikom ne bomo!« Čez ušesa si je potegnil kožuh in kmalu zasmrčal.

Na bavarski strani so se vojskovođe naselili v praznem gradišču, ki so ga prebivalci zapustili. Tu so bili vojvoda Odon sam, grof Norbert iz Tirol in grof Ditmar z ozemlja, ki je komaj še branilo svojo samostojnost pred Franki, saj so ti vedno bolj spravljali Bavarce pod svoj vpliv in oblast. Ob mizi je mrko slonel vojvoda Tutilo.

Prostorna veža je bila videti tiha in prazna. Votlo so odmevali koraki vojvode Odon, ki je nemirno hodil gor in dol. V čelešniku ob steni je prasketala plamenica in s trepetavo lučjo osvetljevala vežo in obraze. Vonj dima se je mešal z vonjem po dobrem vinu, ki je stalo na mizi v velikem glinastem vrču. Še neki poseben vonj je dražil nosnice. Prihajal je od Ditmarja, ki se je umival z rožno vodo, lase si je mazilil in obleko je spravljal v skrinje, kjer je hranil posušene dišeče zeli. Štirje vojskovođe so bili kaj čudni videti v preprostem gradišču. Zadružani, ki so tako hitro zbežali, so bili morda Sloveni ali pa tudi Bavarci, ki so se zbalii ropanja, ki spremlja vojsko in vojniške samovolje. Videti je bilo, da so s tem

sneli rogove, ščite, orožje in vse tisto, kar je sicer krasilo veže velikih gradišč in ni bilo samo v okras, temveč je bilo tudi zadružno premoženje. V časih vojne so dragocene rogove zamenjavali za orožje in prav tako v časih stiske za živež. Vse ostalo pa so pustili. Na deri se je še sušila ovčja volna. Na ognjišču je ogenj ugasnil. Poleg lesenih cokel so ležali usnjeni škornji, kakršne so nosili lovci ali veljaki. Na preslicah so še visele kodelje prediva in ob steni so ostala slamnata ležišča, prekrita z ovčjimi kožami. Tudi je bila v veži še zmeraj zibelka in v nekem kotu so ležale raztresene glinaste igračke, s katerimi so se kratkočasili otroci.

Vojvoda Odon je molče korakal po veži in neprestano gledal v tla. Tudi Ditmar je ogledoval steptana prstena tla in potem svoje roke. Zdelo se mu je, da so že izgubile nekaj svoje nežne beline, na katero je bil tako ponosen. Sicer je nosil pri ježi rokavice, toda rokavice iz grobega usnja so nerodne in obdrgnile so mu kožo. Položil je roki na hrastovo mizo in vzdihnil. Po sili se je spomnil na dom. Razvajeni lahkoživec ni maral vojn, a zdaj ga je k temu prisilil trdi vojvodov ukaz. Naveličan molka je tudi sam stopil po veži in se razgledoval. Ob deri z ovčjo volno se je zmrdrnil: »Po govnu smrdi,« in se hitro obrnil stran.

»Kje bomo spali?« je vprašal, ker ni nikjer opazil primernega ležišča.

»Pernic v tej deželi pač ne boš našel, dragi grof,« se mu je posmehnil Odon in se ustavil ob mizi.

Zdelo se je, da so mu te besede razvezale jezik. Široko se je razkoračil, stopil pred Tutila in poudarjal besedo za besedo:

»Pripravljen sem se globoko prikloniti pred slavo tvojega imena, vojvoda! Čuda sem slišal o tvoji hrabrosti. Toda, kar si storil danes... Konjeniški stotniki so mi sporočili, da sem izgubil pol stotnije konjenikov.«

Tutilo je pobledele. Vendar se je premagal in se poklonil vojvodi. »Jaz imam še več izgub,« je rekel suho.

»To meni nič mar, vojvoda. Kriv si svojih in mojih izgub,« je hladno izzival Odon.

»Kriv?« Tutilo se je pognal na noge in stopil tik k vojvodi. »Nisem mogel drugače, saj si videll«

»Stvari se nisi lotil na pravem koncu,« je lenobno dejal Ditmar. »Že pri prvem napadu si pokazal premalo previdnosti. Drugi in tretji napad pa sta bila popolnoma odveč.«

»Mar bi prevzel poveljstvo ti sam, grof,« je pikro rekel Tutilo.

»Jaz? Ali sem se jaz potegoval za poveljstvo? Ti, vojvoda, si nam obetal, da bomo zmagali kar mimogrede. Meni ni do vojne. Uši ti pijejo kri, spiš po kmečkih gumnih, kjer še smrdi po svežem govnu, namesto vina piješ deževnico...«

»Grof,« ga je ostro ustavil vojvoda Odon, »kot tvoj vladajoči knez ne bom poslušal takih besed! Eden štirih mojih upraviteljev si in prisegel si zvestobo. Dobro sem te nagradil! Mesto in velik kos dežele si dobil od mene, zdaj pa...«

»Knez in vojvoda,« se je priklonil Ditmar, »ne name-ravam ti odrekati pokorščine, ker si položil četrtno dežele v moje roke. Ti si me dobro plačal in jaz ti zvesto slu-žim.«

Odon se je potolažil. Vmes je posegel še Norbert Tirolski, drugi od štirih upraviteljev vojvodove posesti, in rekel:

»Tutilo pozna Slovene, le da mu danes sreča ni bila naklonjena.«

»Sreča bo vedno spremljala krščanske bojavnike v boju z neverniki,« je dejal Odon. »Preveč si v grehe zakopan, Tutilo, in zato ti ne morem več zaupati svoje konjenice. Uničil bi mi jo.«

Zdaj je Tutila zalila rdečica in grahaste oči so mu boljčale v vojvodo. Trdo je stisnil mizni rob in bruhnil:

»V tvojih deželah je več škofov, greha pa nič manj kot med nami. Zdaj nisem pri spovedi. Tvoj zaveznik sem

in tega ne pozabi!« Okrenil se je proti izhodu in trdo ponovil: »Zaveznik, ne podložnik!«

»Čakaj!« ga je ustavil Odon. »Zaveznik, si rekel? Moj zaveznik je knez regensburški, tvoj vladar!«

»Da, njemu bom dajal odgovor, če me bo klical nanj.«

»Ohol si, vojvoda! Regensburški knez je tvoj vladar v vojni in miru. Poslal mi je vojsko pod tvojim poveljstvom. Pošteno plačilo sem mu obljubil zato. Ti veš, koliko pritiče vojnikom, koliko tebi in koliko dobi knez. Torej si dolžan meni pokorščin!«

Tutilo je ostrmel in ni našel besede. Norbert Tirolski je zarožljajal z mečem in se posmehnil v gosto brado. Ditmar se je poigraval s srebrno zaponko pri svojem pasu.

»No, kaj! Nimaš odgovora?« je vprašal Odon.

»Samo en odgovor!« se je zagnal Tutilo. »Umaknil se bom s svojo konjenico v ozadje.«

»To bi bilo ugodno zate,« se je hripavo zasmeljal Odon. »Ne, vojvoda! Zato vas ne bom plačeval! Zahtevam, da odslej v vsem delaš po mojih poveljih!«

»Vse razumem, vojvoda,« ga je zavrnil Tutilo. »Ti hočeš, naj samo mi krvavimo za — tvojo zmago?«

Norbert se je suho zasmeljal, Odon je obstal.

»Zališ, vojvoda! Če bi ne bila vojna, bi ti vrgel rokavico!«

»Prav! Pripravljen sem!« je odgovoril Tutilo in segel po svojih težkih železnih rokavicah.

Ditmar je planil k njemu in ga zgrabil za zapestje.

»Knez in gospodar moj,« se je obrnil k Odonu, »ne draži medveda! Vojvoda Tutilo se je danes neprevidno zaletel! Ni mislil na pretkanost sovražnikov! Vsakemu vojskovodji se lahko zgodi, da je poražen! Sicer pa to res ni poraz! In Tutilo je pri tem izgubil več kot stotnijo najboljših jezdecev. Izguba ga boli, ne očitaj mu še ti, knez moj! Sedimo in premislimo raje, kako bi sovražnika dobili v klešče!«

Napetost je popustila. Tutilo si je zataknil rokavice nazaj za pas. Odon je pomirjen sedel k mizi in segel po vrču. Ditmar pa je govoril kar naprej, da bi jih bolj pomiril:

»Polje pred nami je primeren prostor za bitko, to je res. Toda Sloveni se bodo izmikali odločilni bitki. Raje bodo čepeli po zasedah in nas napadali. Treba jih bo drugače prijeti.«

»Kako, drugače?« je še vedno nejevoljen vprašal Odon.

»Navadno gre konjenica prva v napad, za njo pa lokostrelci in pešci, oboroženi s slabšim orožjem.«

»V vseh vojnah je tako,« je rekel Odon.

»To je star, preizkušen način. Konjenica nadela pot pešcem. Pri tem načinu bojevanja, kot ga imajo Sloveni, se mi pa to ne zdi dobro. Pešci bi morali iti prvi v napad.«

»Mar pešca pšica ne zadene?« je vprašal Tutilo.

»Zadene že, a manjša škoda je, če pogine pešec, kot če pade izurjen konjenik. Tudi konj je škoda. Najprej morajo iti pešci — lokostrelci, ki naj obstreljujejo sovražnikova gnezda.«

»Kaj bodo opravili? Sovražnik se skriva v gozdovih in ne bodo mu mogli do živega,« je trdil Tutilo.

»Vojvoda, ti si se danes skušal prebiti skozi sovražno zasedo, ne da bi ugonobil sovražnika. Slabo si ravnal, ker ti sovražnik še vedno lahko vpade v hrbet. Treba je sovražnika poiskati in ga uničiti, kakor uničiš osje gnezdo. Če bi bil danes uničil sovražnika v gozdu in v skrivališčih na polju, bi bila šla konjenica zlahka v polje, za njo pa vse taborišče.«

Možje so pozorno poslušali in pritrjevali.

»Kako meniš? Povej še več!«

»Takole: najprej naj gredo lokostrelci in pešci. Približajo naj se sovražniku in ga zapletejo v boj. Zadaj naj pa čaka konjenica, ki bo zlahka prešla nevarna mesta, če bo na obeh straneh divjala bitka. Morebiti bi se

Sloveni še kje postavili po robu, toda na odprtem polju jih ne bo težko premagati.«

»Med pešci in lokostrelci bodo velike izgube,« je menil Odon.

»Knez, kot izkušen vojvoda moraš vedeti, da ni vojne brez izgub.«

Nekako nerad je Odon prikimal.

Pozabili so na prepir, ki jih je pretil čisto razdvojiti. Lotili so se vinskega vrča, ki je kmašu pokazal dno, in so poklicali novega. Pretresli so Ditmarjev nasvet in ker nihče ni imel boljšega, je kazalo, da se bodo ravnali po njem. Vojvoda Odon mu je celo ponudil, naj prevzame poveljstvo.

»Nimam dovolj vojnihkušenj, da bi upal prevzeti tako veliko breme odgovornosti nase,« se je izmikal Ditmar. »Povedal sem svojo misel, vaša modrost naj jo pa presodi.«

»Kdo prevzame poveljstvo?« je vprašal Odon.

Nihče se ni oglasil. Tutilo bi bil pač rad opral s sebe sramoto današnjega poraza, vendar se ni maral ponižati pred Odomom, ki ga je kruto žalil. Pa tudi Ditmarjevemu načrtu ni prav do konca zaupal. Če Slovenov že danes ni bilo mogoče presenetiti, jih bo jutri še težje. Kdo ve, če niso iz notranjosti dežele prišle sveže čete in bo boj jutri še trši? Raje je izpil nekaj vina in z ošabnim obrazom rekel:

»Najbolje bo, če knez in vojvoda prevzame poveljstvo sam.«

Ditmar in Norbert sta mu prikimala. Dobro sta ga poznala in vedela, kako rad si lasti zmage, poraze pa vedno zvrča na druge.

»Jaz sam?« je zategnil Odon. Ko bi mu bil to svetoval kdo drug, bi sprejel. Tutilo pa, njemu ni zaupal! Zato je skušal najti verjeten izgovor in je ponosno rekel: »Ali bi ne bilo sramotno, če bi jaz, knez in vojvoda bavarski, moral izvršiti posel, ki ga lahko opravi vsak poveljnik?«

»Izogiba se,« je pomislil Ditmar. »Na meni je vrsta.« Glasno pa je dejal: »Res je, da našemu knezu in poveljniku ni treba samemu preganjati pastirjev iz njihovih umazanih staj. Prevzemi ti, Norbert!«

»Kaj bi jaz?« se je izvijal Norbert. »Še prav razumel nisem, kako hočeš. Sam si si izmislil in sam boš najbolje izvedel svojo misel.«

»Pri vseh hudičih!« je pri sebi zaklel Ditmar. »Ne maraš si razbiti svoje debele tirolske betice in knezu se nočeš zameriti! Jaz naj rijem po tem blatu, seveda.«

V tem je že slišal Odonu:

»Knez Ditmar, ti prevzameš poveljstvo!«

»Če nočejo možje slavnih imen in z velikimi vojnimi skušnjami, tedaj bom pač jaz z veseljem storil vse, da priborim našemu knezu in zapovedniku zmago!« je rekel in se priklonil pred Odomom.

Vojvoda mu je dostojanstveno vrnil poklon in spet sedel.

»Zarana pojdeš v napad?« je vprašal Odon.

»Ob prvem svitu. Potrebujem pet stotnij pešcev in prav toliko konjenice.«

»Toliko imaš vendar svojih ljudi.«

»Imam, toda nočem, da bi govorili: Ditmar je zmagal.«

»Nočeš izgubiti svojih?« se je hudobno zakrohotal Tutilo.

Ditmar je vstal in se priklonil Odonu:

»Poznaš mojo zvestobo, knez! Res ti nočem ukrasti zmago!«

Na Odonovih debelih ustnah je zaigral ničemeran smehljaj, ko je rekel:

»Izberi stotnije po svoji volji.«

»Storil bom po besedi, knez.«

»Naj pokličem stotnike?«

»Nikar, vojvoda! Če bodo možje že nocoj zvedeli, da pojdejo jutri v napad, ne bodo mogli spati in to bi bilo slabo.«

Vojvoda Odon je stopil na sredo veže in prisluhnil proti izhodu. Hrum v taborišču je bil že potihnil in čuti je bilo samo korake straž.

»Pojdimo k počitku. Jutrišnji dan bo naporen.« Prekrižal je roki na prsih in šepetal predse:

»Nakloni nam zmago nad pogani, Gospod naš...«

»Amen,« so mrmraje odgovorili Tutilo, Ditmar in Norbert.

Plamenica je dogorevala in rdečkasta svetloba umirajoče luči je osvetljevala vežo le za silo. Norbert in Tutilo, ki sta bila vajena vojnih pohodov, se nista dolgo ozirala po ležišču. Zleknila sta se na kupe ovčjih kož. Vojvoda Odon je poskrbel zase. Z vozom so mu pripeljali volnene odeje. Zdaj se je zavijal vanje, mrmraje molitve. Ditmar je bil zaspan in truden, pa ni vedel, kam naj se zlekne. Tudi ga je skrbel jutrišnji dan. Vedel je, kako nevarno se je zameriti častihlepnemu Odonu. Odšel je ven. Pri lesenem opažu je našel kup slame in ne da bi dosti pomišljal, se je zavil v svoj plašč in legel v slamo. Sicer ga je neprijetno bodla v vrat in lica, vendar je ostal raje v slamí, kot da bi šel v zasmrajeno vežo. Nemirno se je obračal po trdem ležišču in preklel vojni pohod, naposled pa je ob črikanju murnov trdno zaspal.

Sredi noči ga je prebudil nekdo, ki se je spodtaknil ob njegove noge, padel čezenj in srdito zaklel.

»Kdo me budi?« je zaspano vprašal Ditmar.

»Poveljnik?« se je prestrašil konjeniški stotnik in hitro skočil na noge.

»Pusti me spat!« je revsknil Ditmar. »Prekleta vojnal Še v slamí nimam miru!«

»Vstani, grof!« ni odnehal stotnik. »Ogenj!«

»Ogenj?« je zaspano ponovil Ditmar. Vstal je, da bi izvedel kaj več, toda stotnik je hotel priti do kneza vojvode in Ditmar ga je zaman klical. Razgledoval se je in stopil za lopo, ker se mu je zdelo, da prihaja krik z južnega dela taborišča. Ostrmel je. Zdelo se mu je, da tam gorijo velike grmade, vmes pa letajo ogromne pla-

menice brez reda sem in tja. Za plamenicami pa so se užigali vedno novi ognji. Vse taborišče je hrumelo in se premikalo. Konji so rezgetali, živina je mukala in ljudje so kričali v divjem strahu.

Trombe so zapele kakor tedaj, ko kličejo vojnike v napad. Ditmar je čul, da stotniki kličejo svoje v bojni red.

»Napad? Sredi noči? Ali sanjam?« se je čudil Ditmar in hotel verjeti, da ga mučijo hude sanje.

V tem pa so stopili iz gradišča Odon, Tutilo in Norbert.

»Napadli so nas?« je vprašal Odon in trepetal od strahu.

»Ne, vojvoda,« je pojasnjeval stotnik, ki je prinesel vest. »Venedi so nam zažgali vozove in splášili konje.«

»To je napad! Kaj pa drugega!« je zavpil Odon, nejevoljen, ker mu je stotnik oporekal.

»Venedov ni tu,« je trdil stotnik. »Samo zvijačo so si izmislili. V bližino našega taborišča so se pretihotapili s konji, ki so nosili na hrbtih butare iz suhega dračja. Te so potem zažgali in konje pognali v naš tabor. Konji, ki jih je ogenj pekel, so podivjali, zaletavali so se v naše vozove in ker je vse suho, so vozovi jeli goreti.«

Vojvoda Odon je zaripnil v obraz in sapo mu je jemalo. »Kaj? Kaj? To so storili? Volkovi, ušivi pastirji... Rogajo se nam, nam, tvojim služabnikom, gospod, Vsemogočni...« je bruhalo iz njega. Z rokama je mečkal rob svojega vojvodskega plašča in besnel od silne togote.

»Ali nisem pravil?« je rekel Tutilo. Zdelo se mu je, da mu je padla z ramen polovica sramote, ki mu jo je nakopal poraz.

»Tako se vojujejo!« se je zgražal Norbert.

»Oh, to ni nič novega,« jih je miril Ditmar. »Že Tacit je pisal o tem. Mislim, da tudi Herodot omenja

tak način. Menda se je že Aleksander Makedonski tako bojeval.«

»Kateri Tacit? Ne poznam ga. Pogan, sevedal Kakor tile!«

Ditmar je skrival posmeh. Tutilo je srdito rekel:

»Poganski psil Stekli psil!«

»To ni pošten boj,« je dodal Norbert.

»Ni vredno govoriti o tem,« je odločil Ditmar. »Treba je ogenj zaustaviti.«

»Poveljnik, vode ni v bližini,« je povedal stotnik.

»Vode ni?« je zazijal Odon. »Kateri bedak je nastanil taborišče na takem kraju, kjer ni vode?«

»Pojdimo, pojdimo!« je priganjal Ditmar.

Videl je, da sta Tutilo in Norbert stekla v noč, stotnik ju je še prehitel. Odon se je umaknil nazaj v gradišče. Ditmar je hitrih korakov stopil za Tutilom in Norbertom.

Ogenj je razsajal čimdalje bolj. Ko so vojskovodje pritekli tja, so videli, da je zmeda velika. Ljudje so kot brez glave begali sem in tja. Konj-ognjenoscev ni bilo več. Nekateri so poginili, drugi so se otresli strašnega bremena in ušli, nekaj pa so jih ujeli. Ditmar je sprevidel, da je treba rešiti tiste vozove, ki se jih plameni še niso dotaknili. Stopil je na voz in potegnil svoj mali, s srebrom okovani rog. Zatrobil je in ko se je zbralo okrog njega nekaj mož, je ukazal:

»Vse vozove, ki se jih ogenj še ni dotaknil, odpeljite stran!«

Zaškripali so vozovi. Vojniki so hiteli odvažati. Ditmar je videl, da bo taborišče kmalu izven nevarnosti. Močnega vetra ni bilo. Ko so odpejajali cele vozove, so skušali rešiti z gorečih, kar se je še rešiti dalo. Nekateri, posebno najemniki, so izrabili priliko, da bi si nabrali plena. Videl pa je Ditmar tudi čudne prizore. Ko je šel mimo gorečega voza, s katerega sta dva bavarska vojnika metala, kar se je dalo rešiti, je slišal, kako je eden od njiju rekel:

»Ne bom več gasil! Roke sem si že opekli! Pa kaj bi reševal? Saj je knezovo, ne moje!«

Ditmar je segel za pas po bič in ga visoko dvignil. Bič je zažvižgal in se strašno povil okoli vojnikovih ramen. Možu so zašklepetali zobje kot v groznici, vendar ni dal glasu od sebe in tudi sklonil se ni. Ditmarja je ujezila tiha upornost in je še bolj udaril. Mož pa je stal kot ukopan. Okrog njiju so se zbrali še drugi in vsi so molčali. Ditmarja je nenadoma obšel strah sredi množice neznanih vojnikov v temni noči. Vtaknil je bič nazaj za pas in se umaknil riterski, kot bi se bal udarca od zadaj.

Do prvega svita so gasili. Ko je sinil dan, so vozovi še vedno tleli. Med vozovi so ležali poginuli konji, pa tudi zadušeni in ožgani ljudje, ki jih je ogenj prese-netil v trdnem spanju, da so omamljeni od strahu in dima silili v bližino ognja in se nikakor niso mogli več rešiti. Ditmar je hodil med razdejanjem in jezno brnil mršavega konja, ki se mu je na hrbtu poznala sled grmade.

»To so res barbari,« je zagodrnjal. »Tako suho kljuse pošljejo!«

Hodil je med kupi zoglenelih ščitov, požganih lokov z zvitimi tetivami in pšicami, ki so se ob pišu vetra sesipale v pepel. Nad vsem se je dvigal težki vonj se-žgane moke, žita, tlečega usnja in ožganega mesa. Z dnem se je plamen pritajil in le težek dim in smrad sta se vlačila nad pogoriščem.

»Več kot sto voz je uničenih,« je poročal stotnik, ki se je približal zamišljenemu grofu.

Grof je togo pokimal.

»Tudi naši konji so se splašili in se razbežali na vse strani,« je zgovorno pripovedoval stari stotnik. »Neka-teri so ušli daleč v polje in jih ne morejo več najti. Najbrž so jih Venedi polovili.«

Zdaj se je Ditmar zdrznil in jezno zapičil pogled v stotnika.

»Venedi so dobili naše konje?«

»Mi nismo krivi. Konji so ušli. Sicer pa jaz nisem konjeniški...«

»Molči!« je zarjul Ditmar in sunil stotnika v prsi z ročajem srebrnega roga. Ko se mu je stotnik umaknil, se je bil po prsih in kričal: »Včeraj so potokli Tutila! Naj ga, bedaka, še bolj bi ga morali! Ponoči so napadli taborišče! Naj ga, tudi stari, veliki vojskovodje so delali tako. Toda, da so vzeli naše konje... Moji konji, tako skrbno gojeni... Fej... Toda danes jim pokažem, barbarom...«

Še preden je sonce vzšlo, je sklical vojsko v bojni red.

10

Svečenik Gorazd je stopal po stranskem prostoru v svetišču, v katerem je tudi bival. Vrata je odprl na stečaj, da je bilo svetlo. Na mizo je nakopičil suhih zdravilnih zeli in jih prebiral.

»Pelin? Nak, to je za stare ljudi, ki jim jed ne gre več v slast,« je govoril sam sebi, zvezal šop in ga obesil na leseni klin v steni. »Jetrnik in pljučnik, to tudi vojnikom prav pride. Lipovo cvetje prežene kašelj, bezeg je pa dober za vse notranje bolezni. Lapuh pomaga za težko sapo, oh, skoraj ga bom moral začeti sebi kuhati. Lubje od mladega hrasta je dobra kopel za bolne noge, posebno ženam pomaga. Ta praprot prežene najhujše trganje, prav tako hitro mine, kot bi legel v mravljišče. Aha, tu imam še nekaj kolovoznika. Naveži ga na uho, če te zob boli, pa ti vse ven potegne. Tudi zavrelica iz vresja je dobra, kar laže dihaš po njej in arnika pomaga znotraj in zunaj. Zemlja je res dobra mati. Skoraj vsaka zel je za nekaj, samo poznati jo moraš in dobro vedeti, kdaj jo je treba utrgati. Še črni teloh in krvo-močnica, po kateri krave dobijo krvavo mleko in pogi-

nejo, sta včasih koristna. Slava bogovom, ki so nam dali toliko zdravil, da z njimi krotimo bolezni, ki nam jih pošiljajo besi.« Razdelil je zeli, drobil jih, prah mešal in ga spravljaj v male, platnene vrečice. Potem je začel zlagati na mizo lonce z mazili in jih pregledovati. Prijeten vonj je polnil izbo in starec se je smehljaj. »To je najboljše za rane. Pa sem se tudi ubijal in poskušal, preden sem dognal, katere zeli in korene moraš zmešati, da je mazilo pravo.« Z zadovoljstvom je vonjal blagodišeče zelenkasto mazilo, ki so ga bili lonci polni. »Kakor bi slutil, da bo vojna, sem pripravil toliko zdravil, ravno še pravi čas! Zdaj bi bilo prepozno. Črnega korena ni več.« Skrbno je pokrival lonce in jih postavljaj nazaj v vrsto. Nekatera zdravila so se pokvarila, izločil jih je. Nazadnje je odprl še glinaste vrče in preizkušal arniko in trpotčev sok. »Saj bo,« je kimal, ko je ogledoval obilno zalogo. »Mislim, da so tudi žene kaj pripravile.«

Na tla je legla dolga senca in Gorazd se je ozrl.

»Milical« je pozdravil knezovo hčer. »Ali si mi srečen dan prinesla?«

»Ne vem, če bo srečen. Ali sem prva?«

»Še nikogar ni bilo danes.«

»Potem pa ne bo. Če prva zjutraj stopi ženska v hišo, je dan nezgoden.«

»Lej jo!« se je Gorazd zasmel ljudski vraži. »To velja le za stare in grde žene, ne pa zate!«

Obotavlja se je stopila noter in ogledovala zdravila. Razkazoval ji je in jo vprašal:

»Ali imate v gradu tudi kaj?«

»Nekaj bo že. Mi ne znamo tako dobro pripraviti, kakor ti. Obvez pa bomo dali mnogo. Mati že vse dni trga najtanjše platno za obveze. Ko bodo šli, jih bodo vzeli s seboj.«

»Prav je tako. Saj še raste lan na polju in obeta dobro letino.«

»Žival Kdo pa govori o škodil!«

Gorazd je razmišljal, po kaj je prišla, in vprašal:

»Ali te je mati poslala?«

»Ne,« je rekla kratko in zardela.

»A, kar tako si pogledala malo k meni. Prav.«

»Nisem...«

»Kaj pa je potem?« se je začudil.

Milica se je prestopala in živo rdela. Pograbila je lonc z mazilom, ga prestavila in v zadregi vprašala:

»Za vse boleznj poznaj lek. Ali znaš tako narediti, da bi koga obvaroval pred smrtjo in nezgodo?«

»Knežnja, tega ne zna nihče,« jo je resno zavrnil Gorazd. »Nočem ti lagati, kakor delajo tudi nekateri svečeniki. Zemlja ima svoje moči, za vse jih pa tudi jaz ne poznam. Kadar je vojna, ima Morana vedno bogato žetev. Priporoči dušam prednikov in bogovom svoje drage, pa ti jih bodo čuvali.«

»To sem že storila, pa se mi zdi, da ni zadosti,« je rekla in sklonila glavo. »Slišala sem, da vojnika varuje, če kaj takega nosi s seboj... Tisto mi daj...«

»Koga pa hočeš obvarovati? Vitogoja?«

»O, njemu je že nevesta nekaj dala, to ga bo varovalo. Videla sem, s seboj nosi v tulcu za pšice.«

»Očeta hočeš obvarovati?«

»Zakaj pa sprašuješ?«

»Kako pa naj pomagam, če ne vem?«

»Ali boš dal tisto, če povem?«

»Skušal bom pomagati.«

Ustnice so ji zatrepetale in žareč sram jo je spreletaval. Vendar se je premagala in plaho zinila:

»Za Boruta.«

»Županovega sina izpod obrške oblasti? Ali si mu objubljena?« se je začudil svečenik.

»Nisem,« je vzdihnila.

»Ali knez ve?« je oprezno poizvedoval.

Odkimala je in trdo stisnila ustne. Potem pa je nenadoma izbruhnila iz nje vsa skrb in bolečina. Strastno, kakor bi svečenik nikdar ne pričakoval od nje,

je vzkliknila: »Hočem ga! Samo njega! Vem, komu me hoče dati oče... Jaz nočem brata vojvode Dobrila! Če mi ne bodo dali Boruta, bom izpila trobelikovec!«

»Kaj govoriš?« je zavpil Gorazd. »Tu, v svetišču tako govoriš? Kaj, če so te čuli večni bogovi?«

Knežnja se je mahoma spustila v jok in med jokom se je trgalo iz nje:

»Odpusti, Gorazd! Ne povej nikomur! Toda jaz... umrla bom, če se Borut ne vrne iz vojne...«

Stari svečenik je gledal dekle, katere svetlolasa glava je slonela na grobi mizi in so ji ramena podrhtevala v joku.

»Milica, ne jokaj,« je rekel odločno. »Kaj bo storil knez, ne vem. O tem zdaj ne bova govorila. Nekaj pa ti bom dal, kar bo morda tvojemu ljubemu pomagalo.« Poiskal je šopek suhih vijolic in jih ovil s kosom platna. »Glej, to so vijolice, boginji Živi posvečene cvetlice. Živa je močnejša od Morane. Te cvetke naj nosi pri sebi in Morana ne bo imela moči nad njim.«

V hipu ji je žalost splahnela. Z belim rokavcem je otrla solze in modre oči so spet žarele pod težkimi pšeničnimi lasmi. Beli zobje so v nasmehu blisnili izza rdečih ustnic. Kar skočila je k svečeniku in ga stresla za rob plašča. »To ga bo varovalo pred Morano, Gorazd?«

»Varovalo ga bo.«

»In pred besi tudi? Pred mōro, veščami in volkodlaki, ki se ponoči plazijo okrog in prežijo na žrtve?«

»Tudi pred temi,« se je otresal malce otročjega dekleta. »Morana gospoduje besom in če ona sama ne more do Boruta, so tudi besi brez moči.«

»Zahvalim se ti, Gorazd, iz vsega srca zahvalim,« je vzkliknilo dekle in kakor srna prhnilo iz svetišča.

Gorazd se je smehljaj in gledal za njo, ko je hitela k vodi in čez most proti dvorcu. Nasmehnil se je.

»Zdaj verjame, da ji bo to rešilo ljubega, in je srečna,« je mislil. Sam ni vedel, kdaj je sedel na klopi

in so mu roke omahnile ob telesu. Misli je na vojno in na dekle, ki trepeta za ljubega, ki je tako daleč od nje, da oče ne sme vedeti za klic njenega srca... In tako mlada je še, pa misli na trobelikovec. Trpi, morda bolj kot vojniki, ki zre smrti v oči... Gorje, samo gorje seje prekleta vojna...

Naselje se je napolnilo z vojniki. Krnski grad jih je bil poln in vse bližnje naselbine so jih sprejele pod streho. Stotine konj se je paslo po travnikih, mladci pa so pohajkovali in prepevali bojne pesmi, zraven pa gledali za mladimi združankami, da bi si razveselili srce pred odhodom na vojno. Neprestano so prihajali novi vojniki. Valjhun je hodil med njimi in se veselil.

»Vendar imamo veliko moč,« je menil in bil ponosen. »Ko bi mogel vse povesti nad Bavarce, pa bi se kar dobro zavrteli. Toda treba je zavarovati deželo pred Obri, ki bi pač hitro vpadli, ko bi jim nihče ne branil. Na tri Obre zadostuje en naš vojniki,« je zaskrbljeno računal. »Vendar bomo morali poslati proti Obrom mnogo bojnikov, ki bi jih tako zelo potrebovali v boju z Bavarci.«

Sam in skrbno je gledal, da bi vojaki, ki so taborili pod gradom in v okolici, ne stradali. Sicer so se pa župani odzvali knezovemu ukazu in so poleg vojnikov pošiljali tudi velike množine blaga. Iz vseh zadrug so prihajali tovari. V knezovih shrambah so se kopičili skladi suhega, nekvašenega kruha, veliki hlebi sira, kupi ovčjega mesa, posušenih rib in drugih živil.

Vsak dan so prihajale nove čete, ki jih je knezov ukaz dvignil na pot. Župani in starešine, ki so jih privedli, so pozdravljali kneza in mu jih postavljali na ogled. Knez si je ogledoval vojnike in jih prevzemal pod svoje poveljstvo.

»Vem, žito zori in težko je iti na vojno,« je govoril županom in veljakom. »Toda sila je, dežela nas kliče, moramo!«

Župani so ob njegovih besedah pozabljali nejevoljo, s katero so šli v vojno, in mu pritrjevali.

»Ko bo žito pospravljeno, se bomo vrnili kot zmagovalci,« so mu odgovarjali.

Knez je mislil na vse. Posvetoval se je z veljaki, urejal vojnike, zapovedoval poveljnikom in skrbel, da so šli takoj na pot vozovi z živežem in orožjem. Noč in dan so močne, žilnate roke prekladale tovore. Dolge vrste voz so se s spremstvom pomikale proti bojišču.

»Hitite!« jim je veleval knez na pot.

Sam je čakal, ker je vedel, da župani iz oddaljenih žup še niso mogli pripeljati bojevnikov. Zanašal se je na Dobroslava, ki bo gotovo zadrževal Bavarce tako dolgo, da bo knez prišel z močno in spočito vojsko.

Pred Valjhunovimi kovačnicami je noč in dan gorel ogenj. Kovači, črni kot besi, so se sukali okoli nakoval. Tudi v ješah je gorel ogenj. H kovačnicam so privažali taljeno železo in kovači so kovali orožje. Mladci so si v ognju opalili bate in gorjače. Na toporišča so nasajali kratke in široke kose. Brusili so tudi meče in lovske nože. Med vojnike so prihajali lovci, ki so se po vse poletje klatili po hostah in zalezovali zverjad. Med njimi so bili sloveči medvedji lovci, lovci na volkove in drugi. Nekateri so si opasali okoli ledij risjo kožo. Lovci so bili pogumni, pa samosvoji ljudje in vsi so jih gledali s spoštovanjem. Prihajali so bronasto zagoreli pastirji, ki so se jim mišice utrdile ob pastirskem korobaču. Vsa množica ljudi je delala ali pohajkovala in nestrpno čakala, kdaj bo knez zapovedal odhod.

Med tistimi, ki so se pripravljali na bojni pohod, je bil tudi svečenik Gorazd. Njega so mnogi prosili, naj jim vedežuje, toda Gorazd ni hotel vedeževati.

Prinesel je svoj kratki meč, brusil ga je in ostril, kalil ga nad ognjem in ga posipal s sivim prahom, da so iskre letele od njega. Gruča vojniov se je zbrala okrog njega in strme občudovala njegovo delo.

»Tebi se ne more nič zgoditi,« je rekel nekdo. »Bogovom služiš in bese znaš zaklinjati, če kdo, ti se boš vrnil zdrav.«

Gorazd ni odgovarjal, kar naprej je kalil orožje. Ko se mu je zazdelo, da je meč oster dovolj, je vrgel kvišku kos ovčje kože in jo v zraku presekal.

»Oj!« so se začuli vzkliki. »Takega meča sam knez nimal!«

»Mislim, da bo dober,« je zadovoljno pokimal svečenik.

Včasih je v taborišču nastal tudi nered, ki ga je moral knez sam zatreti s trdo roko. Nekaj dolgoprstih tatov je skušalo krasti blago, namenjeno vojski, in knez je povsod razpostavil močne straže, kakor bi bili v sovražni deželi. Stražarji so pregnali tatovom skomine, ki jim jih niso mogle pregnati stroge deželne postave. Postava je ostro kaznovala tatove. Kdor je kradel prvič, ga je dal župan pretepsti s palicami, kdor je ukradel drugič, so ga za dolgo zaprli v temnico, in tretjič so mu odsekali desnico. Malo je bilo trdovratnih tatov, ki bi jim morali posekati desnice. Klatili so se od zadruge do zadruge in povsod so se jih bali in jih zaničevali. Celo otroci so jih spremljali po potih, obmetavali so jih s kamenjem in zasmehovali. Včasih je tudi izbruhnil prepir med možmi iz posameznih žup, ki so se že doma sovražile med seboj zaradi nepoplačanih zločinov ali krvne osvete. V naglici so grabili za bate in se tolkli z njimi. Toda župani so vedeli, kaj jim je treba storiti, zagnali so se med pretepače in udarjali po njih z biči. Vojna nevarnost ni pustila, da bi mislili na medsebojno sovrašтво.

Mimo tega pa je bilo kljub zaskrbljenosti v taborišču tudi mnogo veselja. Večer za večerom so daleč po polju goreli ognji. Okrog njih so posedali vojniki; nekateri stari, izkušeni bojevniki, z mrkimi obrazi in sledovi brazgotin, z dolgimi lasmi in bradami, drugi še golobradi mladiči. Med njimi je bilo več potujočih pevcev, ki so prišli od vseh strani in se pridružili vojski. Godli in peli so za prežitek. Vojna je bila zanje dober čas. Vojnik z ničimer ne varčuje in radodarno obsipa pevce, ki ga razveseljujejo.

Zadnji večer pred odhodom so pri vseh ognjih pili medico in težki, gosti ol, peli in ponekod tudi plesali. Pri enem takih ognjev, na dvorišču knežjega gradu je sedel tudi knez sam in najvplivnejši kosezi. Mednje je prisedel svečenik Gorazd. Tudi on je imel s seboj gosli na tri strune. Častitljivi, bogovom podobni starec je znal bolj umetno kot ljudski pevci ubirati strune in tudi pesmi je znal, kakršnih drugi niso poznali. Pel je najprej stare, med ljudstvom znane pesmi, in možje so mu v ritmu pritegnili. Potem si je pesem sproti izmišljal in opeval z globokim, močnim in donečim glasom junaštvo svojega kneza in žalost kneginje Zore, ki je izgubila petero sinov, petero mladih sokolov. Valjhun je v ritmu kimal z glavo, orjaška glava mu je otožno nihala sem in tja. Potem je Gorazd zapel drugo pesem, ki naj bi podžigala na boj z Bavarci.

Z glasom, ki si ga je ugladil s petjem obrednih pesmi, je pel o sovragu, ki se je dvignil nad Karantanijo, poslednji branik pred Obri. Toda svobodni ljudje niso vajeni suženjstva in nočejo nikomur robovati. Ali naj jim tuji bič pada po plečih? Ali naj žene jočejo ob ugaslih ognjiščih in naj tožijo ustraховane?

Vsi so ga poslušali in tudi od sosednjih ognjev so vrele množice skupaj. Plameni so razlivali rdečo svetlobo na njegov sivobradi, razorani obraz in koničasto svečeniško čepico. Ponosni kosezi, ki so se razlikovali od vseh veljakov, so zavzeto strmeli vanj. S svojimi bleščečimi opravami so bili kot nepremagljiv zid. Nekateri so imeli na glavah koničaste čelade, Svobodin si je že nadel verižno oklepno srajco. Gorazd je gledal mimo poslušalcev v ogenj, gonil lok, včasih zajel sape in si izmišljal zmeraj novih besed, s katerimi je opisoval gorje razdejanih hramov, tuljenje volkov na podrtinah, tožbe zapuščenih starcev, jok ovdovelih žen in sirotnih otrok. Klical je na konje može in posebno še mladce, hrabre sokoliče, v obrambo svobode in vere v domače bogove, ki jim jih tudi hočejo vzeti Nemci. Vsakokrat,

ko si je oddahnil in zajel sape, je ponovil pripev:
»Vedite to, ošabni Nemci, da Sloven svobode ne prodal!«

Možem so se trkljale solze v sive brade, stari kosezi in mladi vojniki so kmalu začeli pripevati: »Vedite le to, ošabni Nemci, da Sloven svobode ne prodal!« Ko pa je Gorazd odložil gosli, je zakipelo navdušenje. Vzkliki so odmevali do neba.

»Zemlje in svobode ne damo!«

»Nikdar! Dokler bomo živi, ne!«

Ko bi mogel v tem zanosu knez povedi vojsko nad sovražnika, bi ga strla in steptala v zemljo.

Tisto noč ljudje niso polegli k počitku, čeprav jih je zjutraj čakal dolg in naporen pohod. Ob ognjih so prebdeli vso noč in s prvim svitom so se že jeli odpravljati na pot. Povezovali so tovore, vozovi so škripali in starešine in kosezi so svoje konje, ki so bili vajeni hoditi neobrzdani, okrasili z lepimi brzdami. Na hrbe so jim pogrnil medvedje kože, nekateri pa tudi okrašena sedla.

Knezova konjska staja se je praznila, konje so pobrali knezovi oboroženci. Tudi svečenik Gorazd je dobil svojega. Izbral si je med mnogimi lepimi živalmi, ki jih je imel knez, nizkega, zajetnega rjavca. Knez mu je ponudil, naj si vzame katerega izmed visokonogih, toda Gorazd je dejal, da ima rajši nizkega. Visokonogi konji so pač lepša paša za oči, niso pa tako vztrajni kakor nizki kosmati konjiči.

Ko se je knez odpravljal v dvor, da bi se poslovil, je še vprašal svečenika, ali bogovi obetajo zmago.

Gorazd ga je gledal s svojimi drobnimi, prekanjenimi očmi in nazadnje izmikajoče dejal:

»Bogovi pomagajo hrabrim. Naši meči obetajo zmago.«

Knez, ki je bil nekoliko praznoveren, je zaskrbljeno vprašal:

»So mar slaba znamenja?«

Svečenik se je zasmel in stegnil roko.

»Niso! Kako vendar? Poglej, kako lipa cvetel Pomni: lipa je za nas, Slovence, sveto drevo! Ker gremo v vojno prav ob času nje polnega razcveta, pomeni, da bo sreča z nami.«

Knez je vzdihnil. »Pred odhodom nas še priporoči bogovom,« je ukazal. »Ob sončnem vzhodu se bomo dvignili.«

»Potem moram pa pohiteti,« je rekel Gorazd in spešno stopal proti svetišču.

Medtem se je knezova hči Milica smukala med vojniki in gledala, komu bi izročila platneno vrečico za Boruta. Našla je starega ognjiščarja Vojnomira in se začudila: »Tudi ti odhajaš?«

»Treba je, knežnja,« se je nasmehnil starec.

Stisnila mu je v roko platneno vrečico in zabičala:

»Samo Borutu daj! Povej mu, da so v tem moči, ki ga bodo varovale smrti. Vedno mora imeti to pri sebi!«

Starec se je prizanesljivo smehljajal. »Dal mu bom. Bo že nosil pri sebi. Vem, da bi raje dal življenje, kot pa tale dar iz tvoje roke, knežnja.«

Dekle je zardelo in šepetaje reklo: »Pa nikomur ne pokaži!«

»Nikomur, razen njemu,« ji je obljubil in spravil vrečico.

Obstala je in zamišljeno gledala vojnike, ki so se zbirali pred svetiščem. Vendar bo Borut dobil čarovno sredstvo, ki ga bo varovalo smrti! Da bi le Vojnomir ne obdržal vijolic zase!

Stekla je za njim in ga potegnila za tulec.

»Vojnomir, zares mu moraš dati!«

»Knežnja, pri bogovih se ti kolnem! Povedal mu bom, da si v skrbeh zanj in da imaš roso v očeh zaradi njega.«

»Ne, tega ne smeš reči!« se je razhudila.

»Kaj pa pomeni ta rosa v očeh?«

Potegnila si je čez oči. »Kakšna rosa?« se je sprenevedala. »Morda se mi oči solzijo od bdenja.«

»Od bdenja, da,« se je zasmejal, da so mu izpod košatih, osivelih brkov sinili še vedno volčje močni in zdravi zobje. »Boš še nekajkrat bdela, preden ga boš dobila, in ko ga boš imela, boš bdela še večkrat.«

Zamišljeno se je vračala v dvorec. V veži je opazila očeta, ki si je bil že nadel bojno opravo. Tako ves drugačen se ji je zdel. Mrk, nič podoben dobremu očetu. Ob njem je stala kneginja in mu podajala težki meč, s katerim so Valjhunovi predniki na knežjem prestolu hrabro in častno branili deželo. Knez si je skrbno ogledal rezilo in potem je položil meč na mizo.

»Zoral« Glas mu je bil globok in drhtel je.

»Valjhun?« je dahnila kneginja.

»Zora, skrbi za dvor in za vse. Imej oči na Milicil«

Dekle se je stisnilo v kot, da bi je starša ne opazila.

»Ne skrbi.« Kneginjin glas je bil bodrilen.

Orjak je stal pred toliko manjšo ženo in pogrkoval. Spet je segel po meču in ga že čez trenutek položil nazaj. Potem se je nerodno približal ženi in jo prijel za roko. Sklanjal se je nadnjo in jo gledal dolgo, nepremično. »Zoral« Le s težavo se mu je razvezovala beseda. »Ti si bila edina moja vse življenje. Nisem posnemal drugih in si žená iskal. Ljubil sem te. Zvesta si mi bila in rodila si mi otroke, moj ponos. Zora...«

»Valjhun,« je dahnila žena in solze so ji zalivale oči. »Slovo ti je težko, junak moj.«

»Težko.« Prijel jo je za drugo roko. »Zato sem ti povedal, da boš vedela, kako zvesto sem te vse življenje ljubil. Ne pozabi tega, če se več ne vrnem...«

»Saj se vrneš!« je glasno zajokala kneginja. Solze so ji drle po licih, vendar ni vzela svojih rok iz moževih, da bi si jih obrisala.

V kotu je nekdo glasno in pretresljivo zaihtel. Ozrla sta se in videla Milico, ki je bežala skozi vrata.

Valjhun je hitro stopil na prag in jo poklical.

»Nič ne jokaj, hčerka,« ji je vlival poguma. »Vrnem se! Ne grem prvič na vojno in morda tudi zadnjič nel

Zakaj jokaš, žena? In ti, hčerka moja, slušaj mater v vsem. Tudi tega ne pozabi, da mora delo iti naprej, čeprav mož ni doma. Skrbita, da bodo shrambe zopet polne, kadar se vrnemo, in da ne bo dvor pozimi stradal. Za vse gradišče poskrbita!»

Kneginja je pokimala. Teža slovesa je bila za njo, zdaj je laže dihala. Samo skrb za Vitogoja je še glodala v srcu. Materino srce je zakrvavelo v spominu na petero sinov, ki so vsi padli na bojnih poljanah.

»Na Vitogoja pazi!« je naročala.

»Saj se bo vrnil in potem pošljemo svate po njegovo nevesto,« se je skušal pošaliti mož. Gledal je ženo in Milico, ki si je z robom belega volnenega jopiča skrivaj otirala oči. Rad bi objel ženo in dekle naslonil na svoje široke prsi. Tako rad bi še užival toplo domačnost, preden pojde na težko pot. Ni mogel. Siloma se je zasmel in rekel: »Oženili ga bomo, seveda. Pa tudi zate bo čas, ko se vrnemo iz vojne.« Ko je opazil, kako je dekle zardelo, se mu je smeh, resničen smeh zaiskril v modrih očeh. Objel je obe in se sklonil k njima, da ju je njegova brada ščegetala po licih. »No, le dobre volje ne izgubita, dragi mojil!« je rekel pogumno. Potem se je odtrgal od njiju in stopil čez prag.

Globoko je zajel vase svežega zraka in laže mu je bilo. Pohitel je k svetišču, kjer je že Gorazd, odet v belo svečeniško haljo, zažigal zlata zrna pšenice in polagal na ogenj rože iz kresne noči.

»Moranal!« je v grobno tišino klical Gorazd in metal dehtečih kresnih rož na ogenj. »Rotim te, prizanašaj nam! Usmili se jokajočih mater, ki trepetajo za svoje sinove! Naj te gane jok otrok, ki kličejo očeta! Vojna je tvoja radost, boginja, radost in obilna žetev. Vendar te rotimo, prizanesi nam! Želja bogov je, da se ljudem dobro godi in da jih ne preganjaš s svojimi šibami! Prizanašaj dvorcem z boleznijo in junakom s smrtjo! Ukroti svoje bese, da ne bodo zahajali v stanovališča in tam trosili boleznj! Zapovej Môri, naj pušča v miru naše

otroke in naj jim ponoči ne lega na prsi in ne srka mladega življenja iz njih! Zlodeje poženi v črne gozdove in samotne dobrave. Veščam ne dovoli, da bi zahajale v selišča, ob križpotju naj se konča njihova oblast. Morana, gospodarica smrti in teme, prizanašaj ljudem in naseljem!«

Globok in jasen je donel svečenikov glas po logu. Vojniki so sklanjali glave in vsak je pri sebi rotil mračno boginjo, naj mu prizanese. Kakor olajšanje jih je obšlo, ko so čuli spet Gorazdov glas, ki je bil zdaj svetlejši in prijaznejši:

»Tebi, Veles, priporočamo svoje črede! Očuvaj jih boleznin in razmnoži jih, kakor se v poletju razmnoži trava na livadi! Varuj jih pred volkovi, medvedi, risi in divjimi mačkami. Varuj jih posebno pred nečistimi tatovi! Priporočamo ti svoje konje, ki naj nas zdravi nosijo v boj in nas prineso nazaj kot zmagovalci!«

Gorazd je nasul na žrtvenik nekega prahu, ki je prasketal, da so se iz ognja dvigale zvezdice in ugašale.

»Tebi, mogočni Perun, priporočamo svoje domove!« je klical glasno in slovesno. »Čuvaj pred ognjem gradišča in koče, našim poljem pa prizanašaj z viharjem, s točo in strelo.«

Gorazd je daroval še Svetovitu, Triglavu in Vesni. Nazadnje je ljudstvo priporočil še v varstvo duhovom prednikov. Ogenj na žrtveniku je používal belega janjca. Vojniki so stali razoglati; v svetem spoštovanju in strahu pred tajinstvenimi silami so globoko sklanjali glave. Roke so jim oklepale ročaje kratkih mečev. Obrazi so jim zasijali šele, ko je Gorazd stopil pred žrtvenik, se obrnil k ljudstvu in široko razprostrl roke.

»Otroci, bogovi nam obetajo zmago! Pojdimol!«

»Svetovit je z nami!« so zaklicali vojniki po običaju v en glas in živo morje je zavalovalo. Sonce je posijalo na gradišče, žarki so silili skozi gosto vejevje lip, zlatili so nežno lipovo cvetje in sveže zelene liste, ki jih še ni opalila poletna vročina. Zaszvetili so se redki

šlemi na glavah starešin. Starešine in župani so se klanjali pred svetiščem, potem pa so si tesneje pripasali meče in hiteli klicat svoje.

Na ravnini so kmalu stale velike gruče jezdecev. Konjiči so hrzali, nemirno so se prestopali, vojniki so jih krotili in jih silili v vrste. Župani so jezdili na čelu svojih skupin. Na mladem žrebcu, ki je podrhteval od neugnane moči, je zajahal pred vojsko knez.

Vrata svetišča so se zaprla. Gorazd je v beli svečeniški halji, s svečeniškim nožem in mečem za pasom, zajezdil knezu ob stran. Starešine, sami krepki, sivo-bradi starci, so obkrožili kneza. Zadnja povelja so letela med vrstami in zadružanke so zadnjič pozdravljale odhajajoče vojnike.

»Kmalu se vrnitel« so jim klicale in si skrivaj otirale solze.

»Ženske, nič solzal! Arnike in trpotca naberite dovolj« je klical Gorazd.

Tudi knez se je ozrl s skrbnim očesom po dvorcu in vsem, kar je zapuščal. Pred dvorcem je videl ženo in hčer, ki sta sloneli druga ob drugi, kakor bi si hoteli nuditi medsebojno oporo v težki uri slovesa. Potem je preletel z očmi bojne vrste in visoko dvignil težki meč:

»Naprejl! Svetovit je z nami!«

Rogovi so zapeli in konji zahrzali. Zadnji vzkliki so poleteli k tistim, ki so ostali doma. Potem se je premaknil knezov odred, za njim pa drugi. V lahnem drncu so konji teptali mehko zemljo.

Kneginja in Milica sta stali pred dvorom, dokler sta mogli videti odhajajoče. Potem jih je vzela daljava. Iz daljave pa je prihajalo mrmranje, nerazločno, a silno. Milica je prisluhnila in se nasmehnila. Spoznala je napev pesmi, ki jo je zvečer pel Gorazd in jo je zdaj pela vojska na pohodu.

Prestolnica Karantanije je samevala. Bilo je kar mrtvaško tiho, ko je utihnil hrup, ki so ga bili prinesli veseli vojniki. Povsod so se poznali sledovi taboreče

vojske. Pota so bila globoko razorana od težkih voz in shojena od konjskih kopit. Trava je bila zbita v zemljo in vsa posuta z ostanki jedi. Ženske so postavale in se razgovarjale, ni se jim dalo, da bi se lotile dela. Otroci so stikali po kotih in iskali, kaj so vojniki izgubili. Po kotih so ležale izgubljene pšice, nekdo je našel celo pravi lok, le da je imel tetivo pretrgano. Pod lipami so sedeli starci in se pomenkovali. Psi so nemirno vohali po tleh in obirali kosti pečenih janjcev. Ovce so lačne blejale v stajah, ta dan ni nihče gnal na pašo.

»O, kako pusto je,« je tožila Milica, ko je hodila po zapuščenem dvoru. »Kako dolgo bo tako?« se je spraševala. V mislih je iskala mladega velikana s svetlimi lasmi in modrimi očmi. Kar smehljala se je njegovi podobi. Potem se je spomnila na očeta in brata in siloma odvrčala misli od Boruta. »Ne smem misliti samo nanj,« se je karala. A srce je bilo močnejše od njene volje in spet ji je bil Borut pred očmi. »Nič hudega se mu ne more zgoditi. Čudežne, Vesni posvečene cvetke ga bodo varovale. Vrnil se bo. In tudi Vitogoj se bo vrnil, saj mu je Kazi dala nekaj na pot. Za očeta se ni bati. V tolikih vojnah je že bil, pa se je vedno vrnil.« Mlado srce je bilo polno upanja. Zasanjala je, kako bo po vojni Borut poslal snubce h knezu in oče bo privolil. Seveda bo privolil, moral bo! Drugega ne bo jemala! Veliko svatbo bodo praznovali. Gorazd bo položil njeno roko v Borutovo in od tistega hipa bo njegova. Kite si bo morala oviti okrog glave in bo žena, spoštovana in ugledna. Žena hrabrega moža. Oh, vkljub vojni je življenje vendar tako lepo...

*»Spletajte mi, družice, svetle lase,
ženin težko me že čaka...«*

Polglasno je pela svatovsko pesem in zdrznila se je, ko je mati stopila k njej. Kneginja se je že umirila. Kakor vselej, kadar je knez odhajal na vojno, je tudi zdaj

trdo prijela za delo. Posvetovala se je s starci, ki niso mogli na vojno, in spravljala dvorec v red. Pastirje je nagnala s čredami na pašo, nato pa je zadružankam določila delo za ves dan.

Žene so poznale odločno kneginjo. Ta dan se jim res ni dalo delati, toda kneginji se niso upale upirati. Prijele so za delo in zdelo se je, da dvor ne bo pogrešal knezovega vodstva.

Tretjo noč, odkar se je začela vojna, se je Dobroslav nemirno oziral v smeri, od koder bi moral priti knez z vojsko. Pošiljal je oglednike, toda ti so se vračali vedno z istim sporočilom: nič se ne gane. Nemci pa so jih strašno napadli. Grof Ditmar se je spretno in zvito zaganjal vanje, tretji dan sta mu priskočila na pomoč Tutilo in Norbert. Ta dan je bila strašna bitka. Sovražnik je že vdrl daleč v polje. Slovenci so postreljali pšice, polomili kopja, skrhalo meče, s ščiti so tolkli sovražnikom glave, ko jim je že orožja zmanjkalo. Nemci pa so silili naprej preko nagradenih trupel in čez živi jez branilcev. Komaj, komaj se je posrečilo hrabrim branilcem, da so odbili sovražnika. Morda bi ga ne pognali nazaj, če bi se ne bil nagnil dan. Sovražnik, ki ni vedel, kako izčrpana je obramba, se je umaknil, ker se je bal noči in morebitnega napada v noči. Res so tudi Nemci imeli velike izgube, toda njim se to ni poznalo, njihova moč je bila skoraj neizčrpna. Dobroslav pa je vedel, da je v teh treh dneh izgubil skoraj tretjino bojnikov, pa tudi ranjencev je imel mnogo. Tistih malo vojakov, ki jih je še imel, bi komaj zadostovala za obrambo postojanke, nikakor pa ni smel več misliti na bitko na odprtem polju.

»Če jutri udarijo, smo izgubljeni,« je premišljal stari volk, ki je bil že v tolikih bitkah, pa ni nikoli obupal. Zdaj mu je bila v tolažbo samo še žalostna misel: »Več izgub imajo kot mi! Tudi če poginemo, zastonj vendar ne bomol! Častno branimo deželo in ljudstvo!«

Na smrt utrujen je bil, vendar ni mogel zaspati. Prehude skrbi so ga krivile. Neprestano se je oziral proti gozdovom in prestrezal vsak šum. Ne, nič nenavadnega ni. Murni črikajo kakor vsako noč, v globini gozda se oglašaja sova. Konji hrzajo in utrujeni vojniki spe, da jim sapa piskajoče hrope v grlih. Ranjence so prenesli iz zimovnika. Tu so ostali samo tisti, za katere so upali, da se jim bodo praske v nekaj dneh zacelile. Bojevnikov je bilo treba! Ko je hodil okrog, je razmišljal, ali bi le ne kazalo, umakniti se globlje v deželo. Toda, ali se ni zaklel, da bo branil vsako ped zemlje, dokler bo še kaj življenja v njem? Ali ni sporočil knezu: »Če boš videl na polju tujce, vedi, da smo poginili vsi do zadnjega.« In vendar je bilo težko... Ko se je ozrl proti bavarski strani, je videl, da po vsem taborišču gorijo ognji. Noč jih je pošastno večala in Dobroslav je ob pogledu nanje zastokal. Toliko jih je bilo, da se mu je zdelo, da mora ogenj preplaviti vso deželo in jo uničiti. Trdovratno si je ponavljal, da bo knez kmalu prišel. Morda še to noč, morda ob prvem svitu. Mora priti! Kakor bi ga mogla priklicati njegova živa misel, tako ga je klical in rotil, naj se vendar podviza. Šel je mimo Vitogoja in Boruta, ki sta spala skupaj, kakor sta tudi delila vse težave strašnega klanja. V lahnem svitu žerjavice je videl, da spita tako trdno, kot bi bila mrtva. Sočutje mu je presunilo srce, ki za sovražnika ni poznalo usmiljenja. »Uboga dečka,« je zamrmral. »Strašen dan imata za seboj in jutrišnji ne obeta biti boljši. Pa menda ju bogovi sami varujejo! Teh dveh se orožje ne prime!« S tihim sočutjem, pa tudi s ponosom ju je nekaj trenutkov gledal, potem pa se je odtrgal od njiju, kakor bi šel nerad proč. Vrnil se je v svoj zimovnik. Pogledal je na mizo in videl, da ga večerja še vedno čaka. Nejevoljno je gledal, ni se mu ljubilo jesti. Odvrigel je usnjeni brezrokavnik in legel k počitku na pol oblečen, toda še vedno v nerodnih vojaških čevljih. Zaspati ni mogel, zadremal je, pa se mu je v polspanju zdelo, da čuje ropot voz in topot konje-

nice. Zbudil se je, sedel na ležišču in zastrmel v nočno temo. Spoznal je, da se mu je pritaknilo v polspanju in da v resnici ni Valjhuna, ki ga je čakal tako željno, da so ga bile vse misli polne. Po dolgem, trudnem premetavanju je omahnil v nezdrav, nemiren spanec.

V rano jutro je planil glas roga in vrgel starega poveljnika pokonci. Hitro je skočil na noge, ki so mu kar otrpnile, in mudilo se mu je ven, saj je mislil, da glas roga znani prihod knezovih čet. Toda ko je rog zateglo zavijal, je spoznal, da je to le navadna budnica. Začel se je oblačiti. Pred njim je stal težek dan. Trezno se je zavedel, da Valjhun še ni mogel dospeti, ker mora vendar najprej zbrati bojavnike tudi iz oddaljenih žup. Naj še tako hiti, vendar ne more biti v treh dneh tu. Ta zavest ga je kar pomirila in ni več trpel vsled neučakavnosti kakor prejšnji večer. Zavedel se je, da preostane samo eno: vzdržati navale in jih zlomiti! Toliko časa, da pride knez. Prišel bo, dolgo ne more več trajati.

Ob tem je začutil pravo volčjo lakoto. Posrebal je skodelo ovsene juhe in si privoščil kos mesa. Potem je stopil po dvorišču.

»Na konje, sokoličil« je klical mladce. »Tisti, ki so vso noč bdeli na postojankah, naj se zdaj malo spočijejo, morda napada ne bo še tako kmalu. Vsi drugi pa na postojanke in bodite pripravljeni! Sovražnik nas ne sme presenetiti! Pogum, sokoli, vsak čas bo prišel knez z vojsko. Potem jim bomo pokazali!«

V ranem jutru se je zdelo, da so vojniki sveži in spočiti. Dobroslav je vedel, da bo drugače, ko se bo začela vročina. Takrat bodo onemogli od vročine in začutili bodo vso utrujenost prejšnjih napornih dni in noči, ki jim niso dale počitka. Vendar je treba vzdržati, samo vzdržati! Večno ne bo trajalo! Po vročem dnevu pa pride miren večer in knez mora priti. Da bi jih ohrabil, jim je kazal neskrbno lice.

»Na dobro srečo!« je klical za njimi, ko so sedali na konje in jahali iz taborišča.

Vitogoja je pozval k sebi.

»Vsak dan ti ponavljam, ti pa me ne poslušaj: bodi opreznější! Kaj bo počel knez, če pogineš?«

»Očka, ne boj se zame!« mu je ugovarjal Vitogoj. »Če moramo izgubiti svobodo, raje vidim, da me krokerji razkljujejo.«

»Teslo neumno!« se je razsrdil starec. »Živeti moraš, ker je treba zemljo in svobodo braniti! Pogineš samo enkrat, zapomni si tol Če mi ne obljubiš, da se boš varoval, te bom pridržal v taborišču.« Nagnil se je k Vitogoju in zaupno šepetal: »Ali ne razumeš, zakaj gre? Edini sin si. Nekoč boš knez. Mar meniš, da bom šel po Valjhunovi smrti še enkrat v gnusno vojno, ko se bodo med seboj pobijali, da bi se polastili dežele! Postavim se proti vsakemu sovražniku, domača vojna se mi pa gnusi!«

Vitogoj je začudeno gledal starca. »Zakaj?« je dahnil.

»Ne utegnem ti razlagati! Obljubi mi, da se boš varoval!«

»Zaradi nasledstva, kakor si rekel?« je silil Vitogoj.

»Da moraš ostati živ, sicer bo deželi gorje in bo lahek plen tujcem, ko jo bodo razdvajale notranje razprtije in boji za oblast.«

»To razumem. Varoval se bom.«

»Boš? No pojdi!« se je oddahnil Dobroslav.

Na izpostavljenem oprezovališču je Vitogoj razmišljal Dobroslavove besede. Ležala sta z Borutom v travnati ruši in molčala. Borut je mečkal krvomočnico in ko mu je zmočila prsta, jo je odvrigel. »Strup,« je rekel in pogledal Vitogoja. Ta je začutil jedki duh po mlečku krvomočnice in se je obrnil k Borutu.

»Borut, ali si že kdaj pomislil, kaj pomeni deželi knez?« je vprašal.

Borut je strmel vanj. »Kaj pomeni knez? Ljudstvo mu je dalo oblast, on pa mora ljudstvo voditi v miru in vojni,« je odgovoril.

»Dobroslav mi je danes nekaj povedal, na kar nisem še nikoli pomislil,« je nadaljeval Vitogoj. »Rekel je, da bi po smrti mojega očeta, ko bi jaz ne prevzel njegovega mesta in zavladal deželi kot knez, nastali v deželi boji za kneževsko oblast in to bi izrabili Nemci in nam kaj lahko vzeli deželo.«

»Starešine bi izvolili novega kneza in kri ne bi tekla.«

»Včasih je bilo tako,« je menil Vitogoj. »Morda bi bilo zdaj drugače. Morda bi celo Dobrila skušal vse združiti v eni roki.«

»Ne bi ga priznali.«

»Zakaj ne? Misliš, da bi se mu ljudstvo uprlo?«

»Ljudstvo ne, zato pa veljaki.«

»Župani?«

»Tudi.«

»In bi tekla kri med domačimi?«

»Tako je vedno. Stari vedo mnogo povedati o tem.«

Obmolknila sta. Borut je ugibal, zakaj mu je Vitogoj to povedal. Vitogoj pa je premleval Dobroslavove besede in jih primerjal z Borutovimi. Ko je Borut zamišljeno žvečil travno bilko, je Vitogoj spet silil vanj.

»Potem je vendar najbolje, če sin nasledi očeta na kneževskem stolu?«

»Dobri očetje imajo včasih slabe sinove,« je pre-mišljeno odvrnil Borut. »Najbolje je, če si ljudstvo samo voli postave in kneza, ki naj postavam čuva veljavo.«

»Ali ti ni prav? ...«

»Stari časi minevajo,« je rekel Borut. »Ti lahko zasedeš kneževski prestol. Če boš potreboval moža, na čigar meč bi se mogel zanesti, me boš lahko poklical kadarkoli. Vojni drug sem ti.«

Vitogoj se je jasnilo. Ne bo si strahopetno čuval kožel. Ljudstvo bo spoštovalo in ljubilo le kneza, ki bo dokazal, da mu je njegova svoboda pri srcu in da rad da življenje zanjo!

Sramoval se je, ker je prejšnje dni v obupu mislil na to, kako hudo bo, če tujci pregazijo deželo. Potem

ne bo mogel poslati snubcev na Višegrad in Kazi se mu bo za vedno odmaknila. Kazi bi nikdar ne hotela biti žena knezu, ki bi vladal deželi po milosti Bavarcev. Kazi, velikega kneza Čehov hči! Potomka slavnega Čeha, po katerem je vse pleme dobilo ime, ki je osvojil deželo in si postavil prestolnico Višegrad! Zdaj je vedel, da je preveč mislil na dekle in premalo na ljudstvo. Kazi je bila daleč in negotovo je, če bo res njegova. Tu pa divja krvava vojna. V vojni ni časa za ljubezen... Pa jo je vendar ljubil. Ljubil jo je z ljubeznijo junaka, ki mu je prvo na svetu obramba dežele, takoj zatem pa dekle. Iskal je misel, v katero bi izlil to svoje novo občutje, in jo je našel. »Kazi,« je čustvoval toplo, »kakor dom si mi in kakor svoboda in kakor svetinje prednikov. Svobodo in deželo in svojo čast bom ljubil, dokler mi bo srce bilo v prsih. In tebe, Kazi. Prišel bo čas, ko te bom ljubil prvo... Kazi, ljuba...« Bilo mu je dobro in vendar hudo hkrati.

Borut ob njem je stegnil dolge noge po travi in zamišljeno molčal.

»Ali spiš?« ga je vprašal Vitogoj.

»Ne spim,« je rekel kratko.

»Glej, zdi se, da tam že rojijo!«

Oba sta prisluhnila. Vendar nista čula nič posebnega. Samo stražarji so hodili po kamenju, da jim je pokalo pod nogami in se kotalilo.

»Vitogoj!«

Knezov sin se je ozrl po prijatelju. Zdelo se mu je, da Boruta nekaj teži.

»Morda bova zvečer pri dušah prednikov,« je rekel Borut. »Vroč dan se obeta.«

»Da.«

»Nekaj te bom vprašal. Ne boš zameril?«

»Tebi, bojni drug?«

»Vem, da ne boš zameril kot bojni drug. Morda pa ti ne bo prav kot knežjemu sinu.«

»Čuden si, Borut. Govori vendar!«

»Če se zdravi vrnemo iz vojne, ali mi boste dali Milico?«

Vitogoj je pokimal. »Rada te ima.«

»To je premalo. Ali jo boste dali?«

Vitogoj se je zakrohotal in udaril prijatelja po rami. »Zato ne maraš knezov?« se je veselo smejal. »Če bo moja beseda kaj veljala, jo boš dobil!«

»Na tvojo čast?«

»Na mojo čast!« se je zaklel Vitogoj.

»In knez?«

»Ne poznaš Valjhunal Ne bo je dal na tuje, ker jo ima preveč rad!«

»No,« se je zdaj razjasnilo lice tudi Borutu, »potem bomo jeseni svatovali.«

»Mudi se ti, bes te potipljil!«

»Mudi. Obesim se na konopno vrv, če mi je ne daste,« se je zdaj sproščeno šalil Borut.

»Ne noril Nobena vrv te ne bi držala! Pretrgala bi sel!«

»Eh, pa skočim v vodo!«

»Predolg si, saj ne boš utonil!« je menil Vitogoj in dobro mu je delo, da mu pobratim čas vedri s šalami.

»E, pa pojdem na vojno in se dam ubiti!«

»Bolje bo, da ostaneš živ in se oženiš!«

Spogledala sta se in se nasmehnila drug drugemu. Nobeden ni več spregovoril. Čutila sta znani nemir, ki se vedno loti vojnika tik pred bitko. Borutu so se širile nozdrvi in nemirno je otipaval ostrino meča. Vitogoj je preizkušal lok, da mu je tetiva nalahno brnela pod prsti. Oba sta dvigala glavi iz kritja in prisluškovala in oprezovala po gozdu in po polju. Borut se je obrnil.

»Tam zadaj je jezero,« je rekel.

»Daleč je od tu,« je menil Vitogoj. »A zakaj?«

»Kar tako. Vroče bo.«

»Vroče.«

Okrog njiju so ležali vojniki. Nekateri so se pogovarjali, drugi so jedli, nekateri so se ukvarjali s svojim orožjem. Vsem pa se je poznalo, da so močno utrujeni.

Nobenega ognja ni bilo v njih. Utrujenost je preglasila strah in sovraštvo. Vitogoj je to dobro opazil in skrbelo ga je.

»Mladci, držali se bomo!« se je obrnil k njim.

»Držali, kajpak,« so mu odgovorili, vendar brez navdušenja, nekako medlo, kakor bi se čutili prisiljene.

Nestrpno so se ozirali po nebu.

Iz dalje je planil glas roga. Takoj potem je zatrobil stražar na skalnem obronku. Vojniki so tesneje poprijeli orožje in se vzravnavali. Borut je pograbil svoj kratki meč in skokoma hitel čez kamenje.

Vitogoj se je dala misel, ki se ji je res moral začuditi.

»Ta pa res čuti ljubezen do dekleta! Dokler bo trajala bitka, se je niti spomnil ne bo!« si je dejal. Vendar se ni utegnil dalj ukvarjati z brezplodnimi mislimi.

Bavarska konjenica je drvela v napad. Za njo so se pomikali pešci. Ditmar je napadal na polju, Tutilo in Norbert sta se zaganjala proti gradiščem.

Ta dan je zabelela tako silna bitka, da je zatemnila vse prejšnje. Sloveni pa so bili že močno utrujeni in bilo jih je pol manj kot prejšnje dni. Prožili so strelice, da so se trgale tetive. Položaj, ki ga je branil Vitogoj z lokostrelci, je bil močno ogrožen. Med vojniki je zavladal nemir. Vitogoj se je vprašujoče ozrl. »Kaj je?«

»Strelic nimamo več!« so mu odgovorili.

Skomignil je z rameni in izstrelil poslednje strelice. Ditmar je močno pritiskal, da bi izsilil pot v polje. Kamenje se je razžarelo od vročine in ljudje so komaj dihali. Spodaj so poplesavali konji Ditmarjeve konjenice in ko so jezdec opazili, da je Slovenom zmanjkalo strelc, so se predrzno rogali, in lokostrelci, ki so se doslej skrivali jezdecem za širokimi hrbti in vlekli na obraze nerodne čelade, iz katerih so jim gledale komaj oči, so zdaj pogumno jeli obstreljevati Slovence. Toda njihove pšice so se brezuspešno lomile na drevesih in kamenju, gozd jih je odbijal in Slovenom niso škodovale.

Nato je zapel rog in boj je znova vzplamtel.

Sloveni so udrli iz skrivališča kot plaz in se vrgli prodirajočim nasprotnikom pred konje, bodli so jih s kopji v vampe, jezdecem in lokostrelcem, ki v boju iz bližine niso mogli več rabiti svojih lokov, so zabadali ostre osti v prsi in vratove, da so padali pod konjska kopita.

V najgostejšem metežu je na svojem žrebcu divjal Dobroslav. Na ustnice mu je silila pena in vedno znova se je zaganjal v metež. Vitogoj in Borut sta se prerila k njemu. Ob njih so se strnili najhrabrejši poveljniki in silili v sovražne vrste kakor srp v žitno polje. Bojevali so se mirno in dostojanstveno, samo očka je kar besnel in Borutu je desnica krvavela, da je bil do komolcev oblit s krvjo. Dobroslav je pazno zasledoval ves potek boja. Medtem, ko je zamahoval z mečem, se je oziral po svojih. Videl je, kako se gruča njegovih včasih tesneje stisne okrog poveljnikov, potem pa se spet previdno razmakne pred novim, močnim valom napadalcev. Tedaj je vedno zasukal konja in z njim vred njegovi zvesti. Reševali so obkoljene in se znova uprli prodirajočemu sovražniku. Bavarci so napadali vedno znova, zdelo se je, da se vsa Bavarska meče na peščico Dobroslavovih vojnika. Utrujeni bojevniki so se spođtikali nad konjskimi in človeškimi trupli, pa spet vstajali in se bili naprej. Z belino v očeh, z razmršenimi bradami so se prekopicovali, ssekani od mečev in prebodeni od bavarskih sulic, konjem pod noge.

Vročina je pritiskala. Težek, sladkoben vonj krvi je silil v pljuča in ljudi je dušil smrad mrličev, ki so že tri dni ležali nepokopani in se razkrajali. Trupla so se napihovala, oči so se jim sploščile kot mrtvi ribi. Noben vetrič se ni ganil, da bi razgnal smrad, ki je vojnikom povzročal občutek gnusa in slabosti, čeprav so bili trdni, vsega hudega vajeni možje.

Boj se je razbesnel tako, da se niso mogli več bojevati skupno. Zaman je Dobroslav od časa do časa po-

tegnil rog na prsih in trobil znamenja za umik, ali pa pozival druge oddelke vojske, ki so silili bolj v ozadje in še niso toliko trpeli, naj se prebijejo do njih, glas je utonil v blaznem trušču bitke. Nihče več ni gledal na soseda, vsak je bil zase obupen boj proti silni premoči.

»Goril« je zavpil Vitogoj Dobroslavu v uho. Dobroslav se je ozrl in to bi ga skoraj pogubilo. Bavarci so se zagrizli vanj, toda razmetal jih je kot razjarjen neresec. Vzpel se je in gledal, kje je ogenj. Potem je opazil, da gori gradišče. Plamen je bil še majhen, bil je zdaleč kaj podoben rdečkasti zarji. Potem pa je videl, da raste in da se kadi iz strehe.

»Ne vzdržel« je zastokal in se bil dalje. Samo od časa do časa se je ozrl proti gradišču in kmalu je čutil bolečino prav v drobu ob pogledu na poslopje, ki je gorelo kot plamenica.

»Zgubljeno, vse je zgubljeno!« je siknil skozi zobe. Oči je imel krvavo podplute, kučmo je že davno zgubil, lasje so mu viseli na čelo in ves oškropljen s krvjo se je ozrl okrog sebe in zarjul:

»Za meenoool! To bo zadnja bitka...«

»To je zadnja bitka,« je pomislil Borut in stisnil zobe. Levica mu je odpovedala, od ramena do komolca je imel rokav razklan in ves krvav, kri je kapljala iz trpežnega platna. Tudi njegova visokonoga kobilica, njegov ponos, je krvavela iz več ran in divje besnela v trušču bitke, skušala se rešiti iz peklenkega hrušča in zbežati, toda gospodar je ni brzdal, saj tako ni mogel nikamor. Bavarci so se orjaškemu jezdecu na visokonogem konju izogibali; kamor sta se zapodila ta dva, je zazijala vrzel. Poskusili so ga spraviti s konja s sulicami, pa se niso mogli razviti zaradi meteža, on pa je lomil njihove sulice s kopjem v ranjeni levici. V prsih ga je skelelo, dve pšici sta se mu zadrli in polomljeni obviseli v ranjenem mesu, ni si jih mogel niti skušal izdreti. Tolkel je po Bavarcih in mislil samo na to, da je zdaj zadnja prilika, da jih

bije, ker je poslednja bitka... Dobro, le predobro je čutil, kako resnične so besede starega poveljnika.

Tudi Vitogoj se je lotevalo malodušje.

»Kazi,« se mu je utrnila od nekod misel, kar čudno tuja na zasmrajenem bojišču, kjer je smrt štela samo še trenutke, kdaj ga bo pokosila. »Takega še nisem doživel,« ga je prešinjalo, medtem ko je kar naprej mlatil z mečem. »Iz te bitke... resk... ne pridemo... resk... živi!« Oddahnil se je. Ali se niso tamle zagrizli v Boruta? Okrenil je konja in hitel pobratimu na pomoč. »Kazi, pozdravljenal!« se mu je zdelo, da mora še reči.

Ko se je tako prerival in si z mečem sekal pot skozi živa telesa, se mu je zazdelo, da je opazil med Bavarci visokega dostojanstvenika. Zares, Norbert Tirolski se je sam zagnal na čelo svoje konjenice, da bi izsilil predor! Vitogoj ga ni poznal, toda po njegovi sijajni opravi je vedel, da je poveljnik. Ob pogledu na svetli šlem na poveljnikovi glavi in na težke železne rokavice, ki je z njimi oklepal vojke in meč, se ga je lotila predsmrtna smelost. Ni dosti pomišljal, ampak se je zagnal proti njemu.

Okoli Norberta Tirolskega so se zbrali najboljši jezdec in stali ob njem kot živ zid, ob katerem bi se moral zlomiti vsak napad. Vitogoj je spoznal v hipu, da to pomeni njegovo smrt. Toda bilo mu je, kot bi se napil močnega vina, ničesar se ni bal in občutil je celo neko opojno radost ob misli, da bo poginil, toda da bo poprej še ubil bavarskega poveljnika. Ozrl se je in videl, da se prebijata k njemu Dobroslav in Borut. Temu se je moral kar nasmehniti. Pa vendar ne mislita, da bi mu pomagala, ali da bi ga izvlekla iz nevarnosti, v katero hoče, da hoče... Ej, dajmo!

Sklonil je glavo zvestemu konju tesno na vrat in se mu kar prižel k grivi. Konj se je pognal ravno na sredo sovražnikov. Bavarčevo spremstvo se je zmedlo. Vitogoj si je izsilil pot do poveljnika in to, ne da bi z mečem zamahnil! Ko je to dosegel, se ni več obotavljal, temveč

je spretno napadel poveljnika. Norbert je zazijal od presenečenja, toda znašel se je in udaril z mečem. Vitogoj pa je bil bojevanja vajen, kot deček se je z očetovimi vojniki po ves dan učil vojnih umetnosti. Udarec ga ni zmedel in bliskovo se je sklonil konju na vrat. Norbertov udarec je zadal v prazno. Od silnega zamaha pa se je Norbert močno nagnil naprej, konj pod njim se je nemirno vzpel in tedaj ga je Vitogoj oplazil s kopjem. Udarec je bil tako silen, da se je Nemeč kar zamajal. Toda to ga je samo razdražilo in kakor stekel se je pognal Vitogojevemu konju ob bok. Zgodilo se je pravo čudo: Bavarci, ki so bili Norbertu dodeljeni v spremstvo, so se kakor na povelje razmaknili. Morda so menili, da se hoče njihov gospod dvobojevati, ali kaj, pustili so ju sama in gledali, kako se bo končal dvo boj. Pravzaprav so gledali samo, kdaj se bo zakotalila Vitogojeva glava Norbertovemu konju pred noge. Vitogoj se zloveščega čakanja ni ustrašil. Slišal je že o dvo bojih med nemško gospodo in zdaj so mu prsi plale, ko je spoznal, da je sam zapleten v podobno stvar, medtem ko okrog njiju nevzdržema besni bitka.

Norbert je bil izvežban borilec, toda z leti je postal težek in okoren. Mahal je z mečem, kakor so ga učili, z udarci, katerih vsak bi mogel biti smrten. Meč je žvižgal in rezal zrak, toda Vitogoj se je upogibal kakor trs v vetru in se izmikal. Eden silovitih udarcev je prebil Vitogojevemu konju hrbtenico, da je žival rikhnila, nato pa klecnila. Toda v tem hipu je tudi Vitogoj zadal odločilni udarec. Vzpel se je na konju, ki je padal pod njim in sunil z mečem naravnost. Desnica mu je omahnila in klecnil je tudi on na konja, ki se je v krčih zavalil na tla in bil s kopiti. Nezavedno se je zastrmel v Norberta Tirolskega, ki je počasi omahnil konju na vrat. Roko v težki železni rokavici si je pritisnil nekam na trebuh, toda kmalu mu je omahnila in zvalil se je s konja.

S krikom so Bavarci priskočili in ga prestregli v roke, preden je padel pod konjska kopita.

Okrog in okrog je završalo. Dobroslav se je prebijal v sovražne vrste. Njihovo otrplost spričo pogleda na mrtvega poveljnika je dobro izrabil. Prebil se je s svojimi do Vitogoja, ki je ležal na svojem konju, kot bi bil mrtev. Pograbil ga je za vrat in ga potegnil predse na konja, medtem ko so ga Borut in drugi ščitili in srdito bili Bavarce. Nato so si sekali pot skozi sovražnikove vrste in se umikali iz boja. Zunaj dosega mečev so preložili nezavestnega Vitogoja na drugega konja in Dobroslav ga je ukazal spraviti v taborišče. Sam pa se je z ostankom razbite konjenice še enkrat pognal na Bavarce. Hrope, vsi prepoteni in na smrt izmučeni so se ljudje brez ugovara vrgli v nov boj. Toda zdelo se je, da Bavarcem ni več do boja. Obračali so konje in se umikali, čeprav v lepem redu.

»Ali vidite, umikajo se?« je vzradoščeno vzkliknil Dobroslav in ustavil pogon. Počasi je zbral okrog sebe razbito krdelo, ki je bilo še zjutraj konjenica. Težke izgube so imeli, vendar si ni mogel kaj, da bi ne bil dobre volje ob pogledu na umikajočega se sovražnika.

»Umikajo ... seee...« je kakor v sanjah zastokal Borut ob njem in omahnil konju na vrat.

Dobroslav ga je podprl in se mu dobrodušno smehljajal.

»Glej ga,« je pomislil in se toplo nasmehnil, »malo manjka, pa bi padel s konja! Mahoma so ga zapustile moči, ko je slišal, da se umikajo! Če bi se bilo pa še treba bit, bi se bil in bi ne čutil utrujenosti ... Da, da, tudi mi smo bili v mladih letih taki ...« Počasi so krenili proti gozdnemu robu in razjahali. Posedli so in se oddihovali v gozdnem hladu. Še vedno niso bili prepričani, da je s tem že končano. Morda bodo vendar še enkrat napadli, saj je še daleč do sončnega zahoda.

Toda sovražnik ni več napadel. Norbertova smrt ga je ostrašila. Ditmar je zatrobil na umik. Tutilo se je zagrizel v slovenske vrste in se mu je zdelo, da mora danes uspeti. Ko pa je zaznal, da se Norbertova in Ditmarjeva konjenica umikata, si je jel gristi brke in raz-

mišljati, kaj naj to pomeni. Menda ne, da ga hočeta prepustiti usodi in zvrniti nanj vse breme bitke? Ne, tega nočel! Umaknil se je še sam.

Zvečer so se Dobroslav in njegovi umaknili v zimovnik, vendar niso pozabili na stražo in na gosto so kurili ognje. Poveljniki so sporočali Dobroslavu izgube. Ta dan je bil težak. Padlo je celo mnogo poveljnikov. Dobroslav je z obupom mislil na to, da ima komaj še tri sto zdravih, toda na smrt utrujenih vojakov. Taborišče se je kar trlo ranjencev.

»A koliko je onih poginilo!« je vendar vzkliknil, ko je vse pretehtal. »Nobeden naših ni padel zaman! No, vendar smo največ dolžni Vitogojju, brez njega bi se bilo morda danes kaj slabo obrnilo!«

Zaskrbela ga je usoda knežjega sina in hitro je stopil k ranocelnikom. Vitogoj je ležal pod drevesom in stokal v vročici. Bled in ves obvezan se je ob njem naslanjal Borut.

»Ozdravel bo,« je odgovoril ranocelnik na poveljnikov zaskrbljeni pogled. »Rane so težke, smrtne pa niso. Kosti so cele in v prsih nima globokih ran. Seveda, desnica je v nadlehti močno presekana, da mu je lè niso odsekali! Stisnil sem mu rano, da bi mu kri ne odtekla, kar preveč je je že izgubil. Da bi se le ne prisadilo...«

»Prisadilo?« se je zbal Dobroslav ob besedi, ki je pognala strah v žile vsakega vojnika. Prisada so se bali bolj kot sovražnikovih mečev in ran samih. Komur se je rana prisadila, mu navadno ni bilo več pomoči.

»Vročica ga zelo muči,« je menil ranocelnik. »Pa saj bo prebolel. Imel sem že več takih na skrbi, pa so se izlizali kar mimogrede...«

Dobroslav se je umaknil in se zleknil na ležišče. Bil je tako truden, da ga niti skrbi niso mučile s tako silo kot prejšnje noči. V polspanju je še mislil, da bi se moral prepričati, ali so straže na mestu, ko so vojniki tako izmučeni. Hotel je vstati, pa se je zamajal sem in tja in glava mu je omahnila na mizo. Samo malo,

prav malo mora zatisniti oči, potem pojde in bo pogledal...

V sanjah poje stražni rog... Veselo, glasno odmeva, knez je prišel. Da, saj smo tako dolgo čakali... Vedel sem, oh, vedel, ali nisem pravil, mladci? Vzdržali smo, no, ali ni to lepo? No, kajpak, knez se smehlja...

Nekdo ga je krepko stresel za ramo.

»Da,« je zahropel Dobroslav, »saj vem, pogledati moram, če straže opravljajo svojo dolžnost, da...«

»Kaj straže, očkal Vstani, očkal« je klical vesel glas ob njem v temi. »Knez je prišel z vojsko!«

Dobroslav je pozabil na zaspanec in na utrujenost in je kar planil iz zimovnika. Oči si je moral pometi, saj ni vedel prav, ali je resnica ali pa se mu le kar naprej sanja tako prijetno... No, menda bo le res... Rogovi pojo in vse taborišče je polno voz. Še in še prihajajo. Poveljniki tekajo po taborišču in jim odkazujejo prostor. Vojniki so veseli, sveži, glasni, čisto nič jih ni zdelala dolga pot. In zdaj... kaj, ali je mogoče? Da, ne bil bi Dobroslav, ko ne bi zaznal, da topot kopit stresa zemljo.

»Knez! Knez je slednjič prišel!« je stari poveljnik ponavljal, kot bi bil iz uma.

Prav tedaj je prijezdil Valjhun s spremstvom.

11

Regensburški knez je nemirno pogledoval zdaj zviti pergament, ki ga je držal v rokah, zdaj človeka, ki mu ga je prinesel, čvrstega mladca v noši bavarskih plemenitnikov. Stopil je k oknu in se zazrl v kalne valove Donave, ki je narasla ob zadnjem deževju in se je zdaj vsa grozeča valila pod gradom. Bilo je pusto in knez je čutil po vsem telesu neprijetno neugodje, kakor bi imel na sebi mokro oblačilo. Zavzdihnil je in počasi razvijal pergament.

»Knez Norbert Tirolski je padel v boju, pokoj bodi njegovim vernim dušam, upam, da je našel milost v očeh najvišjega vladarja... Ne morem povedati, kako me je potrla njegova smrt, mislil sem, da mi sam Bog pošilja to neugodno znamenje, potem sem se pa potolažil, saj Bog vendar ve, da osvajam deželo tudi v njegovem imenu in da sem že govoril s prevzvišenostjo, škofom, ki bo v deželo poslal blagovestnikov...«

Gottfried je stisnil pergament. Zdelo se mu je, da drži nekaj zoprnega, sluzastega. Kar nenadoma je stal pred njim Odonov obraz, napihnjen, z debelimi ustnicami, ki so izražale pohoto, z očmi, pogreznjenimi v maščobo, in obšel ga je občutek neznanosti. Stopil je k mizi in odložil pergament. Sel je še vedno stal sredi dvorane.

Knez se mu je približal in ga pazno ogledoval. Njegov obraz se mu je zazdel nekam znan.

»Nekje sem te videl,« je rekel.

Mladi mož je dvignil temne obrvi in Gottfrieda je prešinilo, da je ta obraz različen od obrazov mladih plemenitnikov, ki so ga obdajali. »Bavarec?« je vprašal.

»Ne, knez,« je odgovoril mladec v govorici, ki je bila lepša, kot govorica Bavarcev. »Sloven sem, v knezovi službi.«

Gottfried je krčevito oral po spominu, vendar se ni mogel pravega domisliti. Zdelo se mu je, da tisti znani obraz že drži, pa se mu spet izmakne. Potem je z močnim naporom volje ujel nit.

»Ne Sloven, Slaven si, iz rodu Slavikov, kajne? Knezov sin?«

»Da, Mojmir sem,« je potrdil mladec.

Gottfried ga je pazljivo pogledal. »Tvoj oče je v mladih letih z menoj vred služil na dvoru bavarskega kralja,« je rekel. »Dobro se ga še spominjam. Zdaj pa nimamo kralja, vidiš,« je skoraj zaupljivo dodal. »No, kaj bi ti pravil o tem? Kako dolgo pa služiš?«

»Štiri leta, knez.«

»Tvoj oče, da, da... Ni nam lepo storil... Prisegel je zvestobo, sprejel je krščansko vero, potem pa je vero in prisego poteptal. A s krvjo smo si pokorili njega in njegovo deželo!« Stresel je z glavo, se umiril in rekel: »Zelo si mu podoben, res.«

Mojmir je molčal in povešal oči, ki so mu kot oglje žarele pod dvema črnima lokoma obrvi.

»Dobro služiš?«

Mojmir se je nasmehnil in po dvorjansko povetil oči.

»Komu služiš?«

»Grofu Ditmarju.«

»Tako,« je pokimal Gottfried. Ditmarja je cenil, ker je mnogokrat s hrabrostjo in premišljeno kvaril načrte Frankom, ki so na vse načine skušali spraviti Bavarce pod svojo oblast. »Le dobro služi,« je pokimal mladcu in mu s tem dal znamenje, da lahko odide.

Mojmir ga je razumel in je pri priči izginil skozi nizki, okrogli kamniti vhod. Knez pa se je pogreznil v misli, ki mu jih je priklical Mojmir.

Staremu knezu plemena Slavikov so iztrgali zemljo in svobodo. Moral je Bavarcem dati sina. On, vrstnik Gottfriedov po letih, je služil obenem z njim na dvoru bavarskega kralja. Kralj je zaupal Slaviku. Slavik in Gottfried sta pogosto ponoči čula v kraljevih sobanah in pazila na luč. Potem so se jima pota razšla. Slavik se je vrnil domov in gospodoval plemenu kot podložni bavarski knez. Gottfried je šel na vojne, se izkazal in postal knez regensburški. Stresel se je ob misli, koliko napora in spletka ga je stalo, preden je postal, kar je. Slavik se je vrnil v svojo deželo. Toda takoj je začel trmoglaviti po svoje. Postavil je spet poganska svetišča, izgnal je blagovestnike in začel vladati po svoji volji. Bavarskemu kralju je odrekel davek. Komaj so ga ukrotili. Zdaj je pokoren in moral je poslati sina sem kot talca. E, Mojmir, knez mu vidi na očeh, da je iste krvi kot oče! Le zakaj se to ljudstvo noče pokoriti?

Da bi se otresel mučnih misli, je spet segel po pergamentu in bral, kar mu je sporočal vojvoda Odon.

»Pobratil sem se z bedakom!« se je razjezil. »Pregovoril me je k vojni, ki se po njegovi pripovedi ni mogla izjaloviti. Sicer bi pa tudi zmagal, kò bi bil dober vojskovodja! Vzel je s seboj še tri vojvode in vsi štirje skupaj ne morejo ukrotiti enega samega kneza, kneza Karantanijel!«

Kakor že neštetokrat, je ponosni bavarski knez spet začel nemirno korakati po hramu. Peklo ga je ošabno ravnanje Frankov, ki so se vtikali v vse bavarske razmere. Na eni strani Franki, na drugi Sloveni, na tretji Obril Bog vsemogočni, ali bo nazadnje še konec bavarske države? Spomnil se je, kako so nekoč Bavarci prosili frankovskega kralja Dagoberta, naj si pokori in podvrže Slovence in Obre prav do bizantinske meje. Toda iz tega ni bilo nič, kakor tudi je bil načrt velik. Dagobertu je kljuboval Samo, nazadnje se mu je celo uprl turinški vojvoda Radulf, ki se je pridružil Samu in se z njim vred vojskoval proti Dagobertu. Zelo je Gottfrieda skrbela usoda Bavarske in glasno se je jezil.

»Nezmožni tepci!« je menil o Odonu, Tutilu in Norbertu.

Ditmar, morda bi ta... Toda Ditmar se prilizuje Odonu. Sina ima, Odila, bistrega mladca, zmožnega. Ditmar si prizadeva, da bi po njegovi smrti sin nasledil četrtino Odonove posesti, ki mu jo je vojvoda dal v upravo in užitek. Po vsej deželi se je razvnel boj za dedno pravo...

Ko bi mogli prisiliti kralja in vladajoče kneze, da bi priznali dedno pravo, bi bilo vse drugače, bolje. Toda kralj in vladajoči knezi so muhasti. Zemljo podeljujejo samo zato, da si zagotove zvesto službo in pomoč v času vojne, še bolj pa, da imajo oporo ob nemirih v deželi. Plemenitniki sprejemajo zemljo in ker ne vedo, ali jo bodo zapustili sinovom, se malo brigajo zanjo. Hočejo od nje čimveč užitka. Da bi gradili nova mesta in vasi,

jim ni mar. Tudi jim ni mar, da bi širili rokodelstva vseh vrst, kar bi prineslo blaginjo in predvsem njim samim koristilo. A mogli bi se pogoditi s kraljem. V zameno za zemljo bi mu zvesto služili. Sicer pa, saj so zdaj Bavarci brez kralja! Frankom je to prav in še kako prav!

Gottfriedu je klonila glava od težkih skrbi. Tolažil se je samo s tem, da so zdaj tudi Sloveni razdvojeni. Ko bi imeli kralja, potem bi jih nihče ne mogel ukrotiti!

Nekoč je bral na stari koženici v orožarni:

»... bil je Sloven izpod frankovske oblasti, ki se je pridružil sovražnikom. Trgoval je z njimi, potem pa je ostal med njimi. Prehodil je vso deželo in pridobival veljake za vojno z Obri. Nekateri so se mu pridružili, druge si je pokoril s silo. Združil je dežele in plemena vse do morja. Oklicali so ga za kralja in z njim smo imeli dolge in krvave vojne. To je bil kralj, ki so mu rekli *Samo*...«

Zdaj se Sama in njegovih potomcev ni bilo treba več bati. Nekoč je videl enega njegovih sinov. Postaren mož je že in s platnom kupčuje. Studljivo se je nasmehnil. O Samu so govorili različno. Toliko je gotovo, da je imel mnogo žena in sila potomcev. Toda potomstvo je ostalo brez slave. Veljaki so imeli najbrž enega kralja dovolj, tako da si ne žele nobenega več. Še na misel jim ne pride, da bi si oklicali novega kralja. Pa si tudi Franki prizadevajo, da bi se to ne zgodilo več!

Stopil je k steni in iz vdolbine v zidu vzел vrč, napolnjen z vinom. Globoko ga je nagnil. Pogled mu je postal odločnejši in sedel je k mizi. Misli so mu postale bolj prožne in veselejše.

Bavarci so skoraj že pod nadoblastjo Frankov. Vojvoda Odon, ki ima največ zemlje in oblasti v svojih rokah, je slabič. Ko bi imel večjo oblast, bi je ne znal držati. Njegovi štirje podložni knezi vladajo deželi po svoji volji. Tu vlada še vedno stara oblika uprave. Ko bi se Odon ne bal, bi znal trdo držati svoje podložne upravitelje, ker pa se jih boji, si ne upa ničesar. Ditmar

ga z zvitimi besedami slepari in nekoč se bo morda zgodilo, da bo knez vojvoda Odon izgubil ves vpliv. Tudi knez Gottfried ni imel prijetnih sosedov. Bal se je Moravcev, ki so mu bili mejaši, še bolj se je bal Čehov, ki so bili sicer mejaši Frankom, toda knez Krok je v svoji roki družil obe plemeni in je bil tako sosed tudi regensburškemu knezu. Še vedno se je Višegrada držal medel odsvit Samove slave. Stari knez Krok je sicer miroljuben, toda on ne bo več dolgo živel in vladal in koga neki bo dobila dežela za kneza potem? Sinov nima, morda se bodo celo vneli boji za nasledstvo! To bi bilo od vsega najbolje in treba bo tako vojno netiti, jo podpreti in jo zavleči čimdalje mogoče. Če se pa to ne bi zgodilo, potem bi bilo morda res dobro, ko bi Hrudoš prišel do knezove hčere in po njej postal knez. Da bi mu z vojsko pomagal do oblasti, kakor je obetal, tega seveda regensburški knez ni mislil resno. Toda Hrudoš se mu je zdel pripraven. Ta bo vladal, kakor bo sosedom prav in se ne bo izneveril, kot bi prav gotovo storil ta... Mojmir! Bavarci morajo imeti sosede, ki se jih ni treba bati! Dovolj je, da se boje Frankov in se jim pokoravajo, dovolj, da se morajo tresti pred Obri, ki jim vse bolj trkajo na vrata. Pomislil je, da se bo vendar treba pripraviti na vojno z Obri. Okrepili so se in postajajo vedno bolj nevarni. Za zdaj si je sicer še želel, da bi z njihovo pomočjo osvojili Karantanijo, potem bo pa treba z Obri obračunati.

Ves je bil v mislih in spletkah, brez katerih ni mogel živeti. Zdelo se mu je, da je domislil vse prav in pametno. Odšel je iz hrama in po gradu razglasil smrt Norberta Tirolskega. Poklical je duhovne in jim naročil, naj v regensburški cerkvi opravijo mašo zadušnico za vrlega plemenitnika, ki je padel, ko je osvajal novo deželo za krščanstvo.

V tem je že zasnoval odgovor, ki ga je namenil Odonu. Poklical je pisarja in mu narekoval odgovor za kneza vojvodo, v katerem mu ni ničesar odrekal, pa tudi

ničesar obetal. Še mislil ni na to, da bi poslal še kaj vojske v tako daljo! Preden bi prišla tja, bi bila vojna že odločena. Zaprl je koženico v lesen tulec, ga zapečatil in Mojmira, ki se še ni bil oddahnil, poslal na pot, nazaj na bojišče.

V regensburški cerkvi pa so v tem molili za dušo ubitega Norberta. Mrmrajoči, temni glasovi molitve so hiteli pod sivi, težki kamniti obok. Knez Gottfried je prisluškoval glasovom molitve in pesmi in obenem gledal v Donavo, ki se je s kalnimi valovi zaganjala v obrežje. Gledal je za Mojmirom in njegovim spremstvom, ki je jahalo čez most.

Mojmir se mu je sprevrgel v Hrudoša in znova je jel spovati zdrahe.

Hrudoš je nihal med Višegradom in očetnim dvorcem. Zdelo se mu je, da mu na dvoru nič več tako ne zaupajo, kot svoje čase in da ga tako prisrčno ne pozdravljajo. Libuša je bila molčeča, Kazi zamišljena, s Teto pa nikoli ni dosti govoril. Samo knez je bil še vedno očetovski. Vkljub temu je jel Hrudošu dvor presedati in rad se je umaknil domov, na Otavo. Doma pa ga tudi ni dolgo trpelo. Z bratom sta molče in mrko posedala pri skupnem ognjišču. Župan je nejevoljno pogledoval sina, ki se je šopiril v svetlih čevljih in obleki tujega kroja. Domači mladci so pred njim molčali in dekleta so pogledovala v tla. Ko je v tem vzdušju prebil nekaj dni, ga ni strpelo več. Zajahal je konja in pognal proti Višegradu. Vedno je tudi sumil, da na Višegradu pletejo nekaj skrivnostnega, česar mu ne zaupajo.

Nekega dne je prijahal k njemu sel. Povedal je, da ga njegov gospodar Borut, ki je v službi prejasnega kneza regensburškega, vabi v goste. Hrudoš se je povabila razveselil, obdaroval glasnika in takoj ukazal osedlati konja.

»Kam hočeš?« ga je postrani gledal brat. »Vsaj zdaj bi ostal doma, ko se bliža čas velike žetve.«

Hrudoš je razmišljal. Brat si res zelo prizadeva. Odkar je oče oslabel, mu je postal desna roka. On, kot starejši sin, bi mu pravzaprav moral pomagati. Da bi se potil z ženjci po njivah? Čemu neki? Naj to opravi brat, če se mu ljubil končno, kaj pa je zadruga? Ko bo oče umrl, bo najstarejši spet prevzel zadrugo, očetov brat Velibor... Zakaj bi se torej on trudil in potil? »Ne morem,« je rekel kratko.

Počasi, malone žalostno se je brat obrnil in odšel. Hrudoš pa je zajahal podarjenega vranca, požvižgal psu in s slom skupaj odjezdil z Otave. Višegrada se je to pot na daleč ognil.

Na Borutovem posestvu je bilo zelo živahno. Hlapci, obrski ujetniki, ki so postali sužnji, in podložni kmetje so spravljali žito. Ženske so žele, moški so pa vezali snopje in ga zlagali v ostrvi. Potem so ga spravljali domov in ga na velikem gumnu mlatili z živino. Pili so vino, oskrbnik pa je postopal med njimi in gledal, da delo ni zastajalo. Borut in Hrudoš sta sedela v senci, pila vino, prigrizovala kolače in se pomenkovala.

»Ti nimaš zadruga?« se je čudil Hrudoš.

»Kaj pa je zadruga?« ga je zavrnil Borut. »V mojih mladih letih, pomnim, smo tudi tu imeli zadrugo. Jaz sem jo odpravil. Biti starešina v zadrugi ali pa samostojen gospodar, to je velika razlika! Starešina v zadrugi mora gledati na vse, sleherni zadružan prihaja k njemu s svojimi težavami. Razsojati mora spore. Paziti mora, da vsak opravlja svoje delo. Saj že več ne vem, kaj vse mora opravljati! In končno si vsi zadružani lastijo imetje, ki pripada zadrugi! Pravijo: Mi vsi delamo, zato je premoženje skupna last vseh! To je zlo, bratec moj, veliko zlo! Če so hlače, ki jih nosim, moje, zakaj bi ne moglo biti posestvo prav tako moje? Pri Frankih je to drugače in jaz sem uvedel njihove običaje. Dva mlajša brata sta se protivila, sprli smo se in sta odšla zdoma. Prav sta storila. Na mojem posestvu vidiš ljudi, ki jih oskrbnik

plačuje v mojem imenu. Veš, jaz sem malokdaj doma. Obrske sužnje, ki jih vidiš, sem kupil od regensburškega kneza . . .»

»Ljudi si kupil?« se je začudil Hrudoš.

»Zakaj ne? Ljudi je mogoče prav tako kupiti kot katero koli blago. Včasih se niti sami ne protivijo temu, da bi bili prodani. Da, Obre sem kupil. Ti delajo brez plačila, za sam prežitek. Kadar pa sami ne zmorejo dela, pokliče oskrbnik kmete, katerim županim. Ti delajo zato zastonj, ker sem jim župan in so má podložni. Prav tako mi morajo dajati deseti del pridelkov od vsega, kar zraste na polju ali v stajah, pa tudi od platna, medu, voska, vina, sira in podobnega. To je pametno gospodarstvo, bratec, na ta način si nabereš denarjev!«

Hrudošu se je nekoliko upiralo, a Borut mu je znal zavriniti vse premisleke.

»Mislim, da bi moji kmetje ne hoteli več živeti v zadrugi,« je rekel. »Res so meni podložni, toda živijo v svojih kočah in imajo nekaj svoje zemlje. To se pravi: vse je moje, toda njim je dano, kot bi bilo njihovo in nemara si tudi mislijo, da je njihovo! Lahko bi jih prodal drugemu gospodarju, a čemu, ko mi ni sile? In ker mislijo, da je vse to njihovo, tudi bolj delajo, ker potem tudi več imajo. V zadrugi so pa ljudje leni.«

»Več imajo in več tebi oddajo!«

»O, na to pa ta živina ne misli dosti! Sicer so že skušali utajiti pridelek in me goljufati, a moj oskrbnik je pravi tič, ki jim brž z bičem prežene take muhe! Ta jih zna krotiti!«

»Kaj, preteplate ljudi?« je osupnil Hrudoš.

»Lej gal!« se je začudil Borut. »Mar vaši župani ne mlatijo ljudi? Trmasto živinče je treba s palico, da ne uhaja v škodo.«

»Pri nas tepemo samo zločince,« je ugovarjal Hrudoš.

»Ali to ni zločin, če kdo goljufa svojega gospoda?«

Hrudoš ni znal odgovoriti, dasi mu ni bilo čisto prav. Borut pa je točil vino in dalje besedičil:

»Glavno je to, da si res gospod na svoji lastil. Če jaz ukažem: Tako se mora zgoditi! ni nikogar, ki bi upal le golsniti drugače.«

»V zadrugi tudi vsi ubogajo strešino.«

»Eh, bežil! Že vem, kako ubogajol! In starešina? Kaj pa je ta? Saj je le oskrbnik zadruge, ne pa njen gospodar!«

»V čem pa je razlika?«

»Starešina ne more zadruge prodati, gospodar jo pa lahko.«

»Čemu bi jo prodajal?«

»No, če bi se mi ravno zahotelo iti drugam. Pomisli še tole! V zadrugah se ženijo vsi bratje in njihove žene in otroci imajo isto pravico do združnega premoženja kot ti.«

Hrudoš je pokimal. Zdaj ga je zadel Borut na občutljivo mesto. Pomislil je na dom in na to, kako se vedno grizeta z bratom. Če bi morala vedno živeti skupaj, bi bilo tako življenje neznosno. In zdaj za brata celo snubijo Kresimirovo hčer... V te misli so mu padle Borutove besede:

»Po frankovskih postavah je dedič in lastnik imetja vedno le najstarejši sin. Mlajši morajo od hiše ali pa se pokoravajo starejšemu.«

»Taka je frankovska postava?« se je všečno začudil Hrudoš.

»Taka je,« mu je zatrdil Borut.

Ta postava je Hrudošu ugajala. Zdela se mu je čez vse modra. Prvi sin naj bo dedič in gospodar, tako je prav in pravično. Drugi naj se mu umaknejo, ako se mu nočejo pokoravati. Le en gospodar more biti v hiši! Jasnilo se mu je, da je gospodar, samolasten gospodar, kakršen je Borut, čisto nekaj drugega kot združni starešina. Končno je še to: gospodar lahko postaneš še v mladih letih, starešina si pa navadno, ko si že star in na pol v grobu. Če sploh postaneš starešina... Župan Ljutica iz Klenovičev na Otavi ima sicer razsežno pre-

moženje, ki ni vse last zadruga, katero upravlja, toda po očetovi smrti bo moral Hrudoš deliti premoženje z bratom. Župan pa Hrudoš ne bo nikoli, ker si bo pleme izvolilo drugega, kajti to zanikrno ljudstvo ga sovraži. In starešina bo stric Velibor... Sicer vse to ne pomeni mnogo, saj on, Hrudoš, se pač ne bo zadovoljil s takimi majhnimi častmi, kot mu jih morejo nuditi na Otavi. Neštetokrat se je v mislih že videl na kneževskem prestolu. Dosegel ga bo! Če je mogoče, s pomočjo ženitve s knezovo hčerjo, če pa ne bo šlo zlepa, mu bodo Barvarci pomagali. Saj je tako obetal regensburški knezl

Frankovska postava glede nasledstva in dediščine se mu je zagrizla v srce in kar ni je mogel pozabiti.

»Oženjen nisi?« je vprašal Boruta.

»Kaj bi se ženil?« se je ta zasmel. »Frankovska postava ti brani vzeti več kot eno ženo. Tu ste vi na boljšem.«

»E, saj se redko dogaja, da bi kdo imel več žen.«

»Ali jih ni imel Samo celo dvanajst?«

»Ne vem. Pravijo tako... Vrednega sina naslednika mu vendar niso dale.«

»He, he, to je vaša sreča,« se je smehljal Borut in si z gladko, belo roko gladil zaliti podbradek.

»Eh, škoda je,« je rekel Hrudoš.

»O ne, sreča jel! Kaj bi bilo? Vojne, same vojne! Franki in Sloveni bi se neprestano grizli med seboj. In kdo bi imel korist od tega?«

»I, tisti, kdor bi zmagal!«

»Mlad si še, Hrudoš, mlad in življenje malo poznaš! Kakšen dobiček, te vprašam? Morda bi dobil kos izmzgane dežele, ki bi jo plačal s tisoči življenj! Življenje, veš, je dragoceno. Življenje človeka pomeni delovne roke. Vsakdo ima dvoje rok, ki jih moraš znati le prav izkoristiti zase. Torej je tudi ljudi, ki poginejo v vojnah, škoda. Korist od vojne bi imel pač nekdo tretji.«

»Morda Obri, ki bi tedaj vdrl v našo zemljo in si jo prilastili?«

»Neumnost! Obri bi se v taki veliki vojni morali pridružiti kot zavezniki nam ali Slovenom. Korist pa bi imeli — tisti, ki kujejo orožje in ga prodajajo po vsem svetu. Oni bi bogateli, nam pa bi ostali skrhani meči, krvave glave in izropana dežela.«

»Hm... Ali knez regensburški tako misli?«

»O, kje neki! On misli na vojne in zmage in slavo!«
Hrudošu so se zaiskrile oči. »Prav ima.«

Borut se je zasmel, da se mu je potresel rejeni trebuh in je pokazal vse svoje piškave zobe. »Čast, saj, to je tisto!« je bruhnil med smehom. »Kaj imaš od časti? Ali je čast denar? Ali jo je mogoče pojesti, popiti kot tole uležano vino? Da, tudi med Franki sem spoznal nekaj bedakov, ki potujejo po deželi in iščejo, s kom bi se sprli, samo da bi ga potem v dvoboju premagali in si pridobili čast in slavo. Neki tak bedak jih je na ta način pobil tri kope, nazadnje so pa njega ubili.«

»To je pač neumno,« je rekel Hrudoš. »A vendar je čast nekaj, kar šele da možu veljavo.«

»Mlad si, Hrudoš,« je spet menil Borut. »A povej mi, kaj bi storil, ko bi ti jaz zdajle pljunil v lice?«

Hrudoš je zijal vanj in ni vedel, ali naj se smeje, ali jezi. »No,« je rekel naposled, »potegnil bi meč in ti oddrobil glavo. To mi že lahko verjameš.«

»Kajpak, tako bi ravnal in bi mislil, da si si opral čast,« je veselo kimel Borut. »Če bi pa ti meni pljunil v lice, bi si morda pljunek obrisal in ti ponudil vina.«

Hrudoš je pogledal vstran in skoraj mu je postalo žal, da je prišel sem.

»V svojem življenju sem si zaslužil že mnogo denarjev,« je lagodno pripovedoval Borut in počasi srkal vino. »Seveda so rekli o meni, da sem zatajil rod in kri in bogove in da sem človek brez časti. Denarje sem pa vendarle zaslužil! Celo regensburški knez me gleda kot človeka, ki mu ni dosti za čast. Potrebuje me pa vendar. Kot poslanca me pošilja povsod tja, kjer bi drugi nič ne opravili. Grem. Sporočim pogoje. Oni me psujejo.

No, nemški veljak bi potegnil meč in jim vrge rokavice v obraz. Sloven bi jim pa celo brez rokavice raztreščil glave. Jaz se pa prav nič ne ujezim. Mirno prenesem njihove psovke in to jim da misliti, da imam morda le prav. Dokazujem jim in se potrpežljivo prerekam z njimi. Nazadnje se pa le uklonijo. No, povej kdo ima škodo od tega? Morda nihče. Kdo ima korist? Knez in jaz. Knez doseže svoje, jaz dobim plačilo. Upornim veljakom so pa prihranjene krvave glave. No, reci, ali ravnam prav, ali ne?«

»Zase imaš morda prav,« je počasi menil Hrudoš.

»To si že kaj modro odgovoril! Glavno je vendar, da je meni prav, za druge me ni skrbl — No, le pij, bratec! Vino se bo segrelo v tej vročini in sparjeno vino, fejl! Od tega glava boli in želodec povrača.«

Pila sta. Popoldne sta pa zajezdila po polju. Hrudoš je spoznal, da je Borut vendar spreten gospodar. Čudil se je le, da seje na polju samo lan in pšenico.

»Nemci ne znajo gojiti lanu kot mi in ne znajo izdelovati tako dobrega in lepega platna,« je razlagal Borut. »Moji ljudje pa razumejo ta posel. Franki in Bavarci sploh ne znajo kmetovati. V tem jih Slovenci daleč prekosijo. Oni sejejo samo zanikrno rž, ki daje slab pridelek. Jaz imam raje pšenico, ki ima visoko ceno; iz nje naše ženske znajo speči tako dobre kolače, da še regensburški knez ni kaj takega okusil. Pa tudi ječmena nočem videti na svojih njivah, ker ne maram piva, ki ga Bavarci varijo iz ječmena. To ti je grenka, priskutna pijača, kar želodec se mi obrača, če jo pijem. Raje imam vino in medico.«

Hrudoš je prikimal. Potem je nenadoma vprašal gostitelja:

»Kaj pa si ti pravzaprav: Sloven ali Bavarec?«

»Med Slovenci sem Sloven, med Bavarci Bavarec, če je potrebno. To je namreč nespametno vprašanje. Jaz sem gospodar na svojem. Slovenci in Bavarci mi dolgu-

jejo denar. Naj me zaničujejo kakorkoli, zaradi bogastva se mi vendar klanjajo. To je nekaj, vse drugo je ničl«

Zvečer so spravili zadnje žito v kašče in slavili praznik žetve. Na mizo so nanosili visokih pogač iz kvašenega testa, medenih štrukljev in gibanic, spletenk, vina in medice. Na dvorišču so zakurili ogenj, pekli so janjca. Pod lipo se je znašel godec in mladina je zarajala. V poletno noč so odmevale pesmi.

»Poglej te ljudi!« je pri vinu govoril Borut. »Ali niso zadovoljni? Nič manj kot vaši združani. Jaz sem pa vendarle dosti na boljšem. Ali se ti kaj ne zdi prav?«

Hrudoš je pokimal. Gledal je veselo mladino, še sam bi se zavrtel z njimi, pa je vedel, da se kot tujec in gospodarjev gost ne more pomešati mednje. Zato je molče pil in razmišljal o vsem, kar se mu je pri Borutu razkrilo. Končno ima Borut v mnogočem prav. Zares je imenitno, če neomejeno vladaš nad življenjem in delom svojih podložnikov... Tudi on bi hotel nekoč tako... V vsej deželi bi bilo treba vpeljati frankovske postave.

Strupeno zelišče je globlje in globlje poganjalo korenine v njegovem srcu.

Knez regensburški je zvedel po svojih zaupnikih in vohunih, da se Obri pripravljajo na vpad v Valjhunove dežele. Kakor tudi si je prej tega želel in sprejel celo odposlanca Amare-kana, tako ga je zdaj, ko je že vedel za Norbertovo smrt in neugoden potek vojne, zaskrbelo. Zaslutil je, da bo onkraj, med Čehi in sosednjimi plemenimi završalo. Dvignili se bodo na vojno zoper Avare in on, knez regensburški, jih nikakor ne sme odvracati od tega. Spre gledali bi njegove nakane in vse bi se samo poslabšalo. Odločni poseg Čehov v vojno z Avari bi pa tudi utegnil načrt pokvariti. Z bistrovidnostjo vojskovodje in prevejanega državnika je takoj sprevidel, da je treba Kroku zvezati roke. Dvoje možnosti je videl, da to stori. Mogel bi poslati vojsko v obmejne kraje in bi

tako prisilil Čeha, da bi storili isto. S tem bi zvezal njihovo moč in preprečil, da bi pomagali Valjhungu. Toda ta načrt je po kratkem tehtanju zavrgel. Iz tega lahko nastane krvava vojna, ki je za zdaj ni maral. Preveč načrtov je imel za bregom, da bi si jih pustil pokvariti s takole vojno. Sicer pa, ali ni poslal Odonu kar preveč vojščakov na pomoč, da bi se mogel lotiti tako tvegane podjetja?

»Časa moram pridobiti,« je vedel. »Zavleči celo stvar. V tem bo Odon dobil Karantanijo v svoje roke in Čehi se vendar ne bodo vrgli na Bavarca, da bi reševali izgubljeno deželo premaganemu knezu. Ne, tega bi ne storil nihče!«

Še isti dan je uganil, kako bo zvezal Čehom roke, ne da bi zbudil v njih sum in pokvaril sosedstvo, ki je moralo zdaj biti znosno. Poklical je priletnega plemenitnika in medtem ko je z rokami, sklenjenimi na hrbtu, korakal po dvorani gor in dol, mu je previdno razodeval, kaj in kako mu je govoriti. Na dolgo je govoril o Obrih in o tem, kako ogrožajo vse dežele, slovenske pa tudi bavarsko. Nazadnje je pa zvitemu Bavarcu, ki ga je z negibnim licem verno poslušal, priporočil, naj zaprosi kneza Kroka, naj takoj pošlje k njemu posebnega odposlanca, kateremu bo vse po vrsti razložil.

Gladko obriti Bavarec je razumel tudi to, česar mu gospod ni povedal in je obljubil, da bo vse izvršil v knezovo zadovoljstvo. Nato se je takoj pripravil na pot.

Na Krokovem dvoru so se prijaznemu sporočilu močno čudili. Stari knez se je ves zmedel. Przemisl pripravlja vojsko in hoče oditi daleč na vojno. Do njega so pa tudi prihajale vesti, da Obri rojijo in se nameravajo nekam zagnati. Krok je menil, da je treba počakati in je to sporočil Przemislu, toda trmoglavij vojvoda mu ni niti odgovoril. Zdaj si knez ni vedel sam pomagati.

Krok je sklical starešine, ki so se preekali, naposled pa niso sklenili ničesar. Stari knez, zdvojen in v škripcih,

se je tako odločil, da naj pojezdi Hrudoš v Regensburg z majhnim spremstvom in kar skrivaj.

Tako je Hrudoš drugič jezdil v veliko mesto ob Donavi.

V Regensburgu je vladal znani vrvež. Neprestano so prihajali sli z raznimi sporočili. Prihajali so od podložnih grofov in plemenitnikov, prihajali od vitezov, ki so sedeli po oddaljenih posestvih in neprestano prežali, da bi zavohali, če se pripravlja nova vojna, v kateri so upali obogateti in si pridobiti milost vladajočega kneza, ki naj jim da kos novo zavojevane dežele v užitek. Na dvor so prihajali podložni plemiči, ki so si hoteli zagotoviti naklonjenost vladajočega kneza, mogočnega Regensburžana, ali ki so privedli svoje mlade sinove, da bi bili na dvoru deležni plemenitaške vzgoje, da bi rasli pred knezovimi očmi in očuvali njegovo naklonjenost, ko pride čas, da se jim bo treba osamosvojiti. Prihajale so dolge vrste tovornih konj, ki so prinašale razno blago in ga oddajale v skladišča. Gottfriedova zakladnica se je polnila z dohodki podložnih zemljišč.

Hrudošu se je spet zvrtilo v glavi in kar ni si mogel napasti oči na vsem sijaju in bogastvu, ki se je zbiralo okrog kneza. Tembolj se je čudil temu, ker je spotoma videl le revna naselja, revnejša, kot so bila v njegovi domovini. In znova si je slikal, kako mogočen bi lahko postal, če bi vladal v Višegradu.

Poklonil se je knezu v veliki sprejemni dvorani, kjer so se mu poklonili tudi vsi drugi. Knez ga je takoj opazil in ga kmalu dal poklicati v svoje prostore. Odslovil je celo pisarja in se razgovarjal s Hrudošem.

Korakal je gor in dol po kamnitih tleh, pokritih s kožami. Vse okrog njega je izdihavalo hlad. Hladno je velo s kamnitih plošč na tleh, hlad je vel od mrzlih, kamnitih sten in ogenj, ki je gorel na kamnitem ognjišču, prostora ni ogrel. Tudi knezove oči so bile mrzle. Resno in dostojanstveno je govoril o Avarih, ki da so sila nevarno, roparsko pleme, ki ne pozna nikakršnih državnih

določil, ki se noče držati v mejah in vedno spet in spet hoče razširiti svojo posest, predvsem na škodo Slovenov. Če jih bodo predolgo pustili v miru, utegne njihova moč postati pogubna za vse. Slovence že napadajo, Bavarcem in Frankom pa že tudi trkajo na južna vrata. V Karantaniji je vojna, ki bi jo nemara Obri radi izkoristili v svoj prid. Lahko se zgodi, da bodo celo Valjhuna napadli...

»O tem sem prepričan,« je odgovoril Hrudoš.

Gottfried ga je nejevoljno pogledal in nadaljeval. Da, to je mogoče, kajti poštenosti od teh divjakov pač ni pričakovati. Slovenci morda celo mislijo, da bi bilo to vojvodi Odonu prav?

Hrudoš je zmajal z glavo. »Škodilo bi mu pač ne,« je rekel.

»Seveda bi škodilo!« ga je zavrnil knez in se ustavil. »Avari bi se morda polastili najlepših delov dežele in vojvodi pač ne bi bilo prijetno, imeti take sosede.« Kar vzdihnil je. »Jaz te vojne s karantanskim knezom nisem želel in sem storil vse, kar je bilo v moji moči, da bi jo preprečil. Tudi zdaj nočem, da bi Avari dobili kaj slovenske zemlje.«

Hrudoš se je smehljaj. No, v tem je že davno spregledal zvitega Regensburžana in ta mu zdaj zastonj pripoveduje bajke o svoji naklonjenosti do Slovenov. Seveda, Gottfried noče, da bi Obri dobili deželo, ki bi jo rad imel sam. Tudi lisica volku ne privošči plena. Zmajal je z glavo na tako dvoumen način, da je knez presenečen obstal.

»Hrudoš, ali imaš kaj časti v sebi?« ga je vprašal iznenada.

»O, pač!«

»Torej vendar sprevidiš, da bi ne bilo častno, ko bi Odon in Amara-kan oba hkrati bila Valjhuna! Eden v lice, drugi v hrbet, vsakteri od njiju pa močnejši od njega!«

Hrudoš je osupnil. Morda pa knez vendar misli pošteno? Prejšnja gotovost se mu je zamajala. Kaj naj

verjame in komu? V rastoči nemir mu je kakor iz dalje udarjal na ušesa jasni in zvonki knezov glas:

»Moji predniki so menili, da je njihova življenjska naloga, da vzamejo Slovenom zemljo. Vaši knezi pa so se navadili gledati v nas sovražnike. Nismo se mogli sporazumeti. V nobeni stvari. No, pa so prišli Avari in se vgnezdili med nas ter si zavojevali rodovitno zemljo, prekrasno ravnino, ki je ne obdelujejo. Visijo nam kot meč nad glavo. Jaz sem sprevidel, česar ostali knezi še niso sprevidelil Namreč to, da se ne smemo gristi med seboj, ampak se moramo združiti in skupno premagati sovražnika, ki nas bo sicer uničil. Čas je, da začnemo s tem.«

Hrudoš se je priklonil in opomnil: »Škoda, da njegova milost, bavarski vojvoda, noče tega sprevideti.«

»Škoda,« je prepričljivo pritrnil Gottfried. »Mnogo sem si prizadeval, a zaman. Ti, Hrudoš, pa sprevidiš?«

Hrudoš ni vedel, ali naj pritrđi, ali ugovarja. Sklenil je počakati nadaljnjih knezovih besed.

Knez ga je skušal še nadalje slepiti.

»Hrudoš, pametno storiš, če pridobiš kneza za moje namene. V rokah imam tehtne dokaze! Sam pa nikakor ne bom zmogel Avarov.« Ostro je pogledal Hrudoša. »Saj se knez vendar pripravlja za vojno!« je vzkliknil. »Kuje, kupuje orožje, zbira mladce. Hoče iti na pomoč Valjhunu, kajne? Zakaj ne bi opustil te nespametne misli in šel raje z menoj nad Avare, kar mu bo prineslo več slave pa tudi koristi?«

Zdaj ga je Hrudoš spregledal. Preprečiti hoče pomoč Valjhunu!

Knez pa, kakor bi bil uganil njegove misli: »Če bi ne bil vaš prijatelj, bi vas moral napasti, ker hočete pomagati Valjhunu. To sem že sporočil. Samo pomisli, kakšna strašna vojna bi nastala iz tega! Poslušajte raje moj nasvet in pojdimo skupaj nad Avare!«

»Visoki knez!« je rekel Hrudoš in se priklonil. »Tvoje besede so resnične. Mislim, da tudi moj knez tako misli,

saj je že star in ga vojne ne mikajo več. Ampak, kako bo zbor odločil?«

Gottfried se je posmehnil. Zamahnil je z roko in dejal: »Le kneza prepričaj, pa bo dobro. Przemisl še ni odšel na pomoč?«

Hrudoš je odmajal. »Zdi se, da je celo nasproten knezu.«

»Zakaj?«

»Knez ga hoče pridržati, dokler se jaz ne vrnem z odgovorom.«

Gottfriedu je nasmeh šinil preko trdega obraza.

»In starešine?«

»Starešine so s Przemislom.«

Knez se je namrdnil. »Vsi?«

»Vsi,« je nerad odgovoril Hrudoš.

Knez je hlastno stopil gor in dol. Potem se je ustavil. »Dokler se ne vrneš, vendar Przemisl ne bo odšel?«

»Morda ne bo,« je dvomljivo rekel Hrudoš.

»Prav.« Knez je pokimal. »Hrudoš, ti si nam izkazal že nekaj uslug. Tudi zdaj bo treba tvoje pomoči. Prepričaj kneza, da je Przemislovo početje nespametno. Ostane naj doma in čaka, da jaz zberem vojsko in se skupaj vržemo na Avare! To mu dopovej!«

»Če bom mogel. Saj sem poskušal spomladi, pa...«

»No, pač ni uspelo. A da ti bo šlo delo lažje od rok, ti bo moj zakladnik izplačal dvesto zlatih tolarjev.«

Hrudošu je planila rdečica v lica. »Nee,« je zajecjal.

»Pri nas je tak običaj,« je hladno rekel knez. »Kadar gre za velike stvari, ne štejemo; nekaj tolarjev več ali manj se nam ne pozna. Vem, da si me razumel in da boš z menoj, kot si bil spomladi. O, knez Krok naj zahvali vse svoje bogove, da ima tako pametnega poslanca. Plemena naj se pa tudi veselijo, ker bodo imela nekoč modrega kneza.«

Živo se je domislil Hrudoš kako je bil nejevoljen, ko mu je Borut prinesel denar. Zdaj mu Gottfried zopet ponuja denarjev. V eni sapi mu govori o kneževskem

stolu, zraven pa ga plačuje kakor kupljenega vohuna. Kako se to zлага? To je pač zaradi tega, ker knez ve, da je Hrudoš spregledal njegov namen, kako preslepiti Kroka in mu zvezati roke, dokler se bavarskemu vojvodi ne posreči premagati Valjhuna. To, o čemer mu je zdaj govoril, je bilo izdajstvo, tega si niti trenutek ni mogel tajiti! Po časti in dolžnosti bi moral svojemu knezu povedati resnico. Moral bi, toda...

Gottfried mu je sedel nasproti in se začel smehljati.

»Kako pa je z ono mlado knežnjo, s tisto, ki bo nasledila očeta na kneževskem stolu?« je vprašal. »Ali si že ujel golobico?«

»Trmoglava je,« je rekel Hrudoš. »Trmoglava in zdi se, da ji je nekdo drug bolj po godu kot jaz. Zameril sem se ji, ker se nosim po tuji šegi, celo to ji ni po volji, ker prihajam sem kot poslanec.«

»He?« se je začudil Gottfried in dvignil obrvi. »Kdo pa je oni, ki ji je sedel v srce?«

»Przemisl, se mi zdi,« je nejevoljno odvrnil Hrudoš.

Knez je še bolj namršil obrvi. Marsikaj je že slišal o mladem vojvodi. To bi bil nevaren sosed. Pogledal je mladega Čeha in čeprav je še nedavno prej mislil, da bi Hrudoš le mogel v resnici postati knez, se mu je zdaj zazdelo, da se je motil v svojih računih. Ono dekle tam je pametno, dobro gleda. Tale lepi dvorjan je mehkužnejš, nikoli ne bo zmožni ničesar velikega. Toda bil je edini, ki ga je bilo mogoče kupiti in knezu se je zdelo, da je prav, ker je tako slab in omahljiv, tako častihlepen in podkupljiv. Pozneje, no, da, Krok ne bo umrl že danes ali jutri in preden se to zgodi, bo Gottfried že našel pot in sredstva, da bo ukrotil sosede. Morda bo zanetil vojno za nasledstvo; naj se pobijejo med seboj in skrhajo svojo moč! O tem zdaj še ni čas razmišljati! Toda v Hrudoševe roke je moral položiti svoje velike načrte, svoj naklep, da zveže staremu knezu in nemirnim vojvodom roke! Zato je rekel:

»Kadar bo čas, bomo tudi mi storili svoje, dasi bi raje, če bi šlo brez vojne. Lep si in mlad in dekleta so omahljiva, morda se ti bo posrečilo. Zdaj pa stori, kakor sem ti rekel in pregovori kneza, naj mi pomaga v vojni proti Obrom. Przemislj s svojimi ne sme odjahati iz dežele! Proti knezovi zapovedi ne bo odšel! Če storiš to, Hrudoš, te bom znal ceniti, vedel bom, da si mož, v čigar rokah bi bila dežela dobro spravljena. In kar boš izvedel, mi sporočaj.«

Spet je bil Hrudoš premagan. Obeti Regensburžana so bili tako veliki in vabljivi, da se jim ni mogel upirati. Za hip se mu je zazdelo, da ga je pograbil močan tok in ga žene v neznano, odkoder ni več vrnitve. Toda potem je premagal odpor in pritrdil, da bo o vsem poročal.

»Knezi nam radi po poslancih prikrivajo prav tisto, kar je najbolj pomembno,« je rekel Gottfried. »Nate se zanesem, da boš sporočal resnico. Kar po Borutu pošiljaj poročila. Njemu lahko vse zaupaš. Premeten je in zvesto služi tistemu, ki mu da dovolj zlata.«

Hrudoš je tudi sprevidel, da ima knez prav. »Borut, človek brez časti,« je pomislil. »Zdi se, da so včasih tudi taki potrebni.« Obenem se je zavedel, da tudi sam prodaja svojo čast. Po sili si je prigovarjal, da dela tako zato, ker hoče služiti velikemu plemenu Čehov.

Sicer pa dve sto tolarjev tudi ni, da bi jih zavrgel.

Zvečer je Hrudoš spet občudoval razkošje regensburškega dvora. Mnogokrat je doma sanjal o tem, ko pa je vse spet videl v resnici, je spoznal, da je bilo mnogo bolj sijajno kot njegove najbolj pestre sanje. V ogromni dvorani so se lesketali bakreni, s srebrom okovani svečniki. Svetloba se je odbijala na dragocenem posodju, dragih vrčih in okovanih rogovih. Veselo so ga pogledovale dvorjanke izpod kodrastih las. Lesketali so se ročaji okovanih mečev, lesketale se srebrne in zlate za-

ponke, zapestnice in veliki prstani. Po stenah so viseli grbi, drago orožje, vojni plen in lovske trofeje. V kotu so pele flavte, vmes so brneli kraguljčki, lira je pela ubrano in čudovito lepo.

Med gosti so se neslišno smukali paži in nalivali vina. Hrudoš je pil, se pogrezal vase in mislil na to, da bo prišel čas, ko bo on prav tako preuredil Višegrad. Gottfried mu bo zaveznik, on bo pa dal deželi nove, modre postave. Visoko, visoko jo bo dvignil! Slovenski knezi se mu bodo pokorili in nemška gospoda se mu bo klanjala. Hej, le kakšna bi bila Libuša, oblečena v svilo in baržun, s tenčico za vratom, obdana z nakitom in odišavljena? ...

Zamislil si je, kako bi jo prezirno gledale vse te dvorjanke, ko bi prišla mednje, oblečena v praznje platno in taka, kot je bila doma ob svečanostih! Zdelo bi se, da je njihova krščenica, tako preprosta je. Ne, ne, nekoč mu bo še hvaležna, če jo bo tako visoko dvignil!

Knez je po malem kramljal s prisotnimi velikaši in se včasih ljubeznivo obrnil k Hrudošu. Velikaši so že sprevideli, da ima Gottfried svoje posebne namene z mladim Slovenom in ga niso gledali več kot tedaj, ko je prvič prišel v Regensburg, kot ukročeno zver v kletki. Čeprav niso ravnali z njim kot s sebi enakim, so bili vendar dokaj prijaznejši.

»Gertrud te gleda,« je ljubeznivo opomnil knez Hrudošu in mu pokazal mlado dvorsko strežnico, ki se mu je nasmihala.

»Hm,« je rekel Hrudoš in se je kradoma ozrl, a dekleta že ni bilo več. Ni opazil, da se je knez moral posiliti s kašljem, da bi ne bruhal v glasen grohot. »Je ni več,« je rekel in zašepetal: »Svoj meč zastavim, da te čaka ...«

»Kaj?« je osupnil Hrudoš.

»No, kajpak.«

»Hm.«

»Ti ni všeč? Ali ni prav in lepo, če ti takole mlado dekle kar samo ponudi ljubezen?«

»Pri nas ni take navade.«

»Pri vas ni, seveda. No, dekle je lepo, ne bodi trd z njo.«

Trd? Ne. Tega Hrudoš ni znal. Dogodivščina, ki jo je napovedoval knez, ga je začela mikati. Vendar se je čutil kar malce osramočenega. Čutil je, da je ponižana njegova samozavest, samozavest vojnika, ki si izbira ljubice po svoji želji. Tu pa si dekleta izbirajo njega po želji. »Sem pač v Regensburgu,« si je dejal. Misli so mu bile polne neznanega dekleta, ki ga je prej gledala in je potem izginila kot prikazen iz sanj. Morda jo je spočela samo njegova pijana misel. Saj knez govori o jutrišnjem lovu in je prav nič ne omeni. Hrudoš je prijel vrč in začel piti.

Ko je pozno ponoči odhajal spat, je bil že skoraj pozabil na dekle. Vstopil je v kamniti hram. Zmrzilo ga je. Ni se mogel privaditi mrzlih zidov, hladnega kamna in vonja po vlagi. Morda je to odličneje, toda doma, med lesenimi stenami, je prijetneje in topleje. Doma so ležali na slami in ovčjih kožah, tu pa ga je ob steni čakalo ležišče, dvignjeno od tal in pregrnjeno z dragimi odejami. Skozi ozko, kamnito lino je prihajala do njega svetloba in zleknil se je na ležišče.

Izpod lina je hušknila senca in se mu približala. V jasnih luninih žarkih, ki so v snopu lili v hram, je spoznal žensko. Dvignil se je na ležišču.

»Kdo si?« je vprašal.

»Gertrud,« mu je šepetaje odgovorila. Obstala je, kakor bi bila začudena nad njegovim vprašanjem.

V poltemi je Hrudoš stopil k dekletu, ki je neodločno stala pod lino, da jo je oblival pramen mesečine. Prijel jo je za obe roki.

»Ali me ljubiš?« jo je vprašal.

Obotavljala se je z odgovorom. »Ljubim,« je rekla,

vendar je dobro čutil v njenem glasu, da je odgovorila neiskreno. Izpustil ji je roki.

»Ne, ne ljubiš me,« je rekel mrzlo. V njem je rastla slutnja in je vprašal: »Kdo te je poslal?«

Sklenila je roki na prsih. »Zavračaš me?« je vprašala tiho.

»No, kdo te je poslal?«

»Kdo naj me pošilja?« je vzkliknila razdraženo. »Prišla sem, ker...« Nenadoma je razprla roki in mu jih voljno položila okrog vratu. »Lep si, ti ne veš, kako si lep...« mu je strastno zašepetala. »Oči imaš kot tisti, ki prihajajo z juga, od tam, kjer zore granatna jabolka... Nekoč jih je prinesel chevalier Karel... Videla sem te tedaj, ko si bil na turnirju. Lepši si od teh naših dolgočasnih tepcev...«

Hrudošu je bilo, kot bi mu njene sladke, tuje besede božale srce. Nehote je ovil roki okrog nje in oči so se mu živo zaiskrile.

»Kakšnega rodu si?« je vprašal.

»Visokega,« je odvrnila. »Ne sprašuj za rod in kri...«

»Saj,« je pritrdil in jo brezumno opojen potegnil nase.

Od nedelje do nedelje je ostal Hrudoš na dvoru in veseljačil. Gottfriedu je bilo prav, želel ga je zadržati čim dalje. Dokler se ne vrne, ne bo knez ukrenil ničesar, na to se je zanesel. In to je pomenilo, da je pridobil časa, da je dobil igro, ki jo je igral za Karantanijo. Ko se je naposled Hrudoš le toliko ovedel, da se je začel pripravljati na pot domov, mu je bilo slovo resnično težko. Lepa dvorjanka ga je vsega zastрупila in zadnjo noč, ko se je poslavljaj, jo je vprašal:

»Če bi nekoč hotel, ali bi šla z menoj?«

»V tvojo deželo?« se je začudila.

»Da.«

»Ne,« je odgovorila hladno, medtem ko mu je objemala črnolaso glavo.

»Potem si mi lagala,« je dejal mrzlo in se ji iztrgal iz objema.

»No, kaj hočeš!« se je nedolžno začudila. »Davno so me že obljubili drugemu. Vitez Jakob...«

Hrudoš je ostrmel. Stari, plešasti možak, lahko bi bil njen oče? Ne, zdaj ni več strpel. Pahnil je dekle od sebe in segel po popotnem plašču.

Odhajal je nekako zlomljen in potr. Vendar njegova potrnost ni trajala niti tako dolgo, da bi stopil čez mejo domače dežele.

»Sem pač bedak, ki življenja ne razumem,« si je dejal. »Vse na svetu je vendar zato, da si olepšaš življenje. Vse, tudi ljudje.« Čutil je, da se mu več ne oglašata vest zaradi tega, ker se je prodal regensburškemu knezu. Sploh nič več mu ni očitala in čutil je v sebi močno željo po bogastvu, po slavi in uživanju. Bil je pripravljen služiti tujcem, ki mu bodo nekoč pomagali do kneževskega prestola.

Pa tudi Gottfried je bil zadovoljen z uspehom. »Zdaj ga imamo popolnoma v mreži in ne more se nam več iztrgati, tudi ko bi hotel,« si je dejal. Ukazal je svojemu zakladniku, naj Gertrudi izplača sto tolarjev, ker je tako dobro opravila svojo nalogo.

Knez Valjhun, Dobroslav in Gorazd so zamišljeno stali ob ranjenem Vitogoju. Stanovališče je vonjalo po svežem lesu in smoli, vmes se je mešal jedki vonj po arniki. Jutranji svit je osvetlil ležišče in blede, izmučeni obraz mladega junaka. Gorazd se je sklanjal nadenj in pazno gledal bolnika. Pod oči so mu legle temne sence in koža, opaljena od sonca in vetrov, je bila rumenkasta.

»Ali bo premagal bolezen?« je vprašal knez.

Gorazd je zmajal z rameni. Osem dni je že zdravil mladeniča, toda k rani se je pritaknil prisad. Rana se je vnela, rdela je ob robovih in roka je ranjencu tako zatekla, da so mu prsti razkrceni ležali na odeji. Po životu so se mu že spuščali vodeni mehurčki. Gorazd je dobro poznal to zanesljivo znamenje bližajoče se smrti.

»Knez, vse sem storil, kar je človeku mogoče,« je rekel, kakor bi bil sam kriv Vitogojevga umiranja.

Knez je togo pokimal. V srcu mu je kljuvalo. Poslednji od šestih sinov! Ali bo z njim izumrl rod slavnega Valuha, ki je premagal Langobarde in ukrotil uporne župane, ter jih prisilil, da so radi ali neradi, vendar pa v korist vsega plemena stopili pod oblast mogočnega Sama?

»No, Vitogoj, vendar še živi,« se je oglasil Dobroslav. »Če bi mene poslušali in mu dali močnega vina...«

»Vino ne prežene prisada,« je rekel Gorazd.

»Ne pomaga? Imel sem že drugačne rane, pa mi je vino vedno pomagalo na nogel!«

Gorazd je skomignil z rameni. Potem je počasi, skoraj skrivnostno povedal: »Še eno vem! Če mu to ne pomaga, jutri osorej ne bo več živ.«

Dobroslav je prestrašeno pogledal svečenika, knez je stisnil skozi zobe:

»Jutri osorej?«

»Jutri osorej? Vitogoj?« Dobroslav je stresel z glavo. »Ali nič več ne veš?« je malone jezno vprašal Gorazda. »Svečenik si, tvoje moči so velike. Preprosi bogove, zaroti bese. Pojdi na križpotje in prisili bese, naj ti dajo zli koren...« Znižal je glas in šepnil: »Tisti zli koren, ki zdravega umori, na smrt bolnega pa ozdravi! Stori!«

»To so bajkel! Besi ne dajejo korenov!« je menil Gorazd. Obrnil se je h knezu in tiho rekel: »Samo gadova mast bi mu utegnila pomagati.«

»Gadova mast?«

»Da. To je treba navezati na rano in če le ni prepozno, izvleče ves prisad.«

»In ti tega nisi že prej storil?« je poočital Dobroslav.

»Ne umeš!« ga je zavrnil Gorazd. »To ni navadno zdravilo!«

»Nemara tudi to ne bo pomagalo,« je dvomljivo zmajal knez z glavo.

»Poskusil bom vendar,« je rekel Gorazd.

Spet so se sklanjali nad Vitogojem in prisluškovali njegovemu dihu. Hropel je in včasih zastokal, pri zavesti pa ni bil.

»Prida ni ta spanec,« je rekel Gorazd. »Vendar sem mu moral dati uspavalnega napoja, saj ga je bolečina že kar preveč izčrpala. Čudno, rana od sulice se mu tako dobro celi. Še sled bo komaj ostala. Le ta udarec z mečem... Saj rana vendar ni globoka! Do kosti ne sega. Prekleti Bavarec je morda imel zastrupljen meč.«

»No, potem pač ni pomoči,« je togo dejal knez.

»Pa saj ne more bitil!« je vzkliknil Gorazd. »Če bi bil meč zastrupljen, bi umrl prvi dan! Le prisad se je pridružil.«

»Morda zato, ker smo se umikali v dežju,« je rekel knez.

»Dobro je bil pokrit,« je dejal Dobroslav.

Valjhun je še enkrat pogledal ležečega sina in se obrnil. »Bogovi naj odločijo,« je rekel ob izhodu. Bolečina je kljuvala v srcu, a knez se ji ni predal. Petero sinov je izgubil, vse v večnih vojnah z Obri, Bavarci, furlanskim plemstvom. Zdaj ga je zadelo kakor še nikoli. Toda tajil je bolečino in s skrbnim pogledom preletel taborišče. Pravkar so zapeli rogovi in vojniki so se zbirali okrog kotlov.

»Vojna je,« je rekel knez. »Vojna jel!« si je trdo ponovil. »Svojo zemljo in svobodo branimo. Če je na meni, da moram zato žrtvovati sina, moram pač sprejeti to žrtev. Mnogo mater bo objokovalo edince.« Odganjal je žalost z vso silo svoje močne volje. Obrnil se je

proti starešinam, ki so se tudi zbirali k zajtrku. Prisedel je in molče zajel ovseno juho. Od strani je prisluškoval razgovoru starešin.

»Kaj Bavarec pleteniči?« so govorili med jedjo. »Zdaj smo tu, čakamo, da bi se udarili, oni pa se izmikajo odločilni bitki. Samo manjši oddelki nas napadajo. Take vojne še nikdar ni bilo!«

»Utruditi nas hoče,« je rekel nekdo.

»Možje!« Knez je odložil žlico. »Čakajo pač, da bi se mi trudili in bi postali manj čuječi. Toda če poročila ne lažejo, je poslal Odon sle k Obrom in jih nagovarja, naj nas napadejo.«

Nihče ni bil presnečen. Ljudje, ki so jih pošiljali na prežo, so vsi prinašali taka poročila, da je bilo to zelo verjetno.

»Knez, koliko ljudi lahko postavimo proti Obrom?« so vprašali.

»Takole tretji del vseh čet bo potrebno poslati tja.«

»In bo to dovolj? Bodo vzdržali?«

»Bodo.« Knez se je lahko nasmehnil. »Prišlo je sporočilo. Moj zet, vojvoda Dobrila, nam hiti na pomoč s šestimi četami vojniki.«

»Dobrila s šestimi četami?« so vzklikali in se udarjali po bokih, da so jim kratki meči brenketali.

»No, mislim, da bo skoro pri Dravi. In Przemisl...«

»Bo prišel?« so živo spraševali.

»Prišel bo.«

»No, ni nam treba obupati.«

»Kdo pa je že obupoval?«

»Mnogo žrtev bo še treba,« je mračno rekel knez.

Vsi so ga razumeli. Vedeli so, da jim ni povedal, kar nosi v sebi. Sin mu umira, Vitogoj. In tak sin, tak junak... Drug za drugim so odstavili vrče in si zamišljeno skubili brade.

»Pijte!« je rekel knez in sam nagnil vrč. »Saj smo vendar možje in smo že marsikaj izkusili!«

Počasi so pili, vendar se jim beseda ni več razvezala. Bili so trdi možje, prekaljeni v nešteti vojnah, zvesti in knezu vdani. Počasi so se porazgubili vsak k svojim vojnikom.

Valjhun je gledal za njimi in molčal. Razumel je nemo moško sočutje, ki ga niso izražali z besedami. Hotel je biti močan, vendar mu je pogled kar nehote uhajal h klonici, kjer je ležal in se boril z Morano poslednji sin. Stisnil je roki, da mu je počilo v členkih in se ugriznil v ustne, da bi ukrotil žgočo bolečino.

Gorazd si je urezal leskovko na precep in se napotil v skalovje, da bi ujel gada.

»Če stare govorice ne lažejo,« je razmišljal spotoma, ko je korakal v gozd, »ima gadova mast čudodelne moči. A kaj, če je vse to le bajka, kakor jih toliko kroži med ljudstvom?« Sam še ni poskusil. Spomnil se je starega Slavina, ki ga je učil vračarstva. »So bolezniki, ki jim z nobenim zdravilom ne moreš do živega,« je pravil Slavin. »Ugnati jih moreš samo z besedo.« Tega Gorazd dolgo ni razumel, v dolgih letih pa se je marsičemu priučil. Tudi njemu je včasih uspelo, da je ljudi zdravil z besedo. Treba je bilo bolniku vlti trdne vere, da bo ozdravel. Toda pri ranah tega doslej še ni poskusil. Morda je tudi to z gadovo mastjo isto? Če bolnik verjame, da bo ozdravel, ozdravi. Hm...

Zavrgel je misli in čilo stopal med skalovjem. Sonce je vroče pripekalo in prepričan je bil, da mu ne bo težko ujeti strupene golazni. Nihče ni upal ubijati kač, ker so se jih bali. Malce ga je skrbel nevarni posel, katerega se je lotil. »Če je res, kar si ljudstvo pripoveduje iz rodu v rod, potem z gadom ni šale,« je modroval. »Pravijo, da mu devet besov tiči v repu, trije v telesu in trije v gobcu. Če ubiješ gada, se besji razletijo in si iščejo drugo bivališče. Tačas so razdraženi, ker si jih pregнал iz dosedanega bivališča in ti nakretijo vsakršno zlo.«

»Morda je še najbolje, da gada ubijem jaz sam,« si je rekel čez čas. »Zarotil bom bese in mi ne bodo mogli do živega. Komu drugemu bi bilo trikratno gorje!«

Plazil se je po pečevju med grmovjem in oprezoval na vsak šum. Ogledoval se je okrog najbolj prisojnih skal, ki so kar žarele od vročine, toda nobene strupenke ni opazil. Povsod so švigale kuščarice, celo slepca je videl, gada pa ni bilo na spregled.

»Kuščarji in gadje ne žive v sosedstvu,« je vedel. »Dalje moram.« In je spet ril naprej med grmovjem.

Pozno popoldne je že skoraj obupal. Sedel je pod grm in počival. »Besi so spregledali moj namen in so mi zoprni,« si je dejal, ko si je otiral znoj s čela. »Odgnali so mi golazen s poti. Saj vendar ni mogoče, da bi v vročem poletju na skalovju ne bilo strupenjač! In če ne najdem gada, Vitogoju ni več pomočil. Knez bo besnel od žalosti! Še vojno utegnemo izgubiti zaradi tega!« Vstal je in stisnil pesti v onemogli jezi. »Večni bogovi! Vse življenje vam služim, ali mi nočete pomagati? Vsaj enkrat bi mi pomagali, vsaj tokrat! Pripeljite mi vendar z besi obsedenega gada na pot!«

Z novim upanjem je iskal, a gada le ni bilo. Sonce se je bližalo zatonu in Gorazd je sprevidel, da je ves trud zaman. Bolan od skrbi in ves potrj je vrgel precepno palico daleč od sebe. Nenadoma je začutil, da je zelo truden in s klecajočimi koraki se je obrnil nazaj v smeri proti taborišču.

»Zakaj sem zinil, kaj nameravam?« se je pošteno jezil nase. »Zdaj bo knez menil, da še gada ne morem ujeti! Saj bi nemara tudi gadova mast nič več ne pomagala. Rana je vsa vneta, saj postaja že kar modrikasta. Vodeni mehurčki po životu znanijo konec. Eh, zdi se mi, da bo še nocoj Morana opravila svoje...« Noge so se mu kar tresle od te misli. »Strupa vzamem, če Vitogoj umrjel« je vzkliknil v obupu. Premišljal je, da vendar po Vitogojevi smrti ne bo več upal pogledati knezu v oči. Drugače bi bilo, ko bi Vitogoj padel v borbi! Tako pa... Saj

rane niti niso prehude, le on je preneveden, premalo spreten, da bi ga iztrgal Morani iz pohlepnih rok. Da, nemara bi bilo res najbolje, da vzame strupa...

»Phhh...« mu je zasikalo in zapihalo pod nogami. Gorazd je odskočil, nato pa kar odrevenel. Orjaški gad se je motal iz klobčiča in stezal vrat s pošastno glavo. Kačje oči so se zapičile v svečenika in gad se je sprožil, da bi se pognal proti njemu.

Zdaj je bilo Gorazdu jasno v glavi in vsa prejšnja malodušnost ga je zapustila. Gad je bil tu in bil je pravi orjak. Nehote je stegnil roko. Pa saj nima več precepne palice! Vrgel jo je proč, razočaran nad brezuspešnim iskanjem. A gada mora, mora dobiti!... Stegnil je roko po krepelcu, da bi ga udaril po hrbtu in ga tako ubil. Toda gad je zapihal in siknil proti njegovi roki, da mu jo je za las izmaknil. Toda zdaj se mu je tudi že dala obupna misel. Ali ni malo prej mislil na to, da bi vzal strupa? Česa naj se torej boji? Odstopil je za korak in se pripravil. Ko je gad spet zvil pošastno glavo, da bi ga usekal, ga je Gorazd stisnil od zadaj za vrat. Mrzel pot ga je oblil in po vsem životu mu je zagomazelo, ko se je roka dotaknila mrzlega kačjega telesa. Toda držal je gada, kakor v kleščah ga je držal in ga ne bi izpustil za nobeno ceno. Dvignil ga je, gad pa je pihal in se mu z repom ovijal okrog roke, da bi se iztrgal. »Če ga izpustim, bo po meni,« je vedel Gorazd in ga držal trdo, da so mu prsti dreveneli. Z levico pa ga je zdaj zgrabil še za rep in tiščal, tiščal! Hitrih nog jo je ubiral proti taborišču. Komaj, komaj je krotil strupenca. Zelenih kačjih oči si ni upal pogledati. Gledal je samo na pot pred seboj in ves čas šepetaje rotil bese, pri tem pa ga je skrbelo, da bi se ne spodtaknil s strupencem v roki.

»Gorazd nese živega gada! Prav za vrat ga tišči!« je završalo po taborišču. Mladci so radovedno, pa tudi preplašeno gledali bledega svečenika, ki je hitel skozi taborišče, kot bi bil mesečen. Približati se mu pa niso upali.

»O, Živa, čuvaj nas besov!« so vzdihali starejši vojniki in iskali na kosmatih prsih skritih čarovnih obeskov, ki naj bi jih čuvali zla.

Gorazd pa je bled in znojen hitel proti klonici. Z nogo je odrinil pokrov z lesene deže in vrgel gada vanjo, pokrov pa hitro in trdno poveznil nazaj. Nato je sedel kar na dežo in globoko zasopel. Pot mu je curkoma tekkel po licih. Ko si je oddahnil, je segel po kamnu in ga položil na pokrov, da bi gad ne mogel pobegniti.

Izpod klonice se mu je zarežal Dobroslav. »Bes te plentaj! Gade prenašaš?«

»To je bil posel!« je zasopihal Gorazd.

»Pa prav nepotreben,« se je pomilovalno posmehtil Dobroslav.

Gorazd je pazno pogledal starega obmejnega volka in se začudil. Dobroslav, ki ni mogel spati in jesti od skrbi za Vitogoja, se smejel Kaj se je vendar zgodilo?«

»Res, nepotreben posel,« je ponovil Dobroslav. »Vitogoju je odleglo.«

»Odleglo?« se je ustrašil Gorazd. Torej je res že tako daleč? Pred smrtjo vsakemu odleže, to je dobro vedel. »Tako bom ubil gada,« je rekel odločno.

»Le pusti ga!« ga je zavrnil stari poveljnik. »Ali nisem pravil, da je vino najboljše zdravilo?«

»Vina si mu dal!« je obupano zavpil Gorazd. »No, zdaj je, kar je, in mu res ni več pomočil!« Jezno je vil roke.

»Počakaj, počakaj!« se je nasmihal Dobroslav. »Vina sem dal Vitogoju, da. Saj ga je pa tudi mučila vročina in žejalo ga je. No, pa sem mu dal vina. Pil je in kar vidno ga je okrepilo. Seveda, koga pa tako vince ne bi...«

»Ne čenčaj dalje!« ga je osorno ustavil Gorazd. »Dal si mu vina in zdaj bo umrl. Izboljšalo se mu je. Vino pri prisadu je strup! In jaz...«

»Če umre, se nabodem na lastni mečl Pri moji častil!« se je veril Dobroslav. »A ne bo umrl! Veš,« je nadaljeval zaupljivo, »dal sem mu vina. Pil in pil je, pa je prišel

čisto k sebi. In je hotel, naj mu prinesem njegov tulec za pšice. Nu, prinesel sem mu ga. On pa, naj iščem v tulcu, tam ima nekakšno majhno spletenko. Iščem in sem našel. Nič drugega ni bilo notri, kot neko mazilo, komaj za jajce ga je bilo. A kakšen vonj! Pokažem mu tisto, on mi pa pravi, naj mu namažem rano. Storil sem mu vse po besedi. Potem so mu bolečine kar kmalu odlegle. Zdaj leži tam čisto mirno in spokojno. No, kaj deš?»

Gorazd je kar skokoma planil k Vitogoju. Mladec je res ležal mirno in spokojno. Gorazd se je strahoma sklonil nizko k njemu in prisluškoval, če še diha. Ne, res se ni mogoče motiti! Vitogoj spi spokojen, zdrav spanec. Nasmehnil se je in potem pogledal mazilo. Bilo je zelenkasto in prijetno je dišalo. Gorazd ga ni poznal. Toda biti je moralo dobro.

Gorazdu je kot gora težka skrb zdrsnila z ramen. Po dolgih, nemira polnih dneh se je nasmehnil Dobroslavu. Videl je, da ima stari obmejni volk solzne oči...

»Tvoje vino kneževiču pač ni pomagalo, stari,« je rekel svečenik. »Toda zdi se, da so bogovi naklonjeni Vitogoju in deželi. Da, daleč si od knežjega gradu, pa zato ne veš, da bodo za Vitogojja snubili Kazi, češkega kneza hčer. Nisi še slišal o njej? Ne? Jaz pa sem čul, da je najbolj zvedena vračarica v vsej deželi češki.«

»Tako? Ljubezen obljubljenе neveste ga je spremljala in njen dar?« Dobroslav je posmrkal. »Naj se ženijo mladi, jaz se nisem utegnil. Toda če bi mu jaz ne bil dal vina, bi ne bili izvedeli, kje ima njeno zdravilo, in pri besih, izgubili bi ga, kneževiča!« je zmagoslavno dodal.

»Tokrat si pametno storil,« se je vdal Gorazd. Nato je krepko sunil Dobroslava v bok. »Zdaj pa tebi rečem: pojdi in najej se! Lica so ti upadla in trebuh ti je čisto splahnel. Pošteno založil!«

»E, ko bi ti poznal moje skrbi...«

Vendar se je tudi Dobroslav dobrovoljno zasmel. Oba z Gorazdom sta sedla in začela piti vino, ki je Vitogojja okrepilo.

Še dva dni je Gorazd nemirno oprezal okoli Vitogoja. Gada je še vedno imel zaprtega v deži. Po dveh dneh pa so se mu skrbi razpršile kot meglice ob jasnem vremenu. Vitogoju se je rana kar vidno celila in čutil je prav volčji glad. Na lica se mu je jela vračati zdrava barva. Rad in mnogo je govoril z Borutom, ki je prisedel k njemu, kadar je le utegnil.

Tretji dan se je Gorazd odločil. Dežo z gadom je odnesel v gozd in jo z lačnim strupencem vred zalučal daleč po skalovju.

Po dolgem in nestrpnem pričakovanju je nekega dne bušil sel v taborišče. Obstal je pred knezom in mu čisto brez sape povedal:

»Knez, Obri so udarili!«

Kneza so pri priči obkolili odličnejši kosezi in starešine in hlastno spraševali sla:

»Kdaj so udarili in kje?«

»Včeraj zarana, o prvem svitu,« je zasopljen pripovedoval sel. »Prav na tihem so prešli na konjih preko Drave. Toda vojvoda Dobriša jih je pričakal in jih posekal do zadnjega moža.«

»Slava Svetovitu!« so vzkliknili velmožje.

»Dobriša je junak. Za obrambo dežele ne bo štedil krvi,« je rekel knez.

Kosezi so prikimali. Pleme Hrvatov, ki je prišlo daleč z vzhoda, je bilo deželi vedno zvesto.

»Včeraj so odbili Obre, a kdo bi vedel, kako je zdaj,« je malodušno govoril sel. »Amara-kan je zbral horde iz vse zemlje! Sam jim poveljuje. Z vozovi, šotori in z vsemi ženami je pri hordah.«

Knez in starešine so si živo pokimali in pomenek se je razvozlal.

»Kaj so mu le Bavarci obljubili, da je šel v napad zdaj, ko vendar ve, da letina še ni pod streho?«

»Od obljub nisi sit!«

»Bavarci tiščijo v pesti kamen in bedaku lažejo, da je zlatol«

»Znajo, dobro znajo! Lažejo, kot pes teče! Samo obrski divjak jim lahko verjamel«

»Amara-kan pa tudi nima mnogo pameti v glavil«

Kar pozabili so na šla, ki se je priklonil knezu in dejal:

»Knez, Dobrila me je poslal po napotkel«

Knez je za hip pomislil in rešno dejal: »Samo tale napotek mu morem dati: vzdržati moral Sovražnik ne sme preko Drave, da bi se razlil po deželil Ne smejo, ne smejo nas premagatil« Potem se je očetovsko toplo nasmehnil mlademu slu in rekel: »Ti si pa potrebeñ počitka in jesti naj ti dajol Tudi spočitega konja moraš dobiti.« Potem je prijazno potrkal slu po ramenu in dodal: »Še tole povej Dobrili: Knez Valjhun te pozdravlja in se popolnoma zanese na tvojo zvestobol Zadrži sovražni navall Mnogo vojniki ti ne morem dati. Če bi se pa zgodilo, da bi se moral umakniti, vzemi s seboj ljudi, črede in živež, selišča pa zažgi in uniči vse, kar bi moglo pesjanom služiti. Ne pozabil«

»Vse po besedi bom ponovil, knez,« je dejal sel.

Knez si je segel za pas in dal mladcu srebrnik. Mlademu vojniki so oči kar zažarele in skoraj si ni upal vzeti dragocenega darila. »No, Svetovit s teboj,« je zamrmral knez in se obrnil.

Nato so knez in veljaki posedli okoli mize in se posvetovali. Vest, da so Obri udarili, jih ni presenetila in zmedla. Skrbelo jih je le, kaj nameravajo Bavarci. Vojvoda Odon je taborišče celo nekoliko odmaknil od meje. Toda vsi so čutili, da je dozdevni mir le prevara. Zato so starešine vsak dan skrbno preštevali vojnike in pazili, da bi kateri ne pobegnil domov. Treba je bilo dobro premisliti, koliko vojniki bi mogli poslati nad Obre, ne da bi se izpostavili nevarnosti, da bi jih premagali Bavarci. Veljaki kosezi so svetovali knezu, naj udari z veliko silo na Obre. Če bodo Obri videli pomoč in ne bodo mogli

preko reke, se bodo kmalu naveličali vojne in se umaknili. Dolge vojne Obri ne vzdrže, ker se vojskujejo po načinu roparskih krdel. Knez je poslušal mnenje kosezov. Najveljavnejši starešine so bili iz njihovih vrst. Prišli so v Karantanijo potem, ko so se proslavili v veliki vojni z Obri. Pesmi in ljudske pripovedi so vedele čuda o njihovih junaštvih. Po velikih vojnah z Obri se je začela celo v zboru kazati razlika med veljaki. Tisti, ki so jih osvobodili izpod obrske oblasti, so imeli znatno manj veljave kot pa zmagovalci. Valjhun je bil pri vsej preprostosti moder mož, ki je vedel, kako je treba vladati deželi, kakršna je bila Karantanija. Kosezi so mu pomagali na knežji stol, nanje je opiral svojo moč. Mogel se je zanesti tudi na župane, posebno na tiste v notranjosti dežele. Toda v deželi so bili še krščeni, Vlahi, temnopolti ljudje. Vlahi so šli na vojne proti Obrom, ni se pa mogel zanesti nanje v bojih z Bavarci ali Langobardi. To pot jih je pustil doma, da bi pasli črede in obdelovali polje. Končno jih ni mnogo in ker so raztreseni po vsej deželi, so brez moči. O, mnogo modrosti in odločnosti je treba knezul! Zdaj so se posvetovali o obrskem napadu in vsak je povedal svoje. Knez je menil, da bi bilo treba Dobrili poslati tudi nekaj konjenice, toda starešine so se zavedali, kako slaba je slovenska konjenica v primeri z obrsko in so zadrževali in odvrčali kneza od tega naklepa. Zato pa so svetovali, naj pošlje proti Obrom lokostrelce, ki lahko iz zasede uspešno branijo prehod čez Dravo.

Popoldne sta prišla k Dobroslavu Gorazd in Borut.

»Ali naju tukaj močno potrebuješ?« je vprašal Gorazd.

»Vitogoj je že toliko zdrav, da bo kmalu spet sukal meč,« je dodal Borut.

»Nad pesjane vaju mika!« ju je spregledal Dobroslav.

»Bes vaju plentaj, kaj pa vama je? Ali sta lačna? Ali se vama cedijo sline po surovem konjskem mesu? Fejl! Povem vama, da sem ga samo v Nemcih nekoč žrl, pozneje pa nikoli več. In ravno vaju naj pustim? Kdo pa nam bo rane zavezoval, Gorazd?«

»Tu so še drugi svečeniki, ki se vsi spoznajo na rano-
celništvo,« je menil Gorazd. »Jaz pa imam z Obri še
marsikaj na rovašu.«

»In ti, rogovila dolga?« Dobroslav je sunil Boruta pod
rebra. »Obri ti bodo vrgli zanko okrog vratu in neroden,
kakor si, se je ne boš znal rešiti!«

»E, dokler bom držal meč v roki, se jim ne bo po-
srečilo,« je menil Borut.

»Dokler ga boš imel...« ga je zbadal Dobroslav.
»No, če te Obri ujamejo ali ubijejo, se še ženiti ne boš
mogel, a meni so nekaj pravili...«

»No, kaj? Pusti to, poveljniki!« je kratko odrezal Go-
razd.

Dobroslav je umolknil. Žal mu je bilo zanj. »In Vito-
goj?« je vzkliknil.

»Prigovarjal nama je,« je rekel Borut. »Žal mu je, da
ni zdrav, sicer bi šel še sam rad nad Obre, posebno ker
meni, da bo tam vojne kmalu konec.«

»K časti te žene!« je še poočital Dobroslav Borutu.

»Iz takih postanejo pravi možje!« je menil Gorazd.

Dobroslavu je bilo kar malce težko in požrl je slino,
nato pa zavpil, da bi z glasom ne izdal skrivne boli.
»Tako, za starega poveljnika vama ni nič mar? Borut,
seme nehvaležno, ali se nisi že dve leti pod menoj učil
vojskovati? Eh, eh! In ti, Gorazd, ali nisva skupaj lomila
sulic? Nočeta ostati pri meni in bítí Bavarcev, ki nam
kuhajo vročo kašo? No, pojdiva, kar pojdiva!« je zdaj že
resnično vpil. »Naj vama obrski psi ližejo kosti, zaletela,
nepridiprava! No, le pojdiva!« Kar za ramena ju je po-
grabil in ju gnal h knezu.

»Očka, ne huduj se!« ga je skušal omečiti Borut.

»Kmalu se spet snidemo, stari drug,« je rekel Gorazd.
Dobroslav pa ni pustil do sebe.

»Knez, tadva hočeta nad Obre,« je kar zarenčal pred
knezom.

»Tadva hočeta?« se je veselo začudil knez. »Sem pa
že ugibal, koga bi poslal s četami, ki odidejo tja. Iz

vsake čete smo vzeli po nekaj mož in zdaj nimajo poveljnika. Kaj, ko bi enemu od vaju izročil poveljstvo? Toda, kateremu? Najbolje: kar obema!»

»Obema?« sta se začudila in se spogledovala. Dobroslav je gledal, kot da ničesar ne razume. Borut pa je stal kot na žerjavici.

»Obema,« je potrdil knez in se nasmehnil. »Gorazd ima modrosti za vso vojsko, Borut pa hrabrostil. Oba bosta poveljevala, tako bo najbolje, čeprav navada ni taka in posebno ni običaj, da bi tako mladim ljudem izročali poveljstvo! Toda vojna rodi junake in takrat se pokaže, iz kakšne ilovice je kdo zgneten. Torej, Borut, od danes naprej si poveljnik! Ko se vrnete, bom rekel zboru starešin, naj te imenuje za stalnega poveljnika. Če se boš izkazal,« je dostavil po premisleku.

Nihče ni odgovoril. Molk med njimi je bil kar slovesen. Potem je knez nadaljeval mirno in kot navadno:

»Na ljudi mi dobro pazita! Kdor pade, naj ne pade zastonj! Odgovarjala mi bosta! In jutri zarana boste šli na pot. Pred odhodom pa, no, Gorazd, daritve bo treba opraviti! Vsi se jih bomo udeležili.«

Potem jima je še razložil, kod bosta najvarneje in najhitreje privedla vojsko do Drave. Spotoma naj se ustavita v gradiščih, seveda, da bosta dobila hrane zase in za vojsko! Potem je opazil Dobroslavovo mračno lice, ki se mu kar ni hotelo razvedriti in je rekel:

»Ni ti prav, ker tadva odhajata, kajne, stari medved? Ali mi smo se zdaj toliko umaknili, da bomo na tem ozemlju zdržali borbo tudi s premočjo. Na ravnem, kjer se bije Dobriča, je pa teže. Če se Obri razlijejo v ravnino, jih ne bo več mogoče zaustaviti. Ali sprevidiš, stari?«

»No, kaj bi ne,« je zagodrnjal stari Dobroslav, že malce potolažen. »Lepo ni, da me zapuščata, toda pri vrču medicine se bomo že kako pobotalil!«

Zvečer se je res začelo pirovanje. Tisti, ki so imeli oditi naslednji dan, so kurili ognje in se neugnano vrteli,

drugi so se jim pridružili, dasi so bili zmernejši. Gledali so jih kar z zavistjo, ker so bili mnenja, da Obrí nikakor niso tako strašni sovražniki kot Bavarci. Ko pa so jedli in pili, so že pozabljali na vse in se sprostili v tisto veselje bojevnikov, ki skriva v sebi mnogo strahu in žalosti, pa je prav zato potrebno, da to prikrije.

Knez je poznal te veselice pred vojnimi pohodi. Dasi jih kot vojskovodja ni mogel odobravati, jih vendar ni odpravil. Bile so tako splošno v navadi, da si vojnih pohodov brez njih skoraj ni bilo mogoče misliti. Jutri, ko bodo odšli na pot, jih bo minila vsa prešernost in bodo resni in zaskrbljeni. Zato je še sam hodil med vojsko in pil s poveljniki in vojniki na srečo in dobro zdravje.

V Dobroslavovi podzemnici so tudi pili. Dobroslav si je brisal solzne oči in kar naprej karal Gorazda in Boruta.

»Res, prav nič vama ni zamel Ušivih pesjanov vama je bolj mar, kot svojega starega poveljnika. No, no, zdrava se vrnita, pa vama bom iz srca odpustil nezvestobol« In je pil, da mu je teklo po brkih in bradi.

Ko je Dobroslava prijel spanec, sta Gorazd in Borut odšla k Vitogoju. Ta ju ni pregovarjal, naj bi ostala, čeprav mu je bilo posebno po Borutu težko.

»Slišal sem, da si postal poveljnik,« je rekel tiho.

»Samo napol,« se je pošalil Borut, čeprav je bil ponosen na zaupanje, ki mu ga je izkazal knez. Tako mladi poveljniki so bili redki. Starešine tega niso radi videli. Prav mladi ljudje so lahko zelo hrabri in prenašajo vojne napore, ki jim starejši niso kos. Toda vročekrvni so in iz tega more nastati veliko zlo. Čas prinese izkušnje, sicer je pa treba mnogo let in izkušenj, preden se mlada kri toliko ohladi, da more glava trezno razmišljati. Pa tudi brez tega je veljal v plemenu kot prvi zakon: Spoštuj starost! Vendar se je v vojnem času neredko dogajalo, da so mladi ljudje postali poveljniki. Ti so se v teku let in pridobljenih izkušenj razvili v odločne poveljnike, kakršen je bil Dobroslav in večina modrih starcev.

»Ko pridemo tja, se moramo postaviti pod poveljstvo voja Dobrile,« je rekel Borut. »In če se ne bom izkazal, mi zbor ne bo pustil poveljniške časti.«

»Da, potem ti zbor ne bo pustil težke poveljniške odgovornosti,« je menil Gorazd.

Borut ga je začudeno pogledal.

»Nič se ne bojim zate,« je rekel Vitogoj. Vstal je in stopil k Borutu. Ranjena desnica mu je počivala v prevezi, z levico je pa krepko objel bojnega druga.

»Borut, pobratim moj!« je vzkliknil in ga poljubil na lice.

»Pobratim!« je ponovil Borut in kri mu je hušknila v lica. Razumel je. Če ga Vitogoj imenuje pobratima, je to toliko, kakor če bi mu pred starešinami obljubili Milicol »Če bo treba, da s svojo krvjo izpričam najino pobratimstvo, jo bom rad prelil!« je vzkliknil razvneto.

»To ti tudi jaz prisegam!« je slovesno rekel Vitogoj.

»Bogovi naj potrdijo vajino zvezo!« je slovesno dodal Gorazd.

Niso več mnogo govorili. Kar slovesno in tiho so se razšli.

Ob prvem svitu so svečeniki opravili daritve in vsa vojska je prepevala bojne pesmi. Potem so se napravili na pot. Valjhun sam je stal pred zborom starešin in dvignil goli meč kvišku, ko jim je želel srečo. Vsa vojska je glasno vzklikala, da je odmevalo od gozdnih globeli. Gorazd in Borut sta zajahala na čelo svojih. Četni poveljniki so tekali med svojimi ljudmi, kričali, spravljali v vrsto vojnike in konje. Zaškripala so nerodna lesena kolesa in vozila, ki jih je vleklo pa dva para volov, so se premaknila. Za njimi so šle skupine ostrostrelcev. Lohi so jim viseli na hrbtih, tulci s pišcami so jim pobrenkavali ob ledjih. Nekateri so nosili kratke meče različnega izvora. Bili so vmes meči, ki so jih pobrali premaganim furlanskim vojskam, dolgi meči bavarskih osvajalcev in krivi meči obrskih divjakov. Ti zadnji so se vsem zdeli posebno strašno orožje. Ni bilo treba prav nič silnega

udarca, pa se je krivi meč zadril globoko v telo in rane so bile največkrat smrtno. Zato pa so bavarski meči gladko sekali glave. To so Sloveni dostikrat spoznali. Le redki so imeli železne oklepe iz neštetihi drobnih obročkov, s kakršnimi so se zavarovali vsi imenitnejši Bavarci. Zadnje čase so tudi v Valjhunovih kovačnicah poskušali kovati meče, pa jim kar ni uspelo. Meči so se krhali in kar je bilo najhuje: lomili so se. Tako je moral Valjhun začasno opustiti misel, da bi koval meče doma in jih je raje skušal kupovati za pšenico, platno, med in kožuho-vino od italijanskih in bavarskih trgovcev. Zato pa so izdelovali Sloveni zelo dobra bojna kopja in nanje so uspešno nabadali sovražnike. Celó v borbah s konjenico so bila kopja velikega pomena in Slovenom je bilo prav, da so jih nasprotniki podcenjevali. Kopje se je moglo meriti z dolgimi sulicami, ki so jih nosili bavarski konjeniki, ki pa so bile zelo neokretne in posebno v boju iz bližine niso bile prida. Mnogi vojniki, ki niso imeli dragega orožja, so bili oboroženi z lovskimi noži, s kakršnimi so se branili zveri na paši, in z opaljenimi gorjačami. Ti so navadno hodili bolj zadaj in so posegli v boj šele tedaj, ko se je bitka razvila na širokem polju. Z noži so posegali v boj, z gorjačami pa so trli glave napadalcem in bili posebno uspešni, kadar se je sovražnik že umikal.

Konjenice je šlo bolj malo. Dobroslav je ni rad dal, sicer pa Sloveni niso bili dobri jezdecí. Sedel skoro niso poznali, imeli so jih samo veljaki in so jih uporabljali samo ob slovesnih prilikah. Prav tako pa tudi niso znali jezdití s spodvitimi nogami, kot so to delali Obri. Sloveni so polja preoravali z lisastimi junci, konje pa so uporabljali samo, kadar je bilo treba pojezditi na dolgo pot. Tudi konji so bili različni. Imeli so visokonoge bavarske konje, gladke in okretne obske konje, največ pa je bilo nizkih, dolgodlakih konjičev, katere so kupovali pri plemenu Hrvatov in še dalje pri južnih sosedih. Vendar pa je bila vojska dobro opravljena in zmožna potolči so-

vražnika, kakršni so bili Obri, posebno če ji je uspelo zadržati okretno obrsko konjenico, da se ni mogla razliti v široko polje.

Vojska je čilo korakala v mladi dan.

»Daždbog nam sveti na pot. Sreča nas bo spremljala,« je veselo rekel Gorazd.

Iz vrst pešcev je poletela stara bojna pesem.

Borut je popustil konju brzdo in se zamislil. Gledal je v smer, kjer je slutil Krnski grad in iskal v mislih Milico. Zdaj se ji je primaknil za dobršen korak. Z levico si je segel na prsi in otipal vijolice. Toplo čustvo ga je obšlo.

»Saj,« je rekel Gorazd ob njem, »malo se je spremenilo od moje mladosti. Ko sem kot mladi vojniki jezdil na vojno, smo peli isto pesem. No,« se je nasmehnil, »ran je bilo dosti, nikoli pa dekleta, ki bi jih obvezala.«

Borut ga ni razumel.

Pohod je spešno napredoval. Spotoma so se morali včasih ustaviti in počivati. Borut bi jih najraje gnal dan in noč, toda Gorazd je bil previdnejši in ga je zadrževal.

»Ljudi ne smeš upehati,« je rekel. »Ko pridemo tja, bo treba takoj iti v boj. Kako naj gredo, če bodo utrujeni? Pa tudi godrnjali bi in bi se iz nejevolje slabo bili.«

Župani in starešine, ki so zaradi starosti, hromosti in betežnosti morali ostati na gradiščih, so jih gostili. Spotoma so tudi zvedeli čudnih novic. Zdelo se je, da tod ljudje mnogo več vedo kakor v sredini dežele. Pripovedovali so o obrskem vpadu. Nekateri so trdili, da so se Obri že razlili v Karantanijo, drugi, da jih Dobrila še zadržuje ob Dravi. Pravili so celo, da se hoče bavarski vojvoda združiti z Obri in preplaviti deželo. Ljudje so v zmedbi verjeli, karkoli jim je kdo rekel.

Gorazd je gubal čelo, močno mu je šlo do živega. Zavračal je Boruta, ki je bil dokaj brezskrben in je menil, da o tem ni treba razmišljati, dokler imajo vojsko. Go-

razda pa je skrbelo, ali pač knez kaj ve o tem. Ali bo pravočasno odkril sovražnikove nakane in jih preprečil? Sklenil je, da bo kar skrivaj poslal slaha knezu s tem sporočilom. Ko pa je sel že odjahal, ga je spet morila huda skrb in očital si je, da se je morda vendar pre naglil. Mogoče ljudje ne vedo pravega, ali pa sovražnik po svojih ogleduih celo nalašč seje take vesti med ljudstvo, da bi povzročil zmedo.

Da se potikajo sovražni ogleduhi po deželi, o tem se je kaj kmalu prepričal. Ko so prijezdili k nekemu gradišču, so na dvorišču vsi strahoma obstali. Sredi dvorišča je ležal na tleh gol moški, s prišiljenim kolcem pribit na zemljo. Gorazd je očitajoče pogledal starešino zadruga.

»Ogleduh je bil,« mu je ta mirno pojasnil.

Sivobradi starešina je bil Gorazdu všeč in je prisedel k njemu ter ga jel izpraševati. Starešina je nerad odgovarjal, kakor bi prav nikomur ne zaupal. Včasih je poškilil na truplo na tleh, ki je že pomodrelo in so se po njem pasle muhe.

»Da, ogleduh je bil,« je ponovil, »moji ljudje so ga ujeli. Oprezoval je okrog gradišča in se potikal po hosti. Toda jaz stražim. Stražim,« je trdo poudaril. »Vi tega ne veste. Pri nas pa je že tako. Trikrat v mojem življenju je pogorelo vse selišče.« Pokazal je stavbe, ki so bile videti precej nove. »Dvakrat so požgali Obri, ki so vdrli sem. Takrat se nas je prav malo rešilo. Tretjič nam je požgal neki ogleduh. Prišel je, po naše je govoril, pa je bil le tujec. Pogostili smo ga. On pa je ponoči vzel žerjavice z našega ognjišča in nam zažgal gradišče. Zdaj razumeš?« je osorno vprašal.

»Razumem,« je potrdil Gorazd.

»Svečenik si,« je menil starešina in ga motril izpod košatih belih obrvi, ki so se mu stikale nad čelom. »Morda ti ni prav, ker smo ga s kolom pribili na zemljo. Toda tak je star običaj, tako so vedno ravnali z ogleduhi.«

»Da, to vem,« je potrdil Gorazd. »Samo pri nas to redko vidiš.«

»Pri nas boš pa dostikrat videl. In veš, kaj je naj-huje?« Nagnil se je k Gorazdu in stari obraz se mu je spačil v gnevu. »Ta tu je domačin!«

»Domačin?« je osupnil Gorazd.

»Da,« je prikimal starec.

Gorazd je spet pogledal mrtvega ogleduha in zmajal z glavo. »Ni videti,« je rekel.

»Misliš, da ni, ker ima črn čop las? Pa je vendar! Pravzaprav, izrodek je. Ko so obrski divjaki divjali tod, si je nekdo vzel njegovo mater, tako lepo dekle je bila! In potem mu je rodila tega skota... Živel je z nami v zadrugi, jedel z nami pri isti mizi. Potem je odšel. Pošteno delo se mu nikoli ni prijelo rok. Kradel je, gnusobal!« Starec je pljunil. »Nato je odšel tja, k svoji prekleti krvi.« Premolknil je in spet počasi nadaljeval. »Bogovi so vzeli njegovo mater v nav, da ji ni treba gledati sramote, ki si jo je nakopal.«

Gorazd in Borut sta se kmalu poslovila. Mrko je nadaljevala vojska pot. Povsod so videli, da je bojišče blizu in da imajo opraviti s posebno krutim sovražnikom. Zadrugžani so bili vznemirjeni in so jih pozdravljali kot svoje rešitelje. Ponekod so že zbirali črede in imetje, da bi pred Obri zbežali v notranjost dežele. Gradišča so opasovali z novimi obrambnimi plotovi in budno stražili, da bi se sovražnik ne približal nezapažen in jih našel nepripravljene. Sicer pa je bilo pozno poletje in pot je bila spešna. Pomikali so se med obdelanimi polji. Trave so vonjale in roji čebel so jih obletavali. Prav zdaleč se je ponujala prva slutnja jeseni. V gozdu so dehteli korčki. Gorazd je razmišljal, kako bo, če se vojna ne konča do jesenskega deževja. Potem bodo ljudje od sile trpeli.

Novice, ki sta jih zvedela spotoma, so bile vznemirljive, da se je tudi Gorazdu jelo muditi. Pravili so, da ima Amara-kan tako vojsko, kakršne niti najstarejši vojniki še živ dan niso videli. Kolikor daleč seže oko čez Dravo, povsod gore ognji sleherni večer. Zdi se, kot bi vso zemljo požiral plamen. Gorazd je pokimal.

»Potem bo Amara-kan moral poskusiti odločilni napad,« je rekel Borutu. »Za toliko konj mu bo kmalu zmanjkalo paše.«

Pravili pa so jima tudi, da so vrste voja Dobrile že močno razredčene. To jima je potrdilo tudi dejstvo, da sta na nekem griču naletela na Dobrilove stražarje, ki so tam noč in dan oprezovali na vse strani, če se že odkod bliža pomoč.

Tako nista nič več odlašala in čeprav prej nista potovala ponoči, sta zdaj gnala vojnike in pozno v noč so prišli v bližino reke in se združili z vojsko voja Dobrile.

Voja Dobrila je bil mož v najlepših letih. Gorazd ga je ogledoval in uganil, da se je njegova kri mešala s krvjo južnih sosedov. Nosil je temno, razmršeno brado, tudi lasje so bili črni, le precej pomešani s sivimi. Ves obraz je bil temnopolit, tudi črne oči so se mu živo iskrale. Ko je zvedel, da so prišli Valjhunovi, je živahno skočil na noge in si nasadil na kuštravo glavo starinski šlem.

»Koliko vas je?« je hlastno vprašal.

»Koliikor hrastov v gozdu in vsak mož močan kot hrast, štela pa nisva,« je previdno odgovoril Gorazd.

»In ti si poveljnik?«

»Poveljstvo delim s temle tukaj,« je Gorazd pokazal na Boruta.

Dobrila je tlesknil z rokama in malce nezaupno ogledoval Boruta. »He, te je že mati rodila poveljnika?« je vprašal.

Borutu ni bilo ugodno, ko je čutil, kako ga čakati Valjhunov zet prebada s svojimi temnimi očmi.

»Preprost zadrušan sem, sin župana iz gradišča ob Savinji,« je odgovoril. »Moj oče je nekdanj zvesto spremljal kneza na vseh vojnihih pohodih. Zdaj, ko je ostarel in obnemogel, je pa mene poslal v knežjo službo.«

»Oho! In si se izkazal?«

»Izkazal se je,« je rekel Gorazd. »Slišal sem celo, da ga knez kani vzeti za zeta.«

»Oho!« se je spet začudil Dobrila in si pazno ogledal velikana. »Ali je že bila zaroka?«

»Zdaj je vojna,« je spet odgovoril Gorazd in se spomnil, da Dobrila misli snubiti Milico za svojega mlajšega brata.

Dobrila pa ni nič pokazal nejevolje. Tlesknil je z rokama in ukazal prinesiti jedi in pijače. Potem je sedel med njima in živahno pripovedoval o poteku bojev v zadnjih dneh. Pri tem se je včasih obrnil tudi k Borutu. Borut mu je pritrjeval ali pa molčal, besedo pa prepustil Gorazdu. V štirih dneh so Obri štirinajstkrat skušali prebroditi Dravo, toda doslej jih je vedno vrgel nazaj. Razpošiljal je sle na vse strani. Celo preko Drave jih je pošiljal, da bi pravočasno izvohali, kaj Amara-kan pripravlja. Ker so pa tudi Obri pošiljali svoje čez reko, se je večkrat vnela krvava borba med samimi stražami in reka je že nekajkrat rdela od krvi. Dobrila se je bal, da bi Obri ne poskušali priti čez reko daleč od tod in je zato raztegnil bojno črto, kar pa je po drugi strani slabilo njegovo moč. Govoril je neutrudno in jima ponujal pijače. Glasno se je smejal, čeprav so bila poročila kaj malo razveseljiva. Borut ga je nezaupno ogledoval, Gorazd pa je vedel, da tako more govoriti samo vojskovodja, ki si je svest svoje stvari.

»Konjenice nisva privedla mnogo,« je rekel Gorazd, »zato pa najboljše ostrostrelce, kar jih sploh imamo.«

»To je dobro! Na ta način štedimo bojevnike,« je rekel Dobrila.

Pozno ponoči, ko je mesec stal že visoko, so odšli k počitku.

Ob sončnem vzhodu so rogovi zatrobili budnico. Taborišče je oživel. Pod vitkimi topoli so svečeniki žrtvovali bogovom janjce in pšenico. Vojniki so tekali po taborišču. Razdeljevali so hrano. Nekateri so nato odšli na svoja mesta ob reki. Poveljniki so se zgrnili okrog voja in pazno poslušali njegova navodila.

Takrat je straža privedla moža. Čisto gol je bil, od las in brade se mu je cedila voda po vsem telesu. Na prsih je imel vžgano znamenje v obliki ognjenega zublja.

»Ogleduh?« je kratko vprašal Dobrila. Vajen je bil tega.

»Od onstran je priplaval čez reko in pravi, da ni ogleduh,« so povedali vojniki.

»Da, od onstran sem priplaval,« je hlipaje rekel mož. »Zadružni ribič sem, nekoč sem stanoval v koči ob Dravi. Potem so prišli pesjani in pred mojimi očmi ubili ženo, otroka pa so mi vrgli v vodo.« Čeljusti so mu zadrgetale, kakor bi ga lomil krč. Nato je nadaljeval: »Mene so zgrabili. Smejali so se mi, zažgali so kočo, saj lahko vidite pogorišče, tamle preko je stal!« Zamahnil je z roko v smeri proti reki. »Vžgali so mi znamenje, da bi jim ne ušel, potem pa so mi dali kij in me uvrstili v svojo vojsko.«

»V hordo?«

»Kaj šel K Slovenom.«

»Tako?« se je zavzel voj. »Slovene imajo tudi pod orožjem? Ali jih je dosti?«

Mož je pokimal. »Počeli so nas in nas prisilili v vojsko. Jaz pa sem nocojšnjo noč ušel. Skrival sem se v obrežnem grmovju. Ko so odšle zadnje straže, sem pa odvrigel obleko in priplaval k vam.« Trepetaje je čakal Dobrilove odločitve.

»Prav,« je kratko rekel Dobrila. »Če si pošten, se lahko biješ z nami. Če si pa ogleduh, potem te bomo s kolom pribili na zemljo, ki si jo hotel prodati pesjanom! Pomni to!« Obrnil se je. »Dajte mu obleko in orožje! — Čuj, ti, ali je Obrov v resnici mnogo?«

»Hu, kot listja in trave! Kakor rečnega peska v Dravi!«

»Ali je Amara-kan pri svoji vojski?«

»Pravijo, a jaz ga nisem videl. Govorijo, da sedi v šotoru iz kamelje dlake in samo enkrat vsak dan stopi na sonce. Tedaj pa mora vsa vojska s čeli na zemljo.«

»Aha. — Ali se pripravlja na odločilni napad?«

»Govorili so . . . Hamalaj poveljuje . . .« Mož je vztrepetal.

Dobrila se je ugriznil v povešene brke. Hamalaj . . . Že samo ime je širilo grozo v obmejnih pokrajinah, ki niso bile nikoli varne pred obrskimi napadi in ni ga bilo med Sloveni bolj prekletega imena.

»Še nekaj,« je zašepetal nagi mož. »Ponoči se je sila vojske približalo reki. Ne vem, kaj to pomeni.«

»Pojdi!« je velel Dobrila.

Nato so se poveljniki začeli posvetovati. Vsak je povedal svoje mnenje. Nekateri so menili, da bi bilo dobro, ko bi poslali čez reko oddelek na konjih. Tako bi se morda Obri ustrašili in se umaknili.

Dobrila je nasvet odbil. »Samo razdražili bi jih,« je rekel. »Konjenico moramo hraniti za najhujšo silo.«

Še so govorili in se nazadnje že skoraj prerekali. »No, in ti?« se je Dobrila nenadoma obrnil k Borutu, ki je bil najmlajši med poveljniki in je ves čas pametno molčal.

»Jaz sem pod tvojim poveljstvom, voj,« je rekel dolgin. »Zase vem samo, da se bom bil, dokler mi bo roka držala meč.«

Dobrila mu je prijazno pokimal. To pa je vplivalo tudi na druge, da so sklenili, da se bodo v vsem pokorili poveljnikovim odločitvam. Potem so zapustili staro izpraznjeno kolibo, kjer je bival voj, in se razšli k svojim četam.

Gorazd in Borut sta tudi krenila k svojim. Vojniki so kurili velik ogenj, stali v gruči okrog njega in glasno vzklikali. Poveljnika sta se približala in videla velik glinast lonec, ki je bil razžarjen od vročine. V njem so kuhali močerade. Živali so se v vročini besno grizle med seboj in so pri tem izločale strupeno slino. Končno so poginile v lastnem strupu. Vse okrog se je širil jedek vonj.

»Nič več ne gomaze,« so ugotovili in potegnili lonec od ognja. S trskami so zmetali ven mrtve močerade, nato pa prineseli pšice in jim namakali konice v strup.

»Vidite, to je vojna z Obri,« je modroval nekdo. »Kogar zadene ta pšica, mu vse zeli in maže ne pomagajo več. Pravzaprav je to ostudna vojna. Toda ti pesjani imajo tudi zastrupljene konice sulic in tako se moramo pač na isti način braniti.«

Gorazd je pokimal in jim svetoval: »Le dobro se držite! Če te piči pesjanska sulica, nikar ne misli, da je že po tebi! Odtrgaj svoji platneni srajci rob in preveži ud, ki je ranjen, ped visoko nad rano. Trdno ga preveži, kolikor le moreš! Potem pa izreži pičeno mesto z nožem! Ampak hitro, ne obotavljaj se, da se strup ne razleze po krvi! Tako je treba ravnati in če se sulica ni zadržala pregloboko, gotovo pomaga.«

Čudili so se, ugovarjali mu pa niso, saj je bil Gorazdov sloves tako velik, kot nikogar drugega, pa naj se je že govorilo o vračarstvu, ali naj so ga omenjali kot svečenika. Celo odleglo jim je ob tem napotku, saj se ničesar niso bolj bali kot zastrupljenega orožja in že beseda strup je bila strašna. Z zaupanjem so gledali Gorazda in ga prosili, naj jim še kaj svetuje. Gorazd je res včasih ozdravil ranjenca, ki mu je že meh puščal sapo, da je kar hrope in piskaje letela vanj.

Prav te dni pa je Gorazd ugibal, iz česa neki je napravljeno mazilo, ki ga je Vitogoju dala Kazi in ki mu je tako hitro, skoraj čudežno pomagalo. Vonjalo je, kakor tisti balzam, ki so ga prodajali bizantinski trgovci, pa vendar ni bilo balzam. Uganil je, da je sestavljeno iz različnih zeli, koreninic in zavrelc in da so mu pri-mešane maščobe. To je morala biti kneginjina tajnost. Tudi Gorazd je poznal svoje tajne, pa jih ni hotel izdati nikomur, posebno ne neumnim ljudem, ki bi zdravljenje zlorabili, in bi si tako še bolj škodovali. Umel je na poseben način zdraviti vodenico in udnico, poznal je lek za bledico in za bolan želodec. V teku let se je od narave marsičesa naučil. Spoznal je, da sok vinske trte spomladi, ko se solzi, dobro vpliva na rast las in

da brezov sok prepreči sivenje. Še druge skrivnosti je ukradel naravi in jih obračal ljudem in živini v prid.

Gorazd in Borut sta se nekaj časa pomenkovala s skupino, ki je pripravljala strup, potem sta šla naprej. Vsako skupino posebej sta spodbujala. Reka je najboljši zaveznik, sta rekala, Obrom bo dvakrat trda predla zdaj, ko se je slovenska vojska pomnožila. Le nihče naj ne izgubi poguma!

Lokostrelci so odgovarjali malone bahavo. Znano je bilo, da so posebno jezični, ker so se le malokdaj spoprijeli s sovražnikom od blizu, ampak so ga obstreljevali samo iz varnih gnezd. Tudi zdaj so brezskrbno preizkušali prožne tetive. Gorazd jih je ogledoval z velikim zaupanjem. Bili so skoro samo mladi možje, oblečeni v jančje kože, s širokimi, bronastimi, zagorelimi, poraslimi prsmi. S svojimi krepkimi, kakor z zemljo zraščenimi postavami so ga spominjali tračanskih lokostrelcev, ki jih je videl pred leti v Bizancu.

Nad ravnico je presunljivo zatulil rog. To je bilo znamenje, da gre sovražnik v napad. V taborišču je zašumelo. Poveljniki so sklicevali vojnike. Ljudje so zapuščali ognje in tekli za svojimi poveljniki. Borut in Gorazd sta poiskala svojo konjeniško skupino in sedla na konje. Pregledala sta konjenico in raztegnila bojno črto vzdolž celega taborišča. Konjeniki so bili mirni, krotili so nemirne živali, ki so se gnetle in hotele še z jezdecii na hrbtih muliti travo. Borut se je dvignil na svoji visoki kobili, da bi videl preko množice glav na reko. Obrežje onkraj se je črnilo od Obrov, nad njimi je štrlel visok gozd sulic in prve vrste so že pljusnile v vodo. Borut je potegnil sapo, da mu je v nosnicah zapelo. Bilo je prvič, da se je mogel meritii v odprtem boju z zakletim sovražnikom. V tem trenutku se je spomnil svojega četovanja doma, skrivnih napadov na Obre, ki so se vračali, obloženi z desetino; v njem se je oglasilo nekaj divjega, neobzdanega, spomin na čase, ko se je bil kot zver z zvermi in tičal z majhno skupino tovarišev v zasedi,

z nožem med zobmi, pripravljen na napad. Ej, bilo je lepo to življenje, ko je preganjal in bil preganjan! Potem pa je prišlo tako daleč, da so ga Obri zasledovali kot zver in se jim je nekajkrat komaj umaknil. Prefikali so selišča, iskali so ga vsepovsod. Končno so se mu tovariši odtegnili in ker se že na domačine ni mogel več zanesti, mu je rekel stari oče:

»Sin, ena pot ti še ostane. Drugače nam bodo Obri zaradi tebe zažgali gradišče. Pojdi k vojvodi Valjhunu, spomni ga moje zveste službe njegovemu očetu, sprejel te bo k svojemu ognjišču.«

Odtlej je preteklo dve leti in Borut, ki v teh dveh letih ni več videl Obrov od blizu, stoji na čelu konjenice, prvič poveljnik svojih ljudi, da se bo spoprijel, ne z roparskimi krdeli, ampak s hordo!

Reka je zašumela in se zapenila, z divjimi kriki so jo Obri skušali preplavati. Kakor pribiti so sedeli na nizkih, gladkih konjih, grozeče so dvigali roke s sulicami in zakrivljenimi meči, za pasom so jim visele dolge vrvi, da bi si z njimi naslovili ujetnikov. Za Borutovim hrbtom je nemirno zašumela sklenjena vrsta konjenikov. Nekdo je malodušno šepnil:

»Zdaj gredo...«

»S surovim konjskim mesom se hranijo, ki ga mehčajo pod sedli, zato so tako divji in krvoločni,« je rekel mladi vojak.

Borut se je moral nasmehniti. Bajke! Saj sploh sedel nimajo! On jih je že poznal. Pozorno je gledal sovražnika, ki je plaval čez reko. Mnogo jih je bilo, in visoko je stala voda ob strani, kjer so prodirali najbolj izpostavljeni. Konj se je trl konju ob bok, siva voda jih je tesno zgnetla in nič več niso bili videti tako široko razkropljeni, kakor spočetka. Zato pa se je zdelo, da prodira silna, temna in gosta gmota, kot bi bila iz železa. Kriki so utihnili in ničesar ni bilo čuti, razen šuma reke, ki je bil vznemirjen in ves drugačen kot sicer. Potem je zašvistelo in prve pšice so se zarile v sovražnikove

vrste. Za njimi se je usul cel roj pšic. Nekatere so padale v vodo, preden so dosegle cilj in spenjena voda jih je odnašala. Ostrostrelci so bili Obre v živo. Tesni zid prodirajočih napadalcev je bil tako zgneten, da je zadela vsaka pšica, če je le priletela dovolj daleč. Zdaj se je spet med švist pšic in šum vode pomešalo glasno, zateglo tuljenje in kratki kriki. Marsikateri napadalec je omahnil, vendar ni zdrsnil s konja in padel v vodo, ker so ga od leve in desne tesno obdajali drugi. Toda nenehno obstreljevanje je vendar imelo uspeh. Polagoma so se vrste razredčile. Obri so poganjali konje, sklanjali se jim na vratove in se skušali obvarovati pred pšicami. Največjo zmešnjavo so povzročali konji, ki so besneli v vodi in poginjali, zraven pa vlekli tudi jezdece s seboj na dno. Od zadaj pa so jih potiskali naprej. Horde so neizčrpne in Amara-kan hoče zmagati!

Vendar se je naval ustavil in se skoraj potem sesul. Ostrostrelci so dobro opravili svojo nalogo. Med Obri je nastala taka zmešnjava, da se je vse vrtelo in poginjalo v strašnem vrtincu.

Prvi napad je bil zlomljen in voda se je kmalu očistila mrličev. Sloveni pa so spet polnili svoje tulce s pšicami in se pripravljali na težji boj.

Ko je stalo sonce najvišje, je Amara-kan znova pogнал svoje v boj. To pot je napadel v treh skupinah. Sloveni so se takoj znašli. Poveljniki so v vsej naglici gnali pešce na ogrožena mesta, kjer bi mogli Obri prodreti. Zaostaleže in take, ki so se iz strahu obotavljali, so starešine tolkli s palicami. Tudi ostrostrelci so tekali sem in tja in iskali novih mest, s katerih bi mogli uspešno obstreljevati sovražnika. Do Gorazda in Boruta je pridiral Dobrilov sel. Dobrila je hotel sam premagati dve skupini, tretjo je prepustil njima.

Zdaj se Obri niso dali več zaustaviti. Pšice so kosile v njihovih vrstah, vendar ni nastala zmešnjava, ker so bili jezdeci bolj raztreseni, zato jih ni toliko poginilo. Pšice so tonile v razpenjenih valovih. Drzni divjaki so

se prebijali skozi točo pšic in dosegli breg. Premočeni so silili na suho in padali, posekani od mečev ali nabodeni na kopja. Toda vojska napadalcev je silila na breg in čimdalje več se jih je gnetlo na suhem. Ostrostrelci so se umikali in potegnili nože ter mešali svojo kri z avarsko. Obrom je uspelo, da so razširili mostišče na suhem. Zagnali so strašen bojni krik in se zapodili v napad.

Borut je čutil, kako je visokonoga kobila pod njim zadrhtela od strahu pred nečloveškim tuljenjem. Stisnil jo je s koleni, da bi jo umiril. Ob njem je zavpil Gorazd:

»Zdaj pa nadnje, sokoličil Pomagaj, Svetovit!«

Vojska je zavpila in lastni krik, ki je prevpil tuljenje napadalcev, ji je dal poguma. Konjeniki so pognali konje in dirjali sovražniku nasproti, za njimi so tekli pešci. Najboljši vojniki so se zgrnili okrog Gorazda in Boruta. Sredi pašnika, ob reki, sta vojski trčili druga ob drugo. Kakor klin so se zabili Slovenci v obrsko konjenico in si v gneči krčili prostor. Kamor je zadel meč, je zazevala praznina. Obrom so se lomile dolge sulice in zdaj so se zagrizli v Slovence in bili s svojimi krivimi meči. Gorazd je spregledal položaj. Visoko se je vzel na konju in zavpil, kolikor je mogel:

»Razdelite seee! Napaaaditeee sovražnika z leve in desneeeel!«

Povelje je poletelo med vrstami in konjenica se je razdelila. Obrnili so se in začeli sekati sovražnika, ki je bil s klinom razdeljen na dvoje in ni mogel razviti svojih sil. Gorazd pa je s svojimi nevzdržno sekal središče in potiskal Obre nazaj proti reki. Obri so se bili s smrt prezirajočim pogumom in s prirojeno divjostjo. Toda Gorazdovi vojniki so bili bolje oboroženi. Gorazdu je uspelo, da je predril središče napadalcev in jih potisnil prav do reke. Umikali so se in pokrivali tla z mrtvimi in ranjenci. Oddahnil se je in se ozrl, tedaj pa mu je dih zastal.

»Bogovil!« je kriknil in posinel.

»Kaj je?« je hlastle Borut.

»Tja poglejl«

Borut se je ozrl in videl, da se je medtem, ko so se bili, privalila nova skupina napadalcev.

Amara-kan je zapletel Slovence v trd boj. Ko je vihrala bitka, je pa ukazal potegniti na reko preproste, iz lubja narejene čolnice in po njih prepeljati pešce, zavarovane od vseh strani od konjenice. Reka je nesla nov val pesjanov v bitko. Skoraj povsod so brez boja pristali na kopnem. Potem so udarili Slovenom v hrbet.

Gorazd se ni obotavljal in je planil nadnje kot jastreb. Spet so se zaklinili mednje, gazili jih s konji, sekali in bodli, da so jim roke omahovale. Toda zdaj so se tudi Obri spet znašli in so se zagrizli v njuno skupino kot stekli psi. Prebadali so konjem vampe in suvali konjenike s sulicami. Borut je tolkel s svojim kratkim mečem in besnel na preplašeni kobili, ki je poskakovala in s kopiti tolkla Obre. Nekdo ob njem je strašno in zateglo kriknil z izrazom nepojmljive bolečine v glasu. Borutu je seglo do mozga, ozrl se je in videl, kako omahuje in pada s konja. Sulica se mu je zapičila skozi oko v glavo. Obrski divjak jo je izdrl in z okrvavljeno sulico planil nad drugega.

Do mraka je besnela bitka, kakršne dotlej še ni bilo. Toda Sloveni so odbili sovražnika tudi to pot. Stepeno trume Obrov so se umikale. Umikale so se kakor tolpa preganjanih volkov, s polomljenimi sulicami in skrhanimi meči. Manjši oddelki so se skušali rešiti na čolnih, toda ostrostrelci so sejali mednje smrt. To pa ni odvrnilo ostalih in spet in spet so iskali rešitve v spenjeni reki. Zaganjali so se v vodo in jo skušali prebresti. Ginili so, ali pa so jih pogazili konji lastnih konjenikov, ki so prav tako skušali doseči breg in se vrniti k svojim. Močno razredčene so čete Obrov dosegle nasprotni breg. Ko se je sonce poslavljal, so Sloveni lovili že posamezne begajoče sovražnike.

»Kakšen dan, kajne?« se je Gorazd nasmehnil Borutu in si otrl potno čelo.

»Saj. Biješ se in biješ, plena pa nobenega,« je menil Borut. Z raztrganim rokavom si je otiral pot z obraza. »Nič hudega ni, samo malce opraskan sem,« je rekel Gorazdu, ki ga je skrbljivo gledal. »Najini so pa vsi na lovu za pesjanil Pojdiva še midva!«

»Le dajval« je prikimal Gorazd. »Ne vem ti reči, koliko sem jih potolkel. Dajva, poskusiva ujeti še kate-rega živega! Če ga ujamem, mi bo sekal drva za svetišče, za drugo delo pesjan tako nil Kar poglejva malo okrog in poskusiva zbrati svoje ljudi. Saj niti ne veva, koliko sva jih izgubila, ko so se vsi razkropili. Ali naj za-trobim?«

»Nikar, dokler ne bo velel trobiti knez.«

»Za ranjence moramo vendar poskrbeti!«

Zajezdila sta skozi goščavo. Od daleč so jima prihajali na ušesa posamezni kriki in topot kopit redkih jezdecev. Vse se je umirjalo. Spotoma sta vsepovsod, celo na najbolj odročnih in skritih krajih videla mrtvece in poginule konje.

»Morana se je napila krvi, kakor že zlepa ne,« je modroval Gorazd in s pogledom pazno preiskoval oko-lico. »Mislim, da se bodo Obri umaknili do Pečoja.«

»Tu ne bova nikogar našla,« je rekel Borut in pri-držal konja.

»Pa se vrniva,« je menil Gorazd.

A nista se utegnila vrniti. Goščava okrog njiju je oživila, zašumelo je in ušesa je predrl bojni krik deseto-ricice Obrov, ki so se vrgli na imenitna jezdeca.

Borut je škrtnil z zobmi in potegnil meč. Prav tako Gorazd. Mahnila sta na levo in desno in ni trajalo dolgo, ko so se štirje pesjani valjali v lastni krvi na tleh. Toda ostali niso odnehali. Z vso besnostjo so napadali. Tudi sta se težko branila na konjih, ker so bili sredi goščave. Vejevje ju je tolklo v obraz in ju praskalo do krvi, konjev pa nista mogla obračati, da bi se branila pred napadalci. Morala sta med bojem smukniti s konj. To jima je pomagalo, da sta posekala vsak še po enega

napadalca. Preostali so štirje in zdelo se jima je, da jih bosta zmogla. Tedaj pa se je začelo nekaj nenavadnega. Obri so se umikali za debela in ju napadali izza debel, kakor napade zahrbtna divja zver svojo žrtev. Oba sta jih skušala doseči in posekati, toda zdelo se je, da sta se zapletla v začaran krog. Nепrestano so ju izza debel skušali doseči s sulicami. Borut, ki ni bil tako oprezen, kot Gorazd, je dobil nenadoma močen sunek med rebra. Toda napadalec je drago plačal svojo predrznost. Borut, ves oblit s krvjo in s krvavo podplutimi očmi se je vzpel in Ober se je zvalil s preklano črepinjo. Udarec je bil tako silen, da se mu je zdrobil meč. Obupano je pogledal po Gorazdu — tega so potisnili k deblu in od tam se je branil z mečem. Iz rane na prsih, kjer ga je pičila sulica, mu je vreła kri. Vendar sta se Obra, ki sta še ostala, že hotela izgubiti v gošči, ko jima je nenadoma prišla pomoč. Umikajoči se Obri so začuli hrup boja in so se pridružili. Borut in Gorazd sta sprevidela, da sta izgubljeni. Borut je čutil, kako mu megla lega na oči in mu zakriva pogled, da skoraj ni razločil napadalcev okrog sebe. Rana med rebri ga je slabila in skelela, vendar se še ni vdal. V roki je krčevito stiskal ostanek zlomljenega meča in ko je kakor skozi meglo videl, da se mu bliža orjaški Ober z nizko sklonjeno glavo, se je zapodil proti njemu in mu zarinil ostanek meča v prsa. Pograbila ga je silna besnost. Obri so se umikali pred besnim Slovenom, ki je srepeł v prazno. Borut pa si je strgal z vratu bojni rog in ga raztreščil na glavi najbližjega sovražnika, da se je brez glasu zvrnil. Toda v istem hipu je padel tudi sam, podrl ga je udarec po glavi.

Gorazd je videl, kako je omahnil Borut, in odtrgal se je od debela, ki mu je krilo hrbet, in se spustil v zadnji boj s številnimi divjaki. Najbližjemu je zarinil rezilo meča v bok. Toda Obri so ga obkolili in se mu bližali z mačjimi skoki. Udarec z mečem mu je izbil meč iz roke.

»Zdaj je konec!« je čutil Gorazd. V ustih se mu je nabiralo nekaj slanega in izpljunil je kri. »Kar tako me pa ne boste!« je še enkrat vzkipeła moč v njem. Izza pasu je potegnil svečeniški nož, s katerim je klal živali za daritve. S krikom je navalil na Obre. Prvemu je zasadil nož v prsi in ga spet izdril, ko je oni omahnil. Drugega je usekal čez obraz in tretjemu je z zamahom prerezal vrat. Potem mu je mahoma zablodilo po možganih:

»Vijolice Borutu vendar niso pomagale...« In ko je domislil to nenavadno misel, ga je objela črna noč.

Vojska se je oddahnila in se veselila uspeha. Toda Slovenci so žalovali in Dobrila se je umaknil v svojo zapuščeno zidanico ter bil mrk in slabe volje. Gorazda in Boruta ni bilo nikjer. Iskali so ju ponoči z baklami, iskali ju, ko je komaj sinil prvi svit, pa ju niso našli.

V goščavi so našli le kup pobitih pesjanov, Borutov zlomljeni meč in okrvavljen svečeniški nož.

Odkar je knez Valjhun z vojsko zapustil Krnski grad, je bilo vse tiho in pusto. Posebno mučna je bila tišina zvečer, ko je potihnilo vse okoli. Zadržani so zgodaj odhajali s polja, pastirji so hitreje gnali živino v staje kakor v mirnem času. Število Vlahov, ki so čuvali živino in drobnico, se je pomnožilo, kajti v vojnem času se klati po deželi mnogo tatov in grabežev vsake vrste.

Knežji grad je sameval, zgodaj so zapirali vrata v ogradi in dokaj stražarjev je ostajalo vsako noč na dvorišču, da bi varovali. To so bili črnolasi Vlahi, ki jih knez ni vzel na vojno. Poveljevali pa so straži domači mošče, prestari, da bi še mogli na vojno. Z gradu so oprezovali po okolici. Svetišče boginje Žive je samevalo, Gorazd je šel na vojno. Samo z daljnih gradišč,

raztresnih naokoli, je prihajal svit ognjev, ki so jih kurili za ogradami.

V Krnskem gradu so zvečer posedali okoli ognjišča. Kneginja Zora sama je vsak zvečer vzela vrbovih šib, kresnih rož in lipovega cvetja in je to vrgla navzkriž na žerjavico, zraven pa rotila bese, naj prizanašajo družini in živini. V čelešniku so prasketale treske-smolnice, da je bil veliki prostor dosti razsvetljen. Vsi prebivalci dvorca so marljivo delali. Žene so pripravljale obveze za vojsko, starci so pletli ščite iz vrbovih šibin in jih oblačili s surovimi govejimi in konjskimi kožami, zraven pa so tudi dečke učili tega dela. Vsi so bili redkobesedni in zaskrbljeni. Vojna, hud, krvav čas...

Nenadoma je vzdihnila stara zadružanka, ki je imela v vojni moža in štiri sinove: »Nikakršnih vesti ni z bojišča.«

Kneginja Zora je dvignila glavo. Saj na to je pravkar sama mislila, mučila se je s skrbjo, zakaj ni vesti. No, pa saj je bila tega vajena. Knez je moral že dostikrat na vojno. Vendar se še vedno ni mogla otresti tesnobe, kadar ni bilo vesti. Pri tem pa se je tudi vedno bala trenutka, ko je prihajal sel z bojišča na dvorec. Doslej so ji petkrat z bojišča sporočili smrt njenih sinov.

»Če bi jim trda predla, bi že poslali sporočilo,« je rekla odločno, dasi sama ni verjela svoji besedi. Na severu Bavarci, na vzhodu Obri, obetane pomoči pa od nikoder. Pogledala je po starih možeh, ki so enakomerno delali in bili tako mirni kot sohe bogov v kotu. To jo je navdalo s pogumom. Mnogo so že izkusili ti možje. Vedo, kaj je vojna, pa se ne plašijo. Tem ni treba bodrilne besede. Le žene so plahe, treba jih je opogumiti.

»Vojna pač,« je rekla kneginja. »Kolikokrat so že odhajali, pa so se vedno vrnili kot zmagovalci.« Utihnila je. Končno to ni bilo čisto res. Pogostokrat so utrpeli strašne izgube v bojih. Toda dežele niso dali iz rok in to je bilo glavno. »Možje so zdoma in mi, kar nas je

ostalo, moramo tembolj prijeti za delo. Ne smemo pustiti, da bi nam v tem času plevel prerastel njive in da bi volkovi trgali čredel Šrambe so prazne, toda jeseni morajo biti spet polne. Zmagovalce moramo z nečim pogostiti,« se je nasmehnila.

Zenske pa so ob tem razgovoru še z večjo silo začutile strah in bojazen za svojce. Je pač ogenj prasketal na ognjišču, temna noč je bila in misli so bile utrujene od dnevnega dela. Zjutraj bo zasijalo sonce v nov dan in ljudje bodo spet pogumnejši.

»Moj oče je že padel v boju z Obri,« je tiho, z žalostnim glasom rekla mlada zadružanka.

»Nekoč so Obri odgnali v suženjstvo dva moja brata, nikoli več nismo čuli o njima,« je rekla druga.

Mlada Breda, ki je pred dnevi rodila sina in ga je zdaj pestovala ob ognjišču, je zajokala.

»Tudi meni je padlo petero sinov,« je rekla kneginja in jih pogledala.

Zenske tožbe so pri priči utihnile.

Star mož je dvignil glavo iznad svojega dela in resno rekel:

»No, glejte, ženske! Kaj pa jadikujete? Kneginja je izgubila pet sinov, pa je ni nihče videl jokati! Še nam vsem je bila kakor mati.«

»Kakor mati,« je ponovil pastir Mladen, ki je sedel ob kneginjinih nogah in ji držal preslico. Mladen je bil sirota brez staršev, toda ker je bil njegov oče knezov oboroženec in je padel v boju z Bavarci, ga je knez sklenil obdržati pri svojem ognjišču. Pasel je knezove črede in družina ga je ljubila.

Kneginja se mu je nasmehnila in ga pogladila po okroglem deškem licu.

»Ti si pa res že junak, Mladen. Dobro je, da nam čuvaš črede,« je rekla.

Deček je zardel in se zagledal v ogenj. Eh... Lepo je, če ga doma malce razvajajo, toda še lepše bi bilo v vojni!

Potem so začeli govoriti o drugih rečeh. Kneginja je imela skrb za vse: za pšenico, ki je še niso utegnili prevejati, za oves, ki so ga poželi in je zdaj stal v kopicah, čeprav bi ga bili že morali omlatiti. Mislila je na lan, ki ga bo kmalu treba puliti in na striženje ovac, ki je pomenilo trdo delo celo tedaj, ko so bili možje doma. Govorila je preudarno in se kdaj pa kdaj obračala za nasvet k starcem. Bila je trda žena, ne brez dostojanstvenosti, dobra in zato pri vseh spoštovana.

Ko so smolnice dogorevale in je jela žerjavica na ognjišču pokljaje ugašati, so ljudje legali k počitku. Največ jih je poglelo ob stenah velike veže, drugi so se porazgubili po stranskih posloppjih, kneginja sama je imela ležišče v stranskem hramu. Ko se je že odpravljala spat, je videla, kako se hči Milica oprezno bliža žrtveniku v kotu s šopom cvetja. Deklica je boječe tipala v poltemi in položila cvetje k Svetovitovim nogam, nato je hotela smukniti k dekletom, med katerimi je spala. Kneginja je stopila k njej.

»Zakaj pa nisi podnevi prinesla cvetja?« jo je vprašala.

Dekle je zastrmolelo v mater, pritisnilo je roko na prsi, kakor bi se balo, da bo kljuvajoče srce izdalo tajno. Pred vsemi vendar ne more prinašati cvetja za Boruta!

Ko kneginja ni dočakala odgovora, je rekla: »Spat pojdi,« in odšla tudi sama. Milica ji je šepetaje želela dober spanec in smuknila na svoje udobno, s kožami pokrito ležišče. vzdolž vse stene so spale neomožene deklice in mirno dihale v snu. Milica je legla vznak in strmolela v strop, črn in sajast, v motni blišč saj na starih, debelih brunih in mislila na Boruta. Tisti dan, ko se je vrnil z Vitogojem iz Višegrada, ji je govoril o tem, da hoče postati poveljnik ali poginiti. S kakšnim nemiro jo je napolnjeval spomin na te besede, ki so se ji takrat zdele tako odločne in možate! Skušala ga je pomiriti. Izkazal se bo, knez ga ceni, izročil mu bo poveljstvo in potem... Če pa pogine? Če pogine...? Drzna in obup-

na misel je iskala trobelikovec, s katerim je grozila Gorazdu. Mlado srce se je upiralo, bilo je tako neugnano, hotelo je živeti! Toda če jo bo oče hotel izročiti drugemu, bo izpila trobelikovec!

Nenadoma se je čutila tako osamljeno, zapuščeno od vseh. Potegnila si je odejo tesno na valujoče prsi, kakor bi se bala. Česa? Toliko jih mirno spi zraven nje in vsak od njih ji je pripravljen pomagati! Samo skrivne moči in bogovi ji lahko stojijo ob strani!

Kako nemirne, temne in bojzani polne so te noči! Kako vse drugače je bilo, dokler je bil Borut na dvoru! Zdaj more o njem samo sanjati...

Da... Sanjarila je o njem in njene sanje so bile žalostne. V lastni krvi je ležal na bojnem polju med grobljami mrličev. Premetaval se je in stokal, ona pa ni mogla priti na pomoč in pri tem je vedela, da visi njegovo življenje na nitki, da umira od žeje in da mu kri nevzdržema odteka... Težko ji je leglo na prsi in jo stisnilo v grlu. Otresla se je sanj in se dvignila. Na prsih ji je ležala velika mačka. »Grdobal!« Prijela jo je za kožuh in jo vrgla od sebe. Iz polteme so ji kot oglje zažarele nasproti mačje oči.

Zdaj so se ji misli zjasnile: Borut je daleč in ne kaže, da bi se trapila zato. Končno mu je poslala vijolic, in če Gorazd pravi, da to pomaga, potem pač pomaga. V mislih je sovražila črno Morano, ki ji hoče ugrabiti ljubelega, zraven pa se bala, da bi Morana ne videla njenih misli ter jo je že spet rotila, naj mu prizanese. Potem je zaspala. Zadržan, ki je čuval ogenj in dremal ob ognjišču, se je vzdramil in določil poleno. Žerjavica je zaprasketala. Za vrati so se predramili psi in eden je v spanju bevsknil. Bila je velika psica, ki je povrgla mladiče. Od zunaj se je oglasil pasji lajež. Zadržan je prisluhnil. Nič posebnega ni bilo. Bil je navaden lajež psov, ki so se podili za ogrado. Noč je bila mirna in pokojna, kakršnih si žele od dela utrujeni ljudje.

Ko je še jutranja megla gosto pokrivala naselje, so ljudje vstajali. Potoglavi so zapuščali ležišča, otresali slamo iz las in se odpravljali ven, da bi jih jutranji hlad in mrzla voda osvežila. Kneginja je že hodila po prostorni veži. Na ognjišču je ogenj visoko zaprasketal. Voda je vrela in ženske so mešale ovseno kašo. Milica je stekla pred dvorec, kjer je videla pastirje. Nekateri so ostali s čredami zunaj, saj zdaj so bile še tople noči in če so kurili ognje, tudi volkovi niso upali blizu. Nesla jim je poln naročaj suhega, nekvašenega kruha. Pozabila je na mōro, ki jo je tlačila ponoči in se veselo smejala Mladenu, ki je brodil po mrzli vodi in prhal ter otresal kaplje na vse strani.

»Kaj pa prhaš? Ali se bojiš vode, Mladen?« ga je dražila.

»Ej, če se le ti bolj ne bojiš, knežnja!« ji je vrnil in jo oškropil, da je zavrnila. »Hej, zdaj vidimo, kdo se bolj boji!« se je veselil z glasom, ki mu je bil zdaj čisto moški pa spet otroški. Od spomladi ga je menjaval in mu je bilo hudo, ker so se mu smejali.

Milica je otresala kaplje s krila, Mladen pa se je kar naprej režal in menil: »Voda, hm... Medice bi se še manj bal.«

»Ko bi te okopali v njej?«

»Je! Potem bi se mi sprijeli lasje in bi me morali ostriči, kot ovco. Le pil bi jo rad.«

»Saj medica ni zate! Premlad si še.«

»Kaj? Ali ne pasem namesto Svetomirja, ki je na vojni? Prej si nama dajala poleg kruha tudi medice.«

»Saj res. Kar pozabila sem,« je pokimala Milica in stekla v shrambo. Skrivaj je nalila Mladenu v leseno čutaro medice. »Na, da se ne boš bal volka!«

Pastir se je udaril po boku in ji pokazal lep lovski nož. »Volka se ne bojim, saj imam Svetomirov lovski nož! Pred odhodom mi ga je dal, pa kar za vedno, je rekel. Vlahi se bolj boje volkov kot jaz!« se je ponesel.

Zardel je, ker se mu je knežnja smejala. »Če hočeš, ti bom z njim naredil piščal,« je pokazal nož.

»Kaj bi z njo?« se je zavzela.

»Tako na tri glasove,« se ji je dobrikal.

»Le sebi jo naredi, Mladen. Jaz vendar ne morem piskati, smejali bi se mi!«

»Saj res,« je potrto rekel Mladen. Ves nesrečen je odtaval proti širokim pašnikom. Ni ga veselilo, ko so Vlahi glasno žvižgaje poganjali živino in so pri tem pokali s spletenimi korobači, da je odmevalo na vse strani. Njemu pa so kar nerazumljivo tople misli obletavale knežnjo in mu jo bližale tako, da je bil slep in gluha za vse okoli sebe. Kako bi je ne imel rad, ko pa je tako dobral! Kruha mu odreže tolikšen kos, da se mu kar roka povesi in danes mu je dala medicel! Ko bi je vsaj poslej vsak dan dala! Postavil se bo pred Vlahi in drugimi dečki! Ej, ne pase vsak knezovih čredi!

Milica pa je pozabila na Mladena, kakor hitro ji je izginil izpred oči. Saj še na Boruta ni več utegnila misliti! Z novim dnem se je začelo okoli gradu tako življenje in vrvež, da ni bilo kdaj žalovati. Po razhojenih potih so se bližale vrste tovornih konj. Pešci gonjači so udrihali po konjih s korobači in z glasnim vpitjem so se bližali knežjemu gradu. Vsako vrsto je spremljal starešina ali star vodič, če je bil starešina v vojni. Prazne shrambe okoli knežjega gradu so se polnile. Zadruga so pošiljale žito novega pridelka za vojsko. Ko so iztovorili, so gonjači posedli pred gradom in ženske jim kar niso mogle nanqsiti dovolj jedi, tako jih je pot zlačnila.

Poslano žito pa ni dolgo ostajalo v shrambah. Knez je pošiljal vozove in komaj izloženo blago so spet natovarjali in ga peljali v taborišče. Tja so gonili tudi črede blejajočih ovac in rejene junce.

Ko pa so vozovi odšli, je nastala tišina. Sonce je razlivalo svoje žarke po Krnskem polju in žgalo travo s poznopoletno vročino. Ljudje, vsi omoteni od vročine, so leno postavali. Takrat je Milica smuknila v svetišče.

V praznoti in tišini velike veže, ki so jo vso prepezale pajčevine, se je bala celo ropota lastnih korakov. Sezula je cokle in se bosa sukala med Gorazdovo zalogo zdravil. Proti sončnemu zatonu se je vračala v grad, obložena s šopi posušenih zeli in lonci mazil.

Ko se je nekega dne proti večeru vračala, je nena doma zapel stražarjev rog. Zadržani so pritekli k ogradi in nemirno gledali, kdo se bliža. Tudi Milica se je prestrašila. Toda bil je samo sel, ki ga je Valjhun poslal z bojišča. Oddahnila se je, ko je spoznala koseza Svobodina, ki je jahal tako urno, da se je konju prašilo izpod kopit.

»Svobodin!« je vzkliknila tudi kneginja, ki se ga je razveselila in prestrašila hkrati. »Prinašaš vesti z bojišča?«

»Da, vesti,« je kratko odgovoril ogoreli in shujšani kosez in lezel s konja.

»Od kneza prihajaš? Povej, povej vendar!«

»Kneza sem videl pred dnevi, živ je bil in zdrav,« je brez naglice odgovarjal Svobodin. »Ozdravel je tudi Vitogoj, ki je bil ranjen in smo se že bali za njegovo življenje,« je previdno razodeval. »Zdaj pa ne vem, kako je tam. Z drugimi vred sem šel nad Obre. Pošilja me voj Dobrila. Tako mi je naročil: — Pojdi in pokloni se moji materi, — je rekel. — Povej ji, da se tu hrabro bijemo in smo zemljo ob Dravi pognojili s kostmi pesjanov. In še to ji povej, da je moja žena, njena hči, tik pred mojim odhodom rodila krepka dvojčka. —«

Kneginja se je nasmehnila in si obrisala solzo. »Potem je vse prav,« je rekla.

»Vse prav, kneginja,« je potrdil Svobodin. »A voj Dobrila te prosi, da mu pošlji hrane za vojsko in medice, da si tam privežemo duše.«

»Poslali bomo.«

Kneginja je posadila koseza k mizi in ga začela gostiti. Srce ji ni dalo miru. Neprestano je spraševala po Vitogoju in komaj verjela, da je res ozdravel. Šele, ko si

je dodobra utolažila materinsko srce, ga je jela spraševati po drugih. Milica je oprezovala okoli Svobodina, nekaj jo je tiščalo, pa ga spričo matere ni upala vprašati.

»E, vojna je slaba mati, mori junake. Mnogo naših je padlo,« je lagodno pripovedoval Svobodin in pri tem srkal medico, da se mu je cedila po razkuzmani bradi. »Težka žalost je legla med nas, ko smo izgubili najboljša dva: Gorazda in Boruta.«

»Katerega Boruta?« je prestrašeno vprašala Milica.

»Tistega, ki je prišel k nam izpod obrske oblasti in je služil knezu. Knez ga je obenem z Gorazdom postavil za poveljnika. Zbor tega še ni potrdil, toda potrdil bo, če je še živ.«

»Kdo naj te razume!« je nejevoljno vzkliknila kneginja.

»Ne zameri, kneginja,« je rekel Svobodin in si brisal usta, da bi laže pripovedoval. »Po veliki bitki sta oba izginila.«

Zadružani, ki so se nabrali okoli sla, so poslušali z odprtimi usti.

»Ves dan sta bila med nami, potem pa izginila. Našli smo samo Borutov zlomljeni meč in Gorazdov svečeniški nož. Da, in tolpo pobitih pesjanov okoli njiju.«

»Mrtva sta?« je drhte vprašala kneginja.

»Trupel nismo našli.«

»Potem so ju odgnali v suženjstvo!«

Svobodin je zmajal z rameni.

Kneginja se je kradoma ozrla po hčeri. Videla je, da je dekle prebledelo. Toda Milica je bila njena in Valjhunova hči: ni omahnila in zajokala. Počasi se je obrnila in odšla od gosta. Kneginja ni stopila za njo. Naj se navadi trpeti in nositi gorjel Žene morajo znati trpeti!

Zadružanke so vsevprek jele spraševati Svobodina po možeh in sinovih. Komaj jim je sproti odgovarjal. Zdelo se je, da še nihče ni padel. Svobodin je predobro vedel, da ni prav, če seješ žalost. To je prekleto seme, ki rodi obup in solze in se razraste, da noben plevel tako. Ko

se bodo vračali, bodo že ljudje sami videli, koga vse ni nazaj. A spricho zmage je laže prenesti udarce, kakor v dvomu negotovih bojov.

Milica, ki se je odtrgala iz veže, pa je počasi tavela proti svetišču, da bi v tišini premislila svojo bol in se razjokala. Mati je bila zmeraj dobra, toda trda, z njo o tem ni mogla govoriti, čeprav ji je tisti prvi večer rekla, da ji ne bo branila Boruta, če je le očetu po volji. Mlado srce, ki prekipeva čustev, se s takimi polovičnimi obljubami ne more zadovoljiti!

Obstala je pred stebriščem in se naslonila na topli, od sonca razgreti les. Težko glavo je naslonila na steber in tegobno mislila na vse, kar je slišala o ravnanju Obrov z ujetniki. Kolikokrat je zvečer poslušala strahotne pripovedi, da potem ponoči ni mogla spati spricho grozних podob, ki so se ji vrstile pred očmi! Ujetniki, ki jih konji raznesejo na vse štiri strani sveta, ujetniki s posekanimi rokami in iztahnjenimi očmi, oj, bila je milost, če so komu samo vrat prerezali! Če bi storili z njim, kakor so storili z enim njenih bratov, ki so ga nataknili na kolec in pod umirajočim kurili počasen ogenj... Stresla se je, to je bilo več, kot je mogla prenesti.

Izza svetišča je prišel stari Ober, Gorazdov suženj.

»Taman,« ga je poklicala jezno, skoro sovražno, »tvojega gospodarja ni več!«

Bolščal je vanjo s svojimi ozkimi, poševnimi očmi in zmajeval z obrito glavo.

»Obri so ga ujeli!« je vzkliknila bridko in srdito.

Rob je prekrizal roke na prsih in se zaporedoma klanjal proti vzhodu. »Gorje, gorje,« je zašepetal, »ne bom več videl svojega zapovednika.«

»Ne?« je vprašala in se zdrznila.

»On je star mož,« je rekel Taman. »Obri ga bodo ubili. Takoj ubili. Oni nočejo starih mož. Tudi mene bi ubili. Ubijejo svoje stare može. Star mož ne more sedeti na konju, ne more na vojno. Njega ubijejo.«

»In mladega moža?« je vprašala drhte.

»Njega ne ubijejo. Potrebujejo sužnjev.«

To je bila slaba tolažba. Nesrečni Borut, le kako se jim je mogel pustiti ujeti! Toliko let se je bojeval z njimi, toliko ran so mu zadali, toda nikoli ga niso ujeli! Oh, kakšna zla sila ga je neki zvedla? In vendar je bilo celo ujetništvo rahlo upanje. Če je živ, se jim bo iztrgal, ušel, dobro jih pozna, tudi njihove zvijače mu niso tuje. Hotela je oditi, toda Ober jo je potegnil za krilo.

»Morda pa ne ubijejo,« je šepnil in zavrtel oči kakor v silnem strahu. »On je velik svečenik, večji kot so naši kozelniki! On zna zarotiti zle sile!«

»Morda se pa vrneti,« je v rahlem upanju rekla knežnja.

»Vrneti, vrneti,« je verujoče rekel Taman.

Njena mladost se je z vso silo oklenila šibkega upanja, da se bosta vrnila. Borut je močan in hraber, Gorazd izveden v tajnostih, ki jih nihče drug ne pozna. Oklenila se je tega upanja in se vrnila v grad. Toda v naslednjih dneh ji je bilo težko. Izmikala se je materi, da bi ji zakrila svojo žalost. Toda preizkušena kneginja je videla več, kot je dekle mislilo in ji skušala pomagati, ne da bi to omenila z besedo. Skrbela je, da je Milica imela ves dan polne roke dela. Kneginja je dobro vedela, kako delo leči izmučeno srce, kako človek v delu pozablja na svoje tegobe in kako brani mislim, da ne morejo vedno obletavati žalostnih spominov. Delo je najboljši zdravnik, počasi in zanesljivo leči. Pri tem pa človek raste in njegovo življenje zadobi svoj veliki smisel. Po delu postane šele človek, brez tega bi bil kot živali, ki se kotijo in poginjajo, jedo in živijo v boju s sovražnimi vrstami, dela pa ne poznajo.

Tudi Milica sama je čutila, da ji je lažje in bolje. Kadar je zvečer vsa trudna omahnila na ležišče, ni utegnila mnogo razmišljati o svoji žalosti in je nehote trdno zaspala.

Še celo pa ji je odleglo nekega večera, ko se je Mladen vrnil s paše. Srajco na prsih je imel krvavo, pa tudi

roke in lovski nož, vse je bilo okrvavljeno. Toda z obema rokama je držal na ramenih tace velikega sivega volka, ki mu je visel zadaj čez hrbet, da se je fant kar upogibal pod njegovo težo. Za nič na svetu ne bi dovolil tovarišem pastirjem, da bi mu ga pomagali nositi.

»Mladen je ubil volka!« je završalo med združani. Nihče več se ni zmenil za čredo, ki so jo gnali v staje, vsi so hiteli gledat volka. Pastir je ves upehan spustil težko breme na tla. Sivi volk je ležal sredi veže in vsi so ga strme, pa tudi s strahom občudovali.

»Kakšen velikan!« so se čudili.

»In zdaj, sredi poletja! Še koža se mu malce goli.«

Še starci so občudovaje zmajevali z glavami. Ženske so radovedno gledale zver in otroci so cvilili, ko so videli strašne volčje šape in gobec zveri, s katerimi so jih plašile matere, kadar so bili preveč razposajeni. Ko so se nagledali volka, so pa začeli občudovati in hvaliti Mladena.

»Sam si ga zaklal?«

»Pa prav sam,« jim je ponosno odgovarjal.

Ne, kaj takega niso pomnili niti najstarejši možje! Saj je volk pogosto premagal odraslega moža, zdaj pa ga je ubil ta šibki deček!

»In se nisi bal?« so se čudile ženske.

»Kaj neki! Nisem!« je zajunačil.

»Ali te je napadel?« so vprašali starci.

»Ne mene, čredo je napadel,« je moško povedal.

»Čudno,« so menili. »Pri belem dnevu se je lotil, ropar!«

»Saj,« je pokimal Mladen in pripovedoval. Lica so mu rdela in navdajal ga je poseben občutek moške samozavesti, ko je videl, da ga vsi poslušajo, kot odraslega moža. »Pod grmom smo sedeli in se pogovarjali, ko je planil iz gošče. Ovce so zablejale in se razbežale, ropar pa je zgrabil največjega ovna za vrat. Toda psi so planili po njem in se mu zaprašili v kožuh. Moral je izpustiti ovna in se spustiti v boj s psi. Dobro so mu skubli

kožuh naši čuvajil! Toda dva nam je ogrizel do smrti. No, takrat sem pa tudi jaz že vedel, kaj naj storim. Pognal sem se med tolpo. Mogel bi ga suniti v vamp, pa se mi je zdelo škoda kože.« Može so se zasmejali in Mladen se je nekoliko zmedel. Zdelo se mu je, da se baha in da mu ne bodo verjeli. Zato je kar hitro končal. »No, z enim zamahom sem mu prerezal vrat, saj vidite! Potem pa sem imel dosti posla, da sem psom ubranil, da ga niso mrtvega raztrgali.«

»Glejte si, junak je naš Mladen,« so pokimali starci in si ogledovali globoko rano na volkovem vratu.

Tudi kneginja je bila polna hvale in Milica je kar ploskala z rokama. »Volka si ubil, Mladen?« se je glasno čudila.

»Vidiš,« je rekel zardeli Mladen, »pa si mislila, da sem še premlad in preslab. Odril ga bom in če hočeš, ti bom dal kožo.«

»Meni? Ali je ne bi raje sam obdržal za spomin?«

»Oh,« Mladenu sta se povесila ustna kota. »Zelo rad bi, da bi jo vzela,« je rekel trpko.

Kneginja Zora se je nasmehnila velikemu dečku. »Seveda jo vzemi, Milica,« je rekla. »In ponosna boš na Mladenov dar. Odslej mora pa tudi on dobiti vsak dan na pašo čutaro medčice, saj je že velik junak.«

Mladen je pomežiknil knežnji in dekle se je zvonko zasmejalo. Nato sta pa oba resno pritrdila kneginjini odločitvi.

Potem je Mladen obesil velikega volka na vrata gumna in mu slekel kožuh. Kožuh je raztegnil na desko, kjer naj bi se lepo posušil. Po opravljenem delu se je umil. Skoro potem se je pa v sveži platneni srajci sukal okoli Milice, ki je nosila v shrambo kolače, napolnjene s sirom.

»Ali bi rad kolač? Vroči so še,« je rekla.

»Nak, nisem lačen.«

»Kaj pa te tišči?« se je ustavila in ga nagajivo gledala.

Mladen je s palcem bose noge risal kroge po stepanih prstenih tleh. Potem se je vendar opogumil.

»Ali sem res junak?« je vprašal. »Vsi združani mi tako pravijo.«

»Junak si. Ubiti takega volka je velika reč.«

»No, potem pa...« Beseda se mu je zataknila in komaj jo je ujel. »Vojnik bi rad postal,« je povedal in se oddahnil, ko je bilo izrečeno.

Milica se je zavzela. »Vojnik?«

»Zakaj pa ne? Močen sem dovolj, jeli? Če sem mogel zaklati volka, bom tudi Obra ali Bavarca.«

»O, to pa ni tako lahko. Obri so divji in krvoločni, da je strah! In meča bi vendar ne mogel dolgo sukati.«

Mladen je vtaknil palec v usta in ga zamišljeno sesal. Ko se je Milica praznih rok vračala iz shrambe, jo je spet ustavil.

»Meniš, da strelcev ne potrebujejo?«

»Potrebujejo že, a ti imaš šele štirinajst pomladi.«

»Morda bi me pa le vzeli?«

»Ne bodo. In pastirja tudi potrebujemo.« Odlomila mu je kos pogače, ki se je hladila na kamnu in mu jo dala. »Jej, Mladen in tu ostani. Meni bi bilo pusto, če bi te ne bilo.«

Fant je zamišljeno in brez prave slasti jedel. Mast se je odcejala od pogače in mu kapljala po okrogli bradi. Obrisal se je z rokavom in se čudil, zakaj se mu le knežnja tako smeje. »No, zaradi tebe bi kar rad ostal,« ji je zatrdil, »a še raje bi postal vojnik.«

»Tega kruha boš še do grla sit.«

»Kdo ve? Vojne so tako poredko.«

»Ti grdoba!« se je narejeno razhudila Milica.

Mladen se je ugriznil v jezik. Nemara je vojna res huda zadeva. Stari možje, ki so bili že v mnogih vojnah, pravijo tako. In njegov oče je tudi poginil v vojni. Toda, brez vojne bi ne bilo junakov... Potemtakem so vojne potrebne. Samo Milica tega ne razume. No, ona bi nikoli ne upala zaklati volka. In če bi takole poskusil...

»Mladen!«

Prisluhnil je.

»Obljubi, da ne boš počel neumnosti in pobegnil zdoma k vojnikom!«

O, spregledala ga jel Komaj se mu je misel porodila, že mu jo je prebrala z obraza. Prebito slabo kažel!

»Poglej, Mladen,« je Milica prijazno govorila, »kdo pa nam bo čuval črede, če te ne bo? Tudi za to je treba junaka! Pomni tol Zdaj razen tebe ni nikogar, ki bi se res mogli zanesti nanj. Od čred pa živimo vsi, ti in zadružani. Kaj bi bilo brez čred? Skrbno jih čuvaj in ko se vrne Vitogoj, te bo uvrstil med svoje lokostrelce.«

»Ali bo hotel?« je še vedno dvomil.

»Bo. Jaz ti obljubim zanj. Kar priden bodi, bratec!«

»Pa bom,« se je vdal Mladen in se čisto potolažil.

V naslednjih dneh je Mladen skrbel, da se je Milici hitreje celila rana. Vsak dan je prinašal domov vrane, ki jih je postreljal, potem pa jih je z razpetimi krili pribijal na vrata pri gumnu, dokler ni tega opazila kneginja in ga ostro pokarala. Vrana vedno prinese nesrečo, pa naj bo že živa ali mrtva. Mladen se ni preveč žalostil. Vrane, ki so bile razpete na vratih, so začele smrdeti, tako da jih je rad pobral in zmetal v vodo.

Ob večerih je poslušal pripovedi starih o vojnah in ranah. Zazdelo se mu je, da vendar ni najbolje biti vojniki. Končno, junak je lahko tudi na paši. In pri tem ostane koža cela, kar je tudi nekaj vredno.

Le škoda, da ni nobenega volka več na spregled...

Kakor bi pokrila ravnino nepregledna jata vran, je onstran Drave raztezalo svoja črna krila taborišče Amare-kana.

Amara-kan se je zaman zaganjal preko Drave. Dobrila mu je s svojo vojsko branil prehod in nešteto napadalnih

valov se je zlomilo, ali pa niso mogli niti pljusniti preko reke. Najhujši so bili lokostrelci, ki so kakor roji sršenov napadali prodirajočo konjenico in jo največkrat prisilili v beg. Med Obri se je širil že naravnost praznoveren strah pred pšicami, ki so morale biti vse zastrupljene. Ta ali oni je umrl za majhno prasko. Pozabljali so, da so bili to le posamezni, ker se težko ranjeni niso mogli rešiti iz vode.

Zvečer je nepregledno število ognjev obžarilo nebo. Okrog ognjev so posedali polnagi divjaki. V temnih, poševnih očeh jim je odseval svit plamenov. Njihova govorica je bila čudna, pomešana z vzkliki in nenavadnimi glasovi. Bili so kot pol ukročene zveri. Iz vse široke stepe jih je nabral Amara-kan. Polegali so ob ognjih, jedli, ali pa se vrteli v divjem plesu, neprestano vzklikajoč in dvigajoč roke nad glavo.

Za vojsko se je paslo tisoče nizkih konj, ki so zadnje čase močno shujšali, ker so popasli že vso okolico in so jih pastirji morali goniti vsak večer dalje na pašo. Med vojniki so taborile ženske z otroki na vozovih, ki so imeli streho iz kamelje dlake. Tudi kamele so imeli v taborišču, dolgodlake živali, ki so jim dajale obleko in pijačo, kiselkasto sladki kumis.

Sredi taborišča je stal šotor Amare-kana. Okrog njega so se vrstili šotori njegovih podpoveljnikov. Med temi je stal tudi šotor njegove najljubše hčere Kublajeve, ki so ga čuvali najhrabrejši Obri. Za temi pa so se razprostirali šotori kanovih žen in suženj. Trideset žen je privedel Amara-kan s seboj, devetdeset jih je pustil v Pečoju. Vse so nosile v lasch srebrne zaponke in bronaste igle, pasale so se z umetno izdelanimi pasovi, na rokah in nogah pa so jim žvenkljale zapestnice. Kadar si je Amara-kan vzela novo ženo, so ji zvarili okrog vratu bronasto kačo, ki je ni mogla nikdar sneti in po tem znamenju so poznavali kanove žene. Kan je vedel, da je vsa njegova moč vojska in je bil velikodušen proti svojim poveljnikom. Pred velikimi gostijami je sam izbiral med svojimi

ženami temnolase in vitkostase lepotice in jih dajal poveljnikom za pridruogo. Ujete sužnje pa je prepuščal vojnikom. Mogli so se poigrati z njimi in jim potem s kratkimi meči prerezati vratove. Pravili so, da je nekoč priredil v Pečoju gostijo, po kateri so zjutraj našli pet sto suženj s prerezanimi vratovi. Amara-kan je bil mogočen. Od Jadranskega morja visoko do bregov Labe so ljudstva trepetala pred njegovim imenom. Povsod je šla govorica, da si je naropal in spravil v Pečoj bajnih zakladov, kakršnih nima noben drug vladar. Nikogar ni bilo, bi ki segel v njegovo gnezdo in mu ga razdril. Slovenski knezi so se prepirali med seboj, Nemci pa so bili tako daleč, da so šele polagoma začeli uvidevati nevarnost, ki jim preti od Obrov. Zato je kan menil, da je zdaj prišel čas, ko lahko razširi svojo posest na dolgo in široko in si prilasti celo tiste prelepe dežele na jugu, o kateri so pravili, da v njih nikdar ni snega in hudih zim. Vsi rodovi, ki so prodirali iz daljnih in mrzlih pokrajin severa in vzhoda, so želeli na jug, na sonce.

Zdaj pa je bil Amara-kan v svojih prizadevanjih ogrožen. Voj Dobrila, iz nezatnega plemena Hrvatov, ki bi mogel služiti Amari-kanu za podnožnik, mu brani prehod čez Dravo. Zaman je žrtvoval že toliko vojnikov. Kan se je ob tem zamislil. Res, da so se zbrala številna krdela iz vseh delov stepe, ki jih nihče ni prešteval in se nihče ni zmenil, če so poginjala. Toda zdaj je bila prizadeta horda sama. Horda ni nikoli spraševala, kam jo vodi. Na njegov klic so se dvignili kakor orli in drveli za njim, kamor jih je vodil. Horda in Amara-kan sta bila eno. Nikoli ni imela hrabrejša vojska hrabrejšega zapovednika. Častili so ga, kot so častili ogenj in se ga bali kot groma in bliska. Pod njegovim poveljstvom so vdirali v slovenske in druge dežele, ropali, morili, nabirali si plena in sužnje. Zdaj je horda močna, močnejša, kot je bila kdajkoli. Kako, da se vojna nikamor ne gane? Ali je Dobrila tisti, ki jim brani, ali je kaj drugega? Amara-kan se je globoko zamislil.

Potem je velel sklicati poveljnike; prišli so in v polkrogu posedli okrog njega.

Kan jih je nagovoril s tihim, laskavim glasom.

»Orli mojil Mesec se je že enkrat pomladil odkar smo krenili na vojno. Toda zgodilo se je, kar se nam še ni zgodilo: stojimo tu in ne moremo naprej! Kaj je temu krivo? Ali so vam meči zarjaveli? No, seveda, saj se že tako dolgo niso več namakali v krvi! Ali so vam otrdele roke in so se vam naredile bule nad sklepi?« Zdaj je zvišal glas. »Moramo preko reke, moramo! Konji postajajo mršavi in nezmožni, da bi nas nosili, vso okolico so že popasli. Vsa vojska se hrani s samim mesom, onkraj pa so shrambe polne pšenice in medu. Orli, jutrišnji dan mora odločiti!«

Poveljniki so nemo sklanjali glave in molčali.

Amara-kan pa se je razjezil. Vrgel je glavo vznak in zarjul:

»Zahtevam, da mi ujamete tega psa, tega voja Dobrilo! Živega mi privedite! Hočem ga imeti za podnožnik, da bom z njegovega hrbta stopal na svojega konja. Hočem ga, slišite?«

Poveljniki so se spet spogledali in še vedno molčali. Kan je bral na njihovih obrazih zaskrbljenost in negotovost. Kri mu je navrela v obraz in stisnil je pesti.

»Hočem ga imeti, slišite? Jutri, ko bodo zagorele prve zvezde, ga hočem videti pred seboj! Če ne, vam gorjel!«

Tedaj je vstal Hamalaj, najhrabrejši poveljnik. Obraz so mu križale neštete brazgotine, sledovi strašnih bojev. Jekleno pest je oprl na ročaj meča in odločno rekel:

»Prekletega psa, voja Dobrile, ti ne bomo mogli izročiti! Če hočeš naše glave, tu smol! Toda pri streli nebeški, njega ne bomo dobili v rokel! Ne bomo, pa če pade ogenj z neba in nas vse uniči!«

»Ne?« je grozljivo tiho vprašal kan.

»Ne,« je odločno odgovarjal Hamalaj. »Vse smo že poskusili, pa ne moremo preko reke.«

Kan je razmišljal. Podprl si je glavo z ozko, mehko roko in dolgo ni spregovoril. Potem je počasi rekel:

»Moramo! Bavarci zahtevajo...«

Kan se je zdrznil in divje zavrtel oči, ker se je Hamalaj glasno zakrohotal in tovariši so se mu pridružili z divjim, tulečim krohotom. Kan je poznal svoje poveljnike in se jih zbal. Zdaj so govorili vsevprek.

»Bavarci zahtevajo? Kaj imajo Bavarci zahtevati od nas in kaj od tebe, kan?«

»Kaj si storil s poslancem, sonce jasno?« je vprašal Hamalaj. »Ali si ga mar pustil nazaj in mu obljubil, da boš ugodil zahtevi? Mar bi ga velel nataktniti na kol, da bi se premislili, pošiljati nam poslanca z zahtevami!«

»Obetajo nam Panonijo,« je ugovarjal kan, ki je v tem hipu tudi spoznal, zakaj se njegova vojska ne bije tako hrabro, kot je bil vajen.

»Ničesar nam nimajo obetati,« je ugovarjal Hamalaj. »Vzeli si bomo, kar bomo sami hoteli! O tem bodo odločali naši meči in meči naših nasprotnikov, nikdar pa Bavarci. Ti psi so zahrbtni! Čuvaj se jih, kan!«

Poveljniki so mu mrmraje potrjevali. Amara-kan se je čutil osramočenega in onemogel bes je divjal v njem. Ko bi se mu tako upirali v Pečoju, bi padlo nekaj glav, tu, sredi neuspešnih bojev, pa se je čutil šibkega.

»Streti moramo odpor Slovenov!« je zahteval.

»Horda je izgubila mnogo ljudi in konj. Vrnimo se.«

»Vrnimo? Vrnimo? Ali je to beseda za poveljnika?« je tiho in zlobno spraševal kan. Nenadoma je izbruhnil. »Ali se upiraš, Hamalaj? Dal te bom nabosti na kolec, da bodo krokarji izključevali tvoje oči in da ti bodo psi lizali kosti!«

»Če misliš, da boš brez mene laže prišel čez reko, stori, kakor si rekel,« je hladno odvrnil Hamalaj.

Kan je bil jezen, a je tajil jezo in se spet dobrikal.

»Hamalaj,« je rekel, »izročim ti vso hordo! Vodi jo jutri in izvojuj nam pot čez reko! Vzemi zato, kar hočeš! Vzemi blaga, sužnjev, kar ti je po volji!« Zamislil se je

in nato slovesno rekel: »Še več ti dam, Hamalaj! Če jutri pridemo čez reko, moreš vzeti moje sonce, moje zvezdnato nebo, moje najljubše, Kublajevol!«

Zdaj so bili vsi osupli, tudi Hamalaj sam, ki ni pričakoval tolikšne milosti. Cena je bila visoka in vredno se je bilo boriti zanjo. V prsih se mu je vzbudilo častihlepje.

»Kan, ukaži vedeževalcem, naj povedo, ali bo jutrišnji dan zgoden ali nezgoden,« je rekel.

Kan je velel poklicati vedeževalce, ki so spremljali vojsko na pohodu. Prišli so trije starci, od vratu do peta zagrjnjeni v črne halje. Vrgli so se pred kanom na zemljo, nato pa vstali in si zavezali oči. Vsak je vrgel na tla sedem šibin. Potem so si sneli ovoje z oči in najstarejši je počenil k šibinam, da bi iz njihove lege presodil bodočnost. Vse oči so strmele vanj in se širile od skrivnostnosti in strahu. Hamalaj je drhtel od mrzlične neučakavnosti.

»Zlo bo, zlo,« je zamrmral starec. »Tekla bo kri, mnogo krvi.«

»V vsakem boju teče mnogo krvi,« je zaničljivo menil kan.

»Ali bomo zmagali?« je nestrpno vprašal Hamalaj.

Starec je mrmral predse skrivnostne, nerazumljive besede in se spet sklonil nad šibje. »Ogenj in zemlja sta nam naklonjena,« je rekel naposled, »vode ne vidim, ne pokaže se.«

»Torej bo ali ne bo?« je silil Hamalaj.

»Ne morem ti povedati, orel moj,« ga je zavračal stari kozelnik. »Tu v globini je nekaj, česar ne morem razgonetiti. Morda bi bilo dobro, ko bi poiskali drugega kozelnika, ki zna napovedati bodočnost iz ptičjega leta. Ali pa bi poskusili z drobovjem? No, orel, tu na dnu je nekaj neznanega. Ne vem, ali je mož ali žena, od naše ali sovražne strani. Tu se bo odločila zmaga.« Zakrilil je predse z rokama in snel med mrmranjem z vratu čarovniško vrv ter jo v obliki kroga položil na šibine. Potem

je spet pozorno gledal v sredino. »Da, tu je nevarnost,« je ponovil. »Izvira od žene in moža. Tu se bo odločilo. Več ne vidim.«

»To je vse?« je mrzlo vprašal kan.

»Da, ti sonce mogočno, ki osvetljuješ zemljo, ti ogenj, ki jo ogrevaš!« je odgovoril kozelnik in se nizko klanjal.

Kan je dvignil roko in kozelniki so izginili na plano. Potem je kan odslovil tudi poveljnike in pri njem je ostal samo Hamalaj.

»Jutri povedeš vojsko čez reko,« je ukazal kan.

Hamalaj je molčal.

»Da, jutri napadeš,« je spet rekel kan. »Povem ti jaz, česar ne znajo povedati ti bedaki v črnih haljah. Od moža in žene izvira nevarnost, tu se bo odločilo, so rekli. Ta mož si ti, Hamalaj, in žena je Kublajeva! Ona, zvezda vseh zvezd. Ti boš zmagal in jutri bo šla s teboj v šotor.«

Zdaj so se tudi Hamalaju zasvetile oči. »Tvoja modrost je globoka kot jezero in visoka kot nebo,« je rekel.

»Da, tu se bo odločilo.«

Kan je vstal in se mu približal. Obe roki mu je položil na ramena v znamenje svoje posebne naklonjenosti in njegov glas je bil ves sladek.

»Torej, orel, preden vstane sonce, pojdi preko rekel. Jutri zvečer pa bo gostija in izročili ti bomo Kublajevo.«

Hamalaj je mislil na Kublajevo. Videl je že lepših deklic, med sužnjami celo. A ta je bila kanova najljubša hči, vredno jo je bilo pridobiti. Postal bi kanova desna roka, prvi za kanom. Toda spomnil se je njene samovolje, njene krutosti, o kateri je govorilo vse taborišče, njenih upornih črnih oči, in neustrašenega poveljnika je pri srcu zazeblo. Da, Kublajeva bi mogla otrovati moža, ki bi je ne bil po volji! Nehote je rekel:

»In če zvezda našega neba ne bi hotela z menoj?«

Kan ga je brezumno pogledal. »Ne bi hotela?« se je zavzel. »Kdaj so še ženske odločale o tem? Na to ne misli, orel! Konec bo nas in naših slavnih zmag, kadar

si junaki ne bodo mogli več izbirati žena po lastnih željah.«

Potem je Hamalaja odslovil. Ta je šel in je stopil k ostalim poveljnikom, ki so mu bili zdaj dolžni pokorščino. Ukazal jim je, naj takoj spravijo ljudi k počitku, da bodo zjutraj sveži in spočiti. Ko je obšel šotore, se je ustavil pred šotorom Kublajeve.

»Ali tvoja gospodarica spi?« je vprašal sužnjo.

Sužnja mu je povedala, da še bdi in da jo pravkar drgnejo z olivnim oljem. Hamalaj je smelo stopil v šotor. Drzno je razgrnil zaveso in videl Kublajevo, ki je ležala na kupu odej, medtem, ko so ji sužnje utirale olivno olje v kožo.

»Beži!« je kriknila kanova hči, ko ga je uzrla. Z levico je potegnila nase odejo, z desnico pa je zgrabila za kratki, s srebrom okovani nož.

Hamalaj pa je stopil še bliže in se ustavil pred ležiščem.

»Ne srdi se,« je rekel, »obljubljena si mi.«

Kublajeva je pobledela in izpustila nož in odejo, da ji je zdrsnila preko olivno leskečočih se ramen. Potem pa je videla, da so se Hamalaju od strasti razširile nosnice in da trepeta.

»Ne dotikaj se me!« je rezko velela. »Nikoli se me še ni dotaknil moški! Sovražim te!«

»Jutri pojdeš vendar z menoj!«

»Jutri že?« se je še bolj ustrašila. »Ali je kan tako ukazal?«

»Da. A jutri bo vroč dan. Priti moram čez reko in premagati Slovence. To je cena zate.«

Kanova hči ga je pozorno poslušala, ko pa je končal, je spet pograbila nož in sunila proti njemu, da se je hitro umaknil.

»To moraš še prej storiti?« je besno zakričala. »Torej ti le še nisem obljubljena v last? Kako upaš stopiti v moj šotor, kakor bi ti bila žena? Raje verjamem, da ti bo jutri zvečer ukazal kan odsekati obe roki in te

obesiti na topol, da se ti bodo vsi smejali! Nikdar ne bom tvoja!»

»Ne, ampak jutri boš šla z menoj in mi rodila si-nove,« je narejeno trdo rekel Hamalaj, ker je le predobro vedel, kako hitro bi se uresničile njene besede v primeru poraza. Zato bi že ona poskrbela...

Kublajevo so njegove samozavestne besede oplašile, toda tega mu ni pokazala.

»Odidi, sicer...!« je zavpila in mu spet zagrozila z nožem.

Hamalaj se je odpravil. Ob izhodu se je za trenutek obrnil in Kublajeva je videla njegovo od brazgotin strašno skaženo lice. Udarci od mečev so mu križali brado, v licu je imel vdolbino do samih kosti, čez nos se mu je vlekla počezna proga in lasje so mu bili iztrgani s kožo vred. Zares, streslo jo je pred strašnim obrazom tega stepnega orla roparja, slavnega junaka, prvega poveljnika kanove horde. Kublajevo je streslo ob misli, da bi mu morala postati žena. Saj je tudi ona rada poslušala, ko so pripovedovali čuda o njegovem junaštvu. Nekoč je celo skrbela zanj, ko je ležal težko ranjen, z razsekanimi prsmi. Da bi pa postala njegova žena? Njeno divje srce je vztrepetalo, kakor srce preganjane živali.

»Ali se bom ubranila, če me je kan obljubil?« je premišljala. Čepela je na ležišču in si grizla nohte. Z vso silo je sovražila Hamalaja, še bolj pa kana. Zakaj hoče žrtovati svojo hčer za zmago? Vroče se je pokesala, ker ni Hamalaja sunila z nožem v prsi, ko se ji je približal. Kan bi besnel, toda s poročno slavnostjo bi ne bilo nič in sčasoma bi kan pozabil svojo jezo.

Jutri že... jutri zvečer! Z ostrimi zobmi se je zagrizla v velblodjo kožo in jo trgala. Potem je kriknila nad prestrašenimi sužnjami, naj izginejo in ji ne hodijo pred oči. Nikogar ni hotela videti.

Zagrebla je glavo v dlani in napeto razmišljala, kaj naj stori. O, Hamalaja premaganca bi mogla spraviti

na kolec, kakor mu je obetala. Samo da bi bil poražen, potem bi šla h kanu, objela bi mu kolena in povedala, da si je Hamalaj drznil stopiti v njen šotor in jo poželeti v njeni goloti. Prvi poveljnik hord bi šel na kolec, ha, ha, ha! Če bi pa sunila z nožem ali otrovala zmagovalca, bi jo kan ukszal vkovati v verige in odgnati v Pečoj. Vzel bi ji svobodo in tega se je bala bolj kot smrti. Oj, ne more se upreti kanovi volji in kar nič ne dvomi, da bo Hamalaj zmagal!

Čepela je na kupu odej, sama v praznem šotoru in si podpirala brado z dlanjo. Ni se ganila, samo oči so ji žarele zlobno kot baziliskove.

Horda bo drvela za Hamalajem, ne ogenj ne voda bi je ne zaustavila. Premagala bo Slovence. Prav je, da premaga pleme, ki Obrom zapira pot do morja, do dežele na jugu, kjer ni snega in kjer se svetijo čudoviti beli zidovi iz trdega kamna. Toda ona noče biti žrtvovana za zmago! Noče Hamalaja, ne mogla bi se priljubiti na njegovo strašno lice. Bolje bi bilo, ko bi ga zajela smrt.

Ej, če bi ji hoteli pomagati kozelniki! Toda kozelniki so bedaki in kana se boje, še izdali bi jo! Potemtakem ni pomoči?

Taborišče je že davno popspalo, ona pa je še zmeraj nepremično sedela in mislila. Pozno v noči pa jo je spreletela misel, ki se ji je zdela prava, spreletela jo je, kakor zvezdni utrinek. Kublajeva je najprej ostrmela, potem pa je še in še razmišljala. Naposled se je dvignila, pogledala, če sužnje spe in se kakor senca splazila iz šotora.

Nedaleč od kanovih šotorov sta v majhnem šotoru iz bivolje kože ležala Gorazd in Borut. Stražili ju niso, saj bi ne mogla pobegniti iz tega živega mravljišča in razen tega sta bila oba ranjena in obnemogla. Obri so ju v lubnatem čolničku prepeljali preko reke in ker so

videli, da sta odličnika, ju niso ubili. Poslali so jima celo ranocelnika; najbrž so upali na visok odkup. Tako odličnih ujetnikov doslej v tej vojni niso imeli in celo Hamalaj sam je včasih pogledal po njima, ju strašil in jima grozil s smrtjo. Včasih so jima metali hrano kakor klatečim se psom, toda kljub temu se jima je zdravje počasi vračalo in začela sta razmišljati, kako bi pobegnila. Posebno je ujetništvo bolelo Boruta. Prvič v odprtem boju so ga zmogli, ko se je prej toliko let bil z njimi! Bal se je tudi, da bi ga ne prepoznali, ker potem bi mu brez usmiljenja prerezali vrat.

Skoro še huje kot Boruta pa je ujetništvo težilo Gorazda. Nič več ni bil tisti bogovom podobni starec, ki je celo v knezu in kosezih vzbujal spoštovanje. Lica so mu upadla, oči so se mu zameglile, njegov glas je postal starčevski in se je tresel. Pogosto so ga obletavale mrke misli, čutil je bližino smrti in se žalostil, da bo poginil prav v obrskem ujetništvu. Rana, ki se mu je vlekla čez prsi, se mu je gnojila in neprestano mu je kljuvalo v nji, jed mu ni teknila in moči so ga kar vidno zapuščale. Kljub temu pa še ni povsem klonil in kadar mu je nekoliko odleglo, je mislil na beg. Beg! Večni bogovi! Še ptič bi ne izletel, prej bi ga sestrelili!

Nocoj mu je prav posebno skrb težila srce. Videl je, kako so se poveljniki zbirali pri kanu, videl tudi, kako je Hamalaj potem še govoril z vsakim posebej in uganil, da bodo zarana z vsemi silami skušali priti čez reko. Če se to zgodi, bo Karantanija izgubljena! Dobrila ne bo vzdržal, čete so že preveč izmučene, najbrž je tudi izgubil že mnogo ljudi. Odkar sta bila v ujetništvu, ni minil dan, da bi Obri ne poskušali priti čez reko. Če se vsa sila zažene na drugi breg... joj, joj, iz trupel bi lahko zgradili most, da bi prešli preko vode kakor po suhem! Skrbi, ki so ga trle, kar ni mogel več zadrževati zase. Obrnil se je k Borutu, ki je tiho ležal v kopici slame.

»Spiš?«

»Ne.«

»Kaj misliš?«

»Da bodo jutri šli preko reke in da bi midva morala od tod.«

»Kako?« je vzkliknil Gorazd.

»Konji so blizu, tik za šotori. Samo da bi sedel na konjskem hrbtu, jim uidem.«

»Ne uideš,« je rekel Gorazd. »Čakati morava, da naju bodo gnali v Pečoj. Spotoma se morebiti kako izmuzneš.«

»In ti, očka?« se je začudil Borut.

»Jaz bom moral svoje kosti pustiti v obrski zemlji. Do Pečoja ne pridem.«

Spet sta mrko molčala. Potem je Borut škrtnil z zobmi.

»Raztrgal bi se! Knez nama je izročil poveljstvo in zdaj sva tul Bolje bi mi bilo, če bi me ubili!«

»Mlad si, rešil se boš,« mu je prigovarjal Gorazd.

Borut se je nemirno obrnil na slami. Čutil se je brezmočnega, jokal bi, čeprav ni več pomnil, kdaj je jokal poslednjič. Še takrat ne, ko se je poslavljaj od doma in ni vedel, če ga bo še kdaj videl. Toda takole ležati tukaj, oslavljen od ran, gledati kozelnike, ki prihajajo mučit Gorazda in ga izpraševati, kakšne čarovnije zna, prenašati divji pogled poveljnikov, ki si hodijo ogledovat jetnika, videti Hamalaja, kako jima skoro vsak dan za šalo pobliskava z nožem pred očmi in jima obeta, da jima bo prerezal vratove in se nalokal njune tople krvi, vse to prenašati molče, to je bilo več, kot je zmogel! Najhuje pa je, da se bo morda že jutri odločila usoda vojne in on ne more, ne more, ne more... Gorazd je čutil njegov obup, mogel pa ni drugega, kot da je rotil bogove, naj jima pomagajo. Če ne njemu, starcu, vsaj Boruta, sokola mladega, naj vzamejo v svoje varstvo! Toda bogovi so bili gluhi za njegove prošnje.

Noč je bila svetla in slap zlatih zvezd se je počasi pretakal nad ravnino. Včasih se je začulo hrzanje konj ali klic stražarja, ki jih je čuval. Iznad šotorov je pri-

hajal svit stražnih ognjev. Čas je polzel počasi, kakor umazana voda, zlobna in zahrbtna, ki ji ne pregledaš globin. V zraku je viselo pričakovanje jutra, ki naj prinese odločitev, usodno odločitev! Ujetnika pa sta bila čisto brez moči in sta čutila, kaj pomeni čakati, ko je vse na prevesi.

Ko so zvezde kazala polnoč, je Gorazd nenadoma začul mačje tihe stopinje pred šotorom. Oprl se je na komolec in prisluhnil. Borut zraven njega je zaspal, dihal je globoko in včasih v nemirnem snu zaječal. Dve roki sta razgrnili kožo in črna senca je hušknila v šotor. Senca se je sklonila in tipaje iskala z roko. Dotipala je Gorazda in v obrskem jeziku šepnila:

»Kozelnik, ali spiš?«

Glas je bil ženski in je Gorazda osupnil. »Kaj je?« je vprašal in od razburjenja tudi pritajil glas.

Ženska je počenila zraven njega in mu šepetala prav v obraz, da je čutil na licih njeno vročo sapo in vonj dišav: »Povej, ali si večji kot naši kozelniki?«

Gorazd od začudenja ni mogel odgovoriti in je samo tiho ugibal, kaj naj to pomeni in kdo je skrivnostna ženska. Ljubezni ne išče pri ujetnikih, sicer pa, katera kanovih žen ali suženj bi si upala ponoči sama iz šotora? Ženska, ki ni dočkala odgovora, se je ujezila in siknila:

»Odgovori, sicer ti bo zlo!«

Gorazd je sedel na slamo in skušal v temi žensko prepoznati. Toda v taborišču je bilo mnogo ženski. Spoznal je, da ni ena kanovih žena, ker ni imela bronaste kače okoli vratu. Tudi sužnja ni, njena oprava je prebogata. Ko je pogledala proti izhodu, je opazil, kako so se ji oči v rahlem svitu daljnega ognja zalesketale in uganil, da ne more biti druga kot Kublajeva.

»Kublajeva,« je rekel, »kaj te je privedlo k meni? Kakšno zlo bi mi rada nakretila? In kako si prišla sem? Ali stražarji spe?«

»Nobenega nisem videla. A ti povej, ali si res velik vedež?«

»Prepoznal sem te v temi. Lahko mi verjameš, da sem velik vedež.«

Sedla je na tla in nekaj trenutkov razmišljala. Potem je narahlo zazvenel niz zapestnic na njenih rokah in pritajeno je dejala:

»Če si velik vedež, povej, kaj držim v roki?«

»Srebrno zapestnico,« je rekel Goraz in se v temi nasmehnil njeni preproščini.

»Res je,« je dejala in potisnila zapestnico nazaj. »Mislim, da si velik kozelnik. Dvanajst zapestnic imam, vse ti dam, če mi pomagaš!«

»Kaj pa hočeš?« je z rastočim nemirom vprašal Gorazd.

Kanova hči je spet pokleknila in mu začela razodevati vse o jutrišnjem napadu in o tem, da jo je oče kan obljubil dati Hamalaju za ženo. Hamalaj ima v Pečoju mnogo žen in ona noče v njegov šotor, čeprav bi bila prva med njimi! Govorila je s strastnim, pridušenim glasom in komaj dušila jezne vzklike, ki so ji silili na ustnice. Zibala se je na koljenih, dvigala roke nad glavo in s strašnimi kletvami preklinjala Hamalaja, z najhujšimi besedami je klicala nadenj ogenj in strelo. »Pomagaj!« ga je rotila. »Naši kozelniki bi mi ne hoteli pomagati. Vse bi razodeli kanu, ta pa bi me ukazal vkovati v verige. Ali ne moreš storiti, da bi zdajle strela udarila v Hamalajev šotor in ga ubila?«

Gorazd je premišljal. Misli so se vrtinčile v njem in spoznal je, da je zdaj prišla prilika, ki jo je tako željno čakal. Kar sama se mu je ponudila, prav kot bi mu jo poslali večni bogovi! Treba je izkoristiti! Zdaj ali nikoli! »Ne,« je rekel naposled.

»Torej nisi velik kozelnik?« je razočarano vprašala in se odmikala.

»Sem,« je poudaril. »Toda, glej, vprašal sem svoje bogove, oni pa so mi dali znamenje, da ne ubijajo junakov, kakršen je Hamalaj.«

»Torej ne veš pomoči?«

Gorazd je trepetal v groznici in koval načrt.

»Vem,« je rekel, »toda nocej je prepozno.«

»Če moreš, storil« ga je silila in spet počenila k njemu. »Ne samo zapestnic, celo najlepše pregrinjalo ti dam. Tudi svojega najboljšega konja, če hočeš...«

»Lahko zarotim boginjo smrti, da ga bo ubila jutri v bitki, in potem boš rešena. Toda v tem šotoru me ne bo čula. Iti morava na rob reke.«

»Zakaj?« je podvomila.

»Ker bo jutri poginil v reki.«

Kublajevi so se zablinkale oči. »A kako boš prišel do reke, če si bolan?« je podvomila.

»Prišel bom. Toda z menoj mora tudi tale moj tovariš. Moj učenec je in mi bo pomagal pri zaklinjanju.«

Zdaj je vedela. »Pobegniti hočeta,« je glasno posumila.

»Kakor hočeš. Če nočeš, boš pač jutri šla s Hamalajem v njegov šotor,« je mrzlo rekel Gorazd in se obrnil proč.

»Nikdar!« je strastno vzkliknila.

»Ne kričil« jo je posvaril Gorazd. »Če te najdejo tu, ti ne bo dobro. A če naju sumničiš, pojdi z namal.«

Mikalo jo je, da bi bila sama priča zakletve. »Pojdem,« je odločila. »Ali moreš jezdit konja?«

»Morem in moj učenec tudi,« je rekel Gorazd.

»Čakajta mel« je velela in hušknila iz šotora.

Gorazdu je srce utripalo. Za hip se mu je zazdelo, da spi in da so to le sanje, kakršne rade prihajajo od rane. Toda v rani mu ni več kljuvalo in silno moč je čutil v sebi. Potihoma je zbudil Boruta in mu vse povedal. Potem sta tiho in vznemirjeno čakala.

Zunaj se je začul topot kopit. Kublajeva ni prišla v šotor, samo s pridušenim glasom ju je poklicala. Stala je ob konju, dva druga je držala za grivo. Zajahali so. Nihče ni gledal za poznimi jezdeci, tem manj, ker je pogosto tudi straža jezdila po taborišču ali pa so na konjih prihajali izvidniki od reke. Pred taboriščem pa

so obšli straže in se približali gozdiču. Tam so se ustavili.

»Počakaj tu!« je ukazal Gorazd Kublajevi.

»Nočem!« je jela kljubovati.

»Ti ne moliš naših bogov in zato bi bila moja zakletv zaman, če bi jo slišala,« ji je skušal zlepa dopovedati.

»Pobegniti nameravaš?«

Goraz se je razgledal. Bili so že tako daleč od prvih straž, da bi ju ne mogli ujeti, tudi ko bi Kublajeva jela klicati na pomoč. Toda njene klice bi mogle slišati straže ob reki ali ogledniki in potem bi se začel lov za njima. Gorazd pa se je čutil preslabega za divjo ježo, pa tudi Borut je bil še oslavljen od ran.

»Rekel sem, da te Hamalaj ne bo dobil v svoj šotor!« je prigovarjal Kublajevi. »Verjemi besedi starca, kozelnika!«

Pokimala je in rekla, da bo počakala. Onadva sta zajezdila proti gozdiču. Spočetka sta jezdila korakoma, da bi ne vzbudila v njej suma, ko pa ju je gozd sprejel medse, sta pognala v galop. Konja sta lomila bičevje in preskakovala jarke. Oba sta pozabila na rane in slabost in vedela samo to, da morata od tod, da morata do svojih, da jim razodeneta naklep Obrov in jih rešita. Tako sta prignala do samotne brodarske kočice in Borut je potegnil spečega brodarja za gole noge iz slame.

»Prepelji naju!« sta zahtevala.

»Kako le?« je jadikoval zaspani starec. »Pesjani so mi razbili brod!«

»Morda imaš čoln,« je rekel Gorazd.

»Čoln iz lubja, skrili sem ga za kočico,« je obotavljalje rekel starec. »A vidva sta Slovena, najbrž ubežnika, in če pesjani zvedo, da sem vaju prepeljal, me bodo živega pekli! Vendar vama bom pomagal, samo konj ne morem prepeljati.«

»Poskusiva prebresti na konjih,« je svetoval Borut, ki ga je z vso silo gnalo žez reko.

»Deroča je,« je svaril Gorazd.

Tudi brodnik je menil, da bi jo bilo težko prebresti, posebno, ker sta bila konja videti spehana. Naposled je Gorazd uganil pravo. »Prinesi vrvi, da jo bova privezala konjem za vrat,« je ukazal. »Midva bova stopila v čoln, a prazna konja bosta že prebredla reko.«

Brodnik je prinesel dvoje dolgih, iz bičja spletenih vrvi. Privezali so ju konjem okrog vratu. Ubežnika sta stopila v čoln in brodnik je odrinil od kraja. Boj z deročo vodo je bil hud in zdelo se je, da bo zalila slabotni čolnič in ga potopila. Tudi konja sta se upirala in brodnik se je s tresočima rokama upiral v veslo in menil, da bo vse požrl vrtinec. Potem pa so le pristali na desnem bregu, dasi dokaj niže in konja so spravili na suho. Brodnik se je odpravil nazaj.

»Ničesar ti nimava dati, starec,« je rekel Gorazd. »Pesjani so nama pobrali vsel«

»Svetovit z vama na pot!« je vzkliknil brodnik. »Samo da sta preko rekel Najraje bi se ne vrnil na ono stran, toda koča... Kakor je slaba, je vendar zavetje. In v hosti skrivam ženo in otroke.« Odrinil je od obrežja in veslo je udarilo po vodi. Gorazd mu je komaj še utegnil izreči nekaj zahvalnih besed.

Zdaj se nista nič več obotavljala. Vedela sta, da sta še precejšen kos poti od svojih in jutranji svit je že rdečil nebo. Morala sta pohiteti. Vonj noči se je umikal hladu in svežini. Gnala sta konja in pri tem oba čutila, da se ju zdaj, ko se jima je zdelo, da sta rešena, lotevala trudnost, posledica ran.

»Vrtoglav sem,« je jel tožiti Gorazd in se čimdalje bolj naslanjal konju na vrat. Saj je tudi Borut težko jezdil, a se ni pritoževal. Ko je videl, da starec komaj še visi na konju, mu je zajezdil ob bok in pazil, da bi ne omahnil. Zaustaviti se nista smela. Tu je bilo na previsu vse več kot njuna udobnost. Toda ježa je bila posebno za Gorazda tako težka, da je mislil, da je nikoli ne bo konec. Saj je minil lep čas, da sta prijahala do prvih straž in uzrla sredi taborišča rdečo vojno zastavo.

Tu je bilo konec poti. Bil pa je tudi že zadnji čas! Rdeča zora je začela zlato žareti.

Dobriča je bil že pokonci in tudi vojniki so že vrveli po taborišču. Zgrinjali so se okrog jezdecev in glasno vzklikali. Potem so pomagali Gorazdu s konja. Toda Gorazd ni mogel več stati na nogah. Omahnil je po tleh.

Iz kolibe je prišel voj in ves zavzet razširil roki.

»Slava bogovom! Vrnila sta se, junaka!« je slovesno rekel.

Medtem so z vodo in medicino spravljali k zavesti Gorazda. Ko se je zavedel in je videl pred seboj voja in ljudstvo, je mirno rekel: »Tako se pripravite! Danes bo napadel Hamalaj z vso kanovo hordo...«

Še tisti hip so poletela kratka, rezka povelja na vse strani. Vojniki so tekli na svoja mesta. Čete so se v dneh hudih bojov navadile reda in poslušale, da starešine niso več potrebovali palic.

V tem so skoraj pozabili na Gorazda, samo Borut ga ni izpustil iz rok. Držal ga je za desnico in mu jo tresel.

»Gorazd!« ga je dramil.

Svečenik je segel na prsi in lice se mu skrčilo od bolečine. Borut mu je odgrnil plašč in videl, da je zamazana srajca vsa premočena od krvi in gnoja, ki sta se mu cedila iz rane na prsih.

»Ali vedo, da bo Hamalaj napadel? Ali so odšli?« je napol v blodnji spraševal Gorazd.

»Vse bo dobro, očka,« ga je miril Borut. »Zmagali bomo!«

»Ubijte Hamalaja, prekletega psa...«

»Ubili ga bomo!«

Okrog njiju se je spet nagnetlo nekaj ljudi in tudi sam Dobriča se je sklonil nad ranjencem. Gorazd je odprl oči in zdaj z jasno zavestjo pogledal voja in Boruta. Potem mu je pogled zablodil po okoli stoječih.

»Voj, na tebi je, da Obri danes ne bodo zmagali!« je rekel skoraj ostro. »No, samo da sem spet med vami,«

je olajšano vzdiknil. »Tako mi je lahko, nič več me ne boli v prsih.« Potem se je vzpel. »Hrabro se bojujte, sokoliči! Za našo zemljo, za svobodo... Zmagajte...«

Vsa moč mu je splahnela in mrtva roka je omahnila iz Borutove desnice.

»Mrtev,« je rekel Borut in si potegnil čez oči.

»Mrtev,« je tiho ponovil Dobrila.

»Mrtev,« je šlo med vojniki in vsi so z vlažnimi očmi gledali starca.

Dolgo so stali molče ob njem. Nato so ga prenesli v kolibo. Takrat so že zapeli rogovi in znanili, da sovražnik napada. Morali so zapustiti mrliča in hiteti v boj. Uvrščali so se v skupino in hitro odhajali v log ob reki, da bi tam pričakali in odbili sovražnika. In ko so šli, so zapeli:

»Dvignil se nad nas sovrag je kruti...

-----
gospodar on naš nikdar ne bo!«

Z Gorazdovo pesmijo so hiteli v boj.

»Na svoja mesta!« so se čuli klici.

»Maščujmo Gorazda!« je zavpil nekdo.

»Maščujmo Gorazda!« se je oglasilo iz sto in sto grl.

Zamišljen je stal voj Dobrila ob mrtvecu. Tu leži Gorazd, ki ga je nekoč zvezal z Valjhunovo hčerjo, ki jima je nastavil na usta rog, iz katerega sta pila oba. Dobrila čuje, kako je nad njima šelestela lipa in opojno vonjala v polnem razcvetu. Z roko si potegne čez čelo: to ni šelest lipe, ampak hrušč bitke. Tedaj je tudi on prijel za meč in ga visoko dvignil. In čez ves hrušč je zadonel njegov moški glas:

»Maščujmo Gorazda!«

Nato je zajahal in zdrvel proti reki, za njim je pa trumoma drvela vojska.

Poljana je zašumela, kot bi vršal čez njo vihar.

Ta dan je voda neprestano odnašala mrtvece. Mnogo Slovenov je padlo in Dobrila se ni upal veseliti, ker je videl, da je vojska tako razbita, da ne bo mogel več dolgo vzdržati navalov, posebno ne, če bodo tako strašni kot ta dan. Zato ni ukazal trobiti v znamenje veselja, ker so spet odbili sovražnika.

Toda tudi horde so bile močno razredčene. Amara-kan je obupoval. Od jeze nad porazom je ukazal nataktniti tristo sužnjev na kolec, poprej pa jih je še ukazal bičati po golih hrbtih. Besnel je zlasti še nad poveljniki, ki so se bili umaknili in nekaj jih je obviselo na kolih med nebom in zemljo, ostalim v svarilni vzgled. Toda vse to ga ni potolažilo. Ruval si je brado, besnel je nad vedeževalci in prekel celo ogenj in vodo.

V vsem taborišču je vladal strah in trepet. Med splošno zmedo se je edino Kublajeva smejala glasno in rezgetajoče, da so se sužnje prestrašene umaknile pred njo. Pred sončnim zahodom so namreč prinesli v taborišče truplo ubitega Hamalaja. Sedemnajst pšic mu je tičalo v prsih, ena se mu je zadržala v lice, zrušil pa ga je šele udarec z mečem, ki mu je glavo malone preklal na dvoje.

Na ta nezgodni dan je ob svitu prvih večernih zvezd pridirjala h kanu tolpa jezdecev. Brez sapa so se splazili pred kana in mu povedali:

»Sonce prejasno, ti ogenj dobrotni, ki nas ogrevaš, tvojim zemljam in tvojemu ljudstvu preti nesreča! Močna češka vojska se pomika preko naše zemlje!«

Amara-kan je še enkrat pobesnel. V slepi jezi je ukazal prerezati vratove prinašalcem zlih vesti. Nato je velel, naj njihova trupla vržejo psom. Potem pa se je zaprl v svoj šotor in ni hotel nikogar videti. Do jutra je slonel na blazinah in premišljeval.

Zjutraj je ukazal, naj se vojska pripravi na odhod.

Ko je sonce stalo visoko, se je horda dvignila. Konji so zahrzali in taborišče se je počasi pomikalo nazaj proti Gečojju.

Na Otavi je umiral stari župan Ljutica iz zadruge Klenovičev. Vsi združani so bili zbrani v prostorni veži, kjer se je premetaval na nizkem ležišču in hropel v smrtnem boju. Ženske so podrhtevale v joku, možje pa so molče in nekam plašno gledali starčev smrti boj. Tik ob ležišču sta stala oba sinova, Hrudoš in Vladislav.

Starec je glasno hropel in obračal glavo po ležišču.

»Vode mi dajte!« je hrope ukazal.

Zadružanka mu je nastavila prsteni vrč na ustnice in starec je srknil, pa se je hitro obrnil stran, da se mu je voda pocedila po upalih licih. Potem se je zdelo, da mu je bolje. Oprl se je na komolce in počasi, pretrgano, toda razločno govoril:

»Ljudje, združani, poslavljam se od vas. Je menda že taka volja bogov, da moram iti. No, kaj bi žalovali? Trideset let sem glavaril zadrugi, dvajset let sem vodil župo. Če sem komu med vami storil krivico v tem času, naj stopi sem in če morem, mu jo bom popravil!«

»Ne, ne, naš starešina ni nikomur storil krivice,« so goreče rekli možje, ženske pa so zagnale še glasnejši jok.

Ljutica se je malce nasmehnil in spet govoril.

»Dobri ljudje, tako se torej poslavljam? Pravite, da nisem bil krivičen? A jaz vem, da sem bil. Včasih v malem, včasih v velikem. Žal mi je, toda sedaj je prepozno. A če sem bil krivičen, vam vendar rečem, da nisem hotel biti! Bil sem, ker sem vam hotel dobro. Skrbel sem, da se je dobro gospodarilo in da bi vsi združani dobro živeli. Teško mi je bilo gledati nepreskrbljeno dečo! Trpel sem, ko sem videl, da se vam zdi, da je za starce in starke odveč žlica pri mizi. V tridesetih letih sem dosegel z vašo pomočjo, da tega ni več. S skupno pridnostjo smo dosegli, da smo si opomogli od revščine, v katero so nas pahnille velike vojne in v teh letih nismo

nobeno zimo okusili hudega stradeža. Ali prav govorim, možje in žene?»

»Dobro si nam gospodaril, starešina!« so glasno govorili možje.

»Zadruga ima tridesetkrat po dvanajst goved, drobnice pa še več, ima trikrat po dvanajst konj in petdesetkrat po dvanajst čebelnih panjev. Potem imamo v shrambah šestdesetkrat po dvanajst bal platna, stopetdesetkrat po dvanajst mer pšenice, trinajstkrat po dvanajst hlebov sira in trikrat toliko veder medice. Vse to se lahko proda ali zamenja, ker nisem štel tega, kar je potrebno za prežitek čez zimo. Vladislav, koliko pšenice smo pridelali letos?«

»Dva tisoč in šeststo mer, oče.«

Ljutica je pokimal in se preložil na drugi komolec.

»Ženske, zmeljite trideset mer pšenice in specite pogache za mojo stravo. No, ne jokajte!« je nejevoljno zamahnil z roko. »Morana mi ponuja roko in jaz umiram tu med vami na ležišču ob domačem ognjišču. To je sreča, velika sreča!« Potem je spet predel svoje skrbi in misli. »Zadruga ima še za več tovorov voska in kožuhovine. Prediva in volne so polne shrambe. No, to pa še ni vse imetjel! V teku let smo nahranili tisoč nemških tolarjev. Za svetišče sem dal iz srebrnikov skovati dvajset posod. Šest rogov za vino sem dal okovati z zlatom — šest za medico s srebrom, za dvanajst vojniov sem kupil vso bojno opremo, kakršno nosijo Franki, konjeniki. V kolarni stoji devet najboljših voz...«

V grlu mu je hroplo in ga dušilo, da ni mogel več govoriti. V izbi je vladal težek molk, ki ga je motilo samo bolnikovo hropenje. Ko se je odkašljaj, se je spet pognal kvišku.

»Prehitro me je popadla Morana in žal mi je, da ne morem imeti okrog sebe starešin iz vseh zadrug moje župe. Rad bi jim povedal, naj si po moji smrti izberejo župana, ki jih bo pametno in preudarno vodil, ki bo gledal na ljudstvo in ne na svoj prid.« Potem se je spet od-

kašljal in povedal, kakor bi mu bilo hudo. »In zadruga Klenovičev, ki sem ji trideset let glavaryl... Jaz sem prejel to oblast iz rok svojega umirajočega očeta in zadruga je potrdila njegovo poslednjo željo. Zato bi rad, združani, da bi starešinstvo tudi po moji smrti ostalo v rokah tistih, ki so moje krvi.«

»Kateri od obeh sinov?« je vprašal neki starec.

»Oba,« je zahropel Ljutica. Potem se je obrnil k sinovoma in ju pozval: »Složna bodita, ljubita sel«

Hrudoš je izpod čela pogledal Vladišlava, ta pa njega prav v oči, vendar se nista smela očitno sovražiti pred očmi umirajočega očeta. Zato sta se poljubila, nato pa sta poljubila zaporedoma očeta na čelo, mu segla v roko in dala moško besedo, da se bosta ravnala po njegovih željah, v prid sebi in vsej zadrugi.

Ko je župan Ljutica slišal besede sinovske prisege, je omahnil vznak, široko odprl oči in ugasnil.

Za trenutek je zavladal v veži smrtni molk. Skozi špranje so silili sončni žarki in poplesavali po tleh, v njihovem soju se je vrtinčil drobceni prah. Bilo je tako tiho in tako slovesno, kot bi nad vsem plaval duh pokojnega in bi iz spoštovanja do njega nihče ne upal glasno dihiniti. A od vrat je zavel topel veter in to jim je sprostilo čute.

Prvi je spregovoril Hrudoš. Obrnil se je k združanom in dejal:

»Duša mu je poletela v sveti gaj!«

Nato si je zakril polovico obraza s plaščem in tako pokrit odšel, svojemu bratu pa prepustil skrb za pogreb in stravo.

Vladislav je stal vzravnal ob ležišču. Sklonil se je nad mrtvega očeta in ga poljubil na čelo. Vladislav je bil tako preprost, da so se pri priči začele ženske obracati nanj z vprašanji, kako in kaj naj začno pripravljati. Poklical je najstarejšo združanko in ji rekel, naj uredi vse za peko kruha in pogač, čisto po besedi pokojnega

starešine. Potem je spet molče stal ob očetu, nizek in plečat, prav nič podoben bratu po krvi, Hrudošu.

V veži je vse oživel. Starci so pristopali k mrtvemu starešini in se poslavljali od njega. Potem so se približale ženske in glasno jokale in tožile. Ko so se odmaknile, izmučene od joka, so pristopili vojniki, kolikor jih je župa imela pod orožjem in udarili s ščiti, da mrtvemu zapovedniku izkažejo zadnjo čast.

Pri vsem nemiru in tekanju sem in tja je bilo pa vendar dobro čutiti, da leži nad zadrugo dih smrti. Nihče ni maral glasno govoriti, niti otroci se niso smejali. Še psi so se nekam prihuljeno motali ljudem med nogami ali pa so se zavlekli pod lesene klopi ob steni in tam gledali prihajajoče in odhajajoče. Potem je prišel združni svečenik in molil za pokoj in srečo umrlega. Zagrnil je vse hišne bogove, pustil je samo Morano in nekaj podob prednikov. Pred podobo Morane je svečenik zažigal pšenico in glasno našteval vse dobre lastnosti in dobra dela pokojnika. Ljudje so se zgrinjali ob njem in klicali: »Tako jel Bil je velik starosta, moder župan! Tako jel Pravičen je bil in naklonjen siromakom, starcem in decil«

Ženske so tekale sem in tja, mesile kruh in kurile v veliko peč ter sproti vsajale hlebce. Razen tega so pripravljali za stravo sira in medice. Sredi veže so postavili oder iz brun in ga pregrnili z belim platnom, nanj pa so položili mrliča, ki so ga tudi od peta do glave zavili v belo platneno rjuho. Obraz so mu pokrili. Ko je bilo to pri kraju, so se vsi slovesno zbrali okrog odra. Svečenik je molil in daroval. Takrat so vsi molčali in samo psi, nevajeni tega, so zateglo zavijali.

Hrudoš ni strpel v dvorcu. Umaknil se je za kolarno in se zleknil, a miren vendar ni bil, čeprav je še sebi tajil, da ga je očetova smrt vznemirila. Sicer ni toliko mislil na očeta, saj sta si bila v življenju pogosto prišla navzkriž, celo tako navzkriž, da je oče pretil, da ga bo pognal iz zadruge. Toda zdaj je oče umrl in pred smrtjo

je sinovoma izročil zadrugo. »Bodita složna, ljubita sel« je naročal. No, tako sta se brata poljubila in prisegla, da izpolnita očetovo poslednjo željo. Seveda, treba je bilo priseči zaradi umirajočega pa tudi zaradi zadružanov, ki so stali okrog njiju. Toda te besede so bile očetova oporoka in zadružani so pričali njune prisege, pa bodo trdo terjali, da se po njej ravnata. Složno naj gospodarita na Otavi. No, končno, saj se Hrudoš nikoli ni dosti brigal za gospodarstvo. Tudi denarja je od očeta malokdaj zahteval, služil si ga je v Višegradu in zadnje čase se mu je sreča še posebno nasmehnila. Potemtakem bi lahko Vladislavu prepustil gospodarstvo in delo, da bi ne bilo prepira? Toda v njem se je oglasila trmasta kljubovalnost. Kdo in kaj pa je Vladislav? Nikjer v svetu še ni bil! Komaj Višegrad je videl in še sanja ne, kako je pri Nemcih! Saj niti meča ne zna pošteno sukati! V platneni obleki stopa za voli in orje kot katerikoli zadružan. Ob setvi in žetvi je njegova obleka zamazana, da je strah! S pastirji vred kliče drobnico in jim jo pomaga segnati v stajo in kakor kateri izmed njih si oprta ovco okrog vratu. Hrudoš je v službi na Višegradu in njegova beseda pri knezu nekaj velja! Regensburški knez mu obeta češki prestol in regensburški dvor ga občuduje. Marsikaj je že videl in izkusil, med Čehi mu ni enakega! Zakaj naj bi se zdaj uklonil Vladislavu, z njim skupno delal in se z njim prekehal za očetovo dediščino in užitek zadružnih posestev, ki bi jih moral vrh vsega upravljati celo tako, da bi se zadružanom ne zameril! Misel je poganjala misel.

Če bo hotel z bratom skupno gospodariti, bo moral pogosteje ostajati doma in skrbeti za zadrugo. Že zato, da ga brat ne bo prikrajšal pri dohodkih! Skrb za zemljo in živino pa mu je bila tuja, za to se nikoli ni menil. In zdaj naj obleče platneno obleko in se gre z ženjci potiti na njive? No, to bi se mu smejal regensburški knez in regensburške lepotice! ... Toda prav nič drugega mu ne bo preostalo, če bo hotel imeti užitek iz očetove dedi-

ščine. V nemških deželah je to res vse bolj modro urejeno! Dediščina in gospostvo gre prvemu sinu, ostali morajo iz hiše, če se mu nočejo pokoravati. Ali bi torej ne bilo prav in pametno, ko bi se Vladislav pokoril njemu, ali pa naj bi šel v svet! A če bi šel Vladislav od tod, bi moral Hrudoš za zmeraj ostati doma in gospodariti gradišču in pozabiti na vse, kar zdaj upa in snuje. Zdaj se je šele zavedel, kako zelo je odtrgan od doma in kako vse drugačno je njegovo stremljenje, kako je doma vse, kar bi mogel imeti, premalo, dosti premalo zanj, za Hrudošal Kaj pa bi bil, ko bi bil tudi poglavar zadruga sam? Bil bi starešina, kakor jih je tisoč v deželi. To in nič drugega. Sicer pa ni misliti, da bi se Vladislav umaknil. Če bi ga skušal izpodriniti, bi nastal prepir in starešine iz vse pokrajine in vsega plemena bi potegnili z bratom, sklicujoč se na njegovo, Hrudoševo, prisego ob ležišču umirajočega očeta. Hm, nemara bi celo knez Krok rekel, da je Vladislav v pravici, ker je taka postava. Hrudoš bi se zameril knezu in še Libuši.

Zdaj mu je misel preskočila na Libušo.

»Kakor kmetica je spričo lepih dvorjank v Regensburgu,« je nejevoljno pomišljal. Odkar je bil zadnjič v Regensburgu, so se mu misli zblodile, da skoraj sam sebe ni več spoznal. Kar ni mogel razumeti, kako se mu je mogla Libuša nekoč zdeti lepa. In tako preprosto je oblečena, v krilo iz domačega platna in z volneno vezenino. Suče se okrog ognjišča ali pa prede. Regensburške dvorjanke pa si ne mažejo rok z delom, zato so njihovi prsti tako vitki, dlani pa voljne. Delajo naj ljudje, preprosto ljudstvo! Nikoli prej ni pomislil na to. Bil je sin svojega ljudstva in nihče ga ni gledal drugače. Ko pa je postal dvorjan, so mu mahoma jeli zavidati. Niso ga marali zaradi njegove tuje obleke, zaradi dvorjanskega ponašanja, skratka, nič na njem jim ni bilo več prav. Kakor je začutil, da se obrača nejevolja ljudstva proti njemu, je začel tudi sam svoje ljudstvo prezirati. Ne dežele, to je ljubil; ljubil jo je z vsemi njenimi holmi in

gozdovi, z rekami in potoki, z naselji in gradišči. Ko bi le ne bilo vse tako revno! Vendar je ljubil vse to, samo ljudstvo mu je jelo presedati. V tej uri je to še posebno živo občutil. Vest mu je hotela očitati, toda oholo jo je potlačil.

»Sem mar jaz kriv, da nisem kakor kateri teh ljudi? Da nisem pastir in poljedelec kot oni! Vsakemu so rojenice prisodile drugačno usodo. Mojemu bratu so dale v zibel platna in oralo, meni pa dvorjanska oblačila in morda, morda... knežjo krono...«

Ko se je zavedel svojih misli, se je razdraženo zasmejal. »Knežjo krono, ha! Saj še Otava ni moja in nimam moči, da bi si jo pridobil! Otava z nekaj več kot tri sto govedi, prav toliko drobnice, s štiridesetimi konji, z devetimi vozovi in nekaj nerodnimi sanmi... Ha, ha, ha! Otava z lesenim dvorcem, ki mu streho dosežeš z roko in ki mu bo treba popraviti napušč! Ha, ha, ha! Če bi vso to revščino prodal, bi si ne mogel pozidati hleva, kakršnega ima regensburški knez za svoje konjel. In od te siroččine je moja samo polovica...« Nena doma se je ustavil in se udaril po čelu. »Kaj je moje? Nič, čisto nič! Ali smem kaj prodati? Tu so zadržani, ki jim moram nuditi prežitek iz skupne zadruge. In meni so rojenice obetale knežji prestol, ha...«

Smeh mu je zamiral na ustnah in se mu spremenil v vzdih. Imel je enega tistih težkih trenutkov, ko je dobro čutil, da igra nevarno igro in da sega previsoko, tako visoko, da se mu od tega v glavi vrti.

Tedaj je začul govorico in se pritajil. Zaslišal je dva moška glasova. Enega je poznal, to je bil zadružni kolar, nadložen starec, ki že skoraj ni bil več za delo. Vendar je izučil nekaj mladcev v svoji obrti in čeprav so mu oči pešale, je še vedno tako dobro in trpežno delal, da mu mladi niso bili kos.

»No, umrl je, naš starešina,« je rekel oni drugi.

»Umr!« je potrdil kolar in pomolčal. Potem je nadaljeval: »Kako bosta mlada gospodarila, ne vem.«

»Saj,« je hlastno rekel oni, kakor bi bil komaj čakal te besede. »Dva sta, pa oba tako mlada!«

»A Vladislav je dober gospodar, videl boš!«

»Dober.« Možak je zakašljaj in kakor bi mu kašelji sprostil besedo, je rekel: »Kakšni časi so zdaj, pri vseh besih, kakšni časi! Kdo pomni kaj takega! Ali veš, kaj je zadruga? Še zdaj pomnim, ko smo jo dajali očetu danes umrlega Ljutice. Slovesno smo mu jo izročili. Star mož je že bil, najstarejši v zadrugi in najmodrejši, to so vsi trdili. Malo let je bil starešina. Ko pa je umiral, je izročil zadrugo sinu in nihče več ni postavil drugega starešine. Takrat, vidiš, se je nekaj prelomilo in zdaj gre po tisti poti naprej.«

Kolar je nekaj zamomljal. Hrudoš je pazljivo poslušal.

»To je bilo zato, ker je takrat vladal Samo,« je rekel kolar.

»No, saj,« je potrdil oni.

»Ljutica se je pod njim bojeval,« je pravil kolar. »Samo je jemal oblast knezom. Vse jih je združil in si jih pokoril. Nekaj zlepa, nekaj zgrda. Grizli so, kakor privezan žrebec na uzdi, toda dokler je živel, niso mogli nič. Župani so bili veseli, da jih je dal knezom po smrčku. Zato so ljudje, ki so bili z njim, kot Ljutica, imeli tako veljavo pri njem.«

»Nazadnje pa so ga bili tudi župani sitil!«

»No, večne vojne je vodil in tega je vsak kmalu sit,« je pritegnil kolar. »V čem pa nam je zdaj bolje? Knezi so po Samovi smrti spet zgrabili za svoje in ljubosumno pazijo, da bi se jastreb ne ukradel mednje in si jih spet ne pokoril, pritiskajo na župane in jemljejo njihovim glasovom na posvetovanjih veljavo in jim ne pustijo govoriti.«

»Naš knez tega ni storil!«

»Ne. On je bil s Samom pri Vogastisburgu.«

»Ti, ali vidiš? Po dolini prihajajo ljudje! Velika strava bol!«

»Saj. Najejva se še danes, če nama morda mlada glavarja ne bosta privoščila žlice.«

Hrudoš se je čudil, o čem govorita ta dva stara, preprosta človeka. E, med ljudstvom se skriva marsikaj, samo spretno znajo prikrivati! Toda to, kar sta govorila o Samu, mu je bilo všeč. Kar je zmogel Samo, bi zmogel tudi on. Pokoriti si kneze, združiti deželo v eni roki. Naprej ni segel. V tiste vrtoglave visočine, v katere se je nekoč povzpел Samo, ki je prišel v deželo kot trgovec in postal veliki vojvoda velikanskemu ozemlju, si ni upal niti v najdrznejših sanjah. Vse prevečkrat je slišal, kako so se knezi rotili, da se ne bodo nikomur več pokorili in kako so ljubosumno čuvali svojo samostojnost, ki so si jo priborili po Šamovi smrti, da bi si upal misliti kaj takega. Ponoven takšen poskus bi mogel dežele utopiti v krvi in bi vendar prav gotovo ne uspel. Njemu Nemci obetajo dovolj in če mu dajo, kar mu obetajo, se ne bo mogel pritoževati čeznje. Še bolje bi bilo seveda, ko bi prišel na knežji češki prestol brez njihove pomoči. Pomoč je vedno treba plačati in Nemci še celo niso taki, da bi komu zastonj pomagali. Ko bi mogel pridobiti Libušo, bi bilo na vse strani najbolj prav. Postal bi postavni knez in nikomur bi zato ne dolgoval hvaležnosti. Kar hitro je zrastel v njem sklep, da bo vendar najbolje, če čimprej odjaha spet na Višegrad in se tam loti svojih poslov in namer. Le na Višegradu mu je odprta pot do časti in bogastva. Pravzaprav je oče umrl ob nepravem času! Prav zdaj morda na Višegradu kuhajo kaj posebnega. Knez in Przemisl in Kresimir. Treba jim bo gledati pod prstel!

Zdvojen od lastnih misli in vsega naveličan se je vrnil nazaj v dvorec. Opazil je, da se je dvorišče že napolnilo z jezdnimi konji. Od vseh strani in iz vseh gradišč njegove župe, pa še od dalje so prihiteli starešine, da se poslove od umrlega in se udeleže strave rajnemu na čast. Zvečer ga bodo pokopali in to se je hitro razvedelo. Zadružanke so iz grobo mlete pšenice in medu gnetle pogače za večerno stravo.

Hrudoš je opazil, da ga starešine nekako po sili pozdravljajo. Stopil je k mrtvaškemu odru in obstal ob mrtvem očetu. Videl je brata Vladislava, ki je hodil med možmi, jih gostil in se prijazno, čeprav zelo umerjeno pogovarjal z njimi. Povsod je tekla beseda o pokojniku. Hrudoš je molče stal ob mrtvecu, samo da bi mu ne bilo treba med ljudi in govoriti z njimi. Pri tem je brskal po spominu, da bi našel kaj toplega, ljubega, kar ga je vezalo z očetom. Ničesar se ni mogel domisliti. Oče, saj ni bil oče! Bil je strog starešina za Hrudoša, kot za drugel Morda je bil Vladislavu bolj oče. In vendar... Ko je Hrudoš dopolnil sedemnajst let in se je oče dogovoril s knezom, da bi ga vzel v vojaško službo, mu je dal svoj lastni meč na pot. Torej ga je le imel rad? No, seveda po svoje pač, tako da sin ni čutil. Hrudoš se je zdaj spomnil tudi tega, da ga oče pri dediščini ni odlikoval pred mlajšim bratom, da ga pa tudi ni prikrajšal, čeprav je Vladislav vedno delal doma, medtem ko je šel Hrudoš v svet in si prislužil denarjev. No, da, rad ga je torej vendar imel. Samo o nepravem času je umrl, prav zdaj, ko ima Hrudoš velike načrte, ki jih ni mogoče ostvariti v enem dnevu. Vendar ne more odstopiti od njih in začeti zdravo z mlajšim bratom zaradi dediščine, ki je povrh vsega še tako majhna! Zato bo najbolje, če nekaj časa še potrpi in bratu pusti, da gospodari po svoje.

Tako je prebil čas do sončnega zatona. Treba se je bilo pomešati med ljudi, ki so prihiteli, da se poslovijo od rajnega in se udeležijo pokopa in strave. Pozdravljali so ga kot novega soseda, ker se je že razvedela čudna odločitev pokojnega staroste, naj si oba sinova delita starešinstvo v zadrugi Klenovičev. Stari možje so bili malone nejevoljni nad tako nenavadno odločitvijo. Ali mar Klenoviči nimajo nikogar, ki bi bil starejši, modrejši in izkušenejši od teh dveh mladičev? Saj to ne more biti zadrugi v prid! Posebno Hrudošu niso dosti zaupali. Ob enem pa so že čutili, da se jim je treba držati tega, kar je pokojnik odločil pred smrtjo in da bodo morali prisiliti

oba brata, da se svoje prisege držita, če bi se sama mor-da ne hotela. Sicer so bili pa vsi iz srca naklonjeni Vladi-slavu in jih je motila samo njegova mladost. A kaj mla-dost! V zadrugi je dovolj starih mož, ki mu bodo mogli svetovati. Končno je tu še stari Velibor, brat pokojnega Ljutice, ki je pravkar na poti, toda ko se bo vrnil, ga bodo skoro gotovo postavili za župana. Končno včasih mladi celo prekosijo starce! Kar je pri starcih izkušnost in preudarnost, to je pri mladih neugnana volja in ne-ukrotljiv pogum. Mladi so kot hudournik, ki predre vsako zapreko. Celo veliki vojvoda Samo je rad zbiral okrog sebe mlade ljudi in nekateri osivelih veljakov je prišel k Samu kot golobrad mladič, brez imena in imetja, samo z mečem ob boku in voljo, da bo zvesto služil. Veliki vojvoda je že vedel, zakaj tako dela. Na mlade se je mogel zanesti bolj kot na stare, ki so radi ostajali v močni zvezi, kadar je pretila nevarnost, kakor hitro pa je minila, so se skušali odtegniti njegovi moči.

Kljub temu pa se jim je zdela pokojnikova oporoča čudna. V temeljih je obrnila navade, ki so bile že kar ukoreninjene med ljudstvom. Velibor bi mogel združiti županstvo in starešinstvo zadruge v svoji roki, kakor je to storil rajni Ljutica. Sinova naj bi si delila samo imetje v plenu in drugem blagu. Toda danes je Ljutica izročil svojima sinovoma zadrugo, jutri bo tako storil kdo drug in kmalu starost in zasluga ne bosta veljali nič več! Tako delajo zdaj tudi knezi, toda ljudska pripoved ve, da nekdanj ni bilo tako, nikoli ne, kolikor daleč nazaj sega pomnjenje! V starih pripovedih so bili starešine in knezi veliki junaki! Le kdor je bil junak, je mogel postati knez! Zato jih je tudi pesem pela. Zdaj pa minevajo stari, dobri časi...

Ob sončnem zahodu je bilo vse pripravljeno za po-kop. Ljutica je bil ves ovit v belo platno in najstarejši možje, ugledni starešine iz okolice, so nesli njegovo truplo v gaj za dvorcem. Za nosili so stopali v gručah in posamič pogrebci. Tudi oboroženci so spremljali

mrliča v polni bojni opravi. Vso pot je svečenik pel obredno pesem in ženske, ki so žalovale za umrlim, so ga preglašale s svojimi kriki in glasnimi tožbami. Prav blizu mrliča sta šla tudi oba brata, pogreznjena vsak v svoje misli.

Počasi se je zgrinjal somrak nad svetim gajem. Med krošnjami dreves so se lovili odsevi večerne zarje, ki je že ugašala. Grob za pokojnika je čakal odprt. Na kupu prsti je stal kamen, da bi ga postavili na gomilo. Na kamnitem žrtveniku je počasi plapolal ogenj, svečenik je pristopil, daroval vina in pšenice in mrmral molitve, ki so padale v molk kakor kaplje v globino prepada. Ko je prenehal z darovanjem za pokoj umrlega, je pristopil k grobu in začel peti obredno pesem. Njegov glas je bil miren in enoličen, samo za spoznanje slovesnejši kot ob drugih pokopih. Nu, ne umrje vsak dan rodovni starešina in župan! Pogrebci so se razpostavili v polkrogu okoli odprte gomile in peli za svečenikom. Nekaj žensk je že prinašalo posode s pšenico in drugimi jedili, ki so jih hoteli pustiti pokojniku na grobu. Hrudoš je držal v rokah očetov meč, ki ga je nosil starih zadnja leta, da bi ga spustil k njemu v grob in Vladislav je imel koničasti očetov šlem frankovskega dela. Oba sta z drugimi vred ponavljala obredno pesem. V pesmi je bila obtožba smrti, ki pokosi človeka sredi dela in plodnega življenja, smrti, ki mu iztrga oralo iz rok in pretrga dolgo in skrbno spredeno nit njegovega življenja..

Ravno, ko je sonce zašlo, je svečenik izliti vina na tlečo žerjavico, da se je nad žrtvenikom zasukljaj bel steber pare in je omamno zadišalo. Nato so položili Ljutico v grob. V grob so mu zmetali smrekovih in lipovih vejic, cvetja in jedil, meč in šlem. Nato so grob zasuli, in ko so nasuli visoko gomilo, so postavili nanjo posode z jedjo in rog s pijačo. V tem se je že stemnilo. Od gradišča so prišli mladci z gorečimi smolnicami. Gaj je oživel. Prinesli so pečenih janjcev in kruha, na pladnjih so nosili sira in pogač. Vsega je bilo v izobilju.

Iz vrst pogrebcev so stopili plesalci-žalovalci. Razvrstili so se v krog in dvignili roke nad glavo, udarjali z dlanjo ob dlan, bili z nogami in se med petjem pesmi žalostink vrteti. To so bili pogrebni plesi; v vsaki zadrugi je bilo nekaj ljudi, ki so jih znali in jih plesali na vsakem pogrebu, pesmi pa so bile za vsako priliko drugačne in so jih peli na čast tistemu, ki so ga pokopali. Ostali so v ritmu udarjali z rokami in tako pomagali pevcem in plesalcem, sicer so se pa gostili in mnogo govorili o rajnem. Nocoj je poslednje slavje ob njegovem grobu, ko so v življenju tolikokrat sedeli kot gostje okrog njegove mize. Ljutica je slovel daleč okoli, zato so ga slavili prav do jutranje zore.

Nato so skozi osem dni prinašali vsak dan umrlemu na grob jedi in pijače. Vsi zadržani pa so se vsak večer zbrali okrog hišnega žrtvenika, kjer je svečenik daroval bogovom in rotil Morano, naj prizanese duši umrlega Klenoviča. Čez osem dni so nehali žalovati. Morano so postavili nazaj v kot in na žrtveniku se je spet smehljala Lada, ki ji je bil posvečen ta letni čas. Zakritim bogovom so sneli zagrinjala in življenje je steklo naprej po vajeni poti.

Ko je bilo to končano, je Hrudoš stopil pred brata in mu rekel, da ne strpi več doma. Preveč ga vse spominja umrlega očeta. Ne da bi poslušal bratove rahle ugovore, je osedlal konja in odjezdil na Višegrad.

Višegrad se je kopal v soncu visokega poletja. Od sončnega vzhoda do zahoda se je bleščala Vltava, prelivajoč se iz zlate v srebrno in je prešerno gnala valove pod Višegradom. Na ogradi knežjega dvorca so posedali oboroženi vojniki in se razgledovali. Sicer pa v tem času ni bilo posebnih obiskovalcev in tako so mogli po ves ljubi dan loviti pikčaste postrvi ali pa so se šalili z

dekleti, ki so v reki prale platno in ga belile na soncu. Mlačev je bila pri kraju in do začetka pospravljanja jesenskih sadežev ni bilo nujnega dela. V tem času so največ skrbeli za črede, ki so se lepo opasle in poredile. Iz obilice mleka so polnili velike pinje z maslom in vlagali hlebe sira v skalnate vdolbine, da bi tam počasi in dobro dozorel. Vsak dan pa so po pokošenih travnikih razgrinjali bale platna, ga škropili z vodo in belili. Platno je bilo ponos vsake zadruga in platno s knežjega dvorca je še posebno slovelo. Prišla bo jesen in tedaj se bodo oglašali kupci. Vsako zimo je treba tudi sešiti obleko za leto. Po vse dni so žene šivale krila in srajce, životnike in brezrokavnike in jih za praznično nošnjo izvezle z raznobarvno volno.

Dežela ni bila z nikomer v vojni, pa so vendar vsi čutili, da vojna kot veliko zlo visi nad njimi. Lemuzi so se dvigali, Przemisl jih je klical pod orožje. Tudi vojvoda Zoran je dvignil svoje; v bližini knežjega dvorca in v pasu, ki se je dotikal frankovskega ozemlja, pa so bili bolj previdni. Pravili so, da edini starosta in župan Kresimir precej rogovili, sicer pa so bile vse župe mirne.

Največ skrbi so imeli župani, ki se jim ni dalo na vojno. »Naši stari so se navojskovali pod Samom,« so rekali in prav nič jih ni žejalo po krvi. Tiste čase se je sila dosti mladih ljudi ponesrečilo na lovu ali na paši ali pri sekanju drv. Nesreče niso bile hude, temu je odletel prst, oni je malce šepal. V vojsko ni mogel in zdelo se je, da mu je kar prav. Pravili so, da imajo tudi tu župani vpliv. Przemisl je to zvedel in je začel ponesrečence kaznovati s šibanjem, pa je bilo nesreč iz dneva v dan manj. Sicer je pa župane vojna res močno skrbela. Ustavljali so popotne ljudi in kupce; gostili jih in spraševali po dogodkih v svetu. Pravega niso zvedeli. Tisti, ki so prihajali od frankovske strani, so pravili, da so Bavarci že zavzeli vso Karantanijo, potniki od jugovzhoda pa so trdili, da se Valjhun dobro drži. To je bilo županom po volji. Če Valjhun zmaga, potem ne bo treba

na vojno in morda si celo Przemisl premisli in ostane doma. Sicer so bili po gradiščih precej ostrašeni in so zgodaj zvečer zapirali brano ter po ogradah razpostavljali številne straže.

Dežela je bila kot napet lok prav zato, ker so se mnenja starešin in županov močno križala. Vojvode so poznali nemško nevarnost in se trudili, da bi jo strli, vendar tudi med njimi ni bilo soglasja. Nekateri so pritrjevali Przemislju, ki je menil, da se morajo postaviti vsem, ki ogrožajo svobodo, po robu, preden bo prišlo tako daleč, da bodo sovražniki kakor krokarji nad mrhovino planili na razvaline svobode. Drugi pa so se oklepali kneza Kroka, ki je bil nekoč hraber bojevnik, zdaj pa ga je zdelovala starost, da je bil ves upogljiv in neodločen. Bavarci so to vedeli. Regensburški knez je koval vroče železo. Po svojih ogleduhih, ki so prihajali v deželo pod krinko miroljubnih trgovcev, je netil med oblastniki nesoglasje in med ljudstvom nezaupanje.

Ko je Hrudoš prihajal v Višegrad, je bil dvor pravkar v mučnem pričakovanju. Izvedeli so, da so Obri udarili na Slovence, pa tudi to so vedeli, da je voj iz plemena Hrvatov, Dobriča, sprejel poveljstvo iz knezovih rok in da odbija obrske navale ob Dravi. Zato je prihajal Przemisl na knežji dvor, takoj za njim pa vojvoda Zoran, Kresimira so pričakovali vsak čas. Przemisl je trdil, da ne smejo nič več odlašati s pomočjo.

V tako ozračje je prišel Hrudoš in knez se ga je vidno razveselil. Ljubeznivo je govoril z njim, ga spraševal, kaj je zvedel spotoma, ko je jezdil na Višegrad in ga popeljal k mizi, kjer sta sedela Przemisl in Zoran.

»Ničesar ne vem, knez in dobrotnik,« je odgovarjal Hrudoš. »Zadnje čase nisem utegnil prisluškovati govoricam. Pokopali smo očeta.«

»Slava njegovemu spominu,« je prikimal knez. »Bil je pošten in hraber, skupaj sva se borilal. Ko bi njemu podobnih kaj več rodile naše materel.«

»Poštenih in hrabrih,« je rekel Przemisl.

»No, ne žaluj, sinko,« je rekel knez Hrudošu. »Ponosen bodi, da si kri njegove krvi!« Z roko je pokazal na vrč medicine. »Pij!« je rekel, »pot te je gotovo užejal!« Potem se je spet domislil prejšnjega razgovora in je starčevsko trudno rekel: »No, vrl sinko si, Hrudoš. Toda knez Regensburški te je vendar prevaril in po tebi še nas. Govoril je o zvezi in nas pozival na skupno vojno z Obri. Zdaj pa Amara-kan napada Valjhuna. Ali vidiš, kako je knez pleteničil in nas prelisičil?«

»Tega ne verjamem,« je odkimal Hrudoš.

»Ne verjameš?« sta se hkrati začudila Przemisl in Zoran in se spogledala.

»Saj je prispel sel na Višegrad,« je potrpežljivo pojasnjeval knez. »Voj Dobrila ga je poslal. Pesjanov je baje kot listja in trave.«

»To pač verjamem,« je rekel Hrudoš, »le tega ne, da bi nam regensburški knez lagal.«

»Nee?« je zategnil Zoran, Przemisl pa je gledal Hrudoša prav po jastrebje z ostrimi, sivimi očmi.

»Nel!« je pribil Hrudoš. »Bavarci vedo, da je treba Obre čimprej uničiti, saj bo drugače povodenj teh divjakov preplavila vse njihove dežele. Obri so tudi Bavarcem neprijetni sosedje, prav tako kot nam. To je na dlani.«

»Na dlani,« je rekel rezko Przemisl. »Za zdaj so pa Obri Nemcem dragoceni zavezniki. Tudi to je na dlani.«

»Zavezniki? Morda... Sicer pa niso zavezniki zoper nas, temveč zoper Valjhuna!«

»Zoper Karantanijo!« je poudaril Przemisl. »Tam so ljudje naše krvi. Kdor dvigne roko na mojega brata, jo je dvignil name! Tako pravijo naše starodavne postave, ki jih tudi ti poznaš! In če bi jim tako bolje kazalo, misliš, da bi se Bavarci ne zvezali z Obri zoper nas?«

Hrudoš ni mogel odgovoriti. V besedah in v glasu, da, v samem načinu govorjenja mladega vojvode je čutil težke očitke. Zavedel se je, da je poniglav in da Przemisl govori kot mož. On ve, kaj je moška čast, ki z njo vred

mož stoji in pade. »Kdor dvigne roko na mojega brata, jo je dvignil name!« To so vse druge in drugačne besede od onih, ki mu jih je govoril zvitorepi Borut. V Hrudošu se je potihem oglašala očetova kri. Vest mu je očitala nepoštenje in izdajstvo, nekaj v njem ga je opominjalo k poštenosti. Toda predaleč je že zabredel, zato so Przemislove moške besede rodile v njem le užaljeno samoljubje in odpor. Uporno je vrgel glavo nazaj in predrzno prebadal Przemisla z očmi.

»Prav govoriš, vojvoda,« je rekel zviška. »Če tudi misliš tako, bi moral pač pohiteti Valjhunuu na pomoč.«

»To bomo tudi storili,« je odvrnil Zoran.

»Ali kako?« se je porogal Hrudoš. »Ali hočeš ti, vojvoda, kar na svojo pest oditi z vojniki od tod, ali pa hočeš, da knez napove vojno?«

»Knez napove vojno?« je zrastel Zoran. »Kako pa oni napovedujejo vojno? Napadejo nas in konec!«

»Potemtakem greš na lastno pest?« je vprašal Hrudoš Zorana, gledal pa pri tem Przemisla.

»Zakaj pa ne?« se je oglasil Przemisl, ki je čutil, da Hrudoš čaka njegove besede, ne Zoranove.

»In če bi Nemci to imeli za kršitev dogovora, pa bi nas napadli?« je zviška vpraševal Hrudoš.

Przemisl je vstal in si popravil pas, na katerem mu je visel meč. Od jeze je zardel, vendar se je obvladal, da je mirno odgovoril: »Takrat jim bomo že pokazali pot nazaj! Svojo zemljo in svobodo bomo znali braniti!«

»Kdo bo branil? Župani? Ljudstvo?«

»Ljudstvo, da,« je pribil Przemisl.

Hrudoš je skomignil z rameni. »Vojno spravljate v deželo.«

»Ne, ne!« je vzkliknil knez in roke so se mu zatresle. »Pomoč bodo dali vojvode na lastno pest in mene zato ne more nihče klicati na odgovor.«

Przemisl se je ugriznil v ustnice in vzdihnil. Knez vse preveč zaupa Hrudošu! Toda beseda je bila že izrečena in prisluhnil je Hrudoševemu odgovoru.

»Nihče te ne more klicati na odgovor, knez,« je priliznjeno govoril Hrudoš. »Svoboden knez si, svobodnemu ljudstvu vladaš. Toda, moj dobri zapovednik, oni preže na vse in gotovo bodo stvar izvedeli ter bi tudi tak način pomoči izzval vojno.«

»Pri bogovih, kako je to zamotano in težko,« je vzdihnil knez in povetil osivelo glavo. Rdeče, vnete oči so se mu zasolzile.

Przemisl je stisnil pest. Udaril bi Hrudoša za to besedo! Koliko si je prizadeval, da bi zbral vojnike in vso potrebno opremo! Zdaj pa je prišel ta polizani zvodnik in bo še v zadnjem hipu pregovoril kneza, da ne bo dovolil dati bratom pomoči! Przemisl se je zavedel, da so vse neprilike, ves nesporazum in oklevanje Hrudoševo maslo. Toda to polizano fanto ima moč in vpliv na kneza. Zato se je siloma premagal in mirno dopovedoval:

»Klin se s klinom izbija! Nemci eno reko, drugo store. Koliko izmišljenih so nam že obesili na nos! Ali ti njihova sleparija z Obri ni odprla oči?«

»No,« mu je segel Hrudoš v besedo, »denimo, da so lagali...«

»Nič, denimo!« se je razburil Zoran. »Lagali so, kakor samo oni znajo!«

»Lagali,« je zatrdil Przemisl in knez je pokimal.

Hrudoš se ni zmedel. »Kaj so si s tem pomagali? Mi smo stvar vendarle izvedeli.«

»Zadržali so nas, da nismo pravi čas posegli v vojno,« je govoril Przemisl dokaj mirno. »Vodili so nas za nos in tako ves ta čas nismo storili za Karantanijo ničesar. Knez ni dovolil... Če bi pa pravi čas spoznali njihovo zvijačo, bi se danes Valjhun in Dobrila ne bila na svojih tleh, ampak bi gnala sovrage daleč v njihovo zemljo.«

»To so modre besede,« je pritrdil tudi knez.

Hrudoša je zbadlo in je hotel Przemisla ponižati pred knezom.

»Vojvoda,« je rekel s poudarkom, »če bo knez hotel na vojno, bom jaz prvi, ki se mu bom rad pridružil in ne bom štedil svoje krvi zanj in za deželo, če bo tako potrebno. Toda ti hočeš v vojno na lastno pest in ne sprevidiš, kako s tem kneza pred tujci sramotiš in ponižuješ.«

Przemisl je segel po meč, vendar je odtegnil roko in jo mirno vtaknil za pas ter rekel: »Govori jasno, Hrudoš! Mislim, da te nihče ne razume!«

»Povedal bom. Nemcem ne bo ostalo prikrito in mislim, da bodo kmalu zvedeli, kako se je vse zgodilo. In če knez poreče, da so šli vojvode na lastno pest v boj, se mu bodo posmehovali, češ, Čehi imajo kneza, ki ima tako malo veljave v lastnem plemenu, da se vojvode ne menijo za njegovo besedo.«

Možje so se spogledali in na knezovem obrazu je bila vidna zadrega. Hrudoš je vrtal s pogledom v vsakega posebej, ko pa ni nihče spregovoril, se je osmelil in povedal še zadnje, kar je mislil.

»Če vse premislimo, moramo spoznati, da bi bila takale vojna za nas zelo neugodna in da se nam ne kaže vmešavati. Tudi ti, vojvoda,« se je obrnil k Przemislu, »boš to kaj kmalu spoznal. Če si hočemo biti odkriti, moramo priznati, da je Karantanija izgubljena. Pri bogovih, kakor tudi mi je to težko reči! Združeni moči Bavarcev in Obrov ne bo mogel Valjhun dolgo kljubovati. Na nas pa je, da ohranimo vsaj svojel! To smo dolžni vsemu plemenu, dolžni smo spominu prednikov, ki so s krvjo osvojili to zemljo, dolžni potomcem, ki nas bodo kleli, če ne bodo več svobodni po naši krivdi! Žal mi je Karantanije, toda lastna dežela mi je najbližja.«

Knez je globoko vzdihnil, Przemisl in Zoran sta kar molčala. Čez čas je vzdihnil Zoran: »Moja pamet je preslaba, da bi mogel to razumeti.«

»Rad bi vedel, koliko časa bomo še svobodni, če se jim posreči osvojiti Karantanijo,« je rekel Przemisl.

Knez se je dvignil od mize, ne da bi rekel besedo. Za njim je vstal Hrudoš in potem se je odločil od mize še Zoran in srdito dejal, da pojde nazaj domov.

»Počakaj še, vojvoda,« ga je ustavljala Przemisl.

Zoranu so od jeze brki kar sršeli in ves je zardel v obraz ter govoril hlastno in razburjeno. »Kaj naj še čakam? Saj vojne ne bo! Hrudoš že pravo ve, le jaz njegove modrosti ne razumem! Naj jo odneso črti v črno noč! Jaz, jaz . . . saj ne vem, kaj naj rečem k temul Bojevnik sem in pripravljen, da se bijem. Če pri tem poginem, hočem poginiti častno! Kaj pa ta mlečnozobec tu govori? . . . Veš, Przemisl, življenje rad dam, toda sramote ne prenesem! Ne. To, kar zdaj počno, je pa sramota! In še kakšna!«

»Počakaj še!« je uporno ponovil Przemisl. »Kresimira še ni.«

»Nočem več čakati,« je odrezavo odgovoril stari vojvoda. »Tam se bijejo, tedne se že bijejo in čakajo naše pomoči. Mi pa se tu razgovarjamo in poslušamo vse in vsakogar, samo da bi ne šli v vojno. Fejl!« Pljunil je po tleh in se udaril z roko po širokih prsih, da je kar zabobnelo.

»Tudi jaz mislim, kakor ti,« ga je smehljaje miril Przemisl. »Počakajva vendar Kresimira!«

»Kaj? Pokorščine knezu vendar ne moreva odreči!«

»Ne mislim tega,« je počasi rekel Przemisl. »Toda Kresimir je knezu prijatelj in njegova beseda mnogo velja.«

»No, čakajva,« se je nerad vdal Zoran.

Vstala sta od mize in odšla iz veže na dvorišče.

Na dvorišču pa je bil glasen vrvež. Ves dvorec se je zbral pod lipami in ob ogradi. Sam knez je slonel ob podboju vrat in z nasmehom gledal divjo igro. Hrudoš je podil svojega vranca. Vrgel mu je vojke prosto okrog vratu in stal na njem kot prikovan. Z udarci biča je gnal konja v divji galop, pri tem pa se je smejal in nagajivo pozdravljaval dekleta. Ko je konja dodobra upehal, je skočil

dol in vsa mladež se je zgrnila okrog njega. Mladci so bili tako navdušeni, da so mu glasno vzklikali. Pritekla je celo Libuša in mu tesno stisnila roko z desnico, z levico pa gladila njegovega konja po nozdrvih.

Przemisl se je odkrito začudil. »Takega jezdeca še nisem videl,« je menil Zoranu.

»Da,« je pikro rekel Zoran, »hitro je pozabil, da se še gomila nad njegovim očetom ni sesedla.«

To je slišal tudi knez in se obrnil ter pogledal vojvodi v široki, pošteni obraz. »Mlad je še,« je rekel kakor v opravičilo.

Medtem so vranca spravili v stajo, Hrudošu pa so se dekleta obesila na komolce in on se je šalil z njimi, kakor je le sam znal. Hrudošev prihod je povzročil, da se je dan spremenil v praznik. Ko bi prišel kdo drug, bi se ne menili zanj, zdaj, ko je prišel Hrudoš, se je pa delo kar samo ustavilo. Knez, ki je bil sicer strog gospodar, ni ugovarjal. Od nekod so sneli Slavoja, ki je sedel pod lipo in potegnil po strunah, da so mladino pete zasrbele.

O mraku je prijezdil Kresimir. »Ali svatujete?« je vprašal, ko je razjahal.

Lice se mu je stemnilo, ko je zvedel, da je tu Hrudoš in da zaradi njega ves dvorec stoji na glavi. Ko bi prišel knežji sin v goste, bi gotovo ne bilo takega veselja. Jezen je odšel k možem v veliko vežo. Spet so se posvetovali in to pot je šlo laže, ker Hrudoša ni bilo zraven. Edino knez ni bil prave volje. Ko pa je Kresimir le pritiskal nanj, je rekel: »Storite, kakor se vam zdi najbolje za blagor ljudstva in dežele.«

»Ali proti tvoji volji, knez?« je napeto vprašal Przemisl.

Po dolgem pomisleku se je iztrgal iz knezovih ust hripav »Ne«.

»Torej vendar!« se je oddahnil Zoran.

»Jutri zarana pojdemo,« je odločil Przemisl.

Knez je pokimal, sicer jim pa ni dal nobenega napotka. Videlo se mu je, da je močno potr in je kmalu vstal in odšel.

»Postaral se je knez,« je rekel Przemisl in gledal za njim z rahlim obžalovanjem.

»Ni samo to krivo! Hrudoš mu je podkurill!« je ostro rekel Kresimir. »Zato so mu pa Bavarci dali konja in morda še kaj povrh.«

V tem so si bili edini, vendar niso več govorili o tem. Medtem ko je prihajal do njih hrušč z dvorišča, glas gosli in petje ter neobzrdani smeh, so določali važne podrobnosti vojnega pohoda.

Na dvorišču je srebrna mesečina oblila vrhove lip, prodirala skozi gosto vejevje in drsela nagajivo po kitah deklet. Slavoj se je napil, težko je igral in glava mu je klonila na prsi. Mladini pa se je še hotelo rajanja in tako je vzel gosli v roke Hrudoš. Poigral se je s strunami in gledal mežikaje v nasproti sedečo Libušo, ki se mu je nocoj veselo in srečno nasmihala, kakor že davno ne. Z očmi je prebегnil drugam in se skrivaj posmehoval, ko je videl, kako so mladci gledali dekleta, ki se jim pred vsemi niso upali približati. Spomnil se je sijaja na regensburškem dvoru in vse, kar je tu videl, se mu je zdelo revno, še bolj revno, kot si je v mislih predstavljal. Po dvorišču se podi tolpa psov, ki se na gnojišču pretepajo za kosti. Ljudje so v umazanih platnenih oblačilih, dekletom zaudarjajo pšenične kite po znoju in vojniki so komaj podobni vojnikom. In to je dvor! Dvor! Ha, ha, ha!

»Ha, ha, ha!« so se glasno zasmeljali vsi okrog njega, ker se je on zasmeljal nehote na glas in ker so bili vsi polni dobre volje. Hrudoš se je zavedel in se je moral še bolj zasmeljati. Saj ga spravljajo v dobro voljo, prav gotovo! Potegnil je po strunah, pogledal Libušo in zapel:

*»Pridi na moje srce, dekle,
ti sreča moja, ti moje vse!«*

Libuša ga je zaverovano gledala. Hrudoš je bil tako lep, resnično lep, to si je morala priznati. Črni kodri so mu padali na ramena in oči so se mu iskrile v svitu ognja in mesečine. Libuša je občutila podobno tesnobo kot na praznik pomladi. Ali zaradi Hrudoša, ali zato, ker je vedela, da je na dvoru nekdo drug? Globokeje je zadihala, da bi se otesla tesnobe, toda topli poletni zrak je bil tako opojen, da se ni mogla otresti čara, v katerega jo je vse bolj vlekla Hrudoševa pesem. Poslušala ga je kakor v sanjah.

»Davno, davno že dobro veš, da te imam rad,« se ji je njegova pesem dobrikala in jo zamamljala. »Svoje mlado življenje, vse kar imam, ti nudim, ti bela golobica, edina, o kateri pojem pesmi in jo snubim...»

Libuša se je zdrznila in pogledala sestro Kazi, ki je sedela poleg nje, sklepalala roke na kolenih in se krotko smehljala predse. Libuša je uganila njeno misel. Kazi išče v mislih knežjega sina Vitogoja, ki so mu morda krokarji že davno izključevali oči! Nič več ni sestri zavidala sreče, kakor spomladi. O, kako davno je že, odkar je bila pomlad! Zdi se, da so se dnevi ustavili, ti težki dnevi, ki odločajo o usodi celih plemen!

Kazi jo je pogledala in ji šepnila:

»Ti, kako lepo poje Hrudoš!«

»Lepo,« je trpko rekla Libuša.

Hrudoš pa je pel strastno, razvneto, da so se mu širile nosnice kot žrebcu.

»Ali vidiš, kako lepa je tiha poletna noč?« je pesem vpraševala Libušo. »V tej noči bi ti rad povedal, kako pusto in prazno mi je življenje brez tebe! Vse dni, do konca življenja bi bil rad pri tebi, gledal bi te in tako rad, tako rad bi te imel...«

Libušo njegove besede kar bole. Napeto razmišlja. Ali je kje na svetu ljubezen, o kakršni poje Hrudoš? Kdo pa more tako ljubiti? Morda Hrudoš? Ali so ga Nemci naučili? Ne, ne, oni ne poznajo ljubezni! Sovražijo in varajo! Nekaj jo je stisnilo v grlu, da bi najraje glasno

kriknila: »Hrudoš, zakaj lažeš? In zakaj tako poješ in me tako gledaš? Ali ne veš, da mi je hudo?« Toda premagala se je in mirno obsedela poleg sestre v vrsti z drugimi dekleti, ki so z odprtimi usti in vsa zavzeta poslušala pevca. Ko pa je Hrudoš odložil gosli, se je mahoma oglasil ves veseli krog mladine in ponovil pripev:

»Dekle, pridi na moje srce, ti sreča moja, ti moje vse!«

Hrudoš sam se je šalil in se smejal z mladimi. Bil je prav tako veder in prijazen kot vedno. Libuša ni vedela, da je njegova prijaznost narejena. O, ni jih maral, teh preprostih ljudi! Toda vedel je, da knez ne trpi ošabnosti, zato se je pretvarjal.

Mladina se je jela razhajati. Mladci so lovili dekleta. Vojniki so ponavljali pripev Hrudoševe pesmi. Libuša se je ovedela šele, ko je spoznala, da sama sedi na klopi in njej nasproti Hrudoš. Zdaj je bil videti miren, molčal je in samemu sebi ni bil podoben. Tisti hip je knežnja zaželela, da bi vstal, prisedel k njej, jo prijel za roko in ji kaj rekel. Njegov molk jo je dražil. Zato se je posili nasmehnila in vprašala:

»Kje si se naučil te lepe pesmi?«

»Mar se ti zdi lepa?« je vprašal brezbrizno.

»Je. Kje si jo čul?«

»Nikjer,« se je zasmejal Hrudoš. »Saj je tudi ne znam več.«

»Kaj praviš?« se je začudila.

»Ne znal bi je ponoviti.«

»Kako je to mogoče?«

»Kar tako sem pel, kakor mi je prišlo na um,« je rekel in jo gledal.

»No, če si ti pozabil, pa drugi ne bodo! Čuj, že jo pojol!« Prisluhnila je in ponovila:

*»Ti davno veš že, da te vroče ljubim,
po tebi moje stce hrepeni,
življenje svoje, kar imam...«*

Obmolknila je in zardela. Ni ji bilo prav, ker je ravno te besede ponovila Hrudošu. Ošinila ga je z bistrim pogledom, on pa se ni ganil.

»Ali ne znaš dalje?« je vprašal.

»Ne.«

»Jaz tudi ne.«

Spet sta molčala. Čuti je bilo šelest listja, oddaljen smeh in šum reke. Nehote se je Libuša spomnila nešteti večerov, ko je Hrudoš posedal tu pod lipo ali ob ognjišču in pel. Kolikokrat se je iz srca veselila njegovih pesmi in kolikokrat se je smejala vratolomnim umetnijam, s katerimi je zabaval ves dvor. Končno res v vsem plemenu ni njemu podobnega. Kako pusto je bilo vedno, kadar je odhajal v tujino in kako težko so čakali njegove vrnitve vsi, tudi ona. Saj ji je bil vedno kot brat. Rada ga je imela, tako srčno rada. Vse do letošnje pomladi... Kaj se je le zgodilo na praznik pomladi, da si nista več tisto, kar sta si bila? Kako žal ji je po lepih dneh, ki se ne morejo nikoli več vrniti! Vojna, ta je vse razbila, uničila. V tem Hrudoš ni ravnal prav! In njegova potovanja v Regensburg, s katerih se je vračal ves spremenjen, tako tuj. Njegovo prijateljstvo s tistim odvratnim brezzobim Borutom, ki ga je samo enkrat videla pa ga je nagonsko zamrzila. In Przemisl... Zakaj, le zakaj je vse tako čudno? Zakaj Przemisl ne reče besede in jo pušča v negotovosti? Zdaj je že dva dni na dvoru, pa ji še ni privoščil pogleda. Hodi mimo nje, kot bi je ne videl. Nепrestano govori z očetom in Zoranom. Saj, vojna ga skrbi. Toda zato vendar ni treba, da bi bil proti njej tako hladen in tuj! O, Przemisl ne pozna ljubezni, tiste lepe, sladke, ki je o njej pel Hrudoš! Živo se je spomnila pesmi in v srcu ji je zazvenelo, kot bi se znova oglasile strune. Nehote je rekla:

»Hrudoš, jutri mi boš to pesem še enkrat zapel!«

»Drugo, če hočeš,« je odgovoril. »Tebi bi mogel noč in dan peti pesmi, nikoli bi mi jih ne zmanjkalo.«

»O, kaj jih toliko znaš?«

»Srce bi mi narekovalo vedno novih.«

»Srce...« je ponovila z vzdihom.

»Libuša, saj veš, da te imam rad.« Zdaj je sedel k njej in ji od blizu gledal v obraz, da mu ni mogla umakniti pogleda. »Libuša, ali veš, da trpim zaradi tebe?« Kradoma jo je ujel za roko in čutila je, da je njegova dlan vlažna. Hotela mu je izmakniti desnico, pa ni imela toliko moči. On pa ji je govoril s svojim temnim glasom, ki ga je ljubila, pa se ga vendar nehote bala.

»Nisem sam kriv, da je tako in da si mi ti več kot vsa dekleta na svetu. Videl sem v Regensburgu lepotic, videl sem jih tudi med Franki. Toda, kaj mi mar tujkel Nočem jih! A midva sva si bila toliko let blizu, pa si mi sedla v srce ali kaj, sam ne vem... Povej mi, ali res nočeš...«

Libuša se je zdrznila. To je bilo, kar je tudi njo bolelo. Mnogo je razmišljala o tem. Zdaj je čutila, da bi mu morala odgovoriti odkrito. Morala bi mu povedati, da ljubi drugega... Toda, kako naj pove, da je tudi ona nesrečna, ker se oni ne zmeni zanjo in morda niti ne misli nanjo? Saj bi se nazadnje še smejal! Ne, ne, tega ni mogoče povedati nikomur!

»Nič ne rečeš?« je vprašal Hrudoš in Libuši se je zdelo, da je žalosten. Sklenil je roki in jo goreče pogledal. »Libuša, dekle! Pokopal sem očeta in hudo mi je po njem. Toda, ko bi moral pokopati misel nate, bi mi bilo mnogo huje. Ej, koliko pesmi sem pel na tem dvor! Vse sem pel tebi! Če me ne maraš, ne pridem več na dvor! Reci, ali naj pošljem prosce? Dovolj si stara, čas je, da se omožiš!«

Libuša ga je poslušala in njegovo snubljenje ji je ugajalo. Odklonil je Kresimirovo hčer, morda res zato, ker je mislil nanjo, na knežnjo. Pa saj ni marala zato, da je bila knežnja in on županov sin! Le Przemisl je bil v sredi.

»Kaj boš snubil, Hrudoš,« ga je zavračala, pa ne tako trdno, kot je hotela. »Težek čas je, ne misli na svatbo!«

»Zakaj čakati, golobica?«

Previdno ji je segel z roko okoli pasu. Izvila se mu je in vstala.

»Spat pojdem,« je rekla.

Presenečeno je vstal in jo gledal. »Libuša ...«

»Jutri se pomeniva, jutri!« je vzkliknila. »Pridi zarana k uljnjaku!«

Hrudoš jo je prijel za obe roki, pritisnil jih je na svoje prsi in se smehljaj. »Jutri, Libuša,« je pritrđil.

Posloвила sta se. Libuša je odšla v dvorec, Hrudoš pa je ostal pod lipo in se igral s strunami na goslih, da so tiho, ječe zvenele. Ves je bil pogreznjen v lastne misli in komaj je čul za hrbtom krepke korake. Ozrl se je. Za njim je stal Przemisl.

»Hrudoš, vendar pojdemo na vojno, Valjhunu na pomoč,« je spregovoril resno, celo nekoliko razdraženo.

»Torej je knez pristal?« je živo vprašal Hrudoš.

»Pristal je.« Przemisl je počakal, nato pa počasi sedel na klop in menil: »Mar bi šel z nami, Hrudoš.«

»Kaj imam jaz z vami? Služim v knezovem osebnem spremstvu,« je prezirno odvrnil Hrudoš.

»Ne greš? Imaš tudi sicer mnogo važnih opravil, kajne, dvorjan? Dvorjani nosite meče samo za okras, v bitki jih ne sučete radil.« V Przemislu je vse bolj rastel odpor zoper Hrudoša; v njem je že jasno videl izdajnika, ki za zdaj še spretno vara kneza in zakriva svoje početje. Jezil pa je vojvodo tudi prizor, ki ga je bil pravkar videl: Hrudoš stiska Libušine roke na svoje prsi in se ji zvodniško smehlja. Ni mogel govoriti s Hrudošem mirno in prijazno. Bolj ujedljivo, kot je nameraval, mu je rekel: »Le glej, dvorjan, da tvoji posli ne bodo deželi in ljudstvu v kvar!«

»Komu?« je potuhnjeno vprašal Hrudoš.

»Deželi, ljudstvu in knezu!«

»Tvoje vmešavanje v vojno bi utegnilo več škoditi,« je pikro odvrnil Hrudoš in se poigraval s strunami, kot bi jih uglašal.

Przemisl se je prezirno obrnil nazaj proti dvoru.

Hrudoš je ostal sam. Odložil je gosli in se globoko zamislil. Zbiral je besede, ki jih zjutraj poreče Libuši. Zdelo se mu je, da se je zelo približal svojemu cilju. Počeni bo dobil zmago! Saj mu ni šlo toliko za deklo, kot za knežji stolec. In stari knez je tako slab videti, kar vidno ga jemlje.

»Zjutraj, pri ulnjaku,« si je ponovil Libušine besede in s črnimi očmi posmehljivo zrl za Przemislom, ki je nekam upognjen izginjal skozi vhod.

Zjutraj bo oblastni vojvoda popolnoma poražen!

Ob jutranji zori je Libušo zaman čakal pri ulnjaku. Čakal jo je tako dolgo, da je sonce visoko stalo na nebu in se uveril, da je ne bo. Razdražen je odšel proti dvorcu, da bi izvedel, zakaj ni prišla.

Libuša pa je zarana zvedela novico, da so vojvode o prvem svitu odjahali. Skrila se je za vozarno in se zagrizla v rob vezenega životnika.

»Przemisl, Przemisl!« ji je kovalo v srcu. »Na vojno odhaja brez slovesa! Niti pogleda niti besede mi ni privoščil v slovo!« Bilo ji je hudo do joka in belo platno si je pritiskala na oči, da je popilo solze, ki se jih je sramovala. V vsej bolečini je v njej vstajalo vprašanje, ki si ga je komaj upala zastaviti:

»Zakaj, zakaj moram misliti prav nanj?«

Vojvoda Odon, knez Ditmar in Tutilo so sedeli v prostorni veži gradišča, kjer so se nastanili že ob začetku vojne. Na mizi je kakor vedno stal vrč pijače. Strmeli so v dva moža, oblečena v rjave popotne halje, ki so jima segale prav do peta. Na prsih sta imela

srebrne križe. Poslal ju je škof Adalbert, da bi v osvojenih pokrajinah širila krščanstvo.

»Prevzvišenost, škof Adalbert, bi pač lahko nekoliko počakal,« je rekel knez Ditmar in z železno rokavico odganjal sitne muhe, ki so mu sedale prav na obraz.

»Nikar tako, gospod,« ga je zavrnil vojvoda in se obrnil k prišlecema. »Prav je, da sta prišla, služabnika božja,« je rekel pobožno in se hitro pokrižal. »Morda bodo vajine molitve pomagale, da bomo laže premagali trdovratne pogane. Doslej se nas Gospod Bog še ni usmilil in nam ni naklonil zmage.«

»Če misliš, gospod, naj pomagava z molitvijo, bova že storila svoje,« je rekel starejši, mož mlahavih lic in utrujenega pogleda. »Meča pa ne znava sukati, služabnika božja sva!«

»Nam pa bi bilo zdaj treba več mečev, brez molitve bomo že opravili,« je trdo rekel Tutilo, ki je doslej molčal.

Tedaj je mlajši obeh duhovnov, mož pri tridesetih letih, suhega obraza, iztegnil roki, ki ju je doslej držal prekrížani in trdo rekel:

»Na slab temelj zida, kdor na Boga pozablja.«

Vojvoda Odon je napel debele ustnice in grdo pogledal Tutila. Že ves čas sta se grizla. Tutilo je vedno pretil, da bo odpovedal pokorščino, vojvoda pa si ga ni mogel pokoriti, čeprav je težko prenašal njegovo samovoljo. Zdaj ni vedel, kaj naj reče in je pogledal Ditmarja.

»Ne zametam molitve,« je rekel ta, »a da bi potrebovali mečev, to je resnica.«

»Da,« je zasopihal Odon in si z dlanjo posnel potne kaplje, ki so mu stale na čelu in pleši. »Prevzvišenost, naš škof, bi moral zastaviti svoj vpliv pri plemenitnikih, da bi nam z vojsko prišli na pomoč, ko osvajamo to pogansko deželo.«

»Če bi prevzvišeni škof vedel, da sami ne morete ukrotiti sovražnika, bi to gotovo storil,« je rekel starejši

duhovnik in se poklonil vojvodi. »Toda menil je, da bo vojna že pri kraju, preden prideva midva sem.«

Tutilo se je glasno zakrohotal in sešel po vrču. »Ta golazen se ne pusti kar tako iztrebiti!« je rekel.

»Ljudje so, ustvarjeni po božji podobi!« se je ostro oglasil mlajši.

Odon ga je pogledal in nagnil glavo. »Pogani so,« je poudaril. »In dokler so pogani, je prav in dobro delo, če jih uničujemo.«

»Ne pogubi, ampak zveliča naj se grešnik!« je spet poudaril mlajši. Potem se je obrnil k starejšemu. »Brat, mislim, da lahko začneva s svojim poslanstvom,« je rekel. »Ljudje tod okrog še ne poznajo prave vere in imela bova mnogo hvaležnega posla.«

»No, seveda,« je nejevoljno odgovarjal Odon. Ditmar je gledal v vrata in mu ni pomagal z nobeno besedo iz zadrege. »Posla vama ne bo manjkalo. Tukaj žive Venedi, ki še niso sprejeli krščanske vere. Dobro bi bilo, če naučita to uporno pleme pokorščine do svojih gospodarjev! To bo Bogu ugajalo.«

»Upornost proti oblasti je velik greh,« je pokimal starejši. »Uporniki so kakor uporni angeli in bodo pahnjeni v večni ogenj.«

»Da,« je pokimal mlajši. »Ali naš bog ni samo bog oblastnikov, ampak tudi bog podložnikov. Pred njim smo vsi enaki.«

»Slava njegovemu imenu!« je rekel Odon in se zaporedoma pokrižal. »A vendar ne boš trdil, služabnik božji, da smo pred njim vsi enaki? Nas je božja volja določila, da gospodujemo in podložnike, da so nam pokorni.«

»Tako bodi na vekov veke,« je rekel starejši.

»Vas je Bog postavil zato, da svojim podložnikom skrbite za časni in večni blagor, njim pa je ukazano, naj vas slušajo, razen če so vaši ukazi v škodo njihovim dušam,« je spet dodal svoje mlajši.

»Brat, vsakemu, ki na tem svetu trpi krivico, jo Bog na onem svetu obilno poplača,« je resnobno rekel starejši.

»A gorje krivičniku!« je svareče odgovoril mlajši.

Vojvoda je nejevoljno stresal z glavo. Od kod se je vzel ta mladi, mršavi duhovnik in kdo mu je dal pravico, da tako govori?

»Nel« je vzkliknil. »To zemljo osvajamo mi in vi boste po njej širili blagovest, kakor bo nam prav! Drugače naj gre prevzvišeni škof in si sam osvaja dežele, v katerih bo spreobračal pogane!«

»Vojvoda,« ga je miril starejši, »brat je še mlad in neizkušen in njegova gorečnost ni prava. Ne zameri mu nepremišljenih besed! Vzvišeni naš pastir ga je zato poslal sem, ker je v poganskih deželah treba gorečnikov. Toda jaz sem starejši in ukazano mu je, da me mora v vsem slušati. Dokler ne bova mogla začeti širiti blagovesti med pogani, bi ostala v taborišču, morda bi bila ljudem potrebna.«

»O, sevedal!« je vzkliknil mlajši. »Za vojsko se vleče sila grdobije! V klanju in moriji ljudje pozabljajo na Boga in na njegove zapovedi! Vso pot sva poslušala strašne pripovedi o razuzdanem življenju v taborišču, o ropih in nasilstvih...«

»Brat!« je zavpil starejši. »Ukazujem ti, da molčiš!«

Oni je umolknil, se pognel vase in pokorno prekrižal roki na prsih. Toda vojvoda se je razburil in je nemirno stopil po veži. Pa tudi Tutilo se je režal tako nesramno, da je Ditmar napeto oprezal, kaj se bo razvilo iz tega razgovora.

»Vojna je vojna,« je trdo govoril vojvoda in napenjal ustnice. »Služabnik božji se bojuje z besedo in to je pač laže, kot biti se z mečem. Življenja pri tem ne tvega, ali pa le prav redkokdaj. Zato ne bomo trpeli, da bi nam očital razuzdanost! Ali je to greh, če vojniki, potem ko so ves dan gledali smrti v oči, zvečer snamejo nekje umazano deklino in se poveselejo z njo? Ali morem to

zabraniti? Ti, služabnik božji, prav malo poznaš življenje! Ne vem, kako boš živel med pogani in mislim, da te bo kmalu minula tvoja prevelika vnema. Ali veš, kako žive ljudje, med katere si bil poslan? Ali poznaš njihove umazane staje, kjer spijo vsi skupaj, goli, pokriti samo s smrdljivimi ovčjimi kožami? Ko boš vse to videl in izkusil, boš postal pametnejši in se boš spomnil, kako krivo si sodil vojsko!«

»Molili bomo za zmago vašega orožja in vsi grehi bodo vojski odpuščeni,« je spet pomirljivo rekel starejši.

Vojvoda se vendar ni mogel prav potolažiti in je pokazal, da je razgovor z duhovnikoma končan. Povedal jima je, da moreta ostati v taborišču, dokler hočeta. Ta čas bosta imela v taborišču hrano in pijačo pa tudi prenočišče jima bodo preskrbeli, kakor se spodobi za služabnike božje in poslanca vzvišenega škofa. Sicer naj se pa sama razgledata in se odločita, ali hočeta ostati tu ali pa bosta odpotovala nazaj, kar bi bilo za zdaj bolje. Lahko bi povedala škofu, kako je tu in da vojvoda pričakuje od njega pomoči.

Prihod duhovnikov in zlasti besede mlajšega so ga prav res ozlovoljile. Ni ju maral imeti v taborišču. Ko je vse razmislil, si je moral priznati, da je večji del tega, kar je mlajši duhovnik očital, res. Vojska, ki je lenarila, je počela marsikaj, kar bi škofu gotovo ne bilo prav. Potem bi pestil vojvodo in mu nalagal kazni.

»Da, da,« je vzdihoval Odon, »tako je s škofi in z vsemi služabniki božjimi! Razglasili so postave: to je greh in tega ne smeš, sicer pojdeš v večni ogenj!« Ob tej misli se je hitro pokrižal. »Pred večnim ognjem pa se odkupiš le tako, da pošteno plačaš za mir svoje duše in odpuščanje grehov. Daj mošnjo zlata ali še bolje, kar celo posestvo in za večne čase užitek z njega! Pri tem pa so sami prav taki grešniki in če bi škof poveleval vojski, bi najbrž tudi ne prepevali psalmov...« Potem se je pa spet spomnil, da jih tudi nazaj ne kaže poslati, saj bi ga potem pač takoj očrnili. V škripce

sta ga spravila, prav res! Treba bo nekaj časa potrpeti z njima, vojsko pa trdo držati, da ne bo prevelike zamer. Ko je to dognal, je segel po vrču in srknil, da bi poplaknil jezo. Molče je pil in z naslado brskal po spominih za vsem, kar je kdaj čul o grešnem in samoljubnem življenju duhovnikov. Vendar ga je kuhala jeza in kar ni se mogel potolažiti.

Ditmar ga je opazoval in se skrivaj posmehoval. Pobožni vojvoda, ki je vedno nosil križ na prsih in se križal ob vsaki priliki, si je resnično v tej vojni stekel dvomljivo slavo. Seveda se pa vse doslej nihče ni vznemirjal zaradi tega, saj rop in razuzdanost sta vedno spremljala vojske na pohodih. Ditmarja je bolj kot to vznemirjalo, ker vojska ni zmagovala, pa naj so si še toliko prizadevali. Ditmar je vedel, kaj je temu krivo. Vojska je bila številna in dobro oborožena pa tudi stradeža ni trpela, posebno še zdaj ne, ko je bil čas žetve in si je naropala žita, kolikor je hotela. Tudi konji so bili lepo opaseni in iskri. Če bi mogli pripraviti Valjhuna do tega, da bi se spoprijel z vso bavarsko vojsko na odprtem polju, bi ga gotovo premagali. Toda Valjhun se ni dal izbežati. Držal se je svojih zimovnikov in gozdov, dele vojske pa je razpostavil in poskril po hribih in soteskah, kjer so čakali, če bi se Bavarci skušali prebiti v notranjost dežele. Celo Obri niso dosegli doslej še ničesar in zdaj so prihajala v taborišče sporočila, da se bliža Przemisl s številno vojsko Valjhunu na pomoč. Vse to je brodilo Ditmarju po glavi in zdelo se mu je mnogo bolj važno kot pa besede duhovnikov in razuzdanstvo v vojski. Toda vojvoda nocoj očitno ni mogel misliti na nič drugega kot na svojo jezo in zato Ditmar ni načenjal resnega razgovora. Pogledal je po Tutilu. Ta pa se še celo ni menil za nič in je skrivaj privoščil, ker se vojna ni premaknila z mesta. Še vedno ni mogel preboleti užaljenosti, ki jo je Odon izzval v njem, ker ga je sramotil zaradi porazov ob začetku vojne in se je samoljubno veselil, ko je Norbert padel v bitki

in ko Ditmar in sam vojvoda Odon nista mogla doseči uspehov. Sam se je zdaj držal vedno v ozadju in je štedil svojo konjenico. Na tihem je celo ugibal, ali bi ne bilo najbolje, če bi poslal zaupnega sla v Regensburg, kjer naj bi poizvedel, ali bi ne bilo prav, če zapusti vojvodo in njegovo vojno podjetje, ki se izkazuje kot jalovo. Vendar se za ta korak ni upal odločiti. Vedel je, da ima Gottfried nešteto ljudi, ki so mu bližji kot Tutilo, ter bi se knezu s takim vprašanjem samo zameril. Zato je okleval in pri tem z rastočim zadovoljstvom gledal listje, ki je že začenjalo rumeneti in čakal, da bo pritisnil prvi jesenski mraz ter opomnil vojvodo, da bo treba z vojsko kreniti proti domu, če noče, da bi ga na poti zalotila zima in bi izgubil dobršen del svojih vojšakov, kakor se je vedno dogajalo vojskam, ki so bile pozimi na pohodih. Ditmar je vedel, da tudi Tutilu ni mar vojne, vsaj ne tako, kakor spočetka, ko se je vrgel na Slovence z divjim srdom in pretil, da jih bo strl v pesti.

»Vinal« je v zadušni molk kriknil Odon.

Med vrati se je pokazal Mojmir z vrčem v roki. Tiho je stopal proti mizi in skoraj neslišno, kakor bi ne hotel nikogar motiti, postavil vrč na mizo ter odnesel praznega. Ditmar je stopil za njim.

»Mojmir,« je rekel zunaj, »izpusti vojvodovo golobico iz pastil«

Mladi dvorjan ga je začudeno pogledal. Navajen je bil, da so mu ukazovali, naj preskrbi dekleta, zdaj pa mu nenadoma gospodar pravi, naj izpusti ujetnico, za katero se je toliko trudil, preden jo je dobil v pesti. Toda ta bavarska gospoda ima vedno svoje muhe! Pokimal je in menil: »Škodala«

»Čedna?« se je pozanimal Ditmar.

Mojmir je prikimal.

»No, potem jo lahko pridržiš zase,« je rekel Ditmar.

Zdaj je mladec odkimal in oči pod temnimi loki obrvi so mu zlovešče zažarele.

»Tega Sloveni ne delamo,« je rekel hladno in skoraj zviška.

Ditmar je stisnil zobe. Ko bi mu to rekel drug dvorjan, pa čeprav bi ne bil Sloven, bi ga udaril z bičem. Toda Mojmir je bil vendar knežji sin, nekoč bo sam knez plemena Slavikov in je tudi z vsem svojim vedenjem vedno kazal, da je samo začasno v knežji službi. Končno ga je pa imel Ditmar rad zaradi njegove čudi, tako različne od čudi ostalih dvorjanov, ki so ga obdajali z zlagano laskavostjo. Zaupal mu je celo toliko, da ga je pogosto pošiljal na pot z važnimi sporočili.

»Ne delate tega!« je zviška dejal knez. »A slišal sem, da živite celo v krvoskrunstvu!«

Zdaj je Mojmir živo zardel. »To so lažil!« je rekel odločno. »Naše postave to zelo kaznujejo. Za tako dejanje vse pleme izobči zločinca in nikjer več nima mirnega kotička. Enkrat samkrat sem videl tak nesrečni stvor, ki je bil rojen iz krvoskrunstva. Ves spačen je bil in slaboumen, vsi so ga gledali s studom in strahom. To lažejo o nas zato, ker štejemo sorodstvo drugače kot vi! Vsi možje in žene ene zadruge se imenujejo med seboj bratje in sestre. Toda to ni vedno krvno sorodstvo, ampak samo sorodstvo plemena župe.«

Ditmar je skomignil z rameni. Spet ni vedel kaj reči. Tale mladeč vedno odgovori tako, da mu ne moreš do živegal

»No, potem pa izpusti ptičko na svobodo,« je rekel in se obrnil.

Kmalu potem je začul hrzanje konj. Videl je, kako sta Mojmir in še nekdo prinesla iz gradišča od glave do peta zagrnjeno žensko in jo posadila predse na konja, nato pa odjahala iz taborišča. Zdaj se je moral Ditmar glasno zasmejati. Mojmir jo odnaša tja, kjer sta jo dobilal Čudni so ti ljudje! Tako mlad je še Mojmir in nekaj let je že v Ditmarjevi službi. Ditmarjev dvor je bil razkošen, da se je mogel kosati z Gottfriedovim, kjer je bilo vse preveč vojaško. Razuzdanosti se na Dit-

marjevem dvoru niso ogibali. Mojmir je prevzel dvorjansko nošo in običaje, znal se je klanjati prav tako kot bavarski plemenitniki, toda nekaj v njem je ostalo knezu tuje in prav tisto je bilo bistvo mladega kneževiča. Ditmar je vedel, kar je nekoč mimogrede uganil tudi Gottfried, ko je bil Mojmir pri njem kot poslanec, da namreč iz tega mladca ne bodo mogli vzgojiti kneza, ki bi bil hlapčevsko pokoren Bavarcem. Zdaj ima pristrižene peroti, brž ko mu pa porastejo, bo orlič zletel in postal nevaren. Da, celo nevarnejši od ostalih slovenskih knezov, ker pozna Bavarce, vso njihovo modrost in tudi slabosti.

— V naslednjih dneh je vojvoda odpravil oba duhovnika nazaj na Bavarsko in celo spremstvo jima je dal na pot. Kar oddahnil se je, ko sta izginila v vrvežu taborišča, na poti, ki je vodila proti severu. Vse dni ga je mučila njuna navzočnost, jeza nanju in na škofa in praznoveren strah, da utegneta priklicati nesrečo nadenj in nad vso vojsko. Ko sta odšla, je pa poklical Ditmarja in Tutila in se s silo lotil načrta, kako bi prišel Valjhun do živega.

Na mizo so nanosili gline in jo zmočili in zgladili. Nato je s črtalom zarisal vanjo svoj tabor, Valjhunov tabor, vse griče, pota in vode, kolikor jih je poznal iz pripovedovanj svojih vohunov. Ditmar se je sklanjal in mu z nasveti pomagal, medtem ko je Tutilo malone brezumno buljil v čudno početje.

Odon se je naslonil na rob mize in z zadovoljstvom opazoval svoj črtež.

»Tu smo mi in tu je Valjhun.«

»Valjhun ni samo tu,« ga je ustavil Ditmar in segel po črtalu. »Svoje čete ima tudi tu in tu.«

»Da. Na to bi skoraj pozabil.«

»Prav to je važno.«

Vojvoda se ni zmenil za zadnje besede. Ves razvnet je bil in lice mu je rdelo. »Tu ne moremo prodreti,« je rekel in kazal z roko razrito glino. »Mogli bi sicer vzeti

deželo do gorovja, toda to je premalo. Tu bi morali vedno držati celo vojsko, da bi branila novo mejo in vendar bi nas Valjhun gotovo prej ali slej napadel in nam jo iztrgal. Potem bi se vse spet znova začelo.«

»Glej, saj nekaj razume!« se je začudil Ditmar in resnobno pokimal.

»Kje torej?« se je sredi najhujšega zaleta Odon mahoma ustavil in vprašujoče pogledal Ditmarja.

Ditmar se je sklonil nad črtež. »Ni dober,« je rekel. »Tod doli teče reka, ki ji pravimo Drava, in nanjo si pozabil. »Z lahkotnimi potezami je zaznamoval tok Drave. »Tod so bili Obri in jih ni več,« je razlagal. »Pač pa je ostal tu voj Dobrila, ki bo najbrž prišel na pomoč Valjhunu, zdaj ko ga ob reki ni več treba.«

Odon je glasno zasopel in Tutilo se je škodoželjno smehljajal.

»In od tod,« je pokazal Ditmar z roko daleč čez črtež, »se bliža Przemisl. Tako stoje stvari.« Sedel je in pogledal vojvodo.

»Tako stoje stvari,« je mrtvo ponovil vojvoda. Potem je vstal in ukazujoče rekel: »Tako ne smejo ostati! Ogenj liže od treh strani! Moramo se mu postaviti po robu!«

»Hrbet je na varnem,« je malone posmehljivo rekel Ditmar. »Umaknemo se lahko brez škode. Kaj misliš?« je pogledal Tutila.

»Vojvoda se vendar ne bo umaknil, ne da bi zmagal,« je pikro rekel Tutilo.

»Seveda,« je samodopadljivo pokimal Odon in spet napeto razmišljal. »To je pravi voz, ki ga moramo presekati,« je resnobno rekel.

Ditmar se je ugriznil v ustnice. »To je največ, kar more povedati,« je zaničljivo pomislil. In zdaj bo rekel: »Ditmar, kako ga bomo presekali? — No, ali nisem vedel?«

»Kako ga bomo presekali, knez?«

Ditmar se je spet sklonil nad črtež. »Tu nekje je Lienz,« je pokazal na črtežu. »Ko bi zavzeli Lienz, bi si odprli pot v notranjost dežele.«

Zdaj se je še Tutilo sklonil nad črtež, ki ga ni razumel. Ditmar mu je z roko pokazal, kako si stvar zamišlja in Tutilo je pokimal.

»Na to sem že sam mislil,« je rekel Odon.

»Ta tvoja misel je bila zlata vredna,« je menil Ditmar.

»Res, mislil sem. Zavzeli bomo Lienz in pot nam bo odprta.«

»Nič boljšega ne moremo storiti.«

»Čast Bogu, ki mi je vdihnil tako misel!« je Odon vzdihnil in se smešno napihnil. Ves tolsti obraz in nabrekle ustnice so se mu razlezele v širok nasmeh. »Poveljeval boš, knezi!« je odločil.

Ditmar je pokimal. Tale vojvoda je puhloglavec, to je res. A prav to, da je puhloglavec, je dobro. Sicer bi Ditmar pač ne mogel biti eden njegovih štirih upraviteljev. In tudi to je dobro, da si je osvojil domislek glede napada na Lienz. Če zmagajo, bo Ditmarja vkljub temu nagradil in mu še bolj razvezal roke pri upravljanju dežele, če se bo pa domislek izkazal za slabega, bo nanj legla krivda poraza in Ditmar si umije roke. In ker je vedel, da Tutilo ne bo hotel poveljevati in da bi mu tudi vojvoda sam ne prepustil poveljstva, se ni branil, ko mu je vojvoda ukazal, naj on izvede vojni pohod in napad na Lienz.

Ko so to sklenili, si je vojvoda vidno oddahnil. Obrisal si je potno čelo in obliznil ustnice. Poželjivo je pogledal polni vrč na mizi, toda premagal je žejo in se obrnil v stran.

»Danes se bom postil in pijače ne pokusim,« je rekel, »da bi se vojna sreča obrnila.«

Nihče mu ni odgovoril. Ditmar je bil zatopljen v načrte, kako bo opravil težko nalogo, ki naj zmagovito zaključi dolgo vojno.

Przemisl in Zoran sta s svojo vojsko prodirala skozi ozemlje, ki si ga je lastil obrski kan in na katerem so bili raztreseni Obri. Izkazalo se je, da je pohod izredno težaven, težavnejši, kot sta si prej mislila. Sicer je bilo ozemlje brez vrzeli naseljeno s slovenskimi plemeni, toda na eni strani so prodirali vanj Bavarci in si pokorili ljudstvo, na drugi pa so miroljubne Slovence strahovali Obri. V teh krajih sta slišala celo, da so sinovi Slovenov služili kot vojniki pod Amaro-kanom. Razen tega so morali Sloveni v teh krajih dajati davek od svojih pridelkov, svojih čred in živine Obrom. V bližini vseh večjih naselij so se držali tudi Obri. Oni si niso postavljali pravih selišč, temveč so gradili kočje iz bičja, ki so jih ometali z ilovico, kadar so nameravali v kraju prezimiti. Zemlje pa niso obdelovali in so jemali pridelke in živino Slovenom. Ljudstvo v teh krajih je bilo izropano in zelo siromašno. Obri niso jemali samo desetine, temveč toliko, kolikor se jim je ljubilo. Ljudje so zakopavali žito v zemljo, da bi tako vsaj nekaj rešili pred roparji. Najhujša nadloga za prebivalstvo pa so bila krdela, ki so se klatila vseprek po deželi, vdirala v naselja in jemala živino tako v živo, da še tisti Obri, ki so pobirali desetino, za njimi niso nič več dobili. Zadruga so bile slabo obljudene. Večinoma so živeli v njih starci, pohabljeni, ženske in nekaj otrok. Vsi ostali so bežali iz dosega obrskih divjakov in so si daleč proč krčili hosto in ustanavljali nove zadruga. Iz obrske so se raje umikali v bavarsko sužnost. Bavarci so sicer tudi jemali desetino, vendar niso tako neusmiljeno ropali in ubijali kot Obri.

V takih razmerah se je vojska le stežka prebijala dalje. Posebno so jo ovirali vozovi, ki so vozili živež in vojno opremo. Pota so bila neprehodna, ker Obri niso skrbeli za ceste. Tiste, ki so ostale iz prejšnjih časov, so davno prerastle trave in grmovje. Treba je bilo iskati novih poti, obenem se pa na daleč izogibati tistih, ki so bile poteptane od številnih konjskih kopit. To

znamenje je zanesljivo pričalo, da se v bližini nahaja oddelek roparskih Obrov. S tem, da sta se izogibala boja z roparskimi krdeli, sta sicer hranila svoje sile, zato pa sta si zelo podaljšala pot in vojska je pogosto zašla v skoraj neprehodne kraje. Taka pot je zahtevala od ljudi težkih žrtev in Przemisla je zaskrbelo. Četni poveljniki so se mu pritoževali in tudi sam je videl, da je med ljudmi nezadovoljstvo.

»Kam nas žene in zakaj?«

»Poginemo v teh prekletih pustinjah!«

Med vojniki so bili taki, ki so pomnili čas, ko plemenu še ni s trdo roko vladal Przemisl in ti so posebno netili nezadovoljstvo. Przemisl je vse to vedel, a se ni dal omajati. Iskal je rešilne poti.

»Tako ne moremo dalje,« je rekel Zoranu.

»Vojni pohodi so vedno težavni,« je rekel stari vojvoda. »Zdaj, ko se tako rekoč krademo skozi sovražnikovo ozemlje, je še toliko težavneje. Počakaj, da pridemo do selišč! Tam se bodo nasitili, odpočili in se razveselili, pa bo nejevolja pozabljena, kot bi jo odplahnil.«

Toda Przemisl je poznal ljudi in vedel, kako nevaren more postati val ljudske nejevolje. Zamišljeno je jezdil med četami in iskal rešitve.

Pot je vodila skozi močvirja. Juncem so se vdirale noge v mokro zemljo in komaj so vlekli nerodne vozove. Ljudje so raztovarjali žito in na plečih nosili mehove, da je živina vlekla samo prazne vozove. Šele, ko so dospeli do trde in suhe zemlje, so spet naložili vozove. Toda prehod je vzel ves dan in vsi so bili na smrt izmučeni. Sonce se je bližalo zatonu in vojska je bila tako trudna, da je Przemisl ni mogel voditi dalje in ji je dovolil počitek. Ljudje so polegali po tleh, delili si pičlo hrano in počivali po napornem dnevu. Vseokrog so bile same hoste in goščave, oni pa niso smeli kuriti ognjev, da bi jih dim ne izdal. Ko bi jih opazili Obri, bi dvignili raztresena krdela, ki so se klatila po deželi, jih

združili in napadli. To bi moglo vojsko uničiti, ali vsaj tako oslabiti, da bi ostalo le malo upanja, da se srečno pretolče do Karantanije.

Przemisl sam je obšel vse taborišče in pogledal, če so povsod razpostavili straže. Taborili so na planoti sredi gozda, toda le malo odmaknjeni od ravnine. Przemisl je zajahal na vzpetino in gledal proti jugu, kamor mu je bilo iti. Zdelo se mu je, da se pred njim razprostirajo samo veliki gozdovi, v katere še ni stopila človeška noga. Kolikor daleč mu je segal pogled, je valovalo enakomerno gričevje, poraščeno z gozdovi. Zaskrbela ga je pot v neznano. Pognal je konja in odjahal dalje, da bi se bolje razgledal.

Tedaj je opazil na holmu dvoje visokih dreves, med njima pa stražarsko mesto in naloženo grmado.

»Stražijo,« si je rekel. »Čudno, da grmada ne zagoril. Če so nas opazili, bi jo morali vendar zažgati! Torej nas niso opazili? A to je tudi čudno! Ob belem dnevu smo se pomikali mimo. Morda je to opuščeno stražarsko mesto, ki ga uporabljajo samo ob času vojne.«

Ko pa se je razgledoval, je opazil izhojeno pot, ki je vodila s holma navzdol in nekam za grič. Vrnil se je v taborišče in poklical desetorico mladcev iz svojega osebne spremstva. Obšli so svoje, da bi jih ne vznemirjali z odhodom in hitro pognali v čil drnec. Previdno so se bližali stražarskemu mostiču in ga že natanko razločevali. Videli so, da je zapuščen. Przemisl je stopil s konja in si ogledal mostič. Izsledil je, da je pred nedavnim moral biti tukaj človek, ker so na tleh ležale raztresene jančje kosti, ki so bile še čisto sveže. Čudno, da stražar ni zažgal grmadel!

»Tu v bližini morajo biti ljudje,« so rekli spremeljevalci.

»Naši ali Obri?« je vprašal nekdo.

»Poglejmo,« je kratko ukazal Przemisl in se zavihtel na konja.

Zajahal je prvi, ostali pa previdno za njim.

»Morda bomo padli v zasedo, vojvoda,« so ga opominjali. »Mračni se že in najboljše bi se bilo vrniti.«

»Ne. Jezdimo dalje,« je rekel kratko. Počakal je in pazil, da so se vsi razvrstili v pravi bojni red. Nihče več ni upal zaostajati, ko so videli, da jih vojvoda ostro opazuje. »Obri nikdar ne napadejo, če jih je malo,« je pojasnil, ko so jezdili dalje. »Če bi jih bilo pa mnogo v bližini, bi stražarji zažgali grmado in potem bi se vsa njihova vojska zavalila na nas. Tudi ni kazno, da bi jih bilo kaj prida v teh odročnih krajih. Saj je vendar kan zbral skupaj vso vojsko in jo gnal proti Karantaniji.«

Zdaj so se opogumili in čilo jezdili okrog griča. Jezdili so in jezdili, da se je čisto znočilo. V hosti so ukale sove in grozljivo neprijetno je bilo sredi tuje dežele, kjer je vsepovsod prežala nevarnost, ki je bila toliko hujša, ker je niso videli. Ko so prejezdili še en grič, so opazili na drugem griču ogenj.

»To je gradišče,« je rekel Przemisl, ko je nekaj časa ogledoval ogenj, ki je rasel v višino med drevjem.

Kopita so zatopotala in kmalu so se približali gradišču, ki pa je bilo vedeti tako staro in razpadlo, kakor bi ga bili ljudje že davno zapustili. A ko so prijezdili do ograde, se je zagnal vanje lajež besnih psov in izza ograde so se začuli glasovi.

»Kdo je?«

Preko ograde je pogledalo nekaj koničastih kolov in na dvorišču je bilo čuti divje tekanje in vpitje.

»Sloveni! Odprite v imenu Radegostovem!« je zavpil Przemisl. Ne da bi čakal odgovora, je zajahal k ogradi in z mečevim ročajem udaril po debelih brunih.

»Kakšni Sloveni?« je nekdo vpil od zgoraj. »Klateži, razbojniki! Ponoči ne odpremo nikomur! Pojdite dalje! Ničesar vam nimamo dati! Pri nas še psi crkajo od gladu! Pojdite! Hej, mladci, poženite jih!«

»Odprite, bratje!« je vpil Przemisl. »Nismo prišli, da bi nas gostili! Sami vam damo, če stradate! Toda odprite, če ste nam še bratje po krvi!«

»Ne, ne... A kdo ste?...«

»Odprite, drugače si odpremo samil« je nejevoljno odgovoril Przemisl.

Za ogrado se je začulo prerekanje in počasi se je stegnila čez rob roka s smolnico. Za roko se je pokazal obraz s kuštravimi lasmi in brado, potem pa še več glav. Le počasi in neradi so odprli vrata. Przemisl je zajahal na dvorišče in se začudeno razgledoval. Dvorišče je bilo skoraj prazno, sredi dvorišča je dogoreval ogenj in proti jezdecem se je zaganjala tolpa psov.

»Ljudje, hej, ljudje! Pridite vendar! Saj nismo Obril« je zaklical in razjahal.

Stražarji, ki so odprli vrata, so ga gledali mrko in nezaupno. Čez dolgo je prišel iz dvorca starec, ki se je opiral na palico, desno nogo pa je stežka vlekel za seboj. Oblečen je bil v platneno obleko, ki je bila tako umažana in razcapana, da Przemisl take že dolgo ni videl.

»Ali si ti starešina?« je vprašal Przemisl in se poklonil starcu.

»Bogovi naj vas sprejmejo, kdor koli tudi ste,« je rekel starec in jih prestrašeno gledal. »Bil sem starešina.«

»Kdo pa je zdaj starešina?« je vprašal Przemisl. Ogledoval si je dvorec, ki je moral biti nekoč bogat in lep, zdaj pa se je rušil. Vse je bilo križem razmetano, vrata so zevala, v steni so bile špranje in manjkalo je celih brun. Samo ograda je bila močna in trdno zgrajena.

»Kdo je starešina?« je ponovil starec, kot bi se čudil. »Nihče. Saj tudi zadruga ni več.«

»Koliko pa vas je tukaj?« je vprašal Przemisl.

Starcu se je spet pokazalo nezaupanje v očeh. »Zakaj sprašuješ? Če nas hočeš napasti, toliko nas je še, da te bomo potolkli!«

»No, bojevit si, čeprav si že star,« se je mirno nasmehnil Przemisl. »Ne bomo te napadli! Pokaj bi napadali siromaka in svojega človeka? Mi smo vendar Sloveni. Jaz sem iz plemena Lemuzov in tile tu so Čehi.«

»Lemuzi? Ne poznam,« je rekel starec. »A o Čehih sem že mnogo slišal. Tudi videl sem jih, ko smo se bojevali pod Samom... Eh, takrat je bila vsa ta zemlja svobodna! Svobodna, brat! Toda ti si videti veljak!« je vzkliknil in ga nezaupno pogledal. »Pa bodi sam knez, povedal ti bom resnico! Takrat smo bili svobodni! Komaj pa je Samo umrl, so se začeli knezi rvati med seboj, kdo bo imel več zemlje in oblasti. Knezi so se vojskovali in prepirali, sem pa sta prišla Ober in Bavarrec, vsak od svoje strani. In zdaj vidiš, kaj je od nas ostalo! Tukaj je stala zadruga, ki je bila vsem zadružanom v ponos! Svatiči smo bivali tukaj, Svatiči, veš. Bili smo daleč znani in spoštovani. Kakšna polja smo imeli in koliko čred! Nisi jih mogel prešteti! Spodaj, v dolini, je stal mlin. Pravi mlin, ki ga je gnala voda, veš, ne žrmlje! Noč in dan je mlel žito samo za našo zadrugo! Vsak dan smo jedli pšeničen kruh! Zdaj sem starec pa stradam. Eh... Odkod pa si prišel?«

»Zato, ker govoriš resnico, starešina, se me ni treba batil« je dejal Przemisl, ki je uganil, da ga starec izprašuje iz strahu, da mu ne bi zameril izrečenih besed.

»Eeh, starešina,« je zastokal starec. Stopil je po dvorišču in si ogledoval Przemislovo spremstvo. Opiral se je na palico in obraz se mu je jasnil. »E, saj ste junaki, pravi sokoli! Take sem videval v svoji mladosti! Zdi se mi celo, da imate boljša oblačila, kot smo jih mi imeli. To je novi čas! Takrat še nismo barvali platna, zdaj pa ljudje tudi to znajo. In kakšne kožuhe imate! Črt, saj so medvedjil!« Starčevsko se je zasmeljal in pokimal. Potem je spet odšantal po dvorišču. »Ej, vi tam, pokažite sel« je glasno zavpil.

Przemisl se je ozrl in videl, da so izpod napol razpadle kolnice, iz staj in od vsepovsod lezli ljudje. Bilo je nekaj starcev, nekaj pa tudi krepkih mladcev. Vsi so bili kuštravi, raztrgani in strašno zanemarjeni kakor tolpa razbojnikov. Toda vsi so bili oboroženi. Nerodno so se bližali, obstali ob strani in niso pozdravili gostov.

»Radegost nam je dal goste, počastite jih!« je ukazal starec.

»Daždobog vas sprejmi!« je reklo nekaj glasov, ostali so mrko molčali in napol plaho, napol radovedno gledali Przemisla in njegovo spremstvo.

»Pri nas je hudo,« je rekel starec Przemislu. »Saj sem ti rekel, da psi od gladu crkajo. Toda, če ste lačni, vam lahko damo rib, drugega nimamo!«

»Nismo lačni,« je rekel Przemisl.

Starec je pokimal, kakor bi mu bilo tako še bolj prav.

Ogenj je živeje vzplapolal, nekdo mu je določil dračja. Przemislovi ljudje so molče stali okrog ognja in niso upali posesti. Vse se jim je zdelo čudno in nenavadno.

»Seditel!« je vzkliknil starec in sam sedel na staro, pol strohnelo bruno ob ognju. Przemisel je prisedel k njemu.

»Tako živimo, vidiš,« je rekel starec. »Obri nas ropajo, pesjani kletil! Ko so prišli prvič in nam izropali zadrugo, smo delali dalje. Mislili smo, da jih ne bo več. Spet smo napolnili shrambe in čreda se je pomnožila. Pa je minilo leto in so prišli drugič. In tako vsako leto. Zadržani so gledali, kako jim sproti pobirajo, kar so si pridelali v potu obraza. — Tako ne pojde dalje, — so rekli, — mi delamo, Ober nam jemlje! — Dogajale so se še hujše stvari. Ni jim bilo dovolj, da so nam jemali živež in drobnico, začeli so jemati naše hčere in žene. Vračale so se onečaščene, ali pa se sploh niso vrnile. Ko smo pozneje zvedeli, da se bližajo Obri, smo jih skrili v hosto. Obri pa po nas! — Kje imate žene? — so vpili pesjani in ko jim nismo hoteli povedati, so nas tepli in jemali naše sčrno, ter jih odgnali s seboj v suženjstvo. Tako je bilo, vidiš!«

»Uprli bi se!« je rekel Przemisl.

»Tudi to smo poskusili. Uprli smo se. Vse gradišče je bilo polno vojniov. Vsa župa zbrana. Prišli so Obri in smo jih potolkli skoraj do zadnjega moža. To je bilo

veselje po zmagil Slavili smo davorijo, kakršne ne pomnim! Plesali smo do jutra in medica je tekla; sam ne vem, odkod smo jo vzeli, saj so nam vse sproti uropali. Toda ljudje so se razšli, Obri pa so se vrnili. Kakor kobilic jih je bilo. Planili so na nas kot jastreb na piščeta. In potem... No, to je žalostna stvar! Kolikor je bilo mož, ki so mogli nositi orožje, so jim posekali glave in jih nataknili na kole v ogradi...» Stresel se je in se plašljivo ozrl proti ogradi. »Ali veš, da se mi včasih zdi, kot da ponoči čujem njihovo stokanje?... To so njihove duše, ki ne najdejo pokoja, ker jih nismo pokopali v sveti gaj...» Stresel se je, kot bi hotel odpoditi žalostni spomin. »Jaz sem ostal živ, vidiš. Pobili so me, a ne do smrti. Splazil sem se pod ogrado in me niso našli. Od tedaj imam hromo nogo. Ne od ran! Dobil sem udarec po glavi, noga pa je bila cela, toda ko sem se zdramil in hotel vstati, me ni več nosila. In tako sem ostal hrom. Na tej ogradi, vidiš, pa so bile nataknjene glave mojih štirih sinov...»

Przemisl je sočutno gledal starca. Bil je vaju vojne in vsega huđega, toda starčevu pripovedovanje mu je seglo do živega.

»In si ostal živ,« je rekel.

»Ostal sem. Zdaj čakam Morane, pa noče priti pomel. Povej, zakaj se še Morana ne usmili starca, ki je toliko pretrpel?«

»Živiš,« je rekel Przemisl, »ker je pač taka volja bogov.«

Starec je zmignil z rameni in nadaljeval. »Zažgali so, pa se plamen ni prijel. Preden so odšli, je začelo deževati. Tako je ostalo od gradišča, kar vidiš tu. Ljudje so se pa prestrašili in župa se je razkropila kot ptice pred kraguljem. Žalostno je postalo, eeeh, žalostno!... Polja je prerastel plevel in pašnike prerašča ščavje in grmovje. Kakor bi nikoli tođ ne bile delale pridne rokel. In je komaj deset let od tega! Ljudje so se razleteli na vse vetrove. Mi pa smo ostali tu in živimo od divjačine

in rib, ki nam jih daje reka. Ne zapustim gradišča, dokler bom živ, nel« je strastno poudaril.

»In Obri še prihajajo?«

»Prihajajo. Toda zdaj več ne ropajo, saj nimajo kaj! Iščejo pa mladcev in če katerega dobe, ga odženejo s seboj. Mi pa stražimo in kadar vidimo, da se bližajo, se mladina razkropi in se skrije, dokler ne odidejo.«

»A, zato imate stražarski most med drevjem?« je razumel Przemisl.

»Si ga videl, a? Smo tudi mi tebe videli od tam! Tebe in vso tvojo vojsko. Toda vedeli smo samo toliko, da niste Obri in zato se nismo razbežali.«

»Grmade niste zažgali?«

»To ni grmada. Zakaj naj jo zažgemo? Sami smo! Nihče nam ne bi prišel na pomoč. Tisto, kar si videl na mostiču med drevjem, je le kup sena, da je stražarju bolj udobno in ponoči bolj gorko.«

»Čigava je ta zemlja?« je vprašal Przemisl.

»Čigava?« se je začudil starešina. »Nikogar! Naša ni več, obrska ni, bavarska ni. To je najhuje, da ni nikogaršnja! Vsi jo ropajo, mi pa trpimo in propadamo in bomo propadli.«

Przemisl je zdaj že z občudovanjem gledal trdoživega starca, ki je izgubil vse in moral gledati, kako razpada zadruga in kako so se ljudje razkropili na vse vetrove, pa je vendar ostal zvest svoji domačiji in se ni hotel umakniti z nje. Gledal je ljudi, močne, samo zanemarejene in mu jih je postalo žal. Saj so že napol podivjali. Življenje je zanje izgubilo smisel in kar je najhuje: delo je izgubilo smisel! Niso obdelovali polja, niso pasli čred, živeli so od lova. Morda bodo nekoč začeli živeti od ropa, saj so že blizu tega.

»Kakšna škoda mladcev,« je rekel glasno. »Kakšni vojniki bi bili!«

»E, vojniki! A s kom, proti komu? Najbolje bi bilo, ko bi odšli, kot so odšli drugi in si daleč odtod postavili novo gradišče. Toda, kakšna škoda za to prelepo dolino!

Kakšna škoda! Ko bo sijalo sonce, jo poglej in rekel boš, da še nisi videl lepše in rodovitnejše zemlje! Morda bo zlo prešlo, pa bodo spet mirno zaživelj tod. Toda jaz, stavec, tega ne bom ućakal.«

Przemislul se je nenadoma dala misel, ki se ji je sam zaćudil.

»Obri in Bavarci so naši in vaši sovraźniki,« je rekel. »Mi gremo, da bomo bili Obre in Bavarce. Daj nam mladce, naj gredo z nami!«

Starešina ga je zaćudeno pogledal. Tudi ostali so prisluhnili in se jeli bliźati. Przemislul pa je vstal in jim stopil naproti.

»Moźje!« je rekel. »Živite tukaj in čakate, kdaj vas bodo Obri pobili! Pojdite z nami, na vojno z Obri!«

»Kakšna vojna? Kje je vojna?« so vprašali nekateri. Zdelo se je, da jim njegove besede ugajajo.

»Samotno živite, zato ne veste, da je velika vojna med karantanskim knezom in obrskim kanom,« je rekel Przemislul.

»To vemo,« je rekel eden od domaćinov, mladec z živordećimi lasmi in moćan kot bik. »Obri so pobirali naše. Na vojno nas silijo.«

»Će noćete z Obri, ali ne bi šli proti Obrom?«

»No, šli bi,« je menil drugi. »Ali je tisto v dolini tvoja vojska?«

»Naša vojska je.«

»Ali si knez?« je nekdo mrko vprašal.

Przemislul ga je razumel. Knezov niso marali.

»Nisem, a sem vojvoda,« je rekel.

»Pravzaprav naše življenje ni dosti vredno,« je rekel rdećelasi. »Navelićan sem vsega, posebno potikanja. Vidim Obre in me prime, da bi planil nanje in se sam spoprijel z vso njihovo vojsko. Pa vem, da bi nič ne opravil in se potajim v hosti in čakam, kdaj bodo odšli. Jaz grem s teboj! Nekoć mi je itak poginitil! Pa že raje na vojni kot v skritem duplu!«

»Stopi sem!« ga je poklical vojvoda.

Rdečelasec je stopil od svojih in se nerodno približal vojvodovemu spremstvu. »Sedemnajst bratov in sester nas je bilo, zdaj sem samo jaz ostal v gradišču,« je rekel drugi. »Vsi, ki niso poginili, so se razkropili na vse vetrove. Zakaj bi še jaz ne pogledal, kakšno sonce drugod sije? Pojdem, če me vzamete!« In se je pridružil rdečelasemu.

Starec je gledal svoje ljudi in oni so neodločno gledali njega. Potem je stopil k Przemislu in mu slovesno rekel:

»Ali prisežeš pri dušah svojih prednikov, da jih ne snubiš za slabo stvar in da jih ne misliš spraviti v pogubo in v suženjstvo?«

Przemisl je dvignil svoj meč in položil desnico nanj.

»Prisežem ti pri dušah prednikov, pri svojem meču in pri svoji časti, da pošteno mislim!«

»Dovolj je, vojvoda, verjamem!« je rekel starešina in se mu priklonil. Obrnil se je k svojim. »Kdor more in hoče, naj gre za njim! Pošten človek je, kakršnih že leta in leta ni bilo v naše kraje! Pojdite za njim in bijte, bijte sovraga! In tudi druge pokličite in jim povejte in poslušajte mene, svojega starešino!«

Zdaj so skoraj vsi mlajši možje pristopili k Przemislu. On jim je obljubil orožja, česar so se posebno razveselili. To so bili mrki ljudje, toda utrjeni v neprestani nevarnosti, navajeni gladu in mraza. Poznali pa so tudi vso okolico, vsa pota, vedeli so, kod se največkrat potikajo obrska krdela in so bili zato še posebno dragoceni. Vedeli so pa tudi za druga gradišča, kjer so ljudje živeli podobno kot na tem, in na ta način je upal Przemisl, da bo še dobil novih vojakov za svojo vojsko. In če bi po končani vojni ne hoteli več nazaj v svoje pušče, bi mogli iti z vojsko na Češko, ki bi jih sprejela kot svoje.

V ranem jutru je prišlo še dokaj mladcev, ki so se pridružili Przemislovi vojski. Vojvoda se je čudil, odkod se jemljejo. Potem so mu povedali, da so si v gozdovih

izkopali zemljanke in živeli v njih, ter se prehranjevali z lovom in nabiranjem sadežev. V kraju so ostali samo starci, nekaj žensk in otrok, ki so se zgrnili okrog starega starešine, ki se je odločil, da bo ostal na svojem ljubljennem gradišču, dokler se mu ne izteče nit življenja.

Poslej je bila pot spešnejša in veselejša. Przemisel in Zoran sta sklenila, naj prišleci ostanejo skupaj. Sami so si določili poveljnike. Zagoreli, bradati, od gorja napol divji ljudje so bili kot strašen zid, ki bo podrl pred seboj vse, kar se mu bo postavilo na pot. Przemisel jih je gledal s tihim občudovanjem. V njih je bilo toliko mržje proti sovragu, da jim je bila pot premalo spešna. K njim so vso pot dotekali novi ljudje, ki so se tudi hoteli maščevati za prestane krivice in prelito kri. Ponekod so jih sicer gledali nezaupno, drugod pa so jih veselo pozdravljali, kot bi jih že zdavnaj pričakovali in so se jim trumoma pridruževali. Tako je Przemisel na poti nabral tisoč novih vojniki, strašnih in okretnih, ki se niso bali ničesar in so hlepeli po osveti.

Zdaj jih je bilo toliko, da se niso več skrivaj pretikali skozi deželo. Obri jih niso napadali, ker so tod hodili večinoma v majhnih krdelih in so se raje izmikali. Še ta krdela, na katera so naleteli spotoma, so ropala na svojo pest, saj je bila sicer vsa vojska pri kanu in je kan pustil le nekaj oddelkov, ki so križarili na konjih po obmejnem pasu dežele, kjer se je bal zlasti Bavarcev, čeprav jim je hotel biti zaveznik, verujoč njihoví obljubi, ko so mu radodarno ponujali lep del Panonije. Obrska krdela, ki so jih napadla, ali pa so naleteli nanje po naključju, so večinoma potolkli. Posebno vneto so bili Obre novinci, ki so se spotoma pridružili vojski. Iz njihovih rok noben Ober ni ušel živ. Imeli so jim mnogo plačati. Za toliko ropa, požganih selišč, za toliko prelite krvi in solza. Zdaj so se divje veselili, ko je prišel čas obračuna in so glasno vzklikali Przemislu ter se mu zahvaljevali, ker jih je vzel s seboj na vojno.

Vozovi z živežem so se čimdalje bolj praznili. Številna vojska je potrebovala hrane, ki je ni bilo kje vzeti. Przemisl in Zoran sta doma menila, da sta vzela dovolj žita s seboj, vendar se je izkazalo, da nista prav preračunala, kako dolga utegne biti pot in kakšne težave bodo nastale spotoma ter da bodo večji del hodili po deželi, v kateri se ne bo mogoče oskrbovati. Zdaj so se morali z jedjo že močno krčiti. Kakor došleci so tudi stari vojniki spotoma lovili divjačino in ribe, ki jih je bilo v rekah in potokih obilo. Przemisl se je zato od-dahnil, ko se je pokrajina pred njim odprla in so jih pozdravili lepi dvorci na gričih. Rodovitna pokrajina je pričala, da je tod obilo živeža in lepa gradišča so kazala, da se teh krajev še ni dotaknila vojna in da jim je neznano ropanje Obrov, ki so ga v drugih pokrajinah tako težko izkušali. Zato je z veseljem zajezdil z Zoranom in spremstvom na grič, kjer je stalo mogočno gradišče.

Tu pa je doživel novo presenečenje.

Starešina ga je sprejel neprijazno. Vkljub temu, da je bilo gradišče bogato in so se pasle po pašnikih velike črede živine, jih ni pogostil. Ko so izmenjali pozdravne besede, jim je celo rekel:

»Neznanci, pojdite, kamor vas vodi pot! Mi si nismo bratje in ne svatje.«

Przemisl je osupnil. Poklonil se je in rekel:

»Nisem vedel, da smo ti nezaželjeni gostje, sicer bi se tvojega gradišča v loku izognili. Ne zameri nam, vsiljivcem, takoj spet odjezdimo.«

Starešina se je zmedel. Pogrknil je in menil:

»Tako pa spet nisem mislil! Toda časi so taki, da ne moreš zaupati nikomur, ki ti kar takole pade v gradišče, ne da bi ga poznal, kdo je in odkod in kam gre.«

»Sloveni smo, kakor vi tukaj,« je rekel Przemisl. »Koder smo doslej prišli, so nas bili bratje po krvi veseli in marsikdo se nam je pridružil in šel z nami. Mislili smo, da imaš ti tudi kaj mladcev, ki so željni boja in jim je ljubše sukati meč kot čuvati ovce.«

Starešina je plosknil z rokama in žena zadružanka je pritekla z vrčem medicine, ki ga je ponudila Przemisl. Przemisl je vzel vrč, pil pa ni, ampak je čakal, kaj mu bo starešina odgovoril. Ta pa je nagubančil čelo in mrko rekel:

»Na kakšno vojno hočete? Na vojno z Obri? Smo že čuli nekaj o tebil Pazi, da te Obri ne izslede, ker ti bodo odrli kožo! Ti ne veš, kaj oni znajo, brat! Naši mladci pa ne bodo šli s teboj in če to misliš, bi bilo bolje, da bi te s psi pognal izpred gradu! Mi smo se z Obri pobotali. Dajemo jim desetino in vojnike, zato pa nas puščajo v miru.«

»Pobotali ste se z njimi?« se je zakrohotal Przemisl. »Kdo se je pobotal? Ti, starešina, ali ljudstvo, zadružani?«

Starešina ga je mrko pogledal. »Kar hočem jaz, to hočejo tudi zadružani!«

»Torej zadružanke hočejo, da njihovi sinovi služijo pod kanom in da jih goni v morije, da morajo na njegov ukaz ropati in ubijati Slovence, brate po krvi? Kar hočeš ti, to hoče vsa zadruga? Lepo si povedal! Pravi mož pravi: Kar hoče zadruga, to hočem jaz! In s takim naj pijem? Ne!« Przemisl je izlil medico na tla in odložil vrč. »Tu nimamo kaj iskati! Pojdimo!« je rezko velel svojim.

»Sramota nad tvojo glavo, izdajnik!« je zavpil Zoran, rdeč od jeze.

»S psi vas naženem!« je zahripal starešina.

»Ni treba, sami gremo,« je menil Przemisl in prvi pognal konja skozi ogrado.

Še tisti dan so k njemu prišli trije mladci in se mu poklonili.

»Vzemi nas,« so prosili. »Nočemo biti svojih in gremo raje s teboj!«

»Prodal vas je Obrom?« je vprašal Przemisl.

»Bogastvo si kopiči in se tresse, da bi mu ga Obri ne vzeli,« so povedali. »Iz zadružnega imetja se jim odkupuje z desetino, sam ne da ničesar. Obrske poveljnice

gosti in napaja, brati se z njimi. Že davno nam je vsem odveč, toda ne moremo si pomagati.«

Przemisl je pokimal in ukazal, naj jih uvrstijo v vojsko. Potem je vojska krenila dalje. Razumel je, da je pot tod nevarnejša kot v izropanih pokrajinah, ki so jih Obri strahovali. Vojska je šla skozi bogato pokrajino, toda ni se mogel približati gradiščem in ničesar dobiti od županov. Župani so se drug od drugega našli samovolje, skoposti in so zatirali ljudstvo in se bratili z Obri.

»Gorje ljudstvu, ki ga veljaki prodajajo tujcem!« je rekel Przemisl.

Vojska je bila zdaj številna in močna, toda izčrpana od dolge in nevarne poti. Na jugu so se pokazale visoke gore in Przemisl je vedel, da se bližajo Karantaniji. Zemlja tod je bila drugačna kakor široka stepa in gozdovi. Še trava in cvet sta vonjala drugače, drugače je pel veter v vrhovih dreves. Od planin je dihala hladno in sveže. Izmučeni ljudje so se oddahnili in sproščeno zadihali.

»Na cilju smo,« je rekel Przemisl, razjahal in se dolgo razgledoval po pokrajini, ki je bila podobna njegovi domači, pa vendar drugačna.

Utaborili so se in počivali. Vojska je brezskrbno kurila ognje, tu se jim ni bilo treba bati. Naslednje jutro pa so opazili oblak prahu, ki se je bližal. Rogovi so zatrobili in vojska se je pripravila na napad, preseščena, od kod naj bi prihajal napadalec. Morda bavarsko krdelo? Ko pa so prihajali bliže, so spoznali da imajo pred seboj Slovence.

Naproti jim je zajezdil Przemisl in spoznal Boruta, obdanega z dvajsetimi mladci.

»Pozdravljeni, bratje!« je vzkliknil Borut in povesil meč v znamenje spoštovanja.

Przemisl je razjahal in objel mladega moža.

»Dolgo ste nas čakali,« je rekel.

»Pravi čas ste prišli,« je odvrnil mladi poveljnik. »Knez Valjhun vas pozdravlja in prosi, če bi nam pomagali. Bavarci so nam iztrgali važno mesto.« Začel je praviti, kako so Bavarci po spretno zasnovanem napadu vzeli Lienz.

Przemisl je ukazal takoj trobiti za pohod. Vojska se je dvignila na pot. Vojvoda Przemisl in Zoran sta zajezdila k Borutu.

»Vodi nas,« sta rekla.

Kopita sta zatopotala po trdi zemlji in vojska je šla proti sovražniku.

Kmalu potem, ko so vojvode odšli z vojsko in je začelo prvo listje rumeneti, je umrl knez Krok. Izdihnil je na svojem knežjem stolu, podpirajoč si glavo z desnico. Ljudje so se ga bali dotakniti, videti je bil, kakor bi spal. Oplazile so ga zle moči. Šele, ko je prišla Teta in videla, da je mrtev, so ga upali odnesti s stola. Položili so ga na oder in ga pokopali z velikimi častmi.

Še tisti dan, ko so kneza pokopali in praznovali stravo, so se starešine vznemirjeni zbrali v posvet. Dežela je osirotela, brez kneza in v zapletljajih vojne bi lahko postala plen prvega, ki bi stegnil roko po njej. Veljaki so zaskrbljeno razmišljali, kaj je storiti. Že davno se je govorilo, da bodo posadili na knežji stol knezovo najmlajšo hčer Libušo, toda tedaj niso mislili, da bo knez umrl tako iznenada. Zdaj je bilo težko misliti, kako bo v nemirnem času vladalo deželi šestnajstletno dekletce. Nekdo je omenil, da ima knez vendar tri hčere. Če bi postavili za kneginjo Teto — modra je, službi bogov se je posvetila, znala bi vladati! Ne, so odbili veljaki, tega ne morejo storiti. Svečenica se ne bo mogla, kneginji pa je treba moža, ki bo znal vo-

diti vojske in bo skrbel za varnost svojih plemen. Na dvoru mora zrasti nov zarod iz te stare, plemenite krvi. Toda Libuša je res mlada, skoro se ji niso upali izročiti oblasti v roke. Po drugi strani pa jim je spoštovanje pred umrlim knezom in njegovim rodom branilo, da bi pustili, da bi kneževska čast prešla na drug rod. V tem so bili velikodušni, nihče od njih ni mislil, da ima morda moč in pravico zasesti stol, ki je čakal prazen. Domačih razprtij za nasledstvo se niso bali, vedeli pa so, da bi se stvar zamotala, in še kako čudno zamotala, če bi se vmešali tujci. Morali so pohiteti, zelo pohiteti, dokler Nemci še niso vedeli, da je dežela brez vladarja.

Tedaj, ko je ležal knez na mrtvaškem odru, je Hrudošu burno zaigralo srce. Ne, ni mislil, da mu bo šlo vse tako po sreči, ni mislil, da bo stari knez tako kmalu umrl. No, zdaj je mrtev, strle so ga skrbi in negotovost, bojazen in slabost in zle sile so ga oplazile že vsega izmučenega. Postavili bodo Libušo za kneginjo in po njej bo prišel na vrh Hrudoš. Przemisl je daleč, na vojni, morebiti se sploh ne bo vrnil, in to bi bilo najbolje. Hrudoš je sklenil, da bo pohitel. Ne sme čakati in pustiti, da bi se vojvoda vrnil in zamotal celo zadevo. Res od tistega večera, ko so bili zbrani Zoran, Przemisl in Kresimir ni nikoli več govoril z Libušo o ljubezni, a to ga ni motilo. Vse pride ob svojem času in ta čas je zdaj dozorel.

Libuša pa je bila vse dni po očetovi smrti pogreznjena v žalost, skoro že v obup. Čutila se je osamljena. Vedela je, kaj se dogovarjajo velmožje, vedela, da ji bodo dali kneževski plašč in jo postavili za vladarico. Od daleč so prihajale do nje besede starešin in včasih je razločila celo svoje ime. Tesno ji je bilo pri srcu. Saj je zmeraj vedela, da bo nekoč kneginja, zaradi tega so jo tudi poučevali v deželnih postavah, toda zdaj, ko je bila odločitev čisto blizu, se ji je zdelo, da so njena ramena prešibka, njena volja preslaba, da bi mogla

sprejeti veliko odgovornost. O, rada bi se povzpela kakor na krilih nad vse, kar jo je tlačilo, pa ni mogla! V svojem mladem, komaj prebujenem srcu še ni dog-nala pravde za svojo ljubezen, zdaj naj pa postane zapovednica plemenal

Bolj kakor kdaj si je želela, da bi bil Przemisl doma. Ko bi zdaj prijahal na dvor, stopila bi k njemu in mu ponudila naj postane knez. Postavila bi se pred velmože in rekla, naj si izberejo njega, najvrednejšega iz svoje srede. Ali bi... bi res to storila? Morebiti pa ne! Njen rod je izhajal brez vrzeli od vojvode Čeha, ki je osvojil te pokrajine. Ob tem se je v njej dramil ponos in prisilila se je, da bi bila vredna potomka slavnih prednikov. Sedela je v veliki veži in molčala in potrpežljivo čakala, kaj bo odločil zbor. Njen dekliški, še zoreči obraz se je zresnil, kazala je nekaj knežjega dostojanstva.

Medtem pa so se velmože na dvorišču pogovarjali o važni odločitvi. Zborovanje je vodil Kresimir.

»Velik knez je bil, težko bi mu našli enakega,« je govoril, »ne smemo storiti sramote njegovemu rodu in izročiti kneževske časti v druge roke.«

»Tega ne smemo,« so odgovarjali zborovalci.

»V starih časih so pogosto vladale tudi kneginje, niso bile slabše ko moške,« je govoril Kresimir. »Torej izberimo eno knezovih hčera. Teta je na vrsti po starosti, toda ona je svečenica in ponujene časti bi morebiti sploh ne sprejela.«

»Tako je,« so pritrjevali zborovalci.

»Kazi ne misli na to, da bi postala kneginja,« je rekel Kresimir.

Ostala je Libuša, ki še ni dopolnila sedemnajst pomladi.

»Premlada je še, saj ne bo znala voditi dežele,« so menili nekateri.

»Izvedena je v postavah bolj kot vsak mož! Vse deželne postave zna na izust in vam jih lahko pove!« je rekel Kresimir.

Vkljub temu je Kresimira samega močno skrbelo. Libuša je bila res tako mlada! Stari župan je še nikdar dodobra ni pogledal in ko jo je te dni videl hoditi po dvoru z bledim licem, vso žalostno in z očmi, rdečimi od joka, se je skoraj zbal misli, kako bo ljudem zagovarjal svoj sklep, naj jo okličejo za kneginjo, za vladajočo kneginjo. Na koga naj se opre? Saj je prav gotovo, da se je ne bodo dovolj bali in je ne dovolj spoštovali! Ko bi se le Przemisl in Zoran vrnila, potem bi ji že stopila ob stran, da bi ji sovražniki ne mogli do živega! V dvomih in skrbeh ga je posebno potrdilo to, da je vstal župan Žižka in govoril:

»Dobre žene in dobrega konja ne preplačaji! Zakaj bi torej ne imeli kneginje, ki bi bila dobra in modra? Jaz glasujem zato, da okličemo Libušo za kneginjo!«

Kresimir se je živo spominjal, kakšne zdrahe je povzročal Žižka tedaj, ko so večali zaradi vojne in pomoči Valjhunu. Ali ni bil prav on tisti, ki je hujskal župane, da so odrekli pomoč, ki se je prav zaradi tega zavlekla in tako težko izvedla! Če torej zdaj Žižka soglašja s tem, da bi oklicali Libušo, ga gotovo vodijo samoljubne misli. Seveda, lahko mu bo potem vsiljevati svojo voljo v zboru, ki ga bo vodila mlada kneginja, namesto modrega starega kneza! Če se ni zbal Kroka, kaj bi se bal mladega dekleta?

Razgovarjali so se do poldneva. Potem so poklicali Libušo v zbor in ji povedali, da bi jo oklicali za kneginjo, če je je volja in če obljubi, da bo vladala ljudstvu pravično in dobro, da bo branila njegove svoboščine in mu ne bo nakladala bremen.

Libuša je stala med njimi, polna odločne volje, ki je do tega dne ni poznala. Pogumno je pogledala stare velmože, ki so sedeli okrog in jo napeto opazovali. Ni se ustrašila njihovih starčevsko resnih, presojujočih pogledov in je odvrnila:

»Gorje deželi, ki nima pravičnega, hrabrega in modrega vladarja! Jaz bi želela naši deželi, modrega, pra-

vičnega in hrabrega! Jaz to nisem, a rada bi bila. Če pa mislite, da morem vkljub temu voditi deželo in skrbeti za blaginjo ljudstva, jo bom z vašo pomočjo vodila.«

Starci so se zamislili in vsak zase premlevali njene besede. Drug za drugim so dvignili glave in rekli, da je modro govorila. Skromnost je lepa čednost za kneze in kaže na modrost. Dovolj je modra za svojo starost, z leti in izkušnjami pa ji bo modrost zrastle. Nikogar več ni bilo, ki bi imel resen ugovor zoper njo in tako so sklenili, da jo bodo oklicali za vladajočo kneginjo.

Ko je bil razgovor o tem pri kraju, je vstal izmed mož Hrudoš, ki je ves čas molčal in poslušal. V zboru ni imel glasu, ker je bil še premlad in ni bil veljak. Zdaj pa se je s tihimi stopinjami približal Libuši, si odpasal meč, ji ga položil pred noge in zdrsnil na kolena.

»Kneginja!« je vzkliknil in dvignil pogled k njej. »Naj bom jaz prvi, ki ti položi meč k nogam in ti priseže zvestobol! Ta meč je služil tvojemu očetu, vzvišenemu knezu, naj služi odslej prav tako zvesto tebi! Kneginja, če ti bo treba moje pomoči, pokliči me, tudi krvi mi ne bo žal zate!«

Možje so vstali s sedežev in gledali nenadni prizor. Libuša se je zmedla. Ni vedela, kaj naj reče tu, pred tolikimi možmi, ki so pravkar sklenili, da bodo svojo in vsega ljudstva usodo položili v njene roke. Vendar je sklenila ravnati pravično in možato. Sklonila se je, pobrala Hrudošev meč in mu ga vrnila.

»Hrudoš, slišala sem tvojo prisego,« je rekla resno in dostojanstveno. »Vzemi svoj meč in služi z močjo in umom, ne meni, ampak vsemu ljudstvu!«

Dvignila se je in odšla v dvorec, ne da bi še čakala na besedo.

»To bo velika žena!« je vzkliknil nekdo.

Kresimiru so od jeze drgetale ustnice. Zbal se je.

»Ali bomo imeli modro kneginjo ali ne? Zakaj sem govoril? Ali me je prijateljstvo do Kroka zavedlo na napačno pot? Morda bi bilo bolje, ko bi ne bil vzdignil

glasu zanjo? Kdo nam bo vladal: Krokova hči ali izdajniški razuzdanec?«

S še večjo zaskrbljenostjo je gledal, kako so mladi plemenitniki in sinovi veljakov, ki se niso smeli udeležiti posvetovanja, ki pa so skrbno prisluškovali, obkrožili Hrudoša in ga trepljali po ramenih.

»Tudi mi ji bomo položili meče pred noge, ko jo bodo oklicali za kneginjo!« so rekali.

Hrudoš se je smejal med njimi in bil kljub Libušinemu suhoparnemu odgovoru videti kaj dobre volje.

Od tistega dne se je dvor začel pripravljati na postavitve nove kneginje. Starešine so čakali, kdaj bodo prišli poslanci iz Regensburga. Saj zdaj so gotovo tudi tam že vedeli o knezovi smrti in sklenili svoje. Poslanci iz Regensburga so res prišli, vodil jih je Borut. Toda prišli so čisto miroljubno, brez zahtev, in so prinesli knežje darove: svilen haljo dopetačo, zapestnico in srebrno jabolko, tako lepo izdelano, kot bi bilo naravno. To so bili sosedski kneževski darovi miroljubnosti, sprave in dobrih želja. Ko je Kresimir zvedel zanje, se je spet ustrašil.

»Hrudoš in Nemci! Dobro vedo, kaj počno! Prodal jim je Libušo, preden jo ima sam!«

Kresimir se ni motil. Borut je Hrudošu rekel, da misli regensburški knez, kako prav je in pametno, ker so oklicali tako mlado dekle za kneginjo in da mu je knez posebno zabičil, naj ne pozabi povedati Hrudošu, da je zdaj prišel zanj pravi čas! Več knez ni rekel, toda Borut je s svojim mežikanjem in zvijanjem brezzobih čeljusti in ustnic povedal Hrudošu več kot še tako zgovorne besede. Hrudoš še vedno ni maral Boruta. Jezilo ga je, da noče kar nič opaziti, da mu namenoma kratko odgovarja in se malo meni zanj. Vedel je, da ga je Borut, ves lisičji, spregledal, in da se mu le pretvarja in mu kaže prijazno lice.

Bližal se je dan, ko je bil določen za slovesen oklic. Od vseh strani so prihajali na konjih in peš gostje v

Višegrad. Ljudi se je trlo, konj je bila polna staja. Vsi so prinašali darove, ki so jih poklanjali bodoči kneginji in se ji priporočali. Starci so jo vendar gledali z nezaupanjem in ko so bili sami med seboj, si niso prikrivali skrbi.

»Ej, ženska in tako mlada!« so rekali in zmajevali z glavami.

»Ne bomo dolgo imeli miru,« so zlovešče prerokovali. »Sovražnik bo kmalu obračunal z deželo, ki ji bo vladala žena.«

To je bila resnično huda skrb. Kar pleme pomni, se še ni zgodilo, da bi mu bila kneginja tako mlado dekle.

Drugi so spet trdili drugače.

»Počakajte, še presukala nas bo!«

»Ženska ima mehkejšo roko, tudi kadar udari,« je menil župan Žižka. »Na vojne ne bo hodila, živeli bomo v miru.«

»Dokler nas bodo Franki pustili,« je zamrmral Žitovit, župan, ki je imel v Frankih nevarne in zelo bližnje sosedo. Njegovi mladci so se več kot enkrat na obmejnih pašnikih pobili s frankovskimi pastirji. In najhuje je bilo, da oni niti pravi Franki niso bili, ampak Sloveni, bratje po krvi, ki so si jih Franki zaslužnjili, pa jim niso vzeli samo zemlje, ampak so jih prepojili s trupom svojih šeg, svoje vere in včasih celo jezika. Med ljudmi onstran so bili izrodki, ki so se vdinjali Frankom in branili zaslužnjeno zemljo pred brati Sloveni in tisti so bili dostikrat hujši kot Franki sami. Postalo je splošno znano, da so odpadniki hujši kot rojeni Franki in odpadnikov se je ljudstvo najbolj balo in jih najbolj sovražilo.

Kresimir, sam ves v skrbeh, se je primikal k Žitovitu in ga pol tolažil, pol mu tožil. »Franki nas ne bodo ugnali. Toda skrbi me nekaj drugega. Kneginja se bo možila in Hrudoš... bogovi naj nas čuvajo, da bi ta sedel na knežji prestol.«

Žitovit mu ni jemal skrbi, ampak mu jih je še večal. »Hrudoš je bil nekoč moj gost, ko je potoval v Regensburg in ko se je vračal, pa mi že tisti čas ni bil po volji. Polizan dvorjan, kakor kak tujec!«

»Še hujel Izdajnik!«

»Tega pa vendar ne,« je rekel Žitovit in se odmikal. Ni mu bilo prijetno, da sta o tem spregovorila. Vedel je, da je Ljutica nekoč snubil Kresimirovo hčer za Hrudoša in da se je ta ženitvi, ki so jo sklenili starši, uprl, kar ni bil običaj. Morda ga Kresimir samo zaradi prizadejane sramote mrzil. Kdo bi vedel?

Kresimir pa je tiščal v znanca. »Naj bom bedak, tolikšen bedak, da mi bodo rogovi zrasli, če ni res, kar trdim! Izdajnik je Hrudoš! Od kod ima toliko denarja? Videl sem pri njem srebrne tolarje, videl sem frankovske zlatnike. Od kod jih ima? Od kod?«

»Ne govoriva o tem, saj ga kneginja ne bo jemalal. Zanja bodo vprašali kneževski sinovi in vojvode, nikaar županov sin, kar je Hrudoš! Danes so drugi časi kot v naši mladosti. Takrat niso toliko spraševali za rod in kri, zdaj pa je to prišlo v veljavo!«

Zdaj je tudi Kresimir umolknil in oba starca sta molče sedela, zatopljena v spomine na lepe stare čase, ko še ni bilo čudnih stvari, ki zdaj vznemirjajo deželo.

Zvečer so goreli po dvorišču in po okoliških travnikih tako številni ognji, kot bi okrog Višegrada tabo-rila vojska. Najodličnejši gostje so sedeli pod staro-davnimi lipami na dvoru in mednje je prihajal Slavoj z goslimi pod pazduho. Slavoj je imel čez glavo dela. Po ves dan je sukal rezbarski nož in rezljal in dolbel v mehko lipovino in belo javorovino. Dvorec se je mladil pod njegovimi spretnimi rokami. Okrasil mu je pročelje, izrezljal je nov naslon na steni, kjer je stal knežji stol in ob vhodu v двореc je rastlo preddverje, lepo, da v vsej deželi ni bilo takega. Zvečer pa, ko so se mu pomagači razleteli na vse strani, je tudi sam odložil

delo in prijel za gosli. Sedel je pod lipo in se pomešal v pogovor mož.

»Libuša ne bo prva kneginja v našem rodu,« je rekel. »Ali hočete, da vam zapojem staro pesem, ki pripoveduje o kneginji Zorislavi, kakor zvezda danica lepi in modri in hrabri?«

Med starimi možmi so bili nekateri, ki so se spominjali povesti o kneginji Zorislavi in so poznali nekaj odlomkov pesmi, ki je bajala o njej. Toda to je bilo davno pred Samom, ki, kdo ve zakaj, te pesmi ni maral in so jo prepevali samo ob večerih po oddaljenih gradiščih, tako da je že skoraj umirala v ljudskem pomnjenju.

»Daj, Slavoj, zapoj!« so mu rekli in Slavoj je potegnil po strunah.

V težkem in hudem boju je poginil knez, Zorislavin mož. Sli so ji prinesli žalostno vest in ji povedali, da se bo vojska razbežala na vse strani in da nihče več ne zadržuje sovražnika, odkar je poginil knez. Kneginja Zorislava pa

»V zibelko je dete položila ...

in je oddirjala na bojno polje. Tam je vojska brez poveljnika obupovala in bi se skoraj na vse vetrove razbežala. Ko pa je kneginja prišla med vojsko, so se začeli sramovati svoje strahopetnosti in so spet prijeli za orožje. Kneginja Zorislava se je postavila na čelo svoje vojske in je pognala konja v najhujši metež.

*»Ko bije ona v levo stran,
sovrag na desno stran beži,
če se na desno zavihti,
po zraku švigne ostrí meč,
vsakrat tri glave odrobi.«*

Ona bije z mečem na levo in desno in ko spet padejo tri glave;

*»prva je padla glava vojvode,
ki je vodil strašno vojsko,
druga je glava Ruslanova,
Ruslanova, izdajnika,
tretja je glava knežjega sinu
iz mogočnega, visokega rodu.«*

Slavoj je pel in starci so v ritmu prikimali. Pesem jih je zazibavala v sanje, zbudjala jim je mladostne spomine, dramila v njih vesele nade. Kar dih so zadrževali, ko jim je sloveči knežji pevec pel:

*»Bežal je premagani sovražnik,
bežal daleč iz dežele naše,
za njim ostajali so tropi mrtvih,
ležali so kot snopje za ženjico
v bogatih letih, letih plodovitih ...«*

Z bojišča je gledal sovražni knez, ki je izgubil vojsko, gledal je in se čudil, kaj se tako blešči nad bojnim poljem, kakor bi luč plavala nad njim. A to je bilo le Zorislavino lepo lice. Ko je zmagoslavno vojsko privedla domov, so jo oklicali za kneginjo, ker pleme ni imelo hrabrejšega moža od te žene. Potem so jo začeli oblegati snubci. Trije so prišli od vzhoda, vsi trije v svilenih haljah, prinesli so ji svile v dar. Trije so prišli od zapada, vsi v srebu, prinesli so ji srebra. Trije so prišli z juga, vsi so bili v zlatu in zlata so ji prinesli v dar. Ona pa je vse snubače zavrnila.

*»Vrnite se v kraje daljne, tuje,
vrnite se na vzhod kjer sonce vstaja,
vrnite tja, kamor k počitku lega,
vrnite se na topli jug brez zime!
Ostati hočem jaz pri ljudstvu svojem,
plemena svoja hočem varovati,
nad mirom njihovih ognjišč bedeti ...«*

Starce je pesem ganila do solz, skrivaj so si jih brisali. Potem so začeli mladim, ki so se potikali med njimi in poslušali pevca, pripovedovati, kako čudovito je bilo vendar v starih časih. Oj, še v časih njihove mladosti je bilo vse drugače kot je dandanašnji! Ljudje so bili hrabri in zvesti, loki so prožili pšice dalje kot danes, kruha in medice in ola je bilo več...

Mladina se je starcem prizanesljivo nasmihala. Starci vedno hvalijo čase svoje mladosti, toda mladi jim ne verjamejo. Oni vedo, da je življenje zdaj, prav zdaj lepo, čeprav divjajo vojne in junaki legajo v grob.

»Da, Zorislava,« vzdihne nekdo, ki mu pesem ne gre iz misli.

»Taka bo naša Libuša!« meni Slavoj. »Pomnite: tudi o njej bodo še pesmi peli.«

Starci pokimajo in se spogledajo. Vidijo: lep večer je in od vseh strani done pesmi. Ej, ne oklicujejo vsak dan novega kneza! Pa se še sami razveselijo in upajo na dobro.

»Ej, hej, heja, hoooojaaaa!« Nekdo priskače po dvorišču, spretno se ogiba ognjev in sedečih gostov, ploska z rokami in vzklika, cepeta z nogami in poskakuje tako živahno, da se vsem zahoče plesa.

»Prostor za kolo!« kličejo.

Kakor bi trenil so odnesli lesene koze, na katerih so se ščeperili mehovi medice, odvalili so čoke, na katerih so ležale deske, ki so nadomeščale mize in se uvrstili v kolo. Zdaj se je zbrala truma godcev in igrajo, da se jim lica napihujejo. Stiskajo mehove pod pazduhami, drugi pa tolčejo po kotličih, da odmeva daleč čez reko. Mladina vzklika in se vrti, da ji ni mogoče slediti stopinj. Veselje prekipeva in Višegrad odmeva od vriskov.

Kresomir in Žitovit sta okobal sedla h kozi z mehom medice. Kolikor bolj pijeta, bolj jima ginejo skrbi. Kresimir vidi Hrudoša, kako pleše kolo, drži za roko Kazi in se dvorljivo, z nasmeškom obrača k njej, pa mu ne zameri. Pozablja na vse, tudi na zdrabo, ki ju loči. Sicer pa

Vladislav Klenovič snubi njegovo hčer, da bi popravil bratovo krivico. In kakor je Kresimir prej trdovratno odbijal snubače, se zdaj mahoma odloči, da mu jo bo dal.

Morda nocoj edina Libuša ni vesela. Sloni v veži in gleda skozi odprta vrata v veseli vrvež. Vse to je njej na čast. Kako se ljudje veselijo, in celo stari možje! Ona pa čuti, kako beži od nje mladost in kako jo mrzlo in trdo oklepa jarem dolžnosti, ki ji bo jutri legel na pleča. Kako ga bo nosila?

Preko mize visi kneževska obleka, v katero jo bodo jutri oblekli. Dragocena je, vsa izvezena, in s tako bogatimi okraski, da take še nikoli ni videla. Pristopi k mizi in plaho potipa rob dragega plašča, ki jo bo zagrinjal od vratu do peta. Z dekliško radovednostjo tipa dragoceno, mehko tkanino in za hip se razveseli, kakor se je veselila nekoč, kadar so ji prinesli novo oblačilo. Potem pa izpusti tkanino in se spet zamisli. Čudno je. Nekoč je sanjala, da jo bodo oblekli v nevestino obleko in jo združili z nekom. Takrat še ni vedela, kdo naj bi to bil. Potem je spoznala, da bi to smel biti le eden, Przemisl. Zdaj pa je namesto nevestine dobila kneževsko opravo. Ona, ki je še tako mlada! Kako jo bo nosila, kako bo vladala svojemu ljudstvu?

Kako je Slavoj pel? Obnavlja v spominu pesem. Prihajali so snubci, ki so ji nosili svile, srebra in zlata v dar, ona pa jim je rekla:

»Vrnite vsak v svojo se deželol«

Pesem ji je povedala mnogo. Pesmi rastejo iz ljudstva, iz njegove sreče in nesreče. Morda tudi iz njegovih želja, iz pričakovanj. Največ pesmi poje o knezih in junakih, ki so se dvignili visoko nad ljudi. Vsi so tako močni, modri, dobri in plemeniti. Ljudstvo jih hoče imeti take in zato je take ustvarilo v pesmih. A morda je težko biti dober, moder in plemenit... In morda je to zelo

težko dekletu, ki še radosti mladosti ni spoznala, pa ji že nalagajo na pleča težko breme odgovornosti za vse pleme...

Z dvorišča prihajajo veseli vzkliki. V kolu se vrti Kazi, ki upa in čaka in ljubi Vitogoja. Vojna se bo zmago-slavno končala, prišel bo ponjo in jo odvedel v svojo deželco. Tam bo kneginja, dobra žena ob strani močnega in hrabrega moža. Ona pa, Libuša, se ne bo mogla opreti na nikogar. Ona nima moža, morda ga nikdar ne bo imela. Ljudstvu bo morala biti mati in oče, vojvoda in pravičen, moder sodnik. Kje naj išče pomoči, na koga naj se opre? Oh, zakaj je tako težko, zakaj je vse tako nejasno, zakaj tako pritiska na njeno mlado dušo in jo hoče streti? Koliko časa pa je že minulo, odkar se je sama smejala in se vrtela v kolu? Zdaj se ne bo več, nikoli več! Kneginje se ne vrte v kolu in ne posedajo med mladino! Saj je pravkar Hrudoš sedel ob njej, ji pel pesmi in ji govoril o ljubezni! Zdaj je tudi to minilo. Nikoli več se ne bo prisrčno smejala njegovim vratolomnim umetnijam na konju. Čaka jo dolžnost, težka dolžnost...

Libuša naslanja glavo v dlani in se poslavlja od mladosti. Lepša je v njenih otožnih mislih, kot je bila v resnici. Pozablja na težke dni, pozablja, kako jo je srce bolelo, odkar je zagledala Przemisla in odkar je začutila, da je vojvoda daleč od nje, da se je morda niti z mislijo ne dotakne. Zdaj mora tudi na to pozabiti. Przemisel je vojvoda in ljubo ji bo, če ji bo položil meč pred noge, kakor je včeraj storil Hrudoš. Na njegov meč se bo morala opreti, ne samo ona, vsa dežela se bo morala opreti nanj. In verjame, da ne bo odrekel, zaradi spomina njenemu očetu in zaradi poštenosti in zvestobe. A nikdar, nikdar več ne bo mogla sanjati, da bi jo prijel za roko in se zavrtel z njo v kolu, kakor se je nekoč zgodilo, še preden je moral na vojno. Nikdar več... Ta misel tako boli!

Kakor prikazen iz sanj zdrsne k njej Teta. Libuša jo pogleda. Tako malokdaj spregovorita besedo, kot bi si ne bili rodni sestri. Teta živi za svoje bogove in pozablja na življenje, pozablja, da je mlada, pozablja, da je nekeč vžigala hrepenenje. Zdaj pa se bliža Libuši. Nasloni se na mizo v svoji beli svečeniški halji in se ji rahlo dotakne roke. Kako mrzla je njena roka! Kakor bi se nikoli ne pretakala v njenih žilah mladostno topla kri!

»Sestra, misliš, da te jutri čaka velika čast?« poizveduje oprezno.

Libuša se začudi. Odkima.

»To je dobro,« pravi Teta. »Bala sem se, da boš vsa omamljena od časti, ki ti jo hočejo izkazati. Biti kneginja je težko.«

Libuša gleda sestro. Zdi se ji, da ji je nocoj Teta bližja kot vse življenje doslej. Morda je to zato, ker nima očeta ne matere, nikogar. Sama je in samo stari možje so ji prijatelji.

»Teta, priporoči me varstvu bogov!« prosi.

»Priporočila te bom. Bogovi so mogočni. Toda bogovi pomagajo le tistemu, ki je dober in pravičen. Kdor pa je slab in pade, ga bogovi pahnejo še globlje. Ne pozabi tega, sestra!«

Libuša gleda resnobno svečenico in skuša doumeti njene besede.

Teta se ji nasmehne in prisede k njej. Toplo, sestrsko jo prime za roko in ji pravi s čisto drugim glasom:

»Libuša! Ti si Krokova hči! Bodi vredna hči svojega očeta! Daleč nazaj sega slava našega rodu. Glej, da ne bo s teboj zatonil! Bala sem se, kaj bo nastalo v deželi, ko je umrl oče in sem prosila bogove pomoči. Glej, vse se dobro obrača. Mlada si še, toda dobro pazi, koga boš poslušala! Ogibaj se tistih, ki ti priliznjeno govore! Taki nosijo v srcu grde naklepe! In če ti bo hudo, jaz sem ti vendar sestra, kajne?«

Nato jo je pustila samo in odšla tako hitro in tiho, kakor je prišla.

Počasi Libuša razumeva, kaj ji je nocoj hotela povedati Teta. Kneževska čast in večni bogovi, poštenje in odločnost, da, vse je povezano med seboj. Treba je znati prav ravnati, potem je vse dobro.

In vendar ji je hudo. Spet gleda težko, izvezeno obleko. O, ko bi mogla jutrišnji dan odriniti! Toda čuti: mora se zgoditi! Čakanje bi utegnilo škodovati! Po njej bo kneževska čast ostala v rodu! Ona mora nadaljevati pot, po kateri je hodil oče!

Moč v njej raste in se krepi. Umeva, da mora pozabiti nase, da mora pokopati nedoživete sanje svoje mladosti. Vse tisto je minilo. Kneginja mora postati, vodnica ljudstvu! Sreča ljudstva bo njena sreča in njegovo gorje bo njeno gorje. Zdaj sta ona in ljudstvo eno.

Skozi vrata prihaja glas gosli. Hrudoš glasno vriska, izmed vseh razpozna njegov zvonki glas. Naj vriska, zdaj ne vriska več njej. Nikoli več ji ne bo. Vse to je ostalo za njo in na vse bo ostal samo trpek in vendar lep spomin.

Visoko vzravnana stopi v notranji dvor.

Naslednji dan so slovesno oklicali Libušo za kneginjo.

Od vseh strani so se zgrinjale trume ljudstva. Prihajali so vojniki, vsi v popolni bojni opravi, kakor bi jim bilo iti na vojno. Vsaka zadruga je prišla posebej in zadružni starešine so bili ponosni, če so videli, da se njihovi mladci morejo kosati z drugimi prišleci. Vsak starešina se je postavil na čelo svojih ljudi. Starešine so oblekli dolge plašče, čez rame so jim viseli medvedji kožuhi. Veličastni so bili ti starci z dolgimi bradami, vsi osiveli, pa še vedno z mladostnim ognjem v očeh. Obraze so jim križale brazgotine, dobljene v bojih, ko so branili svobodo svoje dežele. Nekateri starešine so se morali opirati na drenove palice, ker jih od starosti noge

niso več nosile. Vsi pa so zaskrbljeno gledali mlado kneginjo in marsikateri je zmajeval z glavo.

Ogenj na žrtvenikih je visoko plamenel in používal butare lipovega lesa, vrbovih šibin in dišavnih zeli. Bogovi so stali nad žrtveniki, vsi prenovljeni in blesteči. Že nekaj dni prej so jih sneli s hišnih žrtvenikov in iz svetišča, čistili so jih in prali v bistri Vltavi, da bi vzela z njih prah in saje, ki so se nabrale v dolgih letih, odkar nihče ni motil njihovega počitka na visokih podstavkih. Zdaj so se bleščali in bili videti vsi svetli in prijazni. Z radovednim nespoštovanjem so jih gledali podobarji-samouki in ugibali, kako bi nekaj od njih odnesli domov. Toda težko je bilo vtisniti lesu podobo, kakršno mu je znal dati podobar in godec Slavoj, ki je imel posebno lahko roko in bil tako domiseln, da mu v vsej deželi ni bilo para. Roj svečnikov iz vse dežele se je priklanjal pred žrtveniki, na katerih je ogenj používal mlade junce, prvence ovčje črede in poljske sadeže. V ranem jutru so se začele daritve in se končale šele, ko je sonce stalo že najvišje.

Po končanih daritvah so povedli Libušo na kneževski prestol, ki ga je za to priliko Slavoj okrasil z novim, umetelno rezljanim zaslonom. Pred prestolom je mlad vojniki zatrobil v rog in odzvali so se mu trobači od vseh strani. Zvoki rogov so trepetali in se razlivali daleč v pokrajino, vso obsijano s soncem; na njej so že bdele sence zgodnje jeseni. Ko so trobači nehali trobiti, se je približal zbor mladih deklic v belih platnenih oblačilih in pel pesmi, zložene nalašč za ta dan. Nato so se deklice umaknile, k Libuši pa je pristopil Kresimir, ves slovesen, malone mrk. Poklonil se je ljudstvu in glasno vprašal:

»Ali je volja ljudstva, da okličemo za knegfnjo Libušo, hčer slavnega kneza Kroka, potomca slavnega Čeha, ki je zavojeval deželo, v kateri živimo?«

»Hočemo!« so odgovorili starešine, ki so obkrožili prestol.

»Da, hočemo!« so se oglasili župani.

»Libuša naj bo kneginja!« je vzklikalo ljudstvo in se prerivalo, da bi od blizu videlo slavnost in bodočo kneginjo. Kaj takega redko doživiš in vidiš in starci, ki so pomnili, kako so oklicali Kroka, so to ob večerih pripovedovali mladim, ki se niso mogli načuditi pripovedi o velikih slavnostih, ki so bile tedaj v Višegradu.

Zdaj se je Kresimir obrnil k Libuši.

»Ali hočeš svojemu ljudstvu vladati dobro in pravično? Ali obljubiš in prisežeš, da ga boš branila pred vsemi sovražniki? Ali obljubiš, da ne boš nikoli sklepala dogovorov s tujci, ki bi mogli ljudstvu škodovati? Ali prisežeš to pred vsem ljudstvom in pred večnimi bogovi?«

»Prisežem!« je glasno in odločno rekla Libuša, dvignila desnico in pobledela prav do ustnic.

»Ali prisežeš, da ne boš spreminjala starih postav, da ne boš vsiljevala ljudstvu novih običajev, prevzetih iz tujine, da ga boš branila pred tujimi verami?«

Spet je Libuša glasno in jasno izrekla prisego.

»Ali obljubiš, da boš v vsem vprašala za svet starešine in se nič ne bo zgodilo proti njihovi volji in odločitvi, ker po starešinah si vlada ljudstvo? Ali obljubiš, da bo o vsem odločal zbor, kakor je navada od pradedov sem?«

Libuša je dvignila roko k prisegi.

Zdaj je Kresimir zavpil tako glasno, da je njegov glas dosegel najbolj oddaljene v množici:

»Ljudstvo je čulo tvoje prisege in te oklicuje za svojo kneginjo!« Globoko se je priklonil. Za njim so se poklonili vsi starešine in ostali sklonjeni, priklonili so se župani in vse ljudstvo je upognilo hrbet pred kneginjo v znamenje pokorščine.

Libuša je videla sklonjeno ljudstvo. Odstopila je od prestola in se sama poklonila do tal. Ljudje so se vzravnali in začudeno gledali. Ona pa je rekla:

»Ne vi meni, jaz se vam klanjam! Naj me kaznujejo večni bogovi, če kdaj prelomim dano prisego in naj pride

nadme srd plemena in kletev vsega rodu, če se izneverim prisegam!»

Zdaj so Kresimiru zažarele oči in starešinam je smehljaj spreletel resne, slovesne obraze. Ljudstvo pa je od veselja vzklikalo glasno in prešerno, da je od neštetihih vzklikov trepetalo listje na lipah in se osipalo.

Slovesni del oklicanja je bil pri kraju. Nova kneginja je sedla na kneževski prestol. Prednjo so prihajali starešine zadrug s svojimi ljudmi in vojniki. Klanjali so se ji in prisegali zvestobo in poslušnost. Obenem so ji polagali k nogam darove ali povedali, kaj so prinesli. Nekatere zadruge so dale žita, druge voska, medu, kožuhovine ali najlepše ovce iz črede. Zadržani, ki so gojili lončarsko obrt, so prinesli lepo izdelano in opisano posodo iz žgane gline, drugi spet izvezena oblačila, kovači so dali umetelno izdelano orožje. Vsaka zadruga je prinesla kneginji dar, najboljše in najlepše, kar so zadržani znali narediti. Libuša je sprejemala darove in sama odrejala, kaj naj vrnejo v zameno. Kresimir, ki je stal ob njej, je na njeno povelje delil starešinam denarje in okovane rogove, vojnikom loke in tulce ali meče. Vsaka zadruga, ki je prinesla dar, je dobila nekaj v zameno. Te darove so zadržani obešali na steno v veliki veži in so bili vedno ponos zadruge.

Ko je bilo to končano, so po stari navadi pristopili tisti, ki so imeli spore in jih razložili knegnji, da bi jim jih razsodila. To je bil tisti del slovesnosti, ki je Libušo najbolj skrbel. Starešine in vsi, ki so prišli na slovesnost, so pazno prisluškovali, kako bo razsojala nova kneginja.

Pristopila sta dva starešini in se priklonila kneginji.

»Razsodi naš spor, modra kneginja!« je rekel prvi. »Sosedje smo. Naša zadruga leži v nižini, njihova pa na višini. Čez njihove pašnike teče potok, ki izvira v njihovem lesovju. Potok je namakal naše pašnike in ob povodnjih trgal celo naše njive. Mi pa smo skopali globok jarek ter vanj speljali odtoke, tako da nam voda več ne zamaka pašnikov in so naše njive varne pred povodnijo.

Tri leta smo se trudili s tem velikim delom. Ko je voda stekla po novo izkopani strugi, smo postavili mlin, ki nam melje žito. Sosedje pa nam pravijo, da ne smemo imeti mlina. Pravijo: — Voda je naša, na naših tleh izvira in vi ne boste z našo vodo mleli svojega žita. — Rzsodi, kneginja, da nam gre pravda!»

»Kneginja,« je rekel drugi starešina, »sosed ne govori resnice! Postavili so mlin in nas niso vprašali. Ko je pa mlin že stal, smo rekli: — Mlin lahko melje za obe soseski! — Oni pa so dejali: — Mi smo ga sami postavili, sami bomo mleli svoje žito, postavite si še vi svojega! — Pri nas pa voda teče v takem strmcu in globelih, da mlina ne moremo postaviti. Zato smo se jim uprli in jim branimo mleti žito. Kneginja, rzsodi, da gre pravda nam!«

Libuša ju je pazno poslušala in se zamislila. Potem ju je pogledala in rekla:

»Ni potrebno, da se pripravate! Voda izvira v vašem lesu, toda zato voda še ni vaša! Vsaka gozdna žival in vsak tujec sme piti vodo, sramota je celo, če jo braniš sovražniku! Oni so se trudili, da so izkopali jarke, to je bilo veliko delo! Postavili so mlin in s tem se je spor začel. Zato ukazujem, da jim vi ne smete jemati pravice do vode, oni pa morajo tudi vam mleti žito! Za mlin pa naj skrbita obe zadruge! Župan vašega kraja naj pazi, da ne bo več sporov med vami. Tako bosta voda in mlin v prid obema zadrugama.«

»Dobro,« je pokimal Kresimir in starešini sta odšla.

Pred knežji prestol so pristopili trije starci. Bili so slabo oblečeni in zanemarjeni. Globoko so se klanjali in prvi je spregovoril:

»Kneginja, mi prihajamo od daleč, prav od frankovske meje. Živeli smo v zadrugi in delali, kolikor so nam dopuščale moči. Zdaj, ko nismo več za težko delo, pa pravi starešina zadruge, in z njim vred pravijo nekateri mlajši združani: — Mi nismo dolžni skrbeti za vas! Ne zaslužite si jedi in oblačil, odvečni jedci ste v zadrugi.

Vsak mora delati, kdor hoče živeti v zadrugi, kdor ne dela, mu pri naši mizi ni mesta. — Kaj naj storimo? Ali se ni zadruga bogatila tudi z delom naših rok?«

»Kje je starešina, ki tako pravi?« je ostro vprašala kneginja.

Klicali so ga, toda niso ga našli. Skril se je med množico.

»Pomagaj nam, kneginja,« so prosili starci. »Srdil se bo na nas, ker smo proti njegovi volji prišli s tožbo do tebe in nam bo gorjel.«

»Spoštuj starost, je ena naših prvih postav,« je rekla kneginja. »Delali ste in zadruga se je bogatila z delom vaših rok, prav ste povedali. Delali ste, kakor mravlje ste znašali blago. Mravlje in čebele zbirajo poleti med, da se z njim hranijo pozimi. Tako ste tudi vi delali v mladosti, da bi na starost živeli od truda svoje mladosti. Grdo je, da vam starešina odreka pravico in sramota za mlade, ki govorijo kot on! Starešina se je navzel grdobije od frankovskih sosedov, kjer stare ljudi zaničujejo in morajo celo beračiti pri usmiljenih ljudeh. Pri nas ne sme biti tako in tudi ne bol.« Povzdignila je glas. »Čuj me, starešina, ki si delal starcem krivico in vsi me poslušajte! Nihče ne sme zaničevati starcev, nihče jim odrekati kruha, ki ga sam obilno jel! In kdor bo kršil to postavo, bo po postavi kaznovan! Zadržani naj sramotno odstavijo starešine, ki tako ravnaajo s starci in si izberejo pravičnejšega starešino!«

Ob tej sodbi je ljudstvo glasno vzklikalo mladi kneginji.

Pristopil je star starešina in za njim dva močna, mlada moža.

»Kneginja,« je rekel starec, »vidim, da pravično sodiš. Razsodi še našo pravdo! Zadrugo imamo, lepo in bogato zadrugo. Mnogo polja imamo, bogate pašnike, gozd nam daje divjačine in reka obilico rib. Imamo mlin in kovače, ki slovijo daleč okrog. Za vse je dovolj dela in jela. Toda tadva nočeta več živeti z nami v zadrugi ne jesti za isto

mizo. Pravita, naj ju oddelimo, da bosta živela na svojem. Toda jaz tega ne morem storiti. Kako naj delim imetje, ki ni moje, ampak last vseh zadružanov? In če to storimo, se bo jutri domislil nekdo drug, naj ga oddelimo in ljudje se bodo razkropili na vse vetrove, zadruga, orošana zemlje, pa bo obubožala in razpadla.*

»Zakaj zahtevata delitev?« je vprašala kneginja.

»V zadrugi je mnogo ljudi, kruha ne bo vedno za vse dovolj,« je rekel prvi. »V naši zadrugi je mnogo žena in otrok, mnogo starcev. Vsi ti malo delajo in moramo mi delati zanje. Naj nama dajo, kar nama gre in pojdeva ter bova skušala živeti zase.«

»Brata sva,« je rekel drugi. »Služila sva kot vojnika pod knezom,« je poudaril. »Bogovi so nama bili naklonjeni in tako sva razen številnih ran pridobila tudi mnogo vojnega plena. Vse sva dala zadrugi. Prinašala sva domov tovore blaga, dragega blaga, in sva ga dala zadrugi. Mislim, da je najin delež v zadrugi večji kot delež ostalih zadružanov in zato zahtevava zemlje in živine, da bova gospodarila na svojem.«

Libuša je pomislila in rekla:

»Prepovedujem ti, starešina, da ju oddeliš in jima daš zadružne zemlje in živine! Če nočeta živeti v zadrugi, pojdit! Dovolj je zemlje, ki jo lahko iztrebita in naredita iz nje plodne njive! Tudi naši očetje so delali tako in so pusto deželo spremenili v lepo in bogato, na kakršni živimo zdaj mi! Ustanovita svojo zadrugo, nihče vama ne bo branil! Ljudje bodo slavili vajino pridnost in zadruga bo na vse večne čase nosila vajino ime potomcem v spomin na vaju! In ne govorita o plenu, ki sta ga dala zadrugi! Nešteto vojnikov, morda hrabrejših od vaju, je poginilo v vojnah, vidva pa sta si nabrala plena. Tisti plen naj ostane zadrugi, od katere hočeta stran, v plačilo za tiste čase, ko še nista mogla delati, pa vaju je vendar zadruga redila in vama ni očitala kruha. Za starost pa plačajta z delom svojih rok. Tako naj se ravna z vsakim, ki se hoče oddeliti od zadruge.«

»Hvala ti, kneginja, modra si,« je ponižno rekel starešina.

»In vendar pojdeval« sta zoprvala brata.

»Ne bova trebila host! Denar imava, lahko postaneva trgovca!« je jezno rekel drugi.

»Pojdita!« je srdito rekla Libuša. »In glejta, da ne bosta nekoč stala pred menoj kot razbojnika!«

Dokler niso zagorele zvezde, je Libuša razsojela spore. Bilo je toliko tožnikov in prošnikov, da jih je bilo nekaj treba zavrniti na drugi dan. Vsak, ki je bil nezadovoljen z razsodbo združnega starešine ali župana, je prišel s svojo tožbo pred novooklicano kneginjo. Mnogica je bila zadovoljna z izrečenimi sodbami in je glasno slavila modro kneginjo.

»Bogovi sami so nam jo dali! Tako mlada in tako modra!« so rekali.

Ko se je stemnilo in so zagorele plamenice, se je začelo veliko veselje in rajanje. Prinesli so jedi in pijače, da kaj takega še ni bilo videti. Nihče ni spraševal po ničemer, vsi so jedli in pili in se veselili po mili volji. Zdelo se je, da so shrambe v knežjem dvoru kakor čudodelen vrec, iz katerega vre medica in se kar samo kopiči blago. Kruha in sira, presušenega mesa in medenih pšeničnih kolačev je bilo na pretek. Otroci so z glasnim vpitjem tekali med gosti in se mašili z medenimi kolači, da se jim je med cedil po bradah. Odrasli so jih jemali na kolena in jih pitali s slaščicami, ki so bile sicer tudi na knežjem dvoru redkokdaj na mizi. Ljudi pa se je trlo vsepovsod. Mnogi vkljub prizadevanju niso mogli priti na dvor in so morali taboriti na travnikih okrog dvora ter celo onkraj reke.

»Koliko ljudi!« so rekali starešine. »Pol dežele se je zgrnilo v Višegrad.«

Libuša je sedela med starci in jih pazno poslušala, čeprav je bila že močno utrujena. Vendar je tista mučna teža, ki jo je tlačila prejšnji večer, padala od nje. Zdaj, ko si je naložila breme na pleča, je že čutila, da ji je

obenem z bremenom zrastle tudi moč in da ga bo mogla nositi. Zdaj je poslušala moče, ko so govorili o množici ljudstva. Zares je bilo ljudstva toliko, da je daleč preko reke segal svit ognjev.

»Kar premajhen je Višegrad,« je menil Žitovit.

Nenadoma je tudi Libuša živo začutila, da je Višegrad res premajhen. Nikoli prej ji še ni to prišlo na misel. Od rane mladosti ga je ljubila, kakršen je bil. Naselje in dvor nad reko. Obkrožala so ga selišča, ki vedno obkrožajo dvore. Višegrad je bil srce dežele in zato je moralo toliko ljudi bivati tu. V Višegradu so bili vojniki, tu so bila skladišča blaga in orožja. Skozi Višegrad je tekla trgovina s Franki, tudi vodna pot mu je donasala in odnašala blago. Višegrad je rastel in se širil tostran reke, onstran pa je bilo le nekaj koč, v katerih so živeli brodniki. Nikomur še ni prišlo na um, da bi reko premostil in tako zvezal oba bregova. Šele Libuša je pomislila, da bi bilo mogoče ukrotiti reko, premostiti jo in razširiti mesto na drugi del, ki so mu pravili Prag. Ko je tako sedela med možmi in bila vsa v svojih mislih, odmaknjena njihovim pogovorom, je vstalo pred njo novo mesto. Onkraj reke naj zraste, razširi naj se, da bo Višegrad bolj kot kdaj prej srce dežele.

»Dan te je utrudil, golobica,« je govoril Kresimir iz medice in vina, ki ga je omotilo. »A pokazala si, da boš dobra kneginja in da nam ni treba biti žal, ker smo te oklicali.«

»Mislila sem na to, da je Višegrad res premajhen,« je rekla in se odsotno nasmehnila. »Premostiti bomo morali reko in onkraj razširiti naselje. Nastalo bo pravo mesto, kakršna so v tujih deželah.«

»Premostiti reko?« se je začudil Kresimir in možje so prisluhnili. Zmajal je z glavo. Sloveni niso delali mostov. Preko reke so jih prepeljavali brodniki in le čez potoke so postavljali brvi, po katerih je mogel pešec, konji pa so jih prebredli.

»Zakaj ne?« se je oglasil Žitovit. »Kar zmorejo drugod, bomo zmogli tudi mi! Premostili bomo reko in postavili mesto, prav imaš, kneginja!«

»V Bizancu imajo kamnite mostove,« je rekel neki starešina.

»Dobili bomo zidarjev in naredili most!« so soglašali možje.

»Franki nam bodo delali mostove?« je oporekal Kresimir.

»Naj nam enkrat služijo Franki, kakor hočejo, da bi jim mi vedno služili,« je rekel Žitovit.

Možje so bili videti zadovoljni.

»Modra žena,« so si rekali. »Velike stvari bomo še doživelil!«

Tako je tisti dan, ko se je ljudstvo veselilo in je Libuša s tolikšno samozatajajo zrastle iz dekleta v ženo, vzknila prva misel, ki je pozneje ustvarila veliko mesto ob Vltavi.

Libuša je vladala in je bila kneginja. Včasih se ji je zdelo, da so vse samo sanje, iz katerih se bo skoro prebudila. Bile so težke sanje, polne skrbi in odgovornosti in prav nič bi ne žalovala po njih. Toda vedela je le predobro, da to niso sanje in da je v resnici kneginja in da v resnici leži na njenih ramenih skrb za vso deželo. K njej so prihajali odposlanci, k njej so prihajali tuji in domači trgovci. Libuša jih je poslušala in se razgovarjala z njimi. Včasih ji je bilo težko odločiti se. Takrat se je obračala na stare, izvedene moške, ki so ji dobrohotno in radi svetovali. Potem pa so spet prišli dnevi, ko je bilo na Višegradu vse mirno in bi skoraj pozabila na to, da je kneginja. Prišla je v vežo in se ustavila ob ognjišču, kjer je v kotlu vrela ovsena ali ječmenova kaša. Roka ji je kar sama segla po leseni zajemalki in brž je pomešala po kotlu, kakor je bila vajena iz prejšnjih dni. Toda prihitele so žene in ji ob-

zirno vzele zajemalko z rok. Zardela je in odšla. Da, bila je kneginja in ljudje so terjali od nje, da živi kot kneginja, če ji je bilo to še tako malo po godu. Rada bi sedla k preji ali česala ovčjo volno, pa ji tudi tega niso pustili.

»Zakaj?« je silila v Teto. »Ali nisem tista kot nekoč? Zakaj bi ne smela delati, kar sem delala vse življenje?«

»Zato, ker si zdaj kneginja in ne več knežnja,« ji je odgovarjala Teta. »Knez mora biti nad ljudstvom, sicer se ga ljudstvo ne boji in ga ne sluša. Vzemí v roke tablice s postavami in prebiraj jih, to ti bo zdaj bolje koristilo!«

Tiste čase je bil Hrudoš na dvoru, in kakor nekoč njenemu očetu, je tudi njej služil kot pisar. Vendar se je med njima mnogo, mnogo spremenilo. Nikoli več se ji ni približal s tako smelostjo kot nekoč. Hodil je obzirno okrog nje in kazal, kako spoštuje mlado kneginjo. Libuša se je težko navadila na tako razmerje med njima. Ko sta nekoč sedela ob kupu tablic z novimi postavami, je nenadoma rekla:

»Nekoč je bilo lepše...« in vzdihnila.

Hrudoš je sklonil glavo in molčal.

Njegov ponižni molk jo je vznemirjal.

»Hrudoš, ali sem tudi tebi samo kneginja?« ga je rezko vprašala. »Ali mi tudi ti nočeš več biti prijatelj?«

Tega je Hrudoš čakal. Vedel je, da bo mladi kneginji breme težko in da bo iskala človeka, ki bi ji ga pomagal nositi. Przemisla ni bilo tu in to je bilo dobro. Sicer bi se gotovo oprla nanj. Tako pa se je kazal ponižnega in čakal trenutka, da bi jo ujel v njeni slabosti in tako izpolnil navodilo, ki mu ga je po Borutu poslal knez Gottfried. Zdaj, ko je v njej prekipela žalost, je vstal in se ji priklonil.

»Z vso dušo ti želim služiti, kneginja,« je rekel.

»Samo služiti? Ali mi nisi bil kakor brat?« ga je vprašala, kakor že nekoč preje on njo.

»Kakor sem te nekdam ljubil, tako te zdaj spoštujem,« je mirno odgovoril in gledal v tla, kakor bi se zbal svoje lastne predrznosti.

Libuša je to čutila in nasmehoma vprašala: »Ali se me mar bojiš, Hrudoš?«

»Knezom se ni dobro preveč približati,« je odgovoril.

Naslonila se je na mizo in odmahnila z roko. »Daj tisto tablico!« je velela nejevoljno.

Hrudoš ji je uslužno podal tablico s postavami.

Zatopila se je v skrivnost črk in znakov, ki so ji bili še vedno precej tuji in so se ji zdeli skrivnostni. Saj so jo učili teh skrivnostnih znamenj, ki povedo to, kar izgovorjena beseda, vendar je zdaj čudoma gledala stare tablice, na katere so razni ljudje, največ svečeniki, in v raznih dobah vsak na svoj način zapisovali pesmi, v katerih so bile izražene deželne postave.

»Saj ne umem,« je rekla vsa osramočena in z zardelimi lici. Vprašujoče je pogledala Hrudoša.

Vzel ji je tablico iz rok in ji pojasnjeval: »To so zelo stari pisani znaki. Ali verjameš, kneginja, da Franki mislijo, da mi ne poznamo pisave? Oni pišejo drugače, bojš razumljivo. Kadar vidijo naše table s postavami, mislijo, da so samo čarovna znamenja, ki naj odvrčajo bese od nas. Ne veš, kneginja, kaj vse govorijo o nas! Neki učeni Bizantinec je celo zapisal, da smo divje pleme, ki se oblačimo samo v ovčje kože in v kože ubitih živali.« Zasmel se je. »Da, da, tako mislijo o nas. Za prave divjake nas imajo. Pastirji nam pravijo na zahodu, pastirji in barbari. Barbar, veš, to je huda beseda in pomeni človeka, ki je kakor napol ukročena zver. Pripovedujejo si o našem življenju kopo laži in grdobj. Pravijo, da ima vsak mož mnogo žena in da se med seboj skrunijo matere in sinovi...«

»To mislijo o nas?« je ostrmela kneginja. Lica so ji plamtela in stisnila je pesti. »Ne maram jih, teh tujcev! Zlobni so in sovražim jih!«

»Sovražiti jih, nič ne hasne,« je menil Hrudoš. »Zdaj si kneginja, pokaži jim, da se motijo! Nekoč si rekla, da boš na Pragu postavila novo naselje. Ali verjameš, da sem že sam sanjaril o tem? Ko bi imel moči, bi tu sezidal mesto, belo mesto iz kamenja. Veličastno mesto, da bi se mu čudili popotniki in trgovci in bi šel glas o njem po daljnih deželah. Mi smo bogati, bogatejši kot tujci. Mogli bi jih prekositi!«

»Na to si mislil?« se je zavzela Libuša. »Kakšno mesto? Iz kamenja? Kamen je mrzel, ne maram gal Morda bi bilo dovolj, ko bi postavili le nekaj kamnitih zgradb. Ljudje se bodo doseljevali in si gradili hiše, kakršne jim bodo prijale. Kaj meniš, Hrudoš?«

»Nikar,« je rekel Hrudoš. »Ne postavljaj lesenih koč! Nobenih kolib, nobenega z ilovico ometanega vrbovjal No, gradi lesene dvorce, če ne maraš kamnitih! Toda pomni, da ima kamen dolgo življenje, medtem ko les hitro strohni in razpade.«

Vse, o čemer je govoril Hrudoš, je bilo mladi kneginji novo. Čudila se je, da Hrudoš tako modro govori. Končno le ne zna samo vratolomno jahati in pomežikovati dekletom! Razumela je, zakaj ga je pokojni knez tako cenil in ljubil.

»Morda bomo še zgradili kamnito mesto,« je rekla počasi. Misel na novo mesto je bila tako veličastna, da je ni mogla obvladati, venomer se ji je izmikala. Hrudoš pa je preprosto, kakor bi govoril o najbolj vsakdanjih stvareh, dejal:

»Dobiti boš morala stavbenike in zidarje iz tujine. Morala jih boš plačati, seveda. Toda od njih se bodo tudi naši ljudje naučili zidanja in potem bomo sami gradili mesta in utrdbe.« Pogledal jo je in ko je videl, da mu pritrjuje, je nadaljeval: »Zdaj si kneginja in morala boš pametno vladati. Vem, da sovražiš tujce, toda brez njih boš težko dvignila deželo. Pomni, da so modri in znajo marsikaj, česar mi ne umemo. Da,

da, modri ljudje so. Nekje v deželi sonca, v Italiji, sem čul, so postavili pravo mesto na morju.«

»To ni nič posebnega,« je rekla in se nasmehnila. »Nekdaj so mnogi ljudje tako živeli. Postavili so si kolišča nad vodo, da so bili bolj varni.«

»Nikakršno kolišče, ampak pravo mesto na morju, s hišami iz rezanega kamna,« ji je pojasnil Hrudoš. »In ljudje tam so umni trgovci.«

»Kdo dela hiše? Sami?«

»Ne,« se je nasmehnil Hrudoš, »ljudje delajo za kneze.«

»Ljudje pri tem trpijo,« je resnobno rekla Libuša.

»Ej, brez potnih srag še ni nič zraslo,« je dejal Hrudoš. »Meniš, da se ljudje niso mučili, ko so na svojih ramenih nosili debela bruna, iz katerih je narejen ta strop?« Smeje je pokazal na okajene prečnike.

Pogledala je strop in se prvič začudila debelini brun.

Hrudoš je sedel in je bil zelo resen. »Poslati boš morala tudi ljudi v tujino, da se bodo česa naučili,« ji je svetoval. »In sem boš morala poklicati ne samo stavbenike in zidarje, temveč tudi kovače, ljudi, ki znajo taliti rudo in kovati orožje.«

Libuša je zažmurila z očmi in napeto razmišljala. »Ali ni nikogar drugega, pri katerem bi se mogli naučiti, kot Franki in Bavarci?« je vprašala.

»Nikogar,« je poudaril Hrudoš.

Mlada kneginja je nekaj časa gledala tiho predse. Hrudoš jo je od strani opazoval. Ni bila več tako mi-kavna kot svoje čase, zato pa bolj dostojanstvena. Težke pšenične kite so ji zvilili okoli glave, kot so jih sicer nosile samo omožene žene in bila je pokrita. Nikdar, pred nikomur več se ne bo smela odkriti. Kratek čas vladanja jo je kar neverjetno spremenil.

Stegnila je roko in se odtrgala mislim na mesto, s katerimi se je od prvega dne svoje vlade ukvarjala. Načrt je bil drzen in treba je bilo potrpeti, tega ni mogoče storiti čez noč. Podala je Hrudošu tablico in velela:

»Razberil«

Hrudoš je bral s tablice:

»Če se najde kdo, ki ti brata po krivem ubije,
tvojega rodu kri po nedolžnem prelije,
se mu maščuj!
Povsod ga zasleduj!
Kri za kri in zob za zob,
tako ti stara postava veli!«

Kneginja se je sklonila nad tablico. Poznala je to staro, kruto postavo, zaradi katere je bilo prelite toliko krvi in so se včasih pobili celi rodovi med seboj. Mnogokrat so rodovi morali zapuščati selišča in se naseliti drugod, da so se otnesli zasledovanja in strašnega bremena krvne osvete. Zamišljeno si je potegnila z roko čez čelo in rekla:

»To postavo bo treba spremeniti.«

»Ljudi ne zadržiš,« je menil Hrudoš.

»O, pač,« je strogo rekla Libuša. »Piši, Hrudoš!«

Hrudoš je vzel novo tablico in pisalo in pisal, kakor mu je počasi in premišljeno narekovala kneginja. Poslej naj se nihče več ne maščuje sam za prelito kri. Morilca mora kaznovati župan ali zbor, kaznuje ga pa s smrtjo.

Tako je Libuši tekel čas med starimi postavami. Vsako posebej je natanko premislila in jih popravljala. To je delala z velikim strahom in spoštovanjem, ker postave so bile največje in najsvetejše, česar ni smel nihče kršiti. Toda izkazalo se je, da so mnoge že močno zastarele in da jih je potrebno predelati in popraviti tako, da bodo ljudem služile tudi sedaj. Pri tem delu pa se je tudi čudila, koliko modrosti je našla v starih postavah svojega rodu. Rod za rodom je zbiral s trpljenjem pridobljene izkušnje. Bile so postave, ki jih je narekovala trenutna potreba in so držale kakor železo. Take so bile najostrejše, držala se jih je kri. Toda take postave so prešle, čim je minila doba, ki jih je terjala. Druge pa,

tiste, ki so uravnavale tok življenja vsem rodovom, so se okrepile, zakoreninile so se v ljudsko dušo in vzbudile spoštovanje. To so bile postave, ki so kaznovale tatvino in uboj, goljufije in nasilstvo. Največkrat pa so bile poudarjene tiste, ki so kaznovale izdajstvo svojega plemena. Preko teh večnih postav so šla stoletja in jih niso omajala. Včasih so ljudje v besnenju velikih vojn pozabljali nanje, toda brž, ko je nehala teči kri, so dobile spet svojo staro veljavo in se celo okrepile. Postave so bile kot stara knjiga, v kateri je bilo življenje in zgodovina vsega plemena, pa tudi njegova bodočnost.

Mladi kneginji so minevali dnevi ob napornem razmišljanju. V tem času je vedno bolj čutila, da raste ob tej stari modrosti in da se ji odpira pogled v življenje in delo ljudi, ki ga prej ni slutila. Postajala je resna in molčeča. Zdaj se že dolgo ni zgodilo, da bi s Hrudošem govorila tako, da bi ta mogel v njenih besedah čutiti odmeve njene mladosti, ki je bila tako blizu in vendar tako daleč za njo. Nič več je ne more priklicati nazaj, kakor ne more priklicati očeta ali kogarkoli izmed teh, ki počivajo v svetem gaju. Počasi se je sprijaznila celo z mislijo, da ni treba žalovati za mladostjo in ni več z zavistjo gledala deklíc, ki so ji bile vrstnice po letih in so še vedno živele brezskrbno življenje, polno mladostnih sanj.

Ko je tako dokončala svoje delo pri starih postavah, se je z nekoliko tesnim srcem odločila, da jih bo dala zboru v pregled. Naj stari možje, ki več vedo in razumejo kot ona, rzsodijo, ali jih kaže spreminjati po njenih mislih ali ne. To je bilo veliko in drzno dejanje. Libuša se je vendar odločila zanj in bila pripravljena, da bo zagovarjala tisto, kar se ji je zdelo prav, da se bo pa tudi uklonila mnenju starih, če ji bodo dokazali, zakaj naj postave ostanejo, kakršne so bile. Ko je legala jesen na zemljo in so pospravili pridelke, je prvič sklicala starešine v zbor.

Jesenske sence legajo na Višegrad. Iz Vltave vstaja megla in dolgo leži nad dvorcem in naseljem, dokler je sonce s svojimi bledimi žarki ne popije. Jesensko sonce ne prinaša veselja. Vse je postalo pusto in iz vsega veje tiha otožnost. Šrambe so polne, iz skalnatih duplin odnašajo zadnje hlebe dozorelega sira, uljnakom so že zamašili žrela. V Višegradu se pripravljajo na zimo. Z močnimi junci vlačijo iz gozda orjaška debla, da ogenj na ognjišču ne bo ugasnil. Špranje maše z mahom, da jih ne bo prepihala zimska burja, ki je tukaj tako ostra. V stajah pripravljajo krmo in steljo, da drobnica ne bo prezebala in da je zima ne bo preveč pobrala. Hude zime vedno zelo razredčijo drobnico.

Libuša je odložila kneževska oblačila in se ne da ugnati Teti, ki jo zavrača od vsakdanjih opravkov. Saj ni samo kneginja, tudi gospodarica je! Hodi po dvoru v navadni platneni obleki in gleda v šrambe, sprašuje, koliko imajo medu in suhih rib za zimo, skrbi, da bi mlini namleli dovolj moke, preden zapade sneg in bodo kolesa zamrznila. Za vse skrbi, povsod ima oči. Kazi ji pomaga, brez nje bi bilo zdaj Libuši težko. Ko pa tako hodi po dvoru in zvečer utrujena lega na široko ležišče, na katerem je nekoč ležal knez, njen oče, ji je pri srcu tesno. Mrzla slana je že pobelila polja, vrane se trumoma spreletavajo in vrešče nad reko in dvorcem, o Przemislju pa ni glasu. Troje slov mu je že poslala. Prvi je nesel sporočilo o knezovi smrti, drugi o tem, da so Libušo oklicali za kneginjo, tretji mu je nesel povelje, naj se pred zimo vrne. Razmišlja, kaj je z njim. Poginil ni, saj bi sicer gotovo že prišla vest o njegovi smrti v Višegrad. O vojni zdaj poredkoma čujejo. Toliko so izvedeli, da so Bavarci zavzeli neko močno mesto v Karantaciji in da so jim ga Sloveni spet iztrgali. Obrov ni več na bojnem polju, toda bavarski vojvoda se ne vda in noče praznih rok nazaj v domovino. Bije se in hoče za vsako ceno zmagati. Pregovoril je kneza Gottfrieda, da mu je še poslal pomoči. Zdaj se bijejo, vojna

pa je še vedno neodločena. Toda Przemisl sam ne pošlje glasu o sebi in ne o vojni. Kot bi utonil kakor v vodo vržen kamen, tako molčeč je. Libuša pa razmišlja in jo boli. Zdaj ji ni prav, ker mu je poslala sporočilo, naj se pred zimo vrne domov. Toda zbor jo je prisilil k temu. Župani imajo svoje mladce v njegovi vojski, skrbi jih zanje! Pohod pozimi bi bil težaven, če ne celo nemogoč in mnogo bi jih poginilo na poti. Saj Morana v vojni dovolj kosi, zakaj bi se ji še sami ponujali? Tako je zbor sklenil, da se mora vojvoda vrniti. Odgovarja za mlade ljudi, ki so šli z njim in zboru ne sme odreči pokorščine. Toda samoglav je tale mladi vojvoda, to je res!

»Kdo ve, ali se ti hoče pokoriti ali ne,« malomarno govori o njem Hrudoš. »Vse doslej še ni poslal sporočila, da ti prisega zvestobol Tvojemu očetu je prisegel in doslej so se Lemuzi vedno pokorili višegrajskemu knezu. Imajo sicer svojega vojvodo, toda knezu priznavajo oblast in pokorščino. Kdo ve, kaj Przemisl snuje, ker tako trdovratno molči? Morda se hoče oklicati za kneza Lemuzov? Našel bi ljudi, ki bi ga pri tem podprli.«

»Morda ga sporočilo ni dobilo,« skuša ugovarjati Libuša, bolj sebi kot Hrudošu. »Pot je dolga in nevarna, kdo ve, če ni sel spotoma padel v zanjko? Morda nam je tudi on poslal sla, pa ni prišel do nas?« dvomi in jo boli.

»Morda,« pravi Hrudoš.

Vse je nejasno, vse boleče. Libuša se v nočeh premetava po ležišču. DeBELA odeja jo duši, glava ji gori in kadar zaspi, jo mučijo hude sanje. V tem ni nič več dekliškega, njej pa se zdi, da tudi nič kneževskega. Ne ozdravi je misel, da je zbor odobril njene nove postave in da so jo stari možje glasno hvalili in trdili, da je modrejša, kot je bil njen pokojni oče. Zdaj spet misli na Przemisla. Noče več misliti nanj z mislijo mladega dekleta, kot je mislila nekoč. Zavrača topla čustva, ki ji boleče silijo na dan in hoče misliti nanj kot kneginja

na svojega vojskovodjo. Ali more misliti drugače? Ali se niso pri njej kmalu po ustoličenju oglasili Gottfriedovi poslanci in v knezovem imenu zahtevali, da mora takoj odpoklicati Przemisla z bojišča? Odbila je in zbor jo je podprl. Trd boj je bil, komaj so izglasovali odločitev, da Przemisla puste v miru. Takrat se je na začudenje vseh in celo starega Kresimira postavil tudi Hrudoš na njeno stran. Rekel je ljudem: »Če smo dali bratom pomoč, ga ne bomo klicali nazaj! Kadar bo vojne konec, se bo že sam vrnil!« Seveda je to rekel previdno in tako, da bavarski poslanci niso nič zvedeli o tem, toda njegova beseda je imela vendar vpliv, kakor tudi je bil še mlad. Župani, ki jih je prej odvrčal od vojne, so menili, da mora Hrudoš vedeti nekaj posebnega in zato tako govori in so se vdali. Morda je ravno njegova beseda pomagala, da so dobili na rovaše tistih nekaj glasov, s katerimi so dosegli, da so se bavarski poslanci morali vrniti brez odgovora. Zato ne more Libuša več misliti na Przemisla drugače nego kneginja. Živo čuti, da je nekaj čudnega v tem, da so jo postavili nad mogočnega vojvodo in da je on, ki mora slušati njena povelja. Pri tem pa ve, da brez njegove pomoči ne bo mogla dolgo vladati in ne braniti dežele pred Franki, ki jo pohlepno gledajo v nadi, da si jo bodo zlahka osvojili, ko ji vlada samo ženska. Na Zorana se ne more opreti, vdan je in hraber, toda star in nima dosti ljudi pa tudi ne velikega vpliva. Za njim bo moral Przemisl prevzeti poveljstvo tudi nad češko vojsko; med Čehi je bilo dovolj izvedenih in hrabrih poveljnikov, toda Przemisla zdaleč ni nobeden dosegal.

Skrb, hujša od vseh drugih, jo je krivila zanj in zaradi njega.

Toda vkljub temu je življenje teklo dalje. Kadar je Libuša zjutraj vstala, jo je čakalo vse polno opravil. Prihajali so župani z vprašanji, prihajali poveljniki čet, ki so bivale v zimovnikih ob frankovski meji. Te je pošiljala h Kresimiru, ki jim je dajal navodila in ukaze,

ali pa k poveljnikom. Sicer pa zdaj na zimo ni bilo misliti na vojno in tako so nekako prebili, čeprav niso imeli vojvode. V tem času je tudi Hrudoš vse storil, da so prišli stavbeniki, Bavarci, in premerili in pregledali ves Prag. Libuša je morala Gottfriedu obljubiti mnogo tovorov pšenice in mnogo bal platna, da ji je obljubil na pomlad poslati zidarjev, da bodo začeli graditi veliki most, ki bo zvezal Višegrad s Pragom. Stavbeniki, mrki možje z gladko obritimi obrazi, so ostali na dvoru. Spomladi bodo prišli njihovi zidarji in domačini jim bodo pomagali. Predvsem so se domenili, kje bodo lomili kamen in ga spravljali po reki na stavbišče. Včasih so prihajali k Libuši in ji kazali načrte, ki jih ni dosti razumela. Občudovala pa je sliko mostu in mesta, ki so ga pričarali na pergament. Čudila se je in se malone strašila, ko so ji pripovedovali, koliko ljudi bo treba za to delo, in da bo zidanje trajalo več let. Toda to je bilo veliko delo in Libuša se ga je oklenila.

Ko je veter zavrtinčil prve snežinke, o Przemislu pa še vedno ni bilo glasu, je začela Libušo zmagovati tudi tiha jeza. Hrudoš je pazno sledil čustvom in je menil, da je prišel pravi čas zanj.

»Teško ti je, kneginja,« ji je rekel, ko je videl, da je območnikla in se trudno naslonila na mizo. »Przemisl je odpovedal pokorščino, kakor se zdi.«

»To je mogoče,« je rekla bridko. »Kaj bomo storili? Nekaj časa bomo še počakali in potem bom vprašala starešine, kaj je storiti.«

»Vojne je zdaj gotovo že konec,« je menil Hrudoš. »Morda misli v Karantaciji prezimiti?«

»Kako bi? Saj ni sam! Toliko vojakov knez ne bo mogel hraniti vso zimo!« je rekla Libuša.

»Čudno res. Morda mu je dobro, tako dobro, da se več ne spominja doma. Knez Valjhun ima hčer, tako lepo, da o njej pesmi pojo,« je lagal Hrudoš.

Libuša se je zmedla, potem pa je trdo stisnila pesti in hladno vprašala:

»Meniš, da se ženi?«

»Zakaj bi se ne? Tridesetleten mož, vojvoda, pa še neoženjen! Saj je kar čudno slišati!«

Libuši se je zaril trn v srce.

»Če se ženi, se pač ženi,« je rekla ledeno. »Meni ni zanj, ampak za vojsko, ki jo je povedel s seboj in zato, ker se mora pokoriti meni in zboru starešin.«

»Samoglav je. Težko ga boš krotila. Opri se na Zorana,« ji je svetoval.

»Saj Zoran je z njim in tudi ne pošlje glasu!« je malone obupano vzkliknila.

»Zdaj Zoran ne more nič, Przemisl poveljuje. Ko se vrne, se opri nanj in ukrotili bomo trmoglavega vojvodo. Od takih ne sme biti odvisen blagor dežele in ljudstva in tudi ne tvoja knežja čast!«

Libuša je vzdihnila. »Težko je mladi kneginji, ki mora ukazovati možem!«

Zdaj se ji je Hrudoš približal.

»Če se hočeš opreti name, povej, kneginja! Tako dolgo že čakam na tvojo besedo! Zakaj me ne pokličeš, Libuša? Zdaj si kneginja in te ne morem več vprašati, kot sem te nekoč. Libuša! Ne tvoj mož, tvoj služabnik bi hotel biti, samo da bi ti bilo olajšano! Kneževsko breme je tako težko!«

Libuša ga gleda, a ne vidi njegovega temnega, lepega obraza in ne črnih oči, ki se kar utrinjajo, ne opazi lesketa njegovih belih zob, ne motijo je njegovi gosti, črni kodri. Samo hudo ji je, tako hudo, da skoraj ne doume smisla njegovih besed.

»Da, Hrudoš, pomagaj mi,« pravi in mu položi roko v dlan.

»Zares, Libuša? Na tvojo kneževsko čast?« razvneto vprašuje Hrudoš.

»Na mojo kneževsko čast, Hrudoš! Pomagaj mi!«

Zdaj Hrudoš pritiska njeno roko na ustnice in jo poljublja. Libuša pa se dvigne in kakor mesečna odtava v predvežje. Solze ji megle pogled.

Hrudoš se je poslovil od dvora in odjahal na Otavo, da bi se pripravil na snubitev. Brat Vladislav ga je pozdravil s kruhom in soljo, saj je bil zdaj prvič doma, odkar so pokopali očeta Klenoviča Ljutico. Potem ga je vodil po dvorcu in mu pokazal shrambe, ki so bile do vrha polne.

»Ali bi prodali žito,« je vprašal, »ali bi počakali do pomladi, ko bo imelo višjo ceno?«

»Stori, kakor te je volja,« je odgovarjal Hrudoš.

»Neki kupci so bili tu in so me nagovarjali na prodajo,« je razlagal Vladislav. »Nisem se mogel dogovoriti z njimi, ker nisem vedel, kaj bi ti dejal o kupčiji. Saj veš, da sva oba dolžna skrbeti za vse in gospodariti.«

»Če se ti zdi prav in pametno, prodaj,« je Hrudoš skomignil z rameni.

Vladislavu je presedala njegova brezbriznost. »Reci vendar, kako hočeš!« je trdo zahteval. »Sicer bom prodal svojo polovico, ti pa s svojim ravnaj, kakor te je voljal! Toda potem tudi glej, da boš svoje ljudi preskrbel! Zadruga se vendar ne vodi tako! Lepo je in prav, da stojiš naši mladi kneginji ob strani, vendar tudi svojega ne izpusti izpred oči. Na svojem si najbolj brez skrbi!«

»To le meni prepusti, bratec,« ga je zviška zavrnil Hrudoš. »In kar pridelate, imejte! Nisem vas vprašal po ničemer.«

»Iz tega pozneje nastanejo hude zdrahe,« je nejevoljno godrnjal Vladislav. »Govoriš, kot bi bil knez.«

»E, tudi knez bom še,« je malomarno menil Hrudoš in priprl oči.

Toda Vladislava ni presenetilo in se je nasmehnil. »Glej, da ne strmoglaviš! Mnogo psov raztrga kožuh najbolj zviti lisicil! Ze vsa dežela govori, da snubiš Libušo, ali vsaj, da se ji laskaš.«

»Da jo snubim, bratec, snubim!« je ošabno rekel Hrudoš.

Zdaj je Vladislav res zazijal. »In je dala besedo?«
»Dala,« je ponosno rekel Hrudoš.

Molče in zaskrbljen ga je Vladislav zapustil.

Hrudoš pa si je oskrbel najboljšo in najdražjo obleko, kakršne so prodajali frankovski trgovci. Ko se je oblekel, je bil tako sijoče lep, da so zadruжанke kar zijale od začudenja in so starci krehali, ko so gledali za njim. Pravi knez, res!

Hrudoš je naprosil nekaj mož izmed veljakov, naj zasnebijo zanj kneginjo. Res ni mogel dobiti za snubitev najuglednejših, ker ti so bili vsi v prijateljstvu s Kresimiro in so poznali žalitev, ki jo je Hrudoš prizadejal Kresimiru. Sicer se jim pa Hrudoš ni bližal, saj je vedel, da bi ne šli v prosce zanj. Končno si je bil pa zdaj čisto v svesti, da je blizu čas, ko Kresimir in njegovi pristaši ne bodo imeli na dvoru nobene veljave več. Pometel bo z vso to sodrgo, ki se vedno sklicuje na voljo ljudstva in s tem zadržuje kneza, da ne more vladati po lastni volji. Tudi zbor ima vse preveč moči. Frankom ne hodi na misel, da bi za vsako stvar vpraševali množico ljudi za nasvet in se ravnali po željah ljudstva. Zato so frankovski knezi mogočni in si pokorijo ljudstvo, kakor jih je volja.

Ko so slavili zadnji Radegostov praznik, preden so postavili na hišni žrtvenik Morano, je Hrudoš s snubci prijezdil v Višegrad. Zbrani gostje so ga začudeno gledali in med njimi je poletel šepet, da bo Hrudoš snubil kneginjo. Stari Kresimir je ostrmel, ko je to čul. Tako je stopil na dvor in k Libuši.

»Kneginja,« je rekel mrko, »lahko bi nam povedala, da se možiš.«

»Saj se ne možim,« je začudeno odgovorila Libuša in nerazumljivo gledala.

»Kako?« je hlastnil Kresimir. »Snubači so tu in ti trdiš, da se ne možiš? Pa vendar ne prihajajo brez tvojega pristanka? Oh, ženske imate svoje muhe v glavi, vse enako!« je malone kričal. »Povem ti, kneginja, da

bomo sklicali zbor in določili, ali naj se ti še pokorimo ali ne! Če bi vladal Hrudoš, bom jaz prvi, ki ti bo odrekel pokorščino!« Jezno se je obrnil.

»Zakaj naj bi vladal Hrudoš?« se je še bolj čudila Libuša. »Hrudoš mi služi kot pisar, kakor je služil mojemu očetu. Če vam ni prav, preskrbite mi boljšega pisarja!« Oči so ji jezno gorele in Kresimir se je kar umaknil pred njenim pogledom. Libuša pa je stopila tesneje k njemu in mu trpko očitala. »Pokorščino mi hočete odreči? Sami ste me oklicali za kneginjo, sami, po volji ljudstva in starešin. Zakaj se torej upiraš? Ali hočeš ti, starosta, ki si zvesto služil mojemu očetu, zdaj zopraviti? Vem, kolikšen ugled imaš pri ljudeh in vem, da lahko zanetiš nejevoljo zoper mene. Toda ne gre zame, ampak za deželol Pomni to, starešina!«

Starec si je jezno segel z roko v brado in jo lasal in mršil. »Kdo se upira, kdo se zoperstavlja?« je vpil. »Mi hočemo red v deželi! Nočemo, da bi nam vladali izdajniki!«

»Povej, kdo je izdajnik in kaznovali ga bomo po postavah! Toda ne natolcuj, starosta!«

Kresimir je zakrilil z rokami in odvihral iz dvorca. Libuša je začudeno gledala za njim.

Ljudje so se zbirali na dvorišču. Teta je hodila med gosti v svoji beli, svečeniški halji. Sonce se je bližalo zatonu in treba je bilo oditi v sveti gaj, da bi se tam priporočili dušam prednikov in jim poslednjič pred zimo ponesli jedil in pijače. Mladci s plamenicami so spremljali sprevod.

Ko so opravili daritve prednikom, so se vrnili k hišnemu žrtveniku. S tožbami so sneli Radogostovo podobo in se mu poslednjič zahvalili za dobro letino. Potem so postavili Radegosta za žrtvenik k ostalim bogovom, na njegovo mesto pa boginjo Morano. Molče so se priklonili pred njo in kakor vsako leto ob tem času, jim je bilo tesno in neprijetno. Mračna boginja, nosilka

smrti, teme in vsega zlega, bo stala na žrtveniku prav do tedaj, ko bodo praznovali praznik pomladi.

Sila ljudi se je nagnetlo v veliko vežo knežjega dvorca, ker je bilo zunaj že prehladno, da bi se mogli pod milim nebom gostiti. Ljudje so posedli okrog dolgih miz in se razgovorili. Zajemali so iz velikih skled in pili. Gostija je bila obilna, saj so z njo častili Rade-gosta, ki jim je dal dobro letino. S slabo gostijo bi se mu zamerili in tako bi jih prihodnje leto udaril s točo, s sušo ali močo. Starešine so si pripovedovali, kolikšen je bil letošnji pridelek. Niso se bali zime, letos zadruga ne bodo stradale. In kakor vedno, jim je kar sama ob sebi beseda zašla na vojno.

»Ali bodo naši prezimili v Karantaniji ali se bodo vrnili?« jih je skrbelo in gledali so v Libušo. Ona mora pač vedeti, saj je kneginja.

Libuša pa se je izmikala vprašanjem.

»Ne govorimo o vojni!« je rekla. »Morda se bodo vrnili, morda bodo prezimili doli. Vsak dan pričakujemo slov, toda zdi se, da je pot do sem sila dolga in prav tako nevarna. Bogovi bodo čuvali našel!«

Večina starešin ni opazila, da govori Libuša negotovo in samo kaže pogum, ki ji je v srcu že pojemal. Izmučila se je z mislimi in skrbmi za Przemisla, zadnje čase pa tudi za Zorana in vojnike, ki so jima sledili v tako daljo, toda gostom tega ni hotela pokazati. Spet je spoznala nekaj novega: knez nima nikogar, s komer bi delil gorje in skrbi. Najtežja bremena mora nositi sam in jih zakrivati pred ljudmi.

Ko so v veži svetlo zažarele smolnice in so se gostje udobrovoljili ter si začeli vsevprek napivati, so vstopili skozi velika vrata Hrudoš in trije starešine. Kresimir, ki je sedel ob Libuši, se je zdrznil in zardel do ušes. Bela brada mu je zadrgetala. »Zdaj se bo izkazalo,« je zašepetal in se nagnil k sosedu. V dvorani so se stikale glave in med gosti je šel pritajen šepet. Libuša je opazila šepet, ki je preletel omizja kot piš jesenskega vetra in

začutila, da so se vse oči uprle vanjo. Grozljivo neprijetno ji je postalo.

Medtem, ko je Hrudoš obstal za vrati, so starešine samozavestno šli skozi dvorano in se približali Libuši. Trikrat so se ji globoko poklonili in ji podali Hrudoševe darove: svileno haljo, srebrne zapestnice in prstane. Potem so pred zbranimi velikaši zasnubili Libušo.

»Ha, ali nisem vedel?« je glasno zavpil Kresimir v tišino, ki je zavladala v dvorani. Vsi so zadrževali dih in strmeli v Libušo. Čutili so, da se zdaj odloča usoda dežele in strah jim je stiskal grla.

»Kaj je, župan?« se je eden od snubačev obregnil ob Kresimira. »Saj ne snubimo tebe in tudi ne zate!«

Libuša je rdela in bledela. Gledala je snubače, gledala darove in iskala z očmi Hrudoša. Potem ji je pogled zdrsnil preko dvorane. Videla je, da so gostje vstajali s sedežev in opazila bliskavico v njihovih očeh. Mar je Hrudoš ponorel? Ti možje tu mislijo, da je domenjena z njim! Da, zdaj je razumela prejšnje Kresimirove besede! Hrudoš jo snubi in če bi mu pritrdila, bi ti možje vstali od miz in sredi noči zapustili Višegrad! Ali Hrudoš ne ve, da njega ljudstvo in veljaki ne bodo nikoli priznali? Sicer pa, zakaj jo snubi?

Libuši je bilo za hip tesno, toda ne dolgo. Bila je še tako mlada, da se je mogla nasmejati zadregi, v katero jo je spravil Hrudoš s svojo snubitvijo, nasmejati se misli, da ti stari možje, preizkušeni bojovníki, verjamejo, da bi ona vzela takega moža? Ne da bi se skušala obrzdati, se je glasno zasmejala.

Veljaki, ki so stali pred njo s snubitvenimi darovi v naročju, so se zmedli. Niso vedeli, kaj pomeni kneginjin smeh. Ob tako važnih odločitvah se nihče ne smeje, tudi ženska ne! Možje v dvorani so se spogledali in iskali z očmi Hrudoša, ki je slonel ob vratih in bledel, ker je čutil, da se nekaj zamotava.

»Hrudoš!« ga je jasno in zvonko poklicala Libuša.

Sam ni vedel zakaj se je le nerad približal in se ji nekako leseno poklonil. Potem jo je vprašujoče pogledal.

»Hrudoš, ali res snubiš?« je nasmehoma vprašala Libuša in se trudila, da bi pokazala nekaj svojega knežjega dostojanstva.

Zdaj je Hrudoš pobledel od jeze in sramote.

»Kneginja, некоč se je zdelo, da nisi protivna temu,« je smelo odgovoril.

Libuša se je zresnila. Čutila je, da jo blati pred zbranimi velmožmi.

»Kdaj si me vprašal?« je poizvedovala hladno in zviška.

»Dala si kneževsko besedo!« ji je oponesel Hrudoš in predrzno pogledal okrog sebe.

»Kneževsko besedo!« je tiho siknil Kresimir.

»Kneževsko besedo,« je šel šepet po dvorani.

»Možje!« je vzkliknila Libuša. »Prisegam vam pri duši svojega pokojnega očeta, da mu nisem nikoli obetala, da mu bom žena! Vprašal me je, če mi je prav, da mi pokorno služi. — Kneževsko breme je tako težko in če hočeš, ti bom stal ob strani! Ne tvoj mož, tvoj zvesti služabnik hočem biti! — Tako mi je govoril in jaz sem mu bila hvaležna in sem mu dala kneževsko besedo, da sem mu hvaležna za ponujeno službo.«

Možje so zamrmrali in resni obrazi so se jim blažili.

»Možje!« je spet glasno vzkliknila Libuša. »Ne bom jemala za moža nikogar, ki bi ne bil po volji ljudstvu in morda... sploh nikogar...«

»Ha,« je zasopihal Hrudoš, »spretno si se izmaknila iz zanke!« Škrtnil je z zobmi. Obrnil se je po dvorani in zavpil: »Za norca nas ima ženska, vse skupaj!«

»Kako govoriš o kneginji?« so preteče zavpili nekateri. Čul se je brenket mečev in Hrudoša so obkolili grozeči obrazi mladih vojniki.

»A, si visoko letal, bratec?« se je zdaj zarežal Kresimir in počil z dlanjo ob dlan. »Le nič se ne čudi, če si tudi nizko padel! Ha, ha, ha!«

»Ha, ha, ha! Hej, snubitev se je ponesrečila, Hrudoš!«
Zdaj se je vsa dvorana tresla od glušечеge smeha.
Možje so se smejali in se tolkli po stegnih.

Libuša se je tudi kratko zasmejala in sedla nazaj.

Trije starešine, ki so prišli kot prosci, so jezno gledali Hrudoša. Odvrkli so snubitvene darove in se izgubili med množico.

Sam in osramočen je ostal Hrudoš pred Libušo. Vse je vrelo v njem in stisnil je pest. »Tega ne bom pozabil!«
je zagrozil.

»Ne, tega ne bo nihče pozabil!« so ga med prešernim smehom dražili mladi vojniki, ki so se še pred kratkim strahoma umikali pred njim in se mu celo laskali, da bi jih ne očrnil pri kneginji. Zdaj so čutili veselo zadoščanje, ker je bil Hrudoš osramočen pred tolikimi očmi in bo že jutri vsa dežela vedela za njegovo sramoto.

Po dvorani je prišel Slavoj. Pijan je bil, v roki je držal poln vrč in se pozibaval, da je pljusvalo čez rob. Toda ves obraz se mu je razlezel v širok smeh. Pozibaval se je in pel:

*»Kneginjo snubil je pisar,
ker rad postal bi knez — prav zares!
Ojaja, to velja, veljaaa!*

Gostje so se smejali, da jim je sapa pohajala in so se jim od smeha solzile oči. Zasmegal se je tudi Kresimir. Saj res! Le kako je mogel misliti, da bi Krokova hči jemala svojega pisarja za moža?

Libuša je vznemirjeno sedela na stolu in se po sili smejala. Pravzaprav ji je bilo Hrudoša žal. Le kako se je mogel tako neprevidno zaleteti? Toda zdaj ni bilo mogoče nič več spremeniti. Glasni smeh mož ji je to potrjeval. Sklonila se je k Kresimiru.

»Preskrbite mi novega pisarja!«
Starešina ji je pokimal.

Hrudoš pa je osramočen odhajal iz dvorane. Mladi vojniki so se mu smejali v brk in mu lučali v obraz zabavljice. Starci so ga gledali jezno, vendar so se krotali. Mladina je bila tako drzna, da so mu nekateri podstavljali celo noge in se je večkrat spodtaknil. Naposled mu je le uspelo, da je prišel iz gruče. Na dvorišču je bolščal v tla, da bi mu ne bilo treba gledati v obraze stražarjev in je hitel odvezovati svojega konja. Ko ga je odvezal in privedel na dvorišče, se je za hip naslonil nanj. Potem si je trmasto dejal:

»Zlepa niste hoteli! No, pa zgrda, meni je vseeno! Tu je še — Gottfried!«

Iz dvorca je odmeval vesel smeh in pesmi zabavljice. Vse to veselje je padalo nanj, kot udarci z bičem. Hitro se je zavihtel na konja in pognal v temno nočno pokrajino. Zavedal se je, da zanj ni več vrnitve v Višegrad, dokler bo Libuša kneginja. Domov mora s svojo sramoto, domov na Otavo. Ponižanje ga je peklo, da je besno spodbadal konja.

Ko se je izdivjal, je znova jel v njem vstajati odpor. Nekoč bo vendar vse tako, kakor si želi!

Kaj pa, če ga je Gottfried samo zamamljal in mu lagal? Prvič se mu je porodila ta misel. Bila je tako strašna, da je z vso močjo sunil konja pod vamp. Prestrašena žival bi ga bila skoraj vrgla s sebe.

Ne, ne, Gottfried ni lagal! Knez vendar ne more lagati! Hudo je samo, da se mora vrniti osramočen domov na Otavo. Toda kmalu se bo vse uredilo. In takrat se bo maščeval, strašno maščeval! Vsem, posebej še Libuši!

Na Višegradu pa je po Hrudošovem odhodu gostija veselo tekla dalje. Praznili so vrče, se smejali in peli. Zdelo se je, da je ta dogodek močno zbližal velmože in kneginjo.

Ko pa je preteklo že pol noči, so stopili v dvorano štirji možje v vojniških opravah. Poznalo se jim je, da so močno zdelani od dolge poti. Poklonili so se kneginji z vsem spoštovanjem.

»Sli smo vojvode Przemisla in vojvode Zorana,« so se napovedali.

V veži je zašumelo. Veljaki so vstajali in se gnetli bliže, da bi slišali, kaj vojvodi sporočata. Libuša pa si je pritisnila obe roki na srce, ki ji je nenadoma jelo burno utripati in pazno prisluhnila besedam poslancev.

Sneg je pobelil vrhove gorskih velikanov. Mrzle sape so se vsak dan podile čez ravnine. Sonce je podnevi še toplo sijalo, zvečer pa se je zgodaj potapljalo v morje rdeče zarje. Zima se je bližala.

Zemlja, ki je dala obilo sadov, je vsa trudna legala k počitku.

V tem mrzlem jesenskem času pa so pota po vsej Karantaniji oživila. Dežela se je dramila, kot bi se bližala pomlad, ne pa otožna, mrzla zima. Po vseh poteh so korakale dolge vrste vojniov. Konjska kopita so teptala jesensko travo.

Opoldansko sonce se je upiralo v hrbet majhni četi, ki je jezdila v smeri proti Lienzu. Vojnikom in konjem se je poznalo, da imajo za seboj težke boje in naporen pohod. Obleka je bila zanemarjena, vsi so bili zamazani, kuštravi in porastli. Iz divjih obrazov so jim oči zrle trudno, naveličano. Marsikateri je nosil bavarski šlem, nekateri so imeli celo oklepe, skovane iz železnih obročkov, drago delo nemških kovačev. Oklepi so bili podobni dolgim srajcam in so si jih mogli kupiti samo plemenitniki, saj so pravili, da enega samega kuje kovač po več let. Vojniki so nosili tudi sulice in dolge bavarske meče; vse to so zaplenili v krvavih bitkah.

Pred četo so jahali trije možje. Sivolasi vojvoda Zoran je bil videti zelo izmučen. Lice mu je bilo žolto in upadlo, neprestano je pokašljeval in težko je hropel. Ob njem je jahal Przemisl, odet v železni oklep in s koničasto čelado na glavi.

»Vroč je,« je rekel in se ozrl po četi. Šlem je spustil, da mu je na jermenu obvisel okoli vratu. Dolgi, neostriženi lasje so mu prosto zavihrali v vetru.

Tik ob njem je jezdil visokonogo kobilo dolgi Borut, ki mu je lice v tej vojni otrdelo in so se mu v čelo zarezale gube.

»Še malo, pa bomo v Lienzu,« je rekel in se ozrl na vojvodi. Iztegnil je desnico in s širokim zamahom pokazal pokrajino pred seboj.

»Kakor bi gledal domače kraje,« je rekel Przemisl in se smehljajal pokrajini, polni zlate jesenske lepote.

»Čas je, da se vrnemo domov,« je vzdihnil Zoran.

Čeprav so bili konji spehani, so jih vendar pognali v drnec. Mršave živali so ubogale gospodarje in so hrzaje tekle proti naselju.

Jezdci so spotoma povsod videli sledove vojne in krutega uničevanja. Videli so pa tudi, da je ljudstvo žilavo in da že začinja celiti rane, ki mu jih je prizadela vojna. Na pogoriščih so z vso naglico rastla nova gradišča. Zadružani, ki so iz strahu pred Bavarci odgnali črede v notranjost dežele, so se vračali. Vlahi in domači pastirji so pasli po pašnikih, ožganih od slane. Ljudje so vedeli, da jih čaka huda zima. Zadruga so ostale brez krme, ljudje pa brez živeža in mnogi tudi brez strehe. Vendar so že zdaj upali na pomlad in na sadove prihodnjega leta.

Pot je ostajala za njimi in sredi sončnega popoldneva so prijezdili v Lienz. Naselje je bilo vse požgano in razdejano. Ljudi je kar mrgolelo. Starci in žene so vlačili les iz gozdov in že je rastlo novo gradišče sredi razdejanega mesteca. Ko je četa prijahala mednje, so prestali z delom in se jeli zbirati okoli nje.

»Zmagovalci!« je šel glas med ljudmi. Vsak jih je hotel videti od blizu. Prišel je Rastislav, župan, in jim prinesel nekvašenega kruha.

»Soli nimamo, bratje,« je rekel in se v zadregi smehljajal.

»Samo, da je kruha,« je menil Przemisl in segel na pladenj. »Vojne je konec, prišli bodo kupci in prinesli tudi soli. Življenje se bo počasi uredilo. A vaše gradišče je čisto porušeno.«

»Porušeno je,« je žalostno potrdil Rastislav. »Toda že raste novo! Glej, kako veliko in prostorno bo, večje kot je bilo prejšnjel Zdi se mi, da bi bilo bolje, ko bi zgradili bolj preprosto gradišče. Do zime moramo imeti streho nad glavo. Imeti moramo pokrite staje za živino. Če propade živina, bomo propadli tudi mi. Toda med ljudmi so taki, ki menijo, da moramo zgraditi veliko in trdno gradišče. Ne morem se jim ustavljati. Delajo, vidite! Tudi jaz delam z njimi. Toda, strah me je misliti na prihodnost! Zdaj ste pregnali Bavarce. A kaj bo, če se spet vrnejo? Takrat bodo hoteli maščevati poraz! Maščevati se bodo hoteli tudi zato, ker jih je knez gnal prav na njihovo ozemlje. Morda bo vse to, kar tu delamo, spet plen ropa in ognja. Ej, koliko naših mladcev, naših najboljših mladcev je poginilo! Ko se vrnejo iz vojske, bomo šele začeli žalovati!«

Przemisl ga je poslušal in ga skušal bodriti. »Živi ste ostali in svobodni ste,« je rekel odločno. »Prav je, da se spominjate padlih. Toda mrtvih še bogovi več ne obude v življenje. Na vas je, da se delo in življenje ne bo ustavilo. Nove vojne se ne boji! Kdor se vojne boji, mu delo polzi iz rok, zamudi čas setve in ostane praznih rok ob žetvi.«

»Delamo in bomo delali, vojvoda,« je rekel Rastislav. »Toda ti, vojvoda, in tvoji junaki ste se bili z meči v rokah, nam pa je bilo trikratno gorjel Vidiš, vsi mladi so šli na vojno, nekateri s knezom, drugi z vojem Dobrilo. Ostali smo tu betežni starci, ženske in otroci.« Stresel je

glavo in v očeh so se mu zasvetile solze. »Ne zameri mi, staremu možu,« je rekel potem. »Mnogo smo pretrpeli in jaz sem le nadložen starec. Vidiš, hrbet se mi je upognil v tem letu bolj kot prej v vsem življenju! Bavarci so čez noč pridrli do našega kraja in nas ujeli kot zajca v zanjko. Strašen čas je bil, strašen, vojvoda!«

Ljudje, ki so jih obkrožali, so mrmraje pritrjevali svojemu županu. Iz gruče žena se je oglasil jok.

»Ne jokajte, žene,« je rekel župan.

Polagoma se je ljudstvo umirilo.

»Pripoveduj, župan,« je rekel Przemisl.

Ratislav si je potegnil z roko čez čelo, kot bi hotel odgnati mučen spomin. Potem je z vidno muko pripovedoval.

»Segnali so nas skupaj. Mene so obkrožili moji ljudje in so mi rekli: — Odloži svoj plašč, župan, pravijo, da župane morijo! — Dal sem se pregovoriti in sem odložil županski plašč. Vzela ga je neka žena in zavila vanj svojega otroka. Potem so prišli Bavarci in rekli: Povejte, kateri od vas je župan! — Meni pa zadružani niso pustili govoriti in so me zakrivali v sredi. Ljudje molče, Nemci pa so besneli: — Župana hočemo! — so vpili. — Nihče vam ne bo ničesar storil, samo župana nam izročite! — Saj ga ni, odšel je na vojno! — se je oglasil nekdo. Umaknili so se in verjeli. Toda nekdo me je moral izdati, ker so kmalu spet prišli in zahtevali župana. Nihče se ni oglasil. Bavarci pa planejo med nas in nas začno razganjati kot trop ovac. Iskali so, toda spoznali me niso. Tedaj so še bolj besneli. — Povejte, kateri je župan, so zahtevali, — ali pa vas vse posekamo! — Videl sem, kako so ljudje vzdrteli, videl, kako so pobledeli in se tresli moške, ki so bili tolikokrat v vojni in se niso ničesar bali. Toda drugače je poginiti v boju in drugače spet poginiti pod sovražnikovo roko kar tako, neoborožen, ne da bi se mogel braniti. Pustite me, sem rekel ljudem, nočem, da bi vi trpeli namesto mene! — Ne smeš, — so mi odgovorili. — Če se nas lotijo, z zobmi se bomo zagrizli

vanje! Kar tako se ne damo posekati! — Tedaj pa je neki Bavarec opazil ženo, ki je imela otroka zavitega v moj plašč. Pokazal jo je in začeli so jo spraševati, kdo je in od kod ima ta plašč. Ali je morda županova žena? Kje je župan? Ona pa jim pravi, da je plašč našla in da za župana ne ve. Tedaj so ji iztrgali otroka in zagrozili, da ga bodo nabodli na konico meča, če ne izda župana. Toda bila je pogumna žena in jim je kljubovala. — Nisem zato rodila otroka, da bi ga vi umorili! — je jokala in kričala in jim trgala otroka iz pesti. Ko pa ji ga niso dali, jih je preklela in si zakrila oči, da bi ne gledala, kako bodo morili njeno dete.*

»Večni bogovi!« je zastokal Zoran.

»Jaz pa nisem več strpel. Zakaj naj pogine nedolžno dete namesto mene, starca, ki me tako že grob čaka! Iztrgal sem se in stopil pred krvoške. Jaz sem župan Rastislav, sem jim dejal. Ubijte mene, toda tej ženi vrnite njenega otroka! Sam sem iztrgal Bavarcu otroka iz rok in ga podal ženi. Hvaležno me je pogledala, toda, glej, kaj je rekla! — To ni župan, — je zavpila, — ne verjemite mu! — In vsa župa je klicala: — To ni župan, župana ni med nami!« — Rastislav si je obrisal rosne oči in stežka nadaljeval. »Nikoli nisem mislil, da me imajo ljudje radi. Strog sem bil, morda prestrog. Kaznoval sem jih, marsikoga sem zaprl v temnico, nekoga sem celo pognal iz zadruge. Toda moji ljudje, oh...«

»Ne verjemite, velmožje!« se je oglasil nekdo iz množice, ki je poslušala. »Pravičen je, njemu podobnih je malo!«

»Kaj boste, otroci!« je Rastislav zamahnil z roko. »Nisem bil vedno z vami, kot bi moral biti in zdaj mi je žal zato. Toda odslej bo drugače, to vam obljubljam. Torej, niso me hoteli izdati, toda jaz sem trdil svojo in Bavarci so mi verjeli, ali pa tudi ne. Vsekakor me niso takoj ubili, pač pa so me pretepli z bičem, da se mi je koža lupila.« Zastokal je kar nehote. »Niso topli samo mene,« je nadaljeval. »Vse so nas topli. Meso nam je

odpadalo od kosti, tako so nas bili. Hoteli so vedeti, kje imamo skrite zaklade, kje je zakopan denar. Jaz jim nisem ničesar povedal. Sicer pa nismo skrili mnogo premoženja, ker se nismo nadejali, da bo sovražnik prišel prav do nas, posebno še potem ne, ko so Obri sprevideli, da ne morejo preko Drave in so se obrnili nazaj. To je naše premoženje, sem rekel Bavarcem in jim pokazal množico ljudi, žene z otroki, nedorastle fantiče, mlada dekleta. To, in pa zemlja, ki jo obdelujemo in črede, ki jih pasemo. Čred pa niso zasegli. Pastirji so bili z njimi zunaj, ko so nas presenetili Bavarci in so se umaknili z njimi še bolj v notranjost dežele. In ker niso ničesar dobili, so nas bili, da jih je mnogo od tepeža pomrlo. Med Bavarci pa je bil mlad človek, Mojmir mu je bilo ime. Ta je hodil vsak dan k nam in izbiral dekleta. Sovražili smo ga in preklinjali, on pa se je malo zmenil za naše kletve. Nekoč pa je stopil k meni in mi rekel: — Župan, povej, kje imaš vino! Daj mi gal — Preklel sem ga in vprašal, kam odvaja dekleta. Posmehnil se mi je in rekel: — Kaj te to skrbi, župan? Vodim jih k svojim gospodom. Toda s tvojimi zadružankami nimam sreče. Doslej sem jih že trikrat vodil, pa so me vse trikrat spotoma napadli neki razbojniki in mi jih iztrgali. — Pokazal mi je nekaj prask po rokah. Pljunil sem preden. Da bi ti mora izpila kri, vedomec! sem mu rekel. Ubijte me že, da ne bom več gledal sramote in trpljenja! On pa je menil, da je umreti še vedno čas. Potem sem se v jezi celo bridko norčeval iz njega in mu zabrusil, da tiste praske ne pričajo, da je kaj prida branil svoj plen pred razbojniki in da vidim, da je izdajalec in odpadnik, ki je zatajil svoj rod in kri, pa tudi svojim ničvrednim gospodarjem slabo služi. Spet se mi je smejal tako nekako čudno in rekel, da pes pač ne bo čuval gospodarjevega plena, če se gospodar sam ne zmeni zanj. Nato pa je spet silil vame, naj pokažem, kje imam skrito vino. Izgovarjal sem se, da vina nimamo in nisem hotel iz-

dati, kje je skrito. On pa: — Suženj sem, kot ti in vi vsi, zakaj bi ti slabo svetoval? — Na to besedo sem se vdal in mu povedal. In potem, kaj bi pravil dalje?«

»Da, potem smo pijano bavarsko vojsko podavili kar spečo,« se je nasmehnil Przemisl.

»Lej, tisti Mojmir je bil dober človek,« je govoril župan. »Nisem mislil, da je otorej. Ko so naši že sekali Bavarce, je prišel k meni in mi rekel: — Zdravstvuj, župan, in spomni se me včasih. Zastavil sem življenje, ko sem reševal vaše mladenke! Nobeni se ni nič zgodilo in kmalu jih boš videll — Ostani med nami, sem ga vabil. On pa: — Ni vse tako preprosto, kot si ti, župan, misliš. — In je šel. Prav žal mi je bilo po njem, bil je res dober mladec, le škoda, da je služil Bavarcem.«

Zoran in Przemisl sta molče prikimavala. Rastislav jih je vodil okrog novega gradišča, ki je vidno rastlo iz tal, Borut je iz spoštovanja hodil nekoliko za njimi.

»Okope dvigni,« je svetoval Przemisl. »Okop mora biti vedno visok in ograda močna. Pa tudi vrata naj bodo prav težka, da jih ni mogoče ulomiti z nobenim orožjem. Morda dolgo ne bo več vojne, vendar moraš v miru misliti na vojno! Da bi Lienz nikoli več ne doživel tega, kar je doživel zdaj!«

Stavbišče je spet zamrgolelo. Stari možje so prijeli za sekire in tesali bruna za ostrešje. Fantiči so obsekovali vrhače, drugi so koničili kole in jih zabijali v zemljo, da je rastla ograda. Ženske in otroci so ob vodi nabirali vrbovih šibin in jih prinašali. Z njimi so nameravali preplesti ogrado in jo obzidati z ilovico.

»Tako ne bo dolgo držalo,« je razlagal Przemisl. »Za plastjo ilovice naložite kamenja in skal, potem pa jih ometajte z ilovico in na notranji strani spet spletite ogrado. Za seženj debela naj bo, potem vam zlepa ne bo mogel nihče do živega. Karkoli gradiš, obdaj temelje s kamenjem! Les v zemlji prehitro strohni, kamenje pa bo držalo skozi rodove. Karkoli delaš, misli na tisti rod, ki bo prišel za teboj! Potem ne boš več mislil na to, da

si star in da te čaka grob. V svojih potomcih boš živel, v svojem plemenu se boš množil in rasel v dobrem.« Obrnil se je in smeje pokazal Boruta. »Glej, kakšnega mladega poveljnika imamo tu, župan! Škoda, da nima več matere, sicer bi se ji poklonil. Takega sina ne rodi vsaka mati!«

Rastislavu so oči zažarele ob pogledu na mladega junaka. »Ali je bil hraber?« je vprašal.

»Več, kot to,« je rekel Przemisl. »Ni kar tako postal poveljnik! Morda bo nekoč še knezov prvi poveljnik, vojvoda. Dobro je, kadar se človek iz ljudstva visoko dvigne. Knezi se pomehkužijo, začno misliti nase in ne skrbijo več za ljudstvo. V možeh, ki so prišli naravnost iz ljudstva, pa je živa tista sila, ki jih veže z ljudmi in s svojo zemljo. Taki mnogo store za svoje pleme in deželo. Ko bi jih ne bilo, bi bili mi že davno sužnji, poceni plen osvajačev od vzhoda in zahoda.« Rastislav je začudeno gledal visokega vojvodo, ki mu je preko vsega lica tekla brazgotina in je bil od naporov zadnjih tednov ves suh in upadel. Ta pa je mirno govoril: »Ljudstvo, da, župan! Ne knezi, ljudstvo brani zemljo in svobodo!«

»Bogovi naj te poplačajo za to besedo!« je vzkliknil župan in v očeh se mu je od ginjenosti prikazala solza. Razprostrl je tresoči roki in objel vojvodo.

Obšli so novo nastajajoče gradišče in se vrnili pred kočo, v kateri je zdaj bival župan. Zoran je trudno sedel na klop, pokrito z ruševino, in si oddihoval. Ko se je okrepčal s požirkom vina, je menil:

»Malo smo podobni zmagovalcem!«

Možje so se nasmehnili in mu pokimali.

Popoldne so spet zajahali konje in gnali proti Krnskemu gradu.

Pot je bila spešna in kar vesela. Sovražnik ni prodril do sem in nikjer več niso srečali nesrečnežev, ki bi tavalili brez domov okrog, nikjer več niso videli sledov pogorišč in morije. Dežela se je kopala v zlatu jesen-

skega sonca. Z nekaterih gradišč so čuli veselo pesem in gosli. Tam so se ljudje veselili vrnivših se vojnikov. Vendar se niso ustavljali. Mudilo se jim je na Krnsko polje. Przemisl in Zoran sta vedela, da morata takoj zbrati vojsko in iti proti domu, saj utegnejo vsak čas pritisniti mrzli vetrovi in dolgotrajno deževje. Pot skozi obrsko ozemlje utegne biti neprijetna. Krnsko polje pa jih je pozdravilo z vriskajočim veseljem.

Vsepovsod se je trlo vojnikov. Pod lipami so posedali godci in gosli so pele, dude so tožile vmes in tolkli so po kotlih, da se je hrušč razlegel daleč okrog. Mladcev je bilo toliko, da so morali taboriti na prostem. Vse knezove kolarne in orožarne so bile zatrpane z vojniki. Bili so tu domači vojniki, župani iz oddaljenih krajev, ki so se polagoma pripravljali na odhod, bil je tu voj Dobrila, ki je privedel s seboj nekaj svojih ljudi in zdaj je prihajal še Przemisl.

V prostorni veži Valjhunovega dvorca so bili zbrani starešine in poveljniki, ki so pili in pripovedovali vojne zgodbe. Vojna že ni bila več okrutna in krvava resnica. Odmikala se je in mahoma je začela rasti iz nje pripoved, ki bo preživela rodove. Goslarji so že zlagali nove pesmi o veliki vojni in slavnih junakih in jih prepevali. Vojniki in župani so jih poslušali. Ko se bo vojska razhajala, bodo šle pesmi z njo in postale ljudska last. V veži so polnili s srebrom okovane rogove in si napijali. Knez sam je bil rahlo omoten od pijače ali od zmage ali od obojega. Hodil je med gosti in zdelo se mu je, da je vse premalo in preslabo, kar so mogle nuditi knezove shrambe, da bi dostojno počastil v svojem domu može, ki so mu stali ob strani v najtežjem času, ki ga je preživel on sam in dežela.

Dobrila je sedel sredi veže in napijal tASTU. Visoko so dvigali s srebrom okovane rogove, vrči so zvenčali; v svitu ognja, ki je visoko plapolal na ognjišču, so se svetile srebrne zaponke na platnenih srajcah, bleščalo se je orožje in gostom so sijale oči. Med gosti so hodili

domačini in žene. Ob slavju so si vsi nadeli na glave platnene trakove, od katerih so viseli srebrni in bronasti obročki. Raznašali so kose pšenične pogače, vrče z medico, polnili rogove z vinom in stregli gostom s pečenim mesom. Od zunaj so prihajali veseli vzkliki in pesmi.

Na prag je stopil vojniki stražar in povedal:

»Vojvodi Zoran in Przemisl!«

V veži je zabučalo. Starešine so vstajali in hiteli proti vratom. Vsi so hoteli pozdraviti junaka, ki se je tako hrabro bil za svobodo njihove dežele. Knez Valjhun sam je prvi hitel pred dvorec, da pozdravi goste.

Vsa zardela in brez diha je ob teh besedah obstala Milica. Odložila je pladenj s pšeničnimi pogačami in si morala pritisniti roko na srce, ki je tako burno utripalo pod praznično platneno obleko. Przemisl prihaja in z njim bi moral biti Borut! O, ko bi smela zdaj ven, da bi videla in pozdravila goste! Tako pa je morala ostati v veži in čakati. Oči matere kneginje so oprezovale za njo in hitro je spet prijela pladenj in nalagala na mizo zvrhane kupe pogač.

Pred gradom je šumelo in čuli so se vzkliki. Potem so prihajali gostje v vežo. Knez Valjhun je vedel Przemisla in Zorana in ju posadil na častno mesto, poleg voja Dobrile in svojega knežjega stola. Spremstvo je ostalo zunaj in v vežo ju je spremljal samo Borut. Sedel je na konec klopi, toda Przemisl ga je poklical in ga hotel imeti pri sebi. Od lokostrelcev se je dvignil Vitogoj in objel pobratima.

»Borut!«

»Vitogoj! Dolgo se nisva videla! Ko sem odhajal, si ležal bolan,« je rekel Borut in ogledoval kneževiča.

»Gorazd je padel?«

»Če bi njega ne bilo, bi morda poginili mi vsi,« je resnobno rekel Borut.

»Tudi Dobroslav je padel,« je žalostno povedal Vitogoj.

»Kako?« Borut je od začudenja izpustil Vitogoja.

»E, ti ne veš! V zadnji bitki ga je zadelo.«

Oba sta sklonila glave in nekaj časa nista našla besede. Nato je spet spregovoril Vitogoj. »Da, v zadnji bitki je padel. Umirajočega smo iztrgali sovražniku. — Ali smo zmagali? — je vprašal in ko smo povedali, da Bavarci beže in jih naši zasledujejo, se je nasmehnil. Resnično, nasmehnil se je! Potem je pa kar zaprl oči in obstal, kot bi zaspal.«

»Ej, tak dober poveljnik!«

»Da, tako je umrl naš očka,« so se oglasili Vitogojevi lokostrelci.

Možje so odložili rogove in vrče in molčali. Zdelo se je, da jih je sredi veselja obšla velika žalost ob spominu na padle.

»In mi živimo!« je vzkliknil nekdo.

»Živimo!« je pritegnilo več glasov hkrati.

»In maščevali smo njihovo smrt!«

»Ej, dal V vojni je maščevanje tako sladko!«

»Bratje!« je vse prepil knezov glas, ki je napival Zoranu in Przemislu. »Bodite naši gostje! Bogovi so mi priča, da nikdar nisem gostil ljubših!«

»Hvala, knez,« je odgovoril Przemisl in se poklonil. Potem je segel po rogu. Pred njim se je sijoče smehljaj mlad dekliški obrazek pod težkimi valovi pšeničnih las. Milica je vojvodam nalivala medice.

»Ej, ti si pa gotovo knežja?« je vprašal in se nasmehnil.

Pokimala je, da so ji srebrni obročki veselo zacingljali.

»No, seveda,« je menil vojvoda in se nasmehnil. »Tako sem te spoznal, čeprav te nisem še nikdar videl, knežnja. Mlad junak mi je pripovedoval o prelepem dekletu z očmi kot nebo in lasmi kot laneno predivo prve preje.« Poiskal je z očmi Boruta, ki je zdaj živo zardel. »Poglejte junaka! Morane se ni bal, pred dekletom pa

zardeva kot nevesta, ki ji prvič pokažejo namenjenega ženinal Ha, ha!»

»Ha, ha, ha!» so se glasno zasmjeli možje in vzdignili vrče.

»Kaj zardevaš, Borut? Zasnobimo jo zate! Knez ne bo odrekel Valjhun, v kneževskem rodu ji ne boš našel hrabrejšega in boljšega moža!»

Valjhun se je približal in poslušal. Lice se mu je zmračilo in pazno je pogledoval zeta Dobrilo. Nekoč se je dogovarjal z njim, da jo bo dal njegovemu bratu za ženo, dasi mu ta ženitev ni prav ugajala. Dobrilov brat je bil priletan in imel je že tri žene. A Valjhun je želel obdržati Dobrilo zvestega in hrabrega, in se mu ni maral zameriti.

Toda Dobrila se je glasno in krohotaje smejal in vzkliknil:

»Daj mu jo, očka knez! Res še nisem videl mlajšega poveljnika, ampak hrabrejšega tudi še ne!»

»Daj mu jo, oče!» je prigovarjal tudi Vitogoj.

»Pa mu jo daj,« se je nasmihala kneginja Zora.

S sklonjeno glavo in z rosnimi očmi kot pšenični klas ob jutranji zarji, je stala Milica med možmi. Tako jo je prijel oče za roke in jo potisnil k Borutu.

»No, pa se imejta!» je rekel in jima združil roki.

Gostje so vzklikali in napijali mlademu paru. Luč je trepetala na obrazih in v srcu je bila samo ponosna sreča.

Čez nekaj dni se je začel Valjhunov dvorec prazniti. Ljudi je vleklo domov, k zemlji, ki jih je tako dolgo pogrešala. Starešine in župani so bili na tihem zaskrbljeni, kako je doma, ali je dovolj pripravljenega za zimo. Vedeli so, da bo treba pomagati tudi tistim naseljem, ki jih je vojna opustošila. Vendar tega niso imeli za breme in so bili pripravljeni pomagati, da bodo čimprej

zakrili in zaceljeni vsi sledovi vojne. Zdaj so se navešili zmage in so se jeli odpravljati na pot.

Vojna je končana, praznovali so Miličino svatbo z Borutom in se dovolj navešili. Mrzla slana in gosta megla, ki sta vsak dan napovedali skorajšnji prihod zime, sta jih opominjali na pot. Tudi Dobrila se je pripravljala na odhod. Zadnji dan so opravili zahvalno daritev bogu Svetovitu, in brzdali konje za odhod. Mir! Nič več vojne! V miru se bodo pasle številne črede, v miru bodo orali polja in tkali platno, v miru se bodo otroci rodili in odraščali.

»Mir!« je govoril Valjhun Przemislju in Zoranu. »Doklej bo mir?«

»Stara skrb,« je trudno pokimal Zoran.

»Da, doklej bo mir? Obri nas bodo pač kmalu spet napadli.«

»Obri te skrbe, knez?« je vprašal Przemisl. »Da, nevarni so. Toda oni so roparji in prej ali slej jih bomo potokli do kraja. Potem se bodo naučili obdelovati zemljo in pasti čredo, kakor mi in vsa ostala plemena. Bolj nevarni so nam Bavarci in Franki. Obri so roparji, pridejo in gredo. Germani pa stoje trdno na svojih tleh in si osvajajo vedno nove zemlje. Zagrizli so se v nas in kos za kosom nam trgajo zemljo. Sovraštvo z njimi je staro in morda bo dolg boj med nami in njimi. Toda mi se jim ne smemo vdati! Nikoli!« je spregovoril s tolikšno odločnostjo in sovraštvom v glasu, da ga je knez začudeno pogledal. »Knez, ne uči svojega plemena, da bi se jih balo! Znati jih mora sovražiti! Da, tudi sovražiti je treba znati! Ne tujcev sosedov, ampak tujce osvajače, ki nam kradejo svobodo!«

»Velik vojvoda si,« je priznal knez.

»Blagor ljudstvu, ki mu vladaš!« je menil Dobrila.

»Przemisl ne vlada,« se je oglasil stari Zoran in preko bolehnega lica mu je hušknil nasmeh. »Toda on se postavi za svoje ljudstvo in vem, da bi se postavil zanj tudi proti svojemu knezu, če bi mu ta delal krivice.«

Przemisl je zamahnil z roko, kot bi ne maral hvale. Potem se je obrnil k Valjhun.

»Knez, če ti bo kdaj sila, kot ti je bila zdaj, nas pokličil! In če nam bo potrkala vojna na vrata, ali te lahko pokličemo in upamo na tvojo pomoč?«

Valjhun je slovesno dvignil svoj meč, da se je rezilo zableščalo v soncu. »Prisegam ti to pri svojem meču, vojvoda!«

»Bratje, na svidenjel« je ginjeno rekel Przemisl.

Poslavljali so se. Pod lipami, ki jim je jesenski veter že osul listje, so hrzali konji. Iz dalje je prihajala pesem. Vojniki, ki so s svojimi župani odhajali, so peli. Izpred dvorca je pritekla Milica in v slovo objela svaka Dobrilo, za njim pa še Przemisla. Zoranu je ponudila desnico in starec se je kar razživel in se ji zasmejal:

»Glej jo, kot pšenični klas je, mlada ženal Ej, že si je kite povila okrog glave in si pokrila svoje pšenične lasel! No, glej da boš rodila mnogo krepkih sinov!«

Milica je zardevala in komaj upala dvigniti sinje oči izpod bele oglavne ovijače, Borut pa se je poslavljal moško, kot se spodobi možu in poveljniku.

Tudi Vitogoj je objemal odhajajoče.

»Ko prideta v Višegrad, povejta, da sem živ in da smo zmagali in da bom spomladi prišel po nevesto, če je še taka njena volja,« je naročal.

»Dobro, bratec! Spomladi se bomo srečali v Višegradu na veseli svatbi!« je klical Przemisl.

Konji so zahrzali in vojniki so se poslavljali od knežjega gradu.

Jesensko sonce je sijalo in obetalo še nekaj toplih dni.

Za njimi je ostajala dežela, ki je spet vstala, odločena da zaceli rane, ki ji jih je zadala vojna s stoletnim sovražnikom.

Ko bo spet cvetela pomlad, bo ta dežela, ki so jo tolikokrat branili s potoki krvi, vsa polna sonca in pesmi in se bo dvignila v novo rast.

Przemisl jo je zapuščal s ponosno zavestjo moža, ki je izpolnil svojo dolžnost. Ne bo pozabil te lepe dežele ne bratskega ljudstva in to ljudstvo ne bo pozabilo njega.

Ko sta se bližala meji, sta videla, da se na porušeni gradščih že dvigajo nove strehe iz desk in svetle pšenične slame. Zadržani so pozabljali na žalost in gradšča so gostila vračajočo se vojsko. Toda nista se dolgo mudila pri županih in sta hitela k svoji vojski, ki ju je že čakala, da jo povedeta domov. Vreme je bilo lepo in upala sta, da bosta do zimskega mraza prišla domov. Zdaj se tudi Obrov ni bilo več bati, ker so se pozimi odpravili vedno v notranjost dežele, da so skupaj prezimovali. Največ jih je odšlo prav do Pečoja in šele, ko so pomladni vetrovi osušili mokro stepo, so se spet razleteli kot jata roparskih ptic.

Jezdili so in se z vsakim dnem bolj bližali domovini. Spotoma sta se Przemisl in Zoran razgovarjala.

»Mlado kneginjo imamo,« je nezaupno tožil Zoran. »Kdo ve, kako nam bo vladala?«

»Dobro bo vladala, saj je Krokova hči!« se je smehljaj Przemisl. »Stali ji boste ob strani vi vsi, velmožje, ki ste stali ob strani pokojnemu knezu.«

»In ti?«

»Tudi jaz ji bom položil meč pred noge.«

Zoran ga je od strani ogledoval in ni vedel, ali bi povedal ali ne. Toda preveč ga je tiščalo, da bi mogel molčati.

»Torej se ne boš skušal osamosvojiti?« je vprašal. »Knez je mrtev in ženske se ti ni bati.«

Przemisl ga je začudeno pogledal. »To si misliš o meni? Ali vsi mislite tako? Povem ti, da tega ne bom storil, če me ne bo sila primorala. Samo če bi deželi vladal izdajnik, bi dvignil meč zoper njega.«

»Morda boš tudi to še moral storiti,« je zamomljal Zoran.

Nobeden več ni spregovoril, toda mislila sta oba isto. Oba je skrbelo, kaj se bo zgodilo, če spravi Hrudoš kneginjo pod svoj vpliv. Zoran je tegobno razmišljal, na kolikih bojnih pohodih je že bil, da bi varoval zemljo in čast svojega kneza. Kaj bo, če se bo moral pokoriti — Hrudošu? Čutil je, da tega ne bo mogel. Do smrti je hotel ostati zvest Kroku in njegovi hčeri, a če bi začel ukazovati Hrudoš, bi še enkrat potegnil meč, vzel svoje ljudi, morebiti potegnil za seboj tudi kneginjino vojsko in se postavil Przemislu ob stran.

Przemisl je ugibal, kako je zdaj na Višegradu. Med Libušo in Hrudošem ni več nobene pregrade. Morebiti jo bo Hrudoš čisto premotil. Spomnil se je, kako je videl zadnji večer pred odhodom na vojno, da je Hrudoš držal dekle za roke in si jih pritiskal na srce. Nerad se je tega spominjal. V srcu se mu je zbujala ljubosumnost. Toda potlačil jo je in mislil, kaj bo z deželo, če ji bo vladal Hrudoš. Preden se bodo ovedeli, bodo tam gospodovali Nemci!

Ko so imeli za seboj že skoro pol poti, so jih našli Libušini poslanci in sel, ki jih je dolgo zaman iskal, je predal vojvodoma kneginjino naročilo, naj se vrmeta z vojsko takoj, tudi če vojna še ni pri kraju. Vojvodi sta se presenečeno spogledala. To je bilo slabo znamenje. Sel jima je trdo in umerjeno ponavljal po besedi, kakor mu je bilo naročeno. Če ne poslušata, tako naroča zbor, bodo morali v Višegradu verjeti, da sta odrekla pokorščino vladajoči kneginji in ravnati z njima kot z upornikoma.

Przemisl je škrtnil z zobmi. To ima zdaj, ker je še malo prej mislil, da bo položil kneginji meč pred noge in ji prisegel zvestobo! Tudi Zoran je bil vznemirjen in je rekel vojvodi:

»Tako bo, kakor sem pravil. Vojna, s katere prihajava, ne bo zame, starca, poslednja.«

Przemisl je začel spraševati sla.

»Kako je v Višegradu?«

»Tako,« je izmikajoče odgovoril sel.

»Ali je ljudstvo zadovoljno s kneginjo?«

»Zadovoljno.«

»In velmožje?«

»Nekateri so, drugi niso.«

»Zakaj ne?«

»Ej, kdo bi to vedel.«

Ničesar ni mogel izvleči iz njega. Potem je vprašal naravnost:

»In Hrudoš je na dvoru?«

»Na dvoru.«

Przemisl je odslovil sla in zamišljeno gledal predse. Čutil je, da sel ve marsikaj, pa se taji. Mračna slutnja mu je kazala vzrok, zakaj molči. Hrudoš je po knezovi smrti gotovo dobil na dvoru še večjo veljavo in sel ne mara reči ničesar, da bi se mu ne zameril. Ali je že tako mogočen, da se ga vse boji? Čudno! S težkim srcem je vojvoda jezdil proti domu.

Spotoma se mu je vojska redčila. Ljudje, ki jih je nabral, ko je odhajal na vojno, so se poslavljali in odhajali nazaj na svoja razdejana gradišča. Przemisl jih je vabil, naj gredo z njim v domovino, toda oni so mu odgovarjali da raje ostanejo doma. Pristopil je rdečelas orjak in menil:

»Hvaležni smo ti, vojvoda, ker si nas vzel s seboj. Nismo še videli poštenega boja, toda pri tebi smo se marsičesa naučili. Res se vračamo brez plena, čeprav trdijo, da je glavno v vojni plen. Mi pa smo se pri tebi naučili, kar je več vredno: naučili smo se vojskovati. Zdaj nas ni več strah Obrov, ne bodo več naših glav natikali na plotove! Vidiš, vojvoda, mi ne moremo s teboj. Ne misli, da smo ti nehvaležni. Toda ostati hočemo na svojih tleh. Dvignili bomo vse, ki morejo nositi orožje in skupno se bomo uprli pesjanom! Tolkli jih bomo, kjer se bodo prikazali. Znova bomo zgradili svoja

gradišča in se združili. Morda pride čas, ko se bomo združili z vami.«

Przemisl jih je z veseljem odslovil. Čutil je, da je dosegel več, kot je pričakoval. Najprej je mislil samo pridobiti vojniki za Karantanijo. Zdaj pa so se ljudje razgledali po svetu, opogumili so se in spoznali, kaj lahko dosežejo, če so složni. Vso pokrajino bodo dvignili na noge in Obrom v tem delu dežele skoraj ne bo več obstanka. Da, zgradili si bodo nova selišča, otepali se bodo vsiljivih roparjev in nekoč bo po njihovem prizadevanju morda ta kos zemlje svoboden. Z radostjo je gledal za gručami, ki so se odcepljale in hitele nazaj k svojim, ki se obupani skrivajo po hostah in ne verjamejo, da se bodo še kdaj otresli zatiralcev.

Kadar pa je jezdil samotni, so ga spet mučile misli in skrbi. Nešteto krat se jih je skušal otresti in vedno spet so se mu vsiljevale. Ko je deževalo in so se tla razmočila pod konjskimi kopiti, da se je konjem globoko vdiral v mehko zemljo, je gledal pod noge svojega konja in ugibal:

»Kako me bo sprejela? Ali naj ji položim meč pred noge in prisežem zvestobo, ali naj — počakam?«

»Po-ča-kam, po-ča-kam...« so pela konjska kopita.

»Počakati bomo morali, da se deževje unese,« se je oglasil Zoran. Sedel je na konja, ves rumen v obraz, pokrit z medvedjo kožo, in ker ga je tresel mraz, je stokal. »Ustaviti se bomo morali in počakati lepšega vremena. Morda se bo spreletelo in bomo jutri nada-ljevali pot.«

»Jeseni se ne spreleti,« je ugovarjal Przemisl. »Moramo dalje, saj je večji del poti že za nami. Pogum, vojvoda! Pomlad te bo spet postavila na noge!«

»Ej, kje je še pomlad!« je stokal stari. Vsi udi so ga boleli, da je včasih ponoči glasno stokal in se premetaval po ležišču. Nočevali so pogosto na prostem in njega je trgalo, da bi vpil od bolečine. »To so vojne, brat, to so pohodi,« je tožil in si otipaval razboleli križ. »To so

rane in mraz in nočevanje na prostem, močvirja, skozi katera se vlačiš, dež, ki te pere in sonce, ki suši na tebi premočeno obleko. Ej, počakaj, kmalu boš tudi sam čutil! Koliko let pa ti je?«

»Trideset, vojvoda,« je smehoma odgovarjal Przemisl.

»In oženjen še nisi? Ej, ej, to ne bo dobro zate! Oženi se! Tako boš ostajal doma in si grel hrbet pri ognjišču. Če se ne boš oženil, se boš pa svoj živ dan potikal po bojnih poljih in boš nazadnje nadložen starec, kot sem jaz.«

»Oženi se, praviš, očka?« je radostno in otožno hkrati menil Przemisl. »A kako naj se oženim, ko si ne morem prave ubrati?«

»Ali ti nobena ni po godu?«

»E,« je skomignil Przemisl. »Teče, teče lepa srna, pa so ji volcje za petamil! Kaj naj storim?«

»Otmi jo!«

»Če ni prepozno,« je zamišljeno menil vojvoda.

Ob večerih je spet in spet klical sla, ki se je zdaj z njim vred vračal domov in ga spraševal. Sel se je polagoma otajal. Mnogo je govoril z vojniki in videl, kako zelo vsi spoštujejo Przemisla. Zato mu je odgovarjal bolj naravnost.

»Ko so kneginjo oklicali, so bili velmožje zaskrbljeni. Toda Kresimir je bil trdno odločen, da mora biti kneginja ona, hči slavnega očeta. Župani so si pomeli roke; posebno Žižka in veljak Črtomir sta bila tako vesela mlade kneginje, da sta jo povsod glasno hvalila. Zdaj pa sta se ohladila in jima ni vse po volji. Premodra je, pametno vlada.«

»Modro vlada?«

»Modro. Zbor je sprejel njene nove postave. Pravijo, da še nikdar nismo imeli tako modrih postav. Nekaterim starešinam pa njene sodbe in postave niso po volji.«

»In ljudstvo? Je zadovoljno?«

»V pesmih poje o njej!«

»In Hrudoš?« je s tujim glasom vprašal vojvoda, nejevoljen sam nase zaradi vprašanja, ki mu je kar uteklo.

»Hrudoš — je mnogo pri kneginji,« je previdno odgovoril sel.

»In je še vedno njen pisar?«

Sel se je skrivnostno smehljaj. »Da, pisar,« je potrdil. »Starešine se boje, da bi ji ne postal — gospodar.«

Vojvoda je čutil, da mu gre lahna drhtavica po hrbtu in kakor Zoran, se je tudi on tesneje zavil v plašč.

Naslednji dan je odpravil na pot sla s sporočilom, da se vojvodi vračata. Potem je gnal vojsko na vso moč. Ni ji dal počitka, dasi so bili konji in ljudje že močno utrujeni.

»Besi so v tebi!« se je jezil Zoran, ki ga je ježa izmučila in je komaj sledil divji gonji čez pusto pokrajino. »Pokaj s tako naglico? Mladina ne pozna mere! Prej se ti ni nikamor mudilo, zdaj bi pa najraje gnal dan in noč! Zakaj?«

»Mraz pritiska,« je odgovoril Przemisl in se ozrl. Pogled pa mu je hitel naprej, v smer, kjer je slutil domačo deželo. Mukoma je zadrževal konju korak.

Przemisl in Zoran sta razpustila vojsko, da so se utrujeni vojniki razleteli po svojih gradiščih. Za vso zimo bodo imeli dovolj čudovitih pripovedi o daljni deželi na jugu, o Karantaniji in o vojni in dekletih v tej deželi, kjer ljudje govorijo jezik, tako podoben domačemu in so v vsem tako podobni tukajšnjim, da je človek kar začuden, če pomisli, kako daleč v svetu imajo Sloveni brate. Vojvoda pa sta z majhnim spremstvom odjezdila v Višegrad.

Zoranu je odleglo, ko sta prišla na domačo zemljo. Pozabljal je na težki pohod in se veselil, da je spet doma. Mučila ga je samo velika skrb, kako bo z deželo in s kneginjo. Spotoma sta čula toliko različnih vesti.

»Pravijo, da Hrudoš zbira snubce in bo zasnužil kneginjo,« so jima povedali na prvem gradišču, kjer sta se ustavila na poti na Višegrad.

»Ali je že snubil?« je mrzlo vprašal Przemisl in brazgotina na licu mu je pomodrela.

»Ne vemo,« je odgovarjal starešina. »Morda je že snubil, lep čas je od tedaj, ko smo to zvedeli. K nam prehajajo novice pozno, preveč smo od rok.«

Pognala sta naprej, toda do Višegrada nista in nista mogla priti. Starešine so ju ustavljali in ju spraševali o vojni, da sta bila že naveličana pripovedovati. Vendar se nista mogla izogniti. Zadružani, ki so zvedeli, da sta na poti, so ju že na križpotjih pričakovali in grdo bi se jim zamerila, če bi ne hotela z njimi. Toda, ko sta jezdila že blizu Višegrada, so jima nekje povedali vest o Hrudoševi snubitvi.

»Možje so se tako smejali in se od smeha tolkli po stegnih, da jim je koža pokala,« so jima dejali. »Hrudoš je ves zelen od jeze in sramote zapustil dvor. Starešine so že našli drugega pisarja, starega, izvedenega moža. Hrudoša pa celo v pesmih pikajo!«

Kar hitro se je našel pevec, ki je potegnil po strunah in zapel zabavljico, ki jo je Hrudošu zložil Slavoj. Zoran se je glasno krohotal in čisto pozabil na bolezen in tudi Przemisl se je pri priči udobrovoljil.

»Pojdival« je priganjal Zorana.

»Neučakavnost! Na smrt me izmučiš!« se je po sili jezil stari.

»Saj še nista ničesar povedala o vojni!« so ju ustavljali zadružani. »In na noč menda ne bosta hodila od tod!«

»Saj! Počakaval« je rekel Zoran in trdo sedel na klop.

Nerad se je Przemisl vdal. Ko pa je že sedel, se mu je beseda razvezala, kot še vso dolgo pot ne in je pripovedoval čudovite vojne dogodivščine. Pred ljudmi je rastla Karantanija, rastli so ljudje, neznanci, ki sta jih

dobila spotoma in so šli z njima na vojno, rastle so gore in dežela se je širila, širila in ji nikjer ni bilo meja.

»Ali je Slovenov toliko?« so se čudili.

»Kakor zvezd na nebu, ljubi moj!« je odgovarjal Przemisl.

»Kaj nam potem more sovražnik!«

»Nič, prav nič, če smo složni!«

Ko sta se približala Višegradu, so prve snežinke plesale nad strehami. Mrzla sapa je vlekla preko Vitave. Vendar je bilo na reki živahno. Okrog vode so hodili ljudje, domači in tujci, merili in delali. Na bregu se je kopičilo kamenje, grmadil se je sveže posekani, beli les. Neprestano so drseli čolni, po kopnem pa so vlečili debele hlode in jih belili.

»Libuša bo postavila na Pragu dvorec,« so jima pravili že spotoma. Zdaj sta videla, da to ni prazna beseda.

»Ali ni Višegrad dovolj dober?« je zagodrnjal Zoran.

»In zakaj gradi s tujci? Ali mi ne znamo dovolj zanjo?«

»Ej, Višegrad bo zrastle!« je veselo odgovarjal Przemisl. »Mi znamo nekaj, toda naše delo ne more kljubovati zobu časal Les strohni in črvi pa preglodajo. Kamenje pa je večno kakor zemlja. Iz kamenja so bogovi gradili svet! Zakaj bi mi ne gradili iz njega svojih mest in gradišč? Če sami tega ne znamo, se moramo naučiti od tujcev!«

»Od tujcev ne pride nič dobrega!« je mrmral Zoran.

»Tujci znajo marsikaj,« je neprizanesljivo oporekal Przemisl. »Naučiti se moramo od njih vsega, kar znajo. Ne slabega, le dobro moramo privzeti. Veruj mi, da je prav tako.«

»Mladina,« je godrnjal starec. »Vse bi postavila na glavo.«

Przemisl se je smehljaj in z očmi používal temelje velikega dela, ki je začelo rasti iz pustih tal.

Kakor piš vetra je preletelo Višegrad: »Vojvodi se vračata!« Stražarji so stekli na dvorišče in na stežaj odprli vrata. Na dvorišču je čakalo nešteto rok, da prevza-

mejo vojvodoma in spremstvu konje in jih postavijo v gorki hlev.

Pozdravila sta domače in skočila s konj. Potem sta si tesneje zapela vojvodske plašče in odšla v dvorec z vprašanjem, če se moreta pokloniti kneginji. Sprejela ju je Kazi. Pristrčno ju je pozdravljala in na ustnah ji je trepetalo vprašanje, ki ga ni upala izreči. Toda Przemisl ni pozabil Vitogojevega naročila in Kazi se mu je srečna in hvaležna nasmehnila. Potem je stopila v knežjo dvorano, da bi Libuši napovedala gosta.

»No, zdaj jo bova videla, kneginjo, ki se je pred leti še igrala na očetovih kolenih,« je pri sebi momljal Zoran. »A naj ji bogovi dajo srečo, samo da bi tujce pregnala iz zemlje!«

Vrnila se je Kazi in povedala, da ju Libuša pričakuje.

Przemisl in Zoran sta stopila v dobro znano dvorano. Tu so se nekoč dogovarjali za pomoč Valjhunu, skrivaj in ponoči, tedaj, ko se je zdelo, da je vse izgubljeno in da so župani po Hrudošovem prigovarjanju pahnili deželo in kneza v sramoto. S trdnimi, samozavestnimi koraki sta se bližala knežjemu stolu, kjer je sedela Libuša, ogrnjena s kneževskim plaščem. Przemislu se je mahoma zazdela tako tuja, tako daljna, kot bi je nikoli prej ne videl in bi nikoli ne bila blizu njegovemu srcu. Saj to vendar ni tisto mlado, jedro, malone do lahkomišelnosti razposajeno dekle, ki jo je nekdaj videval tu na dvoru in mu je včasih hodila na misel kot topla podoba iz svetlih sanj, dokler se ni spričo Hrudoša zavedel, da mu je to dekle mnogo, mnogo več kot vsa dekleta, kar jih je doslej srečal. Pred njim je sedela zrela žena, kneginja. Kite si je ovila okrog glave, kot bi bila že žena in njene oči so bile nekako trde, kar ugasle. Zdaj je vstala in v kneževskem plašču je bila videti mnogo večja, kot je bila v resnici. Stala je pred kneževskim stolom in ju umerjeno pozdravila.

»Pozdravljena spet na domačih tleh, vojvodil!«

Poklonila sta se in prvi je pristopil Zoran k stolu. Poklonil se je in vzel meč v desnico.

»Vse življenje sem s tem mečem služil tvojemu pokojnemu očetu, kneginja,« je rekel. »Ne drži se ga krivica in pošteno sem ga sukala v obrambo dežele. Zdaj si ti kneginja in kakor nekoč tvojemu očetu, bom rad služil tebi!« Spet se je priklonil in čakal njene besede.

Libuša se mu je dostojanstveno poklonila.

»Velik si med junaki, vojvoda,« je rekla. »Bogovi so mi naklonjeni, ker so mi dali take junake, ki hočejo braniti našo deželo. Stoj mi ob strani, kakor si stal mojemu pokojnemu očetu! Zaradi ljudstva in zaradi spomina na pokojnega kneza, vojvoda!«

Za njim je pristopil Przemisl in tudi dvignil svoj meč.

»Pleme Lemuzov in pleme Čehov si že od nekdaj delita usodo,« je rekel. »Tudi jaz ti polagam svoj meč k nogam in če me boš potrebovala, ga bom z veseljem sukala v obrambo tvojega ljudstva in tebe, kneginja!«

»Hvala ti za besedo, vojvoda!« mu je odgovorila.

Nato je sedla nazaj na stol in ju ukazala pogostiti. Nekoliko se je razvezal pogovor, ko sta srknila iz vrčev. Toda Libuša je sedela na kneževskem stolu vsa zamišljena in ju počasi spraševala.

»Zmagali ste.«

»Da, zmagali,« sta ji odgovorila.

»Ali ste izgubili mnogo ljudi?« jo je skrbelo.

»V vojni ljudje vedno umirajo,« je kratko menil Zoran. »Nisva imela knezovih ljudi,« je pojasnil.

»Zdi se mi, da sva jih nekaj celo pridobila,« je vedro menil Przemisl in ji povedal, kako sta si spotoma nabirala vojnike.

»To je bilo modro,« je menila.

»Ti, kneginja, pa zidaš novo mesto,« je rekel Zoran. »S tujci ga zidaš, kakor sem čul.«

»Da,« je kratko potrdila Libuša. »Spomladi bo začel rasti iz tal most, ki bo zvezal Višegrad s Pragom in

potem bomo onkraj postavili velike konjušnice, orožarno in naselja za brodnike in vojnike.«

»In dvorec bo ostal tu?«

»Tu, vojvoda.«

Beseda se ni razvezala. Kmalu sta se poslovila od kneginje in se znašla v prostorni veži, kjer je bilo vse bolj svetlo in veselo. Ogenj na ognjišču je živo prasketal. Okrog njiju pa so se zbrali ljudje, ki so ju glasno in navdušeno pozdravljali. Kazi se jima je nasmihala, vojniki so se jima bližali in poveljniki so željno spraševali po vojnih dogodkih. Vojna je bila zanje največje doživetje. Skoraj bi si je želeli. Toda zdaj se je obetal dolgotrajen mir. Bavarci so bili poraženi in zdelo se je, da ima obmejni knez Gottfried resnih skrbi z Obri, ki so kazali, da se bodo obrnili na pomlad proti bavarskim deželam. Nad Karantanijo so si polomili zobe, ni jih več mikalo tja, vsaj za nekaj časa ne. Tako je bil Gottfried prisiljen misliti na to, da bi zares zbral vojsko proti Obrom, s čimer je vse leto sosede samo slepil. Toda starešine niso kazali volje, da bi šli z njim na skupno vojno, ker mu niso zaupali in kneginja še ni rekla besede. Najbrž čaka in premišljuje, kako se bo odločila. Kar čudno je bilo, kako spoštljivo so vsi govorili o kneginji, ki je komaj odrastla otroškim letom. Toda že je dokazala, da je modra in preudarna in da zna trdo prijeti. Sicer so si pošepetavali, da vladajo največ Kresimir in veljaki, vendar se jim kneginja uklanja le toliko, kolikor se ji zdi prav. Ej, velika žena in modra vladarica bo iz nje! Kakor kneginja Zorislava, o kateri Slavoj poje pesmi.

In ko so bili že pri Libuši, so se lotili Hrudoša. Vsi so govorili tiho, kakor bi se bali, da bi jih ne čula Libuša. Kaj počne Hrudoš? Hm, odjezdil je domov na Otavo, kjer si z bratom delita zadrugo. No, bo pač moral odložiti svoja frankovska oblačila pa prijeti za ročice pri plugu in česati volno, ha, ha, ha!

Ob večernem ognju je prišla mednje Libuša. Zdaj, ko je sedela sredi med svojimi ljudmi, je bila toplejša in

prijaznejša kot poprej. S kneževskim plaščem vred je padlo od nje nekaj ledenega dostojanstva. Prisedla je k gostom in se razgovorila z njimi.

»Pridi večkrat na dvor,« je vabila pol Przemisla, pol Zorana.

»Kadar naju boš potrebovala, kneginja,« je odvrnil Przemisl.

Dolgo nista ostala v gosteh. Oba sta menila, da se jima mudi domov. Zlasti Przemisl je vedel, da je njegova dolga odsotnost gotovo razrahljala red v deželi in da so začeli spet rovariti tisti, ki so si vedno prizadevali, da bi mlademu vojvodi iztrgali oblast. Toda Przemisl jim je s trdo roko kljuboval. Ne zaradi časti vojvode, ki jo je užival, ampak zato, ker je poznal samogoltnost starešin in vedel, da hočejo dobiti pleme v roke, da bi si ga podvrgli in si kopicili bogastvo. Razrvani časi, ki so nastali že pod Samom, so rušili red in enakost, jemali so moč ljudstvu in razbijali nekdanje tako enotne in trdno povezane zadruge. Ljudje pa, ki so hoteli postati svobodni izven zadrug, so bili kot divjačina v prostem lovišču in kdor je bil močnejši, si jih je podvrgel in jih naredil sužnje. Na ta način je nekdanje svobodno ljudstvo postajalo suženj na lastni zemlji in to ne tujcu, ampak domačinom, ki jih je nenasitna sla po oblasti in lastnem imetju privedla na pot, po kateri so doslej hodili samo tujci. Zato se je vojvodi mudilo domov. Sicer pa se mu je zdelo, da je v Višegradu tujec, da ni več tako dobrodošel, kot je bil nekdanj, dokler je še živel stari knez Krok. In ne da bi se prav zavedel svojega čustva, mu je bilo vendar prav zaradi tega hudo.

Naslednje jutro sta odjahala. Slovo od Libuše je bilo kratko in skoraj hladno. Przemisl ni mogel razumeti, da se tako poslavlja od dekleta, zaradi katere je s tako tesnobo podil proti domu in zaradi katere ga je zbolelo, ko je zvedel, da jo snubi Hrudoš. Nič več ni mislil na Libušo. Libuše ni. Namesto nje je v Višegradu kneginja, visoka in dostojanstvena, ki ga gleda kot podložnega

vojvodo. Nekoč se bo omožila in potem bo njen mož terjal od njega pokorščino, ki jo zdaj terja ona.

Przemisl je trdo stisnil zobe.

»Kaj boš zdaj?« ga je vprašal Zoran, ki je videl, da je mlademu vojvodi zaradi nečesa težko.

»Jaz? Vrnil se bom domov in bom krotil uporne starešine. Sicer pa mislim, da so se unesli, ko so zvedeli, da sem spet na domačih tleh in bodo ponižno prišli k meni.« Kratko se je zasmel. »In potem... Zemljo imam, oral bom in sejal, ko pride pomlad...«

Zoran mu je molče pokimal. Tesno se je zavil v plašč. Od severa je vlekla mrzla burja in nosila snežinke, da so se jima zabadale v lica kot igle. Konja sta nemirno stopala po prvem snegu in pot pred njima se je izgubljala v nastajajočem mraku.

20

Hrudoš se je vrnil domov na Otavo in skušal živeti na svojem imetju, kakor je bila želja pokojnega očeta, Klenoviča Ljutice. Dokaj neugodno se je počutil med zadružani in ni mogel preboleti, da ga je Libuša tako zavrnila in osramotila pred vsemi. Vedel je, da je govornica o njegovi sramoti že preletela vso deželo, da se mu smejejo veljaki in vse ljudstvo. Za ljudstvo mu ni bilo mar, vedno ga je preziral. Vendar mu je bila neprijetna misel, da bodo morda še pastirji na paši peli pesmi o pisarju, ki je hotel postati knez. Nihče v zadruzi mu ni nikdar tega omenil, vendar je dobro vedel, da vsi vedo o tem in mu le nočejo pokazati v obraz, ker se ga nekoliko boje. Niti brat Vladislav mu ni nikdar tega pokazal, pa tudi nikoli ga ni vprašal, zakaj ne gre nazaj v Višegrad, iz česar je Hrudoš sklepal, da Vladislav vse ve, da pa mu prizanaša. Včasih je ujel tihi posmeh zadružank. Saj se morda niso smejale njemu, toda on si je

vse razlagal v svojo škodo in je bil slabe volje in jezen nase in na vse združane.

Nad Otavo je legel pusti in moreči zimski čas. Včasih je Hrudoš v tem času bival na knežjem dvoru, kamor je vedno kdo prišel in je bilo vse bolj živahno in veselo. Županski dvorec na Otavi pa je sameval. Hrudoš je videval vsak dan iste obraze. Vsi so se mu zdeli enaki. Žene z ovijačami, dekleta z dolgimi kitami, mladci, dokaj zamazani, ki so jim kuštravi lasje rastle divje kot mlada hosta, starci s svojimi večnimi opomini in nezadovoljstvom. In kakšni pusti večer! Prav nobenega veseljal Vladislav je skrbel, da delo niti ob dolgih zimskih večerih ni zastalo. Svetili so si s treskami-smolnicami, ki so ob steni v čelešnikih prasketale in kadile, da je bila vsa veža polna dima, ker ni mogel ven skozi malo luknjo nad vrati. Vse ostale luknje in špranje so pred zimo zamašili z mahom, da bi se zavarovali pred mrazom, ki je letos zgodaj pritisnil. Sedeli so ob slabi svetlobi in pletli koše iz vrbovih šibin. Ko bi vsaj opletali ščite, kakor so včasih delali tudi na Višegradu, laže bi bilo! Ščiti so vsaj za vojno, s koši pa bodo spomladi znosili gnoj iz ograde na njivo. Tudi združni kolar je prenesel svoje orodje v veliko družinsko vežo. Ob steni je naložil kupe suhega jesenovega lesa in zdaj ga s svojimi mladci obdeluje. Poleti so se potrla kolesa in do pomladi bo treba pripraviti novih. Toda zna svoje opravilo, to je res! Les veže tako umetelno, da ne razpade, če ni posebne nezgode. Izumil je nekaj posebnega, kar posnemajo tudi po drugih zadrugah. Ne izdeluje več koles s polnimi platišči, ampak jih izseka in obreže, tako da imajo obliko okrogle zvezde. Taka kolesa so mnogo bolj okretna in voz je lažji, držijo pa prav tako trdno in morda še bolje, ker se nikdar ne prekolje ves les kakor pri kolesih s polnimi platišči. Zaradi te novosti so starega kolarja občudovali in prinesla mu je slavo daleč okoli.

Hrudoš se trpko nasmehne. Kolarja spoštujejo in mu zavidajo, ker je začel na nov način izdelovati kolesa. Kaj pa je to takega? Nihče pa več ne zavida njemu, Hrudošu, ki je bil kajkrat že gost regensburškega kneza in je videl čuda, o katerih se tem ljudem še sanja nel Kakšno ljudstvo je to, ki ne zna razlikovati, koga je treba zavidati in spoštovati in koga nel

O, kako dolg in pust je zimski večer!

Na eni strani ognja so se zvrstili možje in pletejo koše. Kolar obrezuje les, da skobljanci lete po veži in padajo prav na ognjišče, da se plamen visoko vzdigne. Brat Vladislav modro sedi tik ob ognju in obdeluje nekakšno toporišče ali kaj. Ko bi vsaj lok delal! Na nasprotni strani pa so posedle žene in dekleta in predejo. Preko ognja poletavajo pogledi. Mladci lovijo z očmi mladenke in te jim vračajo poglede. Vmes pa brezkončne pripovedi o rojenicah in sojenicah, o veščah in mori, škrtih in paglavcih. Ta jih je videl in oni, vedno v poznem nočnem času. Hrudoš se skrivaj porogljivo smeje. On jih ni videl nikoli, čeprav je bil že po cele noči zunaj. Ni jih videl in se jih ne boji. Brat Vladislav z drugimi vred veruje v vse te bajke, govori pa bolj modro in še bolj zoprno. Pripoveduje o velikih močeh, ki jih ima v sebi zemlja in o tem, kdaj je treba sejati to in ono, čemu škodi mlaj in kaj se obnese o ščipu. Tako mlad je še Vladislav, pa govori kot starec in zadružani ga poslušajo! Ob njem pa sedi žena, Kresimirova hči! Ko bi vsaj te ne bilo v hiši, laže bi bilo Hrudošu prenašati sramoto!

Potem smolnice dogorijo in zadružani se spravljajo spat. Vladislav je brez ugovora prepustil bratu široko očetovo posteljo. Zdaj pa, ko se je brat oženil, mu jo je moral Hrudoš spet odstopiti. Jezi ga, ko vidi, da bo brat legel v posteljo, ki je bila nekoč očetova in bi pravzaprav morala biti njegova, Hrudoševa. Tam torej spi brat z ženo in tu se bodo rodili njegovi otroci. Zoprno mu je, kadar pomisli, da bi skoraj sam imel to svetlo-

laso, okroglo ženo, ki tako tiho hodi po veži in okrog ognjišča, da jo komaj opaziš. No, da se le to ni zgodilo! Potem legajo spat. Kmalu začne ogenj ugašati in ognjiščar mu le od časa do časa doloži, da ne ugasne popolnoma. Zgodi se pa tudi, da ognjiščar zaspi in potem morajo zjutraj odgrebati pepel in pihati v žerjavico, ki je ostala. Ogenj pa je tudi že popolnoma ugasnil in tedaj je moral brat Vladislav zajezditi konja in si ga izposoditi pri sosedih. Pozimi pa v nočeh veter zavija okrog oglov. Neprijetno tuli in se zaletava v streho. Spomladi bo spet vsa zlasana in jo bo treba popravljati. Vežo polni vonj po dimu, po ovčji volni, sesirjenem mleku, po potnih telesih in po dihanju spečih mož, ki so se mokri vrnili z dvorišča. Še neki poseben vonj je v veži. Da, to je vonj po psih, ki spijo za vrati. Nagnetli so se v klobčič in se branijo iti v mrz. Nad vsem tem pa dihanje spečih. Enakomerno, mirno dihanje, ali hlastno hropenje starcev, ki jih muči naduha in jim lapuh ne pomaga. Na Vladislavovi postelji šumi slama, čuje se pritajen hihet. Hrudoš stisne pesti. Onemogla jeza nad vsem, kar ga obdaja, ga muči. Spominja se noči, ki jih je nazadnje prespal v Regensburgu. Pa saj ni spall Vdajal se je objemom lepe dvorjanke, ki je dehtela po rožah, kakršnih tukaj ni. In te ženske tu... Hrudoš se jim še s pogledom izogiba. Kaj naj bi s temi ženami on, ki se mu je celo Libuša zdela preveč preprosta?

V teh nočeh kuje drzne naklepe. Samo da bi že skopnel sneg in bi bila pot spet prehodna! Takoj bo odšel v Regensburg h knezu Gottfriedu. Vse mu bo povedal. Povedal mu bo, kako je zdaj v deželi, ki ji vlada mlada, trmoglava ženska. Povedal bo, da za vsem tiči Przemisl... Libuša ga čaka. Morda so že dogovorili svatbo. Če zavlada Przemisl, ga tudi Gottfried ne bo mogel več ukloniti. — Hrudoša oblije vročina. Začuti, da je vse na prevesi. Kdaj bo Libušina svatba? Przemisl se gotovo ne bo obotavljal in jo bo hitro zasnubil. Zdi se mu, da bi bilo najbolje, ko bi mogel takoj odjezditi v

Regensburg. Takoj, da ne bo prepozno! Toda, nikamor ne more. Včeraj so povedali, da se v bližnjih gozdovih klati tolpa volkov. Vladislav je odredil, naj na vseh štirih straneh dvorišča kurijo ognje, da se zveri ne bodo upale približati gradišču. Kako bi potoval v snežnem metežu? Obriše si znojno čelo in skuša zaspati. Ko bi mogel vsaj prespati to dolgo, mrzlo zimo! Tako bi bilo najbolje. Toda spanec mu beži od oči, preveč črnih misli ga muči. Ko se slednjič pogrezne v nemiren sen, so že petelini prvič odpeli.

Zjutraj vstane dan, ves siv in mračen. Ponoči je burja nanosila toliko snega, da je vse dvorišče zasuto z drobnim pršičem. Možje morajo vzeti lesene lopate in ga odkidati. Gradišče se počasi oživlja. Po odmetenih stezah hite žene v hleve in molzejo krave. Možje razkopavajo seno in slamo in ju nosijo živini. Dvorišče je posuto s senenim drobirjem. Potem se zbere družina k zajtrku. Hrudoš z odporom prime leseno žlico in zajema ječmenovo kašo. Gospodar je, pa si ne more privoščiti boljšega. Tudi Vladislav je kašo in pri mizi pravi: »Žene, treba bo kuhati tudi ovseno kašo, sicer nam bo ječmena zmanjkalo celo za setev.« — »Pozimi, ko ni težkega dela, je vsakršna hrana dovolj dobra!« pravijo starci. In pri priči se razvije pogovor o hudih zimah, ko je zmanjkalo živeža in je lakota potrkala na vrata. Ej, možje pomnijo leta suše in moče, pomnijo točo, debelo kot kokošja jajca, ki je razbila vse do korenin. Pomnijo črva, ki je malone uničil njive, pomnijo celo kobilice, ki so bile tako velike kot vrabci in so požrle vso letino. Pred mnogimi leti so morali pozimí na lov in ko se jim je posrečilo ubiti medveda, ki je prezgodaj prišel gledat, ali je sonce že dovolj toplo, je bila to prava gostija za vso zadrugo. Posušene postrvi so bile slaščica in na županovi mizi vso zimo ni bilo kruha. V težkem času so komaj dočakali pomladi in tisto zimo je v zadrugi umrlo toliko starcev in otrok kakor sicer nikoli. Materam se je posušilo mleko od stradanja, da niso mogle dojeti otrok, ki

so umirali od gladu. Spomladi pa je stari Klenovič, oče župana Ljutice, prodal vse platno, do poslednje bale zadrugam na jugu, ki jih ni zadela slaba letina. Ko so prišli tovari z žitom, so zadružani od veselja jokali ob pogledu na debela pšenična zrna.

Hrudoš ne more strpeti. Odloži žlico in zviška pravi: »Človek bi moral verjeti, da včasih ni bilo nikoli dobre letine.« Tedaj ga stari možje pogledajo kar začudeno in menijo: »Ej, vi mladi malo vestel!« Hrudoš zamahne z roko. Nejevoljno gleda, kako možje segajo v sklede s kašo, da se jim čela znojijo. Seveda, Vladislav ne trpi počasnosti pri jedi. »Slab jedec je slab delavec,« pravi. Vsi zadružani se ravnajo po njem in hitijo pri delu in jelu. Ko pojedjo, Vladislav meni: »Brat, treba bo odrediti delo za danes!« Hrudošu je neprijetno. Tako malo se meni za delo v gradišču, da ne ve, kaj bi ukazal. Krivo se nasmehne in odgovori: »Ti, brat, gotovo veš, kaj bi bilo najbolj potrebno postoriti.« Da, Vladislav je delo že davno odločil. Pošlje može na dvorišče k velikim lopam s senom in slamo. Zdi se, da je začela krma kopeti, po kislem diši. Treba jo je premetati, da se ne bo čisto skvarila in da ne bodo živali obolele po njej. Ženskam v zimskem času ne odreja dela on, to opravi njegova žena. Tudi ona se obrača k Hrudošu. »Mikali bomo volno, če ti je prav.« Hrudoš pokima in se obrne vstran. Jezi ga vendar. Vse je že brez njega določeno in dogovorjeno, vprašujejo ga samo zastran zamere. Čuti, da je odveč bratu in njegovi ženi, da, vsem zadružanom je odveč. Ne marajo ga, takega, kakršen je.

Ob brezkončnih zimskih večerih je včasih Hrudoš tudi na pusto Otavo prinašal mnogo veselja, kadar je prijezdil z Višegrada. Tam je čul novih pesmi in ob večerih je rad jemal gosli v roke in pel zadružanom. Tedaj so ga dekleta skrivaj goreče pogledovala, ko pa se je obračal k njim, so sramežljivo povešala oči. Hrudoš je to vedel in se je vesečil. Mladci so ga kar obkolili in hoteli vedeti toliko stvari, da jim je komaj sproti odgo-

varjal. Še stari možje so ga vprašali, kaj je v Višegradu novega in so si po njegovih besedah ustvarjali mnenje. Zdaj se ga skoro nihče ne zmeni. Tujec je, tujec v domači zadrugi, tujec v hiši, ki bi ji po očetovi poslednji volji moral gospodariti. Živi med njimi kot tujec, ki ga je zima zatekla v tujini in mora prezimiti pri neznancih, pa komaj čaka, da bi se sneg stalil in bi spet z grčavko v roki mogel potovati proti domu.

A kje ima on dom? Hrudoš si ni bil na jasnem. Nekoč mu je bil Višegrad bolj dom kot Otava. Na Otavo je prihajal, kadar je bil utrujen od veselega življenja v Višegradu. Zdaj pa ne more več nazaj na knežji dvor. To se mu je zdelo malone nerazumljivo. Kolikor bolj se je zavedal, da mu je pot na Višegrad zaprta, bolj si ga je bližal in do bolečine živo čutil njegovo lepoto in sijaj, ki se res ni mogel primerjati s sijajem Regensburga, ki pa je vendar v tolikšni meri prekosil Otavo, da je Hrudoš včasih primerjal Otavo z ovčjo stajo in Višegrad z gradiščem. Čutil je, da mu pot na Višegrad ne sme ostati zaprta za vedno, za nobeno ceno ne! Priporil si bo pot na Višegrad in prišel bo tja drugače, kot sanjajo bedaki, ki so ga zasmehovali, in drugače, kot si misli Libuša, ki ga je osramotila pred vsemi.

Ves nestrpen je pričakal obrat sonca, ko se zimski dnevi začno po malem daljšati. Pravzaprav je najhujši mraz po prazniku, vendar so si ljudje od nekdanj tako želeli sončne luči in toplote, da so že na ta dan Daždbogu kurili velike kresove. Gradišče Klenovičev je bilo vse praznično. Mladci so odšli že zarana v gozd in so privlekli domov mladih smrek in jelk. Postavili so sveže zelena drevesa sredi dvorišča in začeli znašati suhega lesa za grmačo. Iz veže je prijetno dišalo. Velika peč je žarela, pekli so pogače. Vladislav je odbral janjce, ki so jih popoldne zaklali in zvečer pekli na ražnjih. Popoldne je prišel svečenik in opravil obrede poleg velike jelke na dvorišču. Zadržani, do vratu omotani v kožuhe, so si hukali v premrle roke, toda vsi so veselih obrazov,

zardeli od mraza, stali okrog ognja, ki je prasketal in gledali molče in slovesno, kako svečenik zлива na ogenj vina in potresa jelko z žitnim zrnjem. Ko je bil slovesni del obreda pri kraju, so se umaknili v vežo, ki je bila praznično okrašena s smrečjem in jelovimi vejicami. Tudi tla so bila posuta z jelovimi in brinovimi vejicami. Zdelo se je, da se ljudje sredi mrzle zime, ko je vse okrog goło, vesele pogleda na zelenje, ki kljubuje zimi in ostane sveže v kljub strupenemu mrazu. Zvečer se je začela gostija. Možje in žene so se veselili, ker je premagana tema in sonce spet začenja dobivati moč.

»Sonce bo z vsakim dnem dobivalo več moči. Zdaj je dan že toliko daljši, kolikor zleti petelin, ki preskoči prag.«

»Ej, če ga zapodiš, zleti precej daleč!« so se zasmejali.

Ta večer so prinesli mnogo mehov medicine. Vladislav ob praznikih ni štedil in Hrudoš mu ni branil. Ta večer je celo sam pozabil na svojo nejevoljo in je pridno praznil vrč. Zdelo se mu je, da laže diha, ker so se začeli dnevi daljšati in bo kmalu pomlad, v kateri si je mnogo obetal. Ko je bilo veselje vsesplošno, je celo stegnil roko po goslih, ki so zaprašene visele na steni in jel ubirati strune. Ko jih je ubral, je zapel staro pesem. Spočetka mu je bil glas kar malce hrípav, odvadil se je bil petja. Potem pa se mu je uglasil in pel je lepo in zvočno.

»Hrudoš poje!« so se spogledali zadržani.

Po veži je odmevala pesem o soncu, ki je premagalo temo in kliče zemljo v novo življenje.

Hrudoš je pel o Ladi, stari dobrotnici človeštva, boginji rodovitnosti, ki je v njenih nedrjih zrastle zlato žito. Zdaj je trudna in lega k počitku. Bolj je podobna stari ženi kot mladi, jedri materi. Toda Rdeči petelin, zlato sonce, jo je prav na današnji dan začelo klicati v življenje. Tako dolgo jo bo dramilo in jo oživljalo, da se bo spremenila v mlado nevesto.

To je bila stara obredna pesem. Toda Hrudošu je šlo na smeh in veselo je zavriskal:

»Hej, hoj, haj, hejaaaaa!«

Potem pa ob goslih zvonko, vriskajoče zapoje pesem, ki jo je v prejšnjih, zanj srečnejših časih, pel zadrušanom. Poje o tem, kako je v prošlem letu Daždbog Živo mlado ljubil in jo jemal za ženo. Zdaj prihaja dete zlato-laso, Vesna mlada, lepa kot nebo! Hrudoš se smeje, bliska z očmi, lovi s pogledi zadrušanke. Vriski mu kar vro iz prsi.

»Hej, hoj, haj, hejal!«

»Hej, hoj, haj, hejaaaaa!« vriskajo vsi združani. Velika veža se je spremenila v plesišče. Odrinili so mizo in klopi in se prijeli za roke. Hrudoš še vedno igra, toda veselje mu gine iz srca. Gleda, kako brat Vladislav vodi kolo. Za roko drži svojo mlado ženo in je vesel, kakor ga Hrudoš že davno ni videl. Hrudošu pa postaja pri srcu hudo, tako hudo. Pred njim vstajajo spomini na mladost, ko je tako rad igral in pel in se tudi sam vrtel v kolu. Takrat, ko še ni poznal Višegrada ne Frankov in posebno ne Regensburga. Tam, tam so mu ubili veselje in srečo. Čuti, da bi najraje vrgel gosli iz rok, naslonil glavo na mizo in zajokal. Toda tega ne sme storiti! Tudi noče! Stisne zobe in divje zapodi lok po goslih. Topota-joči škornji in cokle malone preglajajo glas gosli. Ko jih naposled odloži, so ljudje vsi prepoteni in zardeli. Sedajo nazaj k mizi in glasno hvalijo Hrudoša.

Dolgo in hrupno so se veselili sončnega obrata.

Naslednje jutro pa je spet sever gonil oblake in megle so se kopičile nad Otavo, da se niti v dolino ni videlo. Jelka je stala sredi dvorišča vsa zainjena. Kazno je bilo, da sonce vendar še ne more mrazu do živega. Toplota ne more premagati zlih moči, ki drže zemljo v okovih. Kakor bi ne bilo slavjal Hrudoš se je mrko zaprl vase.

Potem pa je neke noči tožeče potegnil južni veter in začel taliti sneg. Mrzli krivec in jug sta se borila med

seboj, zunaj pa je nastala mečava, da nihče ni šel rad na plano. Ko pa se je sever unesel, je sonce posijalo tako toplo, da so stari zadružani šli ven in si greli od zime premrle kosti. Tudi mačke so polegale na soncu in se leno pretegovale. Hrudoš je vsak dan ogledoval nebo, ki je dobivalo prav posebno, svetlosinjo barvo. Spoznal je, da je čas napočil in se mora pripraviti na pot v Regensburg. Za pot je potreboval denarja. Ni maral priti h knezu kot siromak, ampak kot veljak, ki zahteva, da mu pomagajo do pravice. Vzel bo očetovo dediščino.

Spregovoril je o tem z bratom. Vladislav ga ni razumel in ga je vprašal, ali se mar hoče oddeliti.

»Hočem samo to, kar mi pritiče,« ga je ošabno zavrnil Hrudoš. »Ne odrekam se svoji pravici do gospodarstva, samo svoj delež zahtevam!«

»Če potrebujem denarja, povej! Seveda imaš pravico do svojega. Toda da bi delila, ha to nisem mislil.«

»Če potrebuješ denarja? Ali sem te prosil miloščine? Hočem, da se podedovano imetje razdeli. Ti vzemi svoje, jaz bom vzel svoje.«

»Ali veš, kaj je oče zapustil? On nama ni zapustil denarja. Njegovo imetje je v orožju, v okovanih rogovih, ki visijo notri na steni, v platnu in drugem blagu. Kako naj si deliva?«

»Vsak polovico! Preštejva rogove, ti jih vzameš polovico, jaz polovico. Preštejva bale platna in drugo blago in si ga prav tako deliva.«

»Jaz svojega ne bom jemal,« je žalostno dejal Vladislav in zmajal z glavo. »Tak si, Hrudoš, kot bi bil nataknen na raženj! Ali te še ni izmodrilo?« je zdaj prvič ciknil na Hrudoševo ponesrečeno snubitev. »Spametuj se, ostani doma, delaj in gospodari, kakor je prav.«

Hrudoš je poblede od jeze.

»Učiš me?« je vprašal zviška. »Ti, mlajši, učiš mene, ki sem starejši in sem videl že toliko sveta? Kako si drzneš?«

»Brata sva!« je zdaj pogrelo tudi mirnega Vladislava. »Ali si starejši ali ne, to je pač vseeno! Obema je oče v oporoki dal enake pravice. Menda ne misliš kršiti očetove oporoke?«

»Po očetovi oporoki bom vzel svoje! Saj bom tako na slabšem. Jaz živim sam na imetju, ti pa živiš z ženo in tvoji otroci se bodo redili iz mojega!«

»Hrudoš!« je kriknil Vladislav. Potem je mirneje povedal: »Moji ženi ne očitaj ničesar! Dela za svoj prežitek in prinesla je k hiši svoje.«

»Da, vem. Prinesla je srebro, ki ga je Kresimir naropal na vojnih pohodih.«

»Žališ mi ženo in tasta? Tega ti ne bom dovolil! Sramuj se, Hrudoš, ker blatiš častito ime poštenega moža in veljaka! In moje žene se ne dotikaj! Ali ti ni bila obljubljena nevesta, pa si jo pustil, sebi v sramoto in ljudem v posmeh! Tvojo krivico sem popravil, ko sem jo vzel!«

»Nisem te prosil! In ne vtikaj se v mojo pravico in ne v mojo krivico! Ali ti je morda žal?« se je zlobno posmehtil.

»Mislim, da so mi jo dali sami bogovi, tako dobra in delavna je. Njo so pa tudi menda oni sami rešili iz tvojih rok.«

Tedaj je Hrudoš s svojo gibčno, v bojih izurjeno roko tako težko zamahnil po bratu, da se je Vladislav opotekel in se komaj obdržal na nogah. Stisnil je obe pesti in se pognal v napadalca. Zadel je Hrudoša v obraz, da mu je stekla modrica. Toda Hrudoš je navalil nanj in ga s pestjo bil po glavi, po prsih, vsepovsod.

V vežo je planila neka žena in zavpila:

»Pomagajte! Gospodarja se bijeta!«

Ko so pritekli ven, je Hrudoš z udarci že tako zdelal brata, da je ta slonel na opažu in mu je iz ust curkoma tekla kri in rdečila sneg.

»Vladislav!« je kriknila njegova žena, stekla k možu ter mu začela otirati obraz s svojo belo robačo.

»Prekletstvo je nad tem domom, kjer se gospodarja pobijata med seboj,« je rekel stari kolar.

»Kaj tebi mar?« se je obregnil obenj Hrudoš in si brisal okrvavljene roke. »Poberi se z gradišča, preden te zapodim!«

Nekdo drug je pristopil k Hrudošu in mu rekel:

»Postava ti prepoveduje, poditi iz zadruga stare ljudi. Sicer pa kolar dela in si bolje služi svoj kruh, kot marsikdo drug! In morda prvič, odkar stoji to gradišče, moramo gledati, da tu teče bratska kri.« Očitajoče je z roko pokazal na Vladislava.

»Tako držita prisego, ki sta jo dala umirajočemu Ljutici!«

»Zadružani! Treba bo stopiti k županu in povedati, kaj se tu godil!«

Vladislav, ki se je ob jokajoči ženi opotekal v vežo, se je ustavil in trdo rekel ljudem:

»Molčite o tem! Sprla sva se in je pač prišlo do udarcev. Toda zaradi tega ni treba klicati županov. Molčite, da se o našem sporu ne razve in ne bomo osramočeni pred okolico.«

Mrmraje so ljudje spremljali Vladislava v vežo. Hrudoš pa je ostal zunaj in ves besen od jeze slonel na ogradi in gledal po dolini, kjer so se že kazale prve krpe suhe zemlje.

»Uklonim ga!« si je odločno ponavljal. »On, mlajši, se mi mora pokoriti! Moral Taka je pravica, ker je taka tudi frankovska postava! In če je ti butci ne poznajo, jih bom naučil jaz!« Zlobno se je veselil, ker mu je uspelo, brata tako zdelati. »Pokažem mu! Njemu in vsem zadružanom!« Kar udobrovoljil se je, smelo stopil v vežo in sedel k mizi, ne da bi pogledal brata, ki je zabuhel in podplut slonel ob ognjišču.

V naslednjih dneh se je Hrudoš proti bratovi volji lotil delitve. Pobiral je s srebrom okovane rogove, umetelno izdelane majolike in zbiral v tujini kupljeno ali uplenjeno orožje. Vmes so bile bronaste čelade, močni

oklepi, meči in sulice. V glinastem loncu so bili spravljene zlati in srebrni tolarji. Hrudošu so se oči zalesketale od pohlepa. Saj to je celo imetjel Vendar je bogat mož!

»To je zadružni denar,« ga je opomnil Vladislav, ki mu je bil neprestano za petami in se je prerokal z njim za vsak rog in vsako staro sulico.

»Zadružni ali ne,« se je otresel Hrudoš. »Jaz sem gospodar zadruga in tako je denar tudi moj.«

»Če se dotakneš zadružnega denarja, boš prišel pred zbor,« je zapretil Vladislav.

Med bratoma se je spet vnel prepir. Pritekli so zadržani in ju ločili, preden sta se začela znova obdelovati.

Hrudoš se je penil od jeze, toda zadržani so obvarovali svoje imetje.

Še pred pomladnim slavjem so se jeli oglašati trgovci. Na severu je zima hudo gospodarila in kazno je bilo, da je šla vsa ozimna setev po zlu. Zdaj so morali možje na pot, da bi pri srečnejših sosedih kupili žita, ter tako s pomladno setvijo popravili škodo, ki jo je prizadejal mraz. Začeli pa so se oglašati tudi frankovski kupci, ki so tovorili frankovsko sukno in lepoticje, kupovali pa med, vosek, pšenico in kožuhovino. Eden teh kupcev se je ustavil tudi na Otavi in Hrudoš mu je ponudil v nakup zbrane dragocenosti. Frank ni maral orožja, ki je bilo staro in se mu ni zdelo dosti vredno, kupil pa je s srebrom okovane rogove in odrinil zanje kup tolarjev. Hrudošu se je zjasnilo lice, ko je čutil, da mu je postal pas spet težek od denarja in je računal, da ima dovolj za potrošek v Regensburgu in še mu bo kaj ostalo. Tega kupca je tudi spraševal po vesteh iz Regensburga in zvedel, da se Obri zbirajo na jugu dežele in da bo treba res na vojno. O tem se je tudi sicer govorilo. S prvo pomladjo je priletela na Otavo vest, da so bavarski poslanci še v visokem snegu prijahali v Višegrad in pregovarjali kneginjo, naj se jim pridruži v vojni z

Obri. Torej gre zdaj zares. Hrudošu je bilo vse to malo po volji. Če kani knez na vojno, potem se ne bo utegnil mešati v češke zadeve in lahko se zgodi, da ostane Hrudoš na cedilu. Sicer pa se je zdelo, da se Bavarci spogledujejo z Libušo in bi jo radi pridobili za dobro sosedstvo. Seveda je vse to samo prevara, ampak dokler se jim bo zdelo tako prav, jih bo težko pregovoriti na vojno. In vendar je knez toliko obetal, njegova beseda pa ne more biti dim!

Z vso naglico se je jel Hrudoš pripravljati na pot v Regensburg. Preden pa je utegnil odpotovati, so mu povedali, da ga kliče kneginja pred zbor zaradi prepira z bratom.

»Kdo me toži?« je grozeče vprašal.

»Župan in sosedni starešine,« so mu pojasnili. »Kršil si prisego, ki si jo dal očetu pred smrtjo in pogazil pravdo in postave.«

»Kaj mi mar vaših postavl!«

»Kdor živi v tej deželi, jih mora spoštovati,« so mu odgovorili možje, ki so mu sporočili, da mu je iti pred zbor.

Hrudoš se je zamislil. Molče in mrko je pohajal po gradišču in se še s pogledom izogibal Vladislava. Toda ta je prišel za njim in mu rekel:

»Hrudoš, sramota je, da morava pred zbor. Dajva, poravnajva sel!«

»Hinavec!« je zavpil nad njim Hrudoš.

Vladislav mu je obrnil hrbet. Neporavnana sta se jela odpravljati na pot v Višegrad.

Hrudoš je zbral ves denar in vse imetje. Z imetjem je otovoril starega, zvestega rjavca, sam pa je zajahal bavarskega žrebca. Spremljal ga je volčjak in pognal je proti Višegradu. Na križpotju se je obrnil proti domačemu gradišču. Rad bi rekel trdo besedo o domači revščini in ljudeh, ki se mu nočejo pokoriti, toda obtičala mu je v glju. Sunil je žrebca pod vamp, da je poskočil. Z drugo roko je držal rjavca za brzdo in gnal po poti,

ki se še ni strdila od pomladne mečave. Odločen je bil, da se ne vrne domov prej, dokler ne bo dosegel pri Gottfriedu, kar je nameraval.

To pot se ni ustavljal po gradiščih. Vedel je, da ga ni v bližini, ki bi ga hotel pogostiti in ga povabiti k ognjišču. Poniglavo je objezdil njive, na katerih so prvi orači hiteli pripravljati za pomladno setev. Jedel je svoje brašno in pustil konja, da sta trgala komaj ozelenelo travo. Vendar se je kmalu približal Višegradu in se ustavil na dvoru, ves obložen s prstani in zapestnicami, s sijočimi srebrnimi zaponkami kakor kak tuj knez.

Na dvoru je Hrudoš videl toliko temnih pogledov, da mu je bilo kar malce tesno. Toda takoj je zrastle v njem stara objest in drzno jim je kljuboval.

Na dvorišču ga je opazila Kazi. Ni se približal pragu in tako je sama stopila pred prag in mu ponudila kruha in soli.

»Nočem kruha in soli,« je ošabno odvrnil Hrudoš na njene pozdravne besede. »Nisem gost! Toženec sem in ne morem sedeti z vami za isto mizo.«

Kazi se je osramočeno obrnila, možje pa so go-drnjali.

»Grdo ravnaš, Hrudoš!« ga je opomnil Žitovit.

»Pusti ga,« je rekel Kresimir. »Zbor mu bo pristrigel peroti.«

»Pristrigel? Tak zbor?« se je zakrohotal Hrudoš. »Pris-trižene peroti kmalu spet zrastejo in morda te bodo še zasencile.« Obrnil se je in ni nikogar več pogledal.

Kneginja in zbor so imeli mnogo pravn in tako je Hrudoš šele naslednji dan prišel na vrsto. Poklicali so njega in brata Vladislava. Pristopila sta h knežjemu stolu in se poklonila.

»Pravda je zoper tebe, Hrudoš,« je spregovorila Li-buša. »Tožijo te starešine, da si prelomil očetu dano prisego.«

»S čim sem prelomil prisego?« je drzno vprašal Hru-doš in sovražno motril Libušo s svojimi temnimi očmi.

»Pristopite in povejte!« je ukazala Libuša.

Pristopili so starci in se poklonili.

»Vsi vemo, da je na Otavi bratovski spor,« je rekel prvi. »Bili smo priče, ko je pokojni župan Ljutica razodeval svojo poslednjo voljo in slišali smo, kako sta mu sinova prisegla, da se bosta v vsem ravnala po njegovih besedah. Toda ni še minilo leto od županove smrti, pa se že prepirata med seboj v sramoto vsej župi.«

»Vladislav se ne prepira,« se je vmešal drugi. »Dobro gospodarji in zadružani ga imajo radi. Le Hrudoš je tisti, ki izziva prepir. Sam hoče gospodariti.«

»Gospodaril bi, a delo mu ni po volji. Zastonj je zadružanski kruh.«

»Tvojega, a?« je porogljivo vprašal Hrudoš.

»Mojega bi ne jedel dolgo!« se je razburil oni. »Pri nas ne trpimo lenuhov! Tvoji zadružani so preveč ponižni, sicer bi lahko sami opravili s teboj!«

»Ni vredno besede!« se je oglasil Vladislav. »Rad bi samo, da bi v miru živel!«

»Ti si dober, a tu ne gre za dobroto, ampak za pravdo,« je rekel starešina. »Mi vsi vemo, kakšno življenje je na Otavi. Razdelil je očetovo dediščino in jo prodal.«

»No, kaj, ali morda nimam pravice do tega?« se je zdaj že razdraženo obregnil Hrudoš. »Morda ste postavili nove postave, ki branijo jemati lastno dediščino?«

»So pisane postave in so take, ki niso pisane, pa se jih vendar ljudstvo drži,« je odvrnil starešina.

»Pravda ne teče o dediščini,« se je oglasila Libuša. »Gre za bratski*spor. Ali ne moreta živeti v miru po volji pokojnega očeta?«

»Moreva, kneginja,« se je oglasil Vladislav.

»In ti, Hrudoš? Ali ti je morda premalo, ker moraš deliti gospodarstvo z bratom? Ali pa ti je brat prizadejal krivico? Govori, opraviči se pred zborom!«

Hrudoša je mirni način njenega govorjenja dražil. Kako vendar govoril kakor prava rojena kneginja! Jeza

ga je pograbila. Gledal je starešine, ki so mirno poslušali pravdo in zdelo se mu je, da ga napeto opazujejo in se mu celo posmehujejo. Jasno je, da ga hočejo ponižati! Zdaj čakajo na to, da se bo uklonil, se poklonil pred Libušo in sprejel njeno razsodbo. Čakajo, da se bo pred vsem zborom opravičeval in prosil odpuščanja, da se bo ponižal pred bratom in se spravil z njim. Ej, ne boste dočakali!

»Nisem prišel, da bi se zagovarjal!« je rekel in ošabno vrgel glavo vznak. S priprtimi očmi je motril svoje sodnike in kneginjo, da so se nejevoljno spogledali, Libuša pa je pobledela. He, kneginja ni vajena upora in trdih ugovorov! Klicala ga je na zagovor in tu govori z njim, kot bi bil Hrudoš kdo iz ljudstva! Naj zdaj pokaže sladka deklica, kako bo obvladala moža, kakršen je Hrudoš! »Ne kanim se zagovarjati!« je govoril Hrudoš glasno in zviška. »Komu in zakaj naj se zagovarjam? Vzel sem si svojo dediščino, ni postave, ki bi mi to mogla zabraniti. Nočem se pokoriti mlajšemu bratu...«

»Zakaj bi se mi pokoril?« je ihtivo vprašal Vladislav. Hrudoš ga je preslišal in nadaljeval:

»Nočem spraviti zadruga podse! Kaj mi mar zadruga Klenovičev? Naj se obračajo, kakor jih je volja! In če naše postave vele, da moram gospodariti sporazumno z mlajšim bratom, se jim ne bom pokoril! Dokler sem na Otavi, bom ravnal, kakor me bo voljal Starejši sem od Vladislava, po rojstvu mi gre pravica pred njimi!«

»Kaj govori?« so se spogledali možje.

»Ni tvoja zasluga, da si se rodil pred Vladislavom,« je odločno posegla vmes Libuša. »Po rojstvu ne moreš imeti prednosti.«

»Tako, rojstvo ni nič?« Hrudoš je od jeze zardel. »Potem tudi kneževski rod ni nič, a?«

»Nič, če knez potepta svoje dolžnostil!« se je oglasil Kresimir, ki je stal ob Libušini strani.

»Nič,« je potrdila Libuša.

»Saj vemo, kako je v resnici! Govorite, kar hočete, vendar sem prvorojeni sin in zato imam več pravice kot mlajši brat. Nemci imajo modre postave, po katerih očeta vedno nasledi prvorojeni sin in se mu morajo ostali pokoriti. Taka je postava in pravda.« Drzno je pogledal okoli sebe. Starešine so vstajali in se bližali knežjemu stolu. Zdraha je bila nenavadna in vedečno so prisluhnili, kaj se bo razvilo iz tega. Mnogi so gledali tudi v Libušo in čakali, kaj bo odgovorila.

Libuša je čutila na sebi poglede modrih starcev in vedela, da mora zdaj pokazati, da se pred nikomur ne ukloni, kadar gre za pravico. Trdo se je oprijela rezljanih naslonov za roke in prav tako dostojanstveno in trdo spregovorila.

»Frankovske postave nam nič mar! Pri nas velja postava, da so bratje enaki in da nihče ni dolžan nikomur služiti. To velja za vse in tudi zate! Sramotno je, da se sklicuješ na tuje postave! Zato poslušaj ti in poslušajte vi, možje, mojo razsodbo! In če ni pravična, naj jo zbor ovrže! Ukazujem pa tole: Hrudoš in Vladislav naj se vrneta na svoj dom in naj v slogi gospodarita zadrugi tako, kakor sta prisegla pokojnemu očetu in kakor je ljudstvu v prid. Če pa tega ukaza ne izpolnita, bo zbor krivca kaznoval po postavi!«

»Hvala za pravično razsodbo, kneginja!« je rekel Vladislav in se sklonil prav do Libušinih nog.

Hrudoš pa je ostal visoko vzravnan in na licu mu je trepetal zaničljiv nasmeh.

»Ali zbor potrdi mojo razsodbo?« se je obrnila kneginja k možem.

»Da, kneginja!« so se oglašali možje.

»Pravično si razsodila, slava tvoji modrosti!«

»Hrudoš naj pred vsemi obljubi, da se bo ravnal po tvojem ukazu!«

»Tako j bi ga morali kaznovati, malopridneža!«

»Ne bo dolgo, ko bo spet stal pred zborom!«

Hrudoš je rdel in bleдел od gneva. Obrnil se je k možem in grozeče pogledal. Nato je glasno zavpil:

»To je zbor? To ste vi, velmožje, veljaki, starešine, župani? Sedite tu in pritrjujete besedam ženske, ki še žena ni! Sramota na glave mož, ki puste, da jim vlada ženskal Sramota na vaše glavel«

»Kaj govoriš?« je kakor ranjen zober kriknil Kresimir in segel po svojem kratkem meču.

»Kneginjo zaničujel Možje, ali ne boste ničesar storili?« je zavpil Žitovit in se mu grozeče bližal.

Starci so se dvigali in vreli proti Hrudošu in kneginji. Nekdo ga je trdo prijel za rokav.

»Ti, izdajalec!«

Hrudoš je besnel in se otresel tistega, ki ga je držal za rokav. Odskočil je prav pred knežji stol in strašno gledal valujočo množico.

»Tako je, kakor sem rekel! Strahopetci ste, ne pa možje in sramota na vaše glavel Ženska vam vlada, kakor vlada volk ovcam, ali kakor vlada kragulj piščetom! In vi to trpite! Omamila vas je, vas stare može, in v vsem ji pritrjujete! Kakor kača ptiča vas je omamila in zdaj ste ... eh, bedaki!«

»Kaj?«

»Psuje, izdajalec! Nas in kneginjo psuje!«

»Da, dal Kakor kača med ptiči, tako je ona med vami, noroglati starci!« je divje kričal Hrudoš. Na ustnice so mu stopile pene in obšla ga je nenadna želja, da bi se sam vrgel na vso to množico sovražnikov. Z drgetajočo roko je segel pod plašč in potegnil meč.

Možje so hrumeli kot grozeč val.

»To je stekel pes, ubiti bi ga bilo treba!«

»Iztrgajte mu meč, pri katerem je prvi prisegel zvestobo kneginji!«

»Ha, poskusite!« je grozeče sikal Hrudoš.

»Izdajalec!«

»Kupili so ga Nemci!«

»Pobijte izdajalca!«

Možje so na gosto obkrožali knežji stol in bi Hrudoša posekali, ko bi ne bilo kneginje. Zaradi nje se niso upali planiti nanj. Libuša pa je vsa bleda in trepetajoča sedela tam in ni spravila iz sebe besede. To, kar je v besu rekel Hrudoš, jo je zbolelo kot udarec v obraz. Ko je videla, da preti nevarnost poboja, se je dvignila in iztegnila roko.

»Možje! Starešine!« je zavpila glasno, da jo je bilo čuti po vsem dvorišču. »Nočem, da bi tukaj tekla kri, pa čeprav kri izdajalca! Da je izdajalec, to zdaj vem tudi jaz! Toda nočem, da bi prelili njegovo kri! Pustite ga, naj gre kamor hoče!«

»Ne, ampak zbor naj ga sodi za njegovo izdajstvo in žalitve,« je rekel Kresimir.

»Ne bo me sodil zbor in ne til Dokler bom živ, ne!« se je oglasil Hrudoš, ki je še vedno držal meč, pripravljen na udar.

»Pokorščino odrekal Sodimo gal!«

»Ne!« je odbila Libuša. »Naj gre, kamor hoče, med poštenimi ljudmi ni zanj več mesta! Toda nihče naj se ga ne dotakne! Pojdi, Hrudoš,« se je obrnila k njemu, »in če postaneš pošten, se vrni!«

Starešine so se mrmraje razmaknili. Hrudoš je šel skozi vrsto in nesramno predrzno gledal može, ki so od nejevolje mrmrali.

»Če bi mi ne branil kneginjin ukaz, bi ti porinil meč med rebra!« mu je rekel nekdo.

»Pojdi vendar k Frankom, prodana duša!«

»Dom si zavrgel? Da bi psi po tujih dvorih vlačili tvoje kosti!«

Hrudoš ni odgovarjal. Šel je skozi množico razsrjenih mož. Potem je vzel svoja konja in zajahal.

»Kam gre?« so ljudje stikali glave.

»Ne smeli bi ga pustiti! Zlo nam bo nakretill!«

»Naj le gre,« je trudno dejala Libuša. »Brez tega izdajalca dežela ne bo propadla. Bolje, če je daleč od nas, kot pa če je med nami!«

Hrudoš je pognal pod ogrado. Zdaj se je zavedel, kako lahko bi ga bili moške posekali, ko bi ga Libuša ne bila branila. Obšla ga je tolikšna groza ob spoznanju, kako blizu mu je bila smrt, da ga je oblil mrzel pot. Besnost, ki ga je prej prijala, mu je prešla in zdaj je čutil, da je majhen spričo tolikih mož. In pravkar je bilo njegovo življenje v rokah žene, ki jo je nekoč snubil... Saj, ona je kriva vse njegove nesreče! Ona in prekleti Przemisl...

»Pokažem vam!« se je rotil, čeprav se je skrivaj strahoma oziral, ali ga ne zasledujejo. Hitro je jezdil, da bi se čimprej odmaknil od Višegrada.

Za njim so z okopov letele psovke in kamenje.

V Regensburgu se je smejala pomlad. Donava je upadla, nič več niso valovi butali preko bregov. Sneg se je raztopil in dežela je cvetela. Lastovice so švigale pod oboki težkih kamnitih prehodov. Le knežji dvor je ostal mrk in hladen, kakor je bil vedno.

Hrudoš je postopal po Regensburgu in čakal, kdaj ga bo knez sprejel. Mesec se je že pomladil in spet izginil, odkar je prijahal v Regensburg. Trpko je postopal po mestu in vsak dan spraševal, ali ga Gottfried vendar ne bi sprejel.

»Knez ima obilo posla,« so mu odgovarjali hišni upravitelji.

Da, knez je imel obilo posla. Obri so se pripravljali na vojno in Gottfried je z vso vnemo snubil Slovence, naj mu v tej vojni pomagajo. Včerajšnji sovražnik je postal zaveznik in prijatelj in Gottfried si je prizadeval, da bi slovenske kneze prepričal, kako iskreno jim je naklonjen. Prisegal je, da ni prav nič kriv lanske zdrahe med vojvodo Odomom in Valjhunom in pošiljal sle k vsem slovenskim knezom.

Hrudoš pa je čakal in postajal iz dneva v dan manjši in manj pomemben.

Ko je jahal z Višegrada v Regensburg, se mu je zdelo, da se ne poslavlja za dolgo. Kmalu se bo vrnil in vrnil se bo tako, kakor oni doma ne pričakujejo. Prišel bo na čelu tuje vojske, ki mu bo zavojevala prestol. Najraje bi dal konjema peroti, da bi ga hitreje prinesla v Regensburg. Gonil je malone noč in dan, skoraj ni utegnil spati in ne dovoliti konjema, da bi se napasla in odpočila. Pes volčjak je postal ves mršav in Hrudoš sam je v obraz počrnel in upadel. Ko je prijahal v Regensburg, se je komaj utegnil preobleči, potem pa je takoj šel na knežji dvor. Tam so ga s častmi sprejeli. Služabnik se mu je globoko klanjal in takoj odšel h knezu, da bi mu naznanil gosta. Ko pa se je vrnil, je bil njegov obraz ves mrzel, in hladno mu je povedal, da knez ne utegne in naj Hrudoš počaka.

»Doklej?« je vprašal Hrudoš.

»Ne vem,« je skomignil služabnik. »Oglasi se po velikem lovu, ki bo čez nekaj dni.«

Hrudoš od začudenja ni mogel do sape. »Povej knezu, da sem tu jaz, Hrudoš Klenovič iz Otave,« je poudaril.

»Povedal sem,« se je ujezil služabnik in mu obrnil hrbet.

Hrudoš se je vrnil v mesto in obsedel v krčmi, v kateri se je nastanil tedaj, ko je prvič kot poslanec prijezdil v Regensburg in kjer sta mu vesela dvorjana ob vrču pripovedovala skrivnosti s posvetovanj na knežjem dvoru. Zdaj ni bilo veselih dvorjanov in čutil se je samega v tujem mestu ob veliki reki. Malone bal se je mračnih kamnitih obokov, ki jih je bilo vse polno in ki so tako težko viseli nad vodo, da mu je bilo neprijetno, kadar je moral hoditi pod njimi. Ostajal je v krčmi in še vedno koval naklepe, kako bi uresničil svoje drzne sanje.

»Saj Gottfried morda niti ne ve, da sem to jaz, ki hoče govoriti z njim,« si je dejal in poskušal preko drugega služabnika priti do kneza. Toda tudi drugi mu je prinesel isti odgovor. Hrudoš je koprnel in hujšal od

nestrpnosti. Kdo ve, kaj se godi doma? Nobenih vesti ni imel. Morda možijo Libušo z Przemislom in bo vse padlo v vodo! Ob poznih nočnih urah, ko mu je spet spanec bežal z oči kot pozimi doma na Otavi, je verjel, da je njegova pot zaman, da je vse prepozno, vse izgubljeno.

»Bil sem knežji pisar, knežji poslanec in njegov ljubljeneč,« si je potihem govoril, ko je ponoči ležal pod kupom smrdljivih kožuhov v gostišču in ga je oblival mrzel znoj po vsem telesu, potem pa ga je spet od nestrpnosti kuhala vročica. »Bil sem ljubljeneč kneza Gottfrieda in obetal mi je, da bom nekoč sedel na češkem prestolu. Zdaj pa me noče videti! Izdal me je in prevaril, njegove besede so bile samo vaba, da bi mu pomagal pri njegovih naklepih. Zdaj me ne potrebuje več in zato me noče videti. Jaz pa sem izgubil dom, vse, prav vse sem izgubil!« Nemirno se je prevračal in šele proti jutru zaspal. Ob jutranjem svitu pa je spet odganjal mračne misli, ki so ga mučile ponoči in hotel verjeti, da bo vse še dobro.

Tako je nekega dne videl, kako je odjahala skupina jezdecev na pot.

Ob njem je stal upravitelj gostišča, ki je bilo podobno razbiti krčmi. V slovenskih deželah takih niso poznali. Pokazal je na jezdece in rekel:

»Ti jezdijo na Češko.«

»V Višegrad?« se je zdrznil Hrudoš.

»Ne poznam teh imen. Toda na Češkem imajo menda mlado kneginjo, ki pa je dovolj modra in odločna, da jim vlada. Zaradi vojne gredo tja. Pomagala bo našemu knezu v vojni z Avari.«

»Čehi ne marajo Nemcev in češka kneginja jih še posebno sovraži,« je prezirno rekel Hrudoš.

»Ej, mladi mož, knezi se vedno sporazumejo med seboj!« je menil upravitelj in se pazno ogledal. »Prašiči se vedno maste v koritu, ki jim ga polni ljudstvo.«

»O kom to govoriš?« je ostrmel Hrudoš.

Upravitelj se je odmaknil. »O prašičih,« je rekel.

»Ali ne o knezu?«

»Tujec, slabo razumeš naš jezik, pa si me napak umel.«

Upravitelj je šel, Hrudošu pa je bilo zelo mučno. Gottfried pošilja poslance k Libuši, se poskuša sporazumeti z njo! Če se sporazume z Libušo, potem mu ne bo več mar vojne in ne bo mislil na to, da bi posadil na prestol Hrudoša. Saj, knezi se vedno sporazumejo med seboj, posebno, kadar jim preti nevarnost!

Čakal je in čakal, da se je malone vsega že naveličal in obupal, da bo sploh prišel do kneza. V tem času je tudi videl, kako je iz Regensburga odhajala skupina zidarjev in kamnosekov, ki so bili namenjeni v Višegrad, da bi zgradili most čez Vltavo in pozidali Prag. Zdi se, da se knez in Libuša res ne bosta sprla, ker najbrž Regensburžanu zdaj tako bolje kaže. Hrudošu se je včasih zdelo, kakor da se prebujata iz mučnih sanj. Toliko novih stvari je razumel, stvari, na katere ni prej nikoli mislil. Nekoč je prijahal v Regensburg in knez ga je takoj sprejel, vsa vrata so mu bila odprta, sedel je pri knežji mizi in gostili so ga in častili, kakor bi ne bil le poslanec, ampak sam knez. Zdaj Hrudoš razumeva, da je bil knez Krok vendar mogočen in da ga je Regensburžan častil v njegovih poslancih, čeprav ga je sicer sovražil. Razume tudi, da je vse kaj drugega, prihajati na dvore kot poslanec mogočnega in samostojnega kneza ali pa priti kot ubog prosilec. Ne, zdaj Hrudoš ni več dosti pomenil. Morda celo nič več ne pomenil! Nekoč je imel vpliv na starega kneza, mogel ga je pregovarjati po želji Regensburžana. Imel je vpliv na župane, njegovo besedo je bilo daleč čuti. Zdaj je Hrudoš pobegnil iz domače dežele in se ne more vrniti, če se ne podvrže strogim deželnim postavam, če se ne skesa in sprejme kazni, ki mu jo bosta strogo odmerila Libuša in zbor. Tega ne bo storil!

»Nel« si je prigovarjal Hrudoš in stiskal pesti. »Ne bom se vrnil! Če moram poginiti v tem prekletem mestu, nazaj ne grem! Nazaj nimam več poti,« je žalostno dodal ob novem spoznanju.

Čakal je nestrпно. Knezi imajo svoje muhe! Ta Regensburžan pa še posebnol Kadar je Hrudoš, ves izmučen od čakanja, že čisto klonil, je čutil skelečo bolečino domotožja. Saj Regensburg ni tako lep, kakor so mu ga slikale blodne misli doma. Pusto mesto, polno megle in dežja, polno ošabnih ljudi, ki ga gledajo po strani, če ga sploh opazijo. Tedaj mu je bilo težko, da so se mu oči orosile.

»Še zbolel bom v tem prekletem mestu!« si je rekel izmučen in vsega naveličan.

Domača dežela se mu je odmikala, tujina ga ni marala.

Pri tem je čutil, da si je sam kriv nesreče. In ko se je vrstil dan za dnem, je začel čakati s topo vdanostjo obsojenca.

Potem je knez nekega dne sam poslal strežaja v gostišče in velel poklicati Hrudoša. Hrudošu je jelo srce hitreje biti, ko je zvedel, da ga kliče knez sam. Torej se je Regensburžan vendar spomnil nanj! Morda je zdaj šele dozorel čas. Morda se je medtem nekaj dogajalo, česar Hrudoš ne ve in se je knez šele zdaj dokončno odločil! Pohitel je, da bi čimprej prišel do kneza.

Knez ga je sprejel v svoji sobani, kakor že nekoč prej. Hrudoš je čutil, da to ni več tisti knez, ki mu je nekđaj poklanjal darila, mu laskal in ga opozoril, da ga čaka dekle v čumnati, če je ni celo sam poslal tja... Zdaj se Gottfriedu vse to ni zdelo več potrebno. Mrzlo je govoril in kratko odgovarjal na Hrudošove tožbe in prošnje.

»Tvoja služba nam ni mnogo koristila,« je kratko odvrnil, ko ga je Hrudoš zdaleč spomnil svojih uslug in knezovih obetov. »Przemisl in Zoran sta vendar pomagala Valjhamu in vojna se je za vojvodo Odonu končala

neugodno. In kar se tiče knežjega prestola... Imel si priliko, da nikoli lepšer Moral bi le premagati mlado dekle. Ti nisi mogel premagati sedemnajstletnega dekleta, mi pa naj premagamo cele vojske zato, da boš prišel na prestol? Ne, to si izbij iz glave, prijatelj! Morda veš, da nam je mnogo na tem, da bi živeli v dobrem sosedstvu. Prav bi bilo, ko bi nam kneginja pomagala v vojni proti Obrom. Če tega noče, se pa vendar zdaj ne utegnemo vojskovati z njo. Pred nami so druge, mnogo večje stvari, ki jih ti ne razumeš. Vladati je težko, Hrudoš...*

Hrudoš je vstal. Zdelo se mu je, da je opravil. Pred njim je zazijal prepad brez dna. Padal je vanj in čutil, da se nima ničesar, prav ničesar oprijeti.

»Sedi, Hrudoš,« je velel knez. »Nisem te poklical zato, da bi razpravljala o češkem prestolu. Za to zdaj ni čas. Zvedel sem, da je Borut mrtev.«

»Borut?« je v zli slutnji dahnil Hrudoš.

»Da, tisti Sloven, ki je govoril v vašem jeziku in ki mi je služil kot poslanec, kadar sem imel opraviti s Sloveni. Mrtev je. Saj ga ni škoda, samopašen je bil, da nikoli tega! Toda mnogo nam je koristil.«

»Umrli?« je vprašal Hrudoš.

»Umrli?« se je zasmel knez. »Nekje so bili siti njegove nesramnosti, pa so ga zastrupili.«

»Zastrupili?« je dahnil Hrudoš in oči so se mu širile od dotlej neznanega strahu. Ni vedel, ali ga je bolj groza Borutove nenavadne smrti, ali tega, da je knez to tako mirno in vsakdanje povedal, ali tega, kar hoče knez še povedati in kar je Hrudoš motno slutil, pa si ni upal v mislih oblikovati do konca.

»No, to se poslancu vedno lahko zgodi,« je malomarno rekel knez. »Ni ga več in jaz bi potreboval nekoga, ki bi opravljal njegovo delo. Pustil je posestva. Čedno imetje, na njem moreš živeti kot knez. Če hočeš, Hrudoš, vzemi njegova posestva in nam služi.«

Hrudošu se je zdelo, da so se tla zamajala. Knez pa je mirno rekel:

»Tu nimaš kaj premišljati! Vse vemo, kako si se zaletel doma. Ko bi ti ne bil naklonjen, bi ti ne ponudil tega! Daj, to je kneževska posest! In samostojen gospodar boš, ne bo se ti treba prerekati z nikomur, kakor si se doma z bratom. Toda prisegel boš, da nam boš zvesto služil in da se nam ne boš izneveril. Kdor se nam izneveri, mu ne ostane glava dolgo na ramenih! Vem, da ti je bil Borut mrzek in da ti njegovo opravilo ni po volji. Toda tudi njemu spočetka ni bilo všeč, potem se je pa privadil in je dobro služil. No, ali hočeš?«

Hrudošu je roj misli preletel glavo in zdelo se mu je sprva, da se nikakor ne more odločiti. Spomnil se je Boruta, kako je govoril o časti, kako se je posmehoval vsemu, kar je bilo tedaj Hrudošu še drago. Potem pa je z vso jasnostjo začutil, da mu res nič drugega ne preostane. V prepadu, v katerega je padel, se je nekaj zataknilo. Morda nekaj štrli iz brezdanje stene. Tisto nekaj je podobno kosti človeka ali živali, kakršne je videl včasih v domačih prepadih, ko se je globoko sklanjal in s pastirji lučal vanje kamenje. Toda zdaj se je za to oprijel. Da, obljubiti mora, sicer se knez utegne premisliti.

Hlastno, malone mrzlično je segel v knezovo roko.

Čez nekaj dni je zapuščal Regensburg in jahal proti Borutovim posestvom.

»Če mi bo kdo pljunil v lice, si moram mirno obrišati pljunek,« si je malone porogljivo ponavljal, ko se je spominjal svojega obiska pri Borutu in njegovih besed. »In čast je prazna beseda, dim, megla, nekaj, od česar nimaš koristi.« Ni si mogel tajiti, da ga boli. Globoko je padel, tako globoko, da bi tega pred letom dni ne mogel verjeti. Bil je pošten človek, v knezovi službi, ljubljen in spoštovan. Potem je segel tako visoko, kakor upa seči le malokdo. Hotel je postati knez, hotel je vladati nad Čehi in še nad drugimi plemeni. Celo Samo se

mu je vpletal v misli in s tem želja, da bi ga posnemal in vladal prav do morja. Zdaj pa je postal plemiški hlapec, regensburški knez ga more poslati tja, kamor bavarski velikaši ne bodo hoteli iti, ker se jim bodo zdele naloge presramotne. On pa bo moral itil Moral, moral bo! Če se upre, ga bodo znali spraviti s poti! Ujeli so ga v zanjko, kakor lovec žival in zdaj se ne more več rešiti. Mogli bi se ga tudi drugače znebiti in morda bi se ga, toda vmes je prišla Borutova nenadna smrt in knez potrebuje nekoga, pa ne more nikogar dobiti. Seveda, kdo bi tudi hotel? ... Ej, žalostno so se končale visokoleteče sanje. Zdaj mu niso pristrigli peroti domači starešine, pristrigli so mu jih Bavarci, tako pristrigli, da mu ne bodo nikoli več porastle.

Hrudoš bíje konja in se skuša otresti zoprnih misli.

»Kaj bi se cmeril?« si pravi kljubovalno. »Doma sem se prepiral z bratom za gospodarstvo v zadruzi, ki ni najina. Nemci pa so mi dali posestvo, na katerem bom živel tako samostojno kakor kakšen knez! In čast... Morda je Borut trdil prav, ko je odrekal časti pomen in se ji smejal. Hej, če mi bodo pljuvali v lice, vendar bom dobro živel! Jedel bom s srebrno žlico, pil iz srebrne čaše! Bogat, ugleden bom, in če me bodo po eni strani zaničevali, se mi bodo po drugi klanjali. Proč, proč, zoprni spomini!«

Toda, kakor si je tudi prigovarjal, dobro mu le ni bilo. Čutil je, da je zavrgel čast in pomislek, ne šele danes, temveč že davno prej, že tedaj, ko so ga začeli Nemci mamiti. Čutil je, da se je že davno odtujil svojemu rodu, že takrat, ko je zavrgel domačo nošo in pričel zaničevati domačo preproščino. Za vsem tem mu ni bilo dosti žal. Toda nekje v daljavi je kakor strašna mōra visela misel na Brutovo smrt in strah pred podobno usodo.

Zdvojen, oropan vsega, kar je nekoč visoko cenil, brez domovine, brez svojcev in prijateljev, osovražen in zaničevan, se je zavedal, da bo poslej stregel le lastnemu

telesu in kopičil bogastvo, dokler ga ne zadene slična usoda, kot je zadela Boruta, usoda vseh izdajalcev. In pri tem mu ni bilo hudo, čutil je le strah, kot ga čuti vsak izdajalec.

Mračilo se je in čimdalje hitreje je poganjal konja.

21

Ko se je obrežje Vltave kopalo v pomladnem soncu in je reka izgubila motno barvo od talečega se snega, so začeli z velikim delom. Nešteto rok je prijelo za sekire in kopače, za lopate in vsakršno orodje. Od vseh strani dežele so prihajali mladci in možje, ki jim je bilo pomagati pri delu. Tedaj so spet župani godrnjali:

»Novo prestolnico hoče mlada kneginja! Mi pa naj dajemo ljudi, ki jih potrebujemo doma!«

Župan Žižka od frankovske meje je netil nezadovoljstvo.

»Hrudoš nam je vendar pravo povedal,« je namigoval. »Če ženska vlada možem, je prav tako, kot če bi volk vladal ovcam, kragulj piščetom, ali kača ptičem. Uprimo se, ne dajmo ljudi, možje!«

Vendar njegove besede niso našle pravega odmeva. Res se je zdelo starim, da kneginja uvaja novotarije, ki so jih sovražili in se jih bali. Koliko je prišlo v deželo tujih krščenicov, zidarjev in kamnosekov! Gotovo ne prinašajo dobrega! Mlajši rod pa je bil vnet, da bodo zgradili veliko mesto, kakršna so v drugih deželah.

Libuša je vedela, kako mislijo župani in zato je skrbela, da ne bi ljudstvo trpelo zaradi velikega zidanja. Sicer pa domačini niso delali drugega kot zvažali kamenje in les za gradnjo.

»Kneginja,« ji je rekel Zoran, »drago bo, če nam bodo le tujci postavljali mostove in zidali gradišča.«

Še tisti dan je Libuša poklicala bavarske stavbenike in zahtevala, da morajo tudi domače mladce naučiti zi-

danja in obdelovanja kamenja. Nemci so se spogledovali in rekli, da se niso tako pogodili. Libuša pa jim je obljubila plačilo in ko so uzrli prave nemške tolarje, so popustili in rekli, naj jim pošlje učencev, ker je stavbarstvo težko in umno delo. Libuša je velela županom, naj pošljejo mladcev, ki bi se hoteli naučiti zidati stavbe iz kamenja in apna in kmalu je bilo v Višegradu dokaj mladcev, željnih spoznati novo delo, ki bo dvignilo deželo.

Sredi pomladi je bilo delo v polnem razmahu. Višegrad je izgubil svojo prejšnjo podobo in si nadeval novo, kamnito lice, ki bo morda bolj hladno, zato pa bolj trajno, da bo moglo kljubovati ognju in času.

Med tem delom, ki je razgibalo deželo, pa vendar Libuša ni mogla pozabiti ne Przemisla ne hudih besed, ki jih ji je rekel Hrudoš. Razvedelo se je, da je pobegnil na Bavarsko in Libuša je tesnobno očakovala, kaj bo iz tega. Starešine, zlasti Kresimir, so ji celo očitali, da ga je pustila oditi, ko bi ga vendar morali prijeti in postaviti pred zbor, ki naj bi ga sodil za žalitve, prizadejane njej in starešinam. Libuša se je izgovarjala, vendar je čutila, da jo Kresimir nekako dvomljivo gleda. Zdelo se ji je, da ji starec prav ne zaupa. Seme nezaupanja je bilo v srcih velmož in bala se je, da bi se ne razrastlo. Potem bi ostala sama, brez opore in bi ne mogla nikomur kljubovati. V deželi so se širili glasovi, ki so pričali, da niso vsi veljaki zadovoljni z mlado kneginjo. Vse preveč odločna jim je bila. Prej so menili, da jim bo lahko in da bodo počeli, kar se jim bo zljubilo, Libuša pa je strogo in brez prigovora kaznovala krivce, ki so se pregrešili zoper deželne postave. Od začudenja je razprla oči, ko se ji je prvič približal neki župan in ji ponujal drago podkupnino, če bi razsodila njegovo pravdo s soslednim gradiščem v njegov prid.

»Če je tvoja pravda pravična, mi ni treba prinašati darov,« ga je zavrnila. »In če ni poštena, me z darovi ne boš premotil, da bi ne sodila pravično. Sicer pa se

sodbe izrekajo pred vsem zborom in naj zbor odloči, česar jaz sama ne umem.«

»Pravična si, da gre o tvoji pravičnosti glas daleč okrog,« ji je dvoumno odgovoril župan in se umaknil. Pozneje, ko je stvar prišla pred zbor, je videla, da jo je hotel pridobiti za krivico.

Po vsem tem ji je bilo težko. Mnogo koristnih odločitev je propadlo, ker so bili nasprotniki v zboru močnejši kot njeni pristaši. Res se je mogla opreti na Kresimira, ki je bil med najveljavnejšimi možmi v deželi ali na vojvodo Zorana, ki je imel velik ugled. Na tihem je k tema prištevala tudi Przemisla, čeprav se ni več oglasil na dvoru, odkar se je vrnil iz vojne in ga tudi na pomladno slavje ni bilo. Toda vedno bolj se je je lotevala negotovost in skoraj strahoma je nagovarjala može, tako preizkušene in stare, da jo je že njihova starost sama na sebi prisilila k ponižnosti in spoštovanju. Starci so se ji uklanjali v vsem, kar se jim je videlo prav, so pa tudi trdo ugovarjali, kadar jim stvar ni bila po volji. Libuša se je ravnala v vsem po njihovi volji in se je skušala uveljaviti v tem, kar se ji je zdelo koristno. Tedaj pa so najvplivnejši starešine vedno stali na njeni strani.

»Ženska sem, in še tako mlada, da vladam možem.« si je večkrat dejala in zardevala od sramu, ko so se starci priklanjali pred njo. Toda ni jim smela braniti, običaj je bil tak.

Spomladi jo je zadela težka preizkušnja.

Ko je prispela nova skupina zidarjev in so morali iz vse dežele dati pomoč pri zidanju, so se župani v zboru uprli.

»Novo zidanje je vsej deželi v breme,« so govorili. »Samo je zgradil Višegrad, čez reko pa ni segal. Knez Krok je ostal v Višegradu in se reke ni dotikal. Zaradi tega dela bo prišla nesreča nad nas!«

»Da, nesreča,« so pritegnili drugi. »Svečeniki pravijo, da tuji krščeni prinašajo nesrečo. Bogovi nas bodo udarili zaradi njih!«

Libuša je vedela vse, kar se govori po deželi. Med ljudmi so širili pripovedi, da se vile srdijo, ker gradijo v Višegradu most. Baje se je nekdo pozno ponoči v mesečini vračal domov, pa je zagledal ob Vltavi ženo, lepo, da nikoli tega, kako sedi ob vodi, si češe zlate lase in bridko joka. Zasmilila se mu je, pa se je ustavil in jo vprašal, zakaj tako grenko joka, ona pa mu je odgovorila: »Kaj ne bi jokala, sirota, ko so mi vzeli bivališče! Čez Vltavo grade kamnit most in poslej meni in mojim sestram ne bo več v vodi mirnega obstanka. Toda kazen bo prišla nad tiste, ki so nas izgnali iz reke! V reki ne bo več rib in nobenega haska ne bo več od vode.« To pripoved so pobrali višegrajski ribiči in se je oklenili. V bližini res ni bilo več rib in tako se je zdelo, da se napoved neznane vile že začinja spolnjevati. Libuša pa je stvar razumela bolje kot ljudstvo. Vedela je, da svečeniki netijo mržnjo proti tujim krščnikom, ker se boje, da bi ne jemali ljudem, ki delajo z njimi, vere v bogove in da bi ne zanesli v deželo svoje vere, ki je v obmejnih krajih že po malem prodirala. Knez Krok je že moral izdati postave, po katerih so kaznovali tiste, ki so zavrgli vero v bogove, vključ temu pa je bilo v obmejnih krajih nekaj ljudi, ki so skrivaj molili tujega boga. Vedela je tudi, da rib ni zato, ker je ob vodi preveč nemirno in da bodo spet plavale tod, ko bo gradnja končana. Vendar bi bilo vse to težko ljudem dopovedati. Končno so pa te zgodbe pogrevali predvsem župani, ki jim je bilo žal ljudi, ki so delali.

»Bogovi udarijo lenuha, nikoli pa tistega, ki dela,« je odgovarjala Libuša.

»Gradnja preveč stane,« so vedeli drugi. »Vsa dežela bo morala dati blaga, da boš plačala krščnike, ki delajo in posebno še tiste, ki nič ne delajo in le s palico postopajo okrog gradnje in tepejo ljudi.«

»Zadružna polja bodo zaradi te gradnje slabo obdelana!«

»In pravijo, da bo gradnja trajala kar več let!«

»Glasujmo, ali naj se gradi dalje, ali pa naj gredo krščeniki domov in naj se delo ustavi.«

Libuša je čutila, da je njeno veliko delo, ki ga je snovala v dolgih večerih in ga do podrobnosti pretresla z gradbeniki, na prevesici. Če bodo glasovali, bodo izglasovali, naj se delo ustavi, o tem ni nič dvomila. Novo delo je imelo le malo prijateljev. Vstala je in sklenila, da se bo borila za to, kar bo nekoč služilo vsem.

»Možje,« je rekla odločno, »gradnje ne bomo ustavili! Ko bo delo končano, boste vsi imeli korist od njega. Trgovali bomo in nič več ne bo tako težko spravljati tovore čez reko. Voda nam ne bo več voda, ampak bomo hodili preko nje, kot po suhem!«

»Saj bo nemara še usahnila,« ji je segel nekdo od zadaj v besedo.

»Norosti govoritel!« je vzrojil Zoran.

»Ne, ne damo se odvrniti! Hočemo glasovanjel! Prinesite rovaše!« so kričali župani.

»Prinesite rovaše!« so uporno ponavljali od vseh strani.

Libuša se je ozirala po prijateljih. Kresimir je molčal in vedela je, da je sovražen gradnji že od vsega početka. Zoran bi se pridružil njej, toda on je bil vojvoda in v teh stvareh bi ga ne poslušali. Ozrla se je po Črtomiru, ki ji nikoli ni bil iskreno naklonjen, ozrla po Žitovitu, ki tudi ni rekel nobene in je poslušal prepir. Od moža do moža so ji šle oči in s tesnobo v srcu je občutila, da je res sama. Toda tedaj je v njej zrastle kljubovalnost in zagrizeno je branila gradnjo.

»Ne bomo glasovali!« je rekla. »Gradnja se je začela in zdaj je v teku. Nihče je ne sme ustavljati! Lani sem povedala, da bomo začeli graditi, pa se ni dvignil nihče, da bi ugovarjal! Zdaj je prepozno in bomo gradili dalje! Sicer pa imamo krščenike plačane že za vse letošnje leto in knez Regensburški nam najbrž blaga ne bo več vrnil, če jih odslovimo,« je napol govorila resnico, pol se zatekala k zvijači. »Obdržali jih bomo, ker so že pla-

čani.« Obrnila se je k Kresimiru in v notranjosti vsa drhteča, pogumno vprašala: »Ali ti nočeš, da bi gradili dalje?«

Kresimir jo je začudeno pogledal in zmajal z glavo.

»Kamen je kamen. Morda bo res še služil rodovom,« je počasi rekel.

»Ali tebi ni prav, starešina?« se je obrnila na Črtomira.

Črtomir se je zdrznil, ko ga je tako nagovorila. Zmedel se je in odgovoril: »Ne, meni je prav.«

»Žitovit?« je glasno tipala dalje.

»Graditel!« je odgovoril. »Kadar moji združani spravljajo blago v Višegrad, vedno se s prevažanjem čez reko zamude po več dni. Tudi se jim je že tovor zvrnil in utonil v reki. Da, nekoč je celo eden mojih mladcev pri prevažanju utonil. Gradite, le zgraditel!« je glasno dejal, zdaj že sam prepričan, da bo res dobro, če zgradijo most.

Še nekatere je vprašala Libuša in nihče ji v oči ni ugovarjal. Pogledala je po ljudeh in rekla: »Kdo noče gradnje? Kdo zahteva rovaš? Ali niste slišali? Vsi starešine in župani vedo, da je gradnja potrebna! Nihče ne ve pravega ugovora. Torej bomo zidali dalje!« Ni spregovorila več besede o delu in začeli so premlevati drugo. Ljudje v zboru so morali molčati o tem, kar jih je tiščalo, spotoma domov pa so se že razvneli in rastla je nejevolja zoper Libušo.

Njej pa je bilo težko.

»Starešine in župani si kopičijo bogastvo,« je rekla Kresimiru. »Nočejo dati ljudi za delo, ker jih potrebujejo doma. Čim več zadruga pridelajo, več prodajo. Ne dajejo vsega v zameno, kot je bilo nekoč, ampak prodajajo tujim kupcem za denar, pa tudi od domačih zahtevajo že denar. Denarja pa ne porabijo le za zadrugo, ampak ga dobršen del pridrže zase in potem, ko so si nakopičili imetje, gredo in se oddelijo od zadruga ali pa oddelijo svoje sinove. Ali jih ni mogoče ugnati?

Kaj počno? Vse razpada, kar so si naši predniki ustvarili. Ni več skupnosti med nami in skoraj ne bosta mogla več dva brata živeti pod eno streho.« Spomnila se je, da je bilo tako s Hrudošem in je zardela.

»Mlada si, kneginja,« je rekel Kresimir. »Ali si verjela, da bo šlo vse gladko in brez težav? Ej, težko je vladati! Težko možu, koliko teže tebi! Zgodaj smo ti naložili breme, zgodaj!«

»Kneginja... Res sem še mlada in morda ni prav, da vladam. Morda vam je žal, da ste me oklicali?« je spraševala iz tegobe, ki jo je mučila.

»To niso besede zate,« jo je zavrnil Kresimir. »Kro-kova hči ne sme tako govoriti! Komu naj bo žal? Neje-voljni so, ker si se lotila gradnje. Ko bo dokončano, hm, morda bomo še vsi veseli,« je odgovoril, kakor bi bil sam pred seboj v zadregi. »Toda ljudje še marsikaj govorijo,« je pomenljivo dejal in ji ostro pogledal v oči.

»O čem?«

»Govorijo, da je Hrudoš na regensburškem dvoru in da je tole z gradnjo in krščeniški, ki prihajajo v deželo, z njim v zvezi,« je povedal in se oddahnil, ko je bilo izrečeno. Neprijetno je govoriti z mladim dekletom, pa če je tudi kneginja.

Zdaj si je Libuša zakrila oči in ko je dvignila glavo, je starešina videl, da ji plavajo v solzah. Vstala je in stopila predenj.

»Nočem biti več kneginja!« je burno vzkliknila. »Nočem! Nočem ukazovati vam, možem! Postavite si kneza!«

Kresimir je vstal in strmel vanjo. Nato je zmajal z glavo in se razjezil.

»Tako, nočeš več biti kneginja?« je ostro govoril. »Mi ne oklicujemo knezov za vsak praznik! Knez mora iti s svojim ljudstvom v dobrem in hudem! Tako si prisegla in tega se boš držala! Če ne boš vredna biti kneginja, ti bomo vzeli oblast in jo dali bolj vrednemu. Doslej pa si vladala dobro in dovolj modro. Pretežko ti je breme, kajne? Ne, ne smeš ga kar tako odvreči! Saj nočeš uni-

čiti dežele in ljudstva pahniti v vojno? Nočeš? No, potem nosi svoje breme in ne čudi se, če je včasih težko!»

Vsa skrušena pod težo njegovih besed se je naslonila na mizo in trdo gledala predse. Zdelo se ji je, da ni v njej prav nič moči in vkljub vsemu kneževskega bremena vendar ne bo mogla dolgo nositi.

»Kako naj zmorem?« je malodušno zašepetala.

»Ej, zmogla boš in še kakol! Prišli bodo še drugi časi, gotovo jih boš čakala! Pride vojna, pride lakota, kobilice, bolezni. Kužna bolezen ti iztrebi ljudstvo v deželi in tisti, ki ostanejo, so tako malodušni, da ne morejo delati in čakajo samo še smrti. Toda v njih je vendar sila. Pomni, da ljudstvo vedno vstane, pa naj bodo časi še tako hudi! Spet se dvigne in ti, ki ga vodiš, moraš dvigniti potrte in obupane s svojim zgledom.«

Libuša je prisluškovala Kresimiru, ki je govoril ne- navadno mnogo. Toda govoril je o stvareh, na katere ni bila še pomislila in zdaj je v njegovih besedah vendar našla nekaj, kar jo je pritegnilo. Samo o hudem je bajal, toda iz njegovega pripovedovanja je mogla črpati moč. Mnogo moči, toliko, kolikor bi je potrebovala. Mahoma se je zasramovala, da je bila tako malodušna spričo težav, ki skorajda niso težave in se je hotela odreči kneževskemu prestolu.

»Ne zameri,« je ponižno rekla Kresimiru in si odločno obrisala sledove solz.

»Kaj me boš zamere prosila, kneginja,« je rekel Kresimir. Lice, ki so mu ga nekoč v mladosti skazile osepnice, da je bilo vse brazgotinasto, mu je ublažil nasmeh. »Težko ti je, ker si sama, golobica. Omožili te bomo!«

Libuša je začudeno gledala starca. Tako, omožiti jo hočejo? Starešine ji kanijo poiskati moža in ko ga ji bodo privedli, jim ne bo smela odreči, sicer bi se osovražila pri njih, ki z njihovo pomočjo vlada.

»Ne mudi se mi še,« je odločno odgovarjala. »Nazadnje ni nič hudega, morda se bo vse samo uravnalo.«

»Ej, poiščemo ti moža, preden nam skoprniš, golobica,« je menil starešina in se mladostno smehljajal.

Libuša mu ni upala več ugovarjati. Kresimir pa je čvrsto govoril:

»Ptice si znašajo gnezda in vsaka stvar pod soncem skrbi za svoj zarod. In da bi se ti, kneginja, ki si mati dežele, ne možila? Ne, ne, poiskali ti bomo moža, ki bo pravi zate in za vse dobre ljudi v deželi.«

Spet se je smehljajal na svoj posebni način. Ko je odhajal, je bil njegov sicer osorni obraz videti prijazen in skoraj mil.

Kresimir ni pozabil, kar je rekel svoji kneginji. Že naslednji dan se je na konju zapodil k prijatelju, vojvodi Zoranu. Spotoma je premleval staro misel in si jo bližal.

»Kar pravi bi bil zanjo! Kako, da sam ne vidi? Kje ima oči? Tak junak, tak rogovilež, žene si pa ne zna odbratil. Še nikoli nisem čul, da bi kam poslal prosee. Ej, pravi mož bi bil za našo kneginjo! Iz njiju bo zrastel rod, kakšen rod!« se je smehljajal predse in vse misli so mu bile polne Przemisla.

Zorana je našel vsega bolnega in betežnega. Z mladimi koprivami si je preganjal trganje. Mučile so ga bolečine v sklepih in mečih, tožil je, da ga noge nič več ne ubogajo. Členki na rokah so mu zatekli in prsti so se mu skrivenčili od trdovratnega trganja. Kresimir pa je zamahnil z desnico in segel po vrču.

»Z boleznijo in starostjo ne prideš nikamor,« je rekel. »Pozabi na bolezen, pa te bo tudi ona pozabila. In pij! Jaz pijem po meri, vidiš, pa se me besi izogibajo, nobeden mi še ni nakretil boleznii!«

Zoran ga je zavidljivo gledal. Kresimir je zdrav in trden kot dren, nič mu ne more do živega. Saj pa tudi ni vse življenje blodil po tujini in po bojiščih kakor on, Zoran! Ko pa mu je Kresimir začel praviti, zakaj je

prišel, je pri priči pozabil na trganje in bil pripravljen sestiti na konja in pojezditi do Lemuzov, do Przemisla.

Starešini sta se še tisti dan odpravila na pot. S seboj sta vzela nekaj mladcev in brašna. V lep, sončen dan sta dobre volje jezdila snubit.

»Da bom šel snubit za kneginjo, tega nisem nikoli mislil,« se je radoval Zoran. »Ali bo marala vojvodo?«

»Če ta ne bo pravi, potem ga ni, ki bi bil zanjo,« je rekel Kresimir.

»Junak je, to je res.«

»Meč zna sukati, da. Če zna prav tako dobro tudi gospodariti, potem bi nikjer pod soncem ne dobili boljšega kneza,« je veselo prikimal val Kresimir, ves srečen, da se je dobra misel porodila prav njemu.

Jezdila sta, pot pa je bila dolga in celo žilavi Kresimir se je naveličal ježe, ko sta se bližala Lemuzom. Zoran pa se je na konju kar okrepil, sedel je udobno kot doma pod lipo in trganje mu je docela prešlo. Spotoma sta se ustavljala in se gostila po dvorcih, koder ju je vodila pot in skrivnostno molčala, ko so ju spraševali, kam gresta.

»Da se ne obeta nova vojna?« so poizvedovali.

»Vojna ali svatba,« se je muzal Zoran.

»Oblečena sta res, kot bi vabila v svate,« so ju ogleovali in jima zavidali drage, bogato okrašene plašče in trpežno izdelane medvedje kožuhe, povrh pa še dragoceno orožje, ki sta ga nosila za pasom.

»Ej, slišali boste še o tej najini potil,« je obetal Kresimir.

Prijahala sta do Lemuzov in se podvizala, da bi čimprej prišla do Przemisla. Jezdila sta med lepo obdelanimi polji, med mogočnimi gradišči, mimo mlinov ob potokih.

»Dobra zemlja in pridni ljudje,« je kimal Kresimir.

Po pašnikih so se pasle številne črede ovac in goveda, vmes tudi mnogo konj. Kresimiru je bilo vse močno po volji in je všečno prikimal. Ustavil se je med ljudmi, prosil vode za svojega konja in medtem spraševal:

»Kako živite?«

Ljudje so ga sumljivo ogledovali. »Ali si domačin?« so vprašali.

»Priatelj sem,« je odgovarjal.

»Videti si veljak. Včasih se tihotapijo tod preoblečeni Franki in sprašujejo po vsem, pa jim nočemo odgovarjati. A živimo dobro, slava bogovom in hvala našemu vojvodil!«

»Vojvoda je dober?« je tipal dalje.

»Dober je, zato ga nekateri ne marajo.«

»Pametna beseda,« je potrdil Kresimir in pognala sta dalje.

Prijezdila sta v lepo dolino, ki se je iznenada odprla pred njima. Zadaj je bilo vidno hribovje in goste hoste, dolina pa je bila skrbno obdelana. Videla sta mnogo močnih in udobnih človeških bivališč, le da niso bila postavljena samo na gričih, kakor je bilo v domači deželi v navadi, ampak so se razprostirala po ravnini. Sredi teh selišč pa se je dvigalo močno utrjeno gradišče. Vrata so bila zaprta in stražarji so stali na okopu.

»V imenu Radegosta, gostoljubja prosival!« je zaklical Kresimir.

»Pozdravljena!« so jima odgovorili in takoj odprli vrata. Dva mladca sta prevzela njune konje, ostali so pokazali spremljevalcem, kam naj postavijo svoje konje, in jih povabili k mizi.

Kresimir in Zoran sta krenila čez dvorišče, ki je bilo nekam tesno, zato pa močno ograjeno in podobno pravi trdnjavi. V gradišču je stal visok stražni stolp, s katerega je bilo videti daleč po deželi. Stražar je stal v stolpu in gledal skozi lino. Videti je bilo, da je to novo delo, ker les še ni potemnel. Kresimiru je vse močno ugajalo.

Na prag je stopila stara žena in se jima klanjala.

»Sprejmi vaju Radegost, mila gosta!« ju je nagovorila.

»Zdravstvuj, žena! Ali je to dom vojvode Przemisla?« je vprašal Kresimir.

»To je njegov dom. Odkod sta prišla? Zdi se mi, da nista tukajšnja,« je rekla starka.

»Od Višegrada,« je odgovoril Kresimir, »in iščeva vojvodo.«

Starka se je zasmejala s polnimi usti zdravih zob. »Na polju je, moj sin,« je rekla prijazno.

Zdaj sta se veljaka poklonila in Kresimir je dejal: »Slava ti, mati, velikega sina si rodila!«

»V lanskem letu sva bila skupaj na vojni, izkazal se je,« je dejal Zoran.

»Pa ne, da ga spet snubita za vojno,« se je zavzela stara mati.

»Za svatbo, žena, za svatbo,« se je nasmejal Kresimir. »Čas je, da se oženi.«

»Čas bi bil,« je vzdihnila starka. »Pa saj ni navada, da bi ponujali neveste,« ju je nezaupno pogledala. »Mislim tudi, da si je že drugo odbral. Odkar je prišel z vojne, molči in dela. Ves drugačen je. Ali misliš na nevesto? ga sprašujem. Smehlja se mi in pravi: — Ne kaže misliti nanjo, matil Predaleč je in previsoko. — Skrbi me, če ni morda srca pustil v daljni Karantaniji.«

Kresimir je zaskrbljeno nagubal čelo in pogledal Zorana. »Nič ne vem,« je odvrnil vojvoda. »Karantanski knez je imel eno samo hčer in lani so jo omožili. Przemisl je plesal na njeni svatbi in sam je očetu prigovarjal ženina.«

»Rada bi pestovala vnuke, on pa nič in nič,« je vzdihnila starka. »Saj je že sramota! Tridesetleten mož, pa si ne more izbrati žene! Njegov oče se je ženil, ko je imel komaj osemnajst let. A pojdi ta noter in bodita gosta. Sin se pred večerom ne bo vrnil s polja.«

Stopila sta v dvorec in sedla. Przemislova mati jima je sama stregla. Kresimir se je razgledoval. Veža ni bila prostorna, imela pa je veliko ognjišče, klopi in mize so bile težke, toda lepo izdelane. Po stenah je viselo orožje. Kresimir je takoj opazil, da je dvorec zgrajen drugače, kot je bila navada. V veži ob stenah ni bilo ležišč in

videl je dvoje vrat, ki so vodila v stranske prostore. Torej so spali v stranskih čumnatah in veža je bila zelo snažna. To mu je bilo všeč. Sploh je videl, da je na dvoru močna roka, ki dobro vodi gospodarstvo. Nikjer ni videl deklet, ki bi postavala in oprezovala za gosti. Tudi mož ni opazil, da bi postopali po dvorišču. Zdelo se je, da je v dvorcu zelo malo ljudi.

»Malo ljudi vidim tukaj,« je rekel.

»Ljudi je mnogo,« je rekla vojvodova mati. »Zdaj so vsi pri delu. Naša zadruga je zelo številna, zemlje pa nimamo mnogo. Zato je treba vso skrbno obdelati in vsako leto izkrčiti nekaj hoste. Moj sin umno gospodari,« se je smehljala v materinskem ponosu. »Zdaj jih je nekaj na njivah, drugi so v trsju in ga prekopavajo. Lani so iztrebili prisojne rebri in zasadili trsje. Mislila sem, da bo vse pozeblo, pri nas so hude zime. Pa nil Lepo si je opomoglo in kazno je, da bomo čez nekaj let kar laže dihali. Vina bo za prodajo in mladim ljudem ne bo treba misliti, da bi si drugod iskali prežitka.«

Kresimir jo je poslušal, kimal in pri tem pošteno zalagal. Nato si je obrisal brado in ustnice in vstal.

»Pojezdila bova k tvojemu sinu, če nama daš nekoga, ki bo pokazal pot,« je rekel.

Starka se je urno zasukala in poklicala majhnega dečka. Starešini sta takoj zajahala konja in sledila dečku. Vodil ju je po dolini, ki je vsa dehtela od pomladne svežine. Videla sta številne črede, ki so se pasle na pašnikih ob gozdnih obronkih. Povsod so se razprostirala lepo obdelana polja in Kresimiru je živahneje utripalo srce, ko je gledal za dobro ped visoko žito, ki je lepo plenjalo. »Kruha jim ne manjka,« je rekel Zoranu. »Srečni ljudje, ki jim gospodari tako dobra roka!« Spotoma je povsod opazil sledove skrbnega gospodarstva. Nikjer ni videl zemljank. Ljudje so imeli lične lesene hiše, krite z deskami ali s slamo. Mala okenca

so gledala po dolini in hiše je obdajala ograja, ki se je zapirala z lesom.

»Zdi se mi, da ljudje tukaj žive boljše kot pri nas,« je rekel Kresimir.

»Pa tudi bolj delajo,« je menil Zoran.

»Kaj meniš, dobrega kneza bi imeli?«

Zoran je pokimal. »Če bo le maral,« je zaskrbljeno pristavil.

Ta skrb je krivila tudi Kresimira. Materine besede o sinu so mu jo zbudile. Odganjal jih je.

Deček, ki ju je vodil, jima je pokazal njivo, na kateri je oral vojvoda. Osuknil se je in spet izginil med lesčevjem.

Starešini sta se počasi bližala njivi. Przemisl je oral z dvema paroma volov dimaste barve z nenavadno velikimi rogovi. Stopal je za plugom, oblečen v platneno obleko, in krepko tiščal ročice. Ves se je sklanjal nad plug in ga z vso močjo obvladoval. Dva dečka sta mu poganjala vole, ki so stopali umerjeno in preudarno kot njihov gospodar. Poznalo se je, da so vajeni oranja. Na veliki njivi je bilo še mnogo ljudi, ki so vsi marljivo delali. Razkopavali so brazde in jih tolkli, da so se kepe drobile in je ostajala za njimi zemlja ravna kot miza. Ko sta starešini zakoračila po ozki meji, je Przemisl prioral do konca, postal in si obrisal znojno čelo, nato pa jel obračati plug in vole. Opazil je tujca in si zasenčil oči.

»Hej, Zoran, če me oči ne varajo!« je vzkliknil.

Prišla sta do njega. Vojvoda jima je nudil v pozdrav desnico, z levico pa je še vedno držal ročico pluga.

»Orješ?« je vprašal Kresimir.

»Orjem,« je pritrdil Przemisl in se brižno ozrl po njivi. »Naša zemlja je skopa,« je rekel. »Ljubkovati jo moraš kot mlado nevesto, če hočeš, da ti rodi sad.« Topel smehljaj mu je trepetal na zarjavelem licu, ki mu ga je križala dolga brazgotina. Visoko vzravnan, višji od obeh starešin je stal pred njima in s pogledom, pol-

nim ljubezni, objemal svoja polja. Veter se mu je poigraval s pšeničnimi lasmi, ki so mu prosto padali do ramen.

»Človek bi mislil, da si siromašen mož, ko te vidi takole z voli pri oranju,« je menil Kresimir.

»Siromašen?« se je zasmel Przemisl in stresel z glavo. »Ne! Dokler imam to zemljo, nisem siromak! A kako naj delajo ljudje, medtem ko bi jaz posedal pod lipo? Moji ljudje tega niso vajeni. Rekli bi: — Mi delamo in se potimo, vojvoda pa poseda in uživa sad naših žuljev. — To bi rodilo nezadovoljstvo in nezadovoljstvo je zlo, veliko zlo! Mi nismo Franki ali Bavarci, pa tudi ne Obri. Delamo skupaj in skupaj jemo. Ali ti ni prav, župan?«

»Kaj bi mi ne bilo prav!« se je živo branil Kresimir. »Srečna dežela, ki ji vladaš!«

»Srečen vojvoda, ki vlada taki deželi!« je resno odvrnil Przemisl. »Ne dežela meni, jaz sem dolžan hvalo tej dobri zemlji in dobremu ljudstvu za vse, kar imam. A povejta mi, kako da sta mi prišla v goste? Menda se ne pripravlja nova vojna?«

Tedaj sta Kresimir in Zoran razgrnila plašče in se mu globoko poklonila.

»Izprezi vole in pojdi z nama!« je rekel Kresimir. »Naši kneginji je težko sami vladati, moža ji je treba. Kaj deš?«

Przemisl je izpustil obe ročici in pobledel do ustnic.

»Kaj pravita?«

»Da, pojdi,« je prigovarjal Zoran. »Veljaki se upirajo Libuši.«

»Torej vojna? Naj grem krotit uporne veljake?«

»Ne,« se je zasmel Kresimir. Z roko je pokazal vinograd na rebri. »Poglej vinograd! Tvoji ljudje zasajajo vanj kolje. Naša kneginja je kakor žlahtna trta, pa brez opore. Kako naj raste brez opore, kako naj kljubuje viharjem? Ali se ne bi trta brez kolja plazila po tleh, ali ne bi njen sad, kolikor bi ga bilo, segnjal na vlažnih

tleh? Ob trdni opori pa se bo dvignila in rastla, sad pa bo veselje očem in srcu in vsem bo v prid. Tako je, vojvoda. Spoznali smo, da bi bilo tako prav. Premisli, vojvoda, in nama odgovori.»

Veliki vojvoda je stal resno in tiho pred starešinama. Počasi se mu je vračala rdečica na lice. Mahoma je stopil k starešinama in ju objel, da je Zoran zastokal.

»Pojdem!« je vzkliknil. »Pojdem, starešini, še danes pojdem z vama!« Pogledal je po njivi in menil: »Glejta, še tri brazde je treba zorati! Počakajta me, da zorjem njivo do konca!« Z glasnim klicem je pognal vole in z vso silo porinil drevo globoko v rjavo prst.

Kresimir in Zoran sta si pomela roke in počakala, da je vojvoda zoral njivo.

Ko se je sonce nagnilo na popoldne, je vojvoda s starešinama in snubci zapustil dvor. Kresimir je vkljub starosti in resnobi veselo popeval predse. Zdelo se mu je, da jezdi na velik praznik.

Kresimir in Zoran sta pred Przemislom pojezdila v Višegrad, da bi povedala kneginji, naj sprejme snubce.

Libuša ju je sprejela in ko sta ji povedala, da prihaja snubec, se je malone razžalostila.

»Če je mož junak in poštenjak, če je taka vaša volja in če terja blaginja dežele, da ga vzamem, ga bom vzela,« je rekla počasi in zdelo se ji je, da se odpoveduje sama sebi in svoji sreči. Toda knezi ne smejo misliti na lastno srečo!

»Kneginja!« je vzkliknil Kresimir z zanosom, »če ti ta ni po volji, potem ga ni mati rodila, ki bi bil zate!«

Na dvorišču so zahrzali konji in oglasili so se klici. Libuša je sedla in se tesno oprijela naslona, da ne bi omahnila.

Potem so se odprla vrata na stežaj.

Mogočen, obdan z velmožmi, je stopil pred Libušo — Przemisl.

Nekaj časa pozneje so bile vse poti, ki so vodile proti Višegradu, steptane od konjskih kopit. Veljaki in ljudstvo je od vseh strani vrelo v Višegrad. Po vsej deželi je letela vest, da bodo v Višegradu praznovali svatbo. Moži se Libuša z vojvodo Przemislom. Iz Karantanije pa je prijezdil knežji sin, da bi odvedel Kazi. Ljudje so se veselili in skrb jim je ginila iz src. Kazno je bilo, da prihajajo mirni časi.

Franki, ki so bili tako nevarni sosedje, so imeli posla drugod. Regensburški knez, ki je koval zdrache, pa je spoznal, da mu niso prinesle sadov. Bavarci niso dobili Karantanije, bili pa so hudo poraženi in moč karantanskega kneza je zelo zrastle. Prebrisani Regensburžan je začel misliti, da bi bilo bolje, ko bi se sporazumel z močnim sosedom in je že k temu nagovarjal vojvodo Odonu. Užaljeni Odon ga ni poslušal, zato pa je prisluhnil knezovim načrtom Ditmar in zdelo se je, da nihče več ne misli na sovražnost do Karantanije. Izkazalo se je, da Obrov s spletkami ni mogoče zvoditi, in tako je regensburški knez jel nagovarjati na vojno zoper Obre in je v slovenskih plemenih iskal zaveznike.

V Višegradu je bilo veselo. Gostov je bilo toliko, da so mnogi morali taboriti onkraj reke, na Pragu. Brodniki so jih po ves dan prevažali preko reke. Med Višegradom in Pragom pa je že rastle obris mosta, ki naj bi zvezal oba bregova. Deroča reka se je upirala in trgala nastajajoče delo, toda močne človeške roke so ji kljubovale. Spričo ogromnih kupov kamenja, ki je čakalo, da ga bodo obdelali in porabili pri gradnji, je postal leseni Višegrad kaj neznamen. Nova gradnja je obetala, da bo prekosila sedanji dvorec in naselbino. Ljudje so že jeli umevati, da je to veliko delo, ki bo še poznim potomcem služilo. Že jim ni bilo več žal velikega truda in dragega plačila, ki ga je Gottfried zahteval za stavbenike in zidarje. Čutili so, da bo v ljudskem izročilu in pesmih

vedno ostal slaven spomin na rod, ki gradi tako velika dela.

»Drugačni časi so zdaj,« so menili možje, ki so gledali začetek veličastnega zidanja. »Kaj hočemo, ne moremo vedno ostati pri starem! Ni, da bi bili nejevoljni zaradi tega! Mlada kneginja je modra in zdaj bomo imeli še modrega kneza. V naših mladih letih, seveda, je bilo drugače. Ljudje so se držali doma in bili zadovoljni s tem, kar jim je dajala domača zemlja.«

»Ta ni za nikamor!« so menili drugi. »Ali nam ne daje kamenja in lesa domača zemlja? Vse, prav vse nam daje domača zemlja in mi se moramo le naučiti vse to uporabiti. Zakaj bi zaostajali za sosedi? Kar znajo oni, se moramo naučiti tudi mi!«

»Zdaj bo morda dolgo mir v deželi.«

»Bo. Novi knez je otorej, da se ga nihče ne bo upal lotiti.«

»Starešine mu zavidajo.«

»Ljudstvo je pa z njim in pošteni starešine tudi!«

»Da bi nam le dolgo vladal!«

E, vladala bo kneginja! Njena glava tudi dosti veljal
Žena z glavo, mož z mečem! Ne bo nam sile!«

»Še pozni rodovi ga bodo pomnili, Przemisla!«

»Pa pijmo, da bi bilo vse srečno!«

»Tale mladi knez iz Karantanije je pa tudi pravi mož.«

»Junak nad junaki, so pravili tisti, ki so bili lani v vojni v njegovi deželi.«

»Glejte, koliko nas je Slovenov! Od morja do morja! Koga se nam je batil!«

Bili so veseli in so si napivali in peli.

V knežjem dvorcu pa so sedeli starešine okrog mize in med njimi je bil pogovor, čisto podoben tistemu, ki je tekkel med možmi iz ljudstva.

»Od morja do morja sega lastnija Slovenov,« je govoril Przemisl in se obračal k Vitogojju. »Koga se nam je bati?«

»Samo lastne nesloge,« je rekel Kresimir.

»Da, samo te, sicer nikogar!«

Prepletali so se resni in veseli pogovori. Vse se je veselilo. Ne moži se vsak dan kneginja in ne knežja hčil Dve Krokovi hčeri! Slavni Krovov rod ne bo izumrl in stari knez bo živel v svojih potomcih, kakor bo živel v spominu svojega ljudstva. Ta dan je tudi Teta pustila svoje bogove, da so samevali na žrtvenikih in se je pridružila veselim svatom. In Slavoj je pel pesmi, kakršnih ni pel še nikoli.

Na Libušino svatbo so prišli odposlanci bavarskega kneza z darovi. Libuša jih je sprejela in bila ponosna, da so tudi oni videli, kako Višegrad raste in se dviga! Nič več pastirsko ljudstvo! Veliki bodo postali Sloveni in bodo nekoč morda prekosili svoje ošabne in zvite sosede. Bavarci so bili bolj ponižni kot svoje čase in ko so posedli k obloženi mizi in hvalili gostoljubnost, so povedali tudi vse, kar so vedeli o Hrudošu.

»Glej izdajnika!« se je ujezil Črtomir, »nazadnje je obogatel!«

Kresimir se je tudi jezil, pa je pogoltnil gnev. Končno je bil na svatbi, za katero si je vendar prizadeval. Po sili se je zasmejal in rekel:

»Kost v grlu mu je njegovo bogastvo! Nekoč se bo sam zadavil z njo! Pohlep po bogastvu pokoplje vsakogar! Hrudoša je tiral v izdajstvo in nazadnje bo dobil plačilo, kakršnega prej ali slej prejme vsak izdajnik.«

V tem so mu vsi pritrdili.

Dan Libušine svatbe je bil velik praznik za vso deželo. Ta dan je kneginja sama razglasila, da odpušča kazni vsem zločincem, ki so morali služiti kot sužnji. Vsem, vsem naj bo odpuščeno. Zdaj pa naj se lotijo poštenega dela in naj se ne vračajo nazaj k svojim hudobijam in zločinom. Župani se niso srdili, ko so čuli, da morajo izpustiti iz temnic tatove in ubijalce. Naj jim bo odpuščeno, morda bodo postali pošteni

ljudje. Včasih tudi odpuščanje spremeni človeka. Odpustiti niso mogli edino izdajalcem, ki so prodajali deželo tujcem, toda o teh kneginja ni spregovorila in bilo jih je tako malo. Izdajstvo je bilo redko, izdajalec je vedel, da ne more ostati med lastnim ljudstvom in je navadno zbežal v tujino, kot Hrudoš.

Na dvorišču so se bratili vojniki od vseh vetrov. Okrog ognja so posedali Sloveni iz Karantanije, med njimi Mladen. Mlad vojniki je bil in češki vrstniki po letih so mu zavidali lepo opravo, nov lok in tulec, okrašen z rezbarijami.

»Če ti služiš, zakaj bi ne mogli mi?« so menili.

»Jaz sem lani ubil volka, tolikšnega, da sem ga komaj nesel optiv,« se je pohvalil in jih zviška gledal.

»No, to lažeš!« so ga zavračali.

»Pri vseh bogovih!« se je rotil Mladen. »Ali bi me sicer knez sprejel v službo?«

Temu so se morali vdati. Bil je res videti junak ta Mladen, ki je prijahal s svojim kneževičem prav iz Karantanije!

Na dvorišču so se sukali v kolu. Lemuzi, Čehi in Sloveni iz Karantanije so se družno držali za roke in peli pesmi ter drobneli v kolu. Spoznavali so se in se veselili, da so tako daleč drug od drugega, pa vendar govorijo isti jezik, častijo iste bogove, imajo ista stara izročila. Daljava, ki jih je razdvajala, je postajala nepomembna.

»Pridite k nam v goste,« so se vabili.

»Pridemo,« so obljubljali drug drugemu.

Ko se je zmračilo, so tudi starešine zapustili vežo, kjer je bilo vroče in zatohlo, in se pridružili ljudem, ki so se veselili na dvorišču. Posedli so, in razgovor je tekel vse bolj pristrčno pod cvetočimi lipami in ob igri pomladnih vetrov. Iz množice se je dvigala pesem. Pel je Slavoj in vsi so mu pomagali. Pesem je bila nova, Slavoj si jo je izmislil. Pel je o velikem bratstvu, ki naj spet združi vse slovenske rodove, da nikdar več ne bo nesloge med

njimi in se bodo vsi složno postavili zoper skupnega sovražnika, če bi jim hotel vzeti zemljo in svobodo.

»Ti si nam dokazal bratstvo, vojvoda,« je rekel Vitogoj in bil Przemislju tako hvaležen, kakor nikomur drugemu na svetu. »Če boš ti in tvoje ljudstvo kdaj v sili, ne bomo varčevali s krvjo!«

»Upajmo, da dolgo ne bo vojne. Če pa bo, si bomo ostali zvesti zavezniki,« je odgovoril Przemisl.

Obe nevesti sta se srečno smehljali. Libuša se je nagnila h Kazi.

»Sestra, ali te kaj skrbi pot v daljno deželo?«

»Nič!« je brezskrbno odgovorila Kazi. »Saj ne grem med tujce! Tam je Vitogojev dom. Kjer bo Vitogoj in ljudje njegovega plemena, mi ne bo nikoli samotno. Mnogo bom imela opraviti. Tam je bila velika vojna. Mislim, da še niso vse rane zaceljene. Marsikateri junak se še premetava po ležišču in se boji, da nikoli več ne bo mogel hoditi ne sukati meča. Treba jih bo zdraviti, nekatere z zdravili, druge z dobro besedo. Ne, nič me ne skrbi, čeprav grem daleč in me lastno pleme ne bo moglo braniti. A kako bo tebi, sestra?«

Libuša se je nasmehnila, vsa zardela kot cvet, ki se pravkar odpira pomladnemu soncu naproti. »Mislim, da tudi dobro,« je rekla in bila srečna. »Tako težko mi je bilo, ko sem sama in tako mlada vladala. Zdaj mi je, kot bi vsa teža padla od mene. Przemisl je ob meni...«

»Ali še pomniš, ko je pred letom Vitogoj prišel prosit pomoči?« je vprašala Kazi.

»To je bilo težko leto,« je rekla Libuša. »Da bi ne dočakali mnogo podobnih!« Mislila je na to, kako je bila osamljena po očetovi smrti. Ni imela sorodnikov ne ljubih ljudi. Toda našla je oporo v tistih, ki so bili zvesti njenemu očetu in deželi.

»Takrat nam je Hrudoš vedril težke dni,« je otožno rekla Kazi. »Ali veš, Libuša, da mi je včasih žal zanj? Kako velik mož bi bil lahko postal, v vsem plemenu mu

ni bilo enakega! Toda premamila ga je želja po zlatu in postal je izdajnik.«

»Da, Hrudoš...« Tudi Libuši se je trn bolečega spomina zadiral v srce. Toda tudi v tej, za mlado srce težki preizkušnji, je bilo nekaj, kar je bilo koristno. Tudi v tem je dozorela. In spoznala je, da vsaka preizkušnja dozori človeka, da ga utrdi in da nobeno trpljenje ne gre mimo njega zaman.

Svatje so pili. Vitogoj se je obračal k mladi ženi in rekel:

»Komaj čakam, da bi prišla v Karantanijo! Dobro mi je med vami, a rad bi že videl domačo zemljo. Pri nas so še marsikje sledovi vojne. Ne ustraši sel Vse bomo popravili, pozabili bomo na prestano trpljenje in trava bo prerastla grobove. Potem pa pojdemo na novo vojno. Otresli se bomo Obrov in potem bomo šele zares svobodni.«

Kazi mu je vdano pritrdila. Razumela ga je, junaka, ki še na svatbi ni pozabil svoje dežele.

Przemisl se je sklanjal k Libuši in ji govoril:

»Žena, velike načrte imam in ti mi jih boš pomagala uresničiti. Imeti moramo silno vojsko, ki bo strah in trepet sovražnikov. Nihče več ne bo upal stegniti grabežljivih rok po naši zemlji! Zgradili bomo nova naselja, izkrčili ledino in hoste, trgovali bomo. Ljudstvo bo dobro živelo.«

»Vse to bomo storili,« je modro odgovorila Libuša. »A najprej moramo pozidati Prag.«

»Vse ljudstvo naj ve in za vse čase naj pomni, da kneginja Libuša gradi veliko mesto!« je vzkliknil Przemisl.

»Kneginja gradi novo mesto!« so pritrjevali starešine in napijali.

Dokaj dni so se ljudje gostili, potem so se jeli razhajati na svoje domove. Z njimi je šel lep spomin na veliko svatbo. Z njimi je šla tudi pesem, ki jo je prepeval godec Slavoj in so jo po njem posneli drugi. V njej je

bila velika Slavojeva misel. Pela je o veliki in modri kneginji, ki je začela graditi mesto onkraj Vltave in se je s tem približala bogovom. Kajti s tem, da gradiš in ustvarjaš, postaneš podoben bogovom, je pel Slavoj. In pesem je bajala, kako so ji starešine iskali moža, kako so našli vojvodo, ki je oral z voli, kako so ga zasnubili zanj in ga privedli v Višegrad. Morda se bo pesem v dolgih letih spreminjala, gotovo pa ji bo ostalo bistvo. Vedno bo ljudstvo pelo o ustanoviteljici Prage in o vojvodi, ki je oral z voli, pa je prišel v Višegrad in postal knez. Slovela bo, dokler bo živel njegov rod, rod Przemislovcev, in slovela bo, ko njegovega rodu ne bo več. Da, vedno bosta v pesmi slovela modra Libuša in hrabri Przemisl.

Kmalu po svatbi so se jeli odpravljati Vitogoj in njegovo spremstvo. Takrat so po Vltavi že spet pluli čolni in marljive roke so zmagovale težo dela, iz katerega je imelo zrasti mesto. Na bregu je obstalo Vitogojjevo spremstvo. Kosez Svobodin je s solznimi očmi gledal, kako se poslavljajo Libuša in Przemisl, Vitogoj in Kazi.

»Vezi krvnega sorodstva in plemensko bratstvo so utrjene med nami,« je momljal v dolgo brado. »Naj pride karkoli, nikoli ne bomo pozabili, da smo bratje!«

»Bratje,« je ponovil za njim Mladen in je z očmi stregel po Čehih, ki so se nabrali ob obrežju, z roko pa pridrževal konja, ki je nemirno hrzal in silil na pot domov.

Mimi Malenšek

BRATSTVO

Opremil

Uroš Vagaja

Založila

Založba Obzorja v Mariboru

Za založbo

Jože Košar

Natisnila

Blasnikova tiskarna v Ljubljani